

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NIN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN
BASINI EKSENLİ ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Ozan YÜCESOY

Ankara-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NIN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN
BASINI EKSENLİ ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

Ozan YÜCESOY

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Necdet AYSAL

Ankara-2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NIN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN
BASINI EKSENLİ ANALİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Necdet AYSAL

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....(Başkan)

.....

..... (Danışman)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi .....

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kıbrıs Adası jeopolitik konumu sebebiyle her dönemde önemini korumuştur. Bu özelliği sebebiyle tarih boyunca çeşitli dönemlerde dikkatleri üzerine çekmiştir. 1570 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Venedik himayesi altında bulunan Ada'ya fetih düzenlemiş ve 1571 yılında Kıbrıs'ı egemenliğine almıştır. Ada Osmanlı topraklarına dahil olunca, fetih görev alan askerlerin bir kısmı Kıbrıs'ta bırakılmıştır. Ayrıca padişah emriyle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ikâmet eden Türkler, ihtiyaç dâhilinde Kıbrıs'a yerleştirilmiştir. Ada'daki Müslüman ve Türk nüfusu, Osmanlı iskân politikasının tipik örneği olan bu yöntemle sağlanmıştır. Kıbrıslı Türklerin kökeni, o yıllarda Ada'da bırakılan askerler ve sürgün hükmüyle gönderilen Anadolu Türkleridir.

Kıbrıs'ın fethinden sonra Ada'da bulunan Ortodoks Rumlara kiliseleri geri verilmiştir. Başpiskoposa tanınan haklar ve imtiyazlar sayesinde kendi içinde yönetime sahip olan Kıbrıslı Rumlar, ticaret ile uğraşmışlardır. Osmanlı döneminde Ortodoks Rumların liderliği ve kendi içlerindeki yönetimi Başpiskoposlar tarafından gerçekleştirilmiş ve Osmanlı İmparatorluğu adına vergiler Başpiskopos tarafından toplanmıştır.

Avrupa'da yükselen milliyetçilik akımıyla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yunan halkında "*Megali İdea*" oluşturulmuştur. 1821 yılında başlayan Yunan ulusunun bağımsızlık hareketi, ticaretle uğraşan Kıbrıs Rum toplumunu da etkisi altına almıştır. Mora Yarımadası'nda kurulan Yunan Devleti'nin ardından Megali İdea'da yer alan Enosis, Yunanistan ile birleşme fikri, Kıbrıslı Rumlar tarafından benimsenmiştir.

93 Harbi sonrasında imzalanan Ayastefanos Anlaşması sonuçlarından çekinen İngiltere, artan Rus gücü nedeniyle imparatorluk ticaret yolunun tehlikeye düşebileceğini düşünerek Osmanlı İmparatorluğu'ndan Kıbrıs'ın kendilerine kiralanmasını istemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'na Rusya'nın saldırıda bulunması halinde askeri lojistik destek teklifinde bulunan İngiltere, 4 Haziran 1878 tarihli Kıbrıs Konvansiyonu ile Ada'yı kiralamıştır. Ada'ya İngilizlerin gelmesiyle birlikte, yönetici konumundan yönetilen konumuna geçen Kıbrıslı Türkler umutsuzluğa düşerken, Kıbrıslı Rumlar bu gelişmeyi Enosis yolunda bir adım şeklinde düşünerek memnuniyetle karşılamıştır. 1914 yılında İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasını bahane ederek, savaştan daha önce alınmış bir karar ile Ada'nın ilhakını açıklamıştır. 1923 yılında, Lozan Antlaşması'nda, Kıbrıs'ın İngiliz himayesi altında kalması, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilmiştir. Kıbrıs'ın gün sonunda İngiltere tarafından kendisine verileceğine inanan Yunanistan, dolaylı yoldan Kıbrıslı Rumları Enosis adına desteklemiştir. Buna karşın Türkiye Cumhuriyeti de iç meselelerin çözülmesinden sonra Kıbrıs ile daha fazla ilgilenmeye başlamış ve Kıbrıs Türklerine desteğini arttırmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs'ta artan Enosis hareketleri sonucunda Rumlar tarafından 1950 yılında plebisit gerçekleştirilmiş ve bu karar BM'ye iletilmiştir. BM'den istenilen cevabın alınmaması üzerine, Enosis'in hayata geçirilmesi için Yunanistan'ın desteğiyle EOKA isimli bir örgüt kurulmuş ve İngilizlere karşı harekete geçilmiştir. İngiliz Polisleri arasında yer alan Kıbrıslı Türklerin de yaşanan saldırılarda hedef olmasıyla Ada'da Türkler ve Rumlar arasında çatışmalar başlamıştır. Çatışmalar sonrasında İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'yi Londra'da 1955 yılında bir konferansa davet etmiştir. Türkiye, Kıbrıs meselesine resmen bu şekilde müdahil olmuştur. 1958 yılına gelindiğinde Kıbrıslı Türkler, Türkiye desteğiyle Enosis'e ve EOKA'ya karşı Türk Mukavemet Teşkilatını kurmuştur.

Ada'da yaşanan çatışmaların ardından Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan antlaşmalarla 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından üç sene sonra Makarios, Kıbrıs Anayasası'nda değişiklikler isteyince, Türk-Rum çatışmaları tekrardan başlamıştır. Kıbrıslı Türkler enklavlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Gelişmelerin sonrasında Kıbrıslı Rumlar ekonomik refah seviyesini arttırırken, Kıbrıslı Türkler ekonomik zorluklar içerisine düşmüştür. Kıbrıs'ta havanın gerginleştiği ve toplumlararası çatışmaların yaşandığı bu dönemde Türkiye, Garanti Antlaşması'ndaki mevcut haklarını kullanarak, Ada'ya resmi olarak ilk kez müdahalede bulunmuştur ve Türk uçakları Ada'nın üstünde seyretmiştir.

1967 yılının 21 Nisan'ında Yunanistan'da yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle darbe olmuştur. Buna mukabil aynı yıl içinde Ada'da çatışmalar tekrardan başlamış ve sonrasında Kıbrıs'taki toplumların liderleri 1974 yılına kadar çeşitli görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yunan Cuntası ile Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un siyasi frekansları uyumluluk göstermemiştir ve sonucunda Enosis'ten uzaklaşan Makarios bağımsızlık çizgisini yaratmıştır..

Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yaşanan bu hoşnutsuzluk, 15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cuntası'nın Kıbrıs'ta Makarios Hükûmeti'ni devirmek amacıyla darbe gerçekleştirmesine sebep olmuştur. Türkiye tarafından tehlike unsuru olarak görülen darbe sonrasında Türk askerleri, 1960 Antlaşmalarının vermiş olduğu haklara dayanarak, 20 Temmuz 1974 tarihinde Ada'ya Barış Harekâtı düzenlemiştir. Tarihe "Kıbrıs Barış Harekâtı" olarak geçen bu hareketin birinci ayağı, 22 Temmuz 1974 tarihinde sonlanmış, ateşkes ilan edilmiş ve ardından Cenevre görüşmeleri yapılmıştır. Konferans'ta Türk tarafı coğrafi temele dayalı federasyon önerisinde bulunmuştur. Konferanstan bir sonuç alınamaması, Türk askerlerinin hareket darlığı ve Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanamaması sebebiyle 14 Ağustos'ta II. Harekât gerçekleştirilmiştir. 16 Ağustos'ta ateşkes kararı taraflarca kabul edilmiştir.

ABSTRACT

Cyprus has maintained its importance in every period due to its geopolitical location and it drew the attention of the people due to this characteristic. In 1570, Ottoman Empire launched an expedition to the island which was, then, under the protection of the Venetians and took the control of the island in 1571. After the conquest, some part of the combatant soldiers in the conquest were left on the island and people from different parts of Anatolia were re-located on the island upon the orders of Sultan. As a result of this settlement policy of the Ottomans, the island became populated with Turks and Muslims. The origins of the Turkish Cypriots are these soldiers left on the island and the Turks sent from Anatolia with the order of exile.

After the conquest of Cyprus, the churches were restored to the Orthodox Greeks and Greek Cypriots, who had their own rights due to the rights and privileges granted to the Archbishop, were dealing with commerce. During the Ottoman period, the leadership of the Orthodox Greeks was carried out by the archbishop and taxes were collected by the archbishop on behalf of the Ottomans.

With the rapidly rising movement of nationalism in Europe, “Megali Idea” gained popularity among the Greeks under the Ottoman rule. Greek liberation movement which started in 1821 affected Greek Cypriots who mainly dealt with commerce. After the foundation of Greek State in the Morea, the idea of Enosis (unification with Greece) was adopted by the Greek Cypriots.

England, which was concerned with the results of the Ayastefanos Agreement after '93 War, proposed to the Ottomans to lease the island to themselves, fearing that the imperial trade routes might be jeopardized. England, which also offered a military logistic support in case of a Russian attack, took on the lease of the island with the Cyprus Convention dated 4th June 1878. With the arrival of the English, the Turks, once the ruling ones but now the ruled ones, sank into despair, while Greek Cypriots welcomed the change considering it to be a one-step more to Enosis. In 1914, England declared the annexation of the island by the pretext that the Ottomans joined the First World War. That the island was to be under English protection was accepted in the Laussane Agreement by the newly founded Turkish Republic. Greece, which believed that Cyprus would be given to them by the English, indirectly supported Greek Cypriots for Enosis. On the other hand, Turkey increased the support to Turkish Cypriots after the solution of internal problems.

As a result of the strengthening of the Enosis movement after the Second World War, a plebiscite was made by the Greek Cypriots in 1950 and the decision was submitted to United

Nations. However, when the expected answer could not be taken from the UN, an organization called EOKA, supported by Greece, was founded against the English for the realization of Enosis. When the Turks working in the English police forces became targets, conflicts broke out between the Turks and Greeks on the island. Due to this strife, England invited Greece and Turkey to a conference in 1955. Thus, Turkey became officially involved in the Cyprus issue. In 1958, Turkish Cypriots founded Turkish Resistance Organization with Turkey's support against Enosis.

After the conflicts on the island and the agreement among England, Greece and Turkey, the Republic of Cyprus was founded in 1960. Three years after its foundation, Makarios requested changes in the constitutional law of the country and conflicts relapsed between the Turk and Greek Cypriots. In the result, the Turks were forced to live in enclaves and had economic problems while the Greek Cypriots enhanced their economic prosperity.

In 1967, due to political instability, a military coup was made in Greece. In this year, conflicts began again and the leaders of the Cypriot communities carried out negotiations until 1974. Later, it turned out that there was a political incompatibility between junta in Greece and Cypriot president Makarios. Makarios, who moved away from Enosis, took up an agenda of independent Cyprus.

In 15th July 1974, Greek Junta made a military coup to overthrow Makarios. After the coup, which Turkey regarded as a threat, Turkish Armed Forces commenced a peace operation on the island on 20th July 1974 on the basis of the rights of 1960 Agreement. In 22nd July 1974, 1st Operation ended and negotiations were carried out in Geneva. In the meeting, the Turks offered a system of federation based on geography. However, when no agreement was reached, 2nd Operation began on 14th August 1974 due to hardships of maneuver of the Turkish army and failure to provide Turkish Cypriots with security. In 16th August, the both sides agreed upon the decision of ceasefire.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN KIBRIS'IN BAĞIMSIZLIĞINA

1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Ada'nın Önemi	33
1.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişen Enosis İsteği	36
1.3. 15 Ocak 1950 Plebisiti	38
1.4. Kıbrıs'ın BM'de Uluslararası Mesele Haline Dönüşmesi	43
1.5. EOKA (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston-Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü)	47
1.6. Londra Konferansı	53
1.7. 6-7 Eylül Olayları.....	56
1.8. Londra Konferansı Ertesinde Kıbrıs	58
1.9. Radcliffe Tasarısı	64
1.10. Macmillan Planı	66
1.11. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)	67
1.12. Londra ve Zürih Anlaşmaları	71
1.12.1 Londra Anlaşmaları.....	71
1.12.2 Zürih Görüşmeleri ve Antlaşma	74

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ

2.1. Zürih ve Londra Antlaşmalarından Sonra Yaşanan Gelişmeler	78
2.1.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları Sonrasında Makarios ve Grivas	78
2.1.2. Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi.....	79
2.1.3. Cumhuriyeti Kurma Çalışmaları ve Cumhuriyet İlanı	81

2.2.	Kıbrıs Cumhuriyeti	84
2.3.	Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çatırdaması.....	85
2.3.1.	Anlaşmazlık Konuları	85
2.3.2.	Makarios'un Anayasa'yı Değiştirme İsteği.....	88
2.4.	1963-1964 Olayları	94
2.5.	Londra Konferansı ve Birleşmiş Milletlerde Meselenin Görüşülmesi	101
2.6.	Johnson Mektubu	104
2.7.	Acheson Planı	107
2.8.	Erenköy (Kokkina) Direnişi.....	108
2.9.	1965-1967 Ara Dönem.....	111
2.9.1.	Kıbrıslı Türklerin Enklavlarda Toplanması	111
2.9.2.	Sovyetlerle İlişkiler	112
2.9.3.	Galo Plaza Raporu.....	114
2.9.4.	Makarios'un Politika Değişikliği: Enosis'ten Uzaklaşma	115
2.9.5.	Yunanistan'da Darbe ve Albaylar Cuntası.....	117
2.10.	Demirel-Kolias Görüşmeleri.....	118
2.11.	Boğaziçi ve Geçitkale Olayları	120
2.12.	Denктаş-Klerides Görüşmeleri.....	124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

3.1.	Kıbrıs'taki Darbeye Kadar Yaşanan Gelişmeler.....	127
3.2.	Makarios'un Yunan Cumhurbaşkanına Mektubu	132
3.3.	15 Temmuz Kıbrıs'ta Darbe	133
3.4.	I. Barış Harekâtı (20-22 Temmuz)	147
3.5.	I. Cenevre Konferansı	173
3.6.	İki Konferans Arası Dönem	196
3.7.	II. Cenevre Konferansı	217
3.8.	II. Barış Harekâtı (14-16 Ağustos)	242

SONUÇ	266
KAYNAKÇA	273
EKLER	279

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitiminde alınan bilgilerin buluşturulması için Türk-Yunan ilişkileri üzerine araştırma yapılmasına karar verilmiş ve XX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze dek Türk-Yunan ilişkilerinde sıcaklığını koruyan “Kıbrıs” konusu tercih edilmiştir. Hâlen daha kaygan bir zemin olarak görülen Kıbrıs meselesinin, basın üzerinden incelenerek araştırılması uygun görülmüştür. Harekâtın olduğu dönemde kamuoyunun bilgilendirilmesinde basının rolü anlaşılmış ve Kıbrıs meselesinde tarihi bir dönüm noktası olan Kıbrıs Barış Harekâtı’nın basın üzerinden incelenmesi gereği görülmüştür. Ayrıca, bilindiği üzere, 1976 senesinde Yunanistan’da Katharevousa’dan Dimothiki’ye (Halk dili) geçilmiştir. Araştırmalarda kullanılan Yunanca kaynakların 1974 senesinde, yani Dimothiki’ye geçiş döneminde olması, çalışmanın daha verimli olunacağını göstermiştir.

Türkiye’de Kıbrıs hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle Türkçe kaynaklar ışığında eserler verildiği gözlemlenmektedir. Tez konusunun Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili olması sebebiyle, Kıbrıs gibi tarihi öneme ait olan tarihi bir meselede Türkçe kaynakların yanı sıra Yunanca kaynaklardan da yararlanılması gereği düşünülmüştür. Her iki ülke tarafından “*milli dava*” olarak görülen Kıbrıs meselesinde, “*karşı taraf olan*” Yunanların düşünceleri ve kamuoyunun ne şekilde bilgilendirildiği daha yakından incelenmiştir. Çalışma sahasında görülen eksik bu şekilde kapatılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalarda Türk harekâtına sebep olan gelişmelerin tarihi perde arkası ele alınmış, harekât ile gelişmeler hem Türkçe hem de Yunanca gazetelerde incelenmiştir. Gazetelerin haricinde, Kıbrıs Cumhuriyeti hükûmetleri tarafından kamuoyuna sunulan basın bültenlerinden de faydalanılmıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs’ta gerçekleştirilen darbeden, harekâtın sonlandığı 16 Ağustos 1974’e kadar yaşananlar, Türk ve Yunan basını üzerinden gün gün irdelenmiştir. Böylece gelişmelerin her iki ülkede kamuoyuna nasıl aktarıldığı ile ilgili fikir sahibi olunmuştur.

Tezin hazırlanma aşamasında Türkiye’de yapılan çalışmalara paralel olarak, Yunanistan ve KKTC ziyaret edilmiştir. Süreli yayınların ve kaynakların araştırılması TBMM Arşivi, Yunan Parlamento Arşivi, Yunanistan Milli Kütüphanesi, Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Yunanistan Basın ve Kitle İletişim Araçları Bakanlığı Arşivi ve KKTC Milli Arşivi’nde yapılmıştır.

Türkiye ve Yunanistan’daki arşivlerde sağ, sol ve merkez görüşe sahip üç gazete türü olduğu belirlenmiştir. Yunanistan’da Cunta’nın basın üzerinde uyguladığı sansür ve sol görüşlü gazeteleri yasaklamasından dolayı, araştırmalar sonucunda Türkçe gazetelerden; Milliyet ve Hürriyet, Yunanca gazetelerden; Ta Nea (Τα Νέα) ve To Vima (Το Βήμα) uygun görülmüştür. Tercih edilen gazeteler merkez görüşlüdür ve Yunanca süreli yayınların yayınlanmasında

aksaklıklar yaşandığından, merkez görüşlü gazetelerin arasından bu iki Yunanca gazetenin incelenmesi uygun görülmüştür. Türkçe gazeteler de tercih edilen Yunanca gazetelere uyumluluk göstermesi için seçilmiştir. Ayrıca tezde Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum gazetelerinin incelenmesi planlanmış, ancak araştırmalarda Kıbrıs'taki Türkçe ve Yunanca gazetelerin darbe ve harekât nedeniyle eksik yayınlanmasından ötürü kaynak eksikliğine rastlanmıştır. Bu sebepten dolayı bu gazeteler tezde araştırma konusu olmamıştır.

Araştırmada internet üzerinden Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Enformasyon Yayın Arşivi'ne ulaşılmış ve kaynak olarak dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti resmi basın açıklamaları alınmıştır. Bu basın çevirileri dönemin Kıbrıs Hükûmeti'nin düşünce yapısının anlaşılması adına önem arz etmektedir ve bu önemin anlaşılması adına yayınlanan bültenlerden de faydalanılmıştır. Yunanca kaynakların çevirileri tarafımdan yapılmıştır. Ayrıca Türkçe ve Yunanca kitap, makale vb. gibi eserlerden de faydalanılmıştır. Seçilen bu eserlerde tek bir bakış açısından değil, çeşitli görüşlerden faydalanılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde çalışma yapan araştırmacıların konuyu nasıl ele aldıkları ve kendi içlerinde düşünce birliği ile ayrılıklarından yararlanılmıştır.

Meselenin tarihsel arka planı çok eksenli bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Kimi zaman bölgede, dünyada ve adadaki konjonktürler aktarılırken, kimi zaman olaylara Türk-Yunan ilişkileri, Türkiye ve Yunanistan'da yaşanan gelişmeler, Rusya-ABD ve soğuk savaş etkileri üzerinden bakılmıştır.

Çalışma sırasında bana kapılarını açarak yardımcı olan ÖNEL ailesine, şahsi kütüphanesini benimle paylaşan Hasan Ercan ÜNAL'a, çalışmamda bana yol gösteren değerli hocalarım Doç. Dr. Sayın Necdet AYSAL'a, Doç. Dr. Hakan UZUN'a ve Doç. Dr. Serdar SARISIR'a, araştırma konusu hakkında yardımcı olan Prof. Dr. Sayın Temuçin Faik ERTAN'a ve benden desteklerini hiçbir vakit esirgemeyen, çalışmalarına yardımcı olan fedakâr aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKEL	Anorthotikon Komma tou Ergazomenou Laou (Çalışan Emekçilerin İşçi Partisi)
AP	Adalet Partisi
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.g.	Adı geçen gazete
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DM	Drahmi
DP	Demokrat Parti
EDES	Ethnikos Dimokratikos Ellinikos Sindesmos (Ulusal Demokratik Yunan Birliği)
EDEK	Eniaia Dimokratiki Enosi Kentrou (Demokrat Milli Parti)
EK	Eniaio Komma (Birleşik Parti)
EM	Ethniko Metopo (Ulusal Cephe)
EMAK	Kıbrıs Kurtuluş Cephesi Örgütü
EOKA	Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü)
GSMH	Gayri Safi Millî Hâsıla
KATAK	Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu
KEK	Kıpriakon Ethnikon Komma (Kıbrıs Ulusal Partisi)
KİTEM	Kıbrıs İstiklâli İçin Türk Mukavemet Birliği
KMTBP	Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi
KMTHP	Kıbrıs Milli Türk Milli Halk Partisi
KTP	Kıbrıs Türk'tür Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MSP	Millî Selamet Partisi
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)

PEKA	Politiki Epitropi Kipriakou Agona (Kıbrıs Mücadelesinin Siyasal Komitesi)
PEON	Pankipria Ethniki Organosi Neoleas (Tüm Kıbrıs Ulusal Gençlik Örgütü)
PP	Proodeftiki Parataksis (İlerici Kanat Partisi)
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Dünya denizleri arasında tarihi, kültürel ve medeniyet alanında rol oynayanların önde geleni hiç şüphe yok ki Akdeniz'dir. Batı'da Atlas Okyanusu'na açılır. Kuzeyde, İspanya, İtalya, İliya, Yunanistan ve Anadolu ile çevrilidir. Suriye, Lübnan, İsrail bu denizin doğusunu teşkil etmektedir. Güney sahillerini de Mısır, Libya, Tunus, Cezayir ve Fas arazisinin bir kısmını içine almaktadır. Balear, Sardunya, Korsika, Sicilya, Girit, Malta gibi adalar da tarihi hadiselerin cereyan ettiği toprak parçalarıdır. Bu adalar gibi Kıbrıs da Akdeniz'de günümüze dek bu özelliğini muhafaza etmiştir. İlk çağdan günümüze kadar Kıbrıs'ın geçmişini incelediğimizde, "imparatorluk" statüsüne ulaşmış devletler, Kıbrıs'ı elde etmek mecburiyetinde kalmışlardır.¹

Anadolu'nun doğal bir uzantısı olan Kıbrıs jeolojik dönemin birinci zamanında Anadolu'nun Hatay bölgesine bitişikti. İkinci ve üçüncü zamanlarda oluşan çökmelerle Anadolu'dan kopmuştur.² Kıbrıs isminin İbranicede "kopher" anlamına gelen kına çiçeğinden; veya bol oranda bakır bulundurmasından dolayı Latince "cuprum" anlamına gelen bakır sözcüğünden geldiği düşünülmektedir.³

Kıbrıs adası 3572 mil² (kimi yapıtlarda 3584 mil²) yüzölçümüyle Sicilya ve Sardinya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır.⁴ Akdeniz'in kuzeydoğusunda, 38° 34' ve 35° 41' kuzey enlemleriyle 32° 20' ve 34° 35' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Ada'nın Doğu ile Batı uçları arasındaki en uzun mesafe Zafer (Ayardreğya) Burnu ile Arnavut Burnu arasında 141 mil, genişliği Kuzey'de Kuruçam (Kormaçit) Burnu ile Güney'de Kedi (Gata) Burnu arasında 60 mildir.⁵ Ada, Türkiye'ye 71 km, Yunanistan'a 800 km, Rodos'a 400 km, Mısır'a (Süveyş Kanalı'na) 370 km ve Suriye'ye 100 km uzaklıktadır.⁶ Ada'nın yeryüzü şekilleri ve yapısı Anadolu Yarımadası'na akrabadır. Akdeniz Bölgesi'ne has iklim kuşağında olup yazları sıcak ve kurak, kışları ise ılık ve yağışlı geçer. Bitki örtüsü bakımından da Toroslarla benzerlik arz etmektedir.⁷

¹ Mustafa Gül, "Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 201.

² Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Özel S., 2010, s. 1488.

³ Bener Hakkı Haneri, **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1993, s. 7.

⁴ Haşmet Muzaffer Gürkan, **Bir Zamanlar Kıbrıs'ta**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996, s. 91.

⁵ Haneri, **a.g.e.**, s. 8-9.

⁶ Süleyman Özmen, **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 16.

⁷ **a.g.e.**, s. 40.

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki jeopolitik mevki dolayısıyla tarihte Avrupa, Asya ve Afrika arasında mühim bir rol oynamıştır. Bu özel durumu Kıbrıs'ın tarihi içinde esaslı faktör olarak kalmış ve komşu devletlerin buraya göz dikmelerine sebep olmuştur. Hatta bu durum adanın bağımsız bir siyasi varlık olarak kalmasına engel teşkil etmiştir.⁸

395 senesinde Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı diye ikiye ayrıldığında Kıbrıs Adası, Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırlarında kalmıştı.⁹ Ada, 1187-1191 III. Haçlı Seferi esnasında Kıbrıs İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard tarafından ele geçirilmiş, ama kısa süre sonra savaş masraflarını karşılamak için satılığa çıkarılmıştı. İhaleyi önce Tapınak Şövalyeleri 100.000 altına almış, fakat ödeme güçlüğü çekince Ada'yı Fransız şövalyelerinden Guy De Lusignan'a (Luzinyanlar) devretmişlerdi.¹⁰ 15. yüzyılda Venediklilerin denizcilik ve ticarete büyük bir hale gelmeleriyle Kıbrıs'ı etkilemeye başlayıp, 1489'da Kıbrıs'ı kontrolleri altına almışlardı.¹¹

Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı zapt etmesi ve 1521'de Rodos Adası'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, Osmanlı Devleti doğrudan bölgeye girmiştir. 1521'de Rodos Adası'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle telaşa düşen Venedikliler, savunma hazırlıkları yapmaya başlamışlardı. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra, kendisine Doğu Akdeniz hâkimiyeti yolu açılan Osmanlı Devleti'nin Girit ve Kıbrıs Adaları'nı da alması askeri ve siyasi bir zorunluluk halini almıştı. Sıkıştırıldıklarında Kıbrıs'a sığınan korsanlar, deniz ticaret gemilerine ve hacca giden yolcu gemilerine saldırarak yol güvenliğini yok etmekte ve sürekli bir tehdit unsuru oluşturmaktaydı. Ayrıca Güney Anadolu, Suriye ve Mısır'a yapılması muhtemel bir düşman saldırısında adanın üs olarak kullanılması tehlikesi mevcuttu. Dolayısıyla, Kıbrıs Adası Venediklilerin elinde kaldığı müddetçe Doğu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak tesisi mümkün olmayacaktı. Bu sebepten ötürü Osmanlı İmparatorluğu için adanın alınmasını zaruri olarak gören Padişah II. Selim, Şeyhülislam efendinin fetvası üzerine Kıbrıs'a sefer açılmasına karar vermiştir.¹²

Kıbrıs'ın fethi planı II. Sultan Selim tarafından gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs'a ilk çıkartma 1 Temmuz 1570'de Limasol'dan yapılmış ve sırasıyla Limasol, Tuzla, Girne, Lefkoşa ve Mağusa Osmanlı toprakları arasına katılmıştır. Kıbrıs'ın fethinde Anadolu askerleri ile 2000

⁸ Rıfat Önsoy, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)", "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 254.

⁹ Ali Satın, "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 6, Yıl:3/2004, s. 55.

¹⁰ Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 165.

¹¹ Niyazi Kızılyürek, **Kıbrıs'ta İç ve Dış Etkenler**, Işık Kitapevi Yayınları, Lefkoşa, 2001, a.g.e, s. 14-15.

¹² Özmen, a.g.e, s. 46-48.

Yeniçeri görev almıştır.¹³ 1453'te İstanbul'u ele geçiren Osmanlı'nın Bizans'ın mirasçısı konumuna doğal olarak yükseldiği ve Bizans siyasal coğrafyasında başat güç durumuna geldiği göz önüne alınırsa; 1521, 1570-1571 Kıbrıs ve 1645-1669 Girit Seferlerinin Doğu Akdeniz'in kontrolü amacı çerçevesinde bir bütünsellik gösterdiği görülecektir. Bizans'ın Latin dünyasına kaptırdığı bu bölgeleri onun mirasçısı durumundaki Osmanlı İmparatorluğu geri almıştır.¹⁴

Lala Mustafa Paşa 1571'de fethin ardından gerekli atamaları yaptıktan sonra Kıbrıs fethine katılan 20 bin asker ve 2000 süvari ayırarak adanın muhtelif yerlerine dağıtmıştır. Bu askerler harpte yararlılık gösterenlerden olup, ada halkından kız almış ve Frenklere ait mülkler kendilerine Tımar ve Zeamet olarak tevzi edilmiştir. İşte bu kişiler Ada'ya yerleştirilen ilk Türk seknesini teşkil etmişlerdir.¹⁵ Ayrıca Osmanlı Devleti'nin, ada halkının hukuki nizamında yaptığı en büyük değişiklik, Franklar devrinden beri Kıbrıs'ta tatbik edilen ücretsiz mecburi çalışma angaryasını kaldırarak hürriyetine kavuşturmasıdır.¹⁶

Kıbrıs'taki toplam nüfus Osmanlı fethinden evvel 200 binden fazla tahmin edilmektedir. Bunun büyük çoğunluğu Ortodoks Yunan, küçük ama egemen kesimi ise Fransız ve Venediklilerden oluşturmaktadır.¹⁷ Fetih sırasında birçok Kıbrıslı Ada'dan göç etmiş, fetih sonrasında çok sayıda insan, başta Anadolu olma üzere, Osmanlı egemenliği altındaki topraklardan Kıbrıs'a göç ettirilmiştir.¹⁸

Muzaffer Paşa'dan sonra Kıbrıs'a Beylerbeyi olarak Sinan Paşa atanmıştır. Sinan Paşa, Ada'nın durumunu görerek, II. Selim'e bir mektup göndermiştir ve Kıbrıs'ın arazi, nüfus ve gelir durumlarını açıklayarak Venediklilerden boşalan arazinin işlenemediğini, adanın bayındırlığı için, yerli halk arasında yeterli sayıda zanaatkâr bulunmadığını bildirmiştir. Bu mektup üzerine II. Selim, hem Ada'nın bayındırlığı hem de Kıbrıs'taki Türk nüfusunun artması için, Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Türk ailelerinin gönderilerek yerleştirilmesine karar vererek bir sürgün hükmü vermiştir. 21 Eylül 1572'de (kimi tarihlerde 22 Eylül 1572 ya da 25 Eylül 1572) çıkarılan sürgün hükmünden hemen sonra, saptanan aileler Kıbrıs'a gelerek yerleşmeye başlamışlardır.¹⁹

---

¹³ İlhan Bulut, **Kuzey Kıbrıs Tarihi ve Tarihi Eserleri**, Sultan Ofset, Girne, 1998, s. 18.

¹⁴ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁵ Haneri, **a.g.e.**, s. 237.

¹⁶ Cengiz Orhonlu, "*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleştirilmesi (1570-1580)*", **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri**, Ankara, 1971, s. 92.

¹⁷ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁸ İsmail Şahin, Cemile Şahin, Mine Öztürk, "*Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Göçler ve Edilen İskân Politikası*", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literatures and History of Turkish or Tukic**, Volume 8/7, Summer 2013, Ankara, s. 602.

¹⁹ Haneri, **a.g.e.**, s. 238.

İskâna tâbi tutulanlar alet ve edevatı, hayvanları ve bütün ailesiyle gitmek durumundaydı. Zira yerleşecek olan kimselere, arazi verilmek suretiyle, ziraatın teşviki ve bu yeni ahalinin toprağa bağlanması sağlanarak, yörede Türk-Müslüman unsurun kuvvetlenmesi hedeflenmişti. 1572 yılında nakledilenler arasında hallaç, haffaf (çizmeci), çilingir, aşçı, demirci, tellâk, ayakkabıcı, tüfekçi, debbağ, tüccar, keçeci, nalbant, marangoz, taşçı, cüllah (dokumacı), tâlib-i ilm, imam, hayyat (terzi), muytab (kıl dokuyan) ve çoğunlukla da çiftçi bulunmaktadır. Yürütülen iskân çalışmaları her ne kadar öncelikle rızaya bağlı ise de bazı yörelerde ahaliye zarar veren kimseleri de kapsamaktaydı. Bu sebeple bu tür nakiller bütünüyle “*sürgün*” adı altında anılmıştır.²⁰

İlk kabileler İçel, Bozok (Yozgat), Karaman, Alaiyye (Alanya) ve Teke (Antalya) yörelerinden gelmeye başlamıştır.²¹ Emir çerçevesinde Kasım 1572’de mübaşir Hüseyin Çavuş, Ilgın müvellâsı Ali bin Mehemed ve Aksaray müvellâsı Nurullah bin Ali’nin nezaretinde bir iskân (sürgün) defteri hazırlanmış ve bu defter İstanbul’a gönderilmiştir. Beyşehir, Seydişehir, Aksaray, Anduğu (Niğde’de), Develikarahisar, Ürgüb, Koçhisar, Niğde Bor, Ilgın, İshaklı (Sultandağı) ve Akşehir’den toplam 1690 hane deftere yazılmış ve yazıma ilk olarak Beyşehir’den başlanmıştır. Aslında, bu durum, iskânın, Kıbrıs fethine katılan beylerin bölgesinden olduğu açıkça göstermektedir. İskân işine uzun yıllar devam edildiği ve 1581 yılına kadar sürdüğü görülmektedir.²²

Osmanlı döneminde Kıbrıs’a yapılan göçlerin zorunluluk ve gönüllülük esasına göre genel olarak ikiye ayrılmıştır. Fethin akabinde çıkarılan sürgün hükmü uyarınca Kıbrıs’a nüfus nakli başlamıştır. Ancak burada söz konusu olan sürgün hükmü yalnızca bir ceza yöntemi olarak değil aynı zamanda “*sürülmek*” fiilinden türeyen ve bir yerden başka bir yere göç etmeyi de kapsayan iki yönlü bir durumu kapsamaktadır. Fethin ardından istenilen sayıda nüfus Ada’ya sevk edilemeyince, bu defa bir ceza metodu olan sürgün devreye sokulmuştur. Özellikle yapılan cezai sürgünler bireysellikten ziyade, bir aşiretin, bir cemaatin ve köyün sürgün edilmesi gibi toplu hareketler şeklinde gerçekleşmiştir. Toplu sürgünlerin dışında çok sayıda kişi de sürgün cezası almasından dolayı Kıbrıs’a gönderilmiştir. O halde genel olarak söyleyebiliriz ki Ada’nın fethinin ardından Anadolu’dan Kıbrıs’a gönüllü ve zorunlu gelenler, bugünkü Kıbrıs

²⁰ Yusuf Halacoğlu, “Osmanlı Döneminde Kıbrıs’ta İskan Politikası”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 57.

²¹ Haneri, **a.g.e.**, s. 238.

²² Akif Erdoğan, “Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993,, **a.g.e.**, s. 47-49.

Türklerinin atalarıdır.²³ Sürgün hükmüyle başlayan göç nihayetinde İç ve Güney Anadolu Türklüğüyle Kıbrıs Türklüğü arasındaki kültür ve gelenek birliği, İç Anadolu'dan yapılan nakillerin bir neticesidir.²⁴ Anadolu'dan göç ettirilen nüfus ile adanın Osmanlı İmparatorluğu ile olan bağları güçlenmiştir.²⁵ Benzer kitlelerin yerleştirilmesi usulü, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında da uygulanmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs için yapılan bu uygulama öncekilerden farklı değildir.²⁶ Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikası iki ilkeye dayanmaktaydı. Birincisi; fethedilen yeni toprakların düşman tarafından geri alınmasını önlemek, ikincisi ise; terk edilen toprakların gelir elde edilmesi amacıyla işletilerek topluma yararlı olmasıydı.²⁷

Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta şu ki; Ada'ya yerleştirilen Müslüman Türklerle, yerleşik durumda olan Ortodoks Rumlar arasında bir sorunun olmadığıdır. Çünkü Kıbrıs'a yerleştirilen Türkler Ortodoks Rumların mal varlıklarına değil, feodal aristokrat Fransız ve Venediklilerden arda kalan mülke sahip olmuşlardır. Türklerin Kıbrıs'a iskânının önemi, Ortodoks Rumlar ile Müslüman Türklerin demografik kaynaşmasına yol açmasıdır. Çünkü Türkler adaya yerleştirilirken, yerli halktan soyutlanmış olarak değil, Yunanlarla iç içe yerleştirilmişlerdir. Böylelikle Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumların uzun yıllar iç içe yaşayacakları bir ortam doğmuştur.²⁸ Osmanlıların yerleştirme politikasının yerli halk üzerinde bir asimilasyon uygulamak gibi bir amaç taşımadığı görülmektedir. Çeşitli toplumlar arasında bir denge kurmayı amaçlayan Osmanlı'nın bu geleneksel politikası Hristiyanların azınlığa düşmesini engelliyordu.²⁹

Kıbrıs'ta yaşayan başlıca iki etnik grup, Yunanistan ve Türkiye'den özlü farklılıklar taşımaktadır. Kültürel olarak açıkça Yunanca ve Türkçe konuşan dünyaya ait olmakla birlikte, toplumların Kıbrıs'taki lehçeleri, Yunanistan ya da Türkiye'de konuşulan dilden belirgin bir farklılık göstermektedir. Yunanların ve Türklerin Kıbrıs'ta konuşulan lehçeyi normalde anlayamaması, sadece farklı aksan ve sözdiziminden değil, her iki lehçenin diğer dilden aldığı kelime ve terimlerle zenginleşmesinden de kaynaklanmaktadır.³⁰ Bunun yanı sıra Kıbrıs

²³ Şahin, Öztürk, a.g.e, s. 602-603.

²⁴ Erdoğan, a.g.e, s. 46.

²⁵ Ali Efkal Özkul, **7/24 Kıbrıs'ta Osmanlı İzleri**, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını, Lefkoşa, 2014, s. 7.

²⁶ Erdoğan, Aynı yer.

²⁷ Önalp, a.g.e, s. 22.

²⁸ Kızılyürek, a.g.e, s. 18-19.

²⁹ Önalp, a.g.e, s. 24.

³⁰ Heinz Richter, **Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi 1878-2009**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011, s. 10; Ada halkının polietnik yapısı ortak bir dil yaratmamıştı. Ortak yaşam süren farklı etnik temele dayanan kültürlere ait gruplar, işitsel iletişimlerini Türkçe ve Yunancanın Kıbrıs ağızı olarak tanımlanan iki ana dil üzerinden sürdürmektedir. Her iki diyalekte çıkış noktaları olan anavatanlarında konuşulan dil özelliğinden uzaklaşmıştır. Dil kullanımındaki farklılık gibi Ada'da yaşayan iki topluma ait kültürel özelliklerinde her iki ana vatandan uzaklaştığını söylemek yanlış olmaz. Türkçe ve Yunanca farklı dil ailelerinden gelmelerine rağmen iki dilde; Kıbrıs ağızında ortak kullanılan sözcüklere sahiptirler. Bkz. Özlem Salman Günalp, "*Kıbrıs Sorunu Paradoksunda*

Türkçesinde Anadolu'nun ancak bazı yerlerinde kullanılan bir takım kelimelere rastlamak mümkündür.³¹ Kıbrıslı kimliği ise bugün Türkiye'den ve Yunanistan'dan farklı özellikler göstermekle beraber, kendi ortak paydalarını taşımasına karşın homojen bir bütün olarak tarif edilememektedir. Çünkü Kıbrıslı Rum ile Kıbrıslı Türk toplumları tek bir kültürün insanı değildir.³²

Ada topraklarında Türk ve Rum topluluklarının haricinde ufak da olsa başka topluluklar da yaşamaktadır. Bunların ilki “*Maronit*” denilen topluluktur. Günümüzde sayıları oldukça az olan bu grubun büyük bir kısmı kendilerini Rum sayarak Hristiyan Ortodokslar ve Katolikler arasında eriyip gitmiştir. Kıbrıs Maronitleri aslen Suriyeli ve Lübnanlıdır. St. Maron'un doğrultusunda Katolik mezhebini destekleri için bu isimle anılmışlardır ve adayla münasebetleri ilk kez 9. yüzyılda olmuştur. Maronitlerin büyük bir bölümü Ortodoks Kilisesini benimseyerek Yunan dilini kabul edip bugünkü Hristiyan karışımına eklenmiştir.³³ Ayrıca Maronitlerin haricinde, Ada'da geçmişte Katolik mezhebine mensup olan, daha sonraki dönemlerde Ortodoks mezhebinin etki alanına giren Latin kökenli “*Linovamvaki*”³⁴ denilen bir grup mevcuttur. Bunlardan bazıları Osmanlı döneminde kendi istekleriyle mezheplerini değiştirerek Müslümanlığı kabul etmiş ve yaşam biçimlerini Türklere benzetmişlerdir.³⁵

Osmanlıların Ada'da otoritelerini ve hâkimiyetlerini kurduktan sonra ilk icraatı feodal statüyü yürürlükten kaldırmak olmuştur. Kıbrıslıların her birine ev ve toprak edinme hakkı tanınmış, diğer Hristiyan toplulukları üzerinde Ortodoks Kilisesi'nin üstünlüğü kabul edilerek Ortodoks başpiskoposluğu yeniden tesis edilmiştir.³⁶ Başpiskopos, aynı zamanda Rumların milli temsilcisi sayılmış ve 1660 yılında Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposuna Bizans İmparatorluğu'nda olduğu gibi kırmızı mürekkeple imza atmak ve asa taşıma hakkı yeniden tanınmıştır. Ayrıca Başpiskopos, Müslüman olmayan halk tarafından aday gösterilerek padişahın onaylanmasıyla atanmaktaydı ve diğer papazların reisiydi. Kiliseye verilen para ve

---

Görsel Kültür Ortaklığı ve İki Toplum”, **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2011, s. 60.

³¹ Ayrıntılı bkz. Hasan Eren, “*Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili*”, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, C:XLVII, S: 284, Aralık 1983, s. 534.

³² Nazım Beratlı, **Kıbrıs'ta Ulusal Sorun**, Khora Yayınevi, Lefkoşa, 2012, s. 50.

³³ Haşim Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yayınları, Girne, 2000 s. 97.

³⁴ Linovamvaki ya da Linobambaki ismi Yunanca kökenli λίνο (lino), “keten ve βαμβάκι (vamvaki), “pamuk sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu terim bir metafor olup temel, Limovamvaki toplumunun Latin Katolik kökenli olmalarına karşın Müslüman olarak görünmeyi tercih etmelerinden dolayıdır.. Linovamvakiler için bkz. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Linobambaki> (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2015)

³⁵ Altan, a.g.e, s. 99.

³⁶ Ertuğrul Önalp, **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Semih Ofset, Ankara, 2007, s. 22.

mala kimse müdahale edemezdi. Hristiyan halktan vergi toplama yetkisi Başpiskoposluğa verilmiştir.³⁷

1754 yılında Sultan'ın yayınladığı bir kararla, Başpiskopos, Ada'nın ikinci politik şahsiyeti ilan edilmiştir. Böylece Ortodoks Kilisesi Ada'daki Osmanlı yönetim ve kontrol mekanizmasına girmiştir. Bundan böyle kilise, Hristiyan halktan Osmanlı Devleti için vergi toplama görevini üstlenmiştir.³⁸ Hristiyan halkın vergileri dragomanlar tarafından toplanmıştır.³⁹ Ancak kilise kendine düşen payı yükseltmek için daha çok vergi toplamıştır. Hristiyan tebaa, dragomanlar ve diğer nüfuz sahibi kişiler için ayrıca da vergi ödemekteydi. Hristiyanlar, Müslümanlara kıyasla iki-üç kat daha fazla sömürülüyordu.⁴⁰ Hristiyan din adamlarının ellerine geçen paranın fazla ve yekûn oranlarda olması kendilerine büyük bir refah sağlamıştır. Bunun yanında piskoposların kendilerine hizmet eden kalabalık bir hizmetkâr topluluğu mevcuttu. Yardımcı sınıfıyla adeta birer prens yaşamları vardı. Başpiskopos, hem Hristiyanlara hem de Müslümanlara onların valisiymişçesine üstten bakmaktaydı.⁴¹

Osmanlılar, kitleleri etnik kökenlerinden çok dinsel inançlarına göre “*millet*” diye sınıflandırırken, Ortodokslara “*millet-i Rum*” yani “*Yunan*” milleti adını vermiştir. Bu adlandırmayla yalnızca Yunanları değil, Bulgar, Romanyalı, Sırp, Ulah olsun ya da Arnavut ve Arap, İmparatorluk'ta yaşayan bütün Ortodoks Hristiyanları içine almıştır.⁴² Osmanlı döneminde uygulanan millet sistemi ile Kıbrıs halkı (tıpkı bütün Osmanlı halkları gibi) milleti-i hâkime (egemen millet) olan “*Müslümanlar*” ve millet-i mahkûme (egemenlik altına alınan millet) olan “*Gayri Müslimler*” olarak ikiye ayrılmıştır.⁴³ Kıbrıs'taki 307 yıllık Osmanlı dönemi, nispeten daha müreffeh ve etkin bir Hristiyan toplumun doğmasına ve gelişmesine tanık olmuştur. Millet Sistemi ile Ada'daki toplumların özerk yönetime yani otonomiye kavuşmaları sağlanmıştır.

Yerel Hükûmet ve Özerk Yönetim (otonom) uygulamaları, daha çok kendi sınırları içinde yerel yönetimden sorumlu olan “*Meclis-i İdare*” kanalıyla yapılmıştır. Bu yerel yönetim sistemi, tüm önemli sorunların piskoposlarla İdare Meclisi'ne havale edilen bir yetki paylaşımı esasına dayanmaktaydı. Osmanlı dönemindeki Özerk Yönetim veya Yerel Yönetim sistemi, Türklerin Hristiyan ahalinin eğitiminin gelişmesine de yardımcı olmuş, onu olumlu şekilde

³⁷ Haneri, **a.g.e.**, s. 254.

³⁸ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 20-21.

³⁹ Tercüman anlamında olan dragomanlar Başpiskopos'un yerli Rumlar arasından bir aday göstermek şartıyla, Osmanlı Hükûmetince kabul edildikten sonra göreve başlamaktaydılar. Bkz. Haneri, **a.g.e.**, s. 249.

⁴⁰ Özkul, **a.g.e.**, s. 24.

⁴¹ Haneri, **a.g.e.**, s. 273-274.

⁴² Richard Clogg, **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 22-23.

⁴³ Şevki Kırıl, **Başpiskopos Makarios ve Kıbrıslı Rum Milliyetçiliği**, Heteropia Yayınları, Limasol, 2015, s. 42-43.

etkilemişti. Osmanlıların Hristiyan ahalinin kamu ve özel eğitim kurumlarına müdahale etmemek politikası, Kıbrıslı Rumları, kendi toplumlarının genel eğitim düzeyini geliştirmeye teşvik etmiştir. Kıbrıslı Rumlar aslında her türlü toplum işlerinin yürütülmesinde kendilerine özerklik tanıyan Millet Sistemi'nden çok yararlanmışlardır.⁴⁴ Kıbrıs'ta Türk yönetimi “*İkili Bir Sistem*” idi. Bir yanda konakta (sarayda) oturan Kıbrıs'ın paşası yani Türk valisi vardı; öte yanda ise, St. John Katedralinde oturan Başpiskopos. Ada'da barış ve asayişin devamı için konak ve katedral uzlaşmıştır. Bu, yazılı anlaşma metnindeki maddeler ve anlaşma hükümleriyle değil, fakat karşılıklı anlayış ve rıza sayesinde gerçekleşmiştir. Başpiskopos elini konaktaki komşusuna, bunun karşılığında ise paşa kendi elini Başpiskoposluktaki komşusuna uzatmıştır.⁴⁵

Kıbrıs'ın geleneksel kır toplumundaki görüntüsü, Ada'ya dağılmış, ayrı veya karma köylerde, Hristiyan ve Müslümanların barış içinde birlik yaşamasıydı. Dinsel ya da kültürel farklılıklar temelindeki çatışmalarda caydırıcılık işlevini gören ek faktör Osmanlı devletinin Gayrimüslim din ve kültürlere göreceli hoşgörüsü ve bu tutumun temelinde etnik-dini cemaatlerinin nispeten özerk iç işleyişidir. Kıbrıs'ta karşılıklı dini hoşgörü, senkretizmin açık işaretlerini ortaya koymaktaydı. İki cemaatin barış içinde bir arada yaşadığını, kültürel yakınlaşma ve senkretizmlerini, ayrıca pek çok örnekte millet sistemi dâhilinde siyasal işbirliğini teyit etmektedir. Kıbrıslı Rum ve Türklerin Osmanlı dönemi boyunca, kimliklerini, “*kendi kendilerine yeten*” Kıbrıs asıllı milletler değil, daha büyük milletlerin bütünüleyici parçaları olarak düşündükleri, “kendilerine özgü ayrı toplumsal varlıklarını gerçekten koruduklarını da söylemek mümkündür. Millet sistemi tavanda işbirliğine izin verdiği ölçüde, tabanda ayrı toplumsal kimliği güçlendirmiştir.⁴⁶

Osmanlı döneminde Yunan ulusal hareketin gelişiminde büyük önem taşıyan unsulardan birisi, 18. yüzyılda Osmanlı toprakları içinde ve dışında faaliyet gösteren, varlıklı, girişimci bir tacirler sınıfının ortaya çıkışıdır. Yunan tacirler batıya hammadde satıp batının işlenmiş mallarıyla sömürgelerde üretilen malları almakla imparatorluk ticaretini ellerine geçirmişlerdir. Akdeniz, Balkanlar, Orta Avrupa ve Güney Rusya'dan Hindistan'a dek uzanan Yunan ticaret birlikleri kuruldu. Hükûmetlerin ticari girişimleri teşvik ettiği Batı Avrupa'da gördükleri düzenli ticaret deneyimi kimilerini yeni doğacak ulusal harekete kaynak sağlamaya yöneltmiştir. Tacirlerin büyük çoğunluğu milli davaya aktif destek hususunda çekingen olsalar

---

⁴⁴ Gül, a.g.e, s. 217.

⁴⁵ a.g.e, s. 222.

⁴⁶ Hrisostomos Perikleus, **Tarihsel Süreçten Kıbrıs Referandumuna**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011, s. 195-196.

da bağımsızlık hareketinin gelişimine gösterdikleri dolaylı katkının önemi büyüktür. 18. yüzyılın son 30 ve 19. yüzyılın ilk 20 yılında görülen aydınlar uyanışını somut temellere oturtma sorumluluğunu üstlenenler tacirlerdir. Vakıf okulları ve kütüphaneler kurup, asıl itibariyle imparatorluk sınırları dışında büyüyen ve giderek laikleşen Yunan okuyucusuna yönelik yayınlara parasal destek sağlamışlardır.⁴⁷

Kıbrıslıların uluslaşma süreci de elbette ki Osmanlı İmparatorluğu bünyesi içerisinde başlamıştır. Uluslaşma süreci kapitalistleşme süreciyle bağımlıdır. Bu yapı dolayısıyla Osmanlı camiası içerisinde ilk önce kapitalistleşen unsur, Yunan milletiydi. İlk ulus kavramıyla tanışıp ilk kurtuluş mücadelesi veren de yine onlardı.⁴⁸ Hristiyan kesimin ticaret yapması Osmanlı İmparatorluğu tarafından adeta teşvik ediliyordu. Çünkü Osmanlılarca, Hristiyan kesimin güçlenmesi büyük bir sorun yaratmazdı ve onları kontrol etmek daha kolaydı. Osmanlıların toplumsal-ekonomik siyasetleri sonucu ticaret genellikle gayrimüslimlerin elindeydi. Doğrudan üretimde bulunmak yerine, yönettikleri toplumlara özerklik vererek onların yaptıkları ekonomik üretimi denetlemeyi ve artık ürüne el koyması siyasetlerinin ilkesi yapmışlardı.⁴⁹ Kapitalizm ve dolayısıyla ulusçuluk tarımdan değil ticaretten doğmaktadır. Merkezi yapının özelliği, imparatorluk bünyesinde ilk önce kapitalistleşme ve uluslaşma şansını Yunanlara vermiştir. En son kapitalistleşip, uluslaşma sürecine en son katılan unsur ise bilindiği gibi Türklerdir.

1571'den 1878'e kadar, Osmanlı bünyesi içerisinde öteki toplumlardan soyutlanmadan toplumsal ilerlemelerini sürdüren Kıbrıslılar, elbette ki gelen yapının bir parçası olmuşlardır: tarımcı ve yönetici Müslümanlar ile tüccar Hristiyanlar. Elbette, her yerdeki gibi, Kıbrıs'ta da Hristiyanlar kapitalistleşmeye daha yakınken; Müslümanlar feodalizme daha yakın, toprağa bağımlı ve ilerlemeye kapalı bir yaşam biçimindeydiler. Bütün bunlardan dolayı, her yerde olduğu gibi Kıbrıs'ta da, asıl rolü esnaf-zanaatkar ve ticaret olan Hristiyanlar, ulusal hareketlere herkesten önce kapılmışlardır ve kapitalist üretim şekilleri içerisinde herkesten önce onlar girmişlerdir.⁵⁰

Fransız Devrimi'nin getirmiş olduğu "*bağımsızlık*" fikirleri Osmanlı'daki Helenleri etkilemiştir.⁵¹ Giderek daha çok Yunan, milliyetçilikten daha sık söz eder hale gelmiştir.⁵²

---

⁴⁷ Clogg, **a.g.e.**, s. 37-44.

⁴⁸ Beratlı, **a.g.e.**, s. 34-35.

⁴⁹ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 24-25.

⁵⁰ Beratlı, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁵¹ Sabahattin Egeli, "*Cinayetlerle Yıkılan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti*", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 267.

⁵² Clogg, **a.g.e.**, s. 43-44.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtulma amacıyla harekete geçen Ortodoks Kilisesi, Yunan yazarlar, şairler ve Rusya tarafından beslenen bu fikir, 1791 yılında bir harita şeklinde düzenlenmiştir.

Rigas Feraios adlı milliyetçi bir Yunan şair tarafından 1791'de Bükreş'te hazırlanan ilk Megali İdea Haritası, 1796 yılında Viyana'da basılmış ve daha sonra Yunan milliyetçi hareketinin temel belgesi haline gelmiştir. Buna göre Megali İdea'nın öngördüğü temel fikir, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum Devleti'nin yeniden ihyası, hatta Büyük İskender'in fethettiği tüm yerleri yeniden fethederek Büyük Helen İmparatorluğu'nun kurulmasıdır. Bu büyük imparatorluğun başkenti de “Konstantinopolis” diye adlandırdıkları İstanbul olacaktır.

Genelde yanlış bir biçimde “Megalo İdea” olarak kullanılan Megali İdea'yı (Μεγάλη Ιδέα) dilimize “Büyük Mefkure” ya da “Büyük Ülke” olarak çevirmek olasıdır. Yunan Dilbilim Uzmanı Yorgos Babinyotis tarafından hazırlanan Çağdaş Yunanca Sözlük'ünde “Megali İdea” teriminin karşısında şu açıklamayı buluyoruz: “Megali İdea Yunan dünyasının üzerinde 19. yüzyılın yarısından 20. yüzyılın ilk 30 yılına kadar etkili olmuştur. Fikir (idea), köle durumunda olan bütün Yunanlıları kurtarmak ve başkenti İstanbul olan bir Yunan devleti yaratmak idi.”⁵³

Megali İdea'yı gerçekleştirmek adına Güney Rusya'nın Odesa kentinde Emmanuil Zanthos, Nikolaos Skoufas ve Athanasios Tsakaloff adlı üç kişi tarafından “Anayurdu” silahlı ve düzenli bir ayaklanmayla Osmanlı boyunduruğundan kurtarmak amacıyla; 1814'te “Filiki Eterya (Dostluk Derneği)” kurulmuştur. Masonluktan epey etkilenmiş olan bu derneğin, dört temel üyelik sınıfına kabul edilmenin koşulu, özenle hazırlanmış giriş törenlerinden geçmekteydi.⁵⁴

1820-1821 kışında Filiki Eterya bu fırsattan yararlanarak Mora Yarımadasında bir ayaklanma başlatmış ve İngiltere, Rusya ile Fransa tarafından desteklenen bu hareketin sonucunda Osmanlı Devleti Mora Yarımadasında Yunan halkının ancak üçte birini kapsayacak olan Yunan Devleti'nin kurulmasına izin vermek durumunda kalmıştır.⁵⁵ Yeni Yunan Devleti'nin bağımsızlığının Bâb-ı Âli tarafından 1829 yılının Eylül ayında tanınmasıyla, hem Kıbrıslı Rumların Yunanistan'la birleşme isteği, hem de Yunanların Megali İdea faaliyetleri artmıştır.⁵⁶

Megali İdea yemininin 8. maddesinde yer alan ve Yunancada kelime anlamı ile “ilhak” olan Enosis, ilk Megali İdea haritasının Rigas Feraios tarafından çizildiği, 1791 yılından beri

⁵³ Damla Demiröz, **Savaşın Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 21-22.

⁵⁴ Clogg, **a.g.e.**, s. 47.

⁵⁵ **a.g.e.**, s. 47-62.

⁵⁶ Önalp, **a.g.e.**, s. 28

gündemde olan bir konudur.⁵⁷ Genel anlamda terim, politika açısından “*bir ülkenin sınırlarına dâhil olma, birleşme*” anlamına gelmektedir ve bu şekilde kullanılmaktadır.⁵⁸

Kıbrıs'taki Osmanlı egemenliğinin son yıllarında, Rum burjuvazisiyle birlikte Yunan milliyetçiliğinin artış gösterdiği açıktır. Kıbrıs'ta burjuvazinin doğuyla gelen Helen milliyetçiliğinin kaynağını ise Osmanlı egemenliğine karşı yürüttükleri bağımsızlık mücadelesinde aramak gerekir. O dönemde oluşan “*Yunanistan*” bugünkünün yarısı kadardı. Yunanların büyük birçoğu hâlâ, Osmanlı egemenliğinde yaşamaktaydı. “*Yunan toprağı*” ve “*Yunanlar*” yabancı egemen altında oldukça, “*Yunan ulusunun kavgası*” devam ediyor, sloganlarıyla sürdürülen Yunan Kurtuluş Hareketi'nin ideolojisini ise Megali İdea oluşturuyordu.⁵⁹

Kıbrıs'ta Hristiyanlar kapitalistleşmeye daha yakınken; Müslüman toplum feodalizme daha yakın, toprağa bağımlıydı. Asıl rolü esnaf-zanaatkarlık ve ticaret olan Hristiyanlar, ulusal hareketlere herkesten önce kapılmıştır. Zira kapitalist üretim ilişkileri içerisine herkesten önce onlar girmişlerdi. Her ne kadar Kıbrıs'ta Rum ticaret burjuvazisinin nitel anlamda sınıfsal bir varlık olarak ortaya çıkması 1838'den sonra görülmekteyse de, daha 1821'de Kıbrıslı Rumlar Yunanistan Bağımsızlık Savaşı'na para ve savaşçı yardımında bulunmuş, Kıbrıs'ta ayaklanma hazırlığına girişmişlerdi. Kıbrıs'ta Yunan Milliyetçiliği, Rum burjuvazisiyle doğmuş ve “*Megali İdea*” tarafından etkilenmiştir.⁶⁰

Bağımsız Yunan Devleti'nin 1828 yılında kuruluşu, çevre bölgelerin “*esir*” Rumlarında özgürlük fikrinin Yunanistan'la birleşmekle özdeşleştirildiği, birlik hareketlerine esin kaynağı olmuştur. İyon adaları (1864) ve Teselya'nın Yunanistan'la birleşmesi, birlik hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün topraklarına, özellikle yoğun Rum nüfusun bulunduğu bölgelere yayılmasında bir paradigma ve güçlü uyarıcı olarak hizmet etmiştir. Bu bölgelere Makedonya, İzmir-Ayvalık, Kapadokya, Pontus ve Kıbrıs'ı örnek gösterebiliriz. Bölgelerdeki Rum nüfusun varlığı, yayılcılığın ortaya çıkışında ilk fiske ve ilk meşrulaştırıcı faktörü oluşturmuştur. Ne var ki, yayılcı milliyetçiliğin gelişmesiyle aldığı biçim, Helenizm'in yeni “*ulusal merkezi*” rolünü benimsemiş olan Yunan Devleti'nin, teşviki ve pratik desteğine büyük ölçüde bağlı kalmıştır.⁶¹

⁵⁷ Turgay Bülent Göktürk, “*Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:VII, Sayı 16-17, Bahar-Güz 2008, s. 336.

⁵⁸ Yorgos Babiniotis, **Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas, Kendro Leksikologias**, E.P.E, Atina [**Çağdaş Yunan Dili Sözlüğü**, Kelime Hazinesi Merkezi].

⁵⁹ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁶⁰ Beratlı, **a.g.e.**, s. 37.

⁶¹ Perikleus, **a.g.e.**, s. 109.

Yunanistan'ın bağımsızlık savaşına bazı Kıbrıslı Hristiyanlar yakından ilgi göstermişlerdir.⁶² Kıbrıs başpiskoposu Kiprianos, Yunanistan'ın bağımsızlığını gerçekleştirmek için kurulmuş olan Filiki Eteryaya ile gizliden gizliye temas halindeydi. Bu örgütün 1818 yılında adaya gelen bazı üyelerini kabul ederek onları despothenenin karşısında bulunan ve ana binaya bir yeraltı tüneliyle bağlanan papaz okulunda misafir etmişlerdir. Nitekim 1 Ekim 1820'de Aleksandros İpsilantis başkanlığında yapılan bir toplantının ardından Filiki Eteryaya üyesi iki Kıbrıslı kardeş Nikolaos ve Theofilos Thesus, Kıbrıs Rumlarını Osmanlı idaresine karşı isyana başlatma çabalarına girişmişlerdir.⁶³ Larnaka'da halka dağıtılan gizli bildirimlerden bazıları Lefkoşa'da zamanın Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet'in eline geçince Vali, Teseus kardeşlerin derhal tutuklanmasını emretmiş, fakat Teseus yabancı konsolosluklar yardımıyla adadan kaçmayı başarmıştır.⁶⁴

1821'de Mora İsyanı'na koşut olarak Kıbrıs'taki Rumların isyanından Bâb-ı Âli haberdar olunca, buna önlem alınması buyruğu Valiye iletildiği gibi Ada'ya 3000 asker gönderilmiştir. Vali Küçük Mehmet (Mehmet Emin Paşa) birçok Rum kilise ve evlerinde araştırmalar yaptırmıştır. Bazı kiliselerde sandıklarda silahların gizlendiği, bir kilisenin bütün ambarlarında barut depolandığı saptanmıştır.⁶⁵ 1821 isyanı hazırlığının ileri gelenleri, 9 Temmuz 1821 tarihinde padişah buyruğuyla Saray'a çağırılarak idam edilmişlerdir.⁶⁶

Bu gelişmelerin ardından Kıbrıslı Rumların soydaşları Yunanlar, 1828 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota vererek resmen ilk kez Enosis fikrini dayanarak adanın kendilerine bağlanmasını istemişlerdir.⁶⁷

1838'de Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında imzalanan ticaret anlaşması Kıbrıs'ı da etkilemiştir. Nitekim söz konusu Aktin hemen ertesinde; İngiltere, Fransa vb. batılı ülkeler, Larnaka'ya birer konsolosluk açmışlar ve kısa süre içinde Hristiyan tüccarlar, bu konsolosluklarla iletişim kurmuşlardır.⁶⁸

II. Mahmut döneminde, 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte Lefkoşa'da Valinin başkanlığında Divan'da yapılan değişikle Türk üye sayısı 4'e indirilerek, 4 de Müslüman olmayan üye atanmıştır: Kıbrıs Başpiskoposluğu ile Rum, Ermeni ve Maronit temsilcileri.⁶⁹

---

⁶² Hasgüler, **a.g.e.**, s. 25.

⁶³ Haşim Altan, **Kıbrıs'ta Türk Malları-I**, KASTAŞ Yayınları, İstanbul, 2001, **a.g.e.**, s. 255.

⁶⁴ Önalp, Aynı yer.

⁶⁵ Haneri, **a.g.e.**, s. 276.

⁶⁶ Haneri, Aynı yer; Altan, Aynı yer; Vatansöver, **a.g.e.**, s. 1491.

⁶⁷ Melek Fırat, "*Yunanistan'la İlişkiler*", (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 596.

⁶⁸ Beratlı, **a.g.e.**, s. 36-37.

⁶⁹ Haneri, **a.g.e.**, s. 283.

1838 Ticaret Anlaşması ile Hristiyan tüccarlara verilen ayrıcalıklar, Tanzimat Fermanı ile daha da genişletilmiştir. Böylelikle 19. yüzyıl ortalarında Kıbrıs'ta da iki ayrı egemen sınıf ortaya çıkmıştı. Bunlar; siyasal egemenliği ellerinde tutan Osmanlı bürokratları ve ekonomik egemenliği ele geçirmiş bulunan, Hristiyan tüccarlardı.⁷⁰ Ticaret ve sanayi sayesinde zenginleşen Kıbrıslı Rumların ekonomik durumu, Türk toplumuna göre daha iyiydi.⁷¹

Kıbrıs'taki Yunan Milliyetçiliğini, Yunan Kurtuluş Hareketi ve Megali İdea'nın etkilediği ortadadır. Ancak, Kıbrıs'ta Yunan Milliyetçiliğinin doğuşu, salt Yunan Kurtuluş Hareketine bağlanamaz. Kıbrıs'ta Rum Burjuvazisinin doğuşunu göz önünde bulundurmadan, Yunan milliyetçiliğinin gelişmesini anlamak olanaksızdır.⁷² Buna karşın az topraklı çiftçi Kıbrıslı Türk aileleri, 1838 anlaşmasından sonra, ülkeye kapitalizm geldiğinde, değer birimi topraktan paraya kaydıkça, fakirleşmeye başlamıştır. Buradaki en önemli özellik, Kıbrıslı Türk egemenlerin daha çok yüksek memur ve toprak sahibi olmalarına karşın, Hristiyanlar arasında egemenliğin artık burjuvalar tarafından ele geçirilmiş olmasıdır.⁷³

Megali İdea resmi düzeyde ilk defa 1844 yılında yapılan anayasa çalışmaları sırasında, daha sonra başbakan olacak İoannis Kolettis tarafından dile getirilmiştir. Kolettis, anayasa görüşmeleri esnasında krallığın ilk sınırları dışındaki bölgelerde yaşayan Yunan kökenlilerin, bağımsızlık savaşımının içinde yer alan “yerlilerin” hegemonyacı isteklerine karşı savunmuştur. Kolettis'e göre sadece Yunan krallığında yaşayanlar değil, Yunan tarihi ya da Yunan soyuyla ilişkili olanlar da Yunan'dı. Ona göre Helenizm başlıca iki odakta toplanmaktaydı: krallığın başkenti olan Atina ve “tüm Yunanların düşü ve umudu olan Şehr-i Konstantiniye”. Bu tarihten sonra “Megali İdea” Yunan Devleti'nin egemen ideolojisi⁷⁴ ve devletinin temel dış politikası olacaktı.⁷⁵

Yunanistan'ın kurulması ile yaklaşık 1830 yıllarında Larnaka, Lefkoşa gibi birtakım büyük yerleşim birimlerindeki okullarda, Yunan tarihi ders müfredatına alınmıştı. Buna karşılık Müslüman halkın eğitimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısına bağlı olarak dini içerikliydi.⁷⁶ Müfredatın Yunan krallığına göre işlenmesi ise öğrenim gören Yunan gençlerine milliyetçilik aşıliyordu. Bu sayede Rum gençlerinde geleceğin Helen milliyetçileri ve Enosis hayranlığı oluşmaktaydı.

---

⁷⁰ Beratlı, Aynı yer.

⁷¹ Önalp, a.g.e, s. 30-31.

⁷² Kızılyürek, a.g.e, s. 31.

⁷³ Beratlı, a.g.e, 39-40.

⁷⁴ Clogg, a.g.e, s 66.

⁷⁵ Kıralp, a.g.e, s. 42.

⁷⁶ Kızılyürek, a.g.e, s. 35.

Kıbrıs'ta 1878'e kadar Yunanistan'la birleşme arayışı şehirlerdeki Rum üst sınıfının rüyası olmuştur. İlk Enosis yanlıları, arkalarına sadece bir avuç insanı takabilmiş Yunanistan'ı destekleyen birkaç idealistti. Sonraki yıllarda birçok genç erkek, okumak için Yunanistan'a gittiğinde, "*Megali İdea*" hayallerine kapılıp Ada'ya coşkulu Enosis yandaşı olarak dönmüştü. ve duruma müdahale etme yolunu seçmişlerdi: Aralarında kendilerini Yasama Meclisi'ne seçtirenler orada seslerini yükselttiler ve zaman zaman sömürgeye duyulan öfkeyi dışa vurdular. Daha sonraki yıllarda, Enosis coşkusu adadaki siyasal ve ekonomik duruma göre dalgalandı.⁷⁷

Kıbrıs'taki etnik Rum nüfusun ada yaşamındaki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi egemenliğine rağmen, Kıbrıs Helen milliyetçiliği aşamalı ve sistemli bir şekilde yetiştirilmeliydi. Bu, yerel ve dış kaynaklı kuruluşların yer aldığı ve 19. yüzyılda Yunan devletinin alitrotizm ideolojisi içinden fırlayan bir prosedürle başarılmıştı. Ulusal doğuş ve yapılanmanın temel mekanizmaları; eğitim sistemini (ki Ortodoks Kilisenin denetiminde), Yunanistan'da öğrenim gören aydınlar tarafından kurulan gönüllü örgüt faaliyetlerini ve Yunan Konsolosluğu'nu içeriyordu. Kıbrıs Helen milliyetçiliğinin yükselişini getiren ve onu çağdaş Kıbrıs tarihinde en güçlü siyasi ideoloji yapan demografik ve kültürel altyapıyı sağlayan, tam da bu egemenlikti.⁷⁸ Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde çıkan Yunanistan destekli Helenizm, Kıbrıslı Rumların arasında yavaştan yayılmaya başlayacak ve iki toplum arasındaki barışçı ilişkilerin bozulması sürecini başlatacağı.⁷⁹

İngiltere 1713'te Akdeniz'i Atlas Okyanusuna bağlayan Cebelitarık Boğazına yerleşmişti. 1798'de Mısır'dan Fransa'yı uzaklaştıran İngiltere, 1815'te Yedi Ada ve Malta'yı ele geçirmiş, Fransızların Süveyş kanalı açma çalışmaları üzerine de tedbir olarak 1839'da Aden'i almıştı. Böylece 19. yüzyılın ortalarında Akdeniz'in noktaları olan Cebelitarık, Malta, Yedi Adalar ve Süveyş kanalının açılması halinde Akdeniz'in kapısı olacak olan Aden İngiltere'nin eline geçmişti.⁸⁰ 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile Akdeniz-Süveyş-Kızıldeniz hattının güvenliği İngiltere için çok önemli hale gelmişti.⁸¹

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, büyük toprak kayıplarına sebep olan Ayastefanos Antlaşmasını imzalamak zoruna kaldı. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan bu anlaşma ile Rusya'nın Slavcılık politikası büyük bir zafer kazanmış,

⁷⁷ Richter, a.g.e, s. 29-30.

⁷⁸ Kaysar V. Mavratsas, *Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'taki Yönleri*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2000, s. 28-29.

⁷⁹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Üzerine Bildiriler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1998, s. 42.

⁸⁰ Satan, a.g.e, s. 55-56.

⁸¹ Rıfat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)*, İstanbul, 1978, s. 32-33.

Osmanlı Devleti'nden önemli bir toprak kütlesi kopararak Balkanlarda nüfuzunu arttırmıştı. Ayastefanos Antlaşması ile Rusya'nın elde ettiği askeri ve politik güç, İngiltere'nin Ortadoğu'daki emellerini tehdit etmekteydi.⁸²

Osmanlı Devleti'nin yenilgisi, İngiltere'nin Hindistan yolunu (İmparatorluk yolu) tehlikeye sokmuştu. Bundan hareketle İngiltere, İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury'nin ifade ettiği gibi, “*parçalanmış Türk dalgakıranı arkasına, yeni bir bent*” oluşturma hazırlığına girişmişti. Aslında Midilli, Limni, İskenderun, Akka, Girit, Hayfa ve İskenderiye düşünüldükten sonra, İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından Kıbrıs'a karar kılınmıştı.⁸³ İngiliz Başvekillerinden Disraeli, İngiliz Kraliçesi Victoria'ya “*Kıbrıs, Ön Asya'nın anahtarındır*” demekle adanın önemini belirtmişti.⁸⁴

19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere'nin Doğu siyasetinin temeli, Hindistan'a dayanmaktadır. Kıbrıs ise, Süveyş Kanalı'ndan geçilerek gidilen, yeni ve önemli bir deniz yolu üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle 1870'lerde Kıbrıs, İngiltere için Atlantik Okyanusu'ndan Hint Okyanusu'na kadar uzanan deniz yolu (imparatorluk yolu) üzerinde, Cebelitarık ve Malta'dan sonra, Akdeniz'deki üçüncü bir iskele, bir üs olma hüviyetindedir. Özellikle Palmerston-Russel Hükûmeti, 1864'te Yunan Adaları'nı Yunanistan'a bırakmış olmasından dolayı, Akdeniz'de yeni üslere ihtiyaç duymuştur. Bunun yanı sıra, giderek güçsüzleşen bir Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Akdeniz'e inmesine engel olamayacağını düşünen İngiltere, bu geleneksel çizgisinden ayrılmakla birlikte, Doğu Akdeniz'i ve kendi ana sömürgesi olan Hindistan'ı emniyete almak için Kıbrıs'ı bir “*kale*” olarak elde etmeye çalışmıştır.⁸⁵ Ada, İngiltere için deniz gücü, deniz üssü ve deniz taşımacılığı açısından önemlidir. Buradan Akdeniz ve Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkilerini geliştirmeyi ve bu ülkelerden yararlanmayı hedeflemiştir. Kıbrıs sayesinde Türkiye'nin güney ve batı sahillerindeki limanlardan ve ayrıca İstanbul Boğazı'ndan yararlanacak, Karadeniz ülkeleri ile ticari bağları kurabileceği düşünülmüştü.⁸⁶

İngiltere Hükûmeti, Osmanlı Devleti'nden, Hindistan'daki askeri kuvvetleri, gerektiğinde Avrupa ve Asya'ya aktarabilmek gayesiyle, Akdeniz'deki tabii bir üs olan Kıbrıs'ın idari ve tasarrufî haklarını alabilmek için talepte bulunmuştur.⁸⁷ 10 Mayıs 1878

⁸² Özmen, a.g.e, s. 51-52.

⁸³ Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs'ın İngiliz İdaresi'ne Geçiş (1878-1919)**, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Ankara, 1997, s. 4-5.

⁸⁴ Bulut, a.g.e, s. 20.

⁸⁵ Tamçelik, a.g.e, s. 5-6.

⁸⁶ Altan, a.g.e, s. 141.

⁸⁷ Tamçelik, a.g.e, 10.

tarhinde İngiltere Dışışleri Bakanı Lord Salisbury, İstanbul Büyükelçisi Layard'a Kıbrıs'a yerleşme girişiminin başlatılması için talimat vermiştir.⁸⁸

İngilizler bir yandan Abdülhamit'le müzakereye girişirken, diğer yandan da Ruslarla görüşüp onlarla ayrı bir anlaşma sağlamaya çalışmaktaydı. Nitekim İngiltere ile Rusya arasında, Kıbrıs Konvansiyonu'nun imzalanmasından 5 gün önce, 30 Mayıs'ta Ruslarla Londra'da bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre, Rusya Balkanlar'la ilgili olarak bazı ödünler vermekteydi.⁸⁹

4 Haziran 1878'de Yıldız Sarayı'nda gizli olacak Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile İngiltere Büyükelçisi Osten H. Layard, iki maddelik bir anlaşma imzalamıştır. Yapılan bu anlaşmaya göre, "*Rusya'nın Asya'daki Osmanlı topraklarına yapacağı bir hareket sonrasında İngiltere, Osmanlı'nın yanında yer alacak ve Kıbrıs'a konuşlandıracağı askerler ile müdahalede bulunacaktır*".⁹⁰ Sultan II. Abdülhamid 4 Haziran 1878'de yapılan Osmanlı İngiliz İttifak anlaşmasını onaylarken anlaşmanın üzerine kendi yazısı ile "*Hukuk-ı Şahaneme asla halel gelmemesi şartı ile muahedenameyi tasdik ederim*" cümlesini yazarak 15 Temmuz 1878 tarihinde onaylamıştır. Aynı gün yapılan anlaşmanın iki ülke yetkilileri arasında teati edilmesi törende de İngiltere Büyükelçisi Henry Layard'dan Padişahın isteği ile Kıbrıs'ta Padişahın egemenlik ve yetkilerine hiçbir zaman kısıtlama getirilmeyeceğine dair bir senet alınmıştır.⁹¹

4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan anlaşmanın ardından, 1 Temmuz 1878'de "*ek*" olarak yeni bir anlaşma daha imzalanmıştır.⁹² Çünkü Osmanlı İmparatorluğu bu anlaşmayı yeterli görmemişti; Ada'daki Müslüman halkın çıkarlarını, devlete ait taşınır taşınmaz malların geleceğini, adanın ne şekilde yönetileceğini ve İngiliz yönetim süresinin ne kadar olacağını ilgilleyen hükümler de eklenerek, yıllık 92 bin altın karşılığında İngiltere'ye kiralanan ada; Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmesi durumunda Osmanlı Devleti'ne geri verilecekti.⁹³ İngiltere ile Rusya arasındaki gizli anlaşmanın Berlin Konferansı'nda ortaya çıkmasından ötürü bu 5 maddelik ek anlaşma Osmanlı Hükümetince zorunlu görülmüştür.⁹⁴

1878 Türk-İngiliz Savunma Anlaşması'nın özellikle ek maddeleri gereğince Kıbrıs, de-facto olarak İngilizlere geçmiş ve de-jure, yani hukuksal yönden Osmanlı Devleti'nin bir

⁸⁸ Nejla Günay, "*Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu'da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi*", **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt I, Sayı I, Kış, Ankara, 2007, s. 116.

⁸⁹ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), İstanbul, 1996, s. 14; Satan, **a.g.e.**, s. 56-57.

⁹⁰ Vatansever, **a.g.e.**, s. 1491; Satan, Aynı yer.

⁹¹ Satan, **a.g.e.**, s. 57.

⁹² Haneri, **a.g.e.**, s. 301.

⁹³ Vatansever, **a.g.e.**, 1494.

⁹⁴ Satan, Aynı yer.

parçası kalmıştı.⁹⁵ Ayrıca belirtmelidir ki Kıbrıs'a üslenen İngiltere, Rus saldırılarına karşı Boğazları korumayı, Kızıl Deniz'den geçen önemli deniz yolunu kontrol etmeyi planlarken, diğer yandan "Boğazdaki Hasta Adamı" gözetlemeyi hesaplıyordu.⁹⁶

İngilizler 12 Temmuz 1878'de adaya çıkmıştır. Ada'ya atanan ilk İngiliz yönetici Sir Garnet Wolseley, Kıbrıs'ı vali olarak değil, yüksek komiser olarak yönetecekti. Çünkü Kıbrıs hukuken hâlen Osmanlı toprağıydı.⁹⁷ Kıbrıs'a Yüksek Komiser olarak gönderilen Sir Wolseley, Kraliçe Victoria adına Kıbrıs'ı yönetmeye başlamıştır.⁹⁸

22 Temmuz 1878'de Wolseley'in gelişi dolayısıyla yapılan merasimde Kitium Piskoposu Sofronios, şu değerlendirmeyi yapmıştır:

*"Bu yönetim değişikliğini İngilizlerin İyonya adalarının anavatan Yunanistan'a katılmasıyla yaptıkları yardımı şimdi de Kıbrıs için yapacaklarına güvendiğimiz için kabul ediyoruz... Yönetimin değişmesine sevindik, inanıyoruz ki Büyük Britanya Kıbrıs'ın anavatanı Yunanistan'la birleşmesine yardım edecektir."*⁹⁹

Anlaşılaçağı üzere Kıbrıs'ın İngilizlere kiralanmasını, Kıbrıslı Rumlar Enosis yolunda bir adım olarak görmekteydi. Lâkin Ada'daki yönetim değişikliğinin yarattığı umut ve sevinç, çok geçmeden hayal kırıklığına ve şikâyetlere dönüşecekti. İngilizlerin özellikle kilise ve din adamlarına karşı verilen ayrıcalıklara karşı duruşu ve aldıkları önlemler, Rum toplumunda büyük tepkilere neden olmuştur.¹⁰⁰

İngiliz yönetiminin ilk günlerinde yönetime Ortodoks Kilisesi başpiskoposu arasında vergilerin toplanması konusunda bir anlaşmazlık çıkmıştır. Bu anlaşmazlığın nedeni Kilise'nin imtiyazlarının kısıtlanmasıdır. İngiliz yöneticiler bu faaliyetin yanlış olduğu düşüncesiyle bu imtiyazı kaldırmışlardır.¹⁰¹

Ada İngiliz himayesine geçtiğinde nüfusu 186 bin idi ve yaklaşık üçte ikisi Rumlardan, üçte biri de Türklerden (60 bin) oluşmaktaydı. Ayrıca az sayıda Maronit, Ermeni ve Latin asıllı diğer Hristiyan azınlıklar da mevcuttu.¹⁰² İngiltere, Ada'daki Türk valisinden görevi devraldıktan sonra altı idari bölgedeki Türk Kaymakamlıkların yerine İngiliz memurları tayin ederek, mahkemelerde ve idari işlerde İngilizcenin yanı sıra Türkçe ve Yunanca'yı da resmi dil

---

⁹⁵ Gazioğlu, a.g.e, 10.

⁹⁶ Kızılyürek, a.g.e, s. 33.

⁹⁷ Önalp, a.g.e, s. 34.

⁹⁸ Gazioğlu, a.g.e, s. 30.

⁹⁹ Haneri, a.g.e, s. 305; Özmen, a.g.e, s. 70

¹⁰⁰ Gazioğlu, a.g.e, s. 41.

¹⁰¹ Önalp, a.g.e, s. 35; Gazioğlu, a.g.e, s. 35.

¹⁰² Önalp, a.g.e, s. 34.

olarak kabul etmiştir.¹⁰³ Tayin edilen bu memurlar kaza komiserleridir ve çeşitli rütbelerdeki İngiliz subaylarından oluşmaktadır.¹⁰⁴

Ada'nın el değiştirmesi ve İngilizlerin adadaki yönetim biçiminde değişiklikle gitmesi Rumların politikalarında iki yönlü olmalarını sağlamıştır. Bir yandan Türklerin kendilerine sağladıkları özel hak ve yetkilerin İngilizler tarafından kaldırılmasıyla şikâyet kampanyaları, diğer yandan ise Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredileceği şeklinde haber yapılmasıdır.¹⁰⁵

İngiltere 14 Eylül 1878'de yayınladığı bir kraliyet kararnamesiyle Kıbrıs'ın yönetiminde köklü değişiklikler yapmıştır. Buna göre en az dört, en çok sekiz üyeden oluşan bir Yasama Meclisi oluşturulmuştur. Bu düzenlemeyle yüksek komiser meclise bizzat başkanlık edecek ve onun olmadığı zamanlarda ise bu görevi kendisi adına bir temsilci yürütecekti. Ayrıca meclisin üyelerinin yarısının hükûmet görevlisi olması, diğer yarısının ise yüksek komiser tarafından halk arasından atanması öngörülüyordu. Böylece, vekillerin serbest seçimle seçildiği, demokratik ilkelere dayanan Osmanlı yönetim şeklinin yerini, üyelerinin en yüksek mevkideki İngiliz yönetici tarafından atandığı, katılımcı olmayan bir sistem almıştır.

Aynı kararnameyle bir Yürütme Meclisi de teşkil edilmiştir. Bu meclis de istişarî nitelikteydi ve yüksek komisere yönetimde yardımcı olmak için kurulmuştu. Üç üyeden oluşmaktaydı ve içlerinden biri Türk'tü. 1879'da Kıbrıslı Rumlar yüksek komisere gönderdikleri bir muhtırayla her iki cemaatin üyelerinin meclislere eşit sayıda katılmasına itiraz ettiler. Kendi istekleri doğrultusunda kararlar alabilmek için çoğunluğu Rumlardan oluşan bir meclisin oluşturulmasını talep etmekteydi. İngiliz yönetimi 1882 yılında Rum istekleri doğrultusunda anayasada değişiklikler yapmıştır. Buna göre 12'si seçilmiş, 6'sı atanmış olmak üzere toplam 18 üyeden oluşan Yasama Meclisi'nin seçimle göreve getirilen on iki üyesinden dokuzunun Rum, üçünün de Türk olması yönünde bir düzenleme getirilmiştir.¹⁰⁶

1879'da Kıbrıslı Türkler feodalizme yakın, toprağa bağlı bir düzen içinde ve uluslaşma fikrine daha çok uzakken, Kıbrıslı Rumlar kapitalistleşerek Yunanistan'la birleşme hevesindeydiler. İngiliz himayesine geçiş, doğal olarak ticareti de geliştirmiştir. Bu da burjuvazi ile birlikte milliyetçilik düşüncelerini artırmıştır. Ülkede Kıbrıslı Rumlardan ibaret olan bir burjuva sınıfı ve onların milliyetçilik ideolojileri yayılırken, Kıbrıslı Türk egemen çevreleri, Osmanlı döneminden beri var olan politik ayrıcalığı tutman ve İngiliz idaresiyle

---

¹⁰³ Özmen, a.g.e, s. 58.

¹⁰⁴ Gazioğlu, a.g.e, s. 30.

¹⁰⁵ Gazioğlu, a.g.e, s. 37; Önalp, a.g.e, s. 36.

¹⁰⁶ Önalp, a.g.e, s. 37-38.

işbirliğini sürdürmek istemiştir. Bunun başlıca sebebi ise günü geldiğinde Kıbrıs'ın “*de-jure*” sahibi Osmanlı'ya geri verileceğini ummalarıydı.¹⁰⁷

İngilizler ulusal ayrılığa dayalı eğitimi, iki ulus arasındaki ayrılıkları büyüteceğini düşünerek, teşvik etmekteydiler. Kıbrıslı Türklerin öğretmenlerini Türkiye'den ve Kıbrıslı Rumların, Yunanistan'dan getirilmelerine göz yummuşlar ve bunu daha da teşvik etmişlerdir.¹⁰⁸ Yunanistan'dan gönderilen Yunan öğretmenlerin Rum gençliğine koyu bir milliyetçilik duygusu aşlamalarıyla giderek Türk düşmanlığı oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Ada Türklerine karşı düşmanlık yaratan bir tarih, Ortodoks Kilisesi tarafından da ayinler, toplantılar ve konferanslar vasıtasıyla Kıbrıslı Rumlar arasında yayılmıştır.¹⁰⁹

Kıbrıs'ın İngiliz idaresine girmesi, Kıbrıs'ta nüfus dengesinin giderek Türkler aleyhine bozulmasına neden olmuştur. Bu süreçte Ada'da nüfus dengesinin Türkler aleyhine bozulmasının genel nedenleri olarak tanassur ve göç olmak üzere iki şekilde açıklamak mümkündür. Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecine girmesi ve Kıbrıs'la yeteri kadar ilgilenememesi de bu faaliyetlerde etkili olmuştur. Şikâyetler üzerine İstanbul'daki Şeyhülislamlık makamı Ada'daki tanassur eylemlerine karşı önlem alma çabalarına girişmiştir. 22 Şubat 1910 tarihli Kıbrıs'tan İstanbul'a gönderilen bir evraka göre; 12 köyün tamamen, 8 köyün ise kısmen Hristiyanlaştırıldığı yazmaktadır. Kıbrıs'ta nüfus dengesinin Türkler aleyhine değişmesinin ikinci nedeni ise göçtür.¹¹⁰

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs'ta Ada'nın fatihi olarak, Osmanlı Devleti'nin bütününde olduğu gibi, asker, memur ve emlak sahibi olarak yönetici durumundaydı. İdare'nin İngiltere'ye devredilmesiyle, yönetici durumundan yönetilen konumuna düşmüşlerdir. Bu keyfiyet psikolojik bakımdan Türklerin Ada'dan uzaklaşmasına sebep oluyordu. Ayrıca yönetim değişikliği sonrasında İngilizler iş başındaki Kıbrıslı Türkleri emekliye sevk edip yerlerine Rum memurları tayin edeceklerdi. Bunun neticesiyle ekonomik sıkıntıya düşen Kıbrıs Türk halkının bir kısmı Ada'dan ayrılarak Anadolu'ya göç etmişti. Göç etmeyip Ada'da kalmayı yeğleyen Kıbrıslı Türklerin bir kısmı ise ekonomik sıkıntılardan dolayı arazilerinin ve emlaklarının satışıyla hayatlarını devam ettirmek durumunda kalmışlardı. Bu fırsattan yararlananlar ise Kıbrıslı Rumlar olmuş ve satılanları alarak Ada'da kendilerine kuvvetli bir

---

¹⁰⁷ Beratlı, **a.g.e.**, s. 40-41.

¹⁰⁸ **a.g.e.**, s. 37.

¹⁰⁹ Önalp, **a.g.e.**, s. 37.

¹¹⁰ Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s. 12-15; Altan, **Kıbrıs'ta Türk Malları**, s. 259.; Şahin, **a.g.e.**, s. 603-604. Önalp'in yazdığına göre ise; İngiliz döneminde Kıbrıslı Türklerin tamamının Hristiyan olduğu köyle şunlardır: Korfi, Lanya, Aya Andihona, Monagrul, Doro (Thora), Monagri, Trimikli, Vavla, Laba, Appos, Hirokitya, Anglisiya, Vavaccinya (Vavatsinya), İpsemadizmeno (Sevda), Peya ve Psahi (İpsahi). Hristiyanlığın kısmen benimsendiği köy ve kasabalar ise şunlardır: Yukarı Civiya, Fasula, Aytotoro, Bahçeler, Çite, Milya, Hiriniya (Hironya), Yeroşibu, Aya Varvara, Girit Marot ve Aya Merkur. Bkz. Önalp, **a.g.e.**, s. 63.

varlık sağlamışlardır. Ticaret ve sanat hayatında zaten önemli bir yere sahip olan Kıbrıslı Rumlar, şimdi de arazi ve emlakı da ellerine geçirmek suretiyle, Ada'nın iktisadi sahasında da büsbütün güçlü duruma yükselmişlerdi. Özellikle Osmanlı dönemindeki imtiyazlarla servet sahibi olan kilise, Kıbrıslı Türklerin satmış oldukları arazi ve emlakın satın alınmasını teşvik etmiş ve bu maksatla kredi vermiştir.¹¹¹

Kıbrıslı Türklerin Ada'dan uzaklaşmasına karşılık Kıbrıslı Rumlar Ada'ya nüfus aktarmışlar ve dengeyi lehlerine bozmuşlardır.¹¹² Örneğin, İstanbul Rumları gruplar halinde Kıbrıs'a göç etmişlerdir.¹¹³ Yunan Hükûmetleri ise İngiliz idaresinin ilk günlerinden itibaren Yunan milliyetçiliğinin propagandası ve Enosis için adaya konsoloslar, öğretmenler ve provokatörler göndermekteydi.¹¹⁴ 1890 sonrasında iki topluluk arasındaki kutuplaşmalarda bu kişilerin etkisi mevcuttu.

Kıbrıslı Rumların milliyetçi hareketlerine karşı basın yoluyla mücadele içerisine giren Kıbrıslı Türkler, 1879 yılında *Ümid*¹¹⁵ gazetesini 1889 senesinde ise *Saded* gazetelerini yayınlamaya başlamışlardır. 1880'lerde Lefkoşa'da elit üyeler için siyasi ve günlük olayların buluşma yeri ve tartışma platformu olarak, Rum Kırathanesi'ne (Kipriakos Sillogos) karşı¹¹⁶, "*Kırathane-i Osmanî (Osmanlı Kırathanesi)*" kuruldu. Osmanlı Kırathanesi'nin kurulma amaçlarından bir tanesi de Kıbrıs Türklerinin siyasal varlığını koruyabilmektir. Osmanlı Kırathanesi İngiliz Sömürge yönetimine ve Rum baskılarına karşı Türk halkının haklarını savunmayı amaçlıyordu. Kısa süreçte kendi matbaasını da kuran örgüt, duygu ve düşüncelerini yayabilmek gayesi ile 25 Aralık 1891 tarihinde Jön Türk fikirlerinin öncülüğünü gerçekleştiren ve Rum iddialarına yanı veren "*Zaman*" gazetesini kurmuştur. *Zaman* gazetesi kendi içinde "*Padişahçılar*" ve "*Jön Türkçüler*" olarak ikiye bölününce bu kez bir grup aydın, 22 Ağustos 1892'de "*Yeni Zaman*" gazetesini yayınlamaya başladı. Yeni Zaman gazetesinin ilkelerinde Enosis'e karşı mücadele etmek de vardı. Bu dönemde 6 Mart 1893 tarihli yayınlanan bir başka Türk gazetesi ise "*Kıbrıs*" idi. Kıbrıs gazetesi, Yeni Zaman 28 sayı yayımlandıktan sonra kapandığı için çıkmaya başlamıştı. 1890'lardan beri Yeni Zaman ve Kıbrıs gazeteleri Jön Türk etkilerini taşırlarken "*millet*" olgusuna atıfta bulunuyorlar ve "*milli*" ile "*dini*" kimliği ayırt

¹¹¹ Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1992, s. 25; Özmen, a.g.e, s. 59. 26 Aralık 1878 tarihli The Times muhabirinin yazısına göre; Ada'da Rumlar, endüstri ve ticarete hızla ilerliyor, zenginleşiyor ve istedikleri her şeyi satın alabilecek duruma geliyorlardı. Bkz. Gül, a.g.e, s. 224.

¹¹² Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s. 26.

¹¹³ Ramazan Tosun, "*Kıbrıs Meselesi*", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 10, 2001, s. 98.; Altan, **Kıbrıs'ta Türk Malları**, s. 1007.

¹¹⁴ Önalp, a.g.e, s. 41.

¹¹⁵ Kıbrıs'ta ilk Türk gazetesinin "Ümid" olduğu belirtilmektedir. Ancak, bu gazetenin herhangi bir nüshası bulunmamaktadır. Özmen, a.g.e, s. 84.

¹¹⁶ İsmail, Kıbrıs Üzerine Bildiriler, a.g.e, s. 50.

ediyorlardı.¹¹⁷ Bu dönemde gazeteler aracılığı ile halkın bilinci Enosis'e karşı acık tutulmaya çalışıyor, birlik çağrısında bulunuluyordu. Kıbrıslı Rumlarda görüldü gibi Türk cemaati içinde milliyetçiliğin gelişmesi de Tanzimat reformundan sonra, salt dini özelliğin zamanla azalmasıyla başladı. Kıbrıslı Türklerin eğitimi tamamıyla Sömürge yönetimince kontrol edilse de, orta öğretimde görevli tüm öğretmenler Türk üniversitelerinden mezundu. Böylece Türk milliyetçi fikirleri de Kıbrıs'a aktarılmaya başlıyordu.¹¹⁸

Kıbrıslı Türk eliti, 19. yüzyılın sonlarına doğru genelde Osmanlı İmparatorluğu fikirlerini yansıtan Osmanlı ulusal kimliğine önem veriyorlardı ve 20. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti ile bağlarını güçlendirmeye çabalıyordu. Ada'daki milliyetçi tonlar, cemaatler arasındaki sürtüşmelerin de sebebi oluyordu. Zamanla Türk milliyetçiliği etkin unsur haline geldi ve 20. yüzyılın ortalarında Kıbrıs Türk basınında “*anavatan*”, “*millet*” ve “*Türkçülük*” kavramları daha fazla yer aldı. 1908 tarihli Jön Türk Devrimi ise Ada Türkleri tarafından benimsenmişti. Eskiden Osmanlı Devleti'ni simgeleyen Sultan'a sadakat, şimdi doğrudan devlete sadakate çevrilmişti.¹¹⁹ Anlaşılacağı üzere Kıbrıslı Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşu ve bu sayede Ada'nın tekrar Türklerin eline geçerek kendi çıkarlarının korunmasını Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleşen devrimde görüyordu.

1898 yılında Kıbrıs'taki milliyetçilikleri etkileyen bir başka faktör ise “*Girit*” idi. Girit'in büyüklük, stratejik konumu, Osmanlı ilişkisi, ikili yapısı ve Enosis hareketinin bağlantısı Kıbrıslı Rumların Enosis hayallerini tetiklerken¹²⁰, Türkler için kötü örneğe dönüşmüştü.¹²¹

Kıbrıslı Rumların Enosis coşkularını kabartan bir diğer gelişme ise 1906 yılında “*Miyaoli*” isimli Yunan askeri gemisinin Limasol ve Larnaka limanlarına gelişidir.¹²² Yunan askerleri “*Yaşasın İlhak!*” sloganları ile karşılanacak Yunan subay ve öğrencilere büyük ilgi gösterilecektir.¹²³

9 Ekim 1907 İngiliz Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Winston Churchill'in Kıbrıs ziyareti, Kıbrıslı Rumların Enosis istekleri için bir fırsat olmuştur. Churchill'e Enosis istekli bir

¹¹⁷ Perikleus, a.g.e, s. 198-199; Özmen, a.g.e, 84-85; İsmail, **İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri**, s. 119; Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s. 55.

¹¹⁸ Perikleus, Aynı yer.

¹¹⁹ Perikleus, a.g.e, 199-200.

¹²⁰ Örneğin 1899 Kasım ayında Atina'da “Vatanseverler Derneği” kuruldu ve Girit'teki değişikliğin Kıbrıs'ta da uygulanmasını amaçlayan derneğin bir şubesi de Limasol'da açıldı. Atina'da kurulan cemiyetin genel sekreteri 1920'li yıllarda Kıbrıs'a konsolos olarak gönderilen ve 1931 Rum İsyanı esnasında görevde olan Aleksis Kyrou idi. Bkz. Özmen, a.g.e, s. 87-88; Gazioğlu, a.g.e, s. 89.

¹²¹ Dilek Yiğit Yüksel, “*Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VIII/18-19, Bahar-Güz 2009, s. 163.; Perikleus, a.g.e, s. 201-202.

¹²² Özmen, a.g.e, s. 100.

¹²³ İsmail, **İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri**, s. 119

muhtıra sunulmuş ve 10 Ekim 1907 tarihinde ise Kavanin Meclisi'nde Enosis istemleri tekrar dile getirilmiştir. Kıbrıs Türk basını ve Türk milletvekilleri ise Enosis'e karşı çıkarak Churchill'e bir başka muhtıra vermişlerdir.¹²⁴

1911 yılında “*Nimet*” isimli Osmanlı gemisinin Baf limanına uğraması, bu sefer Kıbrıs Türk halkında heyecan yaratmış ve güven vermiştir. Kıbrıslı Türkler gemiyi ziyaret etmişler ve karadan 4 parelik selam topuna karşılık, gemiden 7 pare selam atışı yapılmıştır. Subaylar karaya çıkınca Kıbrıs Türk halkı sevgi gösterisiyle, öğrencilere karşı saygı duruşunda bulunulmuştu.¹²⁵ Rumların Enosis girişimleri karşısında Kıbrıslı Türkler 3 büyük miting yapmışlardır. 21 Eylül 1911'de Lefkoşa'da, 24 Eylül Peristerono'da ve 25 Eylül'de Lefke'de yapılan mitinglere binlerce Kıbrıslı Türk katılmış ve Enosis tahrıkları protesto edilerek “*Ada'nın statüsünün değiştirilmesi halinde Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi*” kararı alınmıştır.¹²⁶ Bu mitingler Kıbrıslı Türklerin kitlesel olarak ilk büyük hareketi olarak tarihe geçmiştir.

1912 yılında Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları, Kıbrıslı Rumların Enosis'inde hareketlenmeye neden oldu.¹²⁷ 1913 yazında Yunanistan, Akdeniz'de önemli bir güç olarak kendini göstermiştir. O güne dek değişken bir kavram olan “*Megali İdea*”, Venizelos'un önderliği altında romantik milliyetçilerin safsataları olmaktan çıkıp olabirlik sınıfına girmiş görünüyordu.¹²⁸ Keza, 1913 yılında İngiltere, Başbakan Lloyd George ve Winston Churchill tarafından ilk defa Elefteros Venizelos'a belirli değiş tokuşlar karşılığında Kıbrıs'ı Yunanistan'a bırakmayı teklif etmiştir. Bu teklif Venizelos tarafından hemen kabul edilse de, sonrasında patlak veren Yunan-Bulgar Savaşı, anlaşmanın iptal edilmesine sebep olmuştur.¹²⁹

İngilizlerin Kıbrıs'ı ilhak düşüncesi, 1914 Ağustos ayı içinde bakanlıklar arasında görüşülmeye başlanmıştır. I. Dünya Savaşı başlar başlamaz, olası gelişmeler ve Osmanlı Devleti'nin takınacağı tavır üzerinde izlenecek politikanın saptanması çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir.¹³⁰

Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafında yer alma kararının ardından, İngiltere 5 Kasım 1914'te Ada'yı ilhak ettiği kararını açıklıyordu. 5 Kasım 1914'te Kıbrıs Resmi Gazetede (Order In Council) emir hükmünde hükümet kararı

¹²⁴ Satan, a.g.e, s. 58; İsmail, **İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri**, s. 123; Detaylı bilgi için bkz. Özmen, a.g.e, s. 101-104.

¹²⁵ Özmen, a.g.e, s. 111.

¹²⁶ İsmail, **İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri**, s. 124.

¹²⁷ Yüksel, a.g.e, s. 164; Önalp, a.g.e, s. 42; Perikleus, a.g.e, s. 203; Altan, **Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri**, s. 69.

¹²⁸ Clogg, a.g.e, s. 108.

¹²⁹ Ioannis G. Katapodis, **Teseris Eones Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropayiko Horo 1648-1959**, Eptalofos ABEE, Atina, 1996, s. 815 (Ioannis G. Katapodis, **Avrupa Ülkesinde Dört Asırlık Diplomatik Faaliyetler 1648-1959**, Eptalofos Yayınları, Atina, 1996, s. 816)

¹³⁰ Gazioğlu, a.g.e, s. 130.

yayınlanarak, 1878 Anlaşmalarının feshedildiği ve Ada'nın İngiltere'ye katıldığı duyurulmuştur.¹³¹

Burada üstünde durulması gereken bir konu ise İngilizlerin Kıbrıs'ı ilhak nedeniyle ilgili tartışmadır. I. Dünya Savaşı 28 Temmuz 1914 tarihinde başlamıştır. İngiltere, savaşa 4 Kasım 1915 tarihinde girmiş ve 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş tarihi ise 14 Kasım 1914'tür. O halde İngiltere, Osmanlı Devleti savaşa dâhil olmadan önce Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Bu gözlerden kaçabilecek önemli bir noktadır.¹³²

Yunanistan Başbakanı Venizelos da, Eleftheria Gazetesine 14 Kasım 1914'de verdiği bir demeçte “*Bu, Yunan Adası'nın anavatanına katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir*” demiştir.¹³³ Ada'nın İngilizlerce ilhakı, Yunanistan ve Ada Rumları tarafından “*Enosis'e giden yoldaki engelin kalktığı*” şeklinde yorumlanarak sevinçle karşılanmıştır.¹³⁴

Yunanistan, İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarları ile bağdaştığını düşünerek Enosis'in gerçekleşeceğini düşünüyordu.¹³⁵ Kıbrıs'ın İngilizlerce ilhakından bir yıl sonra, Yunanistan'ı kendi safında savaşa sokmak isteyen İngiltere, Yunanistan'ın tarafsızlığını bozup Sırbistan'a yardım etmesi halinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği şeklinde 20 Ekim 1915'de bir teklifte bulunmuştur. O günlerde savaş konusunda hükümet ile Kral Konstantin arasındaki anlaşmazlıktan ötürü, bir hafta geçerliliği olan teklifi Yunan Hükümeti reddetmiştir.¹³⁶ Kıbrıslı Rumlarda ise bu teklif Enosis için bir kapı olarak algılanmış ve Kıbrıslı Türklerde derin üzüntülere sebep olmuştu.

I. Dünya Savaşı ufukta görününce Venizelos İngilizleri kızdırmadan Yunan iddialarını gerçekleştirmeye çalışıyordu. Fakat Londra, Kıbrıs'ı elinde tutmaya kararlıydı. Gelişmeleri izleyen Kıbrıslı Rumlar, self-determinasyon hakkı, yani Enosis için Londra'ya bir heyet göndermeye karar vermişlerdir. Heyet Londra'ya giderken, Paris'te Venizelos ile görüş ve Venizelos, Kıbrıslı Rumlara sadece İngilizlerle görüşmelerini, Kıbrıs'ı Paris Konferansı'nda gündeme taşımamalarını tavsiye etmiştir.¹³⁷

Yaşanan gelişmeler sonucunda yoğun siyasal faaliyetlere girişen Kıbrıslı Türkler, I. Lefkoşa Kongresi'ni (Meclis-i Milli) düzenleyerek, Enosis'e karşı olduklarını belirterek Paris

¹³¹ Altan, **Kıbrıs'ta Türk Malları**, s. 388.

¹³² Şahin, **a.g.e.**, s.604-605.

¹³³ Yüksel, **a.g.e.**, Aynı yer.

¹³⁴ Turgay Bülent Öztürk, “*Rumların Kıbrıs'taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı- Öncesi ve Sonrası*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi**, VII/16-17, Bahar-Güz-2008, s. 337.

¹³⁵ Özmen, **a.g.e.**, s. 135.

¹³⁶ Katapodis, **a.g.e.**, Aynı yer; Önalp, **a.g.e.**, s. 45; Özmen, **a.g.e.**, s. 133.

¹³⁷ Richter, **a.g.e.**, s. 32.

Barış Konferansı'na bir heyet gönderme kararı almışlardır. Ancak, İngiliz yetkililer, Kıbrıslı Türklere pasaport vermeyi reddettikleri için adı geçen toplantıya katılmaları mümkün olmamıştır.¹³⁸

Paris'teki Barış Konferansı'na Osmanlı Hükûmet'ini temsilen katılan Damat Ferit Paşa, Kıbrıs üzerinde hak iddia etmek bir yana, Anadolu'nun bile elden çıkması karşısında ağzını açmak, görüş belirtip istekte bulunmak hakkından yoksun bırakılmıştı.¹³⁹

Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil eden delege kurulunun başında olan Venizelos ise İtilaf güçlerinin davasına gösterdiği sıkı bağlılığın karşılığını almaya çalışmıştır. Önceliği Atina'dan daha kalabalık Yunan nüfusunu barındıran İzmir'i ele geçirmektir.¹⁴⁰ Venizelos, 3 Şubat 1919'daki On'lar Konseyi Toplantısı'nda Kıbrıs'la ilgili olarak yaptığı konuşmada da şöyle diyordu:

“Kıbrıs Adası konusunda niçin kesin bir istemde bulunmadığımız akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli nedenleri vardır. En önemlisi elli yıl önce İyonya Adaları'nı vermek suretiyle Yunan krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan ve savaş sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e önermiş olan İngiltere'nin, sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütfkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısacası, Yunanistan, Kıbrıs, Rodos, Meis, On İki Adalar, İmroz, Bozcaada dâhil olmak üzere bütün Doğu Akdeniz adalarını istemektedir.”¹⁴¹

İngiliz Hükûmeti, Paris Barış Konferansı'nda Kıbrıs'ın terk edilemeyeceğini söyleyerek, Kıbrıs'ın konumu itibariyle Doğu Akdeniz'deki rekabet mücadelesinde anahtar konumda olduğunu belirterek, Anadolu demiryollarının 1918 Ekim'inde hizmete giren Toros Tünellerini, Avrupa'dan Mısır'a, Arabistan'a ve İran körfezine gidişleri sağladığını, Doğu'da Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa'ya ayrılan İskenderun Limanı Bağdat'ın doğal ve kaçınılmaz ticari çıkış notası olacağını söyleyerek, İskenderun'un gelişme göstereceğinden Kıbrıs'ın el değiştirmesinin mümkün olmadığını açıklamıştır.¹⁴² Ayrıca İngiliz Genelkurmayı ve Deniz Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ın Stratejik Öneme Dair Ortak Tezkeresi'ne göre Kıbrıs Ada'sı Anadolu'ya yapılacak saldırılar için o dönemde stratejik öneme sahipti.¹⁴³

Antalya'ya çıkan İtalyan askerlerinin İzmir yönünde ilerleyişi hem Venizelos'u, hem de İtilaf devletlerini rahatsız etmiştir. İngiltere, Fransa ve ABD'nin iznini alan Yunan donanması 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmıştır.¹⁴⁴ Anadolu'da Yunan orduları ile Türk ordularının arasındaki mücadele, Kıbrıs'taki toplumlar tarafından yakından takip edilmiştir.

¹³⁸ Perikleus, a.g.e, s. 205.

¹³⁹ Gazioğlu, a.g.e, s. 153.

¹⁴⁰ Clogg, a.g.e, s. 117.

¹⁴¹ Özmen, a.g.e, s. 160.

¹⁴² Satan, a.g.e, s. 63-65.

¹⁴³ a.g.e, s. 66-67

¹⁴⁴ Demiröz, a.g.e, s. 24.

Kıbrıs Türk halkı çareyi örgütlenmekte, Türkiye’de Mustafa Kemal’in başlattığı Kurtuluş Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasında bulmaktaydı. Bu neden, 1919-1922 yılları arasında hem örgütlü bir birlik yaratmak hem de Anadolu’daki kurtuluş mücadelesini İngiliz sömürge yönetiminin tüm baskı ve denetimine karşın, elindeki olanaklarla desteklemek Kıbrıslı Türklerin başlıca amacı olmuştur.¹⁴⁵

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın başlaması ile birlikte tüm Türk kurum, kuruluş ve kulüpleri bir araya gelerek “*Muhacirini İslâmiyeye Yardım Cemiyeti*” isimli bir üst kuruluş meydana getirmişler ve yardım kampanyaları düzenlemeye başlamışlardır. Burada birçok gönüllü Kıbrıs Türkü de Ulusal Kurtuluş Savaşı’na katılmak ve Türkiye’nin bağımsızlık mücadelesine katkıda bulunmak için Anadolu’ya gitmiştir.¹⁴⁶ Kıbrıslı Türkler, Kuva-yi Milliye’yi desteklemek için bağış kampanyaları açıp tiyatrolar, müsamereler düzenlerken, 5972 Kıbrıslı Rum da Türk ordusuna karşı savaşmak için gönüllü başvurmuştu.¹⁴⁷

Venezelos 1920 seçimlerini kaybedince Kıbrıslı Rumların Enosis stratejisi, uzun vadeli bir hedef haline gelmiştir. Kısa vadeli hedef olarak ise muhalefet politikasıyla Kıbrıs’taki yaşam politikalarını iyileştirecekler ve bunun için Kavanin (Yasama) Meclisi’ni boykot edeceklerdi.¹⁴⁸

Milli Mücadele’nin hedefleri arasında bulunmayan Kıbrıs meselesi, yakın dönemde resmî anlamda ve uluslararası boyutta Lozan Antlaşması ile gündeme gelmiştir. Lozan Antlaşması’nda Kıbrıs konusu masaya yatırılmış ve Lozan’ın 16., 20. ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgili olmuştur. Bu antlaşmanın 20. maddesi gereğince Türk Hükûmeti, Kıbrıs’ın Britanya Hükûmeti tarafından 5 Kasım 1914’te ilan olunan ilhakını tanıdığını resmen kabul ve beyan etmek zorunda kalmıştır. Bu beyan ve kabulle Kıbrıs’taki İngiliz idaresinin hukuki varlığı da Lozan Antlaşması’nın 20. maddesi gereği 24 Temmuz 1923 tarihinden itibaren resmen geçerlilik kazanmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye, Kıbrıs’ın bir İngiliz mülkü olduğunu Lozan’ın 20. maddesi ile kabullenmiştir.¹⁴⁹

Kıbrıs’ın resmen İngiliz idaresine girmesinden sonra 10 Mart 1925’te İngiltere Kralı V. George, Kıbrıs’ın statüsünü İngiliz “*Crown Colony*” adı verilen Taç Kolonisine çevirmiştir. Böylece Kıbrıs’ta Yüksek komiserlik kaldırılmış ve Lozan Antlaşması’nın 21. maddesi ile Kıbrıslı Türklerin seçme haklarını kullanarak, Türk vatandaşlığı ile İngiliz vatandaşlığı

¹⁴⁵ Gazioğlu, a.g.e, s. 190.

¹⁴⁶ Sabahattin İsmail; Ergin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, s. 3.

¹⁴⁷ İsmail, **İngiliz Yönetiminin İlk 50 Yılında Türk-Rum İlişkileri**, s. 126.; İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiler**, s. 33.

¹⁴⁸ Richter, a.g.e, s. 33.

¹⁴⁹ M. Metin Hülâgü, “*Türkiye, Yunanistan ve Avrupa İlişkilerinde Kıbrıs*”, **Ata Dergisi**, S: 12, Konya, 2004, s. 1.

arasında bir tercih yapmaları istenmiştir. Türk vatandaşlığını tercih edenler ise Türkiye'ye göçe başlamıştır.¹⁵⁰

Yunanların 1922'de Anadolu'daki yenilgilerinin yankıları Kıbrıs'ta da duyulmuş ve adaya çok sayıda Rum göçmeninin gelmesine neden olmuştur. Rum göçmenlerin 150 yıl içerisindeki dördüncü sefer gerçekleştirdikleri göç hareketi ile Kıbrıslı Rum toplumunun nüfusu Kıbrıslı Türklere oranla aşırı derecede artış göstermiştir.¹⁵¹

1925 yılında ise Türkiye Kıbrıs'a ilk konsolosu A. Asaf'ı göndermiştir.¹⁵² Atatürk ilkelerini yakından izleyen, Türkiye ile yakın ilişkiler içinde olmak yönünde faaliyet gösteren Halkçılar ile yakın ve sıkı temas kuran Asaf Bey, Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile olan yakınlaşması için önemli rol üstlenmiştir. Kıbrıs Türkleri, Türkiye ile ilişkilerini ve ilgilerini Ada'nın İngiliz yönetimi altında kaldığı süreç içerisinde de yakın tutmuştur. Türkiye'de olan her türlü gelişmeyi yakından takip etmiş, milli bayramları benimsemiş ve kendini Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ulusun bir parçası olarak görüp, kendisini orada yaşayanlardan ayırt etmemiştir. Kıbrıs Türk toplumunun kendi varlığını koruma ve güçlendirme çabaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ulusal devlet yapısından da cesaret alarak daha etkili bir döneme girmektedir.¹⁵³

1928'de Eleftherios Venizelos'un Fileleftheri Partisi, seçimlerde zafer kazanmış ve Venizelos başbakan olmuştur. Artık Türkiye'de olduğu gibi Yunanistan'da da güçlü bir hükümet ve siyasal istikrar mevcuttu. Eleftherios Venizelos, 30 Ağustos 1928'de, İsmet Paşa'ya bizzat el yazısıyla Yunanca yazdığı mektupla, iktidardaki son dört yılında (1928-1932) Türk-Yunan diyalogunu yeniden başlatmış oluyordu. Bu yeni dönemde Venizelos Ankara'yı ziyaret edecek ve yeni Türk-Yunan ilişkilerinin çerçevesini belirleyecek Dostluk Antlaşmalarını Dışişleri Bakanı Rüştü Bey ile imzalayacaktır.¹⁵⁴

Venizelos'un ilk odağı Yunanistan, Yugoslavya, Romanya ve Türkiye arasında var olan, karşılıklı korunacağı güvencesiyle bir araya getirilen 1934 Balkan Paketi için yürütülen pazarlıkları hazırlamaktı.¹⁵⁵ Kuşkusuz Venizelos'un bu dönemde dış politikada elde ettiği en büyük başarısı Türkiye'yle barışın sağlanmasıydı. 1930 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan anlaşmaların iki ülke ilişkilerindeki yeni açılımları çok yönlüydü. Farklı bir geçmişin tasnifinden doğan ve iki ulus devletinin ilişkilerinin gergin olmasına yol açan sorunlara açıklık

---

¹⁵⁰ Gürkan, **a.g.e**, s. 97.

¹⁵¹ Önalp, **a.g.e**, s. 43-44.

¹⁵² Gazioğlu, **a.g.e**, s. 210.

¹⁵³ **a.g.e**, s. 192.

¹⁵⁴ Demiröz, **a.g.e**, s. 75-76.

¹⁵⁵ Clogg, Aynı yer.

getirerek yeni bir dönemin başlaması sağlanmıştı. Bu yeni dönemde Türkiye ve Yunanistan aralarındaki sorunları çözerek, ülkelerini, üçüncü ülkelerin saldırılabileceği zayıf, sorunlu ülkeler haline gelmekten çıkarmıştı. Venizelos, 22 Aralık 1930 tarihli meclis oturumunda Türkiye'yle kurulan dostluk ilişkilerinin Yunanistan için hayati değeri olduğunu savunmuştur. İzlediği politika sayesinde Yunan sınırlarının üçüncü bir ülke tarafından çiğnendiği takdirde Türkiye'nin Yunanistan için sağlam bir müttefik olacağına inanmıştır.

Türkiye'yle Dostluk Paktı'nı sağlama aldıktan sonra Venizelos, hâlâ On İki Ada'yı denetimi altında tutan İtalya'yla ilişkilerini normalleştirmeye yöneldi.¹⁵⁶ Kıbrıs konusunda eski çizgisini sürdüren Venizelos'a göre Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs diye bir mesele yoktu. Kıbrıslılar sorunu İngiltere ile kendileri çözmeliydi.¹⁵⁷

1930 yılında Atatürk ile Venizelos'un öncülüğünde başlatılan dostluk görüşmeleri Türk-Yunan ilişkilerinde bir yumuşama dönemi başlatmasına karşın, Türk-Yunan ilişkilerindeki bu yumuşama ve dostluk girişimlerinin Kıbrıs'a yansması, sadece Yasama Meclisi'nde Türk ve Rum üyelerin bütçe ve vergi yasalarına karşı ortak bir tutum içine girmeleri şeklinde olmuştur.¹⁵⁸ Venizelos'un iktidardan düşmesi ve arkasından Yunanistan'da süregelen istikrarsızlık dönemi, Türkiye ile imzalanan Dostluk Paktı'nın tozlu raflarda kalmasına neden olmuştur.¹⁵⁹

Meydana gelen olaylar sonucu İngilizler, Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin birleşerek Sömürge Yönetimine karşı bir güç oluşturabilecekleri korkusuyla, tüm demokratik süreç ve kurumları askıya alarak Kavanin (Yasama) Meclisi'ni feshetmişlerdir.¹⁶⁰ İngilizler, Kıbrıslı Rumlar gibi Kıbrıs Türkleri arasında da milliyetçilik akımlarının başlamasını istemiyordu. Zira Kıbrıslı Türkleri, Rumlara karşı bir denge unsuru kullanmak varken, her iki halkın da milliyetçilik akımları içinde direnişe geçmesi sömürge yönetimini zora sokabilirdi.¹⁶¹

1930'da Kıbrıs kökenli yeni Yunan Konsolos Aleksis Kyrou, Kıbrıs'a gelmiş ve mutlak uzlaşmazlık çizgisinin kendilerini Enosis'e götüreceği düşüncesinde olan Kyrou'yu. Kıbrıslı Rumlar, Ulusal Merkez'in sesi olarak görüyordu.¹⁶²

1929 Haziran'ında İngiltere'de İşçi Hükûmeti kurulunca, Ekim ayında Kıbrıs Rumları üç kişilik bir heyeti Londra'ya gönderip Ada halkına tanınan hakların genişletilmesini Sömürge Bakanından istemişler; fakat ret cevabı almışlardır. Bunun üzerine Kıbrıslı Rumlar, İngiliz

---

¹⁵⁶ Perikleus, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁵⁷ Richter, **a.g.e.**, s. 36

¹⁵⁸ Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 210.

¹⁵⁹ Perikleus, **a.g.e.**, s. 16.

¹⁶⁰ Yüksel, **a.g.e.**, s. 167.

¹⁶¹ Göktürk, **a.g.e.**, s. 352.

¹⁶² Richter, **a.g.e.**, s. 37.

yönetimine karşı direnişe geçmeye başladılar. 1930'lara kadar Enosis isteklerini Ada'daki Kıbrıs valiliğine ve Londra'ya gönderdikleri heyet aracılığıyla muhtıra sunan¹⁶³ Kıbrıslı Rum üyeler, Kavanin Meclisi'nin 1931 açılış konuşmasında "Enosis" isteğinde bulundular.¹⁶⁴ Ayrıca 1929 yılında başlayıp 1931'e kadar devam eden büyük ekonomik bunalım, kaçınılmaz bir şekilde Kıbrıs'ı da etkilemiştir. Bu olumsuz koşulların üzerine, 1931 yılı bütçe tartışmalarında, yıllık bütçe açığını kapatmak için hükûmetin ek gümrük vergisi koyma girişiminde bulunması, bardağı taşıran son damla olmuştur. 11 Ağustos 1931'de Kraliyet, Konsey kararı çıkararak valiye ek vergi toplama yetkisi vermiş,¹⁶⁵ ekonomik baskıyı protesto etmek için başlayan gösteriler ise kısa zamanda Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi talebiyle birlikte şiddet eylemlerine dönüşmüştür. O dönemde Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs Rumlarının aleyhine bir tavır sergilemiyordu. Aksine onları destekler gibi görünüyordular ve bütün bu eylemler sömürge yönetimine karşıydı¹⁶⁶ Buna karşın ilginçtir ki 1931 yılında Kıbrıslı Türkler nüfusun %18'ini oluşturmalarına rağmen, polis örgütünde subay ve astsubay oranı %50 idi.¹⁶⁷

17 Ekim'de Kavanin Meclisi Üyesi Papaz Nikodimos Milonas, vergi nedeniyle Enosis çağrısı yapmış ve Rumların ayaklanmasını teşvik etmiştir. Ayaklanma, Kıbrıs'ın sömürge idaresinden kurtulup bağımsızlığı için değil, bir başka ülke olan Yunanistan'a bağlanması içindi. Yunan Konsolos Kyrou'nun kışkırtmaları sonucu "*Milli Kurtuluşumuz Yunanistan'la Enosis*" diyen Papaz Nikodimos ile Kavanin Meclisinin Rum üyeleri istifa etmişlerdir.¹⁶⁸ 20 Ekimde Limasol'da İngiliz yönetimine karşı bir genel miting yapılmış ve 21 Ekimde ise Kıbrıslı Rumlar Lefkoşa'da ayaklanarak Hükûmet Konağı'nı yakmışlardır. İsyan adanın her tarafına yayılmış; ölenler ve yaralananlar olmuştur. Asayiş ancak Kasımın ilk haftasında sağlanmıştır.¹⁶⁹ Yaşanan bu olaylar sonucu Yunan Konsolos Kyrou, Kıbrıs'tan sürülmüştür.¹⁷⁰

Ekim İsyanıyla birlikte Enosis talebi, eleştirel siyasal düşünce sınırlarının dışına çıkmıştır. Coşkulu hayal gücünün alanına aktarılan bu talep, hiçbir ara aşama tanımayan, hiçbir anayasal orta yolu bulunamayan Kıbrıslı Türklerin, aleni Enosis söylemine karşı ifade ettikleri kaygı ve tırmanan tepkiye hiç aldırmaymayan, müzakere konusu bile edilmeyen mutlak Enosis biçimine bürünmüştür.¹⁷¹

---

¹⁶³ Göktürk, a.g.e, s. 335.

¹⁶⁴ Kuran, a.g.e, s. 247.

¹⁶⁵ Göktürk, a.g.e, s. 341.

¹⁶⁶ Ercüment Kuran, "*Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)*", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 245.

¹⁶⁷ Beratlı, a.g.e, s. 58.

¹⁶⁸ Özmen, a.g.e, s. 167.

¹⁶⁹ Kuran, Aynı yer.

¹⁷⁰ Özmen, Aynı yer.

¹⁷¹ Perikleus, a.g.e, s. 115-116.

Bu ayaklanmayı hakların ve özgürlüklerin kısıtlandığı bir dönem izlemiştir. Basına sansür uygulanmış, gazete, dergilerde ve okullarda okutulan ders kitaplarında milli simgelerin kullanılması yasaklanmış, siyasi partilerin faaliyetlerine son verilmiş ve Kavanin Meclisi kapatılmıştır. Her ne kadar Türk cemaati bu ayaklanmaya karışmamışsa da, yeni önlemlerin sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştır. Sanki isyana katılmışlar gibi yasaklamalar ve baskılar Türklere de aynı şekilde uygulanmıştır.¹⁷²

1931 İsyanı Venizelos'un dış politikasına ters düşmekteydi ve zarar vericiydi. 1931 ayaklanmasından sonra Venizelos parlamentoda yaptığı açıklama da ise yaşanan olayları şu şekilde değerlendirmiştir:¹⁷³

“Bu adaların sakinlerinin ulusal önlemlerinin Yunan ruhunda karşılığı ne kadar derin olursa olsun, Yunan Devleti'nin bunları gerçekleştirilmesine destek vermesi ya da kendi topraklarının bu adaların barışına karşı sistematik bir tepki örgütlemek için kullanılmasına hoşgörü göstermesi imkânsızdır. Yunanistan'ın daha ötesi düşünülemez hayati çıkarları, Büyük Britanya ile ve komşumuz Akdeniz gücü İtalya'yla tam bir dostluk ihtiyacını dayatır... Aslında, bu adaların Helen sakinlerinden daha az bencillik isteme hakkımız var”

29 Ekim 1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Kıbrıs ile 1930 başlarına kadar ilgilenememiştir. Özellikle 1924 yılında Halifeliğin kaldırılması, Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde girişilen ve Türk toplumunu kökten değiştiren inkılâpların gerçekleştirilmesi, bunun yanı sıra Musul meselesi ve Şeyh Said isyanı gibi olaylar, Türk devlet adamlarının Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip etmesine izin vermemiştir.¹⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti 1931 isyanı sonrası oluşan baskı döneminde Kıbrıslı Türklerle ilişkilerini sürdürürken, İngilizleri kuşkulandıracak davranışlardan ve Ada'da Türk milliyetçiliğini açıkça cesaretlendirmekten kaçınıyordu.¹⁷⁶ Keza Türkiye 1936 yılından itibaren, İngiltere'yle olan ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemişti.¹⁷⁷ Özellikle Hatay sorununun çözümü için diplomatik çabaların yoğunlaştığı yıllarda, Kıbrıs'a karşı olan ilginin de daha somut bir biçimde, fakat ihtiyatlı, ağırbaşlı, uzun vadeli bir yaklaşımla artmaya başladığı gözlemlenmektedir. Ankara, Kıbrıs Türk halkına karşı bu ilgiyi geliştirirken, İngilizleri şüphelendirecek davranışlardan ve Ada'da Türkçülük, milliyetçilik hareketlerini açıkça cesaretlendirmekten dikkatle uzak durmaya çalışmıştır.¹⁷⁸

Bu arada baskı döneminde dolaylı şekilde Kıbrıslı soydaşlarına yardım eden Türk Hükûmeti, Kıbrıs Türk Lisesi mezunlarının sınavsız Türk üniversite ve yüksekokullarında öğrenip görebilme olanağı yaratarak Türkiye ve Türk milliyetçiliği ile bağlarını

¹⁷² Önalp, a.g.e, s. 48-49.

¹⁷³ Richter, a.g.e, s. 36

¹⁷⁵ Dimitris Mihalopoulos, **Ellada kai Tourkia 1950-1959 (Yunanistan ve Türkiye 1950-1959)**, Roes Yayınları, Atina, 1989, s. 17.

¹⁷⁶ Göktürk, a.g.e, s. 358.

¹⁷⁷ Hülagü, Aynı yer.

¹⁷⁸ Gazioğlu, a.g.e, s. 289.

pekiştiriyordu.¹⁷⁹ Ayrıca Hükûmet, bir diğer girişimle Kıbrıslı Türkler arasından öğretmen yetiştirmek için karşılıksız burslar vermekteydi.¹⁸⁰ Ses Gazetesi'nin 1936 tarihli yazısında “*İnkılâp Dersleri*” başlıklı bir serisine başlanarak inkılâp tanımının neyi içerdiği, Türk inkılâbının anlamı ve madde madde açıklanması yer alıyor, Kemalizm'in diğer ideolojilerle karşılaştırması bilimsel bir şekilde yapılıyordu.¹⁸¹

İlginçtir ki Kıbrıslı Türklerin bu dönem çıkarmış olduğu gazetelerden birisi olan “*Ses*” Türkiye'deki Cumhuriyet Halk Partisi'nin 6 okunu amblem olarak başlığında kullanmaktaydı.¹⁸² Ayrıca, Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle “*Ses*” ve “*Söz*” gazetelerine belli bir para yardımı yapılmaktaydı.¹⁸³ Bunun yanı sıra, Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosu tarafından 1938 yılında hazırlanan bir raporda Kıbrıs Türklerinin yaşadığı sıkıntılar ve çözüm yolları ayrıntılı bir şekilde dile getirilmektedir. Bu raporda: İngiliz yönetiminin ve Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Türklerin milli kimliklerine yönelik baskıları, Kıbrıslı Türklerin ekonomik durumları ve Ada'dan göçe zorlayan uygulamalar ve bu problemler karşısında neler yapılabileceği ifade edilmektedir.¹⁸⁴

Buna karşın Helen nüfusları kendilerini, Yunan ulusunun ayrılmaz bir parçası olarak görmeye, Yunan Devleti'ne dâhil olmayı ısrarla arzulamaya başladılar. Bu ideolojinin Küçük Asya ve Kıbrıslı Rum nüfusları için trajik siyasi sonuçlarına olmasına rağmen, bu topluluklar Yunanistan ile özdeşleştiler ve bununla bütünleşmenin, sosyal, siyasi ve ekonomik ilerleme getireceğini varsaydılar. Kendilerini kurtarılmamış Yunan topluluğu olarak görenler için milliyetçilik, simgesel ve kültürel olarak özdeşleşebilecekleri bir ulusal varlık himayesi altında, siyasi düzen ve maddi ilerleme yönünde bir talepti.¹⁸⁵ Yine bu dönemde Kıbrıslı Türklerin milliyetçilik duygularını artıran bir diğer gelişme ise Deniz Harp Okulunun “*Hamidiye*” isimli vapurunun Kıbrıs'ı ziyaretidir. Hamidiye'nin ziyareti, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki Türk ordu mensuplarının gerçekleştirdiği ilk ziyaret olmasıdır.¹⁸⁶

İngilizlerin 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilanı ile Kıbrıs Adası, resmen savaş halinde olmasına rağmen Kıbrıs II. Dünya Savaşı'nı teğet geçmiştir. Buna karşın, savaş

---

¹⁷⁹ Kuran, a.g.e, s. 248.

¹⁸⁰ İsmail; Birinci; a.g.e, s. 136.

¹⁸¹ a.g.e, s. 109.

¹⁸² a.g.e, s. 241.

¹⁸³ a.g.e, s. 277-280.

¹⁸⁴ Nuri Köstüklü, “*TMT Öncesi Kıbrıs Türklerinin Durumuna Dair Türkiye'nin Kıbrıs Konsoloslüğunca Hazırlanan Bir Rapor ve Düşündürdükleri*”, **II. Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri**, Uluslararası Sempozyum, Girne, 2011.

¹⁸⁵ Mavratsas, a.g.e, s. 49.

¹⁸⁶ a.g.e, s. 117.

sırasında İngilizler, her cephede ulaştırma sınıfında görev yapacak iki gönüllü alay kurmuş ve her iki toplumdaki yaklaşık 25000 Kıbrıslı, İngiliz silahlı kuvvetlerinde görev yapmıştır.¹⁸⁷

II. Dünya Savaşı'nın şartları ve Yunanistan'ın 1941 yılının başlarında Almanlar tarafından işgali, Kıbrıs'taki durumun değişmesine yol açmıştır. Savaş sırasında Yunanistan Başbakanı Aleksandros Korizis, İngiliz Hükûmeti'ne yaptığı resmi bir başvuruyla Kıbrıs'ın Yunanistan'a devredilmesini talep etmiştir. Fakat savaş sırasında Türkiye'nin oynayabileceği rolü göz ardı etmeyen Winston Churchill, bütün bu talepleri reddederek adadaki Türk toplumunun kaderinin Rumlara terkedilmesinin mümkün olmayacağını bildirmiştir.¹⁸⁸

Savaş sırasında İngiliz Ordusuna Kıbrıslıların katılması Ada'daki siyasi yasak ve kısıtlamaların kaldırılmasında önemli bir rol oynamış ve otoriter rejim yumuşamıştır. Bu sayede Kıbrıs'ta çeşitli siyasal partiler ortaya çıkmıştır. 1941 yılında Rum komünistler, yirmili yıllarda kurulmuş olan Kıbrıs Komünist Partisi'nin yerine geçmek üzere; işçi sendikaları ile küçük esnaf ve kırsal kesimde yaşayan halka dayalı, yani çalışan kesimin partisi olacak olan¹⁸⁹ AKEL'i (Anorthotikon Komma tou Ergazomenou Laou/Çalışan Emekçilerin İşçi Partisi) kurdular. Ardından 1942'de kuruluşunda kilisenin önemli rol oynayacağı Kıbrıs Ulusal Partisi kuruldu.¹⁹⁰ II. Dünya Savaşı sonrası bölgedeki gelişmelere Sovyetler de kayıtsız kalmamıştı. Sovyetler'in yayılma ve emperyalist çalışmalarına hız vererek Orta Doğu'ya sarmak istemiştir. O dönemde Kıbrıs'ın İngiltere'nin elinde olması Sovyetlerin güneye sarkabilmelerini engellemekteydi. Bundan dolayı Sovyetler ilk iş olarak İngilizleri Kıbrıs'tan atmak istemiştir. Bu amaçla, yetiştirdikleri Rum Komünistleri Kıbrıs'a yollamış ve Kıbrıs Rum halkının "Enosis" arzularını sürekli olarak kışkırtmıştır. Kıbrıs olaylarında önemli bir rol oynayacak olan AKEL'in 1942 yılında kurulması bu bakımdan ilgi çekicidir.¹⁹¹

Kıbrıslı Rumların siyasi hareketliliği, içte ve dışta başlatılan Enosis hareketleri ve sömürge yönetiminin yumuşak politikası sonrasında, Kıbrıslı Türkler de siyasal savaşım içine girme gereği duyarak, Kıbrıs Türk konsolosluğunun da desteğiyle 1943 yılında Kıbrıs Adası

---

¹⁸⁷ Richter, **a.g.e.**, s. 47. I. Dünya Savaşı yıllarında "katırcı olarak bilinen ve cepheye katırlarla erzak ve cephaneye taşımacılığında başarılı olan Kıbrıslılardan, II. Dünya Savaşı süresinde de yararlanmak isteyen İngilizler, savaş başlar başlamaz bu yönde çeşitli girişimde bulundular. Savaş ilerledikçe ve daha geniş cephelere yayıldıkça, İngiliz ordusunun asker gereksinimi daha da artmaya başladı. Bunun üzerine İngiliz ordusuna bağlı bir "Kıbrıs Alayı" oluşturulmasına karar verildi. Valinin bu konuda yayımladığı bildiriye, Kral'ın, kazmacı ve katırcılardan oluşacak bir savaş alayı oluşturulmasını onayladığı ve derhal gönüllü kaydına başlanacağı bildirilmekteydi. Yerli Türk ve Rum gazeteleri, böyle bir Kıbrıs Alayı'nın oluşturulmasını olumlu karşıladılar. Her iki toplumun, asker kaydına olumlu yaklaşımları, adada hüküm süren büyük işsizlik ve ekonomik sıkıntının, gönüllü ve paralı asker olarak kayıt olunmayı en çok teşvik eden etken olduğu da yadsınmaz bir gerçektir. Bkz. Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 320.

¹⁸⁸ Önalp, **a.g.e.**, s. 49.

¹⁸⁹ Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 344.

¹⁹⁰ Önalp, **a.g.e.**, s. 50

¹⁹¹ Aysel Aziz, "1964 Buhranı ve Sovyetler Birliği", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, C: 24, S: 3, Eylül 1969, s. 167.

Türk Azınlığı Kurumu'nu (KATAK) partisini kurmuşlardır.¹⁹² KATAK, 1949'da Enosis sesleri karşısında büyüyerek Kıbrıs Türk'tür Partisi halini almıştır.¹⁹³ Örgütlenme amacıyla 1930 öncesi Milli Cepheyi, 1942'de KATAK'ı, kısa bir süre sonra Kıbrıs Türktür Partisi'ni kuran Kıbrıslı Türkler, örgütlenme faaliyetleri çerçevesinde 1945 yılında Türk İşçi Birlikleri Kurumu çatısı altında birleştikten sonra, yine 1949 yılında Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nu oluşturmuşlardır.¹⁹⁴

Kıbrıs Türkü'nün sesini dünyaya duyurabilmek için 1942 yılında Dr. Küçük tarafından "Halkın Sesi" gazetesi kurulmuş ve 14 Mart 1942 tarihinde yayınlanmaya başlayan bu gazete, ilk sayısında ilkelerini şöyle sıralamıştır: "Türk toplumunun haklarını korumak, toplumun derterini dile getirmek, bağımsız olmak, sömürge idaresi ve Rum emelleriyle mücadele etmek, anavatan sevgisini ve ona bağlılığı idame ettirmek, memleketin sanat hareketlerini destekleyip teşvik etmek."¹⁹⁵

II. Dünya Savaşı'nın son safhalarında İngiltere ile Sovyetler aynı saflardaydı ve İngiltere'nin komünizm karşıtlığı ister istemez yumuşamak zorunda kalmış, AKEL'in Kıbrıs'taki faaliyetlerine göz yumulmuştu. Bu bağlamda kitlesel güç kazanan AKEL, Enosis mücadelesine ve topluma liderlik etmekte Kiliseye rakip olmuştu.¹⁹⁶ II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşan Enosis faaliyetlerini, işçi sınıfı ve Kilise kontrol ediyordu.¹⁹⁷

---

¹⁹² Gazioğlu, a.g.e, s. 335.

¹⁹³ 1941 senesinde İngiliz Hükûmeti yerel yönetimler için seçim yapılmasına karar verdi. Bu kararın ardından AKEL ve KEK (Kıbrıs Ulusal Partisi) Rumlar tarafından kurulmuştu. Mart 1943 seçimlerinde AKEL Mağusa ve Limasol Belediye yönetimlerini aldı. Türk toplumunda ise Necati Özkan ve Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulan KATAK kurulmuştu. Dr. Küçük önderliğinde bir grup oartiden ayrılarak 23 Nisan 1944'de Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni (KMTHP) kurdu. 6 Kasım 1949'da ise Kıbrıs Türk'tür Partisi'ni (KTP) kurdular. Bkz: Fırat, a.g.e, s. 595, Önalp, a.g.e, s. 82

¹⁹⁴ Köstüklü, a.g.e, s. 535.

¹⁹⁵ İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiler**, s. 51.

¹⁹⁶ Kıralp, a.g.e, s. 45-46.

¹⁹⁷ Ahmet Gülen, "İnönü Hükümetleri'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz 2012, s. 391.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI'NDAN KIBRIS'IN BAĞIMSIZLIĞINA

1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Ada'nın Önemi

II. Dünya Savaşı biter bitmez Sovyetlerin yayılmacı emellerinin hedefi olan Türkiye Batı ile sıkı bir işbirliğine girişmiş, 1947 Truman Doktrini sayesinde Yunanistan ile Sovyet yayılmacılığına karşı Yunanistan'la bir yol izlemiştir. Yunanistan ise, henüz iç savaştan tam olarak kurtulmuş değildir. Bu nedenle Türkiye ile dostluk ve ittifak içinde olmak durumundaydı. Türk-Yunan ilişkilerinin gelişmesini zorlayan bu etkenler sonucunda 1930'lardaki dostluk havası yeniden yaratıldı. Ardından 1951 yılında Türkiye ve Yunanistan' NATO'ya birlikte üye kabul edildi. Böylece ittifak bağlarıyla da iki ülke arasında dayanışma daha da pekiştirildi. İngilizlerin bu sıralarda Kıbrıs'ı elden çıkarmayacaklarına karşı söylemleri hiç kuşkusuz Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hareketsizliğine neden oluyordu.¹⁹⁸ Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girişinden Soğuk Savaş'ın sona ermesine kadar, askeri gücü gibi jeo-stratejik konumu da ABD tarafından Sovyet tehdidinin sınırlandırılması ve Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının güvenliği için önemliydi.¹⁹⁹

İç savaş boyunca Yunanistan, Soğuk Savaş mücadelelerine sahne olan kilit bölge idi. Bu gerçek, kuzeydeki üç komünist komşusu Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın komünist yönetim altına girmiş olması neticesinde ülkenin batı savunma sistemine geçmesi kesinleşecekti. 1952 yılında Yunanistan ile Türkiye, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) müttefikleri arasında kabul edildiler, oysa ikisi de "Kuzey Atlantik" ülkesi değillerdi. 1940'ların sonlarında, ortak dış tehlikeler iki ülke arasında iyi ilişkiler kurulmasına yol açtı; 1948 yılında Moskova'dan koştuktan sonra tek başına kalan Yugoslavya da 1952'te bu resmi ittifaka katıldı. Olmayacak bir uzlaşma olan Balkan Paketi çok geçmeden, Yugoslavya ve Rusya arasındaki ilişkiler yeniden düzeline ve 1955 Eylül'ünde İstanbul'daki Rum azınlığa yöneltilen yağmacı saldırıların ardından Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler bunalım boyutlarına varınca parçalanacaktı.²⁰⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında ise Türkiye için Kıbrıs'ın değeri artmış bulunmaktaydı. Özellikle On İki Ada'nın Yunanistan'ın eline geçmesiyle savunma mekanizmasına daha fazla önem veren Türkiye, güneyde Kıbrıs'ın da Yunan adası olma ihtimalinde kuşatılacağı ihtimali oluşuyordu.

---

¹⁹⁸ Gazioğlu, a.g.e, s. 468.

¹⁹⁹ Perikleus, a.g.e, s. 32.

²⁰⁰ Clogg, a.g.e, s. 183.

Türkiye; Kıbrıs vasıtasıyla güneyden kuzeye bölgeye yönelik deniz yollarını kontrol altında bulundurmakta, Akdeniz'e emniyetli çıkış imkânı ve stratejik savunma derinliğini sağlamaktadır. Bunun yanında Türkiye için Ada'daki Türk halkının varlığının devamı ve siyasi birliğin korunması ödün verilemez önceliklerindedir.²⁰¹ Bugünde önemle varlığını sürdüren bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan bir gelişmedir. Kıbrıs sebebiyle Türkiye'nin güney kanadının da güç kaybına uğraması, ülke için ciddi anlamda zafiyet oluşturabileceği mütalaa edilmektedir.

Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının düğümlendiği yer olan Kıbrıs Ada'sı özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere için daha da önemli bir hal almıştı. Keza Ruel şöyle yazmaktadır: "Lefkoşa'dan 600 km'lik bir hava hattı, Kahire, Süveyş Körfezi, Akabe Körfezi, Ürdün'ün bir bölümü, İsrail ve Suriye'nin büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Kıbrıs'tan ulaşabilen 1200 km'lik eylem alanı, Batı İran'ı, İran Körfezi'ni, Arap adalarının bir kısmını, güneyde Mısır'ın bir kısmını, kuzeyde Yunanistan'ın bir bölümünü, Trakya'yı, Makedonya'yı, Bulgaristan sınırını, Türkiye'nin Karadeniz kıyılarından Batı Kafkasya'nın bir bölümünü içine almaktadır. Böylelikle Kıbrıs'taki üslerden stratejik ve taktiksel hava akımları geniş bir alana ulaşabiliyor."²⁰²

Enosis hareketi II. Dünya Savaşı sırasında için için kaynamaya başladı. Enosis hareketinin savaş sonrasındaki dirilişi sırasında, İngilizlerin ret cevabı ve anayasal bir işlemle "evrim süreci" fikrini yeniden canlandırma girişimleri üzerine yeniden alevlenen Enosis, Kıbrıslı Rumların ve özellikle de Kilise'nin milliyetçi çevrelerinin zihinlerinde klişe bir biçime dönüşecekti. Bu öyle bir anlayış olacaktı ki; ne mevcut durumda aşamalı iyileşme için bir müzakere edilecek bir konu olacaktı ne de yaşanabilecek evrim sürecine izin verilecekti.²⁰³ Gerçekten de hem İngiltere hem de ABD için Kıbrıs'ın jeopolitik önemi savaş sonrasında daha da artmıştır. Uluslararası sistemde statükoyu koruma amaçlı neo-realist ve sorun çözüm kuramı odaklı bir yaklaşımın, ABD ve İngiltere'nin dış politikalarında belirleyici olması dikkat çekicidir. Bu bilinçle, dünya siyasetine yön veren söz konusu bu iki devletin Kıbrıs sorununa yaklaşımlarında, çıkar ve önyargılara sahip oldukları göz ardı edilemez.²⁰⁴

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Orta Doğu'da petrol yataklarının artan değeri, hava üslerinin önemi ve nihayet İngilizlerin Filistin ve Mısır'daki kayıplarından sonra Kıbrıs, İngilizleri 1878'de Ada'yı ele geçirmeye iten önemi yeniden kazandı. Anglo-Sakson fikir

²⁰¹ Özmen, a.g.e, s. 16.

²⁰² İlgili yeri aktaran: Kızılyürek, a.g.e, s. 11-12.

²⁰³ Perikleus, a.g.e, 116.

²⁰⁴ Siret Hürsoy, "Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu", İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 48, Mart 2013, s. 24.

yapılar için Ada'nın “batmayan bir uçak gemisi” olması özellikle önemliydi.²⁰⁵ Ayrıca İngiltere savaş sonrası Kıbrıs'ı terk etmekte son derece gönülsüz davranacaktı. İngilizler hem petrol rezervleri ile doğu Orta Doğu'nun yanı başında olması, hem de Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Orta Avrupa'yı kontrol etmesine ve korumasına olanak sağlayan konumunun yanı sıra 1940'lı ve 1950'li yıllardan itibaren Kıbrıs'ı casusluk teknolojisiyle donatmıştı.²⁰⁶

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin haricinde Ada, Soğuk Savaş'ın iki kutup noktasında yer alan ABD ve Sovyetler için de önemli olacaktı. İngiltere'nin Kıbrıs'a yaklaşımındaki yeniliğe karşın, ABD'nin de hesapları vardı. Özellikle Orta Doğu'da İsrail devletinin geleceği konusundaki belirsizlikler ve Orta Doğu'daki iç dengeler ABD açısından dikkate alınması gereken olgulardı. Bu anlamda ABD, Kıbrıs'a stratejik öneminden ötürü daha geniş bir perspektiften bakıyordu. Ne var ki, ABD, İngiltere ve Fransa'nın klasik sömürge yaklaşımını tasvip etmiyordu. Sömürgelere bağımsızlık verilmesini ve klasik sömürgecilerin bu ülkeler ve halklar üzerindeki tekeline kırmak istiyordu. Şayet gün sonunda İngiltere, II. Dünya Savaşı sonrası de-kolonizasyon yani sömürgeciliğin tasfiyesi süreciyle “*üzerinde güneşim batmadığı*” koca bir imparatorluğu kaybetmişti.²⁰⁷ ABD, bundan sonra Orta Doğu'da çöken İngiliz İmparatorluğu'ndan boşalan yeri kendisi doldurmak isteyecekti.²⁰⁸

Öte yandan 1945 yılında, savaşın ardından batının savunmasını ve dünyanın jandarmalığını üstlenecek olan ABD, Sovyetler'in bölgeye olan ilgisini görecekle ve sarkmasını engellemeye çalışacaktı. Ayrıca, Kıbrıs'ta çıkarları çatışan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, ABD'nin birer müttefiki ve NATO'nun üyesiydi. ABD bu sebepten ötürü, Kıbrıs'taki gelişmelerle çok yakından ilgilenecekti.

Bu arada Kıbrıslı Türklerde Türkiye'nin etkileri mevcuttu. Örneğin; 28 Kasım 1949'da “*altı oklu*” İstiklal Partisi'ni kuran Necati Özkan, İnönü ile yakın ilişki içerisindeydi ve amblemindeki altı ok CHP ile ilişkisinden ötürü bilinçli olarak kullanılmaktaydı.²⁰⁹

1949'da Kıbrıs tarihinin senaryosu temelden değişti. Yunanistan'da İç Savaş sona ermiş, Yunan siyaseti geniş manevra alanı bularak Kıbrıs'la daha fazla ilgilenmeye başlamıştı. Küresel Soğuk Savaş hız kazandı; Afrika ve Asya sömürgelerinde anti-sömürgeci mücadele yükseldi.²¹⁰ Yunanistan'da II. Dünya Savaşı ardından patlak veren İç Savaş'ın yol açtığı tatsızlık, belki de kaçınılmaz olarak 1950'li ve 1960'lı yıllara damgasını vuracaktı.²¹¹

---

²⁰⁵ Kızılyürek, a.g.e, s. 42.

²⁰⁶ Kırpalp, a.g.e, s. 41.

²⁰⁷ Haşgüler, a.g.e, s. 33-34.

²⁰⁸ İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s. 41.

²⁰⁹ Beratlı, a.g.e, s. 62.

²¹⁰ Richter, a.g.e, s. 63.

²¹¹ Clogg, a.g.e, s. 178.

1.2. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişen Enosis İsteği

Lenin'e göre; *“Bir ulusun kendi kaderini belirleme hakkı reddedilemez ve o hak ayrılma hakkını da içermez ise hiçbir anlamı yoktur”*. Bu düşünceyi bütün dünya kabullenmek kalacak ve Birleşmiş Milletler Anayasası'na girecektir.²¹²

1920'lerde Lenin'in *“Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı (self-determinasyon)”* diye koyduğu tez, II. Dünya Savaşı ertesinde BM Anayasası'na girecektir. BM Anayasası'nın 73. Maddesi, sömürge halklarının kendi geleceklerini özgürce belirleyebileceklerini kurula bağlamaktaydı.²¹³ Burada gözden kaçırılmaması gereken bir ayrıntı ise şuydu; söz konusu belgeye göre, bir ülkede değil hatta bir bölgede yaşayan birden fazla halkın bile, ayrı ayrı self-determinasyon hakları vardır. Gelecekte siyasi dayanağını bu maddeye dayandıracak olan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin bu hakkını görmeyecek, onları plebisit ve self-determinasyon seçeneklerinde yok sayacaktır.

BM'nin self-determinasyon maddesinin yanı sıra, 14 Ağustos 1941'de, ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in imzaladıkları Atlantik Belgesi'nde şöyle denecektir: *“Bütün halklar kendi yönetim şekillerini seçmede özgür olmalı. Egemenlikleri ve kendi kendilerini yönetme hakkı ellerinden zorla alınmış olanlara bu hakları geri verilmelidir.”*²¹⁴

II. Dünya Savaşı biter bitmez daha demokratik bir anayasa için Kıbrıs'ta hazırlıklara başlandı. Bu amaçla adaya yeni vali olarak Lord Winster gönderildi ve yeni bir anayasa hazırlamaları için bir Danışma Meclisi kuruldu.²¹⁵ 1 Kasım 1947'de İngiliz, Rum, Türk ve Maronit temsilcilerin toplandığı mecliste görüş farklılıkları oluşunca komünist AKEL temsilcileri (5 solcu belediye başkanı ile 2 sendikacı)²¹⁶ toplantıyı terk etti ve 12 Ağustos 1947'de Kurucu Meclis feshedildi.²¹⁷

1878'de İngiltere'nin Kıbrıs Adası'nın yönetimini üslenmesinden itibaren her fırsatta Enosis taleplerini dile getiren Kıbrıslı Rumların da bu doğrultudaki çabaları II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaştı. Bu çabalar işçi sınıfı ve Kilise tarafından kontrol ediliyordu.²¹⁸ Ayrıca

²¹² Beratlı, a.g.e, s. 16-20.

²¹³ a.g.e, s. 44.

²¹⁴ Gazioğlu, a.g.e, s. 335.

²¹⁵ Önalp, a.g.e, s. 51.

²¹⁶ Özmen, a.g.e, s. 196.

²¹⁷ Mehmet Gönlübol, **Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 338.

²¹⁸ Ahmet Gülen, *“İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”*, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz 2012, s. 391.

İngiltere'nin 1947 yılında Hindistan'ı, 1948'de Filistin'i terk etmesi, Kıbrıslı Rumların Enosis faaliyetlerini birden artırmıştı.²¹⁹

1931 İsyanından beri, ilk kez 1947 yılında yapılan Başpiskoposluk seçimi Enosis kampanyasına dönüşmüştü. Seçimi kazanan Baf piskoposu Leondios, fanatik bir Enosisçiydi. Leondios'un seçildikten sadece iki ay kadar sonra tifüse yakalanarak ölümü sonucunda tekrar yapılan Başpiskoposluk seçimi yine bir Enosis kampanyasına dönüştü ve fanatik Enosis taraftarı Girne Piskoposu Miriantheus, seçimi kazanarak "*Makarios II*" adıyla başpiskopos oldu.²²⁰

Öte yandan Kıbrıs tarihinde oldukça önemli yeri olan R. Rauf Denktaş da siyasi perdeyi aralamaya başlıyordu. Kurucu Meclis'in feshinden sonra, Vali Lord Winster "*Türk İşleri Komitesi*"ni Ağustos 1948'de kurduğunda atanan üyelerden biri de Rauf Denktaş'tı. II. Dünya Savaşı sonrasında 28 Kasım 1948'de Lefkoşa'da Kıbrıslı Türkler Enosis'e karşı ilk mitingi gerçekleştirmişti ve Denktaş bu mitingde bir konuşma gerçekleştirerek liderliğe ilk adımını atmıştı.²²¹

Kıbrıs sorununda self-determinasyon hakkı II. Dünya Savaşından sonra, artan Enosis faaliyetleriyle birlikte, Rumlar tarafından ortaya atılmıştı ve Rum mantığı şu şekildeydi:

- 1- Kıbrıs 3000 yıllık bir Yunan Adasıdır.
- 2- Halkı Yunandır.
- 3- Türkler Ada'nın esas halkı olan Yunanlar için de bir azınlıktır.
- 4- Ada halkına, yani Rumlara, self-determinasyon hakkı tanınmalı ve bu hak yoluyla Enosis'in gerçekleşmesi kabul edilmelidir.

Rumlar bu yaklaşımla dünyaya Enosis heyetleri gönderdiler. Aralık 1949'da AKEL, Enosis için bir imza kampanyası başlattı ve bunu 15 Ocak 1950'de Kilise'nin yapacağı, AKEL'in destekleyeceği Enosis plebisiti izledi.²²² AKEL'in ilkin plebisit kararı sonra da plebisitin kilise tarafından yapılacağını desteklemesi siyasi ranttan ötürüydü. Hatırlanacağı

²¹⁹ Fahir Armaoğlu, "*Kıbrıs Meselesi (1954-1959): Türk Hükümetinin ve Kamuoyunun Davranışları*", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Ankara, 1963, s. 58.

²²⁰ Gazioglu, **a.g.e.**, s. 427.

²²¹ Kıbrıs Türk liderliğinin üstteki rolüyle tarihin seyrini etkilemesi bakımından Rauf Denktaş'ın rolü büyüktür. Örtülü bir Kemalist olan Hâkim Raif Denktaş'ın oğlu olduğundan Kemalist milliyetçi ortamda yetişen Rauf Denktaş, Londra'da hukuk okumuş ve Lefkoşa'da avukatlık yapmaya başlamıştır. Henüz 24 yaşındayken kişisel vasıflarıyla Kurucu Meclis'e katılmış ve burada ilk aşamalardan beri "*tam özerkliğe giden küçük adımlar*" ile ilerlemeyi savunmuştur. Sol'un Jackson anayasasını reddetmesine karşı olan Denktaş, "*Türk azınlık delegelerinin tam ittifaka sahip yaklaşımını*" dile getirerek, önerilen anayasanın bu aşamada ideal olduğuna işaret etmiştir. Denktaş, Rumları da işbirliğine çağırırken "*mevcut yönetim biçiminin ne kadar kabul edilemez olduğunu hesaba katma*" konusunda uyarılmıştır. Bkz. Perikleus, **a.g.e.**, s. 223.

²²² İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, s. 128-129; 27-28 Ağustos 1949 günlerinde toplanan AKEL Genel Kurulu sonrasında yönetim BM'ye başvurarak "*Kıbrıslı Rumların ortak isteğinin Enosis olduğunu ve BM gözetiminde bir plebisit yapılmasını istediklerini*" belirtmiştir. Bkz. Beratlı, **a.g.e.**, s. 72.

üzere 1946 yılında yerel seçimlerde AKEL, dört büyük ilçede belediye başkanlığını kazanmıştı ve bu başarısında Enosis yanlısı duruşu önemliydi.

1949 yılının Ekim ayında Kıbrıslı Türkler tek çatı altında örgütlenirken, AKEL ile Kilise arasında bir Enosis rekabeti başlamıştı ve bu yarış 1949 yılının sonlarına doğru hayli kızışmıştı. Sağ'ın liderlerinin alarma geçmesinden daha doğal bir şey yoktu; çünkü AKEL'in inisiyatifi, partinin ulusal sorunda öncü rolü kapabileceği tehdidini içeriyordu.²²³ AKEL'in plebisit girişimi, Kiliseyi bu yönde ciddi faaliyetlere girişme durumunda bıraktı. 1 Aralık 1949'da, 5-6 ay sonra Başpiskopos olarak seçilecek olan Kitium Piskoposu III. Makarios başkanlığında toplanan Sen Sinod Meclisi, 15 Ocak 1950 tarihinde, “*Enosis Plebisiti*” düzenleme kararı aldı.²²⁴ 1950'li yıllarda Enosis “bir dinin peygamberi niteliği” kazanmıştı.²²⁵

Enosis referandumunun kilisenin eline geçmesi tesadüf değildi. Osmanlı döneminde piskoposlar sadece din adamı değildi: millet sistemine göre, nüfusu ayıran belirleyici kıstas din olgusuydu, etnisite veya dil değildi. Dolayısıyla Kıbrıs'ta Kilise ile ruhban, ulusal kimliğin ve kimlik propagandasının öncüsüydü.²²⁶ Bu gelenek İngiliz döneminde de mevcut idi.

1.3. 15 Ocak 1950 Plebisiti

21 Kasım 1949'da ise, AKEL'le birlikte solcu belediyeler, sendikalar ve diğer sol kuruluşların imzaladığı bir Enosis başvurusu, yazılı bir muhtıra şeklinde BM'ye gönderildi. Bu, Enosis konusunda BM'ye yapılan ilk başvuruydu. Muhtıranın 9. maddesinde, self-determinasyon hakkı isteniyor ve bundan Enosis'in anlaşıldığı vurgulanarak şöyle deniyordu:

*“Halkımız için anavatan Yunanistan'la birleşme demek olan self-determinasyon hakkının tanınmasını istiyoruz. Yineliyoruz ki Kıbrıs'ın tüm Rum halkı, Yunanistan'la birleşme arzusunda tam bir görüş birliği içindedir. Fakat bu konuda zerre kadar bir kuşku varsa, BM gözetiminde yapılacak bir plebisit tüm kuşkuları dağıtacaktır.”*²²⁷

Plebisit kararının ardından 1949 yılının sonlarına doğru kalabalık bir Türk heyeti Ankara'ya giderek İnönü'yle görüşmüştü. Kıbrıslı Rumların plebisit eylemine karşı yığinsal bir tepki gösterme ihtiyacı duyan KMTBP (Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi), 11 Aralık 1949'da Ayasofya (Selimiye Meydanı'nda) büyük bir miting yapmıştı.²²⁸ Buna karşın 12-13 Ocak 1950'de Yunanistan'ın başkenti ve diğer büyük şehirlerinde Enosis mitingleri yapılarak Kıbrıslı Rumlar Atina Başpiskoposluğunca teşvik edilmeye çalışıldı.²²⁹

²²³ Richter, **a.g.e**, s. 64.

²²⁴ Gazioğlu, **a.g.e**, s. 446.

²²⁵ Mavratsas, **a.g.e**, s. 32.

²²⁶ Richter, **a.g.e**, s. 69.

²²⁷ Özmen, **a.g.e**, s. 198.

²²⁸ Özmen, **a.g.e**, s. 199.

²²⁹ **a.g.e**, s. 202.

Türklerin ve İngiliz yöneticilerin referandumuna açıkça karşı çıkmalarına rağmen 15 Ocak 1950 tarihinde kilise defterleri Rumların imzasına açıldı. 22 Ocak'ta sona eren plebisite, 18 yaşından büyük bütün Kıbrıslı Rumlar katılma hakkına sahipti. Kıbrıslı Rum seçmenlerin %96'sı Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi yönünde oy kullandı. %4'lük kesim ise olasılıkla işlerini riske atmak istemeyen memurlardı. İngiliz vali bu sonucu kabul etmeyip konuyla ilgili devletin görüşünü bir kez daha bir bildiriyle duyurdu: “İngiltere, Kıbrıs sorununa bitmiş gözüyle bakmaktadır. Ada'nın statüsünde değişiklik öngörülmemektedir.”²³⁰

Yunan Hükûmeti'nin Plebisit olayı karşısında şeklen ihtiyatlı bir tutumu içine girişi, İngiltere'yi gücendirmek ve istemeyişinden kaynaklanıyordu. Çünkü 1940'ların sonlarında ve 1950'leri başlarında İngiltere'nin desteği olmadan Yunanistan'da iktidarda kalabilme olanağı yoktu. Nitekim resmi makamlar Enosis için zaman ve ortam henüz uygun değil görüşünü belirtmekte, öte yandan ise, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için başlatılan yoğun kampanyayı önleyici herhangi bir hareketten kaçınmaktaydılar. Üstelik Yunan basını ve radyolarının, öğrenci kuruluşlarının, Kilise ileri gelenlerinin, yarı resmi kurumların ve sendikaların Enosis kampanyasına katılmasını destekleyen bir tutum içindeydiler.²³¹ 1950'ye gelindiğinde, Kıbrıs'ta yükselen Enosis istemlerine karşılık, Yunan Başbakan Papandreou aynen şöyle demiştir: “Yunanistan iki ciğerden soluk alır. Biri İngiliz, diğeri Amerikan'dır. Bunun için Kıbrıs bize nefes darlığı çektirirmez.”²³²

14 Şubat 1950'de Kitium Piskoposu Makarios, etnarşinin BM'ye başvuracağını, Genel Sekreter'e plebisitin sonucuyla ilgili bilgi vermek amacıyla, Atina ve Londra üzerinden New York'a bir heyet göndereceğini ilan etmişti. Kıbrıs heyeti Yunanistan'a geldiğinde, Yunan Hükûmeti olayı alttan almayı sürdürdü. Başbakan Plastiras, Kıbrıs probleminin İngiltere ile Yunanistan arasında uygun bir zamanda dostça ve iki taraflı çözüleceğini açıkladı. Dışişleri Bakanlığı'nda heyet uyarılarak BM'ye başvurulmasının Kıbrıs'ı, Doğu ve Batı arasındaki Soğuk Savaş'ın anlaşmazlık konusuna dönüştüreceğini söyle. Buna karşın Yunan basını yürütülen kampanyalara destek verdi.²³³

Yunanistan'ın kaçamak tavrına karşı, Makarios sorunu Birleşmiş Milletlerde görüşülmesi ve Kıbrıs halkına “self-determinasyon hakkı” sağlanması için Yunanistan'ı devamlı sıkıştırırken, Kıbrıs'ta ise İngiliz yönetimine karşı başkaldırı Kıbrıs Rum

²³⁰ Önalp, a.g.e, s. 51; Richter, a.g.e, s. 66.

²³¹ Gazioğlu, a.g.e, s. 467.

²³² Kızılyürek, a.g.e, s. 47.

²³³ Richter, a.g.e, s. 66-67.

burjuvazisinin öncülüğünde ve Enosis belgesi altına yoğunlaştırılıyordu. Amaç “*self-determinasyon*” hakkını kullanıp Enosis’e kavuşmaktı.

Bunun iki temel nedeni vardır:

- a) Kıbrıs’ı Yunanistan’a bağlayıp, Kıbrıs’ta gelişen komünist hareketi ortadan kaldırmaktır. Çünkü bu dönemde, komünistler Yunanistan’da büyük baskılar altındadırlar ve legal çalışmaları yasaktır.
- b) Yunan halkının desteğini almak ve Yunan Hükûmeti’nin böylelikle dayanışmaya çekebilmek.²³⁴

1950 yılı plebisitinin ardından kısa bir süre sonra Başpiskopos II. Makarios ölünce yerine 18 Ekim 1950 tarihinde yeni başpiskopos olarak Kitium Mitropolitisi Mihail Hristodoulou Mouskos²³⁵ “*kutsanmış*” anlamına gelen “*Makarios*” sıfatını alarak “III. Makarios” seçildi. Rakibi Girne Piskoposu, Enosis kampanyası nedeniyle yurt dışında olduğu ve komünist olarak bilinen Rumların seçmen listelerine ismi alınmadığı için Makarios’un seçimi kazanması kolay oldu.²³⁶ Hırslı ve istekli olan Makarios, başpiskoposluk makamına çıkış töreninde halka yaptığı konuşmada, adanın Yunanistan’a bağlanması için elinden gelen her şeyi yapacağı konusunda yemin etmişti. Makarios konuşmasında şunları ifade etti : “*Bu kutsal kubbe altında, inançla, aziz yeminimizi edelim. Taviz vermeyeceğiz! Taviz vermeyeceğiz! Uzlaşma yok! Zorbalığı ve şiddeti engelleyeceğiz. Artan cesaretimizle, bize göz dikenlere karşı namuslu duruşumuzu sergileyeceğiz; ilhak ve yalnızca ilhak!*”²³⁷ Herkes 37 yaşında, 1950’de Başpiskoposluk koltuğuna oturan hırslı ve istekli genç Makarios’u Enosis’i gerçekleştirecek kişi olarak görüyordu. Makarios’un temel politikası Kıbrıs sorununu uluslararası hale getirmek ve konuyu Birleşmiş Milletler’e taşımaktı.²³⁸

²³⁴ Kızılyürek, a.g.e, s. 48.

²³⁵ Makarios, 13 Ağustos 1913 tarihinde Baf’in Panaya köyünde doğdu. Orta halli bir köylü ailenin oğluydu ve amcasının teşvikiyle 1926’da Kikkos Manastırı’na girdi. Kikkos Manastırı’nda geçirdi yıllar onda Bizans tarihi ve Hristiyanlık öğretilerinden kaynaklanan tutuculuğu öğretmişti. Helen-Ortodoks kültürüne ve ideallerine gönülden başlanmıştı. Lefkoşa’da Pankiprian Lisesi’ni bitirdikten sonra, Atina’ya ilahiyat fakültesinde okumaya başladı. Atina Üniversitesi’nde eğitimini tamamlamasına rağmen Mihver güçlerinin işgali altındayken Kıbrıs’a geri dönememiş, üniversitede kalarak hukuk dersleri almıştı. Atina’nın merkezindeki Aioulou caddesindeki ünlü Aya İrini kilisesinde yardımcı papaz olarak kazandı. Savaşın sonu papazlığa hazırlanmak için Yunanistan’da kalmış, 1946’da bu hedefini gerçekleştirmişti. Yunan İç Savaşı’nda Grivas gibi anti-komünistlerle ilişki kurarak, dergilerde anti-komünist yazılar yazıyordu. İdeolojik formasyonunun bir sonucu olarak Kıbrıs’a Megali İdea doktrininden bakıyor ve sorunu “Helenlerin kurtuluşu” sorunu olarak kavriyordu. Yunan milliyetçiliği ve Yunan uluslaşma sürecini Kıbrıs için örnek alıyordu. Tıpkı Denktaş gibi, kamuoyu ile 1948 yılında tanıştı. ABD’de Boston Üniversitesi’nde teoloji öğrencisiyken bir telgraf hayatını değiştirdi. Makarios, Kitium Piskoposu seçilmişti. Kıralp, a.g.e, s. 4-6; Richter, a.g.e, s. 69; Clogg, a.g.e, s. 276-277

²³⁶ Ahmet C. Gazioğlu, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III- Enosis’e karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 1998, s. 1.

²³⁷ Nikos Psiroukis, **İ Neolliniki Eksoteriki Politikası (Çağdaş Yunan Dış Politikası)**, Epikerotita Yayınları, Atina, 1983, s. 260-261.

²³⁸ Kıralp, a.g.e, s. 6-7, 47-48.

Kıbrıslı Rumların, Atina'nın desteği ve teşvikiyle, 1950'lerde iki yönlü bir Enosis stratejisi hazırlayıp uygulamaya koydukları görülür. Bu strateji şöyledir:

a) Enosis Kampanyasını, içte sömürge yönetimine karşı bir başkaldırı şeklinde örgütleyerek Ada'daki İngiliz yönetimini felce uğratmak. Pasif direniş, nümayişler, grevler, plebisit düzenleme ve benzeri hareketlerle sürdürülecek olan bu kampanya, tasarlandığı oranda işe yaramadığı takdirde silahlı eylemlere girişmek.

b) Dış dünyada, Enosis mücadelesini, self-determinasyon örtüsü altında yürütmek. Bu yönde, gerek BM'de, gerekse diğer uluslararası forumlarda çeşitli girişimlerde bulunmak, etkin bir propaganda hareketi başlatmak ve Enosis'e ulaşacak yolları dış zorlamalarla da açmak için yoğun çaba sarf etmek.²³⁹ Makarios sık sık Yunanistan'ı ziyaret etmeye başladı. Yunan Hükûmeti'nden yeterince istediği desteği bulamayınca, radyodaki konuşmalarında Kıbrıs sorununu uluslararası platformlara taşımadığı için Yunanistan'ı suçluyordu.²⁴⁰ Makarios plebisit için atılan imzaların kendilerini güçlendirdiğini söyleyerek Yunan Hükûmeti'nin bu isteklerini kabul etmemesi halinde, Yunan halkına başvurulacağını ifade ediyordu.²⁴¹

Plebisit, Kıbrıs sorununa siyasal diyalog yoluyla yaklaşım arayışına ölümcül darbeyi indirmişti. O andan itibaren silahlı mücadele gibi sorunun uluslararası hale gelmesi, aynı çözümsüz dramın sahneleriydi. Burada hem Kıbrıs'ta hem de Yunanistan'da dizginleri ellerinde tutanlar, Enosis mücadelesinin bayrağını açtıkları bölgesel ve uluslararası ortamı anlamakta ne kadar yetersiz olduklarını göstermişlerdi.²⁴²

CHP Hükûmeti'nin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Kıbrıs'ta Kilise tarafından gerçekleştirilen plebisitten 8 gün sonra, 23 Ocak 1950'de TBMM'de "*Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur. Çünkü bu ada Büyük Britanya'nın hükümranlığı ve yönetimindedir. İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki haklarını başka bir güce devretmek gibi bir niyeti olmadığını ve böyle bir temayülü hiçbir zaman göstermeyeceğini biliyoruz*" şeklinde beyanatını yaparken, aynı yıl, 14 Mayıs 1950 seçimleri kazanarak hükûmete gelen Demokrat Parti'nin (DP) ilk Dışişleri Bakanı olan Fuat Köprülü de 20 Haziran 1950'de TBMM'de yaklaşık aynı sözleri söylemiştir. Yunanistan ile iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirme politikasını takip etmiştir. Dışişleri Köprülü Atina ziyaretinde Kıbrıs hakkındaki sorularına, yine "*Türkiye ile Yunanistan arasında bir Kıbrıs problemi olmadığı*" şeklinde açıklama yapmıştı.²⁴³

²³⁹ Gazioğlu, a.g.e, s. 59.

²⁴⁰ Önalp, a.g.e, s. 52.

²⁴¹ Özmen, a.g.e, s. 208.

²⁴² Perikleus, a.g.e, s. 120.

²⁴³ Yüksel, a.g.e, s. 168; Hülagü, a.g.e, s. 2-3.

Kıbrıs Türk burjuvazisi o dönemde davasını statükonun korunması olarak adlandırdı. Daha ziyade bu tavır, Kıbrıs Türk burjuvazisinin toplumsal yapıdaki sınıf konumundan kaynaklanıyordu. İngiliz sömürge yönetiminde görev alması, sömürge yönetiminin sona ermesi ile siyasi statüsünü yitirme korkusu onun İngiliz sömürge yönetiminden yana tavır almasını sağlamıştı. İngiliz sömürge yönetiminde son vermek isteyen Kıbrıs Rum burjuvazisi Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini gündeme getirirken, Kıbrıs Türk burjuvazisinin sınıf yapısından kaynaklanan İngiliz dostluğuna ulusal bir içerik kazandırmış olur.²⁴⁴ Bu durumun 1950'li yıllardaki Kıbrıslı Türklerin iç aydınlanmasının gerçekleşmemiş olmasıyla yakın bir ilişkisi vardı.²⁴⁵

Açıkça görülmektedir ki 1952 yılına kadar Türkiye için en önemli mesele, Sovyet emperyalizmine karşı kendi güvenliğini garanti altına almaktır.²⁴⁶ Türkiye bu tarihlerde NATO'ya girmeye çalıştığından, Kıbrıs meselesi sebebiyle Yunanistan ile arasının bozulmasını istememişti.²⁴⁷ Atina ve Ankara arasında iyi olan ilişkiler, NATO üyeliğinin ardından Şubat 1952'de daha da iyileşmiş gibi duruyordu. Nisan ayında Türk Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Atina'yı ziyaret etmiş, Yunan Kral ve Kraliçesinin de Nisan ayında iade ziyareti gerçekleşmişti.²⁴⁸

Buna karşın Türkiye'de Talebe Federasyonu (TMTF), 24 Şubat 1951'de Ankara'da bir miting düzenleyerek Enosis isteklerini kınadı.²⁴⁹ Kıbrıs'ta ise AKEL, sürekli olarak "milli dava" etrafında birlik çağrısı yapıyordu. AKEL'in yayın organı Neos Demokradis, bu konuda şunları yazıyordu:

*"Önümüzde mühim bir dava olduğu halde, kilise hiçbir anlaşmaya yanaşmamakta solculara muhalefet etmektedir. Her şeyden evvel birlik, mücadele ve çalışma gerekir. Hükûmete karşı milli davamızı ve hakkımızı ancak bu suretle koruyabiliriz. Bu zamanda bir işçi cephesinin mevcudiyeti, en başta gelen ihtiyaçlarımızdandır. Daha fazla gecikmenin gereği yoktur. Birleşerek mücadeleye geçelim."*²⁵⁰

Bu arada Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, 1951 yılında Yunan Subayı Grivas'ı Kıbrıs'a davet etmiş ve ona Rum Gençlik Teşkilatı PEON'u (Pankipria Ethniki Organosi Neoleas- Tüm Kıbrıs Ulusal Gençlik Örgütü) organize etme görevini vermişti. PEON zararlı faaliyetleri ve tahrik edici tutumundan dolayı, İngiliz Hükûmeti tarafından kapatıldıktan sonra EOKA ismini alarak yeniden Makarios hizmetinde faaliyet göstermeye devam etmiştir.²⁵¹

²⁴⁴ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 43.

²⁴⁵ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 217.

²⁴⁶ Tosun, **a.g.e.**, s. 101.

²⁴⁷ Hülagü, **a.g.e.**, s. 4.

²⁴⁸ Richter, **a.g.e.**, s. 77.

²⁴⁹ Özmen, **a.g.e.**, s. 207.

²⁵⁰ Aynı yer.

²⁵¹ Fulya Yurdagün, **1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, İstanbul, 2008, s. 23.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 20 Nisan 1951’de verdiği bir demeçte “*Kıbrıs bizi çok yakından ilgilendirmektedir. Statüsünde bir değişiklik bahis konusu olursa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı şekilde yapılmasına imkân bırakmayız*” dese de bu değişikliğin bir arkası geçmedi. Çünkü Türkiye 1952 Şubat ayında NATO’ya katılınca, aktif bir dış politika takibine başladı. Ayrıca 28 Şubat 1953’de, Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya arasında Dostluk ve Birlik İşbirliği Antlaşması ve 9 Ağustos 1954’de de Balkan İttifakı imzalanmıştı. Görüldüğü üzere Türkiye, Balkan işbirliğinin havasını bozmaktan ve Kıbrıs sorununu da tahrik etmekten kaçınır gözükiyordu.²⁵²

1.4. Kıbrıs’ın BM’de Uluslararası Bir Mesele Haline Dönüşmesi

Kore Savaşı’nın patlamasının ardından artan uluslararası gerginlik ortamı, Amerikalılar tarafından istikrarın en iyi savunucusu ve sola karşı sağlam bir kale olarak görülen sağ görüşlü eski EDES’in başkomutanı Aleksandros Papagos’a yaradı. Kasım 1952’de *Yunan Dirilişi Partisi (Ellinikos Sinagermos)* büyük bir zafer kazanarak, 1963’e dek sürecek olan sağcı iktidar dönemi Yunanistan’da başladı.²⁵³

Papagos o dönemde Yunanistan’daki liderler içerisinde Enosis’i en çok isteyen kişiydi. Zaten hükümet programında, resmen ilk kez Kıbrıs sorununun BM içerisinde çözünmesi gereğine değinmekteydi.²⁵⁴ Kıbrıs meselesi Papagos ile birlikte yeni bir ivme kazanacaktı.²⁵⁵ Keza 1951 yılında Yunanistan resmen İngiltere’ye başvurmuş ve Kıbrıs’ın kendilerine verilmesini istemişti. İngiltere’nin sert tutumu ardından²⁵⁶, yönetime yeni gelen Papagos Hükümeti ile Enosis için çıkan sesler daha da artmıştı. Yunanistan’ın Enosis isteklerine karşı Türkiye ise pasif politikasını sürdürerek Yunanistan’dan böyle bir harekette bulunmamasını rica ediyordu.²⁵⁷ Yunanistan’daki bu tutumun sebebi daha ziyade halkın gözünü boyamak içindi.²⁵⁸

1953’teki devalüasyon, sıkı para politikası ve aşırı devlet denetimlerinin biraz olsun gevşetilmesiyle birleşince, özel girişimin patlamasına yol açtı ve yirmi yıl sürecek olan çarpıcı istikrar ve ekonomik büyüme dönemi Yunanistan’da başladı.²⁵⁹ Bu ekonomik gelişim Kıbrıslı Rumlardaki mevcut Enosis arzusunu muhakkak fitilleyecekti.

---

²⁵² Armaoğlu, a.g.e, s. 61.

²⁵³ Clogg, a.g.e, s. 180.

²⁵⁴ Hasgüler, a.g.e, s. 220-221.

²⁵⁵ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, s. 953.

²⁵⁶ Gönlübol, a.g.e, s. 59.

²⁵⁷ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 104.

²⁵⁸ Kızılyürek, a.g.e, s. 47

²⁵⁹ Clogg, a.g.e, s. 181.

1953 yılı Kasım ortasından başlayarak, Yunan Hükûmeti Kıbrıs problemini BM'ye taşıma fikrine giderek alıştı. Kasım sonunda, Yunan Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs sorununda tüm yetkinin Papagos'ta olduğunu duyurdu.²⁶⁰ 1954'te ne bölgede ne de Yunanistan'ın siyasal ağırlığında hiçbir değişiklik yokken, “*milli hak iddiaları*”na sağcı duyarlılığıyla yaklaşan Mareşal Papagos, “*savaşta bunca fedakârlıktan sonra, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı istemeye ahlaki hakkı olduğuna*” mutlak bir inanç besliyordu. Böylece Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi talebiyle, BM'ye başvurmayaya karar verdi.²⁶¹ İngiliz-ABD emperyalizmine sıkı sıkı bağımlı olan Yunanistan, sorunu BM'ye götüreceği olsa da bu daha ziyade halkın gözünü boyamak içindi.²⁶² Mart 1954'de Eden, Avam Kamarası'nda, İngiltere'nin Kıbrıs statüsünü tartışmaya hazır olmadığını söyleyince, bu açıklamaya cevap olarak; ikili müzakereler olmaz ise Kıbrıs konusunu BM'ye taşıyacağını açıklamıştı.²⁶³ Yunan Başbakan Papagos, 23 Mart 1954'te yaptığı açıklamada sorunu BM'ye götüreceğini açıkladı. Bu durum üzerine 1 Nisan 1954'te TBMM'de konuşan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, “*Kıbrıs üzerine Türkiye'nin de söz sahibi olduğunu*” belirtiyordu. Diğer yandan 21 Nisan 1954'te bir toplantı düzenleyen Türkiye Milli Talebe Federasyonu da Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmeyeceğini açıklıyordu.²⁶⁴ Bu arada Sovyetler, gerek Kıbrıs meselesinin Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e götürülmesinde ve gerekse BM'de bu sorunun görüşülmesinde, Yunanistan lehinde oy kullanarak İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesini sağlamaya çalışıyordu.²⁶⁵

Yunan Başbakanı Papagos, 1954 Mayıs'ında İngiltere'den en geç 22 Ağustos 1954 tarihine kadar Kıbrıs'ı Yunanistan'a devretmesini istiyordu ve eğer İngiltere bu tarihe kadar çekilmez ise, meseleyi Birleşmiş Milletlere götüreceğini söylüyordu.²⁶⁶

28 Temmuz'da ise ABD, Yunanistan'a başvuruyu ilerletmemesi tavsiyesinde bulunup, arabuluculuk teklifinde bulunmuştu. Sonrasında Papagos, ABD Başkanı'na şahsi bir mektupla sorunun BM'de görüşüldüğü esnada tarafsızlığını korumasını talep etmişti.²⁶⁷

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paketi'nin, 9 Ağustos 1954 yılında imzalanan Bled Antlaşmasıyla birlikte ittifaka dönüştürülmesinden bir hafta sonra 16 Ağustos 1954'te, Yunan Hükûmeti, Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler'e taşıyarak Ada

---

²⁶⁰ Richter, **a.g.e.**, s. 78.

²⁶¹ Perikleus, **a.g.e.**, s. 122.

²⁶² Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 47.

²⁶³ Richter, **a.g.e.**, s. 80.

²⁶⁴ Özmen, **a.g.e.**, s. 211.

²⁶⁵ Aziz, **a.g.e.**, s. 168.

²⁶⁶ Bağcı, **a.g.e.**, s. 105.

²⁶⁷ Kostis A. Tsiumis, **İ Mousoulmaniki Mionotita Tis Thrakis (Trakya'nın Müslüman Azınlığı) 1950-1960**, Stamuli Yayınevi, 2006, s. 129-131.

halkına self-determinasyon hakkı verilmesini istemişti.²⁶⁸ Bunun yanında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeliği ise henüz ikinci senesindeydi.

Yunan Hükûmeti, Papagos'un imzaladığı bir belge ile 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs ihtilafını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne başvurarak Kıbrıs'ta self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını istedi. Papagos, 9. Genel Kurul gündemine şu maddenin konmasını istiyordu: “*Eşit haklar ve self-determinasyon ilkelerinin, BM koruyuculuğu altında, Kıbrıs'ta yaşayan nüfusa uygulanması.*” Bu başvuru sonrasında, BM'deki Yunanistan diplomatlarına, “*Asya, Afrika ve Latin Amerika üyelerinin desteğini kazanabilmek için, BM'nin bütün organlarında, Batılı bir devlet gibi değil, Üçüncü Dünya ülkelerinin tezlerine uygun şekilde insan haklarını ve self determinasyonu savunan bir tutum takınılması*” önerisi yapıldı.²⁶⁹

14 Aralık 1954 tarihinde Kıbrıs Sorunu, BM Siyasi Komisyonu'nda tartışılır iken Türkiye temsilcisi Selim Sarper, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilemeyeceğini söyledi.²⁷⁰ Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu, 15 Aralık 1954'de mesele hakkında karar almanın uygun olmayacağını karar vererek işin içinden sıyrılmıştı. 17 Aralık 1954'de BM Genel Kurulu tarafından 814 nolu karar ile Yunanistan'ın self-determinasyon talebi, “*Kıbrıs'ta etnik yönden birbirinden farklı iki toplumun bulunması nedeniyle bu ilkenin uygulanamayacağı*” kararı çıktı.²⁷¹ Bu karar karşısında sevinen Türkiye'nin başbakanı Adnan Menderes 18 Aralık 1954'de “*Bu mesele tamamıyla kapandığı için, artık müttefikimiz Yunanistan'la aramızdaki dostluğun hatta gölgelenmesine bile dikkat itina etmek zamanı gelmiş bulunuyor.*” diyordu. Türkiye'nin 1954 yılı sonunda bu yumuşak tavrı iki sebepten ötürüydü: Birincisi, Balkan İttifakı imzalanalı henüz birkaç ay olmuştu. 24 Şubat 1955'te imzalanan Bağdat Paketi'nin da uzun süreli olmaması sonucunda Türkiye, Kıbrıs meselesini gündeme getirmekten çekiniyordu.²⁷² Ayrıca, Türkiye Bağdat Paketi'nde rol alması için İngiltere ve ABD tarafından özel olarak teşvik edildi. Elbette, Bağdat Paketi İngiltere'nin de işine gelen bir yapıydı. İngiliz petrol çıkarları için yarar görülmüştü. İngiltere Mısır üzerindeki etkisinin kırılması ve Süveyş Kanalı konusunda, Nasır'ın güttüğü “ulusal politika” dolayısıyla, Süveyş Kanalı'nın elinden çıkması olasılığını da göz önünde tuttuğu için, Kıbrıs'a stratejik bakımdan daha çok önem vermeye başladı. Bu nedenle, Bağdat Paketi'nin oluşması Mısır'daki ve Süveyş'teki gelişmeler İngiltere'nin Kıbrıs'a sarılma gerekçesini güçlendirmişti.²⁷³ Geçmiş yıllarda, İngilizlerin İran'daki konumu Anglo-

²⁶⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 640.

²⁶⁹ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 220-221.

²⁷⁰ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 131.

²⁷¹ Önalp, **a.g.e.**, s. 53.

²⁷² Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi (1954-1959): Türk Hükümeti'nin ve Kamuoyunun Davranışları**, s. 61-65.

²⁷³ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 4.

Iranian Company (sonra BP) millileştirildikten sonra gerilemişti. Süveyş meselesinden sonra da, bölge merkezinin İngiliz topraklarında kurulması gerektiği sonucuna varılmıştı. Buna karşın İngilizlerin elinde sadece Kıbrıs kalmıştı.²⁷⁴

Balkan Paketi'nin yarattığı dostluk havasına gölge düşürmesinden çekindiği için “*Kıbrıs Sorunu*” diye bir sorun olmadığını ileri süren Adnan Menderes, bu gelişmelerin ardından Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'yu, Kıbrıs davasında Türklerin haklılığını ortaya koyacak tezleri araştırmakla görevlendirdi. Dışişleri Bakanlığı'nda bu amaçla kurulan Kıbrıs Komisyonu'nun amacı; Kıbrıs üzerinde en az Yunanistan kadar hak sahibi olduğunu belgeleriyle kanıtlayarak dünya kamuoyuna duyurmak ve sorun çözülmünceye kadar Kıbrıs Türklerine gerekli her türlü yardımı yaparak baskıya dayanma güçlerini arttırmaktı. Yaptığı çalışmalar sonunda Komisyon, Kıbrıs konusunda Türk görüşünü anlatan Beyaz Kitap'ı hazırlatarak dış temsilciliklere gönderdi.²⁷⁵

Makarios ise 8 Eylül 1954'te yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti:

“Bizans İmparatorluğu zamanında din düşmanı barbar akıncılar Küçük Asya'dan kalkıp buralara akın ettiklerinde biz Meryem Anamıza sığınmıştık. Konstantinopolis'teki Ayasofya Kilisesi'nde ayini yarıda bırakıp çanlarımızı susturdukları zaman da yine Meryem Anamıza sığınmıştık. Yunan milleti, Türk esareti altında geçirdiği yıllar boyunca da Meryem Ana'dan imdat bekledi. Bu dualar boşa gitmedi. Bir gün elbette Panayia'mızın yardımıyla Ayasofya'da çanlarımız yine çalacaktır. Bugün esaret altında bulunan Yunan Kıbrıs'ımızın hürriyette kavuşması için yine Panayia'mıza sığınyoruz. Tarih ispat etmiştir ki Kıbrıs ezelden beri Yunandır. Yunan Hükümeti bizim namımıza Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Davamız, bütün dünya davalarının en doğrusudur, en haklısıdır. Emelimize kavuşacağımıza zerre kadar şüphemiz yoktur. Hak ve hürriyet bayrağını daima elimizde taşıyacağız ve bu haklı dava uğrunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Yaşasın Yunanistan, Yaşasın ilhak!”²⁷⁶

Bir başka demecinde Makarios self-determinasyon hakkını adanın bağımsızlığı için değil de, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi için kullanacağını dile getirmişti.²⁷⁷

Hikmet Bil'in “*Kıbrıs Türk'tür*” örgütünün Ağustos 1954'te kuruluşu, iktidardaki Demokrat Parti'nin öğrenci örgütleri ve gizli aygıtları yoluyla hızla ülke çapında yayılması, Kıbrıs'ta dramatik yankılar yaratacak olan gelişmeleri başlatmıştı. EOKA mücadelesinin başlatılmasının ertesinde, Kıbrıslı Türklerin siyasal örgütlenmesine yardımcı olmak için 22 Haziran 1955'te Hikmet Bil Kıbrıs'a gelmişti. İki gün sonra, Dr. Fazıl Küçük, partisinin olağanüstü kongresinde oybirliğiyle kabul edilen Hikmet Bil'in sunduğu öneriyle, partisinin adını Hikmet Bil'in Türkiye'deki örgütündeki modelinde “*Kıbrıs Türk'tür Partisi*” olarak değiştirmişti.²⁷⁸

²⁷⁴ Richter, a.g.e, s. 80.

²⁷⁵ Bağcı, a.g.e, s. 107-109.

²⁷⁶ İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, s. 16-17.

²⁷⁷ Önalp, a.g.e, s. 53.

²⁷⁸ Perikleus, a.g.e, s. 217; Richter, a.g.e, s. 93.

Yaşanan gelişmelerin ardından Dışişleri Bakanı Köprülü, Yunan devlet adamları ile Kıbrıs hakkında görüşmelerde bulundu ve o zamana kadar takındığı “*pasif tutumunu*” değiştirmeye başladı. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Yunan makamlara Kıbrıs sorununu yarattıklarını, Atatürk ve Venizelos’un büyük çabalar sonucu yarattığı dostane ilişkilere zarar verdiklerini, eğer sorunu devam ettirmeleri durumunda ise karşılarında kendilerini bulacaklarını söylüyordu. Yunan Dışişleri Bakanı Politis, Başbakan Papagos’un Kıbrıs meselesine gönülden bağlandığını ve Kıbrıs Sorununun bütün Yunan halkının kalbinde yattığını ve Kıbrıs’ta yaşanan sorunların çözülmesi dâhilinde Türk-Yunan dostluğunun bundan zarar görmeyeceğini ifade ediyordu. Türkiye ise açıkça Yunanistan’a sahip oldukları sabrın bir sonu olduğunu belirtiyordu.²⁷⁹

1.5. EOKA (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston- Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü)

1950’de Makarios’un başpiskoposluğa seçilmesiyle Kıbrıs’taki siyasi faaliyetler hız göstermeye başlamıştı.²⁸⁰

16 Ağustos 1954’te Yunanistan’ın BM’ye başvurusunun başarısızlığından sonra, Makarios bir yandan Yunanistan’ın Kıbrıs meselesini BM’ye taşıyarak konuyu ulusallaştırmak isterken, diğer yandan da bu yolun başarısız olması halinde İngiliz yönetimini zorlamak için silahlı eylemlere başvurma doğrultusunda hazırlık yapıyordu. BM Genel Kurulu kararının ardından Makarios, Yunan Hükûmeti’nin de onayını aldıktan sonra X (Hi) örgütü liderlerinden Yorgos Grivas’ın²⁸¹ *EOKA’nın (Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü-Ethniki Organosi Kiprion Agoniston)* kurulmasına yeşil ışık yaktı.²⁸²

Tarih sayfalarına baktığımızda, Makarios’un Kıbrıs’ta silahlı eylem planları için örgüt kurma çabalarının 1949’da başladığını görmekteyiz.

1949 Eylül’ünde Makarios, Atina’yı ziyaret etti. Bir yandan Yunan Hükûmeti’nin İngiltere’yle iyi ilişkilerini tehlikeye atmaya hazır olmadığını, öte yandan Kıbrıs’ın yaşadığı problemler konusunda en küçük bir fikri dahi olmadığını gördü. Bu nedenle kamuoyunun hükûmete bası yapabilmesi için büyük bir halkla ilişkiler kampanyası örgütlemek gerekiyordu.

²⁷⁹ Bağcı, a.g.e, s. 105.

²⁸⁰ Gönlübol, a.g.e, s. 337.

²⁸¹ Grivas 23 Mayıs 1898’de Lefkoşa’da doğmuş, babasının tahıl ticareti ve tefecilik yaptığı Trikomo köyünde yetişmiştir. 1909’da Lefkoşa’da Pankiprian Gimnasion’a girmiştir. I. Dünya Savaşı başladığında, askerlik mesleğini seçerek, Atina Askeri Akademisi’ne kabul edilmiştir. Teğmen rütbesiyle Küçük Asya seferine katılmıştır ve Paris’te aldığı Ecole Superieure de Guerre eğitiminden sonra, 1926’da yüzbaşı olmuş, 1938’de binbaşı rütbesini almıştır. Grivas istikrarsız Yunan Cumhuriyeti’ni ne kadar küçümsemişse, 4 Ağustos 1936’da General Ioannis Metaksas’ın Kral II. George’la birlikte kurduğu faşist diktatörlüğe hayran kalmıştır. 1940-1941 kışındaki Yunan-İtalyan savaşında, Grivas II. Tümen Kurmay Heyeti’nde görevliydi. Yunan ordusunun Wehrmacht’a teslim olduğu 23 Nisan 1941’de Grivas Atina’ya geri dönmüştür. Bkz. Richter, a.g.e, s. 71.

²⁸² Fırat, a.g.e, s. 594-598.

Benzer düşünce, uluslararası düzlemde de geçerliydi; özellikle BM’de geniş uluslararası destek olmadan Yunanistan’la birleşme hiçbir zaman sağlanamazdı.²⁸³ Özellikle 1950 senesinde başpiskopos olduktan sonra Makarios, Enosis için Yunanistan’a baskı uygulama politikasını uygulamaya çalışıyordu. Makarios sık sık Yunanistan’a gidiyor ve devamlı olarak Kıbrıs’ın muhtelif yerlerinde Enosis mitingleri ve nümayişleri düzenliyordu.²⁸⁴

Makarios, 1951 Mart’ındaki Atina ziyaretinde Venizelos’tan Kıbrıs sorununu BM’ye götürmesini talep etti. Venizelos genel siyasi durum nedeniyle bunu reddedecekti. Atina’da Sintagma Meydanı’nda öğrencilere Grand Bretagne Oteli’nin balkonundan konuşan Makarios, kamuoyu karşısında ilk kez, Yunan Hükûmeti’nden Kıbrıs sorununu BM’ye götürmesini talep etmişti.²⁸⁵

EOKA’nın kurulmasında önemli yer teşkil eden Makarios ve Grivas ikilisi daha 1946’da Yunanistan’daki işgal zamanından tanışmaktaydı. Makarios, Grivas’ın siyasi danışmanı olan Zafiris Valvis’le tanışmıştı. Valvis, Makarios’u Grivas’la tanıştıran kişiydi. Grivas gibi Makarios da bir din adamı olarak anti-komünist eyleme sempati duyuyordu. Hristiyanlık açısından komünistlere karşı çıkıyordu.²⁸⁶

Grivas, 1948’den itibaren, Kıbrıs’ta İngilizlere karşı silahlı eylemlere girişmeyi düşünmeye başladığını ve bu düşüncesini 1950 yılında X (Hi) örgütündeki eski dostlu Hristodoulos Papadopoulos’un kardeşi avukat ve Etnarhia üyesi Homeros Papadopoulos ve diplomat Ahilleas Kyrou’ya açtığını belirtiyor. Ayrıca 1950 Noel’inde Genelkurmay Başkanı’na ziyaretinde düşüncelerini paylaşmıştı. Kosmas, Mareşal Papagos’un güvenini kazanmış bir komutandı ve bu nedenle Kıbrıs’ta başlatmayı planladığı tedhiş hareketleri için resmi destek kazanabilirdi. Kosmas, Grivas’a Kıbrıs sorununa 27 Ocak 1951 tarihli cevabında tam destek sözü verecekti.²⁸⁷

Sokratis Loizidis ise 1950’de Makarios ile görüşmesinde İngilizlere karşı silahlı eylem olasılığını tartışmıştı. Loizidis, daha sonra, Atina’da Milli Liderlik Konseyi üyesi kardeşi Savvas, Prof. Yerasimos Konidaris ve Prof. Dimitrios Vezanis’le görüştü.²⁸⁸ Grivas, daha sonra, Yunanistan’da büyük itibar sahibi olan, emekli Savaş bakanı Yorgos Stratos’la temasa geçerek Kıbrıs’ta tedhişe başlama niyetini ona da açıkladı.²⁸⁹

---

²⁸³ Richter, Aynı yer.

²⁸⁴ Önalp, **a.g.e**, s. 52.

²⁸⁵ Richter, **a.g.e**, s. 73.

²⁸⁶ Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007, s. 45.

²⁸⁷ Gazioğlu, **a.g.e**, s. 60; Druşotis, s. 43.

²⁸⁸ Druşotis, Aynı yer.

²⁸⁹ Gazioğlu, **a.g.e**, s. 60-61.

Makarios, Mart 1951'de Atina'yı ziyaretinde Büyük Britanya Otel'de Sokratis Loizidis ile görüşmüş ve Kıbrıs'ta özgürlük hareketi organize edilmesi konusunu tartışmıştı. Loizidis Makarios'a, yaptığı temaslar hakkında bilgi vererek Stratos'a yaklaşılması gerektiğini söylemişti. Bu noktada, Stratos'un onayıyla Loizidis kardeşler tarafından emekli Yarbay Yorgos Grivas'a yaklaşıldı.²⁹⁰ 2 Mayıs 1951'de Stratos ve Savvas-Sokratis Loizidis kardeşlerle bir araya gelerek konuyu tartışmışlardı. Grivas'a göre, kendisinin adada başlatılacak silahlı eylem hareketinin liderliğe getirilmesi bu toplantıda önerilmişti. Grivas'ın bu teklifin kabulü için tek şartı vardı. Bu şart; Grivas'ın Kıbrıs'a giderek, durumu incelemesi ve hareketi başlatma zamanının kendisi tarafından kararlaştırılması şeklindeydi.²⁹¹

Makarios, Grivas ile 1951'de Atina'da görüşmeler yapmıştı. Bu görüşmelere, Yunanistan Başbakanı Venizelos, Başbakan Yardımcısı Papandreou ile Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak Cemiyeti ve Yunan Kilisesi liderleri katılmıştı. Benzer iki toplantı, 2 ve 21 Temmuz 1952'de tekrarlanacaktı.²⁹²

Grivas, 5 Temmuz 1951'de kilise yetkilileriyle ve diğer sağcı kuruluşların temsilcileriyle gizli görüşmeler yapmak ve Ada'da kurulacak örgütün başarı ihtimali için araştırmalar yapmak için Kıbrıs'a gitti ve 10 Temmuz'da Makarios ile görüştü. Gerilla grupları oluşturmayı planlayan Grivas eşiyile birlikte bir dağ köyü olan Kalopanayotis'e yerleşti. Grivas, bu ziyaretinde uzun gezintiler yapıyor ve arazi keşfinde bulunuyordu. 3 Ağustos 1951'de Makarios'la görüştüktan sonra Grivas, bir örgüt planı kurmak için Atina'ya döndü.²⁹³ Grivas, bu ilk ziyaretinde, Makarios'la yaptığı iki görüşmeyle ilgili anılarında şöyle demektedir:

"Adaya varışından hemen sonra, Makarios'la buluştum ve kendisine başarı şansımızın iyi olduğunu söyledim. Sorunun tümünü tartıştık. Kendisine, adada bir gerilla savaşının olasılıklarını incelediğimi anlattım. Çekinceleri ve kuşkuları olduğu görüntüsü içindeydi. Nitekim, bir ay sonra, kendisini tekrar gördüğümde ciddi kuşkuları olduğu açıkça belli olmuştu. Söylediğim her şeyle yüzeysel olarak aynı görüşteydi, fakat tam ve gerçek şekilde ikna edilmediği izlenimini edinmiştim. Makarios'un bu tutumu dışında, Kıbrıs'ta gördüklerimizden tatmin olmuşum. Silahlı eylemlerin iki düzeyde yer alabileceğine karar verdim: Dağlarda kısıtlı şekilde eylem yapacak gerilla grupları ve birçok askeri hedeflerin bulunduğu kasabalarda eylem yapacak sabotajcılar."²⁹⁴

1952 yılında ise Mücadele Komitesi, 2 Temmuz 1952'de toplandı. 21 Temmuz 1952'de ikinci kez görüşen Komite, mücadelenin başlaması için ön hazırlıklar yaparak iki komite kurulmasını kararlaştırdı. Bunlardan biri mücadelenin siyasi, diğeri ise askeri yönüyle meşgul olacaktı.²⁹⁵

²⁹⁰ Druşotis, a.g.e, s. 44.

²⁹¹ Gazioğlu, Aynı yer.

²⁹² Özmen, a.g.e, s. 172.

²⁹³ Druşotis, a.g.e, s. 46-47.

²⁹⁴ Gazioğlu, a.g.e, s. 61.

²⁹⁵ Druşotis, Aynı yer.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, Grivas'a göre militan bir gençlik örgütü kurulmalıydı ve kent gençliği kuran bir örgüt kurulmalıydı. Bunun üzerine, EOKA'nın kuruluşuna hazırlık olmak üzere, 1951 yılı sonlarından itibaren PEON gençlik örgütünü kuran Makarios, bu örgütü doğrudan kilise kaynaklarıyla destekliyordu. Örgütün toplantıları bile kilisede yapılıyordu. PEON, 1953 yılında “*tahrik edici ve yasadışı eylem yapma*” suçlamasıyla kapatılacaktı.²⁹⁶

Makarios komiteyle gizli görüşmeler yapmaktaydı. Bu sırada, Grivas yeniden geldiği, Kıbrıs'ta bu sefer 1953 Şubat'ına kadar kalmıştı. Bu süreçte PEON'u ziyaret etmiş ve kurtuluş birliklerinde yeterli eleman olduğu sonucuna vararak, lojistik altyapıyı inşa etmeye başlamıştı.²⁹⁷ Atina'ya geri gönen Grivas, isyan planları üzerinde çalıştı ve İngilizlere karşı yıpratma savaşı vererek teslimi zorlamayı düşündü. Gerilla savaşının yardımcı özellik taşıyacağı, temelinde sabotaj ağırlıklı eylemlerin oluşturduğu bir isyan biçimi tasarlıyordu. Vur-kaç saldırıları için, sığınaklar inşa edilmesi, pasif direnişin örgütlenmesi, protesto gösterileri ile bildiri basıp dağıtma talimatlarını hazırlıyordu.

1953 Mart'ında, Makarios hazırlıkların seyriyle ilgili bilgi aldı. Grivas'ın da kabul ettiği gibi son söz Makarios'taydı. Grivas'a sessizlik talimatı veren Makarios için öncelik diplomasıydı ve bu dönemde Atina ile Ankara arasındaki resmi ilişkiler henüz bozulmamıştı ve dostça yürütülmekteydi.²⁹⁸

10 Mart 1953'te Makarios, Kıbrıs'ın self-determinasyon talebini bir kez daha ortaya koymak için gittiği BM merkezinden dönüştü, Atina'ya geçti. Gerasimos Konidaris'in evinde komite toplantısı gerçekleştirildi ve Enosis yemini yapıldı.²⁹⁹ Yeminde şu ifadeler yer almaktadır: “*Enosis davasına bağlı kalacağıma, Enosis davası ile tüm bildirimlerimi veya öğreneceklerimi işkence altında olduğumda veya hayatım tehlikede olsa bile, bir sır olarak saklayacağıma and içerim.*” Yeminin altında Makarios, general Nikos Papadopoulos, Yorgos Sokratis, Prof. Yerasimos Konidaris, Av. Atonis, A. Savvas, Sokratis Loizidis, Yorgos Grivas, E. Tsatsomiros, Stavropoulos, Prof. Demotrios Vezanis ve Albak Aleksoupoulos'un imzaları bulunmaktadır.

Grivas, bu yemin törenini hatıralarında şöyle anlatır: “*İncili masanın üzerine koydum ve henüz esasını tam olarak bilmediğimiz mücadele için yemin etmek maksadıyla ayağa kalktık. Makarios elini göğsüne, biz de İncilin üzerine koyduk. Yemini Makarios okuyor du ve biz de her cümleyi büyük bir heyecanla tekrarladık.*”³⁰⁰

²⁹⁶ Özmen, a.g.e, s. 172-173; Richter, a.g.e, s. 75.

²⁹⁷ Richter, a.g.e, s. 73.

²⁹⁸ a.g.e, s. 78.

²⁹⁹ Druşotis, a.g.e, s. 48.

³⁰⁰ Özmen, a.g.e, s. 173-174.

PEON'un İngilizler tarafından yasaklanmasının ardından, PEON yeraltına geçti ve Makarios ile Grivas'ın 1954 yılında birlikte kurdukları ve sonradan 10 Ocak 1955'te Larnaka'da EOKA adı verecekleri terörist teşkilatın temeli oluşturdu.³⁰¹

Grivas, 2 Mart 1954'de, Kıbrıs'a ilk silah sevkiyatını başardı; ikincisi Ekim ayında yapıldı. Bu ilk iki sevkiyat Baf'ın Hloraka kıyılarında gerçekleştirildi. Silah taşıma işlerini yürütenlerin başında, Atina'da Savvas Loizidis ile Valvis, Kıbrıs'ta ise Azinas ve Sokratis Loizidis vardı. Bu işlemler Makarios'un ve Yunan Hükûmeti'nin bilgisi dâhilinde yapılıyordu. Silahlar için gerekli para kilise tarafından karşılanıyordu. Gelen silahlar arasında mayın, el bombası, sten, tomson, tabanca, mermi vs bulunuyordu. 25 Ocak 1955'te yapılacak sevkiyat esnasında ise adada tedhiş hareketlerini başlatmak amacıyla görevlendirilen Sokratis Loizidis ile birlikte silahlar, karaya çıkarmayı başaramadan İngiliz sahil muhafaza birlikleri tarafından yakalandı. Loizidis'in çantasından çıkan gizli bir belgede Kıbrıs'ta savaşın EMAK (Kıbrıs Kurtuluş Cephesi Örgütü) militanları tarafından yapılacağı belirtiliyordu. EMAK adı, terör eylemleri başlamadan önce EOKA olarak değiştirilmişti.³⁰² Bu arada 1954 Haziran'ında Grivas Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne vize müracaatında bulunmuştu. Fakat İngiliz İstihbarat Örgütü (Intelligence Service) tarafından toplanan istihbarat sebebiyle vize talebi reddedildi ve bunun üzerine Grivas, Kıbrıs'a gizlice çıktı.³⁰³

21 Mart'ta hazırlıklar tamamlandıktan sonra Grivas bir isyan bildirisini kaleme aldı. Burada Tanrı'ya yakararak yaklaşan mücadeleyi Marathon, Salamis, Thermopylae ve 1821 Savaşları'na benzetiyordu. Bildirgeyi bundan böyle kullanacağı kod adı "*Digenis*" diye imzalamıştı.³⁰⁴

EOKA'nın ilk tedhiş eylemi için Yunanistan'ın bağımsızlık günü 25 Mart düşünüldü. Fakat gönderilen silahların İngilizler tarafından ele geçirilmesiyle, bu tarih ertelendi. Sonunda sabotajların başlama tarihi için 1 Nisan uygun bulundu. Lefkoşa'daki radyo istasyonu, karargâh binası, kamu binaları, Dikelya'daki askeri kamp, Larnaka'daki polis merkezi, adliye binası, vilayet konağı ve Piskopu'daki elektrik santrali sabotaj listesinin başında geliyordu.³⁰⁵

---

³⁰¹ Önalp, **a.g.e.**, s. 54.

³⁰² Druşotis, **a.g.e.**, s. 67-68; Richter, **a.g.e.**, s. 83; Önalp, Aynı yer; Gazioğlu, **a.g.e.**, s. 63; Özmen, **a.g.e.**, s. 174-175.

³⁰³ Druşotis, **a.g.e.**, s. 59.

³⁰⁴ Richter, **a.g.e.**, s. 86. Sokaklarda ihtilal beyannameleri dağıtılmıştı. Bu beyannamelerde EOKA, "*İngilizlere karşı kurtuluş savaşımız Allah'ın yardımı ve bütün Yunan dünyasının sarsılmaz imanı ile, bugünden itibaren başlamıştır. Atalarımızın dediği gibi kalkanımızı geri getirmesek, üzerinde can vereceğiz. Yunanlar nerede olursanız olun, Kıbrıs'ın kurtuluşu için elele arş ileri*" diyerek İngilizlere karşı "*Kurtuluş Savaşı*" açıldığını ilan etmişti. Bkz. Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s. 43.

³⁰⁵ Druşotis, **a.g.e.**, s. 76-77; Önalp, Aynı yer.

İlk EOKA eylemleri 1 Nisan 1955 gecesi yapıldı. 1 Nisan 1955’de EOKA’nın ilk operasyonunun sonuçları Kıbrıslı Rumlar için hayal kırıcıydı. Lefkoşa’da Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu’nun Markos Drakos’un grubu tarafından havaya uçurulması hariç, diğer hareketler, orta sonuçlar getirdi veya tamamıyla başarısız oldu. Genç sabotajcılarının tecrübesizliğinden, eylemler de amatörceydi. Nisan ayında Makarios, siyasal sebeplerden ötürü Grivas’a eylemlerin kesilmesini ilettili.³⁰⁶

Başpiskopos Makarios’un, Yunan Hükûmeti’nin her türlü maddi-manevi desteğiyle, Grivas’ın komutasında çalışan EOKA, Kıbrıs’ın her tarafında geniş ölçüde teşkilatlanmıştı. Yeraltında, her türlü modern cihazlarla donatılmış hastane kuracak kadar ileri gitmişti.³⁰⁷ Eylemler, kilise okullarından Enosis ülküsüne yönlendirilen, dini bütün genç çocuklar tarafından gerçekleştiriliyordu. EOKA çocukları, İncil’e el basıp, liderlerine körü körüne uyma, verilecek her talimatı tereddütsüz ve hiçbir izahat istemeden yerine getirme yemini yapmışlardı. Onlara bunun Enosis’e giden en çabuk yol olduğu söyleniyordu. Kilise okullarında papazlar onlara, Kıbrıs’ın ulusla bütünleşmesi için yapıldığı zaman can almanın günah olmadığını ve mücadeleye katılmanın cennete giriş bileti olduğunu söylüyordu.³⁰⁸

Makarios sabotaj eylemleri aracılığıyla, self-determinasyon talebinin enternasyonaline tarafken, Grivas rejime karşı gerilla faaliyeti hedefiyle “*X (Hi)*” standartlarında bir örgüt kurdu. İki lider arasındaki düşünce farkına rağmen, Makarios sonuçlardan memnundu. Çünkü Kıbrıslı Rumların talepleri dünyaca öğrenilmişti.³⁰⁹

Türk-Yunan ilişkilerinde artan bunalımın tam da doruğa ulaştığı dönemde hastalanan Papagos 4 Ekim 1955 tarihinde ölünce, yerine Stefanopoulos geçecekti. Lâkin Yunan kralının desteğini alan Konstantinos Karamanlis³¹⁰ başbakan oldu.³¹¹

³⁰⁶ Druşotis, **a.g.e.**, s. 80; Richter, **a.g.e.**, s. 87.

³⁰⁷ Alasya, **a.g.e.**, s. 43.

³⁰⁸ Druşotis, **a.g.e.**, s. 100.

³⁰⁹ **a.g.e.**, s. 167.

³¹⁰ Karamanlik politikaya ilk kez, muhafazakâr Halk Partisi’nden milletvekili olarak 1935-1936 yıllarında girmiştir, fakat Metaksas darbesi ve savaş dönemindeki işgal yüzünden bir süreliğine politika hayatı kesintiye uğramıştır. Mart 1946’da yapılan seçimlerle yine aynı partiyle politikaya katılarak bakan olmuştur. Siyasi alanda sahneye çıkışı 1952-1955 yılları arasında Mareşal Papagos’un Yunan Uyanışı hükûmetinin halkla ilişkiler bakanlığını yürüttüğü yıllarda olmuştur. 1955’te Papagos ölünce kral tarafından başbakanlık görevine getirilmiştir. Yunan Uyanışı’nı Radikal Ulusal Parti adı altında yeni baştan yapılandırmıştır. 1955’ten 1963’e dek 8 yıl başbakanlıkta kalmıştır. Bkz Clogg, **a.g.e.**, s. 273.

³¹¹ **a.g.e.**, s. 185; Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 89-90. Londra Konferansı’nın başarısızlığı ve İstanbul’da yaşanan olaylar, Yunanistan’da ciddi siyasi krize yol açmıştı. Muhalefet sorumluluğu, sağlık durumu iyi olmayan Papagos’un hükûmetine yüklüyordu. Papagos Stefanopoulos’u, kendisi ülkeyi yönetemeyecek durumda olduğu sürece, başbakan yardımcılığına atadı. 6 Ekim 1955’te Papagos ilgili açıklamayı imzaladıktan sonra öldü. Kral, yeni hükûmeti kurma görevini, Kamu İşleri Bakanı Konstantinos Karamanlis’e verdi. Kral’ın kararına tepki olarak muhalefet, İngiliz dostu Kralın, Karamanlis’i Kıbrıs’ı satması için başbakan atadığını savundu. Bkz. Druşotis, **a.g.e.**, s. 117-118.

EOKA eylemlerine tepki gösteren İngiliz Hükûmeti yeni bir politikanın saptanması için harekete geçmek isteyerek bu amaçla;

- a) İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın katılacağı üçlü bir konferansın toplanması,
- b) Kıbrıs için yeni bir anayasa tasarısının gündeme gelmesi,
- c) Kıbrıs'ta ekonomik kalkınma programının hazırlanması şeklinde kararlar almıştı.³¹²

1.6. Londra Konferansı

1955'te Mayıs ayı sonunda Grivas, mücadele yöntemlerinin tırmandırılmasını önerdi. O ana kadar, cansız hedeflere karşı güç kullanırken, şimdi Grivas vur-kaç eylemleri biçiminde karşı da mücadeleyi yaygınlaştırmak istiyordu. Haziran başında Makarios'un kabul etmesi üzerine, ay ortasında İngiliz askerlerinin uğrak yerleri olan tesislere ve polis karakollarına ilk saldırılara başladı. Grivas, 21 Haziran 1955'te Lefkoşa birimlerine, "hain polisleri karşı eylemlerini şiddetlendirmeleri gerektiği ve Rum-Türk ayırımı yapmaksızın, hain polisleri vurmaları" talimatı verdi. Bundan sonra, Lefkoşa'daki bir polis merkezin konulan zaman ayarlı bombada ölenler oldu. Grivas, önceki başarısızlıkların ardından bu dalga operasyonu için "*Çabam, polisin korkutulmak suretiyle felce uğratılması ve daha büyük faaliyet alanı elde edilmesidir*" diyordu.³¹³

1955 yılının ilk 6 ayı içindeki Türkiye'nin tek önemli önemli demeci, Londra Konferansı'ndan iki gün önce, 27 Şubat 1955'te TBMM'de bütçe komisyonunda Dışişleri Bakanı Köprülü tarafından verilmişti. Köprülü "*Bu sene yeni bir mevzu olarak BM'ye Kıbrıs işinin getirildiğini biliyorsunuz. Memleketimizi pek yakından ilgilendiren bu davada dostluk ve ittifaklarımızın havasını bozmamak için azami itidal göstermekle beraber, bu işteki yakın alakamızı pek tabii olarak tebarüz ettirdik.*" şeklinde açıklamada bulunacaktı.³¹⁴

Yunanistan'ın Türk dostluğuna önem vermeyerek Kıbrıs meselesini şiddetli bir şekilde tahrik etmeye başlaması karşısında, Türk basını da Yunanistan'a karşı cephe alarak Batı Trakya ve On İki Ada meselelerini kurcalamaya başlıyordu. Temmuz ve Ağustos 1955'de, Londra Konferansı'nın arifesinde, Türk kamuoyu bu davranışlara girişiyordu. Anlaşıldığı üzere Türk kamuoyu ile Türk Hükûmeti'nin tutumlarında bir farklılık mevcuttu.³¹⁵ NATO'nun güneydoğu kanadının bekçisi iki müttefikin kısa süren balayının amansız sona ermesini hızlandıran etmen, Yunanistan sınırları dışında Helen nüfusa sahip son önemli bölge olan Kıbrıs'ta büyüyen krizdi.³¹⁶

---

³¹² Fırat, Aynı yer.

³¹³ Druşotis, **a.g.e.**, s. 96; Richter, **a.g.e.**, s. 87.

³¹⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 31.

³¹⁵ **a.g.e.**, s. 66-67.

³¹⁶ Clogg, **a.g.e.**, s. 184.

İngiltere’de 1955’te hükûmet değişmiş ve Muhafazakâr Parti iktidara gelmişti.³¹⁷ İngiliz Hükûmeti, 30 Haziran 1955’de Avam Kavarasında, Türkiye ile Yunanistan’ın da katılımı ile Londra’da bir konferans toplamaya karar verdiğini açıkladı. Konferansın gayesinin “*Kıbrıs ta dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz’e müteallik siyasi ve askeri meselelerin müzakeresi*” olarak ilan edilmesi de enteresandır. Gayenin bu şekilde ilan ile sadece bir adanın statüsünün değişip değişmemesi bahis konusu olmadığı, fakat ondan çok daha şümulü olmak üzere Doğu Akdeniz’in siyasi ve askeri durumunun bahis konusu olduğu belirtilmek isteniyordu.³¹⁸

“*Doğu Akdeniz Bölgesi’ndeki Güvenlik Sorunları*” adlı altında bir konferans düzenleyeceğini bildiren İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ı bu konferansa davet ediyordu. İngiltere bu davet ile Türkiye’yi yanına çekmeye çalışmıştı.³¹⁹ Bu suretle Türkiye, İngiltere tarafından, anlaşmazlığa resmen taraf olarak kabul edilmiş oluyordu. Hâlbuki bu tarihe kadar Yunanistan’ın iddiası, Lozan Antlaşması ile Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki her türlü haklarından feragat ettiği, dolayısıyla Kıbrıs konusunda herhangi bir söz hakkı bulunmadığıydı. Şüphe yok ki, İngiltere’nin Türkiye’yi resmen meseleye taraf olarak kabul etmesi, Yunanistan’ın karşısında aynı zamanda Türkiye’yi de çıkarmak gibi bir taktiğin ifadesiydi. Gerçekten, Londra konferansından itibaren dört yıla yakın bir süre ile Kıbrıs meselesinden çarpışan taraflar esas itibariyle Türkiye ve Yunanistan olacaktır.³²⁰

Kıbrıs meselesi hakkındaki ilk sert tutum Başbakan Menderes’in yaklaşan Londra Konferansı öncesinde 24 Ağustos yapmış olduğu bir toplantıda ifade edilmişti. O zamana kadar Türk Hükûmeti’nin takınmış olduğu yumuşak durumu Adnan Menderes şöyle izah etmekteydi:

*“Kıbrıs meselesi ortaya çıkalı beri, dünya kadar söz söylendi. Birçok gürültü yapıldı. Bugüne kadar mesul hükûmet reisi olarak benim söylediklerim birkaç cümleyi geçmez. Bu meselede bu dereceye kadar soğukkanlılığımızı muhafaza etmekle, Türk-Yunan dostluğuna atfettiğimiz ehemmiyet ve kıymetin delillerini vermiş bulunuyoruz. Bugün de yine Kıbrıs üzerinde konuşurken, Türk-Yunan dostluğuna ve ittifakına aynı kıymet ve ehemmiyeti vermekte devam ettiğimizi önceden söylemeliyim.”*³²¹

Burada dikkat edilmelidir ki değişiklik Türk Hükûmeti’nin meseledeki tutum şekli idi. Türk tezi bakımından hiçbir değişiklik söz konusu değildi. CHP lideri İnönü de 25 Ağustos’ta vermiş olduğu demeçte Kıbrıs meselesi ile ilgili dış politikada hükûmete destek verdiklerini açıklıyordu.³²²

³¹⁷ Özmen, **a.g.e.**, s. 220.

³¹⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 67.

³¹⁹ Yavuz Güler, “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi*”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, s. 105.

³²⁰ Armaoğlu, Aynı yer.

³²¹ **a.g.e.**, s. 71-73.

³²² Aynı yer.

Görüldüğü gibi Türk yetkililer, Kıbrıs sorununa İngilizler tarafından çekildikten sonra, Türk halkının müdafaasız kalmayacağını ilan ederek Türkiye'nin savunması bakımından, tek açık kapının Kıbrıs tarafında olduğunu ve bundan ötürü Kıbrıs statükosunun değişmesine katiyen tahammül edemeyeceklerini belirtiyorlardı.

Londra Konferansı 29 Ağustos 1955'te çalışmalarına başladı. İlk olarak İngiltere Dışişleri Bakanı MacMillan görüşlerini açıklayarak İngiltere'nin NATO ve Bağdat Paktı içinde üstlenmiş olduğu görevleri yerine getirebilmesi için Kıbrıs'ta üs bulunmasının yetmeyeceğini, Kıbrıs'ın tümünün elinde bulunması gerektiğini belirtti. Yunanistan temsilci Stefanopoulos'un söylediği tez ise, ada halkına self-determinasyon hakkının tanınması gerekliliği, yani Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasıydı.³²³

Türk tezini sunmak adına, Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da konuşmada Yunanistan'ın ilhak düşüncesine karşı şu tezi ileri sürmüştür:

“Kıbrıs, coğrafi olarak Anadolu yarımadasının bir uzantısıdır. Bu yüzden Ada, Türkiye'ye ya da Türkiye çevresindeki Doğulu ülkelerin kaderiyle en az Türkiye kadar yakından ilgili bir devlete aile olmalıdır. Savaş durumunda Türkiye'nin ikmali ancak batı ve güney limanlarından mümkün olabilecektir ama bu limanların hepsi Kıbrıs'ın gölgesi altındadır. Eğer bu adayı elinde bulunduran, aynı zamanda Türkiye'nin Batısındaki adaları da elinde bulunduran devletse, o zaman Türkiye'yi etkinlikle çerçevelemiş olacaktır. Hiçbir devlet kendi güvenliği ne kadar yakın bir dost ve müttefiki olursa olsun, bir başka devlete bütünüyle teslim etmeyi göze alamaz.”

Londra Konferansı'na katılan Kıbrıs Türk heyeti ise, Dr. Küçük, A.M. Berberoğlu ve Ahmet Zaim'den oluşuyordu.³²⁴ Tarafların tezlerinde ısrar etmesi üzerine bir anlaşmaya varılamamış ve konferansa ara verilmişti.

6 Eylül 1955'te konferansın ikinci safhasında, İngiltere bir plan sunarak çoğunluğa dayanan bir meclis oluşturulmasını önerdi. Buna göre; bazı konularda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla teşkil oluşturulacak bir üçlü komite tarafından kararlar alınabilecek ve bu komitenin yetkisi dışındaki hususlar ve yürütme, valinin onayıyla meclis tarafından seçilen Kıbrıslı bir başbakan vasıtasıyla yerine getirilecekti. Öneri konferansın ikinci safhasında Türkiye ve Yunanistan tarafından reddedildi.³²⁵

Londra Konferansında yapılan görüşmeler uzadıkça soruna taraf olan toplumları iyice geriliyor ve toplumların sınırları iyice geriliyor ve basın yoğun bir biçimde konuyla meşgul

³²³ Fırat, **a.g.e.**, s. 600-602

³²⁴ Özmen, **a.g.e.**, s. 213-214. Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Türkiye'nin Akdeniz kıyılarının Yunanistan tarafından kuşatılmasına karşı “önleyici savunma” dediği görüş, Kasım-Aralık 1956'da Londra'daki Üçlü Konferans'taki argümanın temel noktasıydı. Türkiye'nin Kıbrıs sorununun güvenlik yönünü ciddiye aldığı, Nihat Erim'in Başbakan Menderes'e yazdığı iki gizli raporda (Kasım-Aralık 1956) doğrulanmıştı. Bu raporda temel bir yere sahip olan Türkiye'nin güvenliği, Lozan Antlaşması'nın yarattığı stratejik dengeye bağlanmıştı. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılması halinde, bu dengenin belirgin şekilde değişeceğini ileri süren Erim, buna karşı tepki olarak Türkiye'nin Ege adaları, Patrikhane, İstanbul Rumları ve Batı Trakya rejimini sorgulamasını öneriyordu. Bkz. Perikleus, **a.g.e.**, s. 21.

³²⁵ Önalp, **a.g.e.**, s. 55-56.

oluyordu.³²⁶ Konferans sırasında Kıbrıs konusunda ciddi hassasiyet gösteren Hürriyet gazetesi ile Tercüman gazetesi, Kıbrıs'ın İngiltere'nin elinde kalması, eğer İngiltere çekilecek olursa behemehâl Türkiye'ye iadesini savunmuşlardı.³²⁷

Londra'daki üçlü görüşmeler 7 Eylül'e kadar sürdü ancak yapılan toplantılar bir sonuç vermemekteydi. Bu arada 6 Eylül günü Türkiye'de, özellikle İstanbul ve İzmir'de ülkedeki Yunan unsurlarına karşı olaylar patlak veriyordu.³²⁸

1.7. 6-7 Eylül Olayları

6 Eylül 1955'te, İstanbul Ekspres adlı gazetede Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı yolunda haberin çıkması, olayların başlamasına sebep oldu. İstanbul, İzmir ve Ankara'da başlayan gösteriler ülkede yaşayan Rumlara yönelik gerçekleşti. Özellikle İstanbul'da, eğer ordu birlikleri 4 saat içinde duruma hâkim olmamış olsalardı sonuçları daha da korkutucu olabilirdi.³²⁹ Olaylardaki zararlara bakıldığında saldırılar sonucunda, 73 kilise, 8 ayazma, 3 manastır, 5538 ev ve mağaza tahrip edilmişti.³³⁰ Olayların yaşandığı üç şehirde 12 Eylül 1955'te sıkıyönetim ilan edildi.³³¹ Tertiplenen kışkırtma tamamıyla Kıbrıs'a ve Yunanistan'a gözdağı vermeye dönüktü. Lâkin olayın boyutu verilmek istenen mesajı çoktan aşmıştı.³³²

7 Eylülde Türk Hükûmeti tarafından yayınlanan ve olayları “*büyük bir felaket*” olarak vasıflandıran bir tebliğde, olayların sebebi olarak şunlar gösteriliyordu: “*Aylardan beri Türk kamuoyunda hâsıl olan şiddetli heyecan, Selanik suikastı ve gösterilerde komünist tertip ve tahriki.*” Aynı gün yayınlanan başka bir hükûmet tebliğinde de İstanbul, İzmir ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, 7 Eylül'de verdiği bir demeçte, payı “*çok esef ve elem verici*”, “*bir milli felaket*” olarak vasıflandırıyor.³³³

12 Eylül tarihinde ise Yunanistan'ın Ankara Büyükelçiliği tarafından Türk Dışişleri Bakanlığı'na, İstanbul ve İzmir'de yaşayan Rumlara yönelik şiddet olaylarını kınayan sözlü bir nota verildi.³³⁴ Türkiye, yaşanan olaylar sonucu Yunanistan'a taziye vermiş ve zarar görenlerin tazmin edileceğini ve ileride diğer benzer olaylar için önlem alacağını belirtmişti. Bu olayların

³²⁶ Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 123-124

³²⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 68.

³²⁸ Katapodis, **a.g.e.**, s. 817.

³²⁹ Bağcı, **a.g.e.**, s. 112-113

³³⁰ Serdar Sakin, “6-7 Eylül Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, 2012, s. 380.

³³¹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 178.

³³² Hasgüler, **a.g.e.**, s. 251.

³³³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 79.

³³⁴ Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 86.

nasıl ve kimler tarafından düzenlendiği ise hâlâ tam anlamıyla bilinmemektedir. Olaydan sonra hükûmet mutadî üzerine suçlu komünistlere yüklemeye çalıştı.³³⁵

Olayların ardından Türk polisi binlerce komünisti tutuklamıştı. Bunu fırsat bilen İngiliz idaresi hiç zaman kaybetmeden Kıbrıs'ta AKEL'i yasadışı ilan ederek partinin yönetici kadrosunu gözaltına almıştı. Burada İngiltere ve Türkiye'nin gerek Enosis, gerekse komünizm karşısındaki mücadelede adeta paslaştıkları görülmektedir.³³⁶

27 Mayıs 1960'da iktidardan askeri bir darbeye uzaklaştırılan Menderes Hükûmeti'ne karşı 14 Ekim 1960'da başlayan Yassı Ada Mahkemelerinde, Menderes Hükûmeti'ne diğer suçlamalarla birlikte bu olayların da organizasyonunu yapmak ve uygulamak suçları yükleniyordu. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, askeri mahkeme tarafından, yaşanan 6-7 Eylül olayları için sorumlu tutuluyorlardı. Mahkeme'ye göre "*Kıbrıs Türklerindir*" Derneği, olayların başlama noktasıydı ve Andan Menderes de bu derneği nüfuzu altına almıştı.³³⁷

Duruşmalar sırasında Başbakan Menderes'in özel danışmanı Hayrettin Sümer, dönemin Devlet Bakanı Mükerrer Sarol'un kendisine "*Biz onlara gösteri yapmalarını söyledik, ama böylesini demedik. Zaten Türk'e vur desen, öldür anlıyor*" dediğini ifade etmişti. Hayrettin Sümer'in bir diğer iddiası da; Adnan Menderes'in özel sekreterinin kendisine "*cinayet işlediler ve şimdi ellerini yıkayarak temizlemeyi deniyorlar*" şeklindeki ifadesiydi. Bu nedenlerle, Türk siyasi tarihinde 6-7 Eylül olaylarının, Demokrat Parti tarafından organize edildiği görüşü hâkimdir.³³⁸

6-7 Eylül olayları Türk kamuoyunun durumunda herhangi bir değişiklik meydana getirmediği gibi hem Kıbrıs'a karşı hem de Yunanistan'a karşı hislerindeki sertlik daha da artmıştı.³³⁹

Kıbrıs'taki gelişmeleri izleyen ABD, Kıbrıs yüzünden NATO üyesi Yunanistan ve Türkiye arasında sorunların çıkmasına şiddetle karşı çıkmaktaydı. Türkiye'de gerçekleşen 6-7 Eylül hadisi, ABD'yi NATO'nun ortak manevralarının yapılmasından dolayı rahatsız etti. ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Türkiye Başbakanı Menderes'e bir mesaj göndererek Kuzey Atlantik Paktı camiasının dayanışmasından, komünist yayılmasından ve bu yayılmanın önlenmesi için Türkiye ile Yunanistan'a yapılan yardımdan bahsetmişti.³⁴⁰

³³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1968, s. 195.

³³⁶ Kıralp, **a.g.e**, s. 50.

³³⁷ Mehmet Ali Birand; Bülent Çaplı; Can Dündar, **Demirkırat Televizyon Belgeseli**, Ankara, 1991.

³³⁸ Bağcı, **a.g.e**, 113-115

³³⁹ Armaoğlu, **a.g.e**, s. 86.

³⁴⁰ Kızılyürek, **a.g.e**, s. 59.

1.8. Londra Konferansı Ertesinde Kıbrıs

1954'te toplanan AKEL kongresi yeni bir program kabul etmişti. Bu programın 1. maddesi “Kayıtsız şartsız Enosis” idi. Ocak 1955'te ise AKEL Merkez Plenumu “*Enosis'e giden yolun, yığinsal demokratik bir eylem olduğunu*” ilan etti. Buradaki söylem, self-determinasyon aracılığıyla Enosis'in gerçekleştirilmesiydi. Şüphesiz Kıbrıslı Rum Solu toplumsal oy kaygısıyla, toplum içerisinde en geniş kabul gören ortalama fikrin parti politikası haline getirilmesiydi.³⁴¹ Sağcı Kıbrıs Rumlarının başında ise kilise bulunuyordu. İngiliz yönetiminde de Ada'nın en büyük toprak sahibi yine kiliseydi. İngiltere'den kurtuluş mücadelesine liderlik eden kişinin bir Başpiskopos olması şaşırtıcı değildi.³⁴² Hem sağcı hem solcu Kıbrıslı Rumların 1950'lerde Enosis düşüncesi içinde olmasının başlıca sebepleri buydu.

Ada'da EOKA'nın şiddet eylemlerini artırdığı esnada Türkiye'nin de Londra Konferansıyla taraf olması sonucunda, Kıbrıs Türk toplumu güçlenmişti. Dr. Küçük'ün liderliğini yaptığı “*Kıbrıs Türktür Partisi*” ile ilk direniş örgütü olan “*Volkan*” 1955 Eylül'ünde kuruldu. İlk Volkancılara göre “*Var Olmak Lazımsa Kan Akıtmamak Niye*” kelimelerinin baş harflerinden oluşan Volkan Örgütü'nün kuruluş şeması bilinmemekteydi. Dr. Fazıl Küçük, örgütün sevk ve idaresinde görev üstlenmişti. Fakat zaman içinde Volkan Örgütü'nün, EOKA'nın saldırılarına karşı yeterli düzeyde bir savunma gerçekleştiremediği anlaşıyordu. Bu nedenle bazı Kıbrıslı Türkler Volkan Örgütü'ndeki faal görevlerinden kopmadan “*9 Eylül Cephesi*”ni kurdular. Yine aynı dönemde Lefkoşa'nın bir mahallesinde Kara Çete isimli bir örgüt kuruldu.³⁴³ Kurulan bu örgütler, EOKA'ya karşı savunma gayesiyle kurulmuştu ve bölgesel savunma yapmaktaydılar. Kıbrıslı Türkler, Ada'daki Rumların Enosis isteklerine sadece basın, miting ve protesto yoluyla değil silahlı-savunma örgütleriyle karşılık vermeye başlıyordu.

Bu arada Kıbrıs'taki durum giderek gerginleşmekteydi. Büyük Britanya 30 Ekim 1955 tarihinde Kıbrıs'taki valisi Armitage'i görevden alarak yerine emekli Mareşal Sir John Harding'i atadı. 1955'te Harding Kıbrıs'a gelir gelmez güvenlik güçlerini yeniden yapılandırdı. Lefkoşa'da yönetim, polis ve ordunun faaliyetlerini koordine eden bir karargâh kuruldu. Benzer kurumlar kaza düzeyinde de oluşturuldu. 1955 Aralık ayında Harding'in emrinde aralarında seçkin birlikler de bulunan üçten fazla tugay, 12000'den fazla asker vardı. 12 Kasım 1955'te Harding olağanüstü hal ilan etti. 4 Ekim 1955'te Lefkoşa'da Ledra Palace Hotel'de

³⁴¹ Beratlı, a.g.e, s. 72-74.

³⁴² Richter, a.g.e, s. 11.

³⁴³ Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 148-149; Fırat, a.g.e, s. 603.

Başpiskoposla görüşen Harding, teröre destek vermemesi kaydıyla başpiskoposa özerklik teklif etti. Bu öneri Makarios tarafından reddedildi, ona göre bir anlaşmaya varılabilmesi için önce İngilizler tarafından tutuklanan EOKA militanlarının serbest bırakılması gerekiyordu ve tek çözümün Kıbrıs halkının kendi geleceğini tek başına kararlaştırılmasına izin verilmesi olduğunu söyledi. Grivas'a göre ise Harding bu tekliflerle silahlı ayaklanmayı bastırmak için zaman kazanmaya çalışıyordu. Kıbrıs sorunundaki İngiliz siyasetinin şekillenmesinde Harding belirleyici rol oynadı. Kıbrıs Rumlarının Enosis mücadelesine karşı, Kıbrıslı Türklerin kullanılmasındaki şahsi katkısı, Kıbrıs'ın geleceği açısından çok parlayıcı oldu.³⁴⁴ Grivas, dağlardaki gruplar üzerindeki baskıyı azaltmak ve Makarios-Harding görüşmelerine müdahale etmek için, Lefkoşa'da öğrencileri bir çeşit oyalama operasyonu olarak şiddet gösterileri düzenlemeye teşvik etti. Grivas, "vur-kaç" operasyonları yapılmasını emretti. Hatta Vali Harding'i, hedef alan eylemler de denenmişti.³⁴⁵

EOKA'nın güçlü durumu karşısında, Kıbrıslı Türkler Türkiye'den destek almayı ümit etmişlerdi. Ancak, bu dönemde Türkiye NATO üyeliği ve Balkan Paktı dolayısıyla kesin müdahalelerden çekinerek EOKA'yı ezmek için kuvvet tahsis etmek istememişti. Tek yaptığı şey Kıbrıs'ın statüsünün değiştirilmesine olduğunu açıklamak olmuştu. Ayrıca İngilizlerin Kıbrıs'ı terk etmek arzusunda olmayacağına inancı da mevcuttu. Durum böyle olunca, Ada'daki Türklerin güvenliğini sağlayabilecek tek güç, İngiliz idaresi olmuş ve pek çok Kıbrıslı Türk genci, Güvenlik Kuvvetlerince gönüllü yardımcı polis yazılmıştı. Böyle bir tutum, Ada Rumlarının, Kıbrıs Türklerine karşı kırgınlıklarını, kızgınlığına çevirmiş ve her Türk EOKA için bir hedef haline gelmişti. Bunun tabii bir neticesi olarak, 1956 yılı da Kıbrıs'taki iç savaş, Kıbrıslı Rumlar için kurtuluş savaşı olduğu kadar, toplumlararası bir savaş haline dönüşecekti.³⁴⁶

Ocak 1956'da Kıbrıs'taki Rumlar ile Türkler arasında ilk şiddet olayları başlamıştı bile. Buna, Kıbrıslı Türk polis çavuşu Abdullah Ali Rıza'nın 11 Ocak'ta Baf'ta EOKA tarafından öldürülmesi neden oldu.³⁴⁷ Kıbrıslı Türkler bu saldırıları kendi toplumlarına karşı yapılan eylemler olarak yorumlayarak misillemede bulunmuştu. Böylece Kıbrıs'ta çatışmalar yeni bir boyut kazanmış, İngilizler ve Kıbrıslı Rumlar arasındaki sömürge kavgası genişleyerek toplumlararası bir çatışmaya dönüşmüştü.³⁴⁸

³⁴⁴ Önalp, **a.g.e**, s. 56; Richter, **a.g.e**, s. 97; Druşotis, **a.g.e**, s. 172-174.

³⁴⁵ Richter, **a.g.e**, s. 108-109.

³⁴⁶ Alasya, **a.g.e**, s. 46-47.

³⁴⁷ **a.g.e**, s. 228.

³⁴⁸ Richter, **a.g.e**, 109.

EOKA eylemlerinin tırmanması üzerine Kıbrıs Valisi Mareşal John Harding'in emriyle, 9 Mart 1956'da tutuklanan Makarios Seyşeller'e sürgün edildi. Bunun için İngilizler, Makarios'u tutuklamak ve halk ayaklanmalarından kaçınmak için Makarios'un Yunan Hükûmeti'ne danışmak amacıyla Atina'ya uçmaya planladığı günü bekleyeceklerdi. Havaalanında bekleyen bir grup asker, alanda bekletilen uçakta ona eşlik ediyordu. Çok geçmeden Lefkoşa'da tutuklanan diğer adamları da getirildi. Makarios'un sürgün nedenleri hakkında yayınlanan resmi bildiride şunlar yazıyordu:

1. Makarios 1951'de PEON'un kurmuş, bu örgütü 1953'te gizli teşkilat haline getirmiş ve bundan sonra EOKA'yı yaratmıştır.
2. İngilizlere ait olan veya İngiliz üretimi olan her şeye saldırı emri vermiştir.
3. Grivas'ı 1951 Temmuzunda adaya davet etmiştir.
4. Yunanistan'dan Kıbrıs'a silah ve mühimmat kaçırılmasında suç ortaklığı yapmıştır.
5. Grivas'ın yardımcılarından Zafiros Valvis adlı Yunan uyruklu bir kişiyi Kıbrıs'a davet etmiş, bu şahsın da katılımı ile Kilise'de Ethnarhia'nın ileri gelen ilhakçıları ile kendi başkanlığında toplantı yapmış ve bu toplantıda EOKA terör kampanyası için planlar hazırlamıştır. (Valvis, Kıbrıs'a Yunanistan'dan silah ve cephane gönderen bir teşkilatın üyesiydi.)
6. Kıbrıs'taki teröristler tarafından kullanılmak üzere silah ve cephane alımı için 1954'te ABD'ye yaptığı ziyaret sırasında oradaki Yunanlardan para toplamıştır.
7. Şiddet ve katillğe teşvik edici bildirimlerin dağıtılmasında suç ortaklığı vardır. Bu bildirimler Başpiskoposluğa ait bir matbaada basılmaktadır.
8. Silah ve cephane Başpiskoposlukta depo edilmektedir. Başpiskoposlukta yapılan bir aramada cübbesinin altında bir tabanca ile kurşun taşıyan bir papaz ele geçirilmiş ve bahçede cephane ile bomba bulunmuştur.
9. Başpiskoposlukla teröristler arasında sıkı ilişkiler vardır. Grivas ve Valvis yanında, Kıbrıs'a gizli silah çıkaran Sokratis Loizidis, onu karşılayan ve aranan Andreas Azinas, kilise matbaasında çalışan teröristler Stavros Poskottis ve çatışmada ölen Haralambos Muskos ile ilişkileri vardı.
10. Şiddet ve teröristliği kınamayı reddetmiştir. 1955 Haziranında kendisinden şiddet yöntemlerini kınamasını rica eden Cantenbury Başpiskoposunun bu isteğini reddetmiştir.
11. Okul çocuklarına dinle bağdaşmayan yeminler yaptırmış, insanlar öldürülürken, vaazlarında hüküm giymiş teröristleri "*kahraman*" diye anmıştır.

Makarios ile birlikte cezalandırılan Girne Metropoliti Kiprianos, papaz Stavros ve papaz Agathageli ve papaz Polikarpos Yuannidis'in Enosis'çi kışkırtmalar yaptıkları, terörü özendirdikleri, EOKA'yı destekledikleri belirtilmekteydi.

Çok sayıda güvenlik görevlisinin Ada'ya yığılmasından ötürü Kıbrıs'taki tepkiler sınırlı kalırken, Yunanistan'da toplanan kalabalıklar öfkeli tepkiler verince, Yunan Hükûmeti Kıbrıs sorununu BM'ye götürceğini ilan etti.

Bu arada Mihalakis Savvas Karaolis ile Andreas Dimitriou adlı EOKA militanları cinayet suçu ile yargılanıp idam edilmişlerdi. Yunanistan'da muhalefet bu olayları hükûmeti düşürmek için araç olarak kullanmaya çalışmış fakat başarısız olmuştu. İdam kararını protesto için Atina'da çıkan olaylarda 7 kişi ölürken Dışişleri Bakanı Teotakis sert eleştiriler sonucu istifa etmek zorunda kalmış ve yerini Averof'a bırakmıştır.³⁴⁹

Makarios, artık "*mitolojik bir kahraman*" idi.³⁵⁰ Ayrıca Makarios sürgüne gönderilmesiyle, III. Dünya halkları açısından "*tam bir kurtuluş savaşı veren lider*" kimliğini de kazanmıştı.³⁵¹

Makarios'un sürgün edilmesinden sonra İngilizler, Kıbrıs sorunundaki siyasetlerinde, yeniden düzenleme yaptılar. Yeni yaklaşımları, Makarios ile tekrar diyalog başlatmalarının söz konusu olmadığı ve Kıbrıs sorununun kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde Yunanistan ve Türkiye'yle uzlaşma içinde çözülmesi gerektiği idi. Diğer yandan da EOKA'nın bastırılabilmesi için İngiltere'den adaya ilave askeri kuvvetler getirildi.

İngiliz stratejisinin yeniden düzenlenmesi, Yunanistan'da Karamanlis hâkimiyeti ve Averof'un Dışişleri Bakanlığı'na atanması dönemine denk geliyordu.³⁵²

1956 ortalarında, Makarios'un sürgüne gönderilmesinden sonra, İngilizler Kıbrıs sorunundaki taktiklerini değiştirmeye ve Kıbrıs Türklerinin silahlı EOKA mücadelesinin bastırılması çabalarına dâhil oluşunu organize etmeye başladılar. Nisan 1956'da Sir John Harding Londra'ya "*Kıbrıslı Rumların korkutulması için*" Türklerin kullanılmasını önerdi. İngilizler bu siyaset çerçevesinde "*Auxillary*" örgütüyle takviyede bulundular. Bu örgüt özellikle Kıbrıslı Türklerden oluşmaktaydı. Bu özel polis örgütünün 1770 üyesi vardı ve 1700'ü Kıbrıs Türkü'ydü. 1956 içinde Sömürge Hükûmeti Polis Mekanize Birliği'ni de Kıbrıs Türkleriyle takviye etti. 1955 sonlarında kurulan birlik 165 kişi iken, 1956 yılında 600 kişiydi ve hepsi Kıbrıslı Türk'tü. İngilizler, EOKA faaliyetlerini bitirmek için Kıbrıslı Türkleri ön

³⁴⁹ Turgay Merif, **Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960**, Ebabel yayıncılık, Ankara, s. 2006, s. 226; Özmen, **a.g.e**, s. 178-179; Richter, **a.g.e**, s. 103.

³⁵⁰ Kıralp, **a.g.e**, s. 7.

³⁵¹ Hasgüler, **a.g.e**, s. 222.

³⁵² Druşotis, **a.g.e**, s. 199.

saflara yerleştirdiler. Bu, Harding'in Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında çatlak yaratmayı hedefleyen bilinçli bir hareketiydi.³⁵³

1956'da Kıbrıs'ta polis gücünün %70'ini Kıbrıslı Türkler, %15'ini Kıbrıslı Rumlar oluşturuyordu. Böyle bir bileşimin çatışmalara neden olacağı açıktı.³⁵⁴ Grivas daha 14 Mayıs 1956'da yayınladığı bir bildiriye “*Türk otobüslerine binerek Kıbrıslı Türklerden yardım kabul eden Rumların, Kıbrıslı Türklerle işbirliği yapmakla dine ve vatana ihanet etmiş*” bulduklarını ve acımasızca öldürüleceklerini ilan etmişti.³⁵⁵ Grivas Ada toplumlarının bu şekilde uzaklaştırılması için çaba sarf etmekteydi. Nihat Erim, Kıbrıs Türklerinin polislik mesleği ile ilgili şu şekilde bir değerlendirmede bulunmaktadır:³⁵⁶

“İngiliz idaresinin Rumlara güveni kalmadığı için: polis ve komando kuvvetlerinde yerlilerden hep Türkleri görevlendirmiştir. Türklerin güvenlik kuvvetlerinde vazifelenirilmesi İngilizlere başka bir bakımdan da fayda sağlıyordu: EOKA'cılar bir Türk polisi öldürürse bütün Türk topluluğu buna karşı çıkma arzusu besliyor. Biz Kıbrıs'ta iken böyle bir olay görüldü. Türk polisinin öldürülmesinden bir gün sonra Rumların ticarethane ve mülklerinde yangınlar çıktı. Mağusa, Lefkoşa vb. yerlerde bazı öldürme ve yaralama olayları Türk ve Rum toplumları arasındaki gerginliği arttırdı. Rumların polis de olsa Türklerle saldırısı şimdiye kadar pek rastlanmayan bir durum yaratıyor. Türkler meşru savunma için harekete geçiyor. Böylece iki toplum arasında gittikçe büyüme eğiliminde tehlikeli bir çatışma nasıl oluyor.

“İngiliz yönetimi bakımından bu durum belki onlara faydalıydı. Çünkü şiddet kullanınca, şimdi yalnız sömürge idaresiyle çoğunlukta olan toplum arasında kalmaktan çıkıp, çatışma iki büyük toplum arasında da başlıyor. Böylelikle İngiliz sömürge yönetimi, adadaki statüsünü koruyabilmek için iki toplumu birbirine düşürür. Diğer yandan da Türkiye'nin “Taksim” tezi ile ortaya çıkmasını kullanan İngiliz yönetimi meseleyi Türkiye-Yunan uyumsuzluğu kılığına sokmayı başarır...”

Dr. Küçük, Kıbrıs Türklerine karşı yapılan saldırı hareketleri sonucunda Türkiye Başbakanı'na bir telgraf çekmiş ve acele yardım talebinde bulunarak 31 Mayıs 1956'da bilgi vermek için Ankara'ya gitmiştir. Bunun üzerine Türkiye'de 1956 yılı ortasında Türk Parlamentosu'nda da tartışma konusu olmaya başlıyordu. Türk Hükûmeti 9 Haziran 1956 tarihinde, Kıbrıs'taki Türk köylerine yapılan baskınları ve İngiliz kuvvetlerinde çalışan Türk polislerin şehit edildiğini açıklamıştı. Bu açıklamanın ardından da Yunan Meclis Başkanı Kıbrıslı Rumların Türkler tarafından öldürüldüğü iddiası ile dünya parlamentolarına başvurularla bulunmuştu. Bu başvurular neticesinde TBMM'de 14 Haziran 1956 tarihinde olaylar görüşülmüş ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Kıbrıs'ta EOKA'nın olaylardan sorumlu olduğunu ve bu örgütün Yunan subaylar tarafından yönetildiğini, Türk polislerin şehit edildiğini ve Türk köylerine baskınlar gerçekleştiğini açıklamıştı.³⁵⁸

³⁵³ a.g.e, s. 227-228.

³⁵⁴ a.g.e, s. 93.

³⁵⁵ Beratlı, a.g.e, s. 71.

³⁵⁶ Kızılyürek, a.g.e, s. 51-52.

³⁵⁸ Gönlübol, a.g.e, s.348-349; Özmen, a.g.e, s. 177.

EOKA'nın 3 Eylül 1956 yılına kadar Türk, Rum, İngiliz ve yabancı uyruklular arasında 153 kişi öldürdüğü, 413 kişiyi de yaraladığı ifade ediliyordu.³⁵⁹ 1956 yılı Haziran ayı sonuna kadar ise 8 Türk öldürülmüş, 39 Türk yaralanmıştı.³⁶⁰

Kıbrıs'ta 1956 sonbaharında şiddet olayları yeniden başladı. Bu olaylarda bir isim öne çıktı: gazeteci Nikos Sampson. Sampson, Mağusalı burjuva bir ailenin çocuğuydu. Gençliğinde zamanın tipik serserilerindendi. Okulu bittikten sonra Time of Cyprus gazetesinin muhabiri olmuştu. Daha sonra Rum gazetesine geçti. 1956'da Sampson, bazı "hainler" in infazına katılmıştı. Üstlerini o kadar etkilemişti ki, onu daha 21 yaşındayken ölüm timinin lideri yapmışlardı. Grivas, savaşının günlerinin sayılı olduğunu ve infaz timlerinin düzenlediği suikastların halkta nefret uyandırdığını biliyordu. Bu nedenle kamuoyunu siyasi bakımdan etkilemek için PEKA (Politiki Epidropi Kipriakou Agonos- Kıbrıs Mücadelesinin Siyasal Komitesi) kuruldu. PEKA'nın Lefkoşa bölge lideri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gelecekteki Cumhurbaşkanı, avukat Tassos Papadopoulos idi.³⁶¹

Türkiye'nin tutumu bu esnada Ada'nın Taksimine yönelik bir eğilim gösterirken, Yunanistan'ın resmi tutumu ise Kıbrıslı Rumlar için Enosis idi. Başbakan Menderes'in Kıbrıs sorununda tutumunu değiştirmesi kamuoyu tarafından olumlu karşılanıyordu. Mitinglerde duyulan "Ya İlhak Ya Ölüm!" sloganları artık yerini "Ya Taksim! Ya Ölüm!" sloganlarına bırakıyordu.³⁶²

28 Aralık 1956'da TBMM'de bir konuşma yapan Menderes "Taksim'in Ada'daki Türklerin Türk bayrağı altında yaşamalarını temin edeceğini ve mevcut koşullarda Türk halkı ile Türkiye'nin çıkarlarını koruyacak en iyi çözüm olduğunu" ifade etti.³⁶³

Aslında Kıbrıs'ta Taksim politikasının kendisi özgün bir Türk tezi değildi. İngiltere'nin Kıbrıs'ta varlığını sürdürmesinin tek ve yegâne koşuluuydu. Yani Taksim tezi, İngilizlerin Kıbrıs'taki çıkarlarının Enosis karşısında dengelenmesinin bir amacıydı. Dahası, Taksim, Enosis olduğu için ortaya atılmış ve savunulmuştu.³⁶⁴ İngiliz Sömürge Yönetimi, Kıbrıslı Rumların Enosis isteğine karşı denge unsuru olarak Taksim planını öne sürmüştü de bu tutum Kıbrıs Türk halkını bağlamaz. Çünkü Enosis olmasaydı, Taksim de olmayacaktı. Unutulmamalıdır ki Kıbrıslı Türkler, Taksim fikrini durup dururken sırf Ada'yı bölmek için

³⁵⁹ Koç, a.g.e, s. 151-154.

³⁶⁰ Özmen, a.g.e, s. 177.

³⁶¹ Richter, a.g.e, s. 118-119.

³⁶² Kadri Unat, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, (Ed. Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011, s. 289.

³⁶³ İsmail, a.g.e, s. 20-21. Özmen, a.g.e, s. 215.

³⁶⁴ Hasgüler, a.g.e, s. 319.

değil, Enosis tehlikesine karşı bir seçenek olarak ve Kıbrıs Türk halkının can güvenliğini korumak için benimsemişlerdi.³⁶⁵

İngilizlerin Mısır saldırısı başlayınca, nihai zaferin yakın olduğunu düşünen Grivas, terörün yoğunlaştırmasını emretti. Kasımda 416 şiddet eyleminde 15 asker, 4 sivil, 10 Kıbrıslı Rum ve bir de Türk polisi öldürülmüştü.³⁶⁶

1.9. Radcliffe Tasarısı

İngiliz Hükûmeti, Kıbrıs meselesine bir çözüm bulunması için, yeni bir Anayasa hazırlanmasına karar vermiş ve Lord Radcliffe’i “*Anayasa Komiseri*” tayin etmişti. Radcliffe, liberal bir Anayasa hazırlamak üzere Kıbrıs’a gelerek vali, yüksek rütbeli hükûmet memurları ve Türk toplum liderleri ile görüşmüştür. Fakat Kıbrıs Rum toplumu temsilcileri Radcliffe ile görüşmeyi reddetmişlerdi.³⁶⁷

Hazırlanan Anayasa tasarısı 19 Aralık 1956’da İngiltere ve Kıbrıs’ta ilan edildi.³⁶⁸ Buna göre 36 üyeli Temsilciler Meclisi’nde Rumlara 24, Türklere 6, valiye de 6 kontenjan bırakılıyor ve bu şekilde Rumların üstünlüğü kabul ediliyordu. Türklere ilgili konularda parlamentonun bir karar verebilmesi için Türk üyelerin 2/3’ünün olumlu oyu gerekliydi. Ada, İngiliz hâkimiyetinde kalmak kaydıyla her iki topluma özerklik tanınıyordu. Altı bakanlıklardan birisi Türk toplumunu ilgilendiren sorunlara bakacaktı. Plana göre şartlar elverdiği takdirde on yıl sonra self-determinasyon ilkesi Kıbrıs Rum ve Türk toplumların onayına ayrı ayrı sunulacaktı. Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türkleri için Taksim tezine açık olduğu gerekçesi ve self-determinasyon tarihi belirtilmediği gerekçesiyle teklifi reddetti. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler ise merkezinde self-government yani muhtariyet bulunması sebebiyle tasarıya sıcak bakıyordu. Tasarı, ortak bir fikir birliği olmadığından hayata geçemedi.³⁶⁹

1957 yılı, oyundaki karakterlerdeki değişikliklerle başladı. Londra’da başbakanlıktan istifa eden Eden’in yerine Macmillan geçti. Atina’da Karamanlis Londra’ya yeniden büyükelçi yollamaya karar verdiğinde diplomat ve şair Yorgos Seferis’i seçti. Atatürk’ün dostu olan Yorgos Pasmazoglou da Ankara’ya gönderildi.³⁷⁰

Kıbrıs’ta Rum örgütü EOKA’nın saldırıları hız kesmeden devam ediyordu. Kıbrıslı Türkler ise de bu saldırılara karşı mücadele vermekteydi. Yunanistan, Rumlara karşı koymak için yeni yapılanmalar oluşturan Türkleri adadaki Rumlara karşı saldırı düzenlemek ve yağma

---

³⁶⁵ İsmail, *a.g.e.*, s. 33-34.

³⁶⁶ Richter, *a.g.e.*, s. 120.

³⁶⁷ Alasya, *a.g.e.*, s. 33.

³⁶⁸ Bulut, *a.g.e.*, s. 23.

³⁶⁹ Fırat, *a.g.e.*, s. 604; Önalp, *a.g.e.*, s. 56-57.

³⁷⁰ Richter, *a.g.e.*, s. 122.

yapmak suçlamasıyla 18 Şubat 1957’de üçüncü kez BM Genel Kurulu’na başvuruda bulunarak şikâyet etti. Hindistan’ın karar tasarısı kabul edilerek, Genel Kurul’da yapılan oylamada 72 evet ve 2 çekimser oy ile Kıbrıs sorunu uluslararası boyuta taşındı ve adada mevcut barış ortamının, demokratik ve yasal hakların yeniden sağlanması için müzakerelere başlanması kararı alındı.

14 Mart 1957 tarihinde EOKA mütareke ilan ederek, Makarios’un serbest bırakılması halinde silahlı eylemlerini geçici olarak durduracağını açıklamıştı.³⁷¹

28 Mart 1957 tarihinde İngiltere, Makarios’a uyguladığı sürgün kararı kaldırdı. Başpiskopos sürgünden döndü, ama adaya ayak basmasına henüz izin verilmediğinden Atina’ya gitti.³⁷²

13 Nisan 1957’de Atina’ya gelen Makarios büyük bir coşkuyla karşılandı. Ünlü Sintagma Meydanı’ndaki Hotel Grande Bretagne’nin balkonundan büyük kalabalığa konuşan Makarios, Kıbrıslıların self-determinasyon hakkı olduğunu vurguladı. Başpiskopos, Yunan ulusunun özdeşleştiği bir figür, sömürgecilik ve emperyalizme karşı mücadelenin öncüsü haline gelmişti. Geline nokta genç kuşak için tartışmasız ulusal kahraman iken, siyasetçiler için sorun haline gelmişti.³⁷³

Aynı yılın Mart ayında, Rumlar ile Türkler arasında ikinci kez ateşkesin sağlanmasının ardından Başpiskopos Makarios’un serbest bırakılması, ancak Ada’ya dönüşünün yasaklanması sebebiyle Kıbrıs konusunda Yunanistan 1957 yılı Aralık ayında dördüncü kez Birleşmiş Milletlere Kıbrıs konusunda başvuruda bulundu. Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu Siyasi Komisyonu, İngiltere’yi suçlu bularak bir bildiri yayınladı. Bildiride, “*Kendi kaderini tayin hakkı Kıbrıs Halkının sorumluluğu dâhilindedir*” kararı verildi. Ancak Kıbrıslı Rumlar tarafından “*Kıbrıs’ın özgürlüğü için uluslararası alanda haklı zaferi*” olarak nitelendirilen bu karar, Siyasi Komisyonda alınması gereken 2/3’lük oy çokluğunu sağlayamadığı gerekçesiyle Genel Kurul tarafından iptal edildi.³⁷⁴ Bu arada İngiltere de, Orta Doğu’da yaşanan denge değişikliğiyle Kıbrıs sorununun kendi iç işi olduğunu söylüyordu. Bu arada ABD de sorunun NATO ittifakı çerçevesinde çözümlenebileceği açıklamasında bulundu.³⁷⁵

1955 yılında Kıbrıslı Rumların başlattıkları eylemler sonrası İngiltere, evkaf mallarını Türklerin idaresine vermişti. Evkaf mallarının Kıbrıslı Türklerin yönetimine verilmesiyle var olan Türk bürokrasisi, özerkliğe sahip olmuştu. İngiliz Yönetimi’ne, büyük ölçüde bağlı olan

³⁷¹ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 223-224. 1957 Ocak ayında, 161 şiddet eylemi olmuş, 14 kişi (5 İngiliz, 8 Rum, 1 Türk) öldürülmüştü. Şubat’ta şiddet eylemi sayısı 259’a çıkmış ama cinayet sayısı azalmış (4 İngiliz, 2 Rum, 1 Türk) ve Mart’ta sadece 4 suikast (1 İngiliz, 3 Rum) gerçekleştirilmişti. Bkz. Richter, **a.g.e.**, s. 122.

³⁷² Önalp, **a.g.e.**, s. 57; Eroğul, **a.g.e.**, s. 119.

³⁷³ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 125.

³⁷⁴ Katapodis, **a.g.e.**, s. 819.

³⁷⁵ Fırat, **a.g.e.**, s. 605-607.

Türk demokrasisi de bu yeni olanakla İngiliz yönetiminden görece bağımsızlaşmış ve bürokrasi Türk toplumuna yeniden biçim vermek için gerekli maddi yapıya kavuşmuştu. 1957 yılında Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu, bir Türk burjuvazisi yaratmak için elindeki tüm olanakları seferber etmeye başlamıştı. Rum burjuvazisine bağlı olsa da, bir Türk ticaret burjuvazisi Ada'da filizlenmeye başladı.³⁷⁶

1.10. MacMillan Planı

Radcliffe tasarısının reddedilmesinden sonra, MacMillan'ın başında bulunduğu İngiltere Hükûmeti, 1957 sonunda adaya mahalli bir muhtariyet vermek için çalışmalar içine girmiş ve Kıbrıs'ta verilecek yeni yönetim şekli hakkında çalışmalar yapmıştı. Bu çalışmalar Türk kamuoyu ve hükûmeti tarafından tepki görülmeye başladı. Fatin Rüştü Zorlu adanın taksim konusu üzerinde ısrarlarını beyan etti. Türkiye'nin taksim üzerinde ısrar etmesine rağmen İngiltere Kıbrıs'a verilecek statü hakkında çalışmalarına Mayıs ayı başında da devam etti.³⁷⁷

19 Haziran 1958'de İngiltere Başbakanı MacMillan tarafından hazırlanan yeni statü açıklandı. Buna göre, bir ortaklık rejimi gerçekleştirilecek ve Kıbrıs'ın geleceğini kesin olarak tespit etmek yerine yedi yıl devam edecek bir geçici yönetimi içeriyordu. Yedi yıllık devre bittikten sonra İngiltere Ada'nın egemenliğini Türkiye ve Yunanistan ile bu devletlerde istediği takdirde paylaşabileceğini ifade ediyordu. Yedi yıllık geçici devrede ise İngiltere, Yunanistan, Türkiye ile Türk ve Rum cemaatleri arasında yapılacak işbirliğine dayanan bir yönetim kurulacaktı. Anlaşılacağı üzere, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs konusunda eşit şartlarla işbirliği yapmaları ön görülmekteydi. Bu şekilde Ada'da üçlü bir yönetim oluşturularak egemenlik üç devlet tarafından paylaşılacaktı. Ayrıca, Türkiye ve Yunanistan valiye yardımcı olmak amacıyla Ada'da birer temsilci bulunduracak ve her iki toplum iç işlerinde tamamen özerk olacaktı. Yedi yılın ardından bu özerklik tekrardan gözden geçirilecekti.

MacMillan planını Yunanistan Hükûmeti ve Makarios reddetti.³⁷⁸ Türkiye de Kıbrıs meselesinin en iyi çözümünde Taksim olduğu hususundaki kararlılığını belirtmişti. Plan tüm taraflarca reddedildi. Makarios ve Yunanistan Taksim, Dr. Küçük ve Türkiye ise Enosis düşüncesiyle bu tasarıyı kabul etmedi. Ayrıca Kıbrıs Rum liderliği ve Yunanistan, sorunun

---

³⁷⁶ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 231-232.

³⁷⁷ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 358-362.

³⁷⁸ MacMillan 8 Ağustos'ta Atina'ya giderek Karamanlis Hükûmeti'ni ikna etmeye çalışmıştı. 8-9 Ağustos'ta da Sir Hugh Foot, Atina'da Makarios ile görüşmelerde bulunmuştu, fakat her iki çaba da sonuçsuz kalmıştı. Druşotis, **a.g.e.**, s. 257.

Türkiye'yi ilgilendirmediğini bahane ediyordu. Bu esnada çözümler imkânsızlaştıkça Kıbrıs'taki Rum-İngiliz karşıtlığı Ada'da daha fazla Rum-Türk karşıtlığına dönüşüyordu.³⁷⁹

Grivas bu arada, sadece İngiliz güçlerine ve Kıbrıs Rum soluna karşı bir yol izlemekle kalmamış, aynı zamanda kendisi ve örgütünü Kıbrıslı Türklerle savaşa hazırlamış, bu yolda milliyetçi çevreler ve din adamlarınca desteklenmişti.³⁸⁰

1.11. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)

1958 tarihine dek Ada'daki Türklere karşı terör saldırılarına karşı Türkler için savunma mekanizması KİTEM (Kıbrıs'ın İstiklâli için Türk Mukavemet Birliği), Volkan, Kara Çete ve 9 Eylül gibi yeraltı bölgesel örgütlerinden oluşuyordu. Bu direniş örgütlerinin, tüm Ada'ya yayılmış olan Türk halkını Ada sathında organize olmuş EOKA'ya karşı koruyamayacağı açıktı. Dağınık halde bulunan Türk örgütlerin tek bir çatı altında bulunması gerekiyordu ve Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) böyle bir gereksinimden doğdu.³⁸¹

Manga, bölük, tabur ve alay nizamı içerisinde teşkil eden ve milli bir teşkilat olan TMT'nin amacı şunlardı:

“Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, Kıbrıs Türklerine yapılacak saldırıları önlemek, Enosis ülküsüne ulaşmak için yapılan terörle mücadele etmek, Rumlara ve İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak, Türkiye ile ilişkileri geliştirmek, Kıbrıs Türk halkının Türkiye'ye bağlılığını sürdürmek, Enosis yanlısı Kıbrıslı Rumların Türk toplumu içerisinde ideolojik etkinlik yaratmasını ve Türk cephesini bölmesini engellemektir.”³⁸² TMT amaçları bu amaçlar doğrultusunda Türkiye'den silah getirecek, gençleri eğitecek ve tüm köylerde savunma grupları kuracaktı.”³⁸³

27 Kasım 1957'de, Kıbrıs'ta Rumların yerleşim bölgesi olan Palluyodissa'da bir araya gelen Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tarısevdi, TMT'yi kurdular.³⁸⁴

Nisan 1958'de Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş TMT'nin yapılanmasını konuşmak üzere Ankara'ya gitti. Görüşmelerde TMT için silah ve komutan talebinde bulunuldu. Çözümün sadece diplomasi yoluyla gidilemeyeceği kararı çıktı. Kıbrıslı Türk liderliği ve Fatin Rüştü Zorlu toplantısından önce, Türk Hükûmeti, Genelkurmay'dan silahlı örgüt kurma olanağını araştırmasını zaten istemişti. Aralık sonu proje, Özel Harp Dairesi Komutanı Tümgeneral Daniş Karabelen'e bırakılmıştı. Planı yardımcısı olan Binbaşı İsmail Tansu yürütecekti. TMT'yi kuran subayların çoğu Kore Savaşı'Yapılan toplantıda 1958-1960 döneminde TMT'de görev alacak Türk askerlerine ilişkin 23 kişiden oluşan bir liste hazırlandı. Subaylar gönüllülük

³⁷⁹ Fırat, a.g.e, s. 603-607; Önalp, a.g.e, s. 57.

³⁸⁰ Richter, a.g.e, s. 134.

³⁸¹ Christalla Yakinthou, **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak-Sivil ve Askeri Çatışmaların Sonucu**, PRIO Cyprus Centre Yayınları, Oslo, 2012, s. 5; Özmen, a.g.e, s. 216.

³⁸² Yakan Cumalıoğlu, *“Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”*, **Avrupa Birliği Kısacasında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001, s. 17-20; Köstüklü, a.g.e, s. 533.

³⁸³ Özmen, a.g.e, s. 217.

³⁸⁴ a.g.e, s. 216.

esasına göre seçilecekti. Toplantıda ilk TMT lideri olarak Yarbay Rıza Vuruşkan³⁸⁵ atanması kararlaştırıldı. 1959 yılı sonu itibariyle 5000 gençten oluşan silahlı gücünün eğitiminin tamamlanması hedeflendi.

TMT Kıbrıs'ta yapılandırılırken, Ankara'da ordu, koordinasyon, eğitim, levazım, muhabere, silah ve lojistik şubeleri olan bir destek grubu oluşturulmuştu. Çok sayıda muvazzaf subay ve faal hizmete alınan yedek subay, TMT'nin önde gelen pozisyonlarını işgal edecekleri Kıbrıs'a okul müfettişi, öğretmen, banka müfettişi ve din öğretmeni kılığında gönderilmişti.³⁸⁶

Rıza Vuruşkan ve dört subay 31 Temmuz'u 1 Ağustos'a bağlayan gecesi Kıbrıs'a vardı. 27 Kasım 1957'de temeli atılan TMT, 1 Ağustos 1958 tarihinde kuruluşunu tamamladı.³⁸⁷ Türk TMT'nin fiili olarak kuruluşu Türk subayların Kıbrıs'a gelmesiyle bu tarih olacaktır. 1 Ağustos 1958'den sonra, Türk Genelkurmayına bağlı olarak çalışmaya başlamıştı.³⁸⁸

Teşkilata katılmak için Kuran-ı Kerim'e el basarak edilen TMT yemini şöyledir;

“Kıbrıs Türkününün yaşayış ve hürriyetine, malına ve her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kimden olursa olsun vaki olacak tecavüzlere karşı koymak için kendimi Türk Milleti'ne adadım. Ölüm dahi olsa verilen her vazifeyi yapacağım. Bildiğim, gördüğüm işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi, canımdan aziz bilip, sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerimi, işittiklerimi, hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri, hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezasının ölüm olacağını biliyorum.

Yukarıda sıralanan hususları harfiyen tatbik edeceğime, şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir, ant içerim.”³⁸⁹

Denктаş TMT'nin kurulmasını şöyle anlatmaktaydı:

“EOKA, Yunanistan Genelkurmayı'na bağlı. Yunanistan Dışişleri Bakanı tarafından yol gösterilen hem siyasi hem vurucu bir örgütle üzerimize yollanmış bir hareket... TMT'yi niçin kurduk? En son iki kişi öldürülmüştü. Ledra yolunda iki Türk öldürülmüştü.... TMT'nin ilk broşürünü hazırladık. Broşürde Volkan'a teşekkür ediyoruz ve TMT'nin kurulduğunu söylüyoruz.... Benim isteğim EOKA'ya karşı Türk Hükümetine ve Genelkurmayına bağlı bir kuruluştur. Biz teşkilatçılığı bilmeyiz. Hareket Türkiye'ye bağlanmazsa ben yokum diyerek onları ikna ettim ve Kasım 1957'de beni yetkili kıldılar. İlk kez Ocak ayında Dr. Küçükle Türkiye'ye gittim. Ankara'da Zorlu'yu ziyaret ettik. Ziyarette böyle bir teşkilat kurduğumuzu söyledik. Rumlar bu işi EOKA ve Yunanistan'la birlikte yürütüyorlar. Türkiye bize bu konuda yardımcı olmazsa bu iş burada biter. Onun için sizden silah istiyoruz dedim. 9 ay sonra Türkiye bize ilk uzmanlarını, Bayraktar ve yardımcılarını gönderdi. İş Bankası müfettişi ve öğretim müfettişi adı altında. Arkadaşlar geldikten sonra, bir kısmı benim avukatlık büromda, bir perdenin arkasında, Kur'an ve silah üzerine yeminlerini ettiler... 1963'de Rumların saldırısında eğer TMT'nin hazırlığı olmasaydı, kayıp çok daha fazla olurdu. 1960 anlaşması yapıp barış sağlandığında silahları gömmüştü. Çanakların (silahların saklandığı yer) çok az kişi biliyordu. Bunlar yeniden çıkarıldılar ve bütün direniş 11 yıl TMT sayesinde devam etti.”³⁹⁰

³⁸⁵ Ali Conan kod adıyla da bilinmektedir.

³⁸⁶ Richter, a.g.e, s. 144.

³⁸⁷ Önalp, a.g.e, s. 57.

³⁸⁸ İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, s. 137.

³⁸⁹ Aral Moral, **İki Kelime, Tek Cümle: Kardeşini Vur! Unutturilmaya ve Yok Edilmeye Çalışılan Bir TMT'cinin Anıları**, Khora Yayınevi, Lefkoşa, 2013, s. 35.

³⁹⁰ Yüksel, a.g.e, s. 174-179.

EOKA olmasaydı TMT de olmazdı. Enosis olmasaydı Taksim de olmazdı. Yunanistan soruna karışmamış olsa, Türkiye de karışmayacaktı.³⁹¹ İngilizlerin böl-yönet taktiğiyle de bu gelişmelerin sonucunda Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasında yıllar yılı süren çıkar çelişkisi, İngilizlerin taktiğiyle iki karşıt cephe ve fikirde şekillenecekti.³⁹² Gerçekte EOKA, TMT'den çok daha güçlüydü, ama Türkiye de Yunanistan'dan daha kuvvetliydi.³⁹³

TMT örgütlenmesi EOKA ile karşılaştırıldığında büyük benzerliklere sahipti. Gençlerin örgütlendiği teşkilatlarda aynı şekilde hücreler vardı. Ancak belirli farklılıklar da görülmekteydi. Önce gelen kadrolar kayıtsız şartsız itaate dayalı bir disiplinle askeri eğitimden geçirildiler. Nitelikli üyeler askeri eğitim amacıyla Türkiye'ye gönderiliyor, Türk Genelkurmayı örgüte silah sağlayarak yardım ediyordu.³⁹⁴

1958 başında TMT, Kıbrıs Türk halkına Kıbrıslı Rumlarla her türlü teması kesip Yunanca konuşmama cezasını verdi. Yunanca konuşanlar para cezasına tâbi tutulacaktı.³⁹⁵

TMT'nin dört farklı yapılanması mevcuttu; Manga³⁹⁶, Bölük³⁹⁷, tabur³⁹⁸, sancak³⁹⁹. 1963'te adı değişmeyen sancaklara, bölgedeki en saygın insanlardan biri olan "baş yayla" komuta ederdi. 1961'de "sancaktar" adı verilen rütbeye verildi ve baş yaylalar, "serdar" adıyla sancaktar yardımcısı görevini aldılar. 1961'deki sistem değişiklikleri Türkiye'deki 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin bir etkisi olarak yapıldı. 1 Ağustos 1976'da Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüştürüldüğünde TMT'de 11 sancak bulunmaktaydı. 1958 yılında kurulan sancaklar: Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf, Lefke. 1963-1964 olaylarından sonra kurulanlar ise: Boğaz (Temmuz 1964), Erenköy (Ağustos 1964), Yeşilirmak (Eylül 1969), Serdarlı (Eylül 1969), Mehmetçik (Ocak 1975). 1963 yılından sonra mücahit olarak adlandırılan teşkilat üyesi erlere de bu kuruluştaki "kurt", 1961-1963 yılları arasında ise "arı" denilmekteydi. TMT "bayraktar" adı verilen Türk subayları tarafından yönetilmiştir. Bu subaylar ise şunlardır: Rıza Vuruşkan (Haziran 1958-Haziran 1960), Şefik Karakurt (Haziran 1960-Haziran 1962), Kenan Çoygun (Ağustos 1962-Temmuz 1967), Cevat Giray (Temmuz 1968, Ağustos 1970), Rüştü Kazandağ (Temmuz 1968-Ağustos 1970), Süleyman Eyüpoğlu

³⁹¹ İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, 34.

³⁹² Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 53.

³⁹³ Alasya, **a.g.e.**, a.g.e., s. 48.

³⁹⁴ Richter, Aynı yer.

³⁹⁵ **a.g.e.**, s. 145.

³⁹⁶ İlk adı "çadır", 1961'den sonra "oğul", 1963'ten sonra "manga".

³⁹⁷ İlk adı "oba", 1961'den sonra "oğul", 1963'ten sonra "bölük".

³⁹⁸ İlk adı "otağ", 1961'den sonra "kovan", 1963'ten sonra "tabur".

³⁹⁹ İlk adı "yayla", 1961'den sonra "sancak".

(Temmuz 1972-Eylül 1974), Çetin Başar (Eylül 1974-Ağustos 1976), Aydın İlder (Ağustos 1976).⁴⁰⁰

TMT'nin ilk büyük eylemi 27 Ocak 1958'de gerçekleştirdiği mitingti. Miting, Enosis'e ve sömürge yönetimine karşıydı. Belediyelerin ayrılması ve "Taksim" lehinde düzenlemişti. Lefkoşa'da gerçekleştirilen bu mitinge İngiliz kolluk kuvvetlerinin saldırması üzerine büyük bir kavga çıkmış, ölenler ve yaralananlar olmuştu. Saldırıları protesto etmek için ertesi gün, 28 Ocak 1958'de, başta Mağusa, Larnaka, Limasol ve Baf olmak üzere bütün Ada'da yeni gösteriler yapılmış ve İngiliz askerleriyle çatışmaya girilmişti. Çatışmalar sonunda 7 Türk ölmüş, 100'e yakın Türk yaralanmış ve birçoğu da tutuklanmıştı.⁴⁰¹

İki halk arasında 7 Haziran 1958'de başlayarak şiddetlenen çatışmalar, özellikle karma köylerde yayılarak, 54 Türk ve 56 Rum'un ölmesine neden olmuştu. Kıbrıs'ta yaşanan karışıklıklar neticesinde İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerlerinde, 8 Haziran-6 Temmuz tarihleri arasında "Ya Taksim Ya Ölüm" mitingleri düzenlendi. Toplam 43 miting, 10 kapalı salon toplantısı yapılmış, bu toplantılara 2 milyon 690 bin kişi katılmıştı. İki halk arasında Temmuz ve Ağustos aylarında çatışmaların sürmesinden ötürü, Ada'daki 20 bin askeri bulunan İngiliz yönetimi, çatışmaları kontrol edemeyince Türkiye ve Yunanistan'dan yardım istemişti.⁴⁰² Çatışmaların sebebi; Kıbrıslı Türkler TMT kontrolünde, eş zamanlı olarak Türk bölgelerine yeni bir göç hareketine başlamasıydı. Grivas, Rumların kaçışının durdurulması gerektiğini, aksi halde Taksim tehlikesi olduğunu anlادığında, halkına bildirilerle Türklerden kaçmamaları ve kalıp savaşmaları emrinde bulundu. Bunun sonucu karşılıklı misillemelerle devam eden kaotik günlerde 100 kişi ölmüş, 170 kişi ağır yaralanmıştı. Temmuz'da 44 Kıbrıslı Türk ve 28 Kıbrıslı Rum hayatını kaybetti. 23 Temmuz 1958'de TMT yasaklandı.⁴⁰³ Daha sonraki dönemde Grivas şiddet dalgasını gerçekleştiremedi. Bunun nedeni Grivas'ın haricinde siyasal bir çözüm arayışı içine girilmesiydi.

ABD açısından ise bu çatışmalar Türk-Yunan ilişkilerini gerilime sürüklüyor ve NATO'yu istikrarsızlaştırıyordu. Ağustos ayında NATO Genel Sekreteri Henry Spaak ABD'yi Kıbrıs'taki krizi yatıştırmaya çağırıyordu. İngiltere'nin yanı sıra, ABD de, Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs'taki ateşkes çağrısı için ikna etme çalışmaları gerçekleştirmişti. Ankara ve Atina'nın ikazları sonucunda 4 Ağustos günü EOKA, 5 Ağustos günü ise TMT ateşkes ilan

---

⁴⁰⁰ Mehmet Salih Emircan, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Tören, Bayram ve Anma Günleri**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayınları, 2007,, a.g.e, s. 80-95.

⁴⁰¹ Özmen, a.g.e, s. 217; Bulut, a.g.e, s. 23.

⁴⁰² Özmen, a.g.e, s. 218.

⁴⁰³ Richter, a.g.e, s. 146.

etti.⁴⁰⁴ Kıbrıs'ta yaşanan bu olaylar ile Macmillan tasarısının aynı zamanlar olmasına dikkat edilmelidir.

1958'in Ekim ayında Spaak, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı hem Enosis'i hem de Taksimi engelleyecek bir çözüm arayışı için müzakereye çağırdı. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden yola çıkılmış olacaktı.⁴⁰⁵

1958 yılında Kıbrıs'taki Türk polis mevcudiyeti ile ilgili 17 Haziran 1958'de Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un verdiği bilgiye göre, seferi yedek polis kadrosunda hiçbir Kıbrıslı Rum yok iken, 256 kişilik Kıbrıslı Türk personel vardı. Yardımcı polis olarak görev yapan 56 Kıbrıslı Rum'a karşılık da, 1281 Kıbrıslı Türk görevliydi. O dönemin İngiliz vali müsteşarı olan John Reddaway, 1958 yılında yardımcı polis olan Rumların sayısını 70, Türklerin sayısını 1700 olarak vermekte, seferi yedek polis gücünde hiçbir Kıbrıslı Rum bulunmadığını ve 542 Kıbrıslı Türkün görev yaptığını belirtmektedir. Seçilen mesleğin bir süre sonra taşıdığı riskler de hesaba katıldığında durum daha da vahim olmaktaydı. *“Özellikle milliyetçi çatışma ekonomiyeye durgunluk getirmişti. İngiliz yönetiminin önerdiği polis maaşları da normalin çok üstündeydi. Tabii surf Rum örgütü ile kavga için gönüllü olma isteği ve yönlendirmesi de söz konusuydu. Kıbrıslı Türklerin kolay bir şekilde polislik mesleğine Rumlara göre daha çok uyum sağlamalarının bir nedeninin 300 yıllık Osmanlı dönemindeki kamu yaşamındaki süreklilik ve memur kültürüne yakın olmalarıydı”*.⁴⁰⁶ Kıbrıslı Türkler, hem TMT aracılığıyla, hem de İngiliz polisliğiyle, Kıbrıslı Rumların Enosis hareketlerine karşı mücadele içine girmeye çalışıyordu.

Dört yıllık faaliyeti döneminde 30 Türk köyüne saldırılar düzenleyen ve bu köylerin Türk halkını göçe zorlayan EOKA, 200 civarında Türk'ü öldürmüş, yüzlercesini yaralamıştı. Bu süre zarfında EOKA, 4750 bombalı saldırıda bulunmuş, 2976 sabotaj eylemi gerçekleştirmişti.⁴⁰⁷

1.12. Zürih ve Londra Antlaşmaları

1.12.1 Zürih Anlaşmaları

Türkiye, 1954 yılına kadar Sovyet çekincesi ve NATO ittifaklarından ötürü Kıbrıs sorununu kabul etmemiş, sorunun kabulü halinde Yunanistan ile bir çatışma durumundan çekinmişti. 1955'te Kıbrıs meselesinin uluslararası bir boyut kazanmasıyla *“Ya Taksim Ya Ölüm”* gösterileriyle Kıbrıs'ın bağımsızlığını savunan Türkiye'nin ulusal sabit bir Kıbrıs

---

⁴⁰⁴ Kırpalp, **a.g.e.**, s. 54.

⁴⁰⁵ Aynı yer.

⁴⁰⁶ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 26-27.

⁴⁰⁷ Özmen, **a.g.e.**, s. 178.

politikasından yoksun olduğu görülmekteydi. Bunun sebebi; Orta Doğu'nun değişken yapısı ve Batı'ya göre plan mekanizma oluşturma çabalarıydı.⁴⁰⁸

İngiltere, 1955 yılından 1958 Irak İhtilali'ne kadar tek Arap ülkesi olarak Irak'ın katıldığı Bağdat Paktı nedeniyle, Kıbrıs'a ayrı bir önem vermeye başlamıştı. Orta Doğu'daki stratejik yani askeri çıkarları İngiltere'yi Kıbrıs'ın bütününe 1958'e kadar üs olarak düşünmeye itti. 1958'den sonra politikasını değiştirdi ve günümüze kadar da Kıbrıs'taki üslerini koruma stratejisi uyguladı.⁴⁰⁹

Bu esnada ABD de, NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkilerini tehdit eden Kıbrıs meselesinin NATO çerçevesinde ele alınmasından yanaydı. Bulunacak çözüm şekli hem Türk-Yunan ilişkilerini normalleştirmeli hem de Orta Doğu'da NATO çıkarlarına uygun olmalıydı. ABD, Orta Doğu'daki politikasını, her şeyden önce komünizmin gelişmesini, yani Sovyetlerin ilerleyişini önlemeye yönlendirmişti. ABD için Kıbrıs Orta Doğu'da sözü edilen ülkelerden bir tanesiydi.

Böyle bir görüşü Ankara ile Atina'ya kabul ettirmek ABD için hiç de zor değildi. Zaten hâlihazırda NATO üyesi ve bağımlı olan Türkiye ve Yunanistan'ın ekonomik vidasını sıkmak böyle bir öneriyi kabul etmelerine yeterdi. Aralık 1958 NATO toplantısında yapılan Türk-Yunan görüşmeleri; uzlaşma yolundaki adımların atılmasını sağlayacaktı.⁴¹⁰

Yunanistan Hükûmeti, Macmillan Planı'nı önlemek için 15 Eylül 1958'de yeniden BM'ye başvurmuştu. Bağımsızlıktan önce BM'de yapılan son Kıbrıs tartışması, 25 Kasım 1958'de başladı ve 4 Aralık'ta Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların arzu etmediği bir karar suretiyle sonuçlandı.⁴¹¹ BM'de başlayan görüşmeler sırasında, NATO Bakanlar Konseyi toplantısından sonra, Paris'te 18 Aralık 1958 tarihinde, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri bakanları, Kıbrıs sorunu konusunda diplomatik kanaldan yeni görüşmelerin yapılmasını kararlaştırdı. Türkiye ve Yunanistan arasında 25 Aralık'ta başlayıp Ocak ayında da sürdürülen ön görüşmelerden sonra, nihai bir çözüme götürecek esasla ilgili görüşmelerin yapılması

---

⁴⁰⁸ Türkiye'nin o güne kadarki Kıbrıs politikasını 1959 yılında dönemin iktidarı Demokrat Parti'yi CHP'li Kasım Gülek şöyle eleştirmekteydi: *"Kıbrıs meselesi ilk defa Yunanistan tarafından BM'ye getirildiği vakit, resmi Türk tezi şu idi: Kıbrıs İngilizlerin iç işidir. Bunun BM'de dahi ele alınması doğru değildir. Bundan sonra resmi görüş şu oldu: Kıbrıs statüsünde bir değişiklik olacaksa Ada'nın tümü Türkiye'ye gelmelidir. Birkaç ay sonra ilk defa Yunanların ortaya attıkları ve kısa zamanda vazgeçtikleri, daha sonra İngilizlerin hal şekillerinden biri olarak öne sürdükleri Taksim fikrini benimsedik. Taksim fikri üzerinde çok durduk. Kırtan fazla vilayette yapılan mitinglerde aylarca radyolarda "Ya Taksim ya Ölüm" diyerek yegâne hal şeklinin Taksim olduğu fikrinde ısrar ettik. Bundan sonraki safha MacMillan planı ile Taksim fikrinin telifinin kabul olduğunu savunmamızla geçti. Son hal şekli olarak da BM toplantısında kat'i olarak reddettiğimiz İstiklal'i kabul ettik"*. Bkz. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 58-59.

⁴⁰⁹ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 213-214.

⁴¹⁰ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 59-60.

⁴¹¹ Meksika'nın 5 Aralık 1958'de yaptığı "taviz önerisi" üzerine verilen ve Kıbrıs Sorunu görüşmelerine devam edilmesini öngören BM kararı, Türkiye için bir başarı olarak yorumlanıyordu. Bkz. Bağcı, **a.g.e.**, s. 124.

konusunda görüş birliğine varılmıştı.⁴¹² Buna göre, Türk-Yunan atmosferi de ısınmaya başlamıştı. Kıbrıs'ın bağımsızlığı temeli üzerine oturacak ve Taksim ile Enosis'e karşı garantiler sunacak bir üçlü konferansın yapılmasına karar veriliyordu. Paris'teki görüşmelerde Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Zürih ve Londra hazırlıklarını tamamlamışlardı.⁴¹³

Türk ve Yunan heyetleri, Kıbrıs meselesini halledebilmek için 5 Şubat 1959'da görüşmelere başladı. Asıl görüşmeler Dışişleri Bakanlarınca yürütülüyordu. Başbakanlar otelde, sütünlerinde sonuçları takip ediyordu. Görüşmeler 11 Şubat'a kadar sürdü Yapılan görüşmelerde Kıbrıs'ın uluslararası statüsünün ve Anayasası'nın dayanacağı prensiplerde anlaşmaya varılmıştı. Menderes ve Karamanlis tarafından 11 Şubat'ta ortak bir bildiri yayınlandı. Her iki ülke de bildiride dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini vurguluyordu.⁴¹⁴ 11 Şubat'ta tarafların Zürih'te imzaladığı antlaşma, Paris görüşmelerinden sonra Kıbrıs Cumhuriyeti için ilk önemli adımdı.⁴¹⁵

Zürih'te görüşmelerin en zorlu başlıklarından biri Türkiye'nin yenilediği askeri üs talebiydi. Yunan tarafı bunu reddederken, Dışişleri Bakanı Zorlu ortak İngiliz, Yunan ve Türk karargâhı önermişti. Yunan tarafının bunu kabulünden sonra şimdi de Ada'da konuşlanacak asker sayısı sorunu çıkmıştı. İki bakan görüşmelerinin ardından bu sorunu da çözdüler. Bir diğer sıcak başlık ise devletin niteliğiydi. Bulunan çözüm; bir cumhurbaşkanı olan bağımsız bir cumhuriyetti. Bu yeni cumhuriyet NATO üyesi olma hakkına sahip olacaktı.

Zürih'te toplam üç anlaşma imzalanmıştı. İlki, analiz edilecek Anayasa'nın temel yapısını içeriyordu. İkincisi, Garanti anlaşmasıydı; Yunanistan ve Türkiye Kıbrıs'ın bağımsızlığını garanti ediyordu. Enosis yahut Taksim amaçlı faaliyetler yasaklanıyordu. Üçüncüsü, ittifak anlaşması yeni devletin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruyacaktı. Kıbrıs'ta ayaklanmalar olması halinde, garantörler birbirlerine danışacak ve eski statüsünün yeniden kurulması için müdahale hakkına sahip olacaklardı.⁴¹⁶

Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, görüşmelerin ardından Türk cemaat liderleri Dr. Fazıl Küçük ve R. Rauf Denktaş ile görüştü ve liderlere bir Kıbrıs Devleti'nin kurulacağını bildirdi.⁴¹⁷

---

⁴¹² Hasgüler, **a.g.e**, s. 225-226.

⁴¹³ Bağcı, aynı yer.

⁴¹⁴ Bağcı, **a.g.e**, s. 125.

⁴¹⁵ Özmen, **a.g.e**, s. 222.

⁴¹⁶ Richter, **a.g.e**, s. 155-156.

⁴¹⁷ İsmail, **a.g.e**, s. 25.

Zürih Anlaşması Türk diplomasisinin gerçek bir zaferiydi. 1878’de Kıbrıs’ı İngilizlere kiralyan ve 1923 Lozan Antlaşması’yla Ada’daki her türlü haktan vazgeçen Türkiye, 36 yıl sonra tekrar askerlerini buraya gönderme hakkını elde etmişti.⁴¹⁸

11 Şubat 1959’da Karamanlis, Zürich’ten Atina’ya döner dönmez, Makarios’u evine davet ederek bilgi verdi. Averof’a göre Makarios’un isteği, İngiliz üslerinin büyüklüğünü müzakere etmekte. Cumhurbaşkanı vekilinin vetosu, Türklerle Rumların kamu hizmetlerindeki %70-%30 oranı ve Kıbrıs’a gelecek olan Türk askerinin sayısı Makarios’un başlıca çekincesiydi. Makarios’un başlıca sorunu Türkiye’ye Kıbrıs’ta egemen hakları ile tek yanlı müdahale hakkının tanınmasıydı. Makarios’un Karamanlis’e itirazları neticesinde. Karamanlis kendisine anlaşma metnlerinin nihai olduğu ve Yunanistan’ın imzasına sadık kalacağını söyledi.⁴¹⁹

1.12.2. Londra Görüşmeleri ve Antlaşma

Zürih Anlaşması’nın imzalanmasından sonra, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları, 11 Şubat’ta İngiltere Dışişleri Bakanı Lloyd’a bilgi vermek için Londra’ya gittiler. İngiltere ile yapılan bu görüşmelerinde ikinci bir Londra Konferansı’nın organize edilmesi kararı çıktı. Bu konferansa Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs’ta yaşayan her iki toplumun liderlerinin de katılmaları öngörülüyordu. Türkiye’yi Menderes, İngiltere’yi MacMillan, Yunanistan’ı Karamanlis, Kıbrıslı Rumları Makarios ve Kıbrıslı Türkleri Dr. Küçük temsil ediyordu.⁴²⁰

MacMillan, İngilizlerin üslerini tutmaları koşuluyla her şeyi kabul etmeye hazırды. 16 Şubat’ta tüm metinler üzerinde anlaşmaya varılmış ve imzalanabilir hale gelmişti. Böylece Türkiye ve Yunanistan başbakanlarıyla birlikte Makarios ve Küçük de 17 Şubat’ta Londra’daki Lanchester House’daki nihai konferansa davet edilmişlerdi.

Aynı gün, Kıbrıs Konferansı’na katılmak üzere Başbakan Adnan Menderes ve beraberindeki heyeti Londra’ya götüren Viscount tipi “Sev” uçağı, saat 16:58’de, Londra’nın 25 mil güneyindeki Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Adnan Menderes’in kurtulduğu kazada, uçaktaki 21 kişiden aralarında Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu, Anadolu Ajansı Müdürü Şerif Arzık, THY Genel Müdürü Abdullah Parla, Akşam Gazetesi Foto Muhabiri Burhan Tan, Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Dışişleri Bakanlığı I. Daire Başkanı İlhan Savut, Dışişleri Kâtibisi Sedat Görmüş ve uçak personelinin de bulunduğu 14 kişi öldü. Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat

⁴¹⁸ Druşotis, a.g.e, s. 272.

⁴¹⁹ a.g.e, s. 273-275.

⁴²⁰ Bağcı, Aynı yer.

ağır, diğer yolcular ve mürettebat hafif yaralandı. İngiltere Havacılık Bakanlığı, yapılan ilk soruşturmadan sonra uçağın düşmesine yoğun sisin ve uçağın kuleyle irtibatının kesilmesinin neden olduğunu, uçağın yerde 250 metre kadar patinaj yaptığını, bu sırada her iki kanadının da koptuğunu ve parçalandığını açıklamıştır. Adnan Menderes, Newgate Chaffold Çiftliği'nde çalışan Weller ve Bailey aileleri tarafından çiftlik evine taşındıktan sonra Londra Kliniği'nde müşahede altına alınmıştır.⁴²¹

Üç hükûmette Zürih Anlaşmalarını Kıbrıslı her iki toplum liderlerinden kabul etmelerini istiyordu. Ada cemaat temsilcilerinin de katılımının ardından 19 Şubat'taki son toplantıda 27 maddeden oluşan antlaşmalar taraflarca imzalanmıştır.⁴²²

Başpiskopos Makarios'un antlaşmaları imzalaması pek de kolay olmamıştı. 18 Şubat günü Makarios-Averof görüşmesinde, Yunan bakan, Kıbrıs heyetine, Yunanistan'ın anlaşmaları imzalayacağını, ardından olacıklardan Kıbrıslıların sorumlu olacağını konusunda uyarıda bulundu.⁴²³ Makarios'un Zürih ve Londra antlaşmaları hakkında Karamanlis ile nasıl ters düştüğü Makarios'un müsteşarı Patroklos Stavrou tarafından şu şekilde anlatılıyordu:⁴²⁴

“Londra'ya gideceği zaman, Karamanlis Makarios'a “anlaşmayı imzalama gidiyorsun, bu konunun tartışılacak tarafı kalmamıştır. Biz yapabileceğimizi yaptık. İmzalarsan imzalarsın. İmzalamazsan bizim yapabileceğimiz hiçbir şey yok, bizi unutun” dedi... Bu esnada Yunanistan Kraliçesi Frideriki, Makarios'u aramış, “vatanın milletin menfaati için anlaşmayı imzalaman gerekiyor” demiş, konuşmamasını ve anlaşmayı imzalamasını istemişti. İmzalamaktan başka çaresi yoktu... Daha sonra Karamanlis ile görüştüğü zaman kendisine özellikle bir şeyden, Garanti Antlaşması'ndan dolayı derin kaygılar taşıdığını söylemiş, bu antlaşmanın Türkiye'ye bir gün Kıbrıs'ı işgal etmek için gerekçe yaratacağını ifade etmişti. Karamanlis ise Makarios'a “eğer Türkiye günün birinde Garanti Antlaşması'ndan yararlanarak Kıbrıs'ı işgal ederse bunun sebebi bizzat sen olacaksın” demişti. Bu çok ağır, kabul edilemez bir ithamdı. Fakat daha sonra Türkiye'nin bu kozu Cuntanın verdiğini Karamanlis de kendi gözleriyle görmüştü.”

Zürih ve Londra Antlaşmalarının ardından bağımsız devlet kuruluş çalışmaları başlayınca Kıbrıs'a dönen Makarios, 19 Şubat 1959 tarihinde Kıbrıs Rum halkına hitaben yaptığı bağımsızlık konuşmasında “*Nenikikame (Kazandık)*” diyordu ve “*Kıbrıs'ın Batı ile Doğu, Kuzey ile Güney arasında altından bir köprü olacağından*” söz ediyordu. Ne var ki, bu sözler gerçek niyetini ortaya koymuyor, onu sadece gizliyordu. Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs devletini bir “*anomalî*” ve “*haksızlık*” olarak görüyordu.⁴²⁶ Zürih ve Londra Antlaşmaların ise sadece Makarios değil aynı zamanda AKEL de karşı çıkıyordu. Mart 1959'da toplanan AKEL Merkez Kurulu, Londra ve Zürih Antlaşmalarına karşı çıktı.⁴²⁷

⁴²¹ **Cumhuriyetin 75 Yılı 1954-1978**, Cilt 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 446.

⁴²² Richter, **a.g.e**, s. 157; Bağcı, **aynı yer**; Özmen, **a.g.e**, s. 222.

⁴²³ Druşotis, **a.g.e**, s. 277.

⁴²⁴ Kıralp, **a.g.e**, s. 58-59.

⁴²⁶ **a.g.e**, s. 7-8.

⁴²⁷ Beratlı, **a.g.e**, s. 72.

11 Şubat 1959 tarihli Zürih ve 19 Şubat 1959 tarihli Londra Antlaşmaları Kıbrıs'ın anayasa prensipleri ve uluslararası Garanti Antlaşmalarını saptamıştı.⁴²⁸

Kıbrıs Meselesine bu antlaşmalar ile bulunan çözüm hali, üç devleti ve adada bulunan iki cemaati uzlaştırmaya çalışmıştır. Ne Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'a bağlama istekleri ne de Türkiye ve Kıbrıs Türklerinin adayı taksim istekleri kabul edilmiştir. Ada'da iki cemaatin ortaklığına dayanan ve Türk-Yunan işbirliği ile gerçekleştirilecek bağımsız bir federal cumhuriyetin kurulması öngörülmüştür. Başkanlık sistemine dayalı Bağımsız Cumhuriyette Türk ve Rum cemaatleri sadece kendi işlerini göreceklere Cemaat Meclisleri kuracaklardı. Cumhurbaşkanı Rum ve yardımcısı ise Türk olacaktı. Temsilciler Meclisi kurulacak, on kişilik Bakanlar Kurulu'nda üç adet Türk bakan bulunacaktı. Meclis üyeleri kendi cemaatleri tarafından ayrı ayrı seçilecekti. Türk ve Rum davalarında karma mahkemelere gidilecek, Cumhuriyet'in Anayasa düzeninin devamı için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti verilecekti. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin başka bir devletle birleşmesi veya taksim edilmesi yasaklanmıştı. Ada'nın savunması Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan tarafından sağlanacak ortak bir kuvvet aracılığı ile gerçekleşecekti. İngiltere kendisi için önemli olan askeri üstleri bulundurma hakkını muhafaza edecekti. Ada'da kurulacak ortak karargâha Türkiye 650 kişilik bir askeri kuvvet sağlayacaktı. Garanti Antlaşmasınının 4. maddesi Türkiye'ye, adadaki anayasa düzenini korumak için gerektiğinde müdahale hakkı da veriyordu.⁴²⁹

Kıbrıs Cumhuriyeti ile teminatlar ortak olarak garanti altına alınıyor, Türk cemaati Ada'da Kıbrıslı Rum egemenliği altına düşmüyordu. Kıbrıslı Türklerin kültür, din ve kişilik işlerinde serbestlik mevcuttu. Resmi dil Yunanca ve Türkçeydi. Türkler ayrıca kurum ve evlerine Türk bayrağı da asabilecek, milli bayramlarını resmen kutlayabileceklerdi. Kıbrıslı Türkler belediye hizmetlerini de ayrı beş Türk belediyesi tarafından halledecekti. Ada'da Türkler güvenlik güçlerine %30, orduya %40'lık katılım sağlayacaktı. Temsilciler Meclisinde %30 Türk üye bulunacaktı. Yunanistan kabul edilen antlaşmalar ile Türkiye ile aynı hakları elde etmişti ve Türkiye ile eski dostluk ve işbirliğini devam ettirerek kendi güvenliğini de kuvvetlendirmiş oluyordu. Bununla birlikte Kıbrıs Rum halkı da Kıbrıslı Türklerle aynı haklara sahipti ve adayı yönetme hakkını elde ediyordu. 4 Mart 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmaları, TBMM'de görüşülerek kabul edildi.⁴³⁰

---

⁴²⁸ Kızılyürek, a.g.e, s. 60.

⁴²⁹ Gönlübol, a.g.e., s. 366-377.

⁴³⁰ Fırat, a.g.e, ,s.610.

Yunanistan'da Helenizm davasına itaatsizlik ettiği düşünölen Karamanlis, muhalefet tarafından ağır eleştiriye maruz kalmıştır. Öte yandan meselenin çözümlmesiyle birlikte dikkatini başka yöne çevirme olanağını bulan Yunanistan, 1961'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) için ortaklık anlaşması pazarlığının üstesinden gelmeyi başarmıştır.⁴³¹

---

⁴³¹ Clogg, **a.g.e**, s. 188.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS CUMHURİYETİ

2.1. Zürih ve Londra Antlaşmalarından Sonra Yaşanan Gelişmeler

2.1.1. Zürih ve Londra Antlaşmaları Sonrasında Makarios ve Grivas

Makarios, Kıbrıs Devleti'nin kurulacağı ilan edildikten sonra, Atina'da geçirdiği 3 yılın ardından, 1 Mart 1959'da Ada'ya dönmüştür. Lefkoşa'ya dönüşü Kıbrıslı Rumlar için çok önemli bir olaydı. Kıbrıslı Rumların yarısı (200 bin) onu karşılamak için sokaklara döküldü.⁴³² Makarios, Başpiskoposluk Sarayı'nın balkonunda ilk konuşmanı yaptı ve şunları söylemiştir:

“Asırların karanlığı, yerini tatlı gün ışığına bırakıyor ve atalarımızın uzun tarih derinliklerindeki ölümsüz ruhu, galibiyet mesajını her tarafa iletmek için yükseliyor. Kıbrıs bugün özgürdür... Onlar (EOKA üyeleri) azizlik mertebesine ulaşarak şehit oldular. Özgürlük mücadelemize başta, ismi Kıbrıs tarihinin en şöhretli sayfalarına geçen efsanevi lider General Grivas ve birçok insan şeref verdi...”⁴³³

1959 yılı içinde faaliyetlerine son veren Grivas, 20 Mart 1959'da Ada'dan ayrılmıştı. Saklı bulunduğu evden Kıbrıs Yunan Konsolosu Fridas kendisini alıp Lefkoşa havaalanına götürdü. Grivas'ı Yunanistan'a götüren uçağa Yunan Hava Kuvvetleri'ne bağlı bir avcı filosu eşlik etmişti.⁴³⁴ Atina'ya varmasıyla birlikte Grivas havaalanında milli kahraman gibi karşılandı. Karşılayanlar arasında bulunan Averof'un anılarında belirtti üzere; Grivas için tüm kilise çanları çalıyordu ve Grivas halkı asker selamıyla karşılıyordu. Yunan Meclisi, Grivas'ı Kıbrıs'ta yaptıklarından ötürü ödüllendirerek, onu yarbaylıktan korgeneralliğe terfi ettiriyordu.⁴³⁵ Atina ve Makarios, Grivas'ı hem Yunanistan'da hem de Kıbrıs'ta ödüllendiriyordu.

Başpiskopos Makarios kurulacak olan devleti; Ada'da bulunan toplumların eşit bir şekilde yaşayacağı bir amaç değil, Enosis'e giden araç olarak görmüştür. Şayet bunu cumhuriyetin kurulmasından evvel yapmış olduğu konuşmalarda görmek mümkündür.

Grivas'ın ülkeden ayrıldıktan sonra, TMT liderleri Rıza Vuruşkan ve Daniş Karabelen'in Ankara'daki 27 Mayıs Darbesi'nin ardından yeni rejim tarafından TMT liderliğinden alınmasıyla, Vuruşkan da Türkiye'ye geri çağrıldı.⁴³⁶ TMT lider kadrosu Türkiye'ye geri çağrılrsa da Kıbrıs Türklerini güvenliği konusundaki şüpheler neticesinde TMT dağıtılmayıp yer altına geçti ve olayların seyrini takip etmeye başladı.⁴³⁷

⁴³² Druşotis, a.g.e, s. 321.

⁴³³ a.g.e, s. 323-324.

⁴³⁴ Özmen, a.g.e, s. 179-180.

⁴³⁵ Druşotis, a.g.e, s. 344.

⁴³⁶ Perikleus, a.g.e, s. 227.

⁴³⁷ Önalp, a.g.e, s. 63.

1 Aralık 1959'da Vali Foot, AKEL'e konan yasağı kaldırdı. Dr. Küçük 3 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Yardımcı olarak tayin edildi. Parlamento seçimleri 10 Ocak 1960 olarak belirlendi. Sessiz sedasız cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. Kadın ve erkek seçmenlerin sayısı 238.900'dü. Altı bölgede 370 sandıkta oy kullanıldı. Makarios 144.501, Klerides 71.758 oy aldı. Böylece Makarios'un cumhurbaşkanlığı kesinleşti.⁴³⁸

Makarios 1 Nisan 1960'ta EOKA'nın kuruluşunun 5. yıldönümünde yaptığı konuşmada şöyle demişti:

"Bu özgürlüğü tamamlamak ve korumak bizim kutsal görevimizdir. Milli mücadeleler asla sonlanmaz, sadece aynı esası ve içeriği muhafaza ederek şekil değiştirirler. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile beklentilerimiz ve emellerimiz gerçekleşmemiştir. EOKA'nın bize sağladığı bu burçlardan ve köprübaşlarından faydalanarak mücadelemize devam edeceğiz. O halde, ülkemizin geleceği için inançla uğraş vermeliyiz ve beş yıl önce başlattığımız bu işin yakından tamamlanarak meyvelerini vereceğinden emin olmalıyız." Yine Makarios 28 Temmuz 1960 tarihli bir demecinde: *"Antlaşmalar hedeflerimizi oluşturmuyor ve yarına değil, bugüne aitti. Kıbrıs Rum halkı davasına devam edecek ve kendi arzusuna göre geleceğini belirleyecektir. Rumlar olumlu yönlerinden yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaktır."*⁴³⁹

2 Nisan 1959'da geleceğin bakanları ilan edildi. Üç Türk bakan çalışma deneyimine sahip orta yaşlı adamlardı. Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na Fazıl Plümer, Sağlık Bakanlığı'na Niyazi Manyera, Savunma Bakanlığı'na Osman Örek getirildi. Yedi Rum bakanın hepsi çok genç ve Klerides dışında hiçbir profesyonel deneyime sahip olmayan EOKA militanlarıydı. İçişleri T. Papadopoulos, Çalışma Bakanı Yorgacis, idi. Makarios'un buradaki tercihinin nedeni; hükûmetinde kendi monokratik yönetim tarzına meydan okuyabilecek hiçbir yaşlı ve deneyimli rakip istememesiydi. Çok geçmeden, Makarios kabine değişikliğine gitti. Rum bakanlardan sadece ikisi, Yorgacis ve Papadopoulos görevini korudu. Türk bakanlar ise yerlerinde kaldılar. Yeni Dışişleri Bakanı Spiros Kirpianou oldu. Yorgacis, İçişleri Bakanlığı'na kaydırılırken, Papadopoulos Çalışma Bakanı oldu.⁴⁴⁰ Makarios, EOKA üyelerini sadece kabineye atamadı. Onları yönetim, polis, ordu ve diplomatik hizmetlere de atadı.⁴⁴¹ Makarios yeni devlette şahsına bağlı kişilerle elindeki gücü tutmaya ve fikirlerini gerçekleştirmeye çalışıyordu.

2.1.2. Türkiye'de 27 Mayıs Darbesi

İki NATO üyesi ve ABD müttefiki devlet olan Türkiye ve Yunanistan, bağımsız bir Kıbrıs'ı iki ABD yanlısı merkez-sağ hükûmet yönetiminde kurmuştu. Yunanistan'da Konstantinos Karamanlis'in Ethniki Rizospastiki Enosi (Milli Radikal Birlik) partisi,

⁴³⁸ Richter, a.g.e, s. 185.

⁴³⁹ a.g.e, s. 181-190.

⁴⁴⁰ Aynı yer.

⁴⁴¹ a.g.e, s. 181.

Türkiye’de ise Adnan Menderes’in Demokrat Partisi iktidardaydı. Her iki devlet de demokrasiye ve liberalizme geçiş sürecindeydi ve gerek kalkınma, gerekse de savunma politikalarında büyük ölçüde ABD’ye bağımlıydılar. Her iki hükûmet 1950’li yıllarda Kıbrıs’ı “*milli dava*” olarak ele almışlar, fakat neticede soruna NATO çerçevesinde bir çözüm bulmaya razı olmuşlardı.⁴⁴²

1950 yılında iktidara gelen Adnan Menderes ve Demokrat Parti, yanlarındaki halk desteğini sağlamlaştırmak için tek parti döneminin laiklik uygulamalarını gevşetmekteydiler. CHP’nin tek parti olarak Türkiye’yi yönettiği yıllarda yapılan bir reform doğrultusunda Ezanın Arapça okunması yasaklanmış, iktidara geldikten sonra Menderes bu yasağı kaldırmıştı. Öte yandan DP iktidarı döneminde radyoda Kur’an okutulmaya başlamış ve İmam Hatip okulları açılmıştı. DP iktidarının son yıllarında muhalif basın ve CHP üzerinde ciddi baskılar söz konusuydu.⁴⁴³ DP, CHP etkinliklerini soruşturmak üzere Meclis yetkilileriyle donatılmış bir Tahkikat Komisyonu kurma kararı alınca, İstanbul ve Ankara’da öğrenci gösterileri başladı. İktidarın tutumunun daha da sertleşmesi Milli Birlik Komitesi adıyla örgütlenen subaylarca 27 Mayıs 1960’da yapılan darbeyle son buldu. Komite, TBMM’yi ve hükûmeti feshetti.⁴⁴⁴ 27 Mayıs 1960’ta yönetime el koyan askerler hemen bir açıklama yaparak Türkiye’nin NATO ve CENTO’ya bağlı kalacağını, bu ittifaklara üye olmanın getirdiği sorumluluklarını yerine getirmeye devam edeceğini bildirdiler.⁴⁴⁵ Yeni Türk yönetimi 30 Mayıs’ta ABD ve İngiltere, 31 Mayıs’ta Sovyetler tarafından tanınmıştı. Devrim Hükûmeti’nin dış politikada benimsediği ilkeler, Türkiye’nin Batılı müttefikleri arasında özellikle ABD arasında memnunluk yaratmıştı.⁴⁴⁶

Milli Birlik Komitesi, üniversite hocalarından oluşan bir kurula hazırlattığı yeni anayasanın kurucu Meclis’ten ve %60 “evet” oyu ile 9 Temmuz 1961’de halk oylamasından geçmesi üzerine yapılan 1961 seçimlerini gerçekleştirdi. Seçim sonrası ilk Koalisyon Hükûmeti 10 Kasım 1961 tarihinde CHP ile Demirel liderliğindeki Adalet Partisi (AP) arasında kuruldu.⁴⁴⁷

Kurulan Koalisyon Hükûmeti’nin programında, dış politika konusunda “*yurtta sulh, cihanda sulh*” denilmekteydi.⁴⁴⁸

---

⁴⁴² Kıralp, a.g.e, s. 163.

⁴⁴³ a.g.e, s. 163-164.

⁴⁴⁴ Baskın Oran, “27 Mayıs Darbesi”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumları**, Cilt I, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 666.

⁴⁴⁵ Gönlübol, a.g.e, s. 323.

⁴⁴⁶ a.g.e, s. 327.

⁴⁴⁷ Unat, a.g.e, s. 280.

⁴⁴⁸ Gönlübol, Aynı yer.

2.1.3. Cumhuriyeti Kurma Çalışmaları ve Cumhuriyet İlanı

Zürih'teki görüşmelerde İngiliz üsleri başlığı açılmamıştı. İngilizlerin üslere sahip olmaları konusunda anlaşılan Zorlu ve Averof, karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulmanın zor olmadığına inanmışlardı. Londra'da üslerden söz edilmiş ve üsler kabaca betimlenmişti.⁴⁴⁹

İngiltere'nin çıkarları haricinde, kuşkusuz bu dönemde İngiliz üslerinin Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti için stratejik açıdan çok büyük önemi vardı. Özellikle NATO'nun Güneydoğu kanadının güçlendirilmesi ve Orta Doğu'nun istikrarı açısından Ada'da bulunacak üslerin katkısı olabileceği noktasında taraflar İngiltere'yi desteklemişti.⁴⁵⁰ Görüşmeler sırasında İngiltere'ye muhalif olan tek taraf Makarios idi. Makarios'un üslerin büyüklüğü tartışmalarında İngiliz tekliflerini reddetmesinde, Grivas büyük rol oynamıştı. Grivas İngiliz tekliflerine karşı “Onlara Kıbrıs'ta üs vereceğim ama bütün Ada'yı üsse çevirecek değiliz” diyordu. Dört ay fasıllı görüşmelerin sonucunda İngilizler 110 mil²'lik taleplerine karşın, 99 mil²'de 30 Temmuz'da kesin olarak anlaşmaya varılmıştı. Böylece 19 Şubat'tan beri cumhuriyetin ilanını geciktiren bu engel ortadan kalkmış oldu. Taraflar, Kıbrıs'ta Ağrotur ve Dikelya'yı üs bölgesi olarak kabul etmişti.⁴⁵¹ Buna karşın İngilizler 14.34 milyon pound hibe yardımıyla bulunacaktı.⁴⁵²

Anayasa çalışmaları için Zürich ve Londra antlaşmalarının ilkeleri temelinde Ortak Komite kurulmuştu. Bu komite görevi gereği, kısa sürede, Anayasa Komitesi adıyla, tanınmaya başladı. Farklı hukuk uzmanlarını içeren organda, İsviçreli Uluslararası Hukuk Prof. Dr. Marcel Bridel de yer alıyordu. Bridel'in başkanı olduğu komitede Kıbrıslı Rumlar Glafkos Klerides, Kıbrıslı Türkler R. Rauf Denктаş başkanlığındaki heyetlerce temsil ediliyorlardı.⁴⁵³ İngilizler Kıbrıs'taki gelişmeler üzerindeki etkilerini giderek kaybediyorlardı. Kararlar Ankara ve Atina'da alınıyordu.

⁴⁴⁹ Richter, **a.g.e.**, s. 171.

⁴⁵⁰ Altan, **a.g.e.**, s. 463.

⁴⁵¹ **a.g.e.**, s. 466-470, s. 439.

⁴⁵² Richter, **a.g.e.**, s. 173.

⁴⁵³ Ünlü siyasetçi I. Klerides'in oğlu Glafkos Klerides, 1919'da doğmuştur. İlk önce Pankiprion Gimnasion'a girdiyse de son dönem, İngiltere'de eğitime hazırlık amacıyla English School'a geçmiştir. 1936'da Londra hukuk eğitimine başlamıştır. II. Dünya Savaşı başladığında gönüllü katıldığı İngiltere Kraliyet Kuvvetleri ile Almanya bombardımanlarında bulunmuş ve 1942'de esir düşmüştür. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1948'e kadar King's College ve Gras's Inn'de eğitimini sürdürmüş ve 1951'de Dava Vekili olmuştur. 1951 ve 1960 arasında, kendi mesleğini yapmıştır. EOKA'nın kurucu üyelerinden olmakla birlikte, legal alanda kalarak EOKA sanıklarını savunmuştur. Daha sonra adalet bakanı olarak atanmıştır. Baf'lı ünlü bir yargıcın oğlu olan Rauf R. Denктаş da 1924'te doğmuştur. O da Glafkos Klerides gibi English School'dan mezun olmuş, tercüman, adli görevi ve öğretmen olarak çalışmıştır. Daha sonra Londra'ya giderek Lincoln's Inn'de hukuk eğitimi almıştır. Sınav sonrasında Kıbrıs'a dönmüş, 1957'de hukukçu olarak göreve başlamıştır. 1948'de Kıbrıslı Türklerin Danışma Meclisi'ndeki temsilcilerinden biri ve Türk işleri Komitesi üyesidir. 1949'da savcı olmuş, 1955'te EOKA üyelerinin soruşturmalarına katılmıştır. Bkz. Richter, **a.g.e.**, s. 174.

Anayasa 18 ayda tamamlandı. 6 Nisan 1960'da taslağı hazır olan 199 maddeli anayasa Avrupa'nın en uzun ve kelime dağarcığı en hacimli olan anayasasıydı. Üslerle ilgili görüşmelerin başarıyla sonuçlandırılmasından sonra, 6 Temmuz'da Kıbrıslıların ve Türkiye ile Yunanistan'ın temsilcileri son değişiklikleri imzaladı.⁴⁵⁴ Hazırlanan Anayasa'ya göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı yardımcısı sadece devletin değil, hükûmetin de başıydı.⁴⁵⁵

14 Temmuz'da kraliyet emri biçiminde, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olmasıyla ilgili bütün metinler ve bağımsızlık tanıyan tasarı İngiliz Parlamentosuna sunuldu. 29 Temmuz'da tasarımı yasallaştırıldı. 3 Ağustos'ta Kraliçe Elizabeth, anayasanın 16 Ağustos'ta yürürlüğe gireceğine dair Kraliyet Konseyi Emri yayınladı.⁴⁵⁶ 1960 yılının 15 Ağustos'unu 16 Ağustos'una bağlayan gece yarısı Lefkoşa'da yapılan resmi bir törenle bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildi. 21 pare top atıldı ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili belge İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri temsilcileri tarafından imzalandı.⁴⁵⁷ Böylece Ada'da 82 yıllık İngiliz yönetimi son buldu ve Kıbrıs tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu.⁴⁵⁸

Kıbrıs'taki son İngiliz Vali Sir Foot, 16 Ağustos'ta Kıbrıs'ın yönetim hakkını Kıbrıslılara bıraktıktan sonra, Chichester adlı İngiliz savaş gemisiyle Mağusa Limanı'ndan ayrıldı. Türkiye ile Yunanistan'ın garantörlüğündeki antlaşmalar çerçevesinde sayısız Türk ve Yunan alaylarının, Kıbrıs'a gelip yerleştirilmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması fiilen tamamlandı.⁴⁵⁹ Kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti nevi şahsına münhasır bir cumhuriyet olacaktı. Çünkü bir devlet kurulmuş ama bir millet yaratılmamıştı.⁴⁶⁰

Anayasa'da her iki halkın Cemaat Meclislerine tanınan konular dışında kullanılmak üzere "*Temsilciler Meclisi*" adlı 50 üyeli meclisteydi.⁴⁶¹ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası uyarınca 28 Temmuz 1960 tarihinde seçimler yapıldı. Türk Cemaat Meclisi'nin 30 üyesi için

---

⁴⁵⁴ Alasya, **a.g.e.**, s. 49; İsmail, **a.g.e.**, s. 26; Richter, **a.g.e.**, s. 174-176. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın en çarpıcı özelliklerinden birisi de; bu anayasanın hazırlanmasında, doğacak olan Kıbrıs' Devleti'nin hiçbir söz hakkı olmayışı ve Kıbrıs devletinin bu anayasayı tek başına değiştiremeyeceğiydi. Bu manada Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız bir devlet değildir. Gerçekten de milletlerarası hukuk ve iç hukuk bakımından Kıbrıs'ın tam bağımsız bir devlet olduğunu söylemek oldukça zordu. Kıbrıs Anayasası, Türk-Yunan ve İngiliz temsilcilerin katılımıyla kurulan bir komisyon tarafından hazırlanmıştı. Türk ve Rum temsilcilerin pek söz hakkı mevcut değildi. Londra Antlaşması belki de ilk defa, üçüncü bir devlete uygulanacak bir anayasayı meydana getirmiştir. Bkz. Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 61-62.

⁴⁵⁵ Richter, **a.g.e.**, s. 176.

⁴⁵⁶ Özmen, **a.g.e.**, s. 224.

⁴⁵⁷ Bkz. Ek-1.

⁴⁵⁸ Önalp, **a.g.e.**, s. 62; İsmail, **a.g.e.**, s. 26-27.

⁴⁵⁹ Mihalopoulos, **a.g.e.**, s. 138; Koç, **a.g.e.**, s. 174-177.

⁴⁶⁰ Alasya, **Türk Dünyasında Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs**, s. 67.

⁴⁶¹ İsmail, **a.g.e.**, s. 78.

seçim yapıldı. 31 Temmuz'da da Temsilciler Meclisi'nin Türk kanadını oluşturan 15 üye için seçim oldu.⁴⁶²

1954-1959 yılları arası Kıbrıs meselesi, Türk-Yunan ilişkilerini devamlı olarak sarsmış ise de, NATO'nun aracılığıyla yapılan 1959 Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı ortamı o dönemde yumuşatmıştı.⁴⁶³ Yunan Başbakanı Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Averof, Türkiye'ye ziyarette bulundular. Görüşmelerde Güney Doğu Avrupa'daki barışın korunması her iki taraftan da vurgulandı.⁴⁶⁴

1960'da kurulan devlet, İngiltere'nin askeri, stratejik ve politik hesaplarını zedelemeyen bir sonuçu. Çünkü İngiltere daha önce Ada'nın kendisine sağladığı stratejik olanakları yeni anlaşmalarla yine korumaktaydı. Bir savaş anında Ada'nın tüm deniz ve hava limanları ile yollarını kullanacağı egemen üsler elde etmişti.⁴⁶⁵ ABD ise Kıbrıs'ı batının müşterek meselesi olarak görüyordu. Amerikalılara göre Kıbrıs politik istikrara kavuşup, garantör devletlerle bütünleşerek komünizme karşı dalgakıran olmalıydı. Ayrıca Batı istekleri doğrultusunda ekonomik gelişmelere sahip olmalı ve istendiğinde İngiliz üslerinden faydalanılmalıydı.⁴⁶⁶

İki halkın self-determinasyon haklarının çatışması, bir orta yol olarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğmasına neden oldu.⁴⁶⁷ Kıbrıs'a hem bağımsız bir ülke statüsü verildi, hem de üç ayrı ülkenin “garantörlüğü” ile bu bağımsızlık sınırlandırıldı. Dolayısıyla Kıbrıs, bağımsız olamayacak kadar önemli, ama “sınırlı bağımsızlık” verilebilecek kadar da “gerekli” konuma sahipti. Sonuçta “stratejik önem” belirleyici özellikti.⁴⁶⁸ Ayrıca belirtilmelidir ki Kıbrıs “sui generis” yani uluslararası hukuk açısından “yetkileri sınırlı” bir devlet modeliydi. Bu model bir anlamda Ada halklarının kendi uzlaşmazlıklarıyla da yakından ilgiliydi. Başka bir deyişle Kıbrıs'ta bağımsızlık konusunda toplumlararası ortak bir tutum olsaydı, böyle bir devlet modeli olmayacaktı.⁴⁶⁹ Kıbrıs'ta yaşayan cemaatler arasındaki fikir ayrılıklarından iyi yararlanan büyük güçler, hem yaşanan olayları yakından takip etmiş, hem de olayın seyrini değiştirebilmek için dolaylı ya da doğrudan müdahalelerde bulunmuştu. Fikir çatışmasının fitilini ateşleyen güçler, istedikleri şekilde olayları yorumlayarak kendi çıkarları doğrultusunda sonuç almayı çabalamışlardı. Gelişmelerin bütününde ise bir Kıbrıs Cumhuriyeti oluşturulmuş,

---

⁴⁶² a.g.e, s. 47.

⁴⁶³ Salih Mercan, “Türk-Yunan İlişkileri ve Devletlerarası Tutum”, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 137.

⁴⁶⁴ Bağcı, a.g.e, s. 135.

⁴⁶⁵ İsmail, a.g.e, s. 40.

⁴⁶⁶ Kızılyürek, a.g.e, s. 12-13.

⁴⁶⁷ İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, a.g.e, s. 130.

⁴⁶⁸ Hasgüler, a.g.e, s. 6.

⁴⁶⁹ a.g.e, s. 230-231.

bu cumhuriyet te sağlam zemine oturtulamamıştı. Zemin etüdü iyi yapılmayan devlet çok uzun ömürlü olmayacaktı. Şayet, ilerleyen zamanlarda hem bölgedeki konjonktürlerin değişikliği, hem de Ada'da patlak veren hadiseler, yaşanacak gelişmelerin nedenleri ve sonuçları olacaktı.

2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti

1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilen ilk nüfus sayımına göre Ada'nın toplam nüfusu 577.615 idi. Bunun 448.857'sini Kıbrıs Rumları, 104.350'sini de Türkler oluşturmaktaydı. Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler dışında kalan diğer vatandaşların toplamı 24.408'di.⁴⁷⁰

1960'a kadar Kıbrıs Helen milliyetçiliğinin başlıca temsilcileri Kıbrıs Rum siyasetinde egemen olan gruplardan geliyordu. Yani burjuva sınıfı, kilise liderliği ve Yunanistan'da okuyan aydınlar arasından çıkıyordu. Rum solunun da Enosis tezleri mevcut olmasına rağmen, Helen milliyetçi hareketin liderliği sağın tekelindeydi.⁴⁷¹

Kıbrıs Rum siyasi kültüründe, 1960'ta bağımsızlığın özünde Enosis'e yol açacak veya yol açması gerekecek bir durum varsayıldığı açıktı. Kıbrıslı Türkler için de, mevcut Kıbrıs Rum tezi, çıkarlarını ve güvenliklerini tehdit ediyordu. Genç cumhuriyetin, siyasi atmosferinin en azından Kıbrıslı Rumlar adına ekonomik kalkınma için elverişli olması durumu mevcuttu. Fakat siyasi başarısızlık söz konusu oldu. Bu, özünde iki toplumun barış içinde yaşaması için fonksiyonel bir çerçeve oluşturmasında başarısızlıktı.⁴⁷²

Bağımsızlığın ilanından sonra Kıbrıs'taki ekonomik duruma bakıldığında sermaye birikimi ve Pazar açısından egemenlik Kıbrıslı Rumların elindeydi. Bu kurulu devletin olanaklarından Kıbrıslı Rumların faydalanmasına sebep oluyordu. Bu şekilde de Kıbrıslı Türklerin, Rumlarla rekabet edememesine neden oluyordu.⁴⁷³ Kıbrıslı Türklerin ekonomik sorunları, Kıbrıslı Rumları ilgilendirmiyordu. Bunu onların kendi suçları gibi görüyorlardı.⁴⁷⁴

Kıbrıs bağımsızlığı ideolojik olarak hiçbir zaman meşrulaşmadı. Bu, iki milliyetçiliğin diyalektik çatışmasından doğan kısır döngünün tarihi seyrine bakılınca anlaşılabilir.⁴⁷⁵ Özellikle her iki toplumun da "*anavatanlarına*" bağlılık duygusu taşımaları, Kıbrıs'ın bağımsız

⁴⁷⁰ Altan, **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁷¹ Mavratsas, **a.g.e.**, s. 64.

⁴⁷² **a.g.e.**, s. 33.

⁴⁷³ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 231-232. Servetin Kıbrıslı Rumların ellerinde bulunması ve özellikle toprak mülkiyeti, işletme serveti ve gelir vergilerine göre: toprak mülkiyetinde %86.87 gibi yüksek bir oranı ellerinde bulunduran Kıbrıslı Rumlar aynı zamanda tarıma elverişli toprakların da %81.7'sine sahiptirler. İşletme sermayesinin büyük çoğunluğu, yine onların elindeydi. Sadece tarım üretiminde Kıbrıslı Türklerdeki verimliliği Rumlara oranla %250 civarındaydı. Buna rağmen ihracat için önemli tarım ürünlerinde (örneğin narenciye) Kıbrıslı Rumların üretimleri daha yoğun biçimdeydi. Bkz. Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 63-64.

⁴⁷⁴ Richter, **a.g.e.**, s. 193.

⁴⁷⁵ Mavratsas, Aynı yer.

olmasına işin başından engel teşkil edecekti.⁴⁷⁶ 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti güçlü âdemimerkeziyetçi özelliği ile sui generis bir devlet yapısına sahipti. 1959-1960 antlaşmalarıyla kurulan cumhuriyetin yapısı her iki toplumun da ayrı ayrı anavatanı olarak sayılan Türkiye ve Yunanistan tarafından kararlaştırılmış ve Ada'daki toplumlara benimsetilmişti.⁴⁷⁷

1961 yılında Makarios, AKEL'in faaliyetlerini yasallaştırarak “*antikomünist dalgakıran*” olmak bir yana, birkaç komünist milletvekili de parlamentoya sokuyordu. Çünkü Makarios, AKEL'le arasını bozmayı kaldıracabilecek durumda değildi. Diğer yandan Grivas, Yunanistan'dan Ada'da yaşanan gelişmeleri izliyor ve bağımsızlığı ihanet sayıyordu.⁴⁷⁸

2.3. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Çatırdaması

2.3.1. Anlaşmazlık Konuları

Kıbrıs Devleti kurulduğunda bazı konu hâlâ tam olarak halledilmemişti: Kamu hizmetlerinde 70/30 oranı, Kıbrıs Ordusu'nun oluşumu ve beş şehirde (Lefkoşa, Mağusa, Larnaka, Limasol, Baf) ayrı belediyelerin kurulması ve Kıbrıs Türk ve Rum liderliği vergi oluşturma.⁴⁷⁹

a) **Vergiler:** Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 78. maddesi vergi konusunda Temsilciler Meclisi'nde alınacak kararlarda he iki toplum milletvekillerinin ayrı ayrı yapacakları oylamalarda çoğunluk oyunu gerekli kılmaktaydı. Anayasa, vergilendirme konusunda çıkarılacak her türlü yasayı veto etme hakkını Kıbrıslı Türklere tanıyordu. Türkler, 30/70 oranının aşılma suretiyle Kıbrıslı Rumların işe alındığını, vergi gelirlerinin büyük kısmının haksız ve usulsüz harcandığını, kaynakların Türk cemaatinin ihtiyaçları için kullanılmadığını ileri sürüyordu. 31 Ocak 1960'da süresi sona eren vergi yasalarının yerine yeni vergi yasaları çıkarmayan Rum liderler uzatmalarla konuyu geçiştirmeye çalışıyordu. Anayasa'nın 188. maddesine aykırı olarak üç ay süreyle uzatılmış olan İngiliz kanunlarının sürelerinin uzatılmasını reddettiler. Bunun ardından Makarios, Mart ayından sonra vergi memurlarına vergi toplamaları talimatını verdi. Cevap olarak Kıbrıs Türk toplumu liderliği protesto için halkı vergi ödememeye çağırdı. Gelişmelerin ardından Makarios, Kıbrıs Türklerinin veto hakkını kullanmasını hükûmeti sekteye uğrattığı propagandasıyla dünya ülkelerini ikna etmek amacıyla faaliyetlere girişti.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ Hasgüler, **a.g.e**, s. 24.

⁴⁷⁷ Hürsoy, **a.g.e**, s. 24.

⁴⁷⁸ Richter, Aynı yer.

⁴⁷⁹ Melek Fırat, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997, s. 116-117; Perikleus, **a.g.e**, s. 130.

⁴⁸⁰ İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu, Çöküşü ve Unutulan Yıllar**, s. 85; Önalp, **a.g.e**, s. 68-69.

b) Memuriyet Sorunu: Kıbrıs anayasasına göre Rumlar kamudaki memuriyetlerin %30'unu Türklere vermek zorundaydılar. Fakat Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türk cemaati arasında bu kadroları doldurmak için yetişmiş eleman olmadığını ileri sürerek anayasanın bu hükmüne uymak istemediler. Hâlbuki 1960 nüfus sayımına göre üniversite eğitimi görmüş 640 Kıbrıslı Türk bulunuyordu ve bu rakam da söz konusu görevler için yeterliydi. Buna karşılık Rumlar kendi kadrolarını bile doldurmakta sıkıntı çekiyorlardı. Sorunun çözümü için Türk tarafı Anayasa Mahkemesi'ne başvurduğunda bu yargı organı Türklerin lehine karar verdiyse de, Rum tarafı bu kadroları vermeye yanaşmadı.⁴⁸¹

c) Silahlı Kuvvetler Sorunu: Ordunun oluşturulmasındaki başlıca sorun eski EOKA militanlarının Kıbrıs ordusuna doldurulmasıyla ortaya çıkmıştı. Bu, Kıbrıslı Türkler için tehlikeydi. Bunun yanında orduya atanan 150 subayın hepsi de EOKA üyeleri idi. Aynı şekilde polis birlikleri de eski EOKA'cılar tarafından dolduruldu. Ordu ile ilgili ikinci anlaşmazlık noktası, Anayasa'nın 132. maddesinin uygulanması konusundaydı. Buna göre eğer bir yerleşim yerindeki halk sadece Kıbrıslı Türklerden oluşuyorsa o yerleşim bölgesine yerleştirilecek kuvvet sadece Türk ordu mensuplarından oluşacaktı. Anayasanın açık hükmüne rağmen Makarios kendi denetiminde tutabileceği birleşik bir ordu kurulmasında ısrar etti ve sayısal çoğunlukla meclisten 20 Ekim 1961'de isteği doğrultusunda bir kanun çıktı. Bu yasayı Dr. Küçük veto etti. Makarios için bu bir engel teşkil etmeyecekti.⁴⁸²

d) Belediyeler Sorunu: Belediyeler sorunu, İngiliz yönetiminin son safhalarına dayanmaktadır. Ocak 1957'de Kıbrıs Türk belediye meclis üyeleri, Kıbrıslı Rumların ulusal hedefler peşinde koştuklarını düşünerek ortak belediye meclisinden çekilmişlerdi. 1958 Nisan'ında, Dr. Küçük'ün partisyle hareket eden Kıbrıslı Türk belediye meclis üyeleri, ayrı belediye kurma kararı almışlardı. Kıbrıs Türk liderliği, Türk kesiminde fiilen ayrı belediyeler kurarak Kıbrıs'taki idari bölünmenin ilk biçimini yaratmıştı. Aynı yıl Ağustos ayı içinde Kıbrıs Türklerinin belediye argümanı MacMillan Planı'na giriyordu.⁴⁸³ Toplumların anavatanları ile birleşmek için örgütlenmiş olan liderler yeni kurulan devletin başındaydılar.⁴⁸⁴ Ada'da yaşayan toplumların ve liderlerin geçmişteki hemen alışkanlıklarını hemen değiştirmeleri neredeyse imkânsızdı. Hükûmet, bu konuyu incelemek ve bir rapor hazırlamak üzere Brewster C.

⁴⁸¹ Önalp, a.g.e, s. 67.

⁴⁸² İsmail, a.g.e, s. 81; Önalp, a.g.e, s. 67-68.

⁴⁸³ Perikleus, a.g.e, s. 130.

⁴⁸⁴ Kıralp, a.g.e, s. 61. Kıbrıs'ta yaşayan iki halk 1960 yılında eşit iki kurucu ortak olarak yer almışlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti özünde üniter bir devlet yapılanmasıdır. Etnik köken farkı cumhuriyetin iki kurucu ortağı arasında derin uçurum oluşmasının belki de ilk nedenidir. Üniter devlet yapısının özelliğinden kaynaklanan çoğunluğun sayıca az olan üzerindeki kültürel ve siyasi belirleyiciliği, yüzyıllar boyunca birlikte yaşamaya alışkın Türk ve Rumlardan oluşan iki halkı birbirlerini anlamak istemedikleri bir sürecin yaşanmasına kolaylıkla getirmiştir. Günalp, a.g.e, s. 59.

Surridge, başkanlığında 26 Eylül’de bir komisyon kurarak kasabalardaki Türk-Rum Belediyelerin sınırlarını çizme görevini vermişti. Komisyon 12 Aralık’ta önerilerini sundu.⁴⁸⁵ Bir süre sonra, Averof-Zorlu görüşmelerinde, Türk tarafının isteğiyle mesele, gündemin baş sırasına oturtuldu. Konu ile ilgili bilgilendirilen Makarios ve Kitium Piskoposu Anthimos, Türklerin ayrı belediyeler talebi konusunda kendilerinin de ayrı belediyeleri tercih ettiklerini söylediler. Onlara göre: *“Türk kesimleri içler acısı durumda olduğundan, oralardaki durumu düzeltmek için vergi ödeyen Kıbrıslı Rumlardan büyük meblağlarda paranın akıtılması gerekir. Ne kadar fazla harcanırsa harcanırsın, Kıbrıslı Türkler hiçbir zaman doymayacaklarından, bu gelecekteki barış içinde bir arada yaşamayı engelleyecek sürekli sürtüşme kaynağı olacaktır. Tersine ayrı belediyelerde, Kıbrıslı Türkler kendi belediyelerinin kötü işleyişinden kendilerinden başkasını sorumlu tutamayacaktır.”*⁴⁸⁶ Ayrı belediyelerin kurulması ise 11 Şubat 1959’da Türkiye ve Yunanistan heyet başkanları tarafından kabul edilmişti. Belediyelerin kurulması Anayasa’nın 173/1 ve 177. maddelerinde de yer almıştı.⁴⁸⁷

Makarios beş büyük kazada bulunan ayrı belediyenin ileride adanın zorunlu olarak bölünmesine yol açacağını düşünüyordu. Ayrı belediyelerin kurulması anayasanın hükümlerinden olsa da, bunun Makarios için önemi yoktu. Kıbrıslı Rumlar meclisteki siyasal çoğunluğu bilerek, her kazada tek bir belediyenin oluşturulması için bir yasa hazırladı.⁴⁸⁸

Türk belediyelerinin inşaat ruhsatı verme yetkisi bulunmadığı ilan edildi. 31 Ocak 1963 tarihinde ise eski belediyelere ait taşınır mal ve taşınmaz malların Saha İnkişaf Komisyonlarına devrini öngören kanun teklifi Türk bakanların aleyhte oy kullanmasına rağmen, Rum çoğunluğunun oyuyla kabul edildi.⁴⁸⁹

Çıkarılan kanundan sonra Kıbrıslı Türk yetkililer Anayasa Mahkemesi’ne başvuruda bulundular. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası’nın 153. maddesine göre tarafsız bir hâkim başkanlığında bir Türk ve bir Rum yargıçtan oluşan Anayasa Mahkemesi’nin başkanlığını tarafsız bir üye gerçekleştirecekti.⁴⁹⁰ Başpiskopos Makarios ile Dr. Küçük arasında 1960 yılında varılan bir anlaşmayla Anayasa Mahkemesi’ne, Heidelberg Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ernst Forsthoff’un atanması onaylandı. Forsthoff ile yardımcısı Dr. Christian Heinze bu idari yargı oranının tarafsız üyesi görevini üstlenmişlerdi.⁴⁹¹

⁴⁸⁵ Richter, **a.g.e.**, s. 178; Alasya, **a.g.e.**, s. 57-58.

⁴⁸⁶ Perikleus, **a.g.e.**, s. 130-131.

⁴⁸⁷ Alasya, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁸⁸ Önalp, **a.g.e.**, s. 68.

⁴⁸⁹ Özmen, **a.g.e.**, s. 228.

⁴⁹⁰ Alasya, **a.g.e.**, s. 79.

⁴⁹¹ Önalp, **a.g.e.**, s. 69.

24 Nisan 1963’de Yüksek Anayasa Mahkemesi, 31 Aralık 1962 tarihli Temsilciler Meclisi’nde alınan kararın, Anayasaya aykırı olduğuna ve ilgili kanunun çıkarılması gerektiği kararını verdi.⁴⁹² Fakat bu karar Kıbrıs Rumlarını öfkelenirdi ve tarafsız üyelere iftira kampanyası düzenlendi. Forsthoff eski bir Nazi subayı olarak suçlanırken, Dr. Heinze’nin de Türklerden aldığı rüşvetle lüks bir hayat sürdürdüğü haberleri çıkartılıyordu. Bu durum karşısında Dr. Heinze istifa etmek zorunda kaldı.⁴⁹³ Belediyeler sorunu iki toplum arasındaki münasebetleri gerginleştirdi.⁴⁹⁴

2.3.2. Makarios’un Anayasa’yı Değiştirme İsteği

1962 senesine gelindiğinde Makarios ve Kıbrıslı Rum siyasetçiler Kıbrıs Türklerini anayasada belirtilen eşit haklara rağmen hâlen azınlık olarak görmekteydiler. Bu gayeyle, Kıbrıslı Türklerin veto hakkı⁴⁹⁵, vergilendirme sorunu, belediye sorunları gibi çeşitli meselelerin devletin işleyişine engel olduğunu düşünüyorlardı. Açık bir ifadeyle söylenmesi gerekirse, Kıbrıslı Türklerin kendileriyle eşit haklara sahip olmaları, onları rahatsız ediyordu.

4 Eylül 1962’de doğum yeri Panaya’da yaptığı bir konuşmada Makarios “*Helenizm’in en müthiş düşmanı olan Türk ırkına ait bu küçük Türk toplumu, Kıbrıs’tan gidene kadar EOKA kahramanlarının görevi bitmiş sayılmaz*” diyecekti. Bakanlarından Yorgacis de aynı yıl “*Kıbrıs’ta Rum olmayan, Rum gibi düşünmeyen ve kendisini Rum gibi hissetmeyen biri için yer yoktur.*” söyleminde bulunacaktı.⁴⁹⁶ 15 Ağustos 1962 tarihinde Kikkos Manastırı’nda yapılan cumhuriyetin ikinci yıldönümü kutlamalarında Makarios “*Kıbrıslı Rumlar, EOKA’cılar tarafından başlatılmış bulunan istiklâl mücadelesine devam etmeli ve onları başlattığı işi tamamlamalıdır. Mücadele şimdi yeni bir şekilde başlıyor ve hedefimize ulaşmaya kadar devam edecektir*” açıklamasında bulunmuştu.⁴⁹⁷

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin anayasası uyarınca, Kıbrıslı Türkler ada nüfusunun %18’ini oluştursalar da siyasal karar alma mekanizmasında, yani yasama ve yürütme organlarında Kıbrıs Rum toplumunu veto etme ve siyasal kadere %50 hisseye ortak olma hakkına

⁴⁹² Özmen, a.g.e, s. 229.

⁴⁹³ Önalp, Aynı yer.

⁴⁹⁴ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, s. 937.

⁴⁹⁵ Makarios ve Rum siyasetçileri rahatsız eden sadece Enosis’in engellenmesi değil, aynı zamanda anayasanın Kıbrıslı Türklere tanıdığı hakları. Nüfusun %82’sini oluşturan Kıbrıslı Rumlar, kamu görevlilerinin ancak %70’ini oluşturabilecekleri ve bu Kıbrıs Türklerine sayısal avantaj getirmekteydi. Ayrıca yine, gelir düzeyi yüksek olan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerden daha fazla vergi ödemek zorunda bırakacaktı. Bu etkenler, Makarios’u Kıbrıslı Türklerin veto haklarını sınırlandırmaya itecekti. Bkz. Kırpalp, a.g.e, s. 61.

⁴⁹⁶ a.g.e, s. 62.

⁴⁹⁷ Özmen, a.g.e, s. 227.

kavuşmuşlardı. Kurulan yeni devlette Makarios ve yanındaki diğer siyasetçiler ülke idaresini nüfusun beşte birine denk grubun liderleriyle paylaşmaktan mutluluk duymuyorlardı.⁴⁹⁸

1962'de Kıbrıslı Rumlar, Ada nüfusunun %80'ini, Kıbrıslı Türkler ise %18'ini oluşturmaktaydı. Kişilere ait toprak mülkiyetlerinin %79.3'ü Kıbrıslı Rumlara, %20.7'si ise Kıbrıslı Türkler aitti. Tarımsal üretimde Kıbrıslı Türklerin payı %12.6'dır. Emlak gelirlerinin %81.7'si Kıbrıslı Rumların, %17.5'i, Kıbrıslı Türklerindi. 5 kişiden fazla işçi çalıştıran firmaların %99.4'ü Kıbrıslı Rumlara, %0.06'sı Kıbrıslı Türkler, aksiyon şirketlerin %96.6'sı Kıbrıslı Rumlara, %3.4'ü Kıbrıslı Türkler aittir. Devletin topladığı gelir vergisinin %94.1'ini Kıbrıslı Rumlar, %5.9'unu da Kıbrıslı Türkler ödüyordu. İhracatın %57.5'ini Kıbrıslı Rumlar, %35.8'ini yurtdışında yaşayan Kıbrıslı Rumlar, %6.4'ünü Ermeniler ve sadece %0.03'ünü Kıbrıslı Türkler yapmaktaydı. İthalatta Kıbrıslı Rumların payı %78.7, yurtdışında yaşayan Kıbrıslı Rumların %12.8, Ermenilerin %5.3 ve Kıbrıslı Türklerinki ise yine sadece %3.2'dir. GSMH'ye Kıbrıslı Türklerin katkısı %18 nüfusa karşılık %7.5'dir. Tarımsal üretimde Kıbrıslı Türklerin payı %12.6, narenciyede %10, sanayide %6.2, elektrik tüketimindeyse sadece %6.1'dir.⁴⁹⁹ Gayri safi milli hasılaya %92 katkıda bulunan Kıbrıslı Rumların ekonomik hayata tamamen egemen olması, Kıbrıslı Türkleri rahatsız eden bir durumdu ve var oluşlarını tehlikeye sokuyordu.⁵⁰⁰ Bu durumun varlığı Türk egemenler açısından bir buhrandı. Kıbrıslı Türkler, üretimden kopmaya doğru gitmekteydiler. Bu ekonomik yıkıma bir de Kıbrıslı Rumlar tarafından yeniden yükselen Enosis avazleri eklenince Ada'daki Türkler ayrılma isteminin peşine düşme fikrine giriyorlardı.⁵⁰¹ Kıbrıslı Rumlar hem nüfus bakımından hem de ekonomik bakımdan üstün olan toplumdur. Kıbrıslı Türkleri ayrı belediyeler kurarak Kıbrıs Rum çoğunluğuna karşı siyasal iradelerini koruyabileceklerini düşünüyorlardı.⁵⁰²

Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türklerinin devlete iktisadi açıdan külfet olduğunu, siyasal eşitliği hak etmediklerini düşünüyorlardı. Bu amaç doğrultusunda Zürih ve Londra Antlaşmalarından rahatsız olan Kıbrıs Rum liderliği, devletin kurulmasında atılan imzaların kurummasını bile beklemeden bir takım çalışmalar içerisine girecekti. Makarios ve Rum siyasetçiler statükodan hoşnut değillerdi.

Makarios bağımsızlığı kabul etmekle birlikte, Anayasa'nın ona dayattığı Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin eşit ortaklığını kabul etmeye hazır değildi. Amacı, bağımsızlığı koruyup çoğunluğun haklarını geliştirmekti; devletin bağımsızlığını sağlayan antlaşmaların

---

⁴⁹⁸ Kıralp, a.g.e, s. 59-60.

⁴⁹⁹ Beratlı, a.g.e, s. 48.

⁵⁰⁰ Kızılyürek, a.g.e, s. 67-68.

⁵⁰¹ Beratlı, a.g.e, s. 49.

⁵⁰² Kıralp, a.g.e, s. 67.

sınırlamalarının üstesinden gelmek istiyordu. Lâkin Makarios stratejik düşünen değil, taktik düşünen birisiydi.⁵⁰³

Bağımsızlıkla gelen yeni gerçekler ve Enosis talebinin bilinen tehlikeleri ışığında; Kıbrıs Rumlarının hem Yunan olmaya devam edeceği, hem de adanın Yunan sahasına dâhil olması yerine bağımsızlıktan daha çok sosyal, siyasal ve ekonomik yarar elde edecekleri fikri üzerine kurulu bir Kıbrıslılık siyasi bilinci gelişmeye başladı. Başka bir ifadeyle Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir vilayeti olması fikri özel bir yankıya sahip değildi ve olamazdı. Ancak buna rağmen, “*bağımsızlık lehinde açık bir ideoloji gelişmedi. Kıbrıs Yunan siyasi prosedürü Yunan milliyetçiliğinin duygusal cazibesini aşmayı beceremedi*”. Bu nedenle Yunan milliyetçiliği ile ilgili belirsiz duyguların yükselmesine rağmen Enosis, Kıbrıs Rum siyasetinin egemen ideolojik çekirdeği olmaya devam etti. Bunun sonucu, “*Bağımsızlık taraftarı bir politikanın pratikte Enosis idealine teorik inançla birlikte var olması tezatlığıydı ve bu Kıbrıs Rum siyasetinde bir çeşit ideolojik felç yarattı*”.⁵⁰⁴

Kıbrıs Cumhuriyeti 24 Mayıs 1961 tarihinde Avrupa Konseyi üyesi olmuştu. Kıbrıs, hem Bağlantısızlık Hareketi'nin hem de Avrupa Konseyi'nin üyesi olan tek devlet olma özelliğini kazanmıştır. Bu üyelik Avrupa Ekonomik Topluluğu ilişkilerinin yolunu açmıştı. Hemen ertesi sene 4 Ekim 1962'de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kabul edilmiş ve aynı yıl içinde Ortak üyelik için Brüksel'e müracaat edilmişti.⁵⁰⁵ “*Bağımsız*” Kıbrıs'ın tamamen NATO güdümüne gireceği beklentilerine karşılık Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Küçük'ün muhalefetine rağmen Cumhurbaşkanı Makarios bağlantısız ve tarafsız bir politika izlemeye başlar. Bağlantısızlarla iyi ilişkiler kuran Makarios, kısa zamanda AKEL'in desteğini kazandı. 1960 yılında bağlantısızlara üye olan Kıbrıs, aynı zamanda sosyalist ülkelerle de ilişki kurdu. Makarios'un buradaki esas amacı Londra ve Zürih Antlaşmalarının koşullarından kurtulmaktır. Bağlantısızların Makarios'a destek vermesinin nedeni, etkin devletlerin pek çoğunun sınırları içinde farklı etnik grupların bulunması ve Kıbrıs'taki Türk tezinin desteklenmesi durumunda kendi ülkelerindeki durumla çelişebileceğiydi.⁵⁰⁶

---

⁵⁰³ Richter, **a.g.e**, s. 194.

⁵⁰⁴ Mavratsas, **a.g.e**, s. 31.

⁵⁰⁵ Hasgüler, **a.g.e**, s. 127-128.

⁵⁰⁶ Kızılyürek, **a.g.e**, s. 70; Hasgüler, **a.g.e**, s. 108. Bağlantısız Hareketi üyesi ülkeler 1960'lı yılların ilk yarısından itibaren BM oturumlarında önemli bir konuma gelmişlerdi. Bu şekilde Bağlantısızların BM'deki etkin konumları Kıbrıs konusuna da yansımıştı. Makarios başpiskopos iken Asya-Afrika liderleriyle ilk defa 1955 Bandung Konferansında tanışmıştı. Bu konferansta davasını anlatma fırsatını yakaladı. Bu temas, sonradan 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyetiyle 1961'de kurulacak olan Bağlantısız Hareketi Zirvesi'nde kurucu ülke unvanı verilmesine neden oldu. Bu durum Kıbrıs'ın devlet yapısı itibariyle çelişkiliydi. Keza garantör devletler NATO üyesiydi. Bkz. Hasgüler, **a.g.e**, s. 98.

Bu amaç doğrultusunda Kıbrıslı Türklere antlaşmalarla sağlanan hakları çok gören Makarios, bir yandan çözülmemiş meseleleri bahane ederek anayasa değişikliğine gidilmesi gerektiğine dair faaliyet içine girecek, diğer yandan gizli bir örgüt kurarak Ada'daki asayişin bozulmasında önemli rol üstlenecekti.

Kıbrıs Cumhuriyeti son tahlilde “*Soğuk Savaş’ın Çocuğu*” idi. Soğuk Savaş ortamında Kıbrıs'ta iki halkın bir arada yaşamasının mümkün kanaati Batılılar tarafından sürekli olarak gündemde tutuldu. Fakat Kıbrıs'ın özellikle daha devletin kurulmasından sonra Bağlantısızlık politikası izlemesi, AKEL'in artan gücü, Sovyetler ve sosyalist blokla yakın ilişkisi, Batı'yı rahatsız ediyordu. Özellikle üç NATO üyesinin garantörlüğünü yaptığı bir devletin böylesine başına buyruk etmesi rahatsız ediciydi Dolayısıyla onu kontrol etmenin en etkin yolu, ona hata yaptıracak yaklaşımlarla Türk-Rum çatışmasına izin vermektir. Makarios da bu rolü tam da istenildiği gibi oynadı ve Kıbrıs'ın bölünmesine yol açacak her girişimi bizzat destekledi.⁵⁰⁷

Toplumlararası sorunların çözümlenemediği 25 Mart 1962 tarihinde Lefkoşa'daki Ömeriye ve Bayraktar camilerinde bombaların patlatılması, sonrasında R. Denктаş'ın bürosuna bomba atılması Kıbrıs'taki tedhiş hareketlerinin sinyali verilmiş oluyordu.⁵⁰⁸

1962 yılı başında Makarios, EOKA'yı gizlice yeniden teşkilatlandırması için İçişler Bakanı Yorgacis'e talimat verdi. Buna göre Yorgacis ve Klerides, kurmay heyetiyle, yerel komutanları ve silah depolarıyla teşkilatlanma sağlanacaktı. Büyük miktarda silah ve cephane gizliye adaya sokulacaktı. Eski EOKA savaşçıları sadece yeraltı deneyimine sahip olduklarından, Türk ordusunun askeri uzmanlarının eğitip liderliğini ettiği TMT ile mücadelede direniş gösteremeyecekleri açıktı. Bu yüzden yeni teşkilat, Yunan subaylarınca eğitilmeliydi. Bu subaylar da ancak Kıbrıs'taki Yunan alayından olabilirdi.⁵⁰⁹

Teşkilatın EOKA'nın bir çeşit devamı olması nedeniyle, Yorgacis şef olarak Grivas'ın bazı tavırlarını benimsemişti. Grivas'ın kod adı “*Digenis*” iken, Yorgacis de aynı anlayışla “*Akritas*” kod adını almıştı. Her iki isime, 10. yüzyıldan kalma Bizans destanında rastlanmaktadır. Tıpkı Grivas gibi (Lider, Digenis), Yorgacis emirlerini “Lider Akritas” diye imzalıyordu. Çarpıcı bir isim bulmaya çalışan yetkililer uygun bir ad bulamayınca teşkilat “*Organosis (Örgüt)*” adıyla tanındı. Organosis'in ikinci komutanı Papadopoulos idi.⁵¹⁰ Rum hazırlığına karşı TMT de 1963 yılı içinde eğitim çalışmalarını yeniden başlattı. Bu dönemde TMT'nin kadroları ve örgütlenmesi yeniden düzenlendi. Örgüte alınan yeni Kıbrıslı Türk

---

⁵⁰⁷ Hasgüler, a.g.e, s. 11.

⁵⁰⁸ Gönübol, a.g.e, s. 374; Fırat, a.g.e, s. 116-127.

⁵⁰⁹ Önalp, a.g.e, s. 66-67.

⁵¹⁰ Richter, a.g.e, s. 213

üyeler yaşadıkları yerlerde gözlerden gizli eğitim yapabilecek durumda olmadığından, askeri eğitimin büyük kısmı Türkiye’de oluyordu. Her köyde bir savunma örgütü, her mahallede bir direnç örgütü kuruldu.⁵¹¹

Makarios 22-26 Kasım 1962 tarihlerinde Ankara’ya gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında, değişiklik isteklerine karşı İnönü tarafından kesin ikazlar yapılmıştı. Makarios bu gezisinde Türkiye’den gelebilecek tepkiyi tespit etmeye çalışıyordu. Makarios, Ankara’da ayrı belediyelerden söz ettiğinde, Türk diplomatlar kesin dille istekleri reddettilerse de Makarios bunun bir uyarı olduğunu anlamadı. Türklerin esnek davrandığını, ayrı belediyeler konusunda Türkiye’nin olasıklıklı davranacağını düşünüyordu.⁵¹² Makarios’un, Türk Hükûmeti’nin pasif bir duruş takınacağını düşünmesinin bir diğer nedeni ise, müdahalenin Türk-Yunan savaşını kısırtabileceği nedeniyle Türkiye’nin müdahale etmeyeceğiydi.⁵¹³

Kıbrıs Türklerini “*azınlık statüsüne*” düşüren Makarios’un Anayasa’da değişikliğini istediği 13 madde şunlardı:

1. Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının kaldırılması,
2. Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekâlet edebilmesi,
3. Temsilciler Meclisi Başkanı ve Yardımcısı, cemaatler tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerinin katılması ile seçilebilmesi,
4. Temsilciler Meclisi Başkanına, Temsilciler Meclis Başkan Yardımcısının vekâlet edebilmesi,
5. Bazı kanunların yapılması için Anayasa’da öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,
6. Belediyelerin birleştirilmesi,
7. Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi,
8. Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi,
9. Ordunun miktarının Anayasa’ya bağlı olarak değil, özel bir kanuna göre tayin edilmesi,
10. Memurların nüfus oranlarına göre cemaatler arasından alınması,

⁵¹¹ Aynı yer; İsmail, **a.g.e.**, s. 347. 1963 yazında Yunan Hükûmeti düşünce, Organosis’e saklamadan eleman almaya hız verildi. Teşkilatın eğitilmiş üyeleri ve memurlar, köylerde özellikle de Türklerin yaşadığı bölgelerde örgütleniyorlardı. 100-130 mevcutlu bölükler kurulup eğitildi. 1963 yılı Aralık ayında, Organosis’in 5000 çok iyi eğitilmiş, 5000 de kısmen eğitilmiş elemana sahip olduğu söylenmekteydi. Ada’ya silah kaçak kaçakçılığını ise Yunanistan’daki geleceğin diktatörü olacak Yorgos Papadopoulos yürütüyordu. Bkz. Richter, Aynı yer.

⁵¹² Önalp, **a.g.e.**, s. 69; Richter, **a.g.e.**, s. 198; Özmen, **a.g.e.**, s. 230. Hasgüler’e göre; Türk Cumhurbaşkanı Gürsel, İnönü’nün Makarios’un önerilerini görüşme konusu bile yapılmamasını eleştirmişti. Yunanistan da, Makarios’u anayasa değişikliği konusundaki katı duruşundan ötürü eleştiriyordu. Bkz. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 242-243.

⁵¹³ Richter, **a.g.e.**, s. 204.

11. Amme Hizmeti Komisyonu 10’da 3 oranında bir esas olduğu halde yapılan teklifte bu oranın 5’te 1’e indirilmesi,
12. Amme Hizmeti Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması,
13. Rum Cemaat Meclisinin lağvedilmesi.⁵¹⁴

Makarios anayasa değişiklikleriyle ilgili çalışmanın detaylandırılması görevini Klerides’e vermişti. Klerides’in bunun büyük sorunlar yaratabileceği uyarısına karşın, Makarios ısrarcıydı. Çalışmalarının sonucunu Makarios’a ilettiğinde Klerides, Türkiye’nin bu anayasa değişikliklerini kabul etmeyeceği ve Zürih-Londra Antlaşmalarının ortadan kalkacağı uyarısını tekrarlardı. Makarios bir adım daha atarak, Adalet Bakanı, Çalışma Bakanı, Anayasa Mahkemesi ve Kıbrıs Başsavcısı’ndan oluşan bir komite kurarak anayasa değişiklik önerilerinde gerekli çalışmayı yapıp dengeli bir belge oluşturma talimatı verdi.⁵¹⁵ AKEL’in 13 madde değişikliğinde Makarios’a desteği de, Ada’yı bölünmeye götüren temel hatalardan birisi olacaktı.⁵¹⁶

Makarios 13 madde değişikliğiyle iç siyasette, üstündeki baskıları azaltma düşüncesindeydi. Bu dönemde AKEL ve Makarios’un uyum içinde olması EOKA’yı rahatsız ediyordu. 1960’dan itibaren AKEL, Makarios’un iç ve dış politikalarına destek veriyordu. Böylelikle AKEL ve Kilise dayanışma halindeydi. Bu, EOKA için endişe veren bir gelişmeydi. Enosis için mücadele etmeye kararlı EOKA’cılar için engel olanlar Kıbrıs Türkleriyle, komünistlerdi. Makarios’a karşı EOKA içinde bir güvensizlik oluşsa da, Makarios hiçbir şekilde Enosis’ten vazgeçtiğini belirtmemişti. Bunun sebepleri; Türkiye’nin Kıbrıs Türklerine olan desteğine karşın, Yunanistan’ın desteğini yanında bulmak, Enosis düşüncesine hayır demek: Yunanistan’ın Makarios Hükûmeti’ni devirmeye ya da EOKA ile Grivas’ın güçlenmesine yol açabilme olanaklarıydı. Kısacası Makarios anayasa değişikliğini isteyerek Kıbrıs Türk kesiminin karar alma mekanizmasındaki ağırlığını kırmayı ve böylelikle EOKA’yı yumuşatmayı düşünüyordu. Makarios’un 13 maddelik değişiklik önerisi, “erkin bir toplumdan ötekine aktarılmasıydı”. Başka bir deyişle devlete iki toplumlu karakterinin yıkılarak, tek toplumlu yani, Helen karakterine bürünmesiydi.⁵¹⁷

13 Mart 1963 tarihinde Makarios “*Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasını temin eden Zürih ve Londra Antlaşmaları, o zamanda hüküm süren şartların bir sonucudur. Kıbrıs*

---

⁵¹⁴ Özmen, a.g.e, s. 230-234.

⁵¹⁵ Richter, a.g.e, s. 206.

⁵¹⁶ Hasgüler, a.g.e, s. 156.

⁵¹⁷ Kızılyürek, a.g.e, s. 70-72; Hasgüler, a.g.e, s. 238. Kıralp; a.g.e, s. 65-66.

mücadelesinin gayesi bir cumhuriyet kurmak değildi. Antlaşmalar sadece temeli kurdular” diyerek Kıbrıs Cumhuriyeti’ne temel teşkil eden antlaşmaları ve anayasayı hedef almıştı.⁵¹⁸

Makarios’un anayasadaki değişiklik isteği kasıtlı bir provokasyondur. Makarios’a göre tek taraflı Türk müdahale tehlikesi azdı. İngiliz ve Amerikan hükûmetleri, Türkiye üzerinde baskı kuracak ve Yunan Hükûmeti de değişikliklere razı olacaktı. Baskı, 8 Aralık 1963’te Paris’te yıllık NATO toplantısında yapılacaktı. Bu manevranın işe yaramaması halinde, bağlantısız ülkeler ve eski sömürgelerden ezici çoğunlukla destek alabileceği BM’ye gidilecekti.⁵¹⁹

Makarios Garantör ülkelerin iç krizlerinden faydalanmaya çalışıyordu. Böylece anayasa değişikliklerinin gerçekleşmesi daha kolay olacaktı. Bu dönemde Yunan Başbakanı Karamanlis 10 Haziran’da istifa etmiş yerine Pipinelis yeni başbakan olmuştu. Yunanistan’ı terk eden Karamanlis Paris’e sürgün gitmişti. 18 Haziran’daki Profuma Skandalı ise İngiltere Başbakanı Macmillan’ın 18 Ekim 1963’te istifasına neden oldu.

Bu gelişmeleri gören Makarios, 1963 Eylül ortalarında, çok daha kesin bir pozisyon aldı: Anayasa değişikliği zorunluluktur. 1963 Eylülü sonunda Yunanistan’da genel seçimlerin yapılmasına karar verilince istifa eden Pipinelis Hükûmeti’nin yerini geçici hükûmet aldı. Bu değişiklik seçimlere ve yeni hükûmetin kurulmasına kadar, Yunanistan’ın harekete geçemeyeceği anlamına geliyordu.⁵²⁰ Yunanistan’da Karamanlis ve Pipinelis hükûmetlerinin düşmesiyle Makarios için uygun ortam oluşmuştu. İngiltere’de iç işlerinde pekiyi sayılmazdı. O sırada Türkiye’de de bir hükûmet krizi mevcuttu. 1963 yılının sonlarında, 17 Kasım’da yerel seçimlerle birlikte İnönü yeni bir kabine kurmakla meşguldü.⁵²¹

29 Kasım’da Makarios, 13 maddenin nihai metnini Dr. Küçük’e, Yunanistan’a ve Türkiye’ye ilettili.⁵²² Başpiskopos Makarios’un önerileri Kıbrıslı Türkler tarafından derhal, Türkiye tarafından da 6 Aralık 1963’te reddedildi.⁵²³

2.4. 1963-1964 Olayları

Anayasa değişikliğine karşı Kıbrıs’taki Türklerin olay çıkartacağı imajını vermek adına, 4 Aralık gecesi, Lefkoşa’nın Baf kapısı yakınlarındaki Markos Drakos’un (İngilizler tarafından öldürülen bir EOKA militanı) heykeline yerleştirilen bir bomba konuldu. Bu eylemin

⁵¹⁸ Özmen, **a.g.e.**, s. 227. Nitekim bir mülakatta Makarios “*Enosis’ten vazgeçip bağımsızlığa yönelmek hayatının en ağır kararı olduğunu*” söyleyecektir. Bkz. Kırpalp, **a.g.e.**, s. 7.

⁵¹⁹ **a.g.e.**, s. 209.

⁵²⁰ **a.g.e.**, s. 203-206.

⁵²¹ Önalp, **a.g.e.**, s. 70; Richter, **a.g.e.**, s. 208.

⁵²² Richter, **a.g.e.**, s. 207-208.

⁵²³ Özmen, **a.g.e.**, s. 230.

sorumluları Türkler olarak gösterildi ve hemen ardından EOKA'nın bildirisi geldi. Bildiride, bombanın Kıbrıslı Türkler tarafından atıldığı söyleniyordu. Ertesi gün Rum öğrenciler heykelin bulunduğu noktada bir miting düzenlediler. Buna karşılık Kıbrıslı Türkler olayın Rumların işi olduğunu açıkladılar. Rum iddialarına karşın bu olay, “*Akritas Planı*” olarak tarihe bir planın parçasıydı.⁵²⁴

“*Akritas Planı*” olarak bilinen ve nihai vazgeçilmez hedef Enosis'e ulaşmaya kadar yürütülmesine dönük Organosis'in planı 1963 Eylül'ünde hazırlanmıştı. O sırada, anlaşmaya varılmaması halinde tek taraflı Anayasa değişikliği yönünde harekete geçme kararı alan Makarios, yabancı büyükelçilikleri bilgilendirmeye başlamıştı. Özellikle 6 Haziran 1963'de sözlü bilgilendirdiği ABD Büyükelçisi'ne gönderdiği gizli memorandumda Makarios, “*Anayasa değişikliğiyle Garanti ve İttifak Antlaşmalarını feshetme kararının kesin olduğunu*” söylüyordu.⁵²⁵

Akritas Planı'na göre Rum siyasetçiler Kıbrıs Rum egemenliğine zemin hazırlayacak değişiklik taleplerinin ardından, Türklerin bu talebe karşı çıkması ve başkaldırması halinde direnişler kısa sürede bastırılacak ve dış müdahalelere yol açılmaması için katliam izlenimi yaratmaktan kaçınılacaktı. Plan, ilk kez 21 Nisan 1966'de Grivas tarafından “*Patris*” gazetesinde yayınlandı. Grivas'ın basına sızdırmasının nedeni; o dönemde Grivas ile Yorgacis arasında Rum toplumunun silahlı gücünü yönetme konusundaki mücadeleleriydi. Grivas, Yorgacis'i beceriksiz olarak göstermeye çalışıyordu.⁵²⁶ “*Şef Akritas*” imzasıyla yayınlanan bu planın birinci kısmında, uluslararası platformda uygulanacak stratejiler, Türklerin haklarının ellerinden nasıl alınacağı, terörist örgütün personeli, eylem yerleri ve silahları birer birer açıklanmıştı. Makarios, Yorgacis, Klerides ve Sampson'un gibi birçok kişi Akritas Planı'ndan sorumluydu⁵²⁷

Akritas Planı dört aşamadan oluşmaktaydı. Buna göre:

I. Aşama: Anayasanın olumsuz maddelerini değiştirmek.

II. Aşama: Garanti Antlaşmalarını ortadan kaldırmak.

III. Aşama: Self-Determinasyon hakkını kullanmak

⁵²⁴ Önalp, a.g.e, s. 70; Özmen, a.g.e, s. 234.

⁵²⁵ Perikleus; a.g.e, s. 134.

⁵²⁶ Öte yandan Türk liderliği de kendi planını hazırlamaktaydı. 14 Eylül 1963 tarihli bir plan metnine göre Türk liderler Rum toplumundan bağımsız bir Türk Hükümeti ilan etmeyi, bu hükümetin Türkiye tarafından tanınması ve desteklenmesi, Kıbrıslı Rumların karşı çıkmasının getireceği çatışma koşullarında mücadele etmek için bütün Türk nüfusun Rum toplumundan fiziken ayrılmasını öngörüyordu. Küçük ve Denктаş imzalı bu belge, çatışmaların ardından makamını terk eden Küçük'ün gizli kasasında bulunmuş ve Kıbrıs Rumları tarafından propaganda malzemesi yapılmıştı. Bkz. Kıralp, a.g.e, s. 72-73.

⁵²⁷ Ulvi Keser, “*21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yanışmaları*”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, X/23, 2011, s. 121; Önalp, a.g.e, s. 70-71.*

IV. Aşama: Yunan hükûmetine başvurarak Kıbrıs'ı Yunanistan sınırları içine almayı kabul edip etmediğini sormak.”⁵²⁸

Türkiye'nin Makarios'un sunmuş olduğu anayasa değişikliği tasarısına ret cevabından sonra, Akritas planını uygulamaya geçildi. Yunan başbakan Yorgos Papandreou, Genelkurmay Başkanlığı'nın işbirliğiyle Akritas Planı'nın tatbik mevkiine koyulmasına olur verdi.⁵²⁹

Olayların başlaması için bir bahane aranmaktaydı. Bu bahane de 21 Aralık gecesi Girne'den Lefkoşa'daki evlerine giden bir grup Türk'ün arabalarının durdurulması hadisesiyle başladı. Türk bayanın üstünü aramaya çalışan Rumlara karşı tepkilerin ardından olaylar patlak verdi. Grubun otomobiline ateş açılmış ve sonucunda Zeki Halil ve Cemaliye Emirali adlı iki Türk vefat etmişti. İki Rum polisi toplanan Türk kalabalığa ateş ederek beş Kıbrıslı Türkü de yaraladı. Bu olay iki cemaat arasında kanlı çarpışmaların başlamasına yol açmıştı.⁵³⁰

Ertesi gün saldırıyı kınamak için Lefkoşa Türk Lisesi bahçesinde toplanan Türk öğrencileri kurşunlaması sonucunda iki öğrenci ağır yaralandı. Lefkoşa'daki Atatürk büstüne saldırıldı.⁵³¹

22 Aralık günü olaylar Lefkoşa'nın Küçük Kaymaklı semtinde patlak verdi. Kasabada 5126 Kıbrıslı Türk, 1133 Kıbrıslı Rum yaşıyordu. Önemli bir Türk yerleşim merkezi olan Küçük Kaymaklıda 19 Aralık'tan itibaren Rum faaliyetleri gözlenmeye başlanmıştı. 22 Aralık günü başlayan olaylarda Küçük Kaymaklı'nın dış dünyayla bağlantısı tamamen kesilmişti. Yunan Alayı da Rum saldırganlarla birleşince, semtin tamamıyla kuşatılmıştı. Aynı gün Makarios Garanti Antlaşmalarını tanımadığını ilan etti.⁵³²

Rum kuvvetleri çeşitli kollara ayrılmıştı. Her biri yüz kişilik muhtelif bölüklerden oluşmuş en kuvvetli birliğe Yorgacis komuta etmekteydi. Havan, makinalı tüfek, otomatik silahlar, el bombalarıyla teçhiz edilmiş olan bu birlikler ayrıca çelik levhalarla sağlamlaştırılarak zırhlı araçlar haline getirilmiş kazı makinalarına da sahipti. Diğer önemli bir gücün komutası Makarios'un hekimi Dr. Vasso Lissarides'teydi. Sonuncu birlik ise Mahi gazetesinin sahibi, Nikos Sampson'un komutası altındaydı. Bir zamanlar İngilizlere karşı terörist faaliyetlerde bulunmuş olan bu şahıs, hepsi de sırtlarından vurularak öldürülmüş

⁵²⁸ Kıralp, **a.g.e.**, s. 8-9; Hasgüler, **a.g.e.**, s. 134-135.

⁵²⁹ İsmail, **a.g.e.**, s. 63. Gerçekten de Papandreou ile Venizelos'un sırasıyla Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak 3 Kasım 1963 tarihinde iktidara geri dönmesinden sonra, Yunanistan Genelkurmayı tarafından kabul edilip detaylandırılan “Akritas” Planı'na belgelerde “Makarios Planı” olarak atıf yapılıyordu. Bu plan, daha sonra Yunanistan Savunma ve Dışişleri Bakanlıklarınca da 6-7 Aralık 1963'de kabul edilecekti. Genelkurmay'ın hazırladığı raporda, “Doğrusu, Kıbrıslı Rumlardan ve özgür Yunanistan'ın ezici çoğunluğu Kıbrıs'la birlik konusunda güçlü bir irade beyan etmiştir” diyen belge, şöyle sona eriyordu: “Bu nedenle, yukarıda sıraladığımız bu konu herkesin zihnine ‘Ulusal Hedef’ olarak kazanmıştır.” Bkz. Perikleus, **a.g.e.**, s. 137.

⁵³⁰ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 376; Önalp, **a.g.e.**, s. 72; Özmen, **a.g.e.**, s. 235.

⁵³¹ Özmen, Aynı yer; Önalp, Aynı yer.

⁵³² Özmen, **a.g.e.**, s. 236-237.

polislerin fotoğraflarını gazetesinde yayınlıyordu. Ellili yıllarda İngilizler tarafından tutuklanan ve işlediği cinayetlerden dolayı müebbet hapse mahkûm olan Smapson, daha sonra genel aften yararlanarak hapisten çıkmış. Bütün birlikler emirleri doğrudan doğruya Makarios'tan alıyorlardı.⁵³³

Akşam saatlerinde Küçük Kaymaklı'da saldırılar başlamıştı. Öğylen vakti Nikos Sampson'un kalabalık bir grup adamı Türk mevzilerine karşı şiddetli bir saldırıya geçti. Çelik levhalarla takviye edilmiş üç buldozer ve el yapımı birkaç zırhlı araçla Türk mevzilerine saldırdılar. Bu çatışmada büyük kayıplar oldu. Kıbrıslı Rum örgüt kadın ve çocukları öldürüp, Türklerin mal ve mülklerini yağmalayıp rehin aldılar. Sampson'un hasta Türk katili (tourkagos) olarak ünlenmesini sağlayan da bu eylemdi. Ölü sayısı 20'yi bulmuş, onlarca kişi yaralanmıştı. 700 kişinin rehin alındığı söylenmekteydi.⁵³⁴

Bu şiddet eylemleri olurken, Dr. Küçük ve Türk bakanlar Makarois'un sarayında cumhurbaşkanı ve içişleri bakanıyla görüşerek olayların sona ermesi için görüşmeler gerçekleştirdi. Makarios olayların sorumlusunun Kıbrıslı Rumlar olmadığını belirtti.⁵³⁵

Kanlı Noel olarak tarihe geçen olaylar Türkiye'de geniş yankı bulmuştu. Üniversite gençliği protesto mitingleri düzenlemiş ve Kıbrıs Türklerine karşı yapılan saldırılara tepki göstermişti. Başbakan İnönü, radyoda yaptığı konuşmada "halkın olaylar karşısında herhangi bir asayişsizliğe izin vermemesini" istedi. Başbakan İnönü, muhalefet partilerinin liderleriyle de bir araya gelerek gelişmeler hakkında bilgi verdi.⁵³⁶ Kıbrıslı Türkler, 21 Aralık sonrasında Türk bölgesi olan Küçük Kaymaklı bölgesi boşaltılıp Hamitköy'e geçmek zorunda kalmışlardı.⁵³⁷ Daha sonraki yıllarda Eleftheria gazetesinde anıları yayınlanan Yunan kanadına mensup subayların emriyle hareket ettiğini söyleyen Nikos Sampson, Küçük Kaymaklı çatışmalarını da "*Yunanların Balkan Savaşları dışında Türklere karşı elde ettikleri tek zafer*" olarak ilan etmişti.⁵³⁸

Bu gelişmeler üzerine Türkiye, 23 Aralık'ta İngiltere ve Yunanistan hükûmetleri nezdinde harekete geçti. Rum saldırılarının önlenmesi için birlikte harekete geçilmesini istedi. Türkiye'nin bu girişimiyle 24 Aralık tarihinde Lefkoşa'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına bir ortak bildiri yayınlandı. Bu çağrılara rağmen çatışmalar durmadı. Rum çeteleri 24 Aralık günü Lefkoşa'nın Kumsal bölgesine saldırarak, Kıbrıs Türk Alayı'nda doktor olarak

---

⁵³³ Önalp, a.g.e, s. 73

⁵³⁴ Richter, a.g.e, s. 219.

⁵³⁵ Önalp, a.g.e, Aynı yer.

⁵³⁶ Gülen, a.g.e, s. 399.

⁵³⁷ Keser, a.g.e, s. 121.

⁵³⁸ Özmen, a.g.e, s. 238.

görev yapan Binbaşı Nihal İlhan'ın eşi ile üç çocuğunu öldürdüler. Saldırıları sonucunda 18.667 Kıbrıs Türk'ü yaşadığı 103 köyü terk etmek zorunda kaldı. BM aracılığı ile köylerini terk etmek zorunda kalan Türklerle ilgili araştırma sonucuna göre, 1964 yılında Lefkoşa kazasında 39, Girne kazasında 7, Baf kazasında 49, Larnaka kazasında 21 ve Mağusa kazasında 21 köy olmak üzere 124 köy zarar görmüş, 1963'te başlayıp 1964'te devam eden olaylarda 364 Türk ölmüş, binlercesi köylerini terk etmek zorunda kalmıştı. 25 Aralık 1964 tarihinde Türk alayı, garnizonundan ayrılarak Lefkoşa-Gönyeli hattını savunmak için gerekli mevzilere yerleşti. Bu sırada Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı Savaş uçakları da İnönü'nün emriyle Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşunda bulundular.⁵³⁹ Türkiye'nin uyarı uçuşu yapması İngiltere ve Yunanistan'ı kaygılandırdığından bu iki devlet bu kez Türkiye ile ortak hareket etmeyi kabul etti. İngiliz yüksek komiserinin başkanlığında siyasi bir irtibat komitesi kuruldu. Ada'da barış ve nizamı sağlamak üzere 27 Aralık'ta İngiliz Yüksek Komiserinin başkanlığında bir “*Siyasi İrtibat Komitesi*” kuruldu.⁵⁴⁰ Türk ve Yunan alayları İngiliz General Young'un komutasına verildi.⁵⁴¹

24 Aralık'tan 30 Aralık'A kadar geçen süre içerisinde Rum saldırıları durmamıştı. Denya, Ayvasıl, Şillura köyleri Kıbrıslı Rumlar tarafından işgal edilmişti. Ayvasıl köylüleri topluca öldürülüp, toplu mezarlara gömülmüşlerdi.⁵⁴²

21 Aralık 1963 tarihinde başlayan olaylar, Sovyetler Birliği'ni ilk anda ilgilendirmemişti. Olayların başlamasından dört gün sonra, 25 Aralık 1963'de Kıbrıs'ta olayların yeniden ve daha şiddetle başlamasıyla Türk uçaklarının bir kuvvet gösterisi olarak Lefkoşa üzerinde uçmaları, Sovyetler Birliğinin dikkatini soruna çekecekti. Türk Hükûmeti'nin bu hareketi karşısında endişelenen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, olaydan hemen sonra Kıbrıs'taki Sovyet Büyükelçiliği ile uzun görüşmeler yaptı. Bunun sonucu olarak Sovyetler Birliği, 31 Aralık 1963 tarihinde Türk Hükûmeti'ne bir nota gönderdi. Genel tonu itibariyle yumuşak sayılabilen bu notada, Sovyetler Birliği, Türkiye'nin kararlı tutumundan korkan Makarios'un çağrısı ile “*Kıbrıs Sorununa*” ilk adımını atmış oluyordu. Sovyet notasının Türk Hükûmeti'ne verilmesini izleyen günlerde, Makarios şu demeci yayınladı: “... *Şeref ve namusumuz ve Ada'nın bağımsızlığı için savaşağız. Bu savaşımızda tek başımıza değiliz. Yani başımızda diğer devletler de vardır...*”. Makarios'un “*diğer devletler*” sözüyle ile Sovyetler Birliği'ne atıfta bulunduğu kuşku yoktur.⁵⁴³

⁵³⁹ Önalp, a.g.e, s. 79-80; Özmen, a.g.e, s. 239.

⁵⁴⁰ Alasya, a.g.e, s. 69.

⁵⁴¹ Önalp, a.g.e, s. 81-82.

⁵⁴² Özmen, Aynı yer.

⁵⁴³ Aziz, a.g.e, s. 169-170. Sovyetler, self-determinasyon hakkı alınırca, Ada'da kuvvetli olan komünizm akımının daha da kuvvetleneceğini düşünüyordu. Bu durum, tarafsızlığa meyilli olan Makarios hükûmetini bağlantısızlar blokuna itecek, belki de Demirperde gerisine koyacaktı. Böyle bir durumda ise Ada'da bulunan İngiliz üslerinin

29 Aralık sabahı, Makarios ve Dr. Küçük, Yunanistan ve Türkiye Büyükelçileriyle İngilizler aracılığıyla ateşkes gayesiyle buluştu. 30 Aralık'ta iki karşıt taraf cephe hattından geri çekildi. 30 Aralık günü İngiliz generali tarafından mevcut durum çerçevesinde Lefkoşa'nın Türk ve Rum kesimini ayıran “Yeşil Hat” çizildi. Haritaya yeşil hat çizildiğinden artık bu bölgeye bu isim verilmişti. Ertesi gün taraflar ellerinde rehine ve esirleri aynı anda serbest bıraktı: 545 Türk, 26 Kıbrıslı Rum.⁵⁴⁴

1963'ten önce tamamen tüm ekip ve silahlarla yer altında olan TMT, 21 Aralık'taki çatışmalarla birlikte yer üstüne çıkmış, teşkilat biçim değiştirerek kısmi düzenli ordu modeline geçmişti. Yani teşkilat artık gizli saklı değil, mevcut hazır kadrosuna, sivil halkın da katılımıyla, tam anlamıyla olmamakla birlikte gerekli kadrolara sahip bir ordu modeline dönüşmüştü.⁵⁴⁵

1963 olayları ile birlikte, gerek Kıbrıs Türk liderliği gerekse Ankara Hükûmeti çözüm olarak “Taksim” tezini öngörmekteydi. Her ne kadar Kıbrıs Türk liderliği “bizim amacımız Taksim değil, Rumların Enosis istemlerine karşı tedbir alıyoruz” demişse de, 1963 olayları döneminde devlet içinde devleti andıran ve Taksim için ilk adımı oluşturan Türk kantonları bir kere oluşmuştu.⁵⁴⁶

Aslında Kıbrıs'ta ilk “darbe” Makarios'un anayasa değişikliği önerisiyle olmuştu. Bu darbenin kısa dönemli sonucu Kıbrıs ve Kıbrıslılar için yeni bir başlatmıştı. Kolaylıkla yara alabilir, kırılğan, istendiğinde kolaylıkla ortadan kaldırılabilecek bir yapı söz konusuydu. 1963'te ortak devletin “köküne kezzap” dökülmüştü ve sadece Kıbrıs Rumlarından oluşan bir yapı haline getirilmişti.⁵⁴⁷

TMT karma köylerde yaşayan Kıbrıslı Türklerin geri dönüşüne güvenlik sebebiyle izin vermemişti. Ya Lefkoşa'da kalmaları ya da sadece Türklerin yaşadığı köylere yerleşmeleri istenmişti.⁵⁴⁸ 1963 Noel'inde gelişen olaylardan sonra Kıbrıslı Türklerin neredeyse %25'i çadırlarda yaşamaya başlamıştı.⁵⁴⁹ Ada'da çatışmalar başlayınca Dr. Fazıl Küçük, Türk bakanlar, Türk milletvekilleri ve Türk kamu çalışanları görevlerini terk etme durumunda kaldılar. Toplum getto bölgeleri oluşturarak Kıbrıslı Rum çoğunluktan ayrıldı. Bu ayrılmanın temelde

---

kalkması kolaylaşacaktı. Bu ise, Sovyetlerin Akdeniz'e inmelerini kolaylaştıracak, bölgede söz sahibi olmasını sağlayacaktı. Bkz. **a.g.e.**, s. 209-210.

⁵⁴⁴ Richter, **a.g.e.**, s. 221.

⁵⁴⁵ Moral, **a.g.e.**, s. 71. Kıbrıslı Türkler özellikle 1963-1968 yılları arasında hep “mücahitlik” yaparak geçindiler. Söz konusu dönemde Kıbrıslı Türkler mücahitlikten başka bir iş yapmıyorlardı. Bu süreçte hem yaşanan çatışmaların hem de Makarios yönetiminin ekonomik ambargosunun büyük etkisi vardı. Bkz. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 27-28.

⁵⁴⁶ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 76.

⁵⁴⁷ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 247-248.

⁵⁴⁸ Richter, **a.g.e.**, s. 221.

⁵⁴⁹ Beratlı, **a.g.e.**, s. 49.

üç sebebi vardı. Birincisi, Türk toplumu sayısal güç ve silah gücü açısından avantajlı olan Kıbrıslı Rumlara karşı bu vesileyle daha iyi korunabilirdi. İkincisi, fiziki bir ayrılık siyasal bir ayrılığın zeminini oluşturarak milli dava canlı tutulabilirdi. Üçüncüsü, Kıbrıs Türk toplumuna tam manasıyla korku egemen olmuştu.⁵⁵⁰

Yeni kurulan devlet Kıbrıslı Türklerin bir nebze zoruna gitmekteydi. Kıbrıs Türkleri, nerden bakılırsa bakılsın sonuçta bir Rum papazın Ada'daki en üst düzeyde görev almasını hoş karşılamamıştı. Yunan ulusçuluğu ve Enosis'in sözcülüğünü yapan bir papaza güvenmiyorlardı. Adanın bir papazla özdeş tutulması ve Hristiyan ülkesi olarak algılanması Kıbrıslı Türklerin ağına gidiyordu.⁵⁵¹

İlgili tarafların birkaç gün içinde Londra'da bir konferansta buluşacakları netleşmesine karşın, Makarios oldubitti yaratma peşindeydi. 28 Aralık'ta Garantör Devlet dışındaki önemli devlet başkanlarına gönderdiği telgrafta, Garanti ve İttifak anlaşmalarından tek taraflı çekileceğini ilan etmişti. 29 Aralık'ta Kiprianou, Kıbrıs'ta bir çoğunluk yönetimi kurulması gerektiğini, azınlık haklarının korunacağını ve iki Anlaşma'nın feshedileceğini söyledi.⁵⁵²

1 Ocak 1964 tarihinden itibaren, Kıbrıs Rum Yönetimi Türk tarafında devlet bütçesinden vermesi gereken %30 ödeneği kesmiş ve Rumlara düşük faizli kredi vererek kalkınmalarını sağlamıştı.⁵⁵³

27 Şubat 1964 tarihinde Yunan Başbakanı Papandreou, Makarios'a bir mesaj göndererek kendisini desteklediğini bildirmişti. Ayrıca 29 Şubat 1964 günü Papandreou, Yunan halkına hitaben konuşmasında: *"Hükümetimiz bir Kıbrıs buhranı ile karşı karşıyadır. Zürih ve Londra Antlaşmalarının kötü sonuçları kendisini belli etmeye başlamıştır. Bu antlaşmaların uygulanması artık mümkün değildir. Yunan Hükümeti'nin Kıbrıslı Rumları kayıtsız şartsız desteklediğini de belirtmek isterim"* diyordu.⁵⁵⁴

Makarios 1 Mart 1964 tarihinde Papandreou'ya gönderdiği bir mektupta niyetlerini çok net bir biçimde ortaya koymuştu:

"... Sayın Cumhurbaşkanı, bizim niyetimiz Yunan Helenizm'inin geleceği özgürce kararlaştırması için Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı Anavatan'la eşgüdüm halinde feshetmektir. Kıbrıslı Rumlara adına antlaşmaları imzalayan kişi benim. Şahsi fikrim, o dönemin koşullarında başka bir seçenek yoktu. Ancak antlaşmaların kalıcı bir rejim olacağına hiç inanmadım... O zamandan beri Kıbrıs'ın içinde de dışında da olaylar farklı bir yola girdi. Bu nedenle, zorla dayatılan antlaşmalardan kurtulmaya çalışmamızın zamanı geldi. Bunun kolay bir proje olmadığını tümüyle kavriyorum. Uzun ve zor bir mücadele gerekli."

⁵⁵⁰ Kıralp, a.g.e, s. 71.

⁵⁵¹ Hasgüler, a.g.e, s. 109-110.

⁵⁵² Richter, a.g.e, s. 221-222.

⁵⁵³ İsmail, a.g.e, s. 68.

⁵⁵⁴ a.g.e, s. 69.

*Mücadelemiz şimdi hem askeri hem de siyasi cephede yürütülüyor. İlk cepheye gelince, bu bizim kendi seçimimizdir; ikincisi ise bize dayatılmıştır.*⁵⁵⁵

Makarios, kendi hesap hatalarına bağlı olarak olayların gidişatı ona başka bir seçenek bırakmadığında, tekrar “*ip cambazı diplomasisine*” sığınmıştı. Birincisi, kendi çevresindeki “*şahinler*”in baskısı altında hareket etmişti. İkincisi de yeminlerini çiğnediğini ileri süren Enosisçilerin belden aşağı saldırılarının ağırlığı altında hareket ediyordu. Kişisel ve ahlaki nitelikli bu son suçlama, Londra Antlaşmalarını imzaladığından beri, ruhuna eziyet eden iç bunalımını derinleştirip Klerides ve AKEL’in anayasa değişikliklerinin hem zamanlaması hem de kapsamına ilişkin çekincelerinden çok, bu eleştiriye kafa yormasına yol açmıştı.⁵⁵⁶

2.5. Londra Konferansı ve Birleşmiş Milletlerde Meselenin Görüşülmesi

Yaşanan gelişmelerin ardından Kıbrıs’taki düzeni sağlamak için Londra’da 15 Ocak 1964 tarihinde bir konferans düzenlendi. Konferansa garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin dışında ada cemaatinin temsilcileri de katılmıştı. Taraflar tezlerini sunarken Türk tarafı da daha sonra Türkiye’nin resmi tezi haline gelecek olan “*federal*” sistemin kurulmasını istiyordu. Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıs’ta ortaya çıkan durumun Ada’yı yönetmelerine engel olan Anayasa ve Türkiye’nin içişlerine karışmasını sağlayan antlaşmaların olduğu, Ada’dan Türk ve Yunan alaylarının çekilmesi gerektiği, bu sebeple Anayasa’nın değişmesi ve antlaşmaların ve bu arada Garanti Antlaşmalarının ortadan kalkması gerektiğini öne sürmüşlerdi.⁵⁵⁷

İngilizler, konferansta 10 bin kişilik bir NATO barış gücünün üç aylık bir süre için Kıbrıs’a gönderilmesini teklif etmişti.⁵⁵⁸ İngiltere, konferansın son günlerinde, bu teklifiyle ABD’yi de sorunun içine çekmeye çalışıyordu. Bu öneri, Sovyetlerin Kıbrıs sorununa “*taraf*” olarak karışmasına fırsat vermiş oldu. NATO askeri kararına ABD’nin de evet demesiyle, Kıbrıs’a gidecek NATO Kuvvetinin BM Güvenlik Konseyince kontrol edilmesi ortadan kalkmış oluyordu. Bu Sovyetlerin isteği dışındaydı. Sovyetler gönderilecek kuvvetin BM Güvenlik Konseyi’nden oluşmasını istiyordu. Aynı şekilde Makarios’un isteği de bu yöndeydi. Taraf olmayan ABD’nin işe karışması, Sovyetlerin meseleye girişine bir bahane, bir fırsat oluyordu.

ABD için önemli olan NATO’nun Kıbrıs sorunundan dolayı krize girmemesiydi. Türkiye’nin müdahale tehditlerine en sert biçimde karşı çıkan ABD; Kıbrıs sorununun NATO

---

⁵⁵⁵ Perikleus, **a.g.e**, s. 135.

⁵⁵⁶ **a.g.e**, s. 136.

⁵⁵⁷ Gönübol, **a.g.e**, s. 378.

⁵⁵⁸ Özmen, **a.g.e**, s. 241.

içinde taraflar arasında, NATO'nun Güney kanadını sarsmayacak bir çözüm şekliyle sona erdirmeyi amaçlamaktaydı.⁵⁵⁹

NATO Kuvvetinin Kıbrıs'a gönderilmesini protesto eden Sovyetler, 7 Şubatta bir nota verdi. ABD, İngiltere, Fransa, Türkiye ve Yunanistan'a verilen notada “*Akdeniz'deki duruma kayıtsız kalınamayacağı ve bu tip metotlara başvurmanın iyi karşılanmayacağı*” açıklanıyordu. Sovyetler devamında sorunun Kıbrıslıların kendi aralarında çözmesi gerektiği yahut meselenin BM'ye taşınması gerektiğini belirtiyordu. Notada sorunun bütünüyle BM'ye götürülmesini isteyerek Sovyetler buhranda söz sahibi olmayı istediğini göstermektedir. Bu çabasında da başarı kazanacaktır.⁵⁶⁰

İngilizlerin 10 bin kişilik bir NATO gücünün Kıbrıs'ta düzen ve güvenliği sağlaması Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edilse de bu teklifi Makarios kabul etmedi. Konferans bir uzlaşmaya varılamamasından dolayı 31 Ocak 1964'te dağıldı.⁵⁶¹ İngiltere, NATO teklifiyle ABD'yi Kıbrıs meselesi içerisine çekmeye çalışırken, Makarios da meselenin BM'de görüşülmesini isteyerek Sovyetler desteğini almayı umut etmekteydi.⁵⁶²

Makarios 24 Şubat 1964 tarihinde Sovyetler ile bir havacılık anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşma Rus uçaklarının Kıbrıs'a inmesine izin veriyordu. Aslında Makarios, Kıbrıs'a turist kılığında gelen Rus askerlerine ve silahlarına bu şekilde kılıf uydurmuştu.⁵⁶³

Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta kurulup BM'ye üye olmasından sonra, ilk defa 4 Mart 1964'te BM Güvenlik Konseyi'nde 186 (1964) sayılı kararın alınmasıyla birlikte sürekli gündemde olmaya başlamıştı.⁵⁶⁴ Kıbrıs'a NATO içinde çözüm bulunamayışın ardından, konunun görüşülmesi için İngiltere 15 Şubat 1964 tarihinde Birleşmiş Milletlere başvuruda bulundu.⁵⁶⁵ Güvenlik Konseyi, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs temsilcilerini de davet ederek 26 Şubat 1964 tarihinde uyuşmazlık hakkında alınacak tedbirleri görüşmüştü. Yapılan müzakereler sonucunda Konsey'in beş seçilmiş ülkesi Bolivya, Fas, Brezilya, Fildişi Sahili ve Norveç⁵⁶⁶ tarafından bir tasarı sunuldu. Alınan kararlara devlet ve cemaatlerden uyuşmazlığı

---

⁵⁵⁹ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 77.

⁵⁶⁰ Aziz, **a.g.e.**, s. 173-174.

⁵⁶¹ Fırat, **a.g.e.**, s. 724.

⁵⁶² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 939.

⁵⁶³ Önalp, **a.g.e.**, s. 85.

⁵⁶⁴ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 98.

⁵⁶⁵ Özmen, Şubat ayı içinde şiddetin durmamasından dolayı Türkiye'nin başvuruda bulunduğunu yazmaktadır. Şubat ayı içinde Arpalık, Limasol, Baf, Mağusa ve Poli Türklerinin saldırıya uğramasından dolayı, Türkiye 13 Şubat 1964'te BM Güvenlik Konseyi'ne başvuruda bulundu. Bkz. Özmen, **a.g.e.**, s. 239-240; Önalp ise, Londra Konferansı'ndan bir sonuç çıkmayınca Makarios, Rusları da meseleye dâhil etmek amacıyla BM'ye başvurmuştu. Bkz. Önalp, Aynı yer.

⁵⁶⁶ Gülen, **a.g.e.**, s. 402.

arttıracak hareketlerden uzak durulması istenildikten sonra Ada'ya bir "*Barış Kuvveti*" gönderilmesi fikri açıklandı ve bir arabulucunun görevlendirilmesi kararlaştırıldı.⁵⁶⁷

BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 yılında aldığı 186 (1964) sayılı kararın giriş ve diğer sekiz maddesi şöyledir: "*Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı veya BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir başka şekilde kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınacaklardır*" şeklinde Birleşmiş Milletler Yasası'nın II. maddesi IV. paragraf hükmünü hatırla tutarak; "*Bütün üye devletleri, Kıbrıs'ın BM Yasası altındaki yükümlülüklerine uygun olarak egemen Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki durumu kötüleştirebilecek veya uluslararası barışı tehlikeye sokacak herhangi bir hareketten veya hareket tehdidinde bulunmaktan kaçınmaya çağırır*". Türkiye Hükûmeti de I. maddesi verilmiş olan Güvenlik Konseyi'nin oybirliğiyle aldığı 186 (1964) sayılı kararını benimsemişti. Bu karar aynı zamanda Kıbrıs'a BM Barış Gücü gönderilmesini de içermekteydi. Bu arada Başbakan İnönü, BM Güvenlik Konseyi'nin bu kararına rağmen Türkiye'nin müdahale hakkının sürdüğünü açıklamıştı.⁵⁶⁸ BM Güvenlik Konseyi toplantılarına katılan Denктаş'ın Kıbrıs'a girişi Makarios tarafından yasaklanmıştı.

Kıbrıs'taki BM Barış Gücü oluşturulurken tarafsızlık ilkesiyle Türkiye ve Yunanistan dışarıda bırakıldı. Makarios'u rahatsız edecek olan NATO üye askerleri gibi, Bağlantısız ve III. Dünya ülkelerinin askeri mensupları Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve ABD'yi rahatsız ederdi. BM Barış Gücü ile asker gönderen ülkeler İngiltere, Kanada, Danimarka, İrlanda, Finlandiya ve İsveç oldu. Avusturya ise Barış Gücü'nü askeri bir hastane ile destekledi. Böylelikle BM Barış Gücü üç NATO üyesi (İngiltere, Kanada ve Danimarka) ile dört NATO dışı devletin (İsveç, İzlanda, Finlandiya ve Avusturya) katılımıyla kurulmuş oldu.⁵⁶⁹

13 Mart 1964'te çatışmaların durmamasından ötürü, Türkiye, İngiltere ve ABD'ye bir nota göndermişti. Türk Hükûmeti, saldırıların sonlanmaması durumunda müdahale hakkını kullanacağını söylüyordu. Bu amaçla Türkiye bir süredir birliklerini İskenderun limanına kaydırarak hazırlık yapmaktaydı. Olayların seyri esnasında ise Amerikan 6. Filo Kıbrıs'a doğru yol alırken, Sovyet denizaltıları da bölgedeydi.⁵⁷⁰ Kıbrıs Rum temsilcisi BM Güvenlik Konseyi'ni 13 Mart tarihinde acil toplanması için çağırdı. Konsey, barışı tehdit edecek tehdit ve eylemlerden kaçınılması çağrısında bulundu. BM Barış Gücü Kıbrıs'a 14 Mart 1964

---

⁵⁶⁷ Fırat, **a.g.e**, s. 725.

⁵⁶⁸ Hasgüler, **a.g.e**, s. 98-99.

⁵⁶⁹ Kıralp, **a.g.e**, s. 74-75.

⁵⁷⁰ Önalp, **a.g.e**, s. 90.

tarihinde 42 Kanada askerinden oluşan birlik geldi. Haziran ayı ortalarına kadar diğer ülkelere ait yaklaşık 7000 asker de Kıbrıs'a gelmiş olacaktı.⁵⁷¹

16 Mart 1964'te TBMM, gerektiğinde Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma kararı için yetki aldı. Yine aynı gün hükûmet, 1930'da Yunanistan'la imzalanan “*İkamet, Ticaret ve Fesih*” anlaşmasını feshederek Yunan uyruklu vatandaşların ülkeden gönderilme kararı aldı. 1964'ün sonuna dek geçen sürede toplam 8600 kişi Türkiye'den ayrılmıştı.⁵⁷²

2.6. Johnson Mektubu

Şubat ayında Makarios ve kabinesi, Türk müdahalesine nasıl karşılık vereceğini, çeşitli silahlı grupları tek askeri örgütlenmede nasıl birleştireceğini ve Kıbrıs'ın savunma güçlerini nasıl takviye edeceğini düşünmüştü. Bu doğrultuda, devletin denetiminde “*Milli Muhafız Ordusu (Ethniki Froua)*” kuruldu.⁵⁷³

Makarios'un bu dönemdeki sertlik politikasının nedenlerinden bir tanesi yeni Yunan başkanı seçilen Papandreou'dan aldığı destekti.⁵⁷⁴ Makarios, kritik günlerde, Kral Paul'un cenaze töreni için 6 Mart 1964'te Atina'daydı. Papandreou ile bir toplantı düzenlendi. Makarios, Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopoulos, Tuğgeneral Peridis, Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianou, Büyükelçi Kranidiotis ve Grivas'ın katıldığı toplantıda Kıbrıs'ın Yunanistan'a coğrafi uzaklığından dolayı yardımın zor olduğu sonucu çıktı ve bu sebeple malzeme desteğiyle Ada'daki Yunan alayı haricinde Kıbrıs'a ek asker gönderilmesi sonucuna varıldı.⁵⁷⁵

Makarios'un Atina ziyaretinin ardından, Yunan Silahlı Kuvvetleri karargâhı içinde Grivas komutasında EMEK (Eidiko Mikton Epiteleion Kiprou-Kıbrıs Özel Karma Kurmay Heyeti) kuruldu. Yunanlar Grivas'ı Kıbrıs'a göndermek istemediğinden, emekli General Yorgos Karayannis'in Kıbrıs'ta komutanlığı üstlenmesine karar verildi. Mart'ın ikinci yarısında, büyük miktarda silah ve cephane gizlice Kıbrıs'a sokuldu ve Garoufalias mevcutu 8000'e çıkarılacak olan 1000-2000 iyi eğitilmiş dağ komandoları sevk edilmesini istedi. Gelen Yunan askerleri Kıbrıs pasaportuyla Nisan'dan başlayarak Kıbrıs'a girmeye başladı.⁵⁷⁶ 10 bin Yunan askerinin Kıbrıs'a sevkiyatı 1964 yazına kadar tamamlanmıştı. Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre Yunanistan Kıbrıs'ta 950'den fazla asker bulunma hakkına sahip değil iken, şimdi 10 bin Yunan askeri Kıbrıs'taydı.

---

⁵⁷¹ a.g.e, s. 91.

⁵⁷² Armaoğlu, a.g.e, s. 940.

⁵⁷³ Richter, a.g.e, s. 231.

⁵⁷⁴ Fırat, a.g.e, s. 726.

⁵⁷⁵ Richter, a.g.e, s. 230.

⁵⁷⁶ Aynı yer.

EOKA üyeleri Atina’da Grivas ile görüşmeye başlamış ve kendisini “*Kıbrıs İçin Ulusal Konsey*” başkanlığına seçmişlerdi. Grivas sayesinde Yunan askerleri de adaya gizlice girmeye başlayacaktı. Buna karşılık TMT canlanıyor ve Anadolu’dan silah getiriliyordu. Kıbrıs’taki iki toplum sürekli silahlanırken, Makarios 4 Nisan 1964’te İttifak Antlaşmasını tek taraflı olarak feshettiğini açıkladı.⁵⁷⁷

11 Mayıs’ta BM Genel Sekreteri Uthant, Ekvatorlu Galo Plaza’yı Kıbrıs’a temsilci olarak atadı.⁵⁷⁸ Makarios 27 Mayıs’ta yayınladığı bir yasayla 18-59 yaşları arasındaki bütün Kıbrıslı Rum erkeklerin Milli Muhafız Ordusu’nda ve altı ay süreyle askerlik yapmasını mecbur etti.⁵⁷⁹ Makarios’un askerlik sistemini değiştirmesi ve dışarıdan ağır silahlar satın alınması, durumu yeniden gerginleştirdi. Makarios Sovyet Rusya ve Sovyet bloğu ile yakın münasebetler içine girmişti.⁵⁸⁰ Protestolara rağmen Makarios, askerlik konusunda geri adım atmayarak 1 Temmuz 1964 günü tasarımı kanunlaştırdı. Makarios, alınan bu kararın Ada’nın savunması için zorunlu olduğunu açıklamıştı.⁵⁸¹

Bu yeni gelişme Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale kararını kesinleştirdi. Kıbrıs’a Türk askerinin çıkması 7 Haziran için planlanmıştı, fakat 5 Haziranda ABD Başkanı Johnson’un Türkiye Başbakanı İnönü’ye gönderdiği mektupla “*Johnson Mektubu*” hadisesi patlak verdi.⁵⁸²

5 Haziran 1964 tarihli Johnson’un gönderdiği mektuptan önce Amerika, bu çıkarmayı önlemek için diplomatik teşebbüslerde bulunmuştu, lâkin Türkiye’yi bu karardan caydıramayınca, 5 Haziran günü ABD Başkanı Johnson, Başbakan İsmet İnönü’ye mektubunu gönderdi. ABD Başkanı, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesinin, Yunanistan ile olan ilişkileri sarsacağından, Türk müdahalesinin iki NATO üyesinin savaşmasına yol açacağından ve Sovyetler Birliği’ne girme fırsatı vereceğinden korkmaktaydı.⁵⁸³

ABD Başkanı Johnson mektubunda şu noktaları belirtiyordu.

- 1) Türkiye, Garanti Antlaşmasını tam işletmeden Adaya müdahale kararı almıştır. Türkiye henüz müdahale hakkını kullanamaz.
- 2) Türkiye tarafından Kıbrıs’a yapılacak askeri bir müdahale, kendisini Sovyetler Birliği ile bir çatışma durumuna sokabilir. Türkiye, NATO’lu müttefiklerine danışmadan, onların “rıza ve onayını” almadan böyle bir harekete giriştiğine göre, acaba NATO’nun Türkiye’yi savunma yükümlülüğü var mıdır? Türkiye bu noktayı herhalde düşünmedi.

---

⁵⁷⁷ Fırat, **a.g.e**, s. 725

⁵⁷⁸ Önalp, **a.g.e**, s. 93.

⁵⁷⁹ **a.g.e**, s. 94.

⁵⁸⁰ Armaoğlu, **a.g.e**, s. 941.

⁵⁸¹ Gülen, **a.g.e**, s. 408-409.

⁵⁸² Armaoğlu, Aynı yer.

⁵⁸³ Kızılyürek, **a.g.e**, s. 81.

3) Türkiye ile Amerika arasında mevcut 12 Temmuz 1947 tarihli Yardım Antlaşmasının 4. Maddesine göre, Türkiye Amerika'nın vermiş olduğu silahları Kıbrıs'a müdahalede kullanamaz. Çünkü bu silahlar Türkiye'ye savunma amacı ile verilmiştir.⁵⁸⁴

Johnson, bu müdahalenin sonucunda Sovyetlerin de Kıbrıs meselesine dâhil olabileme ihtimalinde Türkiye'ye destek vermeyebileceğini açıklıyordu. Mektubun sonunda ise Johnson Başbakan İnönü'yü Washington'a davet ediyordu. Johnson, mektubun kötü etkilerini silmek amacıyla olmalıydı ki İnönü'ye şahsi uçağını tahsis etmişti. Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan münasebetlerinde bir dönüm noktası olmuş ise, 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da Truman Doktrininin açmış olduğu bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuş ve salt Kıbrıs konusunda değil, tüm dış politika açısından Türkiye için bir bomba etkisi olmuştur.⁵⁸⁵ Kamuoyu Johnson mektubunu 13 Ocak 1966 Perşembe günü Hürriyet gazetesi tarafından yayınlanmasıyla yaklaşık 19 ay sonra öğrenmiştir.

Başbakan İnönü, Johnson'ın mektubuna 13 Haziran'da cevap verdi. Cevabında; mektubun gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası açısından, Türkiye gibi bir müttefik ülke için "hayal kırıcı" olduğu, son teşebbüs ile 1963 senesinden beri Kıbrıs'a askeri müdahale ihtiyacının dördüncüsü⁵⁸⁶ olduğunu ve bu iş için de sürekli ABD ile danışma halinde bulunduğu, Kıbrıs Rum Hükûmeti'nin resmen silahlanmaya başlayarak, anayasa dışı faaliyetlere girişerek ada Türklerine karşı yaptıkları tedhiş faaliyetinde artış gösterdiklerini ve Yunanistan tarafından destek gördüklerini ve Washington'a ziyaret teklifini de kabul ettiğini söylemiştir.⁵⁸⁷

Kıbrıs uyuşmazlığına bir çözüm şekline hazırlık olmak üzere Washington'da Başbakan İsmet İnönü ve ABD Başkanı Johnson arasında 22-23 Haziran 1964 tarihlerinde görüşmeler yapıldı. İsmet İnönü'nün arkasından Yunanistan Başbakanı Papandreou'nun Washington'a davet edilmesi, Johnson'un iki Başbakan arasında arabuluculuk rolü oynamak istediğini göstermektedir. Fakat Johnson her iki ülkenin başbakanları ile ortak bir toplantı gerçekleştirememişti.⁵⁸⁸ İsmet İnönü, Yunan meslektaşısı ile buluşmayı kabul etmiş ancak Yunan Başbakanı Papandreou, İnönü ile bir araya gelmeyi, sorunu bir Türk-Yunan meselesi haline getireceği gerekçesi ile geri çevirmişti. Yunan tarafını ikna edemeyen Başkan Johnson, her iki

---

⁵⁸⁴ Özmen, a.g.e, s. 247-248.

⁵⁸⁵ Armaoğlu, a.g.e, s.942; Fırat, a.g.e, s.727.

⁵⁸⁶ Türkiye bu Kıbrıs buhranı sırasında, 25 Aralık 1963, 15 Şubat 1964, 13 Mart 1964 ve 7 (veya 5) Haziran 1964 tarihlerinde olmak üzere dört defa Kıbrıs'a müdahale etmeyi düşünmüştür.

⁵⁸⁷ Armaoğlu, a.g.e, s.943.

⁵⁸⁸ Gönlübol, a.g.e, s.383.

liderle de ayrı ayrı görüşmüştür.⁵⁸⁹ Türk Hükûmeti'nin bu görüşmelerdeki hareket noktası Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türk toplumuna tanınan hakların korunması ve bunu sağlamak için, daha da güvenlik ve garanti tedbirlerinin elde edilmesi olmuştur.⁵⁹⁰ İsmet İnönü Washington'da gerçekleştirdiği görüşmeleri olumlu sayacaktı.⁵⁹¹

Görüşmeleri izleyen Makarios, 27 Haziran'da olası sonuçları Kıbrıs'ın BM üyesi olması ve ülkenin geleceğiyle ilgili diğer devletlerin müdahale hakkı olmadığı düşüncesiyle bloke etmeye çalıştı. Ona göre; Yunanistan ve Türkiye'nin çözüm üzerinde anlaşmaya varmaları bile Kıbrıs'ı bağlamazdı. Kıbrıs sorunu, Atina ve Ankara arasındaki bir anlaşmazlık konusu değildi.⁵⁹²

Temmuz ayı başında Washington görüşmelerinin uygulanmasının ilk belirtisi olarak Cenevre'de görünüşte Birleşmiş Milletler arabulucusu Tuomioja'nın gerçekte ABD'nin eski Dışişleri Bakanı Acheson'ın aracılığı ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcileri arasında Kıbrıs hakkında görüşmeler yapılması hazırlığına girişilecekti.⁵⁹³

2.7. Acheson Planı

Cenevre görüşmeleri 9 Temmuz 1964'te başladı. Yunanistan'ın ısrarı üzerine iki heyet aynı masa başında bir araya gelemedi ve iki heyetle ayrı ayrı görüşen Dean Acheson önerileri taraflara iletiyordu. 14 Temmuz'da Acheson'ın sunduğu çözüm planıyla hem taksim hem de Enosis istekleri yanıtlanmış, Türkiye'nin stratejik güven kaygıları giderilmiş, Ada dolaylı olarak NATO'nun denetimine sokulmuş, Doğu Akdeniz Batı'nın çıkarları açısından güvenli hale getirilmiş oluyordu. Makarios, önerilen planı gizli bir taksim olduğu gerekçesiyle reddetti. Makarios'un plana olan duruşu nedeniyle Yunanistan'ın yanıtı da olumsuz oldu.⁵⁹⁴ Kıbrıs hükûmeti görüşmeleri boykot etme kararı almıştı.⁵⁹⁵

Kısa bir kesintiden sonra 20 Temmuz'da Cenevre'de tekrar görüşüldü. Türkiye, Acheson Planı'nı görüşme zemini olarak kabul etmişti. Kıbrıs 6 yerel yönetime ayrılacak, bunlardan ikisi Türk denetimine bırakılacaktı. Yunanistan ise 1959 antlaşmaları temelinde görüşmelerin başlamasıyla birlikte Yunanistan adada 32 km'lik bir bölgesi sadece deniz ve hava üssü kullanmak üzere 25 yıllığına kiralama teklifinde bulundu. Sonradan bu teklif 50

---

⁵⁸⁹ Gülen **a.g.e**, s.414.

⁵⁹⁰ Armaoğlu, **a.g.e**, s.944.

⁵⁹¹ Gönlübol, Aynı yer.

⁵⁹² Richter, **a.g.e**, s. 241.

⁵⁹³ Gönlübol, **a.g.e**, s.384.

⁵⁹⁴ Fırat, **a.g.e**, s.728.

⁵⁹⁵ Richter, Aynı yer.

seneliğine çıkartılsa da Türkiye, Yunanistan lehine Enosis'e yol açtığı için teklifi reddetti. Böylece 31 Ağustos'ta Cenevre Konferansı bir sonuç alınmadan kapandı.⁵⁹⁶

Acheson tarafından önerilen plan, hem "Enosis" hem de "Taksim" taleplerine cevap veriyordu. Bunun dışında, Türklerin güvenlik ile ilgili istekleri de karşılanmış oluyordu. Plana karşı ilk tepkiler Türk temsilci ve Yunan temsilci tarafından gelmişti. Türkiye, önerilen arazinin beklentileri karşılayamayacağı ve teminatların karmaşık olduğunu söyledi. Yunan tarafı da Türklere geniş bir arazi verilmesine karşı olduklarını açıklamış ve Türklere ayrıca bir üs verilmesine de karşı olduklarını bildirdi. Kıbrıs sorununa çözüm bulmak için yeniden bir araya gelen taraflar tekrar müzakere ettiler. Türk tarafı, Kıbrıs'ta Türkiye'ye verilecek arazinin sınırlarını belirlemeye çabalarken, Yunanlar da Meis adası konusunda daha esnek gözükürken, Türklerin daha fazla taviz vermesi niyetindeydiler. Taraflar arasında uzun süren pazarlıklar sonucunda bir uzlaşmaya varılamamış ve görüşmeler Kıbrıslı Rumların Erenköy'e düzenledikleri saldırılar sonucu kesilmiştir.

Cenevre Konferansı ile anlaşılıyordu ki Türkiye ve Yunanistan, ABD baskısı ile uzlaşmaya varsalar bile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onayı olmadan artık bir çözüme gitmek mümkün değildi ve Kıbrıs Hükûmeti Ankara ile Atina'dan çok farklı düşünüyordu. Makarios, ülkesinin NATO denetimli bir Türk-Yunan yönetimi altına konmasına razı olmuyordu.⁵⁹⁷

Makarios'un ABD önerilerine kesinlikle karşı çıkması, ABD gözünde "ayak bağı" konumuna düşmesine yol açtı. Acheson, Nihat Erim'le yaptığı bir konuşmada "Makarios iş başındayken, hiçbir olumlu iş görüşülemez. Atina bu adamı zararsız hale sokabilir. Bu onun vazifesi" demişti. Gerçekten de ABD gözünde Makarios zararlı hale gelmişti. Hem Acheson Planı'nı hem de NATO askerlerinin Ada'ya gönderilmesine karşı çıkmıştı.⁵⁹⁸

ABD Başkanı Johnson, Yunanistan'ın Washington büyükelçisine ise şöyle bir konuşma yapacaktı: "Sizin parlamentonuz ve sizin Anayasanız. Amerika bir fildir, Kıbrıs ile Yunanistan ise birer pire. Eğer bu iki pire fili kaşındırmayı sürdürürlerse, filin hortumu her ikisine birden çarpıp iyice ezebilir..."

2.8. Erenköy (Kokkina) Direnişi

Türk alayına bağlı askerler Lefkoşa-Girne yolunu bloke etmiş, TMT St. Hilarion kalesiyle Girne arasındaki bölgeyi kontrol altına almıştı. Batı'da Mirtu- Girne yolunu, doğuda

⁵⁹⁶ Özmen, a.g.e, s. 250. Acheson'ın Ağustos ayı içinde hazırladığı ikinci plan şöyleydi: Komikebir'in 2 mil batısından geçen bir Kuzey-Güney çizgisinin doğusu, yaklaşık 200 mil², 50 yıl için Türkiye'ye kiralanacaktı. Ada Türklerine azınlık hakları verilecek ve Lefkoşa'da Türk işlerine bakan yüksek bir memur bulunacaktı. Ada Yunanistan'a bağlanacaktı. Türk hakları, ABD garantisi altında olacaktı.

⁵⁹⁷ Fırat, a.g.e, s.728-729.

⁵⁹⁸ Kızılyürek, Aynı yer.

ise Lefkonuk-Girne yolunu kontrol etmeye çalışıyorlardı. Böylece çok sayıda evlerini bırakmak zorunda kalan Kıbrıslı Türk'ün yerleştirilebileceği geniş alanı hâkimiyetlerine alacaklardı. Rum-Yunan askerlerince bölgedeki TMT mevzilerine karşı operasyon kararı alındı. Operasyon, daha fazla BM Barış Gücü askeri yığılmadan yapılmalıydı. Grivas, 9 Haziran'da gemiyle Limasol'e geldi. Karayannis'le görüşmesinde emir komutayı üstlenip Milli Muhafız Ordusu'nu kendi özel ordusuna dönüştürmek isteyen Grivas, 18 Haziran'da Yunan Hükûmeti tarafından dönüş emrini reddetti. Grivas, Atina-Ankara ilişkilerini zedeliyordu. Ada'da olduğunu bütün Kıbrıs'ta bilinmesini sağladı ve Başkomutan olarak atanmasını talep etti.⁵⁹⁹

Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum, özellikle de Rumlar 1964 Martından itibaren sürekli silahlanıyor ve çıkabilecek bir çatışmaya kendini hazırlıyorlardı. Kıbrıs Hükûmeti, Kıbrıslı Türklere Anadolu'dan gönderilen silahların Erenköy limanından geldiğini düşünerek bölgede yaşayan Kıbrıslı Türklerin deniz ile bağlantısını kesmek istiyordu.⁶⁰⁰

Haziran'da Kıbrıslı Türkler, Erenköy enklavını güneye doğru genişletmek istemişlerse de Milli Muhafız Ordusu tarafından durdurulmuşlardı. Temmuz sonuna doğru Kıbrıs Rum Hükûmeti buralara asker sevk etmişti. Ağustos başında, ağır silahlı yaklaşık 1500 Milli Muhafız Dillirga'daydı. Çok geçmeden hafif ve ağır topçu bataryaları da getirildi ve 6 Ağustos'ta konuşlanma tamamlandı.⁶⁰¹

Grivas, Alevkaya'nın hemen güneyindeki Lorovouno tepesinin ele geçirilmesi için hücumla geçmeye karar verdi. Daha sonra, Makarios'un onayını istedi. Makarios, "*Harekâta girişmeden önce Yunan Hükûmeti'ne danışılarak izin alınması gerektiğini*" söyledi. Grivas da, Yunan Dışişleri Bakanı Kostopoulos ile görüşüp onay alınmadan harekete geçmeyeceğine dair söz verdi. Ancak bu sözünü tutmayarak Dillirga bölgesine saldırı emri vererek 6 Ağustos'ta çatışmaları başlattı.⁶⁰²

Bu bölgede bulunan beş Türk köyü; Mansur, Erenköy, Alevkayası, Süleymaniye ve Aytotoro sahil yolunu kontrol ettiğinden stratejik öneme sahipti. Makarios rejiminin Kıbrıs'a girmelerine izin vermediği, Türkiye'nin ve İngiltere'nin çeşitli üniversitelerinde okuyan 400-500 Kıbrıs Türk genci, savunma amacıyla Ada'ya Erenköy'den ayak basmışlardı.⁶⁰³ Erenköy'ü savunan mücahitler arasında, kısa süre önce Ada'ya gizlice çıkan Türk Cemaat Meclisi Başkanı R. Denктаş da vardı.⁶⁰⁴

---

⁵⁹⁹ Richter, **a.g.e.**, s. 232-234.

⁶⁰⁰ Fırat, **a.g.e.**, s. 728-729.

⁶⁰¹ Richter, **a.g.e.**, s. 245.

⁶⁰² Özmen, **a.g.e.**, s. 242-243.

⁶⁰³ Önalp, **a.g.e.**, s. 96.

⁶⁰⁴ Özmen, **a.g.e.**, s. 243.

BM ve NATO'ya başvuran Ankara Hükûmeti'nin kararıyla, 7 Ağustos'ta Türk jetleri ada üzerinde ihtar uçuşu yaptılar. Grivas'ın buna rağmen ablukayı kaldırmaması ve çatışmaların sürmesi üzerine 8-9 Ağustos'ta 64 jet ile Ulusal Muhafız Birliğini bombaladı. Derhal Bakanlar Kurulunu toplayan Makarios, yenilginin sorumlusunun Yunanistan'a haber vermeden saldırıya geçen Grivas olduğunu ileri sürdü.⁶⁰⁵ Konunun BM'ye intikali ve Makarios'un Güvenlik Konseyinin ateşkes çağrısına uyararak ablukayı kaldıracağını ilan etmesi üzere, Türkiye de ateş çağrısını kabul etti. Böylece Kıbrıs'ta sıcak savaşın eşliğinden dönülmüş olundu.⁶⁰⁶

Makarios, bombalama hareketinden sonra Sovyetler Birliği'nden yardım istedi.⁶⁰⁷ Bunun üzerine Sovyetler Birliği, harekâtın durdurulmasını sağlamak üzere, 9 Ağustos tarihinde bir nota verdi. Kruşçev, verdiği bu yumuşak nota ile Türkiye'ye askeri müdahalede bulunmamasını ve sorunun barışçıl yollarla çözülmesini öngörüyordu. Notada dikkati çeken husus, Türkiye'nin yaptığı hareket için "saldırı" değil "askeri harekât" terimini kullanmasıdır. Şimdiye kadar olaylardan sorumlu tutulan Türkiye'nin böyle sert bir hareketinin Sovyetlerden fazla tepki görmemesi, Sovyetlerin Kıbrıs politikasının biraz değişmiş olduğunu göstermektedir.⁶⁰⁸ Kuşkusuz bu tavırdaki değişikliğin nedeni Johnson mektubu hadisesiydi. Sovyetler, ABD'nin tutumu karşısında Türkiye'ye yakınlaşma gayesi içine girişmişti. Türk-Amerikan ilişkilerinin durumu, Türk-Sovyet ilişkilerini şekillendirmekteydi. Temel anlaşmazlık Kıbrıs, bir mihver teşkil ediyordu.⁶⁰⁹

Türk uçakları tarafından düzenlenen hava harekâtı sırasında 5 Rum şilebi ve bir hücumbot batırılmış, Rum mevzilerine takviye götüren 70 kamyonet de tahrip edildi. Açılan karşı ateş sonucunda Yüzbaşı Cengiz Topel'in jeti isabet almış ve uçaktan atlamayı başaran Topel, Rumların eline düşmüş ve çeşitli işkenceler sonucu şehit edilmişti.⁶¹⁰ Yüzbaşı Topel'in bedenini inceleyen Eşref Düşenkalkar'ın ifadesi şu şekildeydi:

"Türk doktorların ve Birleşmiş Milletler askerlerinin huzurunda Topel'in cesedini dikkatle incelediğimizde, sol gözünün Rumlar tarafından tahrip edilmiş ve her iki kolunun pazusunun matkapla delinmiş olduğunu gördüm. Edep yerleri ezilmiş, kafatasının sol tarafında bir beton çivisi çakılmıştı. Sol

⁶⁰⁵ Aynı yer.

⁶⁰⁶ Fırat, **a.g.e.**, s.729.

⁶⁰⁷ Bu dönemde Sovyetler, Makarios'a hatırı sayılır jestler de yapmaktaydı. Temmuz ayında imzalanan üç yıllık ticari antlaşması uyarınca, Moskova Kıbrıs'a 10 bin ton zivaniya karşılığında 400 bin ton akaryakıt vermişti. 1964 yılı Eylül ayında ise 5 milyon sterlin değerinde silah göndermesi kararlaştırıldı. Toplam bedelin yarısı hibe olacak, diğer yarısı ise 13 yılda ödenecekti. Bkz. Kıralp, **a.g.e.**, 79.

⁶⁰⁸ Aziz, **a.g.e.**, s. 191-192. Sovyetler, aynı gün Makarios'a da bir nota vermişti. Daha ziyade Makarios'un yardım çağrısına cevaben gönderilen notada, Türk Hükûmetinin Ada'da giriştiği askeri harekâtı durdurması istendiği belirtilmekteydi. Bu dönemde Sovyetler de Türkiye'nin askeri harekâtı sonucunda, silahlı bir çatışmadan çekinmekteydi. Bu, Sovyetleri zor durumda bırakabilirdi.

⁶⁰⁹ Mercan, Aynı yer.

⁶¹⁰ Gülen **a.g.e.**, s.417.

ayağı da kırılmıştı. Bunlar yetmezmiş gibi, boğazından göbeğine kadar göğsü yarılmış ve çuval diker gibi yeniden dikilmişti. Bir doktorumuzun beyanına göre iç organlarını çalmışlardı, akciğeri ve kalbi noksandı...⁶¹¹

Harekâtın tamamlanmasından sonra Erenköy sahillerine yanaşan bir Türk gemisi, bölgedeki yararlılarla birlikte, 1 Ağustos 1964'te, Erenköy'e gizlice çıkan Denктаş'ı Türkiye'ye getirdi. Erenköy savaşı sırasında Kıbrıslı Rumlar 53 ölü, 125 yaralı verirken, Türklerin kaybı 12 ölü, 4 kayıp ve 32 yaralı olmuştu.

8-9 Ağustos Bombardımanları, 1963 Aralık ayından beri Türkiye'nin yapmak istediği dört müdahale niyetinin, ilk defa müessir bir şekilde gerçekleşmesiydi. Askeri bakımdan, böyle bir bombardımandan sonra bir çıkarma hareketinin gelmesi gerektiği için, bu bombardımanlar Yunanistan'da panik yaratmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs bombardımanı Yunanistan'ı geriletmiş, Türk-Yunan ilişkilerine nispeten bir yumuşaklık getirmişse de, Yunanistan bu bombardımandan sonra Kıbrıs'a sivil kıyafetli asker sevk etmeye başlamıştır. Bu miktar daha sonradan 12 bine ulaşacaktı.⁶¹²

Erenköy çarpışmalarından sonra Makarios, Kıbrıs Türklerine tam bir ekonomik ambargo uygulamaya koyuldu. Stratejik malzeme olduğunu söylediği çimento, demir, çivi, kereste, benzin, inşaat gereçleri, elektrik tesisatı, tel, torba, araç yedek parçaları, kimyasallar gibi malzemeleri İçişleri Bakanlığı'nın özel iznine bağladı.⁶¹³

Kıbrıslı Rumların ambargo politikasının sonuçlarını şöyle sıralayabiliriz: Kıbrıslı Türkler giderek Türkiye'ye askeri olduğu gibi ekonomik olarak da tamamen bağlı duruma geldiler; Kıbrıs Türk liderliğinin savunduğu "*Taksim*" tezi pekiştirildi; Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında ilişkileri zorlaştıran sosyal farklılıklar arttı. Bu dönemden sonra Kıbrıslı Türklerin aksine, Kıbrıslı Rumların ekonomik büyüme ile kazançları ivme kazanmaya başlayacaktı.⁶¹⁴

2.9. 1965-1967 Ara Dönem

2.9.1. Kıbrıslı Türklerin Enklavlarda Toplanması

1964 kriziyle birlikte iki toplumu birbirinden ayıran somut adımlar atıldı. Bir tarafta EOKA'nın Türklere giriştiği ve zaman zaman "*ulusal baskı*" niteliğindeki eylemler, diğer yanda Kıbrıs Türk liderliğinin teşviki, Kıbrıslı Türkleri Makarios Hükûmeti'nin kontrol

⁶¹¹ Önalp, a.g.e, s. 101.

⁶¹² Armaoğlu a.g.e, s.946

⁶¹³ Richter, a.g.e, s. 244-245.

⁶¹⁴ Kızılyürek, a.g.e, s. 87.

edemediği enklavlarda yaşamaya zorlamıştı. Bu enklavlar mücahitler tarafından kontrol ediliyordu ve bu hareket Ada'nın taksimine doğru atılan ilk adımdı.⁶¹⁵

Türk bölgelerine uygulanan kuşatma, Kıbrıslı Türkleri kendi içine kapanık, geceleri ve gündüzleri mevzilerde geçen, üretim yapamayan ve Türkiye'den gelen yardımlarla geçinen bir toplum durumuna düşürmüştü. 1964 ardından, Kıbrıs Cumhuriyeti parlamentosundan Türk bakanlar geri çekildikten sonra, Dr. Küçük başkanlığında üç eski bakan, vekil, yargıç ve Türk Cemaat Meclisi üyelerinden oluşan “*Kıbrıs Türk Yönetimi*” oluşturdu. Eski bakanlardan Kurulu üyelerinden oluşan bu komite günlük zorunlu işleri yerine getiriyordu. Cemaat Meclisi ve Temsilciler Meclisi üyeleri ise yasama işlerini yürütüyordu. Beş ilçe merkezinde, ilçenin Türk köyleriyle temas halindeki şubeleri kurulmuştu.⁶¹⁶

Bu dönemde Türk Kızılay'ı, Kıbrıslı Türklere 2331 ton yardım malzemesi göndermişti. 1964 sonbaharında birkaç büyük Türk enklavı kurulmuştu. En büyüğü Lefkoşa'daydı. Diğer iki Türk Merkezi, Doğu'da Lefke ve Limnidi çevresinde, Dillirga'nın kuzeyindeydi. Türk köylerinin sayısı büyük ölçüde azalmıştı. Ada'nın batısında, Poli yakınlarında, Güneybatısında Kukla'da, Güneydoğusunda Lefkoşa dışında ve Karpaz yarımadasında Lefkonuk ve Yalusa bölgesinde yoğunlaşmıştı.⁶¹⁷

Oluşturulan enklavlara Kıbrıslı Rumların girişi yasaklanmıştı. Kıbrıslı Türklere de Rumlarla her türlü ilişki yönetim tarafından yasak koyuldu. Örneğin, 18 Aralık 1964 tarihinde çıkarılan bir kararnâme ile gerekli izin alınmadan Rum tarafına geçiş yasaklanacak, bilerek bu karar çiğnenirse; para ve hapis cezası verilecekti.⁶¹⁸

400 yıl birlikte yaşayan Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında her türlü temas suç unsuruordu. Yunanca konuşan Türklere para cezası vardı. Bu dönemde “*Türk'ten Türk'e*” kampanyası hayata geçirildi. Kıbrıslı Türkler, piyasanın hâkimi Rumlardan kurtulmuştu. Böylece Türk enklavlarında iş ve tüketim vazifesi görülüyordu. Bu şekilde bir Rum tüccarıyla rekabet edilmiyordu. Aslında bu kampanya “*Rum'dan Türk'e, Türk'ten vatandaşa*” kampanyasıydı. Çünkü tüketim malları yine Rum tüccarlardan alınıyordu.

2.9.2. Sovyetlerle İlişkiler

Moskova, Türk harekâtı öncesinde Makarios'un yardım isteğini cevapsız bırakıp sonra yardım için söz verip Makarios lehine politika izleyince, Sovyetler yardımı sorunu yine önem kazanmıştı. Yunanistan'ın Rum-Sovyet yakınlaşmasına karşı olumsuz tutumu mevcuttu. Bu

---

⁶¹⁵ a.g.e, s. 84.

⁶¹⁶ İsmail, a.g.e, s. 349.

⁶¹⁷ Richter, a.g.e, s. 236.

⁶¹⁸ Kızılyürek, a.g.e, s. 85-86.

tutumun nedeni ABD ve İngiltere'nin Yunanistan'a yaptıkları baskıda aramak gerekir.⁶¹⁹ Bağlantısız bir politika yoluna gitmeye karar veren Makarios bu dönemde Rusya ile yakınlaşmaya başladı ve 1 Ekim 1964'te Kıbrıs Cumhuriyeti ile SSCB arasında askeri yardım antlaşması imzalandı.⁶²⁰ Yardımın amacı “*Kıbrıs'ın hürriyet ve toprak bütünlüğünün korunması*” olarak tanımlanmıştı. Yardımla birlikte Kıbrıs Hükûmeti, konvansiyonel silahlar, torpido, avcı uçakları, radar cihazları, uçaksavar topları ve roketleri alıyordu. Yardım konusunda, yayınlanan Sovyet-Kıbrıs ortak bildirisinde de açık bir dil kullanılmayarak, yardımın gerçek niteliği ve niceliği hakkında açık bilgi alınması önlenmişti.⁶²¹

Öte yandan 1963-1964 Kıbrıs buhranının, Türkiye bakımından en mühim neticesi, Johnson mektubu dolayısıyla Amerika'ya karşı güvenin sarsılma neticesi, Türkiye'nin SSCB ile ilişkisini düzeltmek için harekete geçmesidir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihlerinde Moskova'yı ziyaret etmiş ve ziyaretin sonunda yayınlanan bildiriye Kıbrıs'ta bulunan “*iki milli cemaatin*” varlığına vurgu yapılmıştır. Bu Türkiye'nin Sovyetler tarafından da desteklenmesi ve dolayısıyla da federasyonu destekleme anlamını taşıyordu. 1964 senesinden itibaren Johnson mektubu nedeniyle Türk-Amerikan ilişkileri ciddi bir soğukluk içine girerken, Türk-Sovyet münasebetleri artan bir hızla gelişme gösteriyordu.⁶²² Erkin'in ziyareti, 25 yıl önce Türk Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun Moskova'ya yaptığı ziyaretten beri ilk defa yapılan bir ziyaretti. Erkin-Gromiko görüşmeleri sonunda 5 Kasım'da bir ortak bildiri yayınlandı. Üç kısımdan oluşan bu bildirin birinci kısmında, her iki ülke arasında mümkün olan işbirliği ve dost bağlarının geliştirilmesi, kuvvetlendirilmesi; ikinci kısımda Kıbrıs sorununun barışçıl yollarla çözümlenmesinin sağlanması; üçüncü kısımda ise; iki ülke arasındaki ticaret ve kültür ilişkilerinin daha da geliştirilmesi konuları yer almaktaydı.⁶²³

Ortak bildiri, en çok Makarios ve hükûmetini rahatsız etmişti. Türk Hükûmeti'nin Sovyetler ile ilişkilerini düzeltmesi, Makarios'u tedirgin etti. Sonuç olarak dışişleri bakanlarının görüşmelerinde, ileri adımlar atılmış, böylece Sovyetler, Türk tezine meyleder bir duruma gelmişti. Görüşmeler, Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştı.⁶²⁴

---

⁶¹⁹ Aziz, **a.g.e**, s. 197-198.

⁶²⁰ Fırat, **a.g.e**, s.730-731.

⁶²¹ Aziz, **a.g.e**, s. 198-199. Alınan silahlar Mısır üzerinden Ada'ya sokulacaktı. Aynı yol Yunanistan'dan gönderilecek olan tanklar için de takip edilecekti. Nitekim bu husus, Kıbrıs'ın Atina Büyükelçisi Nikos Kranidiotis'in, 26 Haziran 1964 tarihinde, Makarios'a yazdığı mektubunda açıkça görülmektedir. Mektupta kısaca “*Yunanistan Savunma Bakanı Garoufalias'in, Mısır üzerinden gönderilecek 17 tankı teslim alacak kişinin belirlenmesi*” istenmektedir. Bkz. Egeli, **a.g.e**, s. 270.

⁶²² Armaoğlu, **a.g.e**, s. 947.

⁶²³ Aziz, **a.g.e**, s. 204-206.

⁶²⁴ **a.g.e**, s. 206.

2.9.3. Galo Plaza Raporu

Eylül 1964'ten itibaren tarafların “*sessiz bir ateşkes*” uygulamaları dolayısıyla Kıbrıs'ta gerilim görece yatışmıştı. Kıbrıslı Türkler yine Rumların ekonomik ablukası altındaydı ancak çatışma yaşanmıyordu. Bu sırada Birleşmiş Milletler arabulucusu Finlandiyalı Tuomaja'nın vefatının ardından yerine Ekvatorlu diplomat Galo Plaza Lasso tayin edildi. Galo Plaza, 1964 Ekiminden 1965 Şubatına kadar 66 sayfalık bir rapor hazırladı, fakat bu rapor çelişkilerle dolu olduğu gibi, Türk toplumunu Rum hâkimiyeti altına sokan tekliflerle bulunuyordu. Ayrıca Galo Plaza Türkiye'nin federal sistem tezini terk etmesini ve Kıbrıs'taki Türklerin Türkiye'ye göç etmelerinin kolaylaştırılması gibi garip teklifleri de ileri sürüyordu. Tabiatı ile bu teklif Türkiye tarafından reddedildi. Plaza'nın hazırladığı rapor Kıbrıs meselesindeki sessizliği tekrar bozup alevlenmesine yol açtı.⁶²⁵

Plaza raporu özetle şunu diyordu: Çözüm adadaki iki cemaat tarafından bulunmalı ve dışarıdan zorlanmamalıdır. Aralık 1963'ten beri meydana gelen olaylar eski duruma geri dönülmesini psikolojik ve siyasal bakımdan imkânsız kılmıştır. 1959 Londra antlaşmalarının uygulanması artık mümkün değildir. Bütün halkların güvenlik haklarını yeteri derecede koruyan “*tam*” bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması çözüm olacaktır. Plaza'ya göre, kurulacak tam bağımsız Kıbrıs Devleti self-determinasyon hakkına sahip olacaktı ama bir başka devle ile birleşmeme yükümlülüğü de olacaktı.⁶²⁶

Türkiye'nin Galo Plaza raporunu reddetmesinden sonra Kıbrıs meselesi, 1965 Mayısından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin konusu oldu. Fakat bu ikili görüşmeler de 1966 sonuna kadar kesintilerle yapılabildi. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi; Makarios ve Kıbrıs Rumlarının Türk-Yunan görüşmelerine karşı çıkararak meseleyi Birleşmiş Milletler çerçevesinde yürütme istemeleridir. İkincisi; Yunanistan'daki yaşanan hükûmet buhranlarıdır. Keza, Siyasi istikrarsızlık Yunanistan'ı 1967 Nisanındaki askeri darbeye kadar çalkantılı içinde bırakacaktır.⁶²⁷

1965 yılında Kıbrıs'ta toplumlararası şiddet durmuş olsa da, Kıbrıs Türk toplumu sıkıştığı gettolarda zorlu yaşam kolları altındaydı. Türk kontrolü altındaki bölgelerden Rum kontrolü altındaki bölgelere girip çıkarken Rum polislerin barikatlarına takılıyor ve dolaşım özgürlükleri çiğneniyordu.⁶²⁸

---

⁶²⁵ Fırat, **a.g.e.**, s.733

⁶²⁶ Aynı Yer.

⁶²⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.947

⁶²⁸ Kıralp, **a.g.e.**, s. 80.

2.9.4. Makarios'un Politika Değişikliği: Enosis'ten Uzaklaşma

16 Kasım 1965 tarihinde Makarios, BM Genel Kurulu'nda çok önemli bir zafer kazanmış, 2077 sayılı Genel Kurul kararı Makarios'un lehine ve ezici bir çoğunlukla alınmıştı. Birleşik Arap Cumhuriyeti, Hindistan ve Yugoslavya'nın aralarında bulunduğu 23 Bağılantısızlar Hareketi üyesi devlet, Genel Kurul'a bütün devletleri “*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı göstermeye ve Kıbrıs'a karşı her türlü müdahaleden kaçınmaya*” çağıran bir karar tasarısı sundu. Tasarıyı sunan 23 Bağılantısız devlete ilaveten çoğunluğu III. Dünya devletli olan 24 devlet “kabul” oyu verirken “ret” oyu kullanan devletler, Türkiye Arnavutluk, İran, Pakistan ve ABD idi. 54 devlet çekimser kalmıştı.⁶²⁹

Nispeten sakin geçen 1964-1966 yıllarında, Türk toplumunun devamlı Rum ablukası altında bulunması ve devlet kademelerinden uzaklaştırılması, olumsuz etkilerini her alanda göstermekteydi. Yaşananlardan kaçan 30 bin Kıbrıslı Türk, çadırlarda, okullarda ve sinema salonlarında hayatlarını sürdürmekteydi. Reşit olan her Kıbrıslı Türk can güvenliği için elde silah, siperlerde nöbet tutmak zorunda olduğundan Türk cemaati tarım ve sanayi alanında üretim kaybına uğradı. Kıbrıslı Türkler, her yıl Türkiye'den gönderilen ve maddi değeri 8 milyon sterline ulaşan yardım sayesinde hayatlarını sürdürüyorlardı.⁶³⁰

Makarios Kıbrıs'ın bağımsız kalmasını istiyordu. Onun için self-determinasyon demek, Yunanistan ve Kıbrıs'taki aşırı milliyetçileri sakinleştirme amacıyla söylenmiş laflardan başka bir şey değildi. Makarios'un amacı anayasanın hükme bağladığı Kıbrıs Rumları ve Türkleri arasındaki ortaklığı değiştirip, çoğunluk ve ayrıcalıklı azınlık sistemi getirmektir.⁶³¹

Yunanistan'da 1965 yılında yaşanan siyasal kriz, senenin Temmuz ortasından itibaren Kıbrıs'a da yansımış, Mayıs'ta pamuk ipliğine bağlı başlayan Türk-Yunan diyalogu sona ermişti. Makarios, bunu “*engelsiz bağımsızlık*” yolunda ilerleme fırsatı olarak görerek 20 Temmuz'da toplanan bakanlar kurulunda iki tasarının Meclise sunulmasını kabul etmişti. Biri, Temsilciler Meclisi'ne sunulacak yeni seçim anayasasıydı. Bu yasa, o zamana kadarki ayrı listelerin yerine, tek seçim listesini getiriyordu. Tasarı anayasaya aykırı olduğundan, Kıbrıs Türk liderliği öneriyi reddetti. Kıbrıslı Türk tarafının protestolarına kulak asmayan Rum tarafı, 23 Temmuz'da tasarayı geçirdi.

1963'ten 1967'ye kadar bir yandan Enosis'i hedefleyip, diğer yandan da çatışmalar sonucu oluşan tek-toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nden memnun görünen Makarios, nihayet 1967 Boğaziçi (Köfünye)-Geçitköprü hadiselerinden sonra, Enosis'in gerçekleştirilebilir bir

⁶²⁹ a.g.e, s. 82.

⁶³⁰ Önalp, a.g.e, s. 107.

⁶³¹ Richter, a.g.e, s. 259.

ülkü olmadığını anlayacaktı. Ne var ki bu gerçekçi saptaması Kıbrıslı Türklere karşı en küçük bir yumuşamayı da beraberinde getirmeyecekti. Enosis'in yerine eşit ölçüde dorukçu yaklaşım olan tek-toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti koydu ve Kıbrıslı Türkleri anayasanın hilafına “azınlık” saymayı sürdürdü, uzlaşmaya yanaşmadı. Bu ikinci “ölümcül hamle” olacaktı. Kıbrıslı Türklerle bir şekilde baş edebiliyordu belki ama Kıbrıs Rum toplumu içindeki bölünmeler tam bir “kardeş kavgasını” anımsatıyordu. Bu, her hal ve şartta Enosis'te ısrar eden ve yararlanan, devleti korumak isteyen Kıbrıs Rum milliyetçileri arasında bir kavgaydı. 1967 sonrasında Yunan Cuntasının taraf olmasıyla Makarios'u trajik sona sürükleyecekti.⁶³²

1967'den sonra Enosis, kitleler içindeki yankılanışını kaybetmeye başlayacaktı. Ancak, siyasi eylem düzeyinde gücünü kaybetmiş olmasına rağmen Enosis, ideoloji ve siyasi söylev düzeyinde hâkimiyetini sürdürecekti.⁶³³ Makarios Enosis'i reddetmişti; çünkü Enosis onun gözünde, bağımsızlığın alternatifi değildi.⁶³⁴

Makarios'un Enosis'ten vazgeçmesinin başka sebepleri de vardı; Kıbrıs Devleti'nin başında bulunan Makarios, Enosis ile artık cumhurbaşkanı değil, vali olacaktı. Makarios, 1960 yılı sonrasında kamuoyunda Rumların çoğunluğunun kendi politikasını desteklediğini görüyordu. Ayrıca iktisadi açıdan Kıbrıs'ın hayat standartı Yunanistan'a oranla yükselmiş ve GSMH ikinci beş yıllık plan sonunda %10 artmıştı.⁶³⁵ 1967 Eylül'ünde The Sunday Times gazetesinde yayınlanan mülakatta Makarios, Kıbrıs'ın ekonomik olarak çok iyi durumda olduğunu ve bu şartlar altında Enosis'in Kıbrıslı Rumlar için düşünülmeceğini belirtmişti.⁶³⁶

1963'te tarımda çalışanlar nüfusun %40.2'sini oluşturduğu halde tarımın GSMH'ye katkısı %16.33 iken; 1974'te tarımda çalışanlar %31.3'e düşmesine karşın tarımsal üretimin GSMH'ye katkısı %18.32'ye yükselmişti. Bu tarımda verimliliğin artması, modern usuller ve sermayenin tarıma girmesi anlamına gelmektedir. 1960 yılında 19.2 milyon Kıbrıs Lirası olan toplam ihracat gelirleri 1971'de 47.3 milyon Kıbrıs Lirası olmuştu. Aynı yıllar arasında ithalat ise 37.1 milyon Kıbrıs Lirasından 106.9 milyon Kıbrıs Lirası'na yükselmiştir. Bu süre içerisinde tüm ihraç malları arasında sanayi ürünlerinin payı %25'e ulaştı. Kişi başına düşen GSMH 3000 DM'yi aştı.⁶³⁷ Ekonomik koşullarda büyük ivme kazanan Kıbrıs Rum tarafının Enosis'ten uzaklaşması tabii bir sonuçtu.

---

⁶³² Kırpalp, **a.g.e.**, s. 9-10.

⁶³³ Mavratsas, **a.g.e.**, s. 33.

⁶³⁴ Richter, **a.g.e.**, s. 288.

⁶³⁵ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 104.

⁶³⁶ Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 93.

⁶³⁷ Beratlı, **a.g.e.**, s. 50.

1964 sonrası koşullarda Kıbrıs Rum toplumunun ve Makarios'un Enosis'i cazip bulabileceğini düşünmek oldukça zordu. Commonwealth üyeliği Kıbrıs'a önemli ticari imtiyazlar getirmiş ve Kıbrıs Rum toplumu bundan memnuniyet duymuştu. Kaldı ki, 1964 itibariyle devlet Rum toplumunun ve Makarios'un kontrolüne geçmişti. Kıbrıslı Türklerin veto haklarının sınırlandırılması olacağı gibi Rum toplumuna da devleti Kıbrıslı Türklerin ortaklığı olmadan yönetme şansı verecekti. Hem Makarios hem de Kıbrıslı Rum toplumu için Enosis ihtirası 1964'ten itibaren azalmaya başlarken 1968 yılında, özellikle Cunta faktöründen dolayı, Enosis politikalarını terk ettiğini açıklayan bizzat Başpiskoposun kendisiydi. Öte yandan Makarios Kıbrıs'ta AKEL ve EDEK, yurtdışında ise Bağlantısızlar ve Sovyetler Birliğiyle NATO'nun Kıbrıs hakkındaki planlarına karşı iyi ilişkiler kurmuştu ve bu o yıllarda anti-komünist isterinin egemen olduğu Yunanistan'ın izleyebileceği bir yol değildi.⁶³⁸

2.9.5. Yunanistan'da Darbe ve Albaylar Cuntası

1964 seçimlerinde Merkez Birliği oylarını ciddi biçimde artırarak tek başına iktidara gelmişti. Ordu bundan rahatsızdı. 1965 yılında "Aspida" Kalkan meselesi, ülkeyi daha dar sarsmış ve ayrışmayı güçlendirmişti. İddialara göre ordu içerisinde "Aspida" isimli sol eğilimli bir gizli örgüt kurulmuştu. Örgütün amacı darbeyle iktidarı ele geçirmektir. Lideri ise Andreas Papandreou'nun oğlu Andreas Papandreou idi. Savunma bakanı Garoufalias örgüt hakkındaki iddiaları ve Andreas Papandreou'nun örgütle bir bağlantısı olup olmadığını araştıracak bir komite kurmaya karar vermişti.⁶³⁹

Başbakan Papandreou'nun bu teklife karşı çıkmasıyla 1965 yazında Atina'da patlak veren siyasal kriz, 15 Temmuz 1965 tarihinde başbakan Yorgos Papandreou, savunma bakanının ve genelkurmay başkanının kral II. Konstantin tarafından azledilmeleri sebebiyle kralla anlaşmazlığa düştü.⁶⁴⁰

---

⁶³⁸ Kırpalp, a.g.e, s. 196-197. Enosis, Kıbrıslı Rum tüccarlar için kazançlı değildi çünkü Kıbrıs, Commonwealth üyelişiydi ve bu topluluk üyeleri birbirlerine ticari öncelik tanıyorlardı. Nitekim 15 Temmuz 1966 günü Ticaret ve Sanayi Bakanı Andreas Arouzos, Kıbrıs ithalatının %44'ünün Commonwealth üyesi ülkelere yapıldığını ve Commonwealth üyelişinin bir avantajı olarak Kıbrıs tarım ürünlerinin %70'inin İngiltere'ye satıldığını açıklamıştı. 18 Haziran 1970'te ise Makarios, Commonwealth dışında kalmanın hiçbir fayda getirmeyeceğini dile getirecekti. Ayrıca Kıbrıs'ın ithalatı 1964'e göre %20, GSMH'sı %30 büyümüşü. 1954'e kıyasla oranlar %100'ün üstündeydi. İşsizlik Rumlarda %1.4 oranındaydı. 1967-1969 yıllarında tarım sektörü beklenenin çok ötesinde bir büyümeyle, GSMH'ın %30.9'a denk geldi. Bankacılık sektörü %70.8 büyüdü. Netice itibariyle Kıbrıs ekonomisi sürekli büyüyor, Rumlar yaşam standartları sürekli yükseliyordu. Bu yüzden bağımsız, bu yıllarda Enosis'e oranla Kıbrıs daha tercih edilebilirdi. Bkz. a.g.e, s. 84-87

⁶³⁹ a.g.e, s. 116-117.

⁶⁴⁰ Önalp, a.g.e, s. 111. ABD'nin önerdiği Acheson planını, Makarios'un kabul etmemesi ve Kıbrıslı liderliği üstünde Papandreou'nun baskı kuramaması, Papandreou hükümetinin devrilmesinde önemli yer oynamıştı. Çünkü bu dönemde ABD, Makarios'a her türlü baskıyı uygulayabilecek bir hükümetin Yunanistan'da iş başında olmasından yanaydı. ABD gezisinden dönerken Papandreou genel sekreterine şöyle demişti: "Yunanistan'a başbakan olarak döneceğim, ancak ne kadar kalabileceğimi bilemiyorum. Johnson baskılarını reddetmemi hiçbir

Yaşananlar sonucunda Papandreou istifa etti. Papandreou'nun istifasından sonra Kral, hükümet kurma görevini Merkez Birliği milletvekili Yorgos Novas'a verdi, fakat güvenoyu alınamadı. Yunan siyaseti kutuplaşmalar sonucunda kaosa doğru ilerledi.⁶⁴¹

Yunanistan'da 28 Mayıs 1967 tarihinde genel seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştı. Yorgos Papandreou ile oğlu Andreas'ın liderliğindeki partinin seçimleri kazanma ihtimali fazlaydı. Baba-oğul Papandreoular, krala, orduya ve sağa karşı sert bir tavır almışlardı. Öte yandan komünistler ile işbirliğine girişmişler ve orduda tasfiye başlatmıştı. Sonucunda ise 21 Nisan 1967 sabahı Albay Papadopoulos liderliğindeki General Pattakos ve Albay Makarezos emrindeki askerler bir darbe gerçekleştirdiler.⁶⁴²

Cunta askerleri darbeyi “21 Nisan 1967 Devrimi” diye nitelendirdi. Albaylar Cuntası, haklarında sol sempatanları olduklarını gösteren binlerce dosyayla birlikte pek çok insan yurtiçinde sürgüne gönderdi, sayısız politikacı ve diğer karşı çıkanları tutukladı, sürgüne yolladı ya da göz hapsine aldı. ABD Hükümeti'nin yoğun baskıları karşısında Andreas Papandreou cezaevinden salıverildi ve ülkeden ayrılmasına izin verildi. Yorgos Papandreou, yaşamının büyük kısmını 1968 yılı Kasım ayından ölene dek göz hapsinde geçirdi.⁶⁴³

Bu arada 1967 Arap-İsrail Savaşı, Kıbrıs'ın ABD için stratejik önemini bir o kadar daha artırıyordu. Kıbrıs'taki İngiliz üslerinden İsrail'e yapılan askeri destek, Ada'nın stratejik önemini en açık biçimde ortaya koymaktadır.⁶⁴⁴

Albaylar Cuntası'na kadar Yunanistan'da yaşanan siyasi karışıklık Kıbrıs'a da yansımıştı. Bu zaman zarfında Makarios güç kazandı ve Sovyetler ile bağlantısızlar ile ilişkilerini güçlendirdi. Bu karışıklık esnasında Yunanistan, Makarios'a istenilen ölçüde müdahale edemedi. Ayrıca bu dönemde Kıbrıs'ta yaşanan olaylara, Yunanistan kendi iç karışıklığından ötürü garantör ülke olarak yeterince ilgi gösteremedi ve Türkiye ile iletişime geçemedi. 1967 Albaylar Cuntasıyla da, Kıbrıs meselesi farklı bir boyuta ulaşacaktı.

2.10. Demirel-Kolias Görüşmeleri

10 Ekim 1965'te Türkiye'de seçimler yapıldı. Süleyman Demirel'in Adalet Partisi, %52.9 oyla 240 sandalye kazandı. 14 Ekim'de yapılan resmi açıklamada, Kıbrıs Türk toplumunun azınlık statüsünde olmayacağı ve bunun kabul edilemez olduğu söylenmişti. 1966'da Kıbrıs sorunu, ekonomik sorunlarla boğuşan Türkiye'nin üzerinde, “*Demokles kılıcı*”

---

zaman affetmeyecektir...” Papandreou iktidardan uzaklaştırıldıktan sonra “*Devrilmemin nedeni, Kıbrıs sorununda NATO'nun her türlü müdahalesini imkânsız kılan siyasetimdir*” diyecekti. Bkz. Kızılyürek, **a.g.e**, s. 90.

⁶⁴¹ Kıralp, Aynı yer.

⁶⁴² Clogg, **a.g.e**, s. 184.

⁶⁴³ **a.g.e**, s. 200.

⁶⁴⁴ Kızılyürek, **a.g.e**, s. 91.

gibi sallanıyordu. Yunanistan'la ilişkinin düzeltilmesi gerekiyordu. Bu da Kıbrıs sorununun çözümüyle olurdu.⁶⁴⁵

1966-1967 seneleri Ankara ve Atina bir yandan gizli görüşmeler yürütürken, öte yandan da Kıbrıs'ta gerimi azaltacak politikalar izliyorlardı. Ankara Hükûmeti 1963'ten beri silahlı durumda bulunan TMT'ye bağlı öğrencilerin Türkiye'ye dönerek eğitimlerine devam etmelerini sağlayıp, Albay Kemal Coşkun'u da geri çağırды. Atina tarafı ise 1966'da Makarios'un Çekoslovakya'dan silah satın almasına ve ABD ile Türkiye'nin tepkisi göstermesi üzerine Lefkoşa'ya baskılarını arttırarak bu işlemin sonlanmasına yardımcı oldu.⁶⁴⁶

Darbe üzerine, başbakanlığa getirilen Konstantinos Koliyas, 21 Nisan günü verdiği demeçte Yunan diktatoryasının Kıbrıs politikasının esasının Enosis olduğunu açıklamış, lâkin bunu kuvvet yolu ile değil, müzakereler ile gerçekleştireceğini açıklamıştır.⁶⁴⁷ 21 Nisan 1967'de yönetime el koyan Yunan Albaylar halkın desteğini bulabilmek için dış politikada bir başarıya gereksinim duyuyorlardı. Kıbrıs çözümü için atılacak bir adım ABD'yi tatmin edecekti. Oysa Cuntanın Enosis'ten vazgeçtiğine dair bir şey görülemiyordu. Nitekim hükûmet programında Kıbrıs politikası, azınlık hakları dikkate alınmak suretiyle Enosis'in barışçıl bir şekilde çözümlenmesi şeklinde özetleniyordu. Burada barışçıl yollar ile kastedilen Türkiye'yle anlaşmak olduğu açıktı ve bu, zirve önerisini doğurmuştu.⁶⁴⁸

Yunan Cuntasının Kıbrıs konusundaki tasarılarını kolaylaştıran hadise de, 5 Haziran 1967'de patlak veren Arap-İsrail Savaşı olmuştur. Türkiye'de yeni Adalet Partisi iktidarı, Türkiye'nin Ortadoğu ve Arap-İsrail politikasına yeni bir istikamet vermeye doğru giderken, Yunan Cuntası da bu savaşın yarattığı atmosferi kendi lehine sömürmeye başlamıştı.⁶⁴⁹

İki ülkenin başbakanları 9 Eylül'de Keşan'da, 10 Eylül'de ise Dedeoğaç'ta bir araya geldiler. Keşan'da Koliyas, Türkiye'nin stratejik gereksinimlerini ihlal etmeyecek biçimde Enosis'in gerçekleşebileceğini belirterek, Kıbrıslı Türklere din, dil, kültür olmak üzere devlet içinde tam eşitlik sağlanacağını açıkladı. Demirel Türkiye'nin bir çözüm biçimi olarak Enosis'i müzakere edemeyeceğini belirterek reddetti. Koliyas'ın bazı ödünler karşılığında Enosis konusunda hazırlık görüşmeleri sırasında anlaşmaya varıldığını söylemesi ve Türk taraşının ise bu iddiayı kabul etmemesinin ardından ilişkiler çıkmaza girince görüşmeler ertesi güne kaldı.⁶⁵⁰

---

⁶⁴⁵ Richter, **a.g.e.**, s. 279-282.

⁶⁴⁶ Fırat, **a.g.e.**, s.734-735.

⁶⁴⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.949.

⁶⁴⁸ Fırat, Aynı yer.

⁶⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.949.

⁶⁵⁰ Fırat, **a.g.e.**, s.735-736

Dedeğaç'ta yapılan görüşmelerde de taraflar anlaşamayınca tarafların uzlaşmasının mümkün olmadığı ortaya çıktı. Yayınlanan ortak bildiride görüşleri yaklaştırmak için yapılan çalışmaların devam ettirilmesi ve Kıbrıs'ta gerginliğin artmasına engel olacak önlemlerin alınması konusunda görüş birliği içinde bulunduğu belirtildi. Yunan cuntasının, daha önceki Yunan Hükûmetleri'nden tek farkı, Enosis'i, Türkiye ile müzakere ve pazarlık suretiyle gerçekleştirme isteğiydi.⁶⁵¹ Türkiye'nin Enosis karşısındaki kararlı tutumunu görünce bir pazarlığa yanaşmayacağını anlayan Yunan Cuntası, Dedeğaç bildirisindeki gerginlikten kaçınma sözüne rağmen Enosis'e teşebbüs hazırlıklarını hızlandırdı.⁶⁵²

Bu sürecin en önemli sonucu Denктаş'ın Türkiye ile Makarios'un da Atina ile arasının açılması olmuştur. Ankara'nın TMT ile ilgili kararlarından son derece rahatsız olduğunu belirten Denктаş, bu kararın Rumların lehinde olduğunu söylemişti. Böylece Türkiye'nin istekleri doğrultusunda politika izleyen Küçük ile Denктаş arasında farklı tutumlar da görülmeye başlanmıştı.⁶⁵³

2.11. Boğaziçi ve Geçitkale Olayları

Zirve'nin başarısızlığı iki cemaatin de “*şahinlerini*” harekete geçirdi. İlk olarak 1964'te Londra Konferansından dönerken adaya girişi yasaklanan ve o tarihten beri Ankara'da bulunan Rauf Denктаş, Necat Konut ve Erol İbrahim ile birlikte kiraladıkları bir sandalla Kıbrıs'a gizlice dönmek istedi ve 31 Ekimde Karpaz kıyılarına vardığı esnada Rum polisi tarafından yakalandı. Bir daha adaya kanunsuz şekilde girmeye teşebbüs etmeyeceği taahhüdüyle 12 Kasım'da Denктаş'ın Türkiye'ye iadesi gerçekleşti. Bu olayın en önemli sonucu, Kıbrıs Türklerinin tepkilerini ilk kez açıkça dile getirmeye başlamış olmasıdır. 1963'ten beri abluka altında bulunan, müdahale umudu besleyen ve davalarının lideri olarak Denктаş'ı gören ada Türkleri, Ankara'nın pasif tutumu karşısında Lefkoşa'da büyük bir miting düzenledi. Denктаş olayının Kıbrıslı Türkler ile Ankara arasında gerilimi yaratmasıyla birlikte iki toplum arasında bir yumuşamaya yol açmıştı.⁶⁵⁴

Tutuklanmasından sonra Denктаş'ın polise verdiği uzun ifade, gözaltındaki bir kişinin anlatımı değildir. Bu, “*ulusal misyonun*” farkında olan ve Kıbrıs sorununda Türk bakış açısını destekleyen bir liderin deklarasyonuydu. Denктаş, federasyon temelinde uzlaşılabilir çözüm

---

⁶⁵¹ Aynı yer.

⁶⁵² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.953

⁶⁵³ Fırat, **a.g.e.**, s.735.

⁶⁵⁴ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s.736-737

uğruna çalışmak için Ada'ya geri dönüyordu ve anlaşma için Kıbrıslı Türklere açık konuşacak cesarete sahip olduğunu söylüyordu.

“... Ben çocuklarıma şerefli bir isim bırakmak istiyordum. Bunlar, tehlike anında toplumunu terk edip kaçan ve Ankara'ya yerleşen Denктаş'ın çocukları denmesin. Kıbrıs'a çıkarken ölen Denктаş'ın çocuklarıdır, densin istiyordum... Gelişimin nedeni suçlamalardan kurtulmak içindir... Ben Kıbrıs'a olayları yaratan olmadığımı size kanıtlamak, çocuklarıma ise korkak olmadığımı göstermek için gelmek istiyordum. Türk Hükûmetine de, Kıbrıs'a gelmekteki maksadımın savaş çıkarmak ve Türkiye'yi savaşa karıştırmak olmadığını belirtmek istiyordum. Onların savaş istemediğini bildiğime göre böyle bir maksadım olamazdı. Biliyorum ki, bu hareketi yapmasaydım yaşayamazdım... Ben Kıbrıs'a başlangıçtaki görüşmelerimden farklı düşüncelerle geldim. Eskiden inandıklarım yıkıldı. Kıbrıs halkı savaş kaldıramaz. Zaten artık kazanacağımız bir şey yok.”⁶⁵⁵

Ayrıca Denктаş yakalanışıyla ilgili aşağıdaki sözleri söylemişti:

“Ankara'da dört buçuk yıl kaldığım dönemde (1964-1967) Kıbrıs'a gizlice ikinci gelişimde yakalanmıştım. Yakalanmamın ardından üç gün üç gece sorgu edildim. Yakalanışımın Rumlar korkmuş, Yunanlar beni öldürürse, başları belaya girecek diye. Çünkü beni buraya Türkiye gönderdi zannediyorlar ve gizlice kaçtığıma inanmıyorlardı. Hücreye alınmadan önce oraya Klerides'le Yorgacis geldi. Klerides beni üç-üç buçuk saat sorguladı.... Daha sonra Klerides görüşmelere başladığımızda bana yakalandığımdaki durumu anlattı. Meğer benim yakalandığımı duyduklarında Grivas ile Bakanlar Kurulu'nda toplantıdaymışlar. Bir asker toplantıya girerek, Grivas'a bir not verdiğini söyledi. Makarios 'Ne yapacağız?' diye sorduğunda, Kiprianou ve Papadopoulos 'Derhal oldukları yerde vurun' yanıtı vermiş. Makarios ise aklını kullanarak, 'İyi ama köyde bunları tanıdılar, Türkiye göndermişse ve yakalandıktan sonra böyle şey yaparsanız başımız tam belaya girer, o yüzden getirin anlayalım niye gönderdi'.”⁶⁵⁶

Görülebileceği üzere Denктаş, kendisini gözaltında ziyarete gelen Klerides'e de benzer izlenimi vermiştir. Ek olarak ona tek söylediği, Enosis'in ilan edilmesi halinde ya da bir Kıbrıs Rum Devleti'nin dayatılıp, Türk cemaatini azınlık derecesine indirme teşebbüsünde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunacağından emin olduğuydu.⁶⁵⁷

İki toplumun yakınlaşmasından ötürü Grivas oldukça rahatsız olmuştu. 15 Kasım 1967 günü, Kıbrıs Rumları ve bilhassa 1963-1964 buhranından sonra Kıbrıs'a dönen tedhişçi Grivas'ın teşkilatlandığı Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, Türklerin toplu olarak bulunduğu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı harekete geçtiler. Türk Hükûmeti, 15-16 Kasım gecesi bir durum değerlendirmesi yapmış ve Kıbrıs'a müdahale yetkisini almıştır. Bu karar ayrıca Yunanistan ile de bir savaş halini de öngördüğünden, ortaya çok ciddi bir durum çıkmaktaydı.⁶⁵⁸

Demirel-Kolias görüşmelerinin başarısızlığının ardından Kıbrıs Hükûmeti'nin yeni çizgisini kaygıyla izleyen Atina Hükûmeti, müdahale etmeye karar verdi. 21 Ekim'de, Kıbrıs'a gelen Başbakan Yardımcısı Spandidakis, mümkün olan tek çözümün Enosis olduğunu ilan etti.

⁶⁵⁵ Perikleus, a.g.e, s. 228-229.

⁶⁵⁶ Pilter, a.g.e, s. 14-15.

⁶⁵⁷ Perikleus, a.g.e, s. 229.

⁶⁵⁸ Armaoğlu, Aynı yer.

Buna karşın, Makarios Kıbrıs sorununun çözümünün Kıbrıslıların iç diyaloguyla sağlanabileceğini söyledi.⁶⁵⁹

Eski Limasol-Larnaka ve Limasol-Lefkoşa yollarının kavşak noktasının kısmen güneydoğusunda kalan Köfünye, sadece Türklerin yaşadığı bir köydü. Limasol yolunun güneyinde, batıya doğru gidildiğinde, Türklerin yoğun yaşadığı Dohni ve Mari köyleri bulunuyordu. Bu iki yerleşim merkezinin arasında, dönemin karma köylerinden Aytotoro vardı. 1963-1964 çatışmalarından sonra, bu köy dışta kalarak Kıbrıs Türk enklavı kurulmuştu. 1963 olayları arasında Aytotoro, polisin arazide ve köyde devriyeye başlamasından sonra bile dikkat çekecek ölçüde sakin kalmıştı.

1965-1966 arasında, Geçitkale’de bir Türk subayının komutasında TMT birimi kurulmuştu. 1967’den beri komutan Mehmet kod adlı yüzbaşydı. Bu yüzbaşının emri altında 400 kişilik TMT mücahit grubu köylerde mevzilenmişti.⁶⁶⁰

31 Ekim’de Kıbrıs Savunma Konseyi toplantısında bir araya gelen siyasal ve askeri liderler, yollardaki barikatların kaldırılıp Aytotoro yolunun emniyete alınmasına karar verdiler. Yolu TMT mücahitlerinin saldırılarına karşı sürekli emniyet altına almak için, onları doğudaki dağ sırtında bulunan ve Skarinou-Aytotoro yoluna tahkim edilmiş bölgeden sürüp çıkarmak gerekiyordu. Ana saldırıları, sırttaki mevzileri hedef alacaktı. Dağ sırtının gerisinde mevzilenmiş Geçitkale’deki TMT mücahitlerinin takviye kuvvet göndermeyeceği umuluyordu. Operasyonun uzaması halinde Türk Hava Kuvvetleri’nin saldırısından çekinildiğinden, bütün operasyon birkaç saat içinde tamamlanmalıydı. Toplantıya katılanlar Ada’ya kaçak girenken yakalanan Denктаş’ın tutuklandığını öğreneceklerdi. Ortaya çıkan bu yeni durum ışığında, Savunma Konseyi operasyonu erteleme kararı aldı.⁶⁶¹

15 Kasım günü kanlı çarpışmalar yaşandı. Gerçekleştirilen operasyonu General Grivas komuta ediyordu. Ordu ve polis güçlerinin ortaklaşa yürüttüğü tanklar, zırhlı araçlar ve havan topları kullanılmıştı. Milli Muhafız bölgedeki direnişi kırmak için son derece orantısız, aşırıya kaçan ve ciddi can kayıplarına yol açan bir şiddet gücü kullanmıştı. Rum basını öldürülen Türkler için “*terörist*” ifadesi kullandı. Operasyonda bölgedeki Türk güçlerinin lideri olan Türkiye subayı tutuklanmış ve eli kelepçeli fotoğrafları gazetelerde manşet olmuştu.⁶⁶² Sert geçen çatışmalarda, Türklerin kaybı 22 ölü, 9 yaralıydı. Bir Milli Muhafız Ordusu askeri vurulmuş, iki polis yaralanmıştı. Atina’nın yoğun baskıları sonucu gönülsüz de olsa Grivas, 16

---

⁶⁵⁹ Richter, a.g.e, s. 290-291.

⁶⁶⁰ a.g.e, s. 291.

⁶⁶¹ a.g.e, s. 292.

⁶⁶² Kıralp, a.g.e, s. 90.

Kasım'da Geçitkale'den geri çekilme emri verdi.⁶⁶³ Cunta, artan Türk-Yunan gerilimi nedeniyle Türkiye ile arasındaki sınırlara askeri yığınak yapmak zorunda kalmış ve iç merkezlerdeki asker sayısını azaltmıştı.⁶⁶⁴

Geçitkale ve Boğaziçi'nin işgali edilmesi üzerine, 15 Kasım 1967 akşamı Türk Hükûmeti bir durum değerlendirmesi yaptı. 16 Kasım akşamı da TBMM toplandı. Toplantıda, Anayasa'nın savaş ilanına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesine ilişkin 66. maddesine dayanarak Kıbrıs'a müdahalesini öngören karar kabul edildi.⁶⁶⁵

Türk Hükûmeti, Ege'ye ve Mersin'e asker kaydırıldı ve donanma Kıbrıs'a doğru hareket etti. Avcı uçakları işgal altındaki Türk köylerinin üzerinde uçtu. Türkiye Yunanistan'a bir nota gönderdi. Notaya göre: Grivas derhal, Kıbrıs'tan geri çekilecek, Ada'ya yasal olmayan yollardan gönderilen tüm Yunan askerleri geri çekilecek, Rumlar silahsızlandırılacak ve işgal edilen köyler boşaltılacaktır. Geçitkale ve Boğaziçi'ne yapılan saldırının mağdurlarına Rum Hükûmeti tarafından tazminat ödenecek, Kıbrıs Türk toplumuna uygulanan kısıtlamalar ve ambargolar kaldırılacak, Türk bölgelerine saldırıda bulunmayacağına dair teminat verilecekti. İki ülke daha önce hiç böylesine savaşın eşiğine gelmemişlerdi.⁶⁶⁶

Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararının kesinlik kazanması üzerine ABD Başkanı Johnson, özel temsilcisi Cyrus Vance'i bölgeye gönderdi. Bu arada BM de gerginliği önlemek amacıyla harekete geçmişti. Cyrus Vance Ankara, Atina ve Lefkoşa'da ortamın yumuşaması adına görüşmelerde bulundu.⁶⁶⁷

İşgal edilen iki köy boşaltıldı. 19 Kasım'da Grivas Ada'dan çekildi. Yunan Kuvvetleri 8 Aralık'tan itibaren Kıbrıs'tan ayrılmaya başladı. Lâkin iki köyün mağdurlarına tazminat ödenmedi. Ayrıca Milli Muhafız Ordusu, Ada'dan ayrılmakta olan Yunan Kuvvetlerinden iki bin askeri kendi ordusuna almayı başardı.⁶⁶⁸

Geçitkale-Boğaziçi çatışmalarından karlı çıkacak olan Makarios idi. Sonunda Grivas gibi tehlikeli bir rakipten kurtulacaktı. Ayrıca Yunan askerlerinin geri çekilmesi de kendisine darbe ve müdahale tehlikesini azaltacaktı. 1967 yılının sonlarında Makarios, Rauf Denktaş'ın Ada'ya dönmesine izin verdi.⁶⁶⁹ Kıbrıslı Türklerin, Yunan tümeninin geri çekilmesiyle

---

⁶⁶³ Richter, **a.g.e.**, s. 295. Saldırıların kimin planı olduğu tam olarak bilinmemektedir. Kimi yazar, Grivas'ın tek başına bu kararı aldığını söylerken, kimi yazarlar Cunta ile müşterek plan olduğunu söylemektedir. Ancak kesin olan gerçek şudur ki, bu saldırıdan Makarios Hükûmeti hiçbir şekilde haberdar edilmemişti. Bkz. Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 92.

⁶⁶⁴ Kıralp, **a.g.e.**, s. 91.

⁶⁶⁵ Özmen, **a.g.e.**, s. 253.

⁶⁶⁶ Önalp, **a.g.e.**, s. 113-114.

⁶⁶⁷ Özmen, **Aynı yer.**

⁶⁶⁸ Önalp, **a.g.e.**, 114-115.

⁶⁶⁹ Önalp, **Aynı yer.**

özgüveni artmıştı. Türkiye ve Kıbrıslı Türk tarafı 1967 yılı sonlarında yeni bir hamle yapmış ve 27 Aralık tarihinde Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni ilan etmişti. Fazıl Küçük ve çalışma arkadaşları geçici yönetimin hazırlıklarını yaparken Türkiye Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Zeki Kuneralp de Kıbrıs'taydı. Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kuruluş metninde şunlar yazılıydı:

“16 Ağustos 1960 tarihli Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının bütün hükümleri yeniden uygulanmaya konana kadar Türk bölgelerinde yaşayan bütün Türkler Geçici Türk Yönetimi'ne bağlı olacaktır. Türk bölgelerine ilişkin bütün yasama meseleleri, Temsilciler Meclisi ve Türk Cemaat Meclisi üyesi Türk milletvekilleri tarafından oluşturulacak olan Geçici Yönetim Meclisi'nin sorumluluğundadır. Meclise Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı Başkanlık edecektir.”⁶⁷⁰

Kuneralp'in geçici yönetim ilanında Kıbrıs'ta bulunmasının anlamı, Türk liderliğin bu hamleyi Ankara'nın onayıyla yaptığıydı. Makarios, Zeki Kuneralp'i 30 Aralık 1967 günü istenmeyen adam yani “*persona non grata*” ilan etmiş, Kuneralp aynı gün Kıbrıs'tan ayrılmıştı.

2.12. Denктаş-Klerides Görüşmeleri

Makarios, görev süresi bittiğinden kendisini bir kez daha cumhurbaşkanı seçtirmeliydi. Rakibi, Grivasçılar ve Cunta yandaşlarının desteklediği Takis Evdokas'tı.⁶⁷¹ 1968 seçimlerinde “*bağımsız bağlantısız bir Kıbrıs*” sloganlarıyla giren Makarios oyların %95'ini alarak zafer kazandı. Rakibi Enosis yanlısı Takis Evdokas ise oyların ancak %4'ünü alabilmişti.⁶⁷²

Seçimlerle yeni bir meşruluk kazanma arayışına sahip tek kişi Makarios değildi. 20 Ocak'ta, Dr. Küçük de cumhurbaşkanı yardımcısı seçilmek için Kıbrıslı Türklerin 25 Şubat'ta sandığa gideceğini, sadece cumhurbaşkanının seçilmesinin anayasaya aykırı olduğunu belirterek, cumhurbaşkanı yardımcısı adaylığını ilan etti. Tek aday olduğundan Dr. Küçük, yeniden cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi.⁶⁷³

Seçimlerden alınan ders, dört yıllık azap ateşinin siyasal duruma yansıttığı koşulların temelinde sürdürülebilir bağımsızlık üzerinde uzlaşması için Makarios'a sınırsız bir yetki vermesiydi. Bu yönde, hem siyasal hem askeri alanda yenildikten sonra, Makarios'un yön değişikliği gibi, BM Güvenlik Konseyi'nin 244 Sayılı Kararı'nın öngördüğü, BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde, toplumlararası görüşmelerin başlatılması inisiyatifine arka çıkmaktan başka seçeneği kalmayan Yunan Hükûmeti'nin sürpriz desteğine sahipti.⁶⁷⁴

Toplumlararası görüşmeler ilerledikçe, Türk Hükûmeti, federal devlet politikasında değişiklikler yaptı. Federal devlet politikasının yerini, muhtariyet sistemine dayanan üniter

⁶⁷⁰ Kuralp, **a.g.e.**, s. 95-96.

⁶⁷¹ Richter, **a.g.e.**, s. 299.

⁶⁷² Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 93.

⁶⁷³ Richter, **a.g.e.**, s. 300.

⁶⁷⁴ Perikleus, **a.g.e.**, s. 149.

devlet aldı. Bu bir çeşit kanton idi. Kıbrıs'ta tek bir devlet olacak, fakat birkaç bölgede toplanmış olan Türkler kendi bölgelerinin idarelerinde muhtariyete sahip olacaklar, Rumların içişlerine müdahalesi olmadan kendi işlerini kendileri göreceklerdi.⁶⁷⁵

Makarios'un 12 Mart 1968'de BM'nin görüşmelerin başlatılması önerisine boyun eğmesi, Denktaş'ın 13 Nisan 1968'de Kıbrıs'a dönüşüne rıza göstermesi, Türk tarafının olumlu cevabı ve Beyrut'ta 3 Haziran 1968 tarihindeki hazırlık toplantısının iyimser havası, 1963-1967 yılının çok sayıda çalkantısını geride bıraktığı izlenimini yaratmıştı.⁶⁷⁶

Görüşmelerin ilk turu Haziran-Temmuz 1968'de yapıldı. Görüşmeleri Klerides ve Denktaş'ın yürütmesi üzerinde anlaşmaya varıldı. Çünkü Klerides ve Denktaş birbirini tanıyordu; ikisi de aynı ortaokula gitmiş, her ikisi de Grey's Inn'de hukuk okumuştular. Bütün siyasal farklılıklara rağmen, birbirlerine saygı duyuyorlardı.⁶⁷⁷

Önceleri üçlü, sonra beşli olarak devam eden görüşmelere Denktaş ve Klerides'in yanı sıra, Türkiye adına Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı, Yunanistan adına Mihail Dekleris ve BM Genel Sekterinin Özel Temsilcisi katılmıştı.⁶⁷⁸

1968 sonbaharındaki görüşmeler, gerçekten de çözüme bir şans tanımıştı. Çünkü Klerides Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve Kıbrıslı Türklerle ortaklığı savunan bir pragmatistti. O dönem Denktaş da aynı çizgideydi ve çözüme hazırdı. Denktaş için, halkının güvenliği mutlak öncelikti. Türk ve Yunan Hükümetleri de çözüm yanlısıydı. Ancak görüşmelerde belirliyi nokta Makarios idi. Kıbrıslı Türklere azınlık statüsü talebinden vazgeçmedi. Bu yüzden kaçan fırsatlara bir yenisi eklendi. İtirazların çıkış noktası Makarios idi.⁶⁷⁹ Ayrıca Denktaş'ın ılımlı politikasının bir diğer nedeni de ekonomik sorunlar ve onları desteklemek için Türkiye'nin sırtlandığı ağır yükün, hem Türkiye'yi hem de Kıbrıslı Türkleri çözüm arayışına iten nedenler arasında sayılması gerekir.⁶⁸⁰

Makarios'un Kıbrıslı Türkleri yeni tavizlere itme umuduyla bekle-gör gibi karşı taraftan azami taviz koparma amacıyla, müzakereleri çıkmaza sürükleme taktikleri, beklentilerin tam zıddı bir sonuca yol açmıştı. Bunun nedenlerinden biri, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının değişmezlerinin yetersiz değerlendirilmesinde aranabilirdi. Bu değişmezler, Enosis'in bertaraf edilmesi ve her koşulda bağımsız Kıbrıs iki toplumlu niteliğini korumaktı. Devletin iki toplumlu, kurucu ortaklığa dayalı niteliği, Türkiye için Zürih Antlaşmalarından

---

⁶⁷⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 955.

⁶⁷⁶ Perikleus, Aynı yer.

⁶⁷⁷ Richter, **a.g.e.**, s. 301.

⁶⁷⁸ Özmen, **a.g.e.**, s. 256.

⁶⁷⁹ Richter, **a.g.e.**, s. 304-305.

⁶⁸⁰ Perikleus, **a.g.e.**, s. 152-153.

kaynaklanıyordu. Bu nedenle, Türk tarafı sürekli sürtüşme nedeni olabilecek Kıbrıslı Türklerin aşırı imtiyazlarından vazgeçebilir, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto hakkı ve ayrı çoğunluklar gibi işlevsizliği ortaya çıkan anayasa maddelerinin değiştirilmesini kabul edebilirdi. Ne var ki, temel ilke olarak gördüğü şeyden, doğrudan doğruya Zürih Antlaşması'nın özünden çıktığını gördüğü devletin iki toplumlu niteliğinden asla vazgeçmedi. Hedefi, iki toplumun yeterli katılımıyla üniter devlet öngören, ama iki toplumluluk niteliğini anayasal güvenceye kavuşturmayan yeni anayasa yapmaktı. Böyle bir varsayıma dayanan Makarios, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı makamını, toplumlar düzeyinde ayrı seçim listeleri, özerk yerel yönetimi ve diğer benzer unsurları, gerek sembolik olarak gerekse özünde devletin iki toplumluluk özelliğine dayandırdıklarından reddetti.⁶⁸¹

Ekim 1969'da, 1970 Temmuz'unda Türkiye'de yapılacak seçimler nedeniyle görüşmelere ara verildi.⁶⁸² Haziran 1972'de görüşmeler yeniden başladı. Hatta 1973'de en tartışmalı konulardan birinde anlaşmaya varıldı. Bu noktada Kıbrıs Türk polis örgütünün büyüklüğü ve yetkileriydi. Merkezi polis örgütüne ek olarak bölgesel ayrı polis örgütleri kurulacaktı. Ancak bu anlaşma, bütün bu anlaşma çerçevesi içinde öngörüldüğü için gizli tutulmuştu. 2 Nisan 1974'de Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'in, Kıbrıs için en iyi çözümün federal bir sistem olduğunu açıklaması üzerine, görüşmeler Kıbrıs Rumları tarafından kesildi.

11 Haziran'da yeniden başlayan görüşmelerde taraflar, 1960 Anayasası'nın işleyeceği ile ilgili görüşlerini sundular. Kıbrıs Rumları birleşik üniter bir devlet istiyordu. Kıbrıs Türklerine özerklik verilmesini kabul ediyorlardı. Ama bu özerklik bölge esasında değil şeklen olacaktı ve kurulacak yeni rejim merkezi yani güçlü olacaktı. Kıbrıs Türk halkı ise Enosis'in yasaklanacağı fonksiyonel federatif bir sistemden yanaydı.⁶⁸³

---

⁶⁸¹ a.g.e, s. 157-158. Denktaş bir röportajında “Ben Klerides’le 1968’de başlayıp 1974’e kadar devam eden gayri resmi görüşmelerde Makarios’un 1963’te istediği 13 maddelik Anayasa değişikliğinin hemen hemen hepsinin kabul etmenin karşılığı olarak 1960 çerçevesinin devamını içeren bölgesel otonomi istedim. Şartım, Garantilerin devamı ve Türk tarafının azınlık olmayacağı, kurucu ortak statüsünün devam etmesiydi.” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Bkz. Cankat Çeribaşı Pilter, **Rauf R. Denktaş’ın Bir Devlet Doğuşunda “Liderlerle İlgili Anıları”**, KKTC Sivil Savunma Teşkilatı Yayınları, Lefkoşa, 2009, s. XIV.

⁶⁸² Richter, a.g.e, s. 311.

⁶⁸³ İsmail, a.g.e, s. 382-383.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI

3.1. Kıbrıs'taki Darbeye Kadar Yaşanan Gelişmeler

Makarios Kıbrıs'ın yanı başındaki komşuları ve NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan'a meydan okuyordu. İçeride ise Kıbrıs Türk liderliği ve koyu milliyetçi Rumlarla karşı karşıyaydı. Türkiye ve Yunanistan ister ittifak, ister itilaf halinde olsunlar, herhangi birinin Kıbrıs'ta askeri güç kullanması durumunda, Kıbrıs buna direniş gösterebilecek güçte değildi. Milli Muhafız'ın subayları Yunandı ve Kıbrıs'taki orduyu yöneten aslında Cunta idi. Türkiye ise 1970'lerden itibaren NATO'nun en güçlü kara ordularından birine sahipti.⁶⁸⁴

1968'den itibaren Enosis siyasetini terk ettiğini açıkça dile getiren Makarios, diğer yandan Türk toplumuyla yeniden müzakerelere başlamıştı. Ayrıca başkanlık seçimlerinde ezici çoğunlukla kazandığı zafer ve Kıbrıslı Türklerin devlet mekanizmasından soyutlanmasıyla Kıbrıs'ın “*hâkim-i mutlak*” yöneticisiydi. Kontrol edemediği tek kurum Milli Muhafız Ordusuydu. Bu durum onu aşırı uçtaki Rumlarla karşı karşıya bırakmıştı. 1970'lerden sonra başlayacak olan terör faaliyetlerinin başlaması, İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'in koltuğundan edilmesinden sonra gerçekleşmişti.⁶⁸⁵

8 Mart 1970 günü Makarios'u ortadan kaldırmak için başarısız bir suikast eylemi düzenlendi. Baf yakınlarında EOKA savaşçısı Grigoris Afksentiou için düzenlenen anma törenine kendisini götürecek olan helikopter sabah erken saatlerde Başpiskoposluk binasına iniş yaparken, civarda bulunan bir ortaokulun tepesinde suikastçılar makineli tüfeklerle beklemekteydi. Makarios, kurşun yağmuruna tutulan helikopterden yara almadan kurtulmuştu. Olayı atlatmasına yardımcı olan pilot ise ağır yaralıydı. Olayın ardından polis derhal geniş bir soruşturma başlatmış ve altı suikastçıyı yakalamıştı. Yakalananlardan üçü polis memuru, biri ise Milli Cephe bağlantılıydı. Sorgulanan zanlılar suikast emrini eski İçişleri Bakanı Yorgacis'ten aldıklarını söylemişti. Soruşturmada, Yorgacis'in ölmeden önce irtibat kurduğu son kişinin Kıbrıs'ta yüzbaşı olarak görev yapan Yunan subayı Dimitris Papapostolou olduğu ortaya çıktı. Göz hapsinde tutulan Yorgacis bir hafta sonra arabasının içinde öldürüldü.⁶⁸⁶ Makarios'a düzenlenen suikastın ardından öldürülen Yorgacis'in susturulması amaçlanmaktaydı.⁶⁸⁷ Bu arada Yunanistan şefi Yorgos Papadopoulos ise “*Eğer biz, Türkiye ve*

---

⁶⁸⁴ Kıralp, a.g.e, s. 98-99.

⁶⁸⁵ a.g.e, s. 106.

⁶⁸⁶ Önalp, a.g.e, s. 116.

⁶⁸⁷ Kıralp, a.g.e, s. 108; Kızılyürek, a.g.e, s. 94.

Yunanistan, Kıbrıs konusunda bir karara varırsak, çocuklarımızı (yani Kıbrıslılar) buna hiçbir şekilde karşı gelemeler” diyordu.⁶⁸⁸

Buna karşın, cinayet teşebbüsü sonrasında Makarios, Cunta’yı suçlamaktan kaçınmış ve suikasta kalkışanların kendi başlarına buyruk, ya da başkalarına hizmet eden Kıbrıslı Rumlar olduğunu söylemişti.⁶⁸⁹

5 Temmuz 1970’te Temsilciler Meclisi seçimleri yapıldı. AKEL %30 oy aldı. Makarios, Temsilciler Meclisinden sadakat ve uyum beklediğini açıklarken Meclise iki sağ (Glaftos Klerides’in bir partisi EK⁶⁹⁰ ve Nikos Sampson’un partisi PP⁶⁹¹, iki sol görüşlü parti (Ezekias Papayannou’nun partisi AKEL ve Vassos Lissaridis’in partisi DEK⁶⁹²) olmak üzere dört parti girmişti.⁶⁹³

Türkiye’de 12 Mart 1971 Muhtırası, Süleyman Demirel’i istifaya zorlamıştı. Yeni başbakan Nihat Erim oldu.⁶⁹⁴

Grivas, 1969’da Makarios’u devirip Kıbrıs’ta Enosis’i amaçlayan yeraltı örgütü kurma planları yapmaya başladı. Bu fikirler hem Ulusal Cephe’ninkilerle (EM) benzemekle birlikte Grivas, herhangi bir temas istemediği o örgütle arasına mesafe koruyordu. Grivas, 1970’te Ulusal Cephe ezildiğinde Kıbrıs’taki yandaşlarından, örgüt üyelerinin geleceğin EOKA-B’sine⁶⁹⁵ faal olmasını istemişti.

1 Nisan 1970’te, EOKA mücadelesinin başlatılmasının yıldönümünde, Grivas büyük bir mitingle, Kıbrıs Hükûmeti’ne karşı savaş başlattı. Sonbahar ve kış aylarında, Grivas’ın Kıbrıs’a geri dönüşünün hazırlıkları başlatıldı. Yeni barınak yerleri hazırlandı. İlk barınaklar ve silah depoları Beşparmak Dağları’nda inşa edildi. Silahlı gruplar kuruldu.⁶⁹⁶

1967 yılında Türkiye’nin baskısı sonunda Kıbrıs’tan ayrılmak zorunda kalan Grivas 1971 Ekiminde tekrar Ada’ya döndü. Grivas’ın hedefi, kendisine göre Enosis önündeki en büyük engel olan Makarios’tu.⁶⁹⁷ Amacı eski dava arkadaşlarının yanında, EOKA-B’nin terörist faaliyetlerinin yanında katılmaktı. Ama Makarios da tedbirler almada gecikmemiş,

---

⁶⁸⁸ Kızılyürek, **a.g.e**, s. 94.

⁶⁸⁹ Kırıl, **a.g.e**, s. 108-109.

⁶⁹⁰ Birleşik Parti

⁶⁹¹ İlerici Kanat

⁶⁹² Demokrat Milli Parti

⁶⁹³ **a.g.e**, s. 110.

⁶⁹⁴ Richter, **a.g.e**, s. 314.

⁶⁹⁵ B, Yunan alfabesindeki Vita harfidir ve aynı zamanda II. sıra sayıdır.

⁶⁹⁶ **a.g.e**, s. 318-319

⁶⁹⁷ Özmen, **a.g.e**, s. 263.

EOKA'nın eski üyelerini polis teşkilatından uzaklaştırarak, “*Efedriko (Yedekler)*” adında yeni bir polis gücü kurmuştu.⁶⁹⁸

EOKA-B, EOKA'nın merkezi modeline göre yapılandırılmıştı. Grivas her şeyi kontrol eden şefi. Kurmay heyeti diye bir şey yoktu. Sadece emir subayları vardı. Grivas, Kıbrıs'ı bölgelere ayırıp her birine bölge komutanları atadı. En önemli bölge, EM'in de ağırlığının hissedildiği Limasol idi. EOKA'nın eski savaşçıları dışında, her yeni EOKA-B üyesi, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh (Kutsal Üçleme) adına törenle ant içmek zorundaydı. Antta, örgütün hedefinin Enosis olduğu söyleniyordu. Üyeler lidere mutlak itaat etmeye ve sorgu sırasında örgütün sırlarını ele vermeyeceklerine söz verirdi. Üyeler kendilerine verilen silahları şerefleri sayıp, düşmana hiçbir zaman teslim etmeyeceklerine yemin ederlerdi. İçtiği anda ihanet edenin cezası ölümdü.⁶⁹⁹

8 Şubat 1973 tarihinde Makarios yeniden Devlet Başkanı seçildi. Bu sefer karşısına kimse aday çıkmadığı için otomatikman kazanmıştı.⁷⁰⁰ Kıbrıslı Rumların seçimiyle birlikte Türk kesiminde de eş zamanlı, ama ayrı olarak cumhurbaşkanı yardımcısı seçimi sonunda Rauf Denktaş bu göreve seçildi.⁷⁰¹

Cunta, 1973 Şubat'ında, Temmuz 1974'de gerçekleştireceği darbenin planlarını yapmaya başlamıştı. Bu operasyonun kod adı “*Apollo*” idi. İlk saldırı EOKA-B'den gelecek, bunu Milli Muhafız Ordusu'nunki izleyecekti. Apollo planı, Genelkurmay'da hazırlanmış, üzerinde çalışılmış bir plandı. Alt planlar “*Kenavos (yıldırım)*” ve “*Sismos (deprem)*” gibi adlar taşıyorlardı. Bazı kasaba ve köylerin nasıl ele geçirileceği de planlanmıştı. Milli Muhafız Ordusu'nda görevli Yunan subayların bir kısmı da darbe hakkında eksiksiz bilgilendirilmişti. Nisan'da EOKA-B'nin bazı ölümlere neden olan ilk bombalı saldırıları başladı. Grivas Temmuz'da yeni bombalı saldırılar ve Makarios'un öldürülmesinin planlanması için emir verdi. Bu saldırıların başında Rum milli muhafızlarını yöneten Yunan ordusunun subayları bulunuyordu. Ancak Efedriko, etkin şekilde cevap veriyordu. Çok sayıda EOKA-B üyesi tutuklandı. Grivas daha çok bombalama eylemiyle misillemede bulunmakla birlikte, Lissaridis'in paramiliter güçleri de onları kendi silahlarıyla vurmaya başlamıştı.⁷⁰² O zamanlara kadar Makarios yanlısı bir tutum izleyen Nikos Sampson da, Grivas'ın örgütünü desteklemeye başladı.⁷⁰³

---

⁶⁹⁸ Önalp, **a.g.e.**, s. 117-118.

⁶⁹⁹ Richter, **a.g.e.**, s. 318-319.

⁷⁰⁰ Kıralp, **a.g.e.**, s. 111.

⁷⁰¹ Önalp, **a.g.e.**, s. 118.

⁷⁰² Richter, **a.g.e.**, s. 325-326; Önalp, **a.g.e.**, s. 117.

⁷⁰³ Nikos Sampson'un taraf değiştirmesinin en önemli sebebi; Makarios tarafından 1972 yılında ithal edilen Çek silahlarıyla ilgili ihtilaftır. Çekoslovakya'dan ithal edilen gizlice Kıbrıs'a sokulan bu silahlar Başpiskoposluk

Makarios'un 1968'de başlayan Denktaş-Klerides görüşmelerindeki tutumu hem Atina'yı hem de Ankara'yı kızdırıyordu. Cevap olarak Makarios, 3 Ağustos'ta Garanti ve İttifak Antlaşmalarının fes edilmesini talep etti. Makarios bu yolla Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs siyasetine müdahil olma imkânlarını ortadan kaldırarak Kıbrıslı Türkleri kendi şartlarını kabul etmeye zorlayabileceğini ve antlaşmaların fes edilmesiyle hem Yunanistan'dan hem de Türkiye'den gelebilecek askeri müdahalelerin ortadan kalkacağını düşünüyordu.⁷⁰⁴

Bu sırada Yunanistan'da 1973 yılında, düzene karşı gelmede öğrenciler başı çekiyorlardı ve Mart ayında Atina Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni işgal ettiler. 17 Kasım'da ordu bu işgali bastırdı ve 34 kişinin yaşamını yitirdi. “*Politehniko*” adıyla bilinen olayların sonucunda, askeri polisin başındaki kıdemli Albay Dimitrios Ioannidis önderliğinde Cuntanın daha katı üyeleri, Papadopoulos ile kukla başbakanı 25 Kasım'da devirdi. Cumhurbaşkanlığı görevine Tuğgeneral Fedon Gizikis getirildi.⁷⁰⁵

Türkiye'de 1973 Ekim'inde yapılan seçimlerin ardından, Bülent Ecevit Başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi-Milli Selamet Partisi Koalisyon Hükûmeti kuruldu. Kurulan Koalisyon Hükûmeti'nin Kıbrıs politikası, fonksiyonel federatif sistem olacaktı.⁷⁰⁶ Bu sistemde toprakların paylaşılması söz konusu değildi. Tek bir devlet içinde, görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşımı söz konusuydu.⁷⁰⁷

Ekim ayında Türkiye'de, Kasım ayında Yunanistan'da değişen hükûmetlerin ardından 1973 Kasım'ından itibaren Türk-Yunan ilişkilerinin daha da bozulmaya başlayacağı döneme girilecekti. İlişkilerin bozulmasının nedeni, Yunanistan'ın kendi karasularına ait olduğunu iddia ettiği Ege Denizi'nin söz konusu bölümlerinde Türkiye'nin petrol arama hakları olduğunu söylemesiydi. Ege'deki çekişmenin gerisinde, Ioannidis yönetimi, Helenizm'in “*ulusal*

---

binasına getirilerek bodrum katına depolanmıştı. Olayın ortaya çıkması üzerine Türkiye, Kıbrıs Rum yönetimini bu silahların “*Kıbrıs Türklerine karşı kullanılacağı*” endişesiyle protesto etti. Diğer yandan Yunanistan Hükûmeti haber verilmeden yapılan bu silah ithaline kızmış ve bu silahların derhal Rum Milli Muhafız Ordusu'na teslim edilmesini istemiştir. Yunanistan'ın Lefkoşa Büyükelçisi Konstantin Panayiotakos'un ilettiği Yunan isteği Makarios tarafından kesin olarak reddedildi. Yunanistan'ın daha sonra teklif edeceği alternatifler de gene Makarios tarafından reddedilecektir. Mesele, Kıbrıs Rum Hükûmeti ile Yunanistan arasında açık bir mücadelenin başlamasına sebep oldu. Bu olay, Nikos Sampson'un da Makarios'tan kopmasına, hatta onu “*hainlikle*” suçlamasına sebep olacaktır. Bkz. Özmen, **a.g.e.**, s. 263.

⁷⁰⁴ Kıralp, **a.g.e.**, s. 120.

⁷⁰⁵ Clogg, **a.g.e.**, s. 203-204. Yunan Cuntası'nın düşüşünde 4. Arap-İsrail Savaşı önemli yer tutmaktadır. Ortadoğu'da Ekim 1973 tarihinde baş gösteren savaş sırasında Cunta, ABD ve NATO'ya bağlı olmasına rağmen iş birliğine yanaşmamış, ABD'lilerin İsrail'e yardım malzemesi göndermesi için Yunanistan'daki NATO üslerinin kullanılmasına izin vermemişti. Bu karar Cunta'nın sonunu getirdi. Buna karşılık Türkiye İzmir Çiğli Alanı'ndan uçakların havalanmasına izin vermişti. Bkz. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 177.

⁷⁰⁶ Hükûmeti kuran CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) yeni yaklaşım getirdiler. Ecevit “Ortanın Solu” sloganıyla bir yandan federasyon tezini benimserken, bir yandan da anti-empyralist ve Amerikan karşıtı kitlelerin desteğini almıştı. Necmettin Erbakan'ın İslamcı çizgideki MSP ise en azından söylem olarak Batı'ya ve ABD'ye karşıydı.

⁷⁰⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 956.

merkezinin” Atina olduğunu kabul etmeye yanaşmayan Makarios’u zora sokmak amacıyla Kıbrıs’a ilişkin giderek artan tehditkâr bir politika benimsemeye başlamıştı.⁷⁰⁸

1973 sonrasında gerek Yunanistan’da askeri rejimin çözülmeye başlaması, gerek Türkiye’deki siyasal gelişmeler, Türk ve Yunan Hükûmetleri arasındaki suni yakınlığın ortadan kalkacağını gösteriyordu.⁷⁰⁹

EOKA-B taraftarları ve Makarios arasındaki mücadelenin iyice kızıştığı bir sırada Grivas öldü. 27 Ocak 1974 günü Limasol’da saklı bulunduğu kuyumcu Makarios Hristodoulis’in evinde ölen Grivas’ın cenazesi, 28 Ocak’ta aynı evin bahçesine gömüldü. 1 Şubat 1974’te Grivas’ın ölümü açıklandı.⁷¹⁰ Makarios, Grivas’ın ölümüyle üç günlük yas ilan ederek EOKA-B üyelerine örgütün dağıtılması karşılığında af güvencesi verdi, mâmafih örgüt bu çağrıya uymadı. Haziran ayında ise Milli Muhafız Ordusu içinde doğrudan doğruya EOKA-B ile işbirliği halinde olan Makarios karşıtı hücreler açığa çıktı. EOKA-B, Milli Muhafız işbirliğiyle Enosis yanlısı ve Makarios karşıtı propagandalar da çoğalmıştı.⁷¹¹

Grivas’ın ölümünden sonra, EOKA-B’nin liderliğini, yardımcısı Yorgos Karousos üstlendi. Erenköy çarpışmalarına katılan Karousos, 1971 yılında Grivas’la birlikte gizlice Ada’ya çıkmıştı. Terör hareketleriyle Enosis mücadelesinin başarıya ulaşamayacağını ve “*mücadelenin siyasi alana kaydırılmasını*” savunan Karousos’a büyük bir tepki gösteren bir grup EOKA’cı karşı harekete geçtiler. Bunun üzerine Karousos, 16 Şubat 1974’te Yunanistan’a kaçmak zorunda kaldı.⁷¹²

EOKA-B içindeki iç mücadele, Makarios’a istediği fırsatı vermişti. Makarios 25 Nisan 1974’te yayınladığı bir bildiri ile EOKA-B’yi kanun dışı bir örgüt olarak ilan etti. 26 Haziran 1974’te yapılan bir açıklamada EOKA-B’nin Yunanistan’dan verilen emirlerle yönetildiği ve Yunan Milli İstihbaratı ile ilişkisinin bulunduğu, bundan böyle Rum Milli Muhafız Ordusu’nun Kıbrıs Rum Yönetimi’ne bağlanacağı açıklandı.⁷¹³

EOKA-B’deki iç mücadelelerinin ardından radikaller, terör çizgisinin sürdürülmesi, ılımlılırsa sürdürülmesini istiyorlardı. 1974 Mayıs’ında, duruma müdahale eden Ioannidis, EOKA-B kalıntılarını kendi kontrolüne aldı.⁷¹⁴ Grivas’ın ölmesi de Ioannidis’in Kıbrıs planlarını değiştirmede. Makarios, Kıbrıs Rum toplumu içinde EOKA-B bağlantısı olmayan

---

⁷⁰⁸ Clogg, Aynı yer.

⁷⁰⁹ Gönlübol, a.g.e, s. 676.

⁷¹⁰ Özmen, a.g.e, s 265.

⁷¹¹ Kıralp, a.g.e, s. 124.

⁷¹² Özmen, Aynı yer.

⁷¹³ Aynı yer.

⁷¹⁴ Richter, a.g.e, s. 336.

bütün partilerin desteğini kazanmıştı. Öte yandan Yunanistan'da Cunta karşı tutumuyla büyük bir saygınlığa sahipti.⁷¹⁵

3.2. Makarios'un Yunan Cumhurbaşkanına Mektubu

Makarios, artan EOKA-B terörü ve Milli Muhafız'daki Yunan subayları ile örgütün işbirliği iyice gün yüzüne çıkıp, işbirliğinin arkasında Ioannidis'in olduğu netlik kazanınca, 2 Temmuz 1974'te Yunan Cumhurbaşkanı General Fedon Gizikis'e bir mektup gönderdi. Makarios, basına verdiği mektubunda şöyle diyordu:

“Sayın Cumhurbaşkanı, en kesin şekilde belirtmeliyim ki, EOKA-B tedhiş örgütünün faaliyetlerini Yunanistan'daki askeri rejimin ileri gelenleri desteklemekte ve yönetmektedir. Sayın Başkan, birçok defalar maddi varlığını ortadan kaldırmak için görünmeyen bir elin Atina'dan buraya uzandığını, hatta bazen bana değmek üzere olduğunu hissetmişimdir. Böyle olmakla beraber bu konuda hiçbir şey söylemedim. Ancak bütün Kıbrıs Rum halkı ıstırap çekerken, Milli Muhafız Ordusu'nda görevli Yunan subaylar, Atina'nın teşviki ile devletin yıkılmasını amaçlayan ve cürüm teşkil eden faaliyetleri desteklerken susman ve bunları gizlemek mümkün değildir. Yunan Hükümeti, Milli Muhafız Ordusu konusundaki bütün tutumu ile Kıbrıs Devleti'ni yıkmayı amaçlayan bir politika takip etmişlerdir. Milli Muhafız Ordusu'nda görev yapan Yunan subayların geri çekilmesini istiyorum.”

Gizikis'e gönderdiği mektupta Makarios, Cuntayı Kıbrıs'ı yıkmaya çalışan bir “öteki” hatta bir düşman olarak görüyor ve askeri rejimden hoşlanmadığını açıkça söylüyordu. Bu mektupla Kıbrıslı Rumları, Atina baskısından da haberdar etmeye çalışıyordu. “İçeriği gizli değildir” diyerek bitirdiği mektubun yazıldığı tarih ile Cunta'nın darbe kararını aldığı tarih aynı güne denk gelmektedir.⁷¹⁶ Ioannidis, Kıbrıs'ta görkemli bir ulusal zafer elde ederek, yani Enosis ile kendi yönetimine halktan destek arıyordu.⁷¹⁷

Ertesi gün toplanan Rum Bakanlar Kurulu, askerlik süresini 14 aya düşürdü. 10 bin kişilik ordu 5 bine indirildi ve polis teşkilatının güçlendirilmesi kararını aldı. Makarios'un bu kararı, Yunan subayların tahrik ettiği Rum askerlerin olaylar çıkarmasına neden oldu. 3 Temmuz 1974 akşamı, Metaksas Meydanı'nda toplanan Rum askerlerin taşkınlıkları üzerine olay yerine gelen polislerle askerler arasında çatışma çıktı. Bunun üzerine 5 Temmuz günü bir basın toplantısı ve Yunanistan'ı Kıbrıs Devleti'ni yıkmaya çalışmakla suçlayan Makarios, İngiliz televizyonuna da şu açıklamayı yaptı: “Yunan Hükümeti'nin reaksiyonuna bakılmaksızın Rum Milli Ordusu'nun mevcudu 20 Temmuz'da azaltılacaktır. EOKA-B, Kıbrıs Rumlarını bir iç savaşın eşiğine sürüklemiştir. Bu teşkilat, Yunanistan askeri rejimi tarafından

⁷¹⁵ Fırat, a.g.e, s. 740.

⁷¹⁶ Richter, mektubun Makarios'a karşı darbeyi tetiklemiş olduğu iddialarını asılsız bulmaktadır. Darbe kararının Haziran başında alındığını, mektubun yazıldığı gün 2 Temmuz'da Ioannidis ve Bonanos tarafından verildiğini söyler. Buna karşı Bonanos ve Ioannidis darbe karşısında, Türk müdahalesi ihtimaline ihtimal vermeyerek “arka cephelerini” emniyete aldıklarını ve kimsenin müdahale etmeyeceğini söylüyorlardı. Richter, a.g.e, s. 336; Kırpalp, a.g.e, s. 142.

⁷¹⁷ Clogg, a.g.e, s. 204.

desteklenmekte ve yönetilmektedir. Elimizde bulunan belgeler, Atina'nın EOKA-B'nin tedhiş faaliyetlerindeki suçunu şüphe bırakmayacak bir şekilde ispatlamaktadır."⁷¹⁸

Makarios, darbeye iki gün kala, 13 Temmuz 1974 günü, EOKA-B liderlerinden Lefteris Papadopoulos'un yakalanmasından sonra bir açıklama daha yapmış ve Cuntanın Kıbrıs aleyhine yürüttüğü faaliyetleri dile getirerek Yunan Hükûmeti'ni bir kez daha "ötekileştirerek" eleştirmişti. Bir açıklamada yapan Makarios şöyle demiştir:

*"Yunan Hükûmeti'nden henüz bir cevap ya da tepki almış değilim. Fakat Yunan Hükûmeti'nin tavrı ne olursa olsun, 20 Temmuz tarihinden itibaren Milli Muhafız'ın asker sayısını azaltacağız. Kararlarımızı uygulayacağım ve şu an Yunan Hükûmeti'nin kontrolünde bulunan Milli Muhafız'ı Kıbrıs Hükûmeti'nin kontrolüne koyacağım. Şu an beni en çok endişelendiren, Yunan Hükûmeti'nin Kıbrıslı Rumları iç savaşta sürükleyen ve askeri rejimin bizzat kendisi tarafından desteklenen EOKA-B'nin dağılması talimatını verip vermeyeceğidir. Benim amacım Milli Muhafız'ı Kıbrıslı Rum subayların komuta etmesini sağlamaktır. Eğer Yunan Hükûmeti Kıbrıs'ta terörizmi destekleyerek iç savaş koşulları yaratmakta kararlı değilse, benim için mevcut durum kritik değildir."*⁷¹⁹

Konuşmadan da anlaşılacağı üzere, Makarios Yunan Cuntasının Kıbrıs siyasetine müdahalesine el veren Milli Muhafız'ı Rumların kontrolüne koymayı amaçlıyordu ve Milli Muhafız'ın asker sayısını azaltacak bir yasal düzenleme üzerinde çalışıyordu. Hem yaptığı açıklama, hem de ulaşmaya çalıştığı hedef, Makarios'un Kıbrıs'ı Atina'dan bağımsız ve Kıbrıslı Rum kontrolünde tutmaya çalıştığının diğer bir göstergesiydi.⁷²⁰

3.3. 15 Temmuz Kıbrıs'ta Darbe

Makarios'un anlaşmazlık yaşadığı tek hükûmet Ioannidis Cuntası değildir. Papadopoulos Cuntası ile yerel yönetimler konusunda, Papandreou ile Acheson Planı'nda, Karamanlis ile de Zürih ve Londra antlaşmalarında ters düşmüştü. Bütün bu süreçlerde Yunanistan, Makarios'a deyim yerindeyse "destek değil köstek" olmuştu. Yunanistan'la birleşmek ya da Atina'yı ulusal merkez olarak kabul edip itaat göstermek gibi fikirler, Kıbrıslı Rumların toplumsal bilincindeki ağırlığını kaybetmişti. Kıbrıslı Türkler açısından ise 1974 yılı, kurtuluş algısı ve anavatan milliyetçiliğinin zirveye çıkmasıyla özdeşleşmişti.⁷²¹

EOKA-B ve Cunta, önceden belirlenen ana plan Afrodit'e bağlı olarak, 15 Temmuz'da yapacakları darbenin planlarını hazırlamışlardı. Komutan Haralambos Hios, yapmış olduğu incelemeler neticesinde tespit ettiği bazı düzeltmelerin yapılması için son emrini 3 Temmuz 1974 günü yazmış ve her birliğin gerekli düzeltmeleri yaparak 10 Temmuz 1974 günü kendisinde bulundurulmasını istemişti. Yani darbeden 5 gün önce her şey hazır durumda olacaktı. Komutan Hios'un çok gizli emri 220 İhtiyat Taburu; 256 Piyade Taburu; 261, 316,

⁷¹⁸ Özmen, Aynı yer.

⁷¹⁹ Kıralp, a.g.e, s. 157-158.

⁷²⁰ Aynı yer.

⁷²¹ a.g.e, s. 162.

391, 306 ve 366 İhtiyat Taburları; 183 Sahra Topçu Taburu; 172 ve 190 Anti-Tank Taburları; 276 Piyade Taburu; 47 Muhabere Topçu bölüğü ve öteki ihtiyat kuvvetlere dağıtılmıştı.⁷²² Keza Kıbrıs'ta gayri nizami savaş yapacak olan Kıbrıslı Rumların eğitilmesine daha 1972 yılında başlanmıştı ve lider olarak eğitim görececek personelin EOKA A'ya karşı sahip oldukları düşüncelerine önem verilmişti. Bu personel Kıbrıs'ta komando okulunda eğitildikten sonra, beş hafta süre ile Yunanistan'daki Rendinis Eğitim Merkezi'nde gayri nizami savaş eğitimine tabi tutulmuş ve Girit'teki Iraklion Gayri Nizami Savaş Okulu'nda da tekâmül eğitiminden geçmişlerdi.⁷²³

1974 Haziran ve Temmuz aylarında, Kıbrıs Rum toplumu içinde sürtüşmeler ve Makarios'un da Atina ile arası açılmaya başlamıştı. Bunun yanı sıra Toplumlararası görüşmelerin uzamıştı. Yunan halkının desteğini daha da kaybetmek istemeyen Yunan Cuntası sabırsızlanmış, Kıbrıs'ın ilhaki önünde Makarios'u bir engel olarak görmeye başlamıştı. Ada'daki Yunan subayları vasıtasıyla Makarios'u iktidardan düşürmek isteyen Atina, darbe için 15 Temmuz sabahını belirlemişti.⁷²⁴

15 Temmuz sabahı Makarios, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Kahire'den gelen 30 Mısırlı çocuğu kabul etmekteydi. Bu sırada Cumhurbaşkanlığı muhafızı Makarios'a zırhlı araçların ve tankların saraya ateş etmekte olduğunu haber verdi. On muhafız, binayı ellerinden geldiğince savundu. Makarios ve çocuklar, güvende olacakları sarayın koridoruna sığınmıştı. Sarayın doğudaki ek binası yanmaya başlayınca, Makarios kaçması gerektiğini kavradı ve Makarios ile yanındakiler bahçe kapısından binayı terk etti. Ardından Kanlıdere (Pedios) yatağına inen patikayı izlediler. Diğer muhafızlar, çocukları güvende olacakları bodrum katına indirdiler. Makarios'un el konulan bir araçla Trodos dağının doğu yamacından Platres yakınlarındaki cumhurbaşkanlığı yazlık konutuna kaçışı, Kikkos Manastırı'nda sona erdi. Bu esnada darbeciler, Lefkoşa'nın kilit mevkilerini ele geçirmişlerdi.⁷²⁵ Muhafız Ordusu'na bağlı birlikler Strovolo'daki Kikkos Manastırı'na bağlı Medohiyon'a ve Makarios'un Girne'deki yazlık sarayı olan Bella Pais'e baskın düzenlemiş, fakat Makarios'u bulamamışlardı.⁷²⁶

EOKA-B darbeye Başkanlık Sarayı düştükten sonra katılmıştı. Darbe yapıldığı sırada Makarios'un yanında 30 civarında Mısırlı çocuk ile Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanlık Müsteşarı Patroklos Stavrou vardı. Stavrou darbe anını şöyle anlatmaktadır:

⁷²² Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, s. 83.

⁷²³ **a.g.e.**, s. 101-102.

⁷²⁴ Fırat, **a.g.e.**, s. 730.

⁷²⁵ Richter, **a.g.e.**, s. 337-338.

⁷²⁶ Özmen, **a.g.e.**, s. 267.

“Çocuklardan biri, Makarios’a hitaben hazırlanan konuşmayı okuyordu. O esnada silah sesleri duyuldu. Çok yakından, Başkanlık Sarayı’nın bahçesinden geldikleri belliydi. Biz önce EOKA-B’nin aklı sıra Makarios’u rezil edecek ve ‘istersek seni Başkanlık Sarayı’nda bile vururuz’ mesajı verecek bir saldırı gerçekleştirdiğini düşündük. Ancak çok geçmeden saldırının kitlesel ve EOKA-B’nin tek başına kalkılabileceğinden çok daha büyük olduğunu anladık. Makarios’a Saray’ı terk etmesini ben tavsiye ettim. Kolay tanınmaması için dini kıyafetini bırakmasını söyledim ve dini kıyafetini sarayda bıraktı. ‘Benimle gelecek misin?’ diye sordu. Binanın içerisinde 80 civarında insan vardı, ben orada kalıp onları yatıştırmasam hepsi peşine düşecekti ve Makarios’un kaçmak için yeterli zamanı olmayacaktı. Makarios kaçtı, hemen arkasından darbeciler ateş ederek, bağırarak, slogan atarak ve küfür ederek binadan içeri girdi.”⁷²⁷

Saat 9’da Rum Radyosu, Lefkoşa Havaalanı ve Telekomünikasyon Merkezi’nin işgali tamamlanmıştı. Rum radyosundan Yunan Milli Marşı çalınmış ve saat 09:10’dan itibaren darbecilerin açıklamaları okunmaya başlamıştı. Saat 10’da Makarios yanlısı polislerin karşı koymaya başlamasıyla çatışmalar başlayınca, darbeciler kontrol altına aldıkları devlet radyosu CBC’den Makarios’un öldüğünü ve karşı koyanların derhal öldürüleceğini ilan etmişti.⁷²⁸ Buna karşın, Makarios Baf Özgür Radyo Kanalı’ndan duyulan dram yüklü sesle “... Kıbrıs Helen halkına; İşittiğiniz sesi tanyorsunuz. Size kimin hitap ettiğini biliyorsunuz. Benim, Makarios! Sizin lideriniz olarak seçtiğiniz tek kişi benim. Ölmedim.. Hâlâ hayattayım ve sizin yanınızdayım. Ortak mücadelemizde sizin savaşçı kardeşiniz ve sancaktarınızım...” açıklamasında bulunmuştu. Bu konuşma Makarios’un “halkı” ile karizmatik ilişkisini taçlandırmıştı.⁷²⁹

Makarios, yakınlardaki BM Barış Gücü’nde görevli Hollanda askerlerinin kışlasına geçti. Oradan helikopterle İngilizlerin Ağrotur (Akrotiri) üssüne gitmişti ve üstten de İngiliz uçağıyla Malta’ya uçmuştu.⁷³⁰

15 Temmuz darbesinde Makarios’a karşı darbe düzenlendiğinde, Başbakan Ecevit, Washington’un baskısına rağmen haşhaş ekim yasağını kaldıran kararı açıklamak üzere, Afyonkarahisar’a hareket ediyordu.⁷³¹ Darbe haberi, olayların gelişimini kaygıyla takip eden Türkiye’de büyük bir yankı uyandırdı. Teyakkuzda olan Türk Silahlı Kuvvetleri, birliklerini Anadolu’nun güneyine kaydırıldı. Bütün bunlar olurken, Atina Hükûmeti de genel seferberlik ilan ediyordu.⁷³²

Darbenin yapılması ve arkasından Rumlar arasında çatışmanın başlaması, Kıbrıs Türklerinde büyük telaşa neden olmuştu. Rauf Denктаş, Bayrak Radyosu’ndan bir mesaj yayınlanarak “Darbenin Rumlar arasında bir iç mesele olduğunu ve Türkleri

⁷²⁷ Kıralp, a.g.e, s. 129.

⁷²⁸ Özmen, a.g.e, s. 267-268.

⁷²⁹ Perikleus, a.g.e, s. 159.

⁷³⁰ Richter, a.g.e, s. 340.

⁷³¹ Fırat, a.g.e, s.740-741

⁷³² Önalp, a.g.e, s. 123.

ilgilendirmediğini” belirtti.⁷³³ Denктаş hatıralarında 15 Temmuz sabahı hemen Türk Hükûmeti’ne bir mesaj yollayarak derhal müdahale gerektiğini, müdahale zamanında olmaz ise Kıbrıs meselesinin kaybedileceğini ve Kıbrıs Türk’ünün çok zor durumda kalacağını aktarmaktadır. Denктаş’ın mesajına cevap veren Ecevit, Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği vasıtasıyla kendisine “*endişe etmemesini, hükûmetin olayları yakından takip ettiğini*” belirmişti.⁷³⁴

Kıbrıs’ta gerçekleştirilen darbe Yunanistan’da kamuoyuna Ta Nea gazetesinde “*Dün Kıbrıs’ta Milli Muhafız Müdahalesiyle Hükûmet Devrildi*” başlığıyla duyurulmuştur. Gazete haberinde Nikos Sampson’un Kıbrıs’ın yeni cumhurbaşkanı olarak yemin ettiği ve Ada’da bir bildirinin yayınlanarak değişikliğin amaçlarının saptandığı açıklanmaktadır. Haberin devamında silahlı güçlerin müdahalesi ardından Sampson’un Başpiskopos Vekili Gennadios tarafından yemin ettirildiği yazılmaktaydı.⁷³⁵

Darbenin başlamasından hemen sonra Cunta, aşırı milliyetçi Nikos Sampson’u Cumhurbaşkanlığı’na getirmişti. Saat 15:40’da Lefkoşa Radyo İstasyonu’ndan seslenen Sampson, cumhurbaşkanlığı görevini devraldığını şu sözlerle duyurmuştur:

*“Kıbrıs Rum halkı, Tanrı ve insanlar adına, halkımızın silahlı kuvvetlerinin seçimi doğrultusunda bugün Devlet Başkanı olarak görevi devralmış bulunuyorum. Silahlı kuvvetlerimizi müdahaleye zorlayan şartları hepimiz biliyorsunuz. Kıbrıs şu anda halkı ve ordusunun barışı içerisinde ruhsal huzura doğru yol alan bir gemidir ve bu şartlarda göreve gelmekten dolayı mutluyum. Hükûmetimin amaçları şunlardır: Kamu ve düzeni derhal yeniden işler hale getirmek. Kilise hiyerarşisini düzenlemek... Kıbrıs Sorununa barışçıl çözüm bulunması için toplumlararası görüşmeleri genişletilmiş halde sürdürmek... Yaşasın Kıbrıs’ın Yunan halkı! Yaşasın silahlı kuvvetlerimiz! Tanrı bizimledir.”*⁷³⁶

Konuşmasında 6 maddelik bir bildiriye okuyan Sampson’a göre hükûmet amaçları şunlardır: Nizamın ve düzenin acilen tekrar sağlanması; kilisenin bütününde düzen ve sakinliğin sağlanması; halkın bütün sınıflarındaki güncel meselelerle gerçekçi politika ve ciddi araştırmayla yüzleşmesi; Kıbrıs meselesi adına yapılan toplumlararası ikili görüşme sürecinin devamı;⁷³⁷ dış politika bütün ülkelerle ölçülü ve dostluk içinde olması; tüm Kıbrıslı Rumlara hükûmetini seçme özgürlüğü verecek olan özgürlük ve dürüst seçim beyannameşi sağlanması.

Gazetede yer alan başka bir habere göre Mağusa’da “*Yedekler*” polis örgütüyle Rum Milli Muhafız Örgütü işbirliği içindeydi ve bir sonraki emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştu. Açıklamalar darbenin “*Kıbrıs’ı iç savaştan kurtarma*” gayesiyle yapıldığı

⁷³³ Özmen, a.g.e, s. 268.

⁷³⁴ Mesut Günsev, **20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs’ta**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 16-17.

⁷³⁵ **Ta Nea Gazetesi**, 16 Temmuz 1974. Bkz. Ek-5.

⁷³⁶ Kıralp, a.g.e, s. 129-130.

⁷³⁷ 16 Temmuz 1974 tarihli Milliyet gazetesi N. Sampson’un “*Türk toplumuyla görüşmelere devam edeceğiz ve en geç bir yıl içinde seçimlere gideceğiz*” sözlerine yer vermektedir. Bkz. **Milliyet Gazetesi**, 16 Temmuz 1974. Bkz. Ek-6.

üzerindedir ve gazetenin ileri sürdüğü üzere Ada'daki kontrol Rum Milli Muhafız Birliği tarafından gerçekleştirilmektedir. Şüphesiz Yunan gazeteleri bu dönemde Cunta'nın baskısı altındadır ve darbenin Kıbrıs'ın iç huzuru adına yapıldığına dair yazılan haberlerle Yunan kamuoyundan destek kazanılması amaçlanmaktadır.

Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeyi Milliyet Gazetesi "*Kıbrıs'ta Darbe Oldu. Makarios'un Akıbeti Belli Değil*" ana başlığıyla Yunan subayların, yönetiminde bulunan Ulusal Muhafız Güç üzerinden beklenen komployu yaptığı yazmaktadır. Kıbrıs Türk liderliğinin darbeye karşı tepkisini kaleme alan gazete, Rauf Denktaş'ın "*Bize düşen görev, savunma tedbirlerini almak ve herhangi bir şekilde Rumlar arası olaylara karışmamaktır... Yarınımızdan ve davamızdan emin olarak gelişmeleri izlemeye devam edeceğiz*" açıklamasına yer vermiştir.⁷³⁸

15 Temmuz günü Ankara'da Bakanlar Kurulu, Genelkurmay Başkanı ve Komutanlarla görüşerek, Milli Güvenlik Kurulu'nu toplamıştı. Ecevit, toplantılarda Türk toplumunun haklarını korumak için Hükûmet'in alacağı tedbirleri ve izlenecek müdahale yollarını görüşmüştü.

Başbakan Ecevit, Makarios'a karşı düzenlenen darbe ile ilgili basına şu açıklamada bulunmuştur:

*"Darbe sonunda Makarios'un öldürüldüğü bildiriliyor. Dünyada biz insanların birbirini öldürmesi yoluyla işlerin hallolacağına inanmıyoruz. Darbe yoluyla, kuvvet yoluyla işlerin hallolacağına inanmıyoruz. Bu nedenle ayrıntılarını öğrenmediğimiz halde bu tedhiş olayını endişe ile karşılıyoruz. Bütün dünyaya, uzak yakın bütün komşularımıza söylüyorum. Bu kargaşayı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkışmasınlar. Hiçbir oldubittiği kabul edemeyiz. Türklerin hakkına el sürdürtmeyiz, sürdürtmeyeceğiz."*⁷³⁹

Bu sözlerle Ecevit'in Yunanistan'a ve Cunta yönetimindeki Yunan Hükûmeti'ne bir mesaj yollandığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de ve Türk basınında darbenin Atina kaynaklı olduğu izlenimi mevcuttur. Nitekim Hürriyet gazetesi "*Atina radyosu susuyor*" başlıklı haberinde olayı şu şekilde değerlendirmektedir:

*"Kıbrıs'taki darbe ve Başpiskopos Makarios'un öldürüldüğü haberleri, Başkent Atina'da umulmadık bir sessizlikle karşılanmıştır. Hükûmet'in bu konuda hiçbir yorumda bulunmaması, gerek Yunan vatandaşlarını gerek tüm dünya basınına büyük bir meraka uğratmıştır. Beyinlerde 'Bu sessizliğin ardından ne çıkacağı' sorusunun belirmesine sebep olmuştur. Atina radyosu saat 15:00'deki yayınında Kıbrıs'taki darbeyi 'Kıbrıs Muhafız Gücü'nün gerçekleştirdiği ve yeni bir Cumhuriyet kurulduğunu bildirmiştir."*⁷⁴⁰

Hürriyet gazetesinde "*Kıbrıs Haşhaş Oyununa Alet Edildi*" başlığıyla aktarılan bir haberde İngiliz siyasi çevrelerce Kıbrıs'ta meydana gelen darbenin sadece Makarios'u devirmek amacı gütmeyeceği ve Enosis taraftarı subayların bu görüntü altında Türkiye'nin haşhaş

⁷³⁸ Aynı yer.

⁷³⁹ Hürriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 7.

⁷⁴⁰ a.g.g.

ekimiyle meydana gelen Türk-Amerikan münasebetlerinin bir yanı şeklinde değerlendirilmesi gerektiğinin öne sürüldüğü yazılmaktadır. Haberin devamında şu açıklamalar yer almaktadır:

“... Türkiye, Amerika'nın tasvip etmediği haşhaş ekiminde ısrar ederken Yunanlar Amerika'yla hiçbir Türk Hükümeti'nin bugünkü ortamda yapamayacağı iki ikili anlaşma imzalamış (7 Şubat 1972 ve 8 Ocak 1973) ve bu şekilde Amerikan deniz piyadesinin Yunan topraklarında üslenmesi temin edilmiştir. Yunanlar Avrupa Konseyi'nden de koştukları için Doğu Akdeniz'de tam bir Amerikancı hükümet hüviyetinde hareket etmekte ve Ecevit'in haşhaş konusunda ekim sahasına ilk gezi tertiplelediği gün Kıbrıs sorununu genç başbakanın gezisini yarıda kestirecek bir ciddiyetle politik piyasaya sürmektedir. Makarios'un Enosis'e karşı olması ve ihtilâli aşırı sağcı subayların kontrolündeki EOKA-B blokunun 'Enosis' sloganıyla yapması, Türk-Yunan Savaşı ihtimalini körüklemektedir. Son zamanlarda Tetenes'in istifası ve sağ cuntacıların güçlenmesiyle Yunanların ABD ve Fransa'dan çok miktarda silah aldığı düşünülürse, Yunanistan'ın Türkiye'yle yapacağı herhangi bir çatışmanın haşhaş ekimine izin veren Ecevit Hükümeti'ni güç durumda bırakması beklenebilir... İngiliz çevreler 'Bir gün Kissinger her iki memleket arasına arabulucu' olarak girse şaşırılmamalıdır. Bu operasyonun NATO Doğu kanadındaki tüm pürüzleri kaldıracak bir sonuca göre hedeflendiği saptanmaktadır.”⁷⁴¹

Yukarıdaki haberde yer alan ifadeler oldukça çarpıcıdır. Türk-Amerikan ilişkileri haşhaş sebebiyle gerginleşip, Kıbrıs'ta darbenin olduğu günlerde her iki olayın birbiriyle bağdaştırılması ve Kissinger'in, ilerleyen zamanlarda, olayların seyrinde arabuluculuk görevini devralması, haberi daha da ilginç kılmaktadır. Keza ikinci harekâtın sonlandığı günlerde Yunan basınında Fransa'nın Yunanistan'a savaş uçağı ve tank vereceğı ile ilgili haberlerin yer alması bu haberin tesadüf olmadığını göstermektedir.

Makarios yanlısı polislerin haricinde AKEL ve EDEK militanları da darbeye karşı silahlı direniş göstermekteydi. En fazla can kaybını darbeye direnen Kıbrıslı Rumlar veriyordu. Komünistler, sosyalistler, demokratlar, polisler, EDEK lideri Vasos Lissaridis ve Makarios'un Hükümet Sözcüsü Miltiadis Hirtodoulou da dâhil olmak üzere bin civarında Kıbrıslı Rum, darbeciler tarafından tutuklanmıştı.⁷⁴²

Lefkoşa Kikkou Lisesi Müdüresi Ourania Kokkinou, Cumhuriyeti devirmek için yapılan 15 Temmuz 1974 darbesini şöyle anlatmaktadır:

“15 Temmuz darbesini aslında biliyorduk. Ama buna çoğu da şaşırды tabii. Doğal olarak halk korktu ve evlerine çekildi. Hapishaneler insanlarla dolup taşı. Milli Muhafız Ordusu kamplarında birçok cinayetler işlendi. Kıbrıs'ın trajedik yapısı içerisinde bu tür olaylar normal sayılır. Fakat herkes 4000 kişinin ölümünden söz edip duruyor. Bunların yarısından fazlasının darbede öldürüldüklerini söylüyorlar.”⁷⁴³

Bir grup Yunan subayının Atina'da Ajans France Press'e verdiği beyanata göre; darbenin amacı, bir yıl içinde yapılacak halk oylamasıyla, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı idi.⁷⁴⁴

Darbeden bir gün sonra 16 Temmuz Salı günü, İngiliz Hükümeti darbecileri tanımadığını, Ada'da anayasal düzenin ihlal edildiğı açıklamasında bulunmuştu. ABD,

⁷⁴¹ Aynı yer.

⁷⁴² Kıralp, a.g.e, s. 130-131.

⁷⁴³ Egelı, a.g.e, s. 270.

⁷⁴⁴ Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 128.

Yunanistan'ı kınadığını ve böyle bir mevcut durum değişikliğini kabul etmeyeceğini açıklamıştı. Sovyetler Birliği Hükûmeti de kamuoyuna, Yunan Cuntasını suçlayıcı açıklamalarda bulunmuştu.⁷⁴⁵

Türk basınından Hürriyet gazetesi, darbe teşebbüsünün Rumlar arasında endişe ve şaşkınlığa neden olduğunu belirlemekteydi ve Kıbrıs'ta bulunan Türk Alayı ile Kıbrıs Türk Mücahitler Ordusu'nun olası bir çatışmayı önlemek amacıyla daha önceden belirlenen mevzilere girdiklerini söylemekteydi.⁷⁴⁶

Darbe olayından sonra Mersin Limanı'nda bulunan Türk Deniz Kuvvetlerine ait savaş gemilerinin bir kısmı Akdeniz'e açılmış ve Mersin Limanı'nda sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştı. Şayet Ada'da yaşanan kritik gelişmeleri takip eden Başbakan Bülent Ecevit gelişmelere karşı endişelerini belirten açıklamalarda bulunmuştur. Ecevit, *"Bu, bir Yunan müdahalesidir... Kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkışmasın"* demiş ve Başbakanın çağrısı üzerine siyasi parti liderleri başkanlığında TBMM toplanarak Kıbrıs'taki durumu görüşmüştü.⁷⁴⁷ Görüldüğü gibi Türkiye Hükûmeti Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin ardından hızlı bir şekilde teyakkuz konumuna geçmiştir.

Gelişmeler ile ilgili olarak Yunan Ta Nea gazetesi, 16 Temmuz tarihli basımında ABD'nin Kıbrıs'taki gelişmeleri yakından takip ederek, politikasının *"bütün ülkelerin Kıbrıs'ın içişlerine müdahaleden kaçınması gerektiği"* üzerine olduğunu, İngiliz güçlerinin yerlerinde bekletildiğini, Başbakan Ecevit'in yaşanan hadiseler üzerine askeri yetkililerle görüşme gerçekleştirdiği ve Türk Dışişleri Bakanlığı'nın ABD ve İngiliz diplomatlarla ortak çalışma yaptığını yazmaktadır. Gazete, Türk askeri güçlerinin alarm konumuna geçip geçmediği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmadığını aktarmaktadır.⁷⁴⁸

Darbe üzerine BM Güvenlik Konseyi'ni harekete geçiren taraf Türkiye olacaktır. Yunanistan'ın müdahalesi konusunda pek bir şey yapmayan Güvenlik Konseyi, ancak Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmasının ardından hareketlenecekti. Bunun da nedeni ise Güvenlik Konseyi'nin gerçekleşebilecek Türk-Yunan Savaşı'na karşın çekincesiydi.⁷⁴⁹ Başbakan Bülent Ecevit'in 16 Temmuz günü, BM Genel Sekreteri K. Waldheim'a gönderdiği mesajda, Kıbrıs'taki darbenin Ada'da gayri meşru şekilde bulundurulmuş Yunan askeri kuvvetince hazırlanarak, idarenin başına Türk düşmanı ve Enosis taraftarı Nikos Sampson'un getirilmesinden dolayı Türkiye'nin duyduğu endişeyi dile getirmiş ve BM'den *"Ada'da Türk*

⁷⁴⁵ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, **Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 119.

⁷⁴⁶ **Hürriyet gazetesi**, Aynı yer.

⁷⁴⁷ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁷⁴⁸ **Ta Nea Gazetesi**, Aynı yer.

⁷⁴⁹ Armaoğlu, **a.g.e**, s. 950; Gönübol, **a.g.e**, s.575.

*toplumu aleyhine dönmüş olan kuvvet dengesinin daha da bozulmasının önlenmesi; gayri meşru yollarla askeri kuvvet, silah ve mühimmat sokulmasına meydan bırakmamak üzere, gerekli teyakkuzun gösterilerek bütün tedbirlerin alınması” talebinde bulunmuştur.*⁷⁵⁰ BM’de Sovyetler’in Yunanistan’ın kınanması isteğiyle verilen önerge, ABD tarafından veto edilmişti. Bununla birlikte ABD, anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözülmesi için devreye girerek Dışişleri Bakanı Yardımcısı Joseph Sisco’yu Londra, Atina ve Ankara’da görüşmelerde bulunması için görevlendirmişti. 18 Temmuz’da Ecevit’le görüşen Sisco aracılığıyla, Atina’ya Türkiye’nin isteklerini içeren bir ultimatoma gönderilmiş ve Sampson’un hemen istifa etmesi, Yunan subayların geri çekilmesi ve bağımsızlığın garanti verilmesi istenilmişti. Yunan Cuntası ise bu istekleri reddetmişti.⁷⁵¹

17 Temmuz gününün Milliyet gazetesinde gelişmelerle ilgili “*Ankara müdahale gereği üzerinde duruyor*” başlığıyla “*İngiltere’nin darbenin Yunan Hükûmetince düzenlendiğinden, Ada’nın bağımsızlığı ve anayasal hakların korunması Türkiye tarafından garanti edildiği gerekçeleriyle, yıkılan düzenin kurulmasına yardımcı olunması isteniyor*” denilmekteydi. Türk Dışişleri Bakan Yardımcısı Hasan Işık da kendisini ziyaret eden Yunanistan Ankara Büyükelçisi’ne, Türkiye’nin “*darbe Yunan Cuntası tarafından gerçekleştirildi*” görüşlerini bildirmekteydi.⁷⁵²

Hürriyet gazetesi “*Donanmamız Rodos ve Midilli Önlerinde. Kara, deniz ve hava birliklerimiz alarmda*” ana başlığıyla Türk Deniz Kuvvetleri’ne ait 16 savaş gemisinin Ege’ye açıldığı, olası bir Yunan saldırısına karşı hazırlıklı olması ve def olmadı adına hazır tutulduğu, gemilerin tam bir harp havası içinde Rodos’la Midilli arasında mevzi aldığı, avcı bombardıman ve savaş uçaklarının Yeşilköy Havalimanı’nda savaş düzeniyle üstlendiği haberini yazmaktaydı. “*Teyakkuz*” konumuna geçirilen birliklere olaylar üzerine “*alarm*” konumuna geçmeleri emri verilmişti. Bir başka haberde ise Kıbrıs’taki Yunan birliğinin değiştirilmesi göreviyle 950 askerle Ada’ya gitmekte olan bir Yunan gemisinin, BM’nin isteği üzerine Kıbrıs’a yaklaştırılmayıp, Antalya açıklarında bekletildiği söylenmektedir. Öte yandan ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger, Türk Hükûmeti’ne bir mesaj göndererek “*itidal*” çağrısında bulunarak “*Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesine karşı olduğunu*” belirtmiştir. Haberin devamında önceki gün gerçekleştirilen Hükûmet toplantısında Kıbrıs’a kesinlikle müdahalenin bütün şekillerinin saptandığı yazılıydı ve şu şekilde devam etmektedir:

“...Kıbrıs’taki meşru Hükûmet veya Makarios, Yunan darbeciler tarafından tam olarak devrildiği anda Türkiye, deniz ve havadan müdahalede bulunacak ve kara kuvvetlerinin de katıldığı askeri hareket,

⁷⁵⁰ Kıralp, a.g.e, s. 131.

⁷⁵¹ Özmen, a.g.e, s. 269.

⁷⁵² Milliyet Gazetesi, 17 Temmuz 1974.

Kıbrıs'ta Londra ve Zürich Antlaşmalarıyla belirlenmiş devlet düzeni kuruluncaya kadar sürdürülecektir. Hükümet bu kararını uygulamak üzere, TBMM'den 'tam yetki' isteme kararındadır."⁷⁵³

Garantör ülkelerden İngiltere, hadisenin BM ile NATO'da⁷⁵⁴ ele alınmasını istiyordu.⁷⁵⁵ O dönemde İngiltere, 1973 sonrasında ekonomik sorunlarıyla uğraşıyordu ve 1974 başındaki erken seçim sonrasında siyasal çalkantılarını yaşıyordu. Üstelik Kıbrıs'a müdahale ettiği takdirde, 1950'lerde olduğu gibi EOKA ile yeniden yıpratıcı bir mücadeleye sürüklenmekten kaygılanıyordu. Ayrıca, böyle bir hareketin, Kıbrıs'ta yerleşmiş İngiliz asıllı kişilerin ve Ada'daki iki İngiliz üssündeki görevlilerin can güvenliğinin tehlikeye düşürmesinden de korkuyordu.⁷⁵⁶ İngiltere biliyordu ki Ada'nın iki "milli" garantörü bir şekilde olayda karşılaşılabilecekler ve İngiltere de bu arada hiç riske girmeden konumunu devam ettirecekti.⁷⁵⁷

BM ve NATO Genel Sekreterleri de Türkiye'ye "itidal" mesajları göndermişti. Türkiye ise cevap mesajında her iki genel sekreterden "Yunan tarafına girişimde bulunmalarını ve Yunanistan'ın Ada'ya mesajın gönderildiği gün yapılacak birlik değiştirmesi ve sırasında anlaşmalar dışında asker ve malzeme çıkarmasının önlenmesini" istemişti. Milliyet gazetesine göre Sovyetlerin Ankara Büyükelçisi, Türkiye Cumhurbaşkanı Korutürk'le bir görüşme yaparak Yunanistan'ın müdahalesini sert bir dille eleştirmiştir. ABD de Yunanistan'ı suçlayarak darbe konusunda hoşnutsuzluğunu belirtmiştir. Bu arada Eskişehir Hava Üssü alarm durumuna geçirilmişti. Ada'da ise 1200 Makarios yanlısı polis tutuklanırken, öte yandan Sampson bir açıklama yaparak Sampson tarafından hükümetin kurulduğu ve Yunanistan'la birleşilmeyeceği belirtilmişti. Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken, Makarios iki radyoda konuşma yaparak Kıbrıslı Rumlara "Beni siz seçtiniz. Ölmedim, yanınızdayım ve mücadeleye katılın" diyerek direniş çağrısında bulunmaktaydı.⁷⁵⁸

Sovyetler Kıbrıs'ta yaşananlar üzerine resmi görüşünü açıklayarak "Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahalesinin devam etmesi halinde Yunan Hükümeti'nin de bundan doğacak

⁷⁵³ **Hürriyet Gazetesi**, 17 Temmuz 1974.

⁷⁵⁴ İngiltere'nin istediği gibi 19 Temmuz 1974 günü BM güvenlik Konseyi barışçıl bir çözüm bulmak için toplandı. Makarios Yunanistan'daki askeri rejimin adadaki Rumların ve Türklerin haklarını çiğneyen bir eylem gerçekleştirmiş olduğunu ifade ederek BM Güvenlik Konseyi'nin Yunan Hükümeti'ne Kıbrıs'taki subaylarını geri çağırma ve Kıbrıs'ta yarattığı darbeye son verme çağrısında bulundu. Makarios, konuşmasında açıkça darbenin bağımsızlık ve egemenliğini ihlal eden dış kaynaklı olduğunu, Milli Muhafız'ı yöneten Yunan subayların işi olduğunu, 950 kişilik Yunan Alayının da darbeye önemli rol oynadığını vurgulamıştı. Cunta BM'de Kıbrıs Büyükelçisi Konstantinos Panayotakos adada yaşananların devletin iç meselesi olduğunu ve darbeyi Yunan Hükümeti'nin kışkırtmadığını söylüyordu. Hindistan, Sovyetler Birliği, Romanya ve Yugoslavya temsilcileri Makarios'a destek çıktılar, çatışmalarda öldürülen Yunanistan askerlerinin naaşlarının memleketlerine gönderilmesini delil göstererek darbenin arkasında Yunan Cuntasının bulunduğunu söylediler ve Konseyden Yunanistan'ı Kıbrıs'ta yarattığı durumu sona erdirmeye çağırmasını istediler. Bayıllıoğlu, **a.g.e.**, s. 57; Kıralp, **a.g.e.**, s. 131-132

⁷⁵⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, 956.

⁷⁵⁶ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 574.

⁷⁵⁷ Hasgüler, **a.g.e.**, s. 361-362.

⁷⁵⁸ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

sonuçların ciddi sorumluluğunu da üzerine alacağı” bildirmiş, Sovyet Büyükelçisi Grabyakov da saat 17’de Cumhurbaşkanı Korutürk’ü ziyaret etmişti. Sovyetler net bir şekilde darbenin Yunan subaylar tarafından gerçekleştirdiği görüşüne sahipti. Diğer yandan Amerikan ve Sovyet Hükûmetleri Yunan Cuntası ile temasa geçmişlerdi. Bu arada Kıbrıs’ta Yunanistan’ın birleşmesine karşı çıkan Türkiye’nin aldığı savaş düzeni kararı diplomatik çevrelerde endişeyle izlenmekteydi.⁷⁵⁹

17 Temmuz günü Ta Nea gazetesi ise “*Lefkoşa’da yeni hükûmet yemin etti*” başlıklı haberle Yunan tarafının açıklamalarına yer vermektedir. Buna göre Ada’daki son gelişmeler bağımsız Kıbrıs devletinin iç meseleleridir. Gazete haberlerine göre; Yunan Dışişleri Bakanı yapmış olduğu bir açıklamayla, Kıbrıs’taki yaşanan son gelişmelerin BM üyesi bağımsız bir devletin iç işleriyle ilgili bir durumu gösterdiğini, Yunanistan’ın ezelden beri ilkelere saygılı bir şekilde diğer devletlerin iç meselelerine karışmadığını ve bu konudaki hassasiyeti Kıbrıs Cumhuriyeti’nde tutumunun aynı şekilde payidar kalarak, her daim Kıbrıs Cumhuriyeti’ni koruyarak bağımsızlığını, bütünlüğünü ve bölünmezliğini güvence altına alacağını belirtmiştir. Lefkoşa Radyo İstasyonu’ndan alınarak atfedilen bir haberde Yunan gazetesi, hükûmetin kurulmasıyla en olumlu kazancın sağlandığı ve bunun Rum Silahlı Kuvvetleri müdahalesiyle oluşan durumu sağlamlaştırdığı söylemektedir. Aynı zamanda Ada’daki durumun tamamıyla kontrol altına alındığı ve teslim olan yahut tutuklananların sayısının 1200’ü geçtiği ifade edilmektedir. Yine aynı gazetenin haberlerine göre Lefkoşa ve diğer şehirlerde ise günlük yaşam yavaş yavaş eski haline dönmektedir.⁷⁶⁰

Bu arada gerçekleştirilen BM Güvenlik toplantısında Yunan delege, Kıbrıs’ın içişlerine karışıldığı iddialarını kesinlikle kabul etmeyerek, Ada’da yaşananların Kıbrıs’ın içişleriyle alakalı olduğu, 10 bin kişilik Kıbrıs Milis Subayları arasında sadece Yunanların olmadığı, içlerinde çok sayıda Kıbrıslı Rum’un olduğu açıklamasında bulunmuştur.⁷⁶¹

Türk tarafında ise Başbakan Ecevit’in 17 Temmuz Çarşamba sabahı, kuvvet komutanları ve Milli Savunma Bakanlığı yetkilileri ile yaptığı özel toplantıda, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin anayasal düzenin ve barışın iadesi adına Kıbrıs’a yapabileceği olası bir müdahale anında ihtiyaç duyacağı hususlar tespit edilmiş ve harekât planı gözden geçirilmişti.⁷⁶²

⁷⁵⁹ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁷⁶⁰ **Ta Nea Gazetesi**, 17 Temmuz 1974, Ek-10.

⁷⁶¹ **a.g.g.**

⁷⁶² Türkiye’de askeri harekât hazırlıklarına muhalefet liderleri de destek vermekteydi. Süleyman Demirel bir açıklamada “*Türkiye’nin Yunanistan’a kapıracak tek bir taşı dahi yoktur*” demişti. 19 Temmuz’da Başbakan Bülent Ecevit bir basın toplantısında “*Darbenin dolaylı yolan Enosis ilanı olduğunu*” açıklamıştı. Kırıl, **a.g.e.**, s. 177-178.

Başbakan Ecevit ve kurmayları aynı gün Londra'ya giderek İngiltere Başbakanı Harold Wilson ile yaptığı görüşmede; Kıbrıs'a müdahale hakkını diğer bir garantör devlet olan İngiltere ile kullanmak istedikleri talebini iletmişti. İngiltere Başbakanı ise Ecevit'e verdiği cevapta, müdahalenin son çare olarak düşünülmesi gerektiğini savunmuştu.⁷⁶³ İngiliz Başbakan, Makarios'a ilettiği cevabın aynısını Ecevit'e de söylemişti: “*Mesele BM çatısı altında halledilmeliydi*”. Bunun üzerine Türk heyeti Ankara'ya dönüş kararı almıştı. Ankara'da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün çağrısıyla 18 Temmuz Perşembe günü TBMM toplanmış, Kıbrıs konusu görüşülmüş, Başbakan Yardımcısı Erbakan'ın yaptığı açıklamalar dinlenmiş ve görüşmeler Başbakan'ın Londra'dan dönüşüne ertelenmişti. O gece Deniz Kuvvetlerine ait gemiler yüklenmeye başlanmıştı. Türk Heyeti ise 19 Temmuz Cuma gecesi saat 01:55'te Ankara'ya dönmüştü. O sırada ABD Temsilcisi Sisco da, Atina'da Kıbrıs Sorununun çözümü için Yunan cuntasını ikna etmeye çalışmaktaydı, fakat başarılı olamayarak gece saat 22:45'da Ankara'ya gelmişti. Ankara'da da Türk Hükûmeti'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemek için ikna çalışmaları yürüten Sisco, burada da başarılı olamamıştı.⁷⁶⁴

Türkiye, İngiltere ile yaptığı görüşmelerde Ecevit'in Yunan subaylarının Ada'dan çekilmesi, aksi halde dengeyi sağlamak için Türkiye'nin de Ada'ya asker sevk etmesi gereği üzerinde durmaktaydı. İngiltere ise acele edilmeden bir çözüm bulunmasını istiyordu. NATO darbeci subayların Yunanistan'a geri dönmesi gerektiği, Makarios'un da devletin başına geçmesi gerektiği düşüncesindeydi. BM Güvenlik Konseyi toplantısında ise Türk temsilci Olcay “*Ada'daki Türk yönetimin şu anda tek meşru merci olduğunu ve BM'nin sadece bu yönetimi muhatap alması*” gerektiğini belirtiyordu. Harekât ihtimaline karşın Türkiye'de askeri hareketlilik başlamıştı. Adana'da II. Ordu'ya bağlı 39. Tümen'in; Osmaniye ve Islâhiye'deki birliklerin, Mersin ve çevresinde büyük çapta yığınak yapmaktaydı. Askeri birliklerdeki bütün izinler kaldırılarak herkes kıtasına çağırılmıştı. ABD ise Kıbrıs'ta yeni kurulan hükûmeti henüz tanımaya karar vermediğini belirtmişti.⁷⁶⁵

Hürriyet gazetesi “*NATO Yunanistan'a ültimatı verdi*” diyerek, düzenlenen NATO toplantısında Kıbrıs'ta darbeyi düzenleyen Yunan Muhafız Alayı subaylarının Ada'dan derhal ayrılımlarını ve Makarios'un yeniden devlet başkanlığına getirilmesini istediği haberini sunmaktadır. Kıbrıs ile ilgili haberlere yer ayıran Hürriyet, “*Türk çıkarmasına karşı Kıbrıs'ta savunma tedbirleri alındı*” başlığının altında Rum Millî Muhafız Birlikleri'nin herhangi bir

⁷⁶³ 10 Downing Street'te yapılan görüşmede Türk-Yunan savaşını önlemek amacıyla, Türk askerinin İngiliz üslerinden kıyıya çıkmasına izin vermesi istenildi. Eğer İngiltere işbirliğine yanaşmazsa, Türkiye yalnız hareket edecekti. Bkz. Richter, a.g.e, s. 342.

⁷⁶⁴ Sarıca, Teziç, Eskiuyurt, a.g.e, s.181-191.

⁷⁶⁵ **Milliyet Gazetesi**, 18 Temmuz 1974.

Türk müdahalesine karşı savunma tedbirleri almaya başladığı, Yunan subaylarının özellikle Girne sahillerindeki mevzilerini kuvvetlendirdiğini aktarmaktadır. Gazetede yer alan diğer haberlerde Kıbrıs halkının Makarios'un yaşadığını öğrenmesiyle birlikte sokaklarda yaşanan çatışmaların arttığı ve ölenlerin sayısında artış gözlemlendiği, Kıbrıslı Rumların yeni Cuntayı tanımadığı, TBMM'nin yetki kararının kesinleşmesinden sonra yapılacak bir askeri harekette Türkiye ile Kıbrıs arasında bir “*hava köprüsü*”nün kurulması sağlanacağı ve böylece Türk kesimi ile Kıbrıs'taki Türk askeri kuvvetinin besleneceği bildirilmektedir.⁷⁶⁶

Hürriyet gazetesi Kıbrıs'ta darbeye ölen subaylara ait cenazelerin gizlice Atina'ya getirildiği ve Yunan cuntasının Kıbrıs olayları ile ilgili olmadığı iddiasında olduğundan, cenaze törenleri hakkında herhangi bir haber yayınına müsaade edilmediği ve haberlerin kamuoyundan saklanmaya çalışıldığı, darbe sırasında Yunan subayların komutasındaki Rum Milli Muhafız Ordusu'nun 300 civarında zayıt verdiği (büyük bir kısmı Lefkoşa'da Başkanlık sarayının kuşatılması sırasında) ve Kıbrıs'a gönderilen özel bir uçağın, Atina'ya çok birçok yaralı götürdüğü haberleri yer almaktadır.⁷⁶⁷

Hürriyet, “*Kıbrıs'ta 140 bin Türk var*” haberinde, 1963 olaylarından sonra Türk toplumunun Ada'da kantonlar halinde yaşamaya başladığı ve bu kantonların en büyüğünün Lefkoşa-Boğaz kantonu olduğu bilgisini vermektedir. “*Özlem içinde topraklarına dönmeyi bekliyorlar..!*” şeklindeki bir haberde Türklerin terk ettikleri evlere Rumların yerleştiği yazılmaktadır. Devamında Kıbrıslı Türklerin kendi bölgelerinde yaşadıkları; normal zamanlarda Ada'nın her tarafında serbest dolaştığı; Kıbrıslı Rumların ise Türk bölgelerine serbest giremediği ve özel izin alarak BM Barış Gücü refakatinde geçebildikleri; Türk kantonlarında Kıbrıs Türk Yönetimine ait ayrı belediyeler ve kendilerine ait vergileri bulunduğu; Türk Meclisi için yapılan seçimlerle kendi milletvekillerini seçtikleri ve her kantonun kendine ait idari ve askeri amirlerinin olduğu; kantonların sınırlarında beton siperlerin mevcut olduğu ve buradaki askeri karargâhlarda bulunan telsizlerle devamlı olarak merkezlerle irtibat kurulduğu; 14-70 yaşları arasındaki kadın ve erkeklerin mücahitlik yaptığı; Türk kantonlarının arasındaki tek güçlüğün toplumlar arasında patlak verecek çarpışmalar esnasında irtibatın olduğu bilgisi verilmektedir. Beşparmak dağları üzerindeki St. Hilarion kalesi ile yüksek bir tepe arasına çekilen çelik halat üzerindeki Türk bayrağının fotoğrafını paylaşan gazete, fotoğrafın yanına şu notu düşmüştür: “... *Bayrağımız anavatan ve Toroslara karşı*

---

⁷⁶⁶ Hürriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1974.

⁷⁶⁷ a.g.g.

dalgalanmakta, Kıbrıs Türklerine güven vermektedir. Bu, sarsılmaz bir inancın ve varlığın güvenidir.”⁷⁶⁸

Yunan basınından To Vima gazetesi, 18 Temmuz tarihli basımında Kıbrıs'ta günlük yaşantının olağan haline döndüğü ile ilgili haberler yapmaktadır. Cunta baskısı altında haberlerin hazırlandığı su götürmez gerçektir. Bu şekilde kamuoyunda darbe ile Yunan Hükûmeti'nin bağlantısı olmadığı fikri sağlanmaya çalışılmaktadır. Haberlere göre Lefkoşa başta olmak üzere tüm Ada'da günlük hayat normale dönerken, Silahlı Kuvvetlerin müdahalesi sonrasında devlet mekanizması rayına oturmaktaydı. Bazı yasaklar kaldırılmış ve tüm devlet memurları işbaşı yapmaya başlamıştı. Yeni Cumhurbaşkanı Sampson, düzenin restore edilmesi için alınan önlemlerle ilgili Meclis üyeleri ve yetkili makamlarla başarılı bir işbirliği gerçekleştirmişti.⁷⁶⁹

Türk basınında harekâtın gerçekleşme ihtimalinin yakın olduğu ile ilgili haberler yankılanmıyordu. Hürriyet gazetesinin “*Her şey salı gününe kadar belli olacak*” başlıklı haberinin altında Ecevit'in “*Bariş yoluyla halletmek imkânsız*” sözünü gazetecilere sarf etmesi, Erbakan'ın Bakanlar Kurulu toplantısından sonra “*Bundan sonraki safhada Türkiye'ye kendi haklarını kullanmak görevi düşmektedir*” açıklaması, siyasi yorumcuların Türkiye'nin bekleyemeyeceği şeklinde ifade edilmekteydi. Zaten NATO'da bunu anladığı için Kıbrıs için olağanüstü toplantı kararı almıştı. ABD Büyükelçisi'nin, Moskova'ya, Yunanistan'ın Kıbrıs'a asker yollamasına mani olunacağı garantisini vermesi, Atina'nın Kıbrıs macerasında dünya kamuoyunu kaybettiği görüşünü yaratmaktaydı ve Sovyetlerin “*Kıbrıs'ı acele terk edin*” çağrısında bulunması, Türkiye'nin garantör devlet olarak müdahalesinde Sosyalist ülkelerden de fazla bir tepki görmeyeceği kanısını kuvvetlendirmişti. Londra'daki siyasi çevreler ise Ecevit'in bu tutumunu dünya kamuoyundan destek almak adına sergilediğine inanıyorlardı. Rum Milli Muhafız Gücü mensupları Sampson'un emriyle Lefkoşa'nın Rum kesimlerindeki dairelerde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait bayrakları indirip Yunan bayrakları çekme kararı alarak bunu uygulamaya başlamışlardı.⁷⁷⁰

Londra'ya İngiliz Hükûmeti ile görüşmeye giren Ecevit eli boş dönmüştü. Türk Başbakan'a göre çözüm için zaman çok dardı. İngiltere'nin “*çözüm için ABD arabulucu olsun teklifine*” Türk tarafı olumsuz cevap vermişti. Bir basın toplantısı gerçekleştiren Ecevit “*Bizim görüşümüze göre Kıbrıs'ta olanlar basit bir hükûmet darbesi değildir. Bu, meşru bir hükûmetin ve bağımsız bir devletin hukuki mevcudiyetinin yol edilmesi ve bağımsızlık antlaşmasının*

⁷⁶⁸ Aynı yer.

⁷⁶⁹ **To Vima Gazetesi**, 18 Temmuz 1974.

⁷⁷⁰ **Hürriyet Gazetesi**, 19 Temmuz 1974.

ihlalidir” diyordu. Türk Hükûmeti, harekât için vakit darlığı olduğunu belirtip sabırsızlanırken, Türk basını da harekâtın Rumlar tarafından da gerekli olduğunu söylemekteydi. Milliyet’in 19 Temmuz tarihli haberine göre Londra’da Ecevit’e Rumların “*Bizi bu rejimden kurtar*” diye gösteri yaptıkları yazmaktaydı. Kıbrıs’ta ise darbeden beri ilk kez Türk ve Rum kesimlerini ayıran Yeşil Hat boylarında hava gerginleşmekteydi ve BM Barış Gücü sıkı tedbirler almaktaydı. Resmi dairelerde Kıbrıs bayrağı indirilip Yunan bayrakları asılmaktaydı. 10 Arap ülke temsilcisi ise “*Türkiye’nin yanındayız*” mesajı vermişti. Ada’daki Ozanköy ve Yorgaz köylerinde bulunan Türk evlerinin Rum Milli Muhafız güçlerince aranması sonucu Türk Hükûmeti, yaşananları BM Barış Gücü nezdinde protesto etmişti. Rum askerler tamamen Türk kesiminde bulunan yerlere girmemekteydi, fakat Türk ve Rumların karma yaşadıkları köylerde, Rumların evleriyle birlikte Türk evlerini de aramaktaydılar.⁷⁷¹

Sampson “*Türkiye’nin müdahalesine hiçbir sebep yoktur*” şeklindeki bir açıklamasında Kıbrıslı Türkler için tehlikeli bir durum olmadığını söylemekteydi. İlginçtir ki Sampson aynı açıklamanın devamında Yunan subayların BM Barış Gücü askerlerinin dahi üstünü aradığı söyleminde bulunmuştu.⁷⁷²

Yunan gazetesi Ta Nea, Lefkoşa’da kurulan yeni Kıbrıs rejiminin politikası üzerine haberler yayınlamıştır. Uluslararası anlaşmalara saygılı kalınacağı, Meclisin feshedilmeyeceği, Kıbrıslı Türkler için bir tehlike bulunmadığı ve iki toplumluluğun devamı sağlanacağı şeklinde haberler yazılan gazetede Sampson’un “*Ada’nın bir ucundan diğerine durum kesin bir suretle resmen kontrol altındadır*” açıklamalarına yer verilmiştir. Sampson’a göre hayat normale dönmüş ve Ada’da halk ve asker arasında ruhsal birlik yerine gelmişti. Hatta gazetenin Lefkoşa’dan iletilen haberlerine göre; resmi makamlarca Ada’da duyulan silah sesleri çatışmalardan dolayı değil, sevinçten atılan silahlardan geldiği söylenmekteydi. İç savaşın önlenmesi adına müdahalede bulunulduğunu dile getiren Sampson, Klerides’in görevinin başında kalacağını belirterek, ikili görüşmelerin gerçekleştirileceğini ve mevcut hükûmetin görüşmeler hususunda Makarios Hükûmeti’nden farklı bir politika izlemeyeceğini açıklamıştı. Ayrıca gazete haberlerinde ABD’nin, komünizm yanlısı olarak ithaf edilen devrik Cumhurbaşkanı Makarios’a göre Kıbrıs’ta kurulan yeni hükûmeti kendine daha yakın gördüğü belirtilmekteydi.⁷⁷³

Öte yandan Ecevit bir basın toplantısında gazetecilerin “*Enosis ilân edildi sayabilir miyiz? Enosis ilan edildi de adı mı konmadı?*” şeklindeki sorusuna “*Öyle sayılır*” cevabını

⁷⁷¹ Milliyet Gazetesi, 19 Temmuz 1974.

⁷⁷² a.g.g.

⁷⁷³ Ta Nea Gazetesi, 19 Temmuz 1974.

verirken, Amerika Birleşik Devletleri BM Güvenlik Konseyi'nde Sovyetler tarafından yapılan “Kıbrıs’a Yunan askeri müdahalesinin kınanması” teklifini veto etmişti. Hürriyet gazetesi “Cunta’nın Kıbrıs’taki uçaklarını kimse tanımıyor” şeklinde başlık atıp devamında şöyle bir yorumda bulunmuştur:

“Yunanistan’ın cuntacı subaylarının ‘köpekleri’ olduğu ve hepsinin birer kanlı ve gözü dönmüş katil olduğu artık bütün dünyaca bilinen Kıbrıs darbe Hükûmeti, iktidarı gasp ettikleri günden bu yana beş gün geçtiği halde hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır. Cuntacıları adeta çılgına çeviren bu durum dün de değişmemiş, katiller kendilerine karşı olan bütün Rumları yakaladıkları yerde öldürmeye devam etmişlerdir.”⁷⁷⁴

Bu gelişmelerin ardından Türkiye Hükûmeti çıkarma hazırlıklarını tamamlamıştı. Çıkarmanın engellenmemesi adına taktik mücadeleleri yaşanmıştı. 20 Temmuz’da Ecevit Sisco’yu 01:45’e kadar bekletmişti. İlk görüşme çok kısa sürede hiç sonuç vermeden sona ermişti. Sisco ABD’den bir teklif getirmek için Ecevit’ten 48 saat mühlet istemiş, fakat bu istek Türk Başbakanı tarafından kabul edilmemişti. Sonrasında Sisco, ABD Büyükelçiliği’ne geçmiş ve tekrar Ecevit’le görüşmeye geri gitmişti. Nihayetinde Ecevit, Sisco’ya avcı uçaklarının birkaç dakika içinde havalanacağını söylemişti ve Sisco-Ecevit görüşmesiyle neredeyse eş zamanlı olarak, Kissinger’a Türk çıkarma filosunun Kıbrıs yolunda olduğu bilgisi ulaştırıldı.⁷⁷⁵

3.4. I. Barış Harekâtı (20-22 Temmuz)

20 Temmuz:

Türkiye 1967 bunalımından önemli bir ders çıkartarak bütün askeri hazırlıklarını tamamlamıştı.⁷⁷⁶ Türk Başbakan Ecevit, Garanti Antlaşması’nın IV. maddesinin verdiği yetkiye dayanarak, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne Kıbrıs’ta bir “Barış Harekâtı” gerçekleştirilmesi emrini vermişti.⁷⁷⁷

20 Temmuz Cumartesi gece yarısı saat 3’te tüm askeri personel, harekâtın başlama emrini almıştı. Saat 05:22’de harekâtın başladığı emrini askerlere iletilmiş ve⁷⁷⁸ saat 05:45’te Türk Jandarma botu, çıkarmanın gerçekleştirileceği sahilde yer alan mayınları temizlemek üzere SAT timlerini bölgeye indirmiş ve harekât başlamıştı. Rumlar ilk ateşi SAT timleri botlarına dönerken açmıştı ve Türk botlarından birisine havan isabet etmesiyle karşı cevap ateş verildi.⁷⁷⁹

Saat sabah 06:10’da Başbakan Ecevit, radyoda yaptığı tarihi konuşmasında operasyonun başladığını bütün dünyaya duyuruyordu. Kıbrıs’ta eş zamanlı olarak sabahın

⁷⁷⁴ Hürriyet Gazetesi, 20 Temmuz 1974.

⁷⁷⁵ Richter, a.g.e, s. 346.

⁷⁷⁶ Fırat, a.g.e, s. 740.

⁷⁷⁷ Önalp, a.g.e, s. 124.

⁷⁷⁸ Günsev, a.g.e, s. 34

⁷⁷⁹ a.g.e, s. 122-123.

5'inden itibaren de Kıbrıs Türklerinin Bayrak Radyosu "*Türkler Ada'nın dört tarafından çıkıyorlar*" sözleriyle yayına başlıyordu.⁷⁸⁰

Türk askerlerinin- saldırıyı başlattığı sırada, Rum askerlerin çoğunluğu Lefkoşa bölgesindeydi. Türk jetlerinin sabah 5'te askeri hedeflere başlattığı bombardımana, Rum-Yunan askerlerin çoğu uykuda yakalanmıştı.⁷⁸¹ 1963-1964 olayları ve 1967 buhranında Türkiye'nin çıkarma girişimleri çeşitli nedenlerden ötürü sonuçsuz kalmıştı ve bundan dolayı Kıbrıslı Rumlar Türklerin çıkarma yapamayacakları kanısını edinmişlerdi. Öyle ki, radyolarında "*Bekledim de gelmedin*" şarkısını ironik bir şekilde çalıyorlardı.⁷⁸² Sabah 6'da bombardımanın ardından havadan helikopter ve uçaklar da Lefkoşa'nın Boğaz bölgesine, Gönyeli'ye, Ortaköy'e ve Türk alayı yakınlarına paraşütçü birlikleri indirmekteydi.⁷⁸³

Milliyet gazetesi Ada'ya çıkarmanın yapıldığını yıldırım baskı çıkartarak⁷⁸⁴ "*Kıbrıs'a çıktık*" ana haberiyle Türk kamuoyuna duyurmuştur. Bülent Ecevit bu konu hakkında kamuoyuna şu beyanda bulunmuştur:

"TSK'nın Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor, Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için gidiyoruz. Bu kararı ancak bütün politik, diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak verdik. Bütün dost memleketler bu arada son zamanlarda yakın istişarelerde bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz ABD'ye ve İngiltere'ye, meselenin müdahalesiz halledilebilmesi için gösterdikleri iyi niyetle çabalar için şükranlarımızı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu hareketin insanlığa, milletimize ve bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim. Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim."

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ise çıkarmayla ilgili yaptığı konuşmada "*Kıbrıs'a sulhane maksatlar için gidildiğini*" bildiriyordu. Milliyet gazetesinde aynı zamanda TSK'nın Kıbrıs'a indirme ve çıkarma yapması üzerine 14 ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, Hatay, İçel, Aydın, Muğla, Adana)

⁷⁸⁰ a.g.e, s. 20.

⁷⁸¹ Richter, a.g.e, s. 348.

⁷⁸² Günsev, a.g.e, s. 57.

⁷⁸³ Önalp, a.g.e, s. 125. Türk donanmasını beş savaş gemisi, iki büyük ikmal gemisi, 20 orta boy çıkarma aracı ve 5 küçük çıkarma aracı oluşturmaktaydı. Tahminler değişmekle birlikte beraber amfibi çıkarma kuvveti de 5000 civarında askerden oluşmaktaydı. Bkz. Ek-3.

⁷⁸⁴ Milliyet gazetesinin 20 Temmuz tarihli olağan baskısında "*Çıkarma gemilerimiz Akdeniz'e açıldı*" ana başlığı atılarak Türk Deniz Kuvvetlerine ait bir filonun çıkarma gemileriyle birlikte Akdeniz'e açıldığı bildirilmiştir. Devamında Ankara'da Bakanlar Kurulu'nun Kıbrıs'la ilgili son gelişmeleri görüştüğü ve yabancı ülke temsilcilerinin Türk Hükümeti ile temaslarını devam ettiği, TBMM'nin toplandığı ve Bakanlar Kurulu'nun savaş içim tam yetki istediği haberi yazılıdır. Gazetede Ecevit-Sisco görüşmelerine de yer verilirken Sovyetler'in de Kıbrıs'ın bağımsızlığı için Rusların nüfuzunu kullanacağı söylenmektedir. Ayrıca ABD ve İngiltere'nin Ecevit'le yapılan görüşmelerden sonra Ada'da Sampson'un yerine ilımlı bir başkan getirilmesi istendiği belirtilirken, Sampson'un "*Darbeyi ben hazırladım*" söylemi yazılan haberlerde yerini almaktadır. Gazetede dikkat çeken diğer haberler ise Denктаş'ın "*Bütün umudum Ankara'nın buraya gelmesidir*" sözleri ve Ecevit'in Londra'da "*Biz, Yunanistan'ı bir garantör ülke olarak kabul etmiyoruz*" açıklamasıdır. Bkz. **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1974.

sıkıyönetim ilan edildiği haberini vermektedir.⁷⁸⁵ Ecevit'in açıklaması dikkatle okunduğunda Türk tarafının haklılığı adına çıkarmanın yapıldığını beyan ettiği görülmektedir. Lâkin Türk başbakanın yaptığı açıklamanın devamındaki tonlamada dost ve müttefik olan ABD ile İngiltere'nin meselenin çözümü için çabaladığı ve sonuç alınamamasının nedeni bu ülkelerin olmadığını belirttiği görülecektir. Kuşkusuz Ecevit bu açıklamayı sadece dünya kamuoyuna Türk tarafının haklılığını vurgulamak için değil, aynı zamanda iki büyük güç ABD ve İngiltere'yi karşısına almamak adına yapmıştır.

Hürriyet gazetesi, “*Bu bir bayramdır, evlerinize bayrak asın. Zafer, Zafer*” sürmanşetiyle harekâtın başladığı haberini duyuruyordu. Rusya'nın 50 bin kişilik kuvvetle Türkiye'yi desteklemeye hazır olduğu haberini yapan gazete, Kıbrıs'ta Rumların Türk askerlerini “*kurtarıcı*” olarak karşılığını yazmaktadır. Gazetede Limasol'a çıkarma yapan TSK'ya mensup birliklerin Kıbrıs'ın ortalarına doğru ilerledikleri, Baf'a da paraşütçü birliklerinin indirildiği ve ada ortalarına doğru hareket geçtikleri gibi haberler yer almaktadır. Ayrıca çeşitli haberlerde Türk halkının Kıbrıs çıkarmasını heyecanla beklediği, Kıbrıs Türklerinin “*Harika, Sampson artık yok*” şeklinde bağırdıkları, askerinin yüreklerinin imanla dolduğu, Türkiye'nin birçok ilinde evlere bayraklar asıldığı, Rumların Türk askerleri “*kurtarıcı*” olarak gördüğü yazılıdır. Haberlerin tonlarında Türk milliyetçiliği göze çarpmaktadır. Türk bayraklarının ve milli motiflerin kullanıldığı gözlemlenen gazete, Rumların da Türk askerlerini kurtarıcı olarak vurgulaması, kamuoyuna bir mesaj göndermektedir. Yine aynı gazetede Türk askerleri tarafından gerçekleştirilen çıkarmanın bütün dünya tarafından desteklendiği haber edilmektedir.⁷⁸⁶ Bu sayede milli dava olarak atfedilen Kıbrıs meselesinde haklılığın dünya kamuoyunca meşruiyeti sağlandığı ve bu meşruiyetin sağlamaştırıldığı fikri oluşturulmaya çabalanmaktadır. Ayrıca gazete sayfalarında harekâta katılan askerlerin, gemilerin, uçakların resmini büyükçe basan Hürriyet gazetesi “*Korkusuz pilotlarımız havalanmadan önce zafer yemini etmişlerdi*”, “*İçleri iman dolu ilerliyorlar*”, “*Kapaklar açıldı, kahramanlar inmeye başladı*”, “*Türk bayrağının geçtiği yerde başlar eğilir*” gibi başlıklarla haberler sunmaktadır.⁷⁸⁷

Aynı gün Ta Nea gazetesi “*Yunan Hükümeti ile yapılan müzakere sonrası Kissinger Ankara'da*” başlıklı ana haberi yayınlamıştır. “*Kissinger'in Türkiye'ye gönderdiği mesaj Kıbrıs sorununda duruşunu ortaya koyuyor*” denilerek, ABD'li yetkilinin mesajına değinilmiştir. Haberin devamında İçişleri ve Savunma Bakanlarının; Yunan başbakanı, Kıbrıs Dışişleri

⁷⁸⁵ **Milliyet Gazetesi**, 20 Temmuz 1974 (2. Baskı), Bkz. Ek-8.

⁷⁸⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 21 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 9.

⁷⁸⁷ **a.g.g.**

Bakanı ve Silahlı Kuvvetler Komutanı ile yaptığı görüşmeden bahsedilmiştir. Gazete, ABD'nin Kıbrıs politikasında yeni kurulan Hükûmet'e karşı sabit çizgisini koruyacağı, Sisco'nun Türk yetkililerle görüşme gerçekleştireceği, BM'nin yeni Kıbrıs Hükûmeti ile yeni gelecek işbirliklerinin açılacağı şeklinde haberler yayınlamıştır. Her iki ülkenin haber yazım tarzlarına bakıldığında olayları farklı şekilde yorumladığı gözlemlenmektedir.⁷⁸⁸ Kıbrıs'ın yeni hükûmetine karşı ABD'nin tutumu üzerine yazılan haberler buna bir örnek olarak verilebilir.

Türk askeri için hücum kıtalarının çıkacağı plajın seçimi bir hayli önemliydi. Müsait plajlar yerine Girne civarında küçük bir plaj olan Pladini'nin⁷⁸⁹ seçilmesi harekâtın başarısında önemli bir faktördü. Bir kolordunun bu kadar sığ ve küçük bir plajdan çıkamayacağını düşünen Rumlar, plaj savunması için kuvvet kaydırmaya imkân bulamamıştı. Pladini'nin seçimi Rumları aldatan önemli bir etken olmuştu. Sabah hava bombardımanlarından sonra çıkarma kuvvetleri hareket ermini saat 08:30'da almıştı ve bu saatten sonra Türk askerleri denizden Kıbrıs'a ayak basmaya başlamıştır.⁷⁹⁰

Atina'da ise Savaş Konseyi ancak saat 08:00'de toplanabilmişti. Bu saatlerde Kıbrıs Türk lideri Rauf Denktaş da Bayrak Radyosu'nda bir açıklama yaparak şöyle demektedir:

*“Kurtuluş günümüz gelmiştir. Bir asırlık hasretimizi gideriyoruz. Türk Ordusu Kıbrıs'a çıkmıştır. Bağımsızlığımızın ortak kurucusu olan Rum halkına karşı saldırıda bulunmayın. Bu hareket Rum halkına karşı değil, Cuntaya karşı sınırlı bir polis hareketidir. Huzur içinde evinizde bekleyin. Bugünleri bize gösteren Tanrı'ya dua edin.”*⁷⁹¹

Kıbrıs Cumhuriyeti Bilgilendirme Ofisi, Türk askerleri tarafından yapılan çıkarmayı ilk olarak saat 08:30'da kamuoyuyla paylaşmıştır. “*Olağanüstü Savaş Bildirgesi*” başlığı altında hazırlanan basın bülteni şu şekildedir:⁷⁹²

“Bu sabah Türk uçaklarının, hiçbir uyarı olmaksızın, haince radar istasyonuna saldırdığı, Yunan askeri kampını bombaladığı ve Lefkoşa-Ağırdağ'da Kıbrıs Türk kesimine küçük bir paraşüt kuvvetini bıraktığı bildirilmiştir. Kıbrıs Rum Silahlı Güçleri, sebepsiz şovenist Türk saldırısıyla cesurca ve emsalsiz bir gayretle yüzleşmektedir. Düşman hiçbir şey başaramamıştır. Şimdiye kadar üç düşman uçağı düşürülmüştür. Silahlı Kuvvetlerimiz zayıt vermemiştir.”

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi'nin saat 09:15'de yayımlanmış olduğu 3 no.lu bildirmede ise “... Tam teşekküllü birlikler daha önceden hazırlanan planlananlar çerçevesinde yerlerini aldılar. Korkak Türk Hava Kuvvetleri başarılı bir şekilde vur-kaç taktiği gerçekleştirdiler. Kıbrıs Rum Silahlı Kuvvetleri şimdiye kadar düşmana ağır darbeler

⁷⁸⁸ **Ta Nea Gazetesi**, 20 Temmuz 1974. Yunan gazeteleri Türk gazeteleri gibi 20 Temmuz tarihinde yıldırım baskı çıkarmamıştır. Bu yüzden o günün çıkan baskılarında harekât ile ilgili haberler mevcut değildir.

⁷⁸⁹ Plajın ismi daha sonra “*Yavuz Çıkarma Plajı*” olmuştur.

⁷⁹⁰ Günsev, **a.g.e**, s. 42-46. Bkz. Ek-4.

⁷⁹¹ Önalp, **a.g.e**, s. 126.

⁷⁹² Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 1 Yayım Saati: 08:30**. Bkz. Ek- 10. (*Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015*)

verdi.”⁷⁹³ şeklinde açıklama yapmışlardır. Şüphesiz Kıbrıs Rum halkını ve dünya kamuoyunu bilgilendirme gayesiyle yayınlanan bu bildirgeler, gelişmeleri takip eden Rum ve Yunan halkının moralini yüksek tutmak için gayesiyle hazırlanmış manipülasyonlardır. Bildirilerde görüldüğü üzere “şovenist Türk saldırıları, korkak Türk Hava Kuvvetleri” gibi betimlemeler bunlara örneklerdir. Bunlara paralel olarak 3 No.lu bildirgeden anlaşılacağı üzere; “hazırlanan planlar” ifadesiyle darbeyle hükûmeti devrilen Rum tarafının, 15 Temmuz Darbesi’nden sonra muhtemel Türk müdahalesine karşı mukavemet hazırlığı içinde olduğu görülmektedir.

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin resmi açıklamalarından hemen sonra, Türk Başbakan Ecevit saat 09:15’te radyodan yine bir açıklama yaparak aşağıdaki söylemde bulunmuştur:

“Türkiye’nin Kıbrıs’ta barış, kardeşlik ve özgürlük için giriştiği harekât bu sabahın erken saatlerinde başlamıştır. Çok sayıda Türk birlikleri şimdiden Kıbrıs’a esenlikle ulaşmışlardır. Başka birliklerimiz de dalga dalga Kıbrıs’a doğru akmaktadırlar. TSK ateş açılmadıkça ateş etmeyecektir. Savaş için değil, barış için Kıbrıs’tadırlar. Kıbrıs’ı istilâ için değil, zorbaca istilâyâ son vermek için Kıbrıs’tadırlar...”

Olağanüstü Savaş Bildirgesi yayımlamaya devam Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi saat 10:30’da yayımladığı bildirgede “Lefkoşa yakınlarındaki banliyölerde 100’den fazla Kıbrıs Türk askerinin teslim olduğunu” yazılmaktaydı. Aynı bildirgede birçok Kıbrıs Türk askeri birliğinin savunma pozisyonuna geçtiği ve Yunan Silahlı Kuvvetlerince baskı altında bırakıldığı haberi yapılmıştır.⁷⁹⁴

Ecevit saat 12:00’de bir başka basın toplantısında ise Rumlara hitap ederek “Bu tedhişçilerin ortaya çıkmasına sebep olmuş toplumlararası düşmanlıkları ve çekişmeleri geçmiş günlerin karanlığına gömünüz” demiştir.⁷⁹⁵ Türk Başbakanın açıklama yaptığı esnada Nikos Sampson yönetimindeki Kıbrıs Cumhuriyeti, resmi açıklamada bulunarak, Yunan Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs Türk kesimindeki Lefkoşa-Gönyeli bölgesinde savunma hattını aştıkları yazısını yayınlamış ve Lefkoşa Türk bölgesinin koparıldığı haberini yapmıştır.⁷⁹⁶

Buna karşın Türk Silahlı Kuvvetleri bir resmi açıklamada bulunarak şu açıklamada bulunmuştur:

“Amfibik hareket için görevlendirilmiş olan birliklerimiz sabah 8’den itibaren Girne bölgesine çıkmaya başlamış, ufak mukavemetler kısa zamanda bertaraf edilmiş ve çıkarma planlanan zaman içerisinde tamamlanmıştır. Harekâta görev alan uçaklarımız sabahın erken saatlerinden itibaren ada üzerinde görevlerini tam bir başarı ile yerine getirmiş ancak ateşe maruz kaldıkları zaman mukabele etmişlerdir. Mukabele zarureti sonucu bir kısım Rum askeri tesisleri ve deniz harp aracı tahrip edilmiştir. Sabah 7’de av bombardıman uçaklarımızın himayesinde hava indirme hareketi başlamış ve başarıyla

⁷⁹³ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 3 Yayım Saati: 09:30.** (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

⁷⁹⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 4 Yayım Saati: 10:30.** (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

⁷⁹⁵ Önalp, Aynı yer.

⁷⁹⁶ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 6 Yayım Saati: 12:05.** (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

indirilmesi tamamlanmıştır. Hava indirme harekâtını müteakip yeni birlikler helikopterlerle adaya indirilmiştir.”⁷⁹⁷

Ecevit basının sorduğu sorular üzerine çok sayıda askerin adaya gideceğini belirtip, çıkarma ile ilgili Türk haklılığını ortaya koyma adına dünya kamuoyuna gazeteciler aracılığıyla seslenerek şu açıklamayı yapmıştır:

“Türk uçakları bomba değil iyi niyet mesajları atıyor... Makariosçu bazı Rum birlikleri Türk Silahlı Kuvvetlerine katılıyor.. Bir orada Kıbrıs’ın statüsünü ve halkının özgürlüğünü kurtarmak için bulunuyoruz. İkimiz kişilerle değil, halkladır... Geleceği Kıbrıs halkı ile birlikte kurmaya çalışacağız.”⁷⁹⁸

20 Temmuz’da gün boyunca en azından 4 dalga paraşüt birliği Lefkoşa şehrini, havaalanını ve şehir çevresini kontrol altına almak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından indirme yapılmıştı.⁷⁹⁹ Harekâtın ilk gününde saat 19:30’a kadar hem Yunanca, hem İngilizce olmak üzere çeşitli bildirgeler yayımlayan Kıbrıs Cumhuriyeti’ne ait Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz’da toplam 9 adet Türk uçağının düşürüldüğü açıklamasında bulunmuştur. Gün içerisinde yayımlanan bildirimlerde Gaziveren, Elia ve Angolemi’de Türk direniş bölgelerinin ele geçirildiği, Türk bölgelerinin her an temizlenmesi beklendiği⁸⁰⁰, Mia Milia (Haspolat) köyü yakınlarına inen Türk paraşüt birliğinin büyük bir kısmının bölgeye intikal eden silahlı belde halkı tarafından öldürüldüğü, diğer bölgelerde buna benzer kahramanlık örnekleri sergilendiği⁸⁰¹, seferberliğin tamamlanıp ihtiyat birliklerinin kışlarına alındığı⁸⁰² haberleri yapılmıştır. Mevcut belgelerde hem Rum Silahlı Kuvvetleri’nin, hem de Rum halkının Türk askerlerine karşı cesurca ve kahramanca mücadele ettikleri aktarılmaktadır. Bu sıfatlarla kamuoyunu bilgilendirirken moral gücünün en üst seviyede tutulması amaçlanmış olmalıdır.

Çıkarmanın başladığı gün BM Güvenlik Konseyi, ABD Başkanı Nixon’un ve Dışişleri Bakanı Kissinger’in olağanüstü çabaları sayesinde acilen toplanarak tarafları ateşkese ve Ada’daki bütün yabancı kuvvetleri çekilmeye ve bütün ülkeleri Kıbrıs’ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygıya davet eden, 20 Temmuz tarihli 353 sayılı kararını kabul etti. Kararda aynı zamanda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin derhal görüşmeleri başlamaları çağrısı yapılıyordu. Bu karar elbette Türkiye’nin lehinde değildir. Çünkü karaya

⁷⁹⁷ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁷⁹⁸ Aynı yer.

⁷⁹⁹ Günsev, **a.g.e.**, s. 113.

⁸⁰⁰ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 11 Yayım Saati: 15:30.** (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

⁸⁰¹ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 12 Yayım Saati: 15:45.** (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

⁸⁰² Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 14 Yayım Saati: 18:00.** Bkz. Ek- 14. (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015)

çıkan Türk birlikleri henüz stratejik bir nokta ele geçiremedikleri gibi, paraşütçü birliklerle de birleşememişti.⁸⁰³

21:00'de Yunan Alayı ve 7 bin kişilik bir Rum muhafız gücü, Boğaz ve Gönyeli civarına saldırınca, bölgede büyük çarpışmalar olmaktaydı. Havanın kararmasıyla Yunan Alayı, bölgede kuvvet üstünlüğüne güvenerek Ortaköy-Gönyeli arasındaki Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'na saldırmıştı. Lâkin şafak sökerken, Türk Alayı tarafından birlikler geri püskürtüldü.⁸⁰⁴ Buna karşın saat 22:00'de Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi'ne ait 16 No.lu Olağanüstü Savaş Bildirgesi ise şu şekilde yayınlanmıştır:

“Limasol'da bulunan Kıbrıs Türklerinin teslim olmaya başladıkları bildirilmiştir. Baf'ta Moutalos olarak bilinen Türk yerleşiminin yarısı ele geçirilmiş, diğer yarısı ise teslim olmaya başlamıştır. Aynı zamanda Türk köyleri Epikho, Kseromonastero (Kurumanastır), Petra tou Digheni ve Beyköy ele geçirilmiş, Çatoz köyünün ele geçirilmesi ise an meselesidir. Bunların yanı sıra, daha fazla Kıbrıs Rum Silahlı Kuvveti Lefkoşa-Ağırdağ bölgesinin içlerine girmiştir. İngiliz Yayın Kuruluşu BBC'nin Girne'nin Türkler tarafından ele geçirildiği ve Limasol'da Türk çıkarması olduğu haberleri doğru değildir. Bu bölgeler silahlı kuvvetlerin tam kontrolü altındadır.”

Bu tarz açıklamaların pek çok nedeni olabilir. Öncelikle harekâtın sıcaklığı içerisinde yeni Cumhurbaşkanı Sampson'un başarısızlığı ve Yunanistan'ın darbedeki rolünün gizliliği ancak ve ancak hedef şaşırtmayla mümkün olabilirdi. Ayrıca Ada'daki Rum sivil ve askerlerin bir bütün olarak harekâta göğüs gerebilmelerinin yolu halkın özgüveninden geçmeliydi.

20 Temmuz akşamı geç saatlerde Ankara'ya, Yunan gemilerinden oluşan konvoyun Kıbrıs'a doğru yol aldığı haberi ulaşmıştı. Türk Genelkurmayı, Girne'nin batısına düşen çıkarma bölgesini koruyan beş muhripten üçünün yerini değiştirme kararı vermişti. Farklı yerden gelen bilgiler de, konvoyun varlığını doğrulayınca Yunanların Kıbrıs'ı takviye göndermekte oldukları ve korkulan Türk-Yunan Savaşı'nın Kıbrıs'ta patlak vereceği izlenimi doğmuştu. TSK, Kıbrıs'a daha çok takviye, en önemlisi de tank sevkiyatını hızlandırma emri verdi. Sabah 04:30'da Türk Hava Kuvvetleri yeni saldırılarına başlamıştı.⁸⁰⁵

21 Temmuz:

Şafakla birlikte Türk F-84, F-100, F-5 ve F-104 uçakları, Rum mevzilerine taarruza geçti. Sabahın ilk saatlerinde 4. Paraşütçü tabur, bir önceki gece yoğun abluka altındaki Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı ile birleşti. Bu kuvvetler hem Lefkoşa Havalimanı, hem Kaymaklı bölgesine doğru taarruza başladı. 2. ve 3. Komando taburları ise Zeytinlik istikametine

⁸⁰³ Önalp, a.g.e, s. 126.

⁸⁰⁴ Günsev, a.g.e, s. 126.

⁸⁰⁵ Richter, a.g.e, s. 350; Önalp, a.g.e, s. 129.

ilerliyorlardı.⁸⁰⁶ Bu sırada Ada'da 400 kişiden oluşan Kıbrıs Türk Garnizonunun Rum kuvvetlerine teslim olduğu haberleri yayılmaktaydı.⁸⁰⁷

Türk Genelkurmayına gelen 10 Yunan savaş gemisinin Kıbrıs yönünde, Türkiye tarafından girilmesi yasak olduğu ilan olduğu bölgeye doğru ilerlediği haberi, her an bir Türk-Yunan savaşına sebep olabilirdi. Ecevit, ABD'li arabulucu Sisco'ya filonun geri çekilmemesi durumunda batırılacağını iletmişti. Sisco, Yunanistan'ı ikna etmek ve iki NATO müttefiki arasındaki savaşı engellemek amacıyla Atina'ya gitti, fakat Atina'nın cevabı Ege denizinde hiçbir Yunan filosunun bulunmadığı yönündeydi. Diğer yandan da Atina, müdahalelerin 48 saat içinde sonlanmaması halinde, NATO'dan ayrılıp, Türkiye'ye savaş ilan edeceğini belirtiyordu. Filo yoluna devam etmekteydi ve Türk Hava Kuvvetleri'nin uyarılarına kulak asmıyordu. Saat 10'da Kıbrıs açıklarından ayrılan üç muhrip "*Adatepe, Kocatepe ve Fevzi Çakmak*", yasak bölgeye yaklaşması halinde konvoyun yolunu kesip geri dönmeye zorlamak için batıya ilerleme emri aldı. Saat 11:30'da muhrip kaptanlarına iletilen bir başka emre göre, yasak bölgede görülecek bütün Yunan gemilerine ateş açılacaktı. Atina'nın sözüne güvenmeyen Türk Hükûmeti, konvoya yasak bölgeye girer girmez ateş açma emri vermişti. Bu sırada üç Türk muhribi batı sahili boyunca ilerlemekteydi. Keşif uçağının pilotu, Yunan konvoyu sanılan iki geminin İtalyan tekneleri olduğunu anlayınca, konvoyun nerede olduğunu merak etmeye başlamıştı. Ayrıca, üç Türk muhribini de belirlemişti. Bu kontrol merkezine bildirilmesine rağmen, bilgi Genelkurmay'a iletilmemişti ve bu arada Genelkurmay'da Hava Kuvvetleri'ne konvoya saldırı emri vermişti. Saldırı filosunun pilotları, yöredeki üç muhribi saptadıklarında hücumla geçmişlerdi. Muhripler de saldırıların Yunan jetleri olduğunu sanarak uçaksavar ateşi açmışlardı. İlk saldırıda doğrudan bacasından isabet alan Kocatepe muhribi alevler içinde yanarak battı. "*Elektronik karıştırma*" sebebiyle iletişimi aksayan Türk muhribi ve Türk jetleri arasında o günün parolasının iletilmemesinden ötürü, kuvvetler birbirlerine ateş açmıştı. Türk donanması, bu dost ateşinde 53 ölü verdi. 20-22 Temmuz günlerinde en büyük kayıp bu esnada yaşandı.⁸⁰⁸

21 Temmuz tarihli Milliyet gazetesi harekât ile gelişmeleri "*Kıbrıs, Türk Ordusunun denetiminde*" sürmanşetiyle kamuoyuna haber yaparak çıkarmanın Girne'den yapıldığı, Türk birliklerinin Lefkoşa'ya kadar yolu kontrol altına aldığı, Lefkoşa'da Milli Muhafız üslerinin bombalandığı, Türk askerlerinin Yeşil Hat'ta kadar dayandığı bilgisini vermektedir. Gazete

---

⁸⁰⁶ Günsev, Aynı yer. Bkz. Ek-2.

⁸⁰⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 21 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 21 Yayım Saati: 10:00. (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015)**

⁸⁰⁸ Önalp, a.g.e, s. 128; Richter, a.g.e 351-352; Fırat, a.g.e, s. 742.

devamında Limasol'un dört dalga halinde bombalanarak ikinci cephenin buradan açıldığını yazmış, harita koyarak Trakya'daki Türk ve Yunan yığınağının artırıldığı ve özellikle uçaksavarların takviyesi gerçekleştirildiğini, asker sayısının artırıldığını belirtmiştir.⁸⁰⁹

Harekâtın nasıl yapıldığı ile ilgili detaylı bir şekilde yazan Milliyet gazetesine göre; Girne'nin batısındaki Lapta ile Girne'nin doğusunda uzanan 12 km'lik kıyıya yapılmıştır. Bundan sonra tank ve zırhlı birliklerinin desteğinde bulunan Türk birlikleri kıyıda içeri doğru ilerlemeye başlamışlardır. Rum direnişi karşısında Türk birlikleri bölgeyi temizledikten sonra ilerleyişini devam ettirirken, havadan avcı bombardıman uçakları köprüleri, stratejik yol kavşaklarını, topçu ve uçaksavar mevzilerini bombalamıştır. Yoğun bombardımandan sonra Lefkoşa'nın Türk kesimine paraşütçü birlikler indirilmiştir. İndirme helikopterlerini en az 12 uçak izlemişlerdir ve paraşütçüler 12 km uzunluğunda bir cepheyi tutmuşlardır. İngiliz radyosuna göre 15 dakikada 1500 paraşütçü adaya indirilmiştir. Akşama doğru 50 askeri helikopter ise Ortaköy bölgesinde indirme yapmıştır. II. Ordu Komutanı Org. Suat Aktolga, helikopterlerin hepsinin eksiksiz Türkiye'ye döndüğüne dair bir açıklamada bulunmuştur. Girne'de çıkan askerler tank desteğiyle ilerlerken, indirme yapan paraşütçüler de Lefkoşa'da Rum direniş noktalarını temizlemektedir. Lefkoşa'nın kuzeybatısındaki Skiloura köyü direniş göstermeden teslim olmuştur. Harekâtın ilk günü boyunca süren Türk birliklerinin ilerleyişi sonucunda, 1963'den bu yana bir kısmı mücahitlerin kontrolü altında olan 26 km'lik Girne-Lefkoşa yolu Türk kontrolüne geçmiştir. Böylece Lefkoşa'nın kuzeyindeki Türk kesimlerine eklenmiştir. Öğleden sonraki çarpışmalar ise Lefkoşa'ya kaymıştır. Gazeteden Türk çıkarmasının detayları ile ilgili bilgi edinmek mümkündür. *"Mağusa'yı gösterdik, Girne'den vurduk"* manşetli haberde 40'tan fazla çıkarma gemisiyle, 3 sivil geminin Mersin limanından yola çıktığı bilgisi verilmektedir. Sivil gemilerin içlerinin bomboş olduğu ve kimsenin bulunmadığı, şaşkırtma taktiğiyle Mağusa'ya yöneldikleri, Rumların bu taktiği yediği ve uçakları çektikleri yazılmaktadır. Şaşkırtma taktikleri adına Ada'daki Türk Bayrak Radyosu saptanan planın uygulanması adına *"Mustafa'nın kardeşi kayıptır. En yakın benzin istasyonuna gelsin"* gibi şifreli yayınlar yapıyordu. Rum radyolar ise soydaşlarına sokağa çıkmamalarını söylüyor, Türk uçaklarının haber vermeden saldırdığı haberini yayınlıyordu. Dönemin Türk Genelkurmay Başkanı Semih Sancar'ın *"Ordu, bu harekatiyle şanlı tarihe ve insanlığa unutulmayacak bir sayfa açmaktadır"* sözlerine yer veren gazete, Hükûmet adına konuşma gerçekleştiren Orhan Birgit'in, Ada'daki darbeci yönetimin muhatap alınmayacağı ve amacın düzenin yeniden kurulması olduğu söylemlerine yer vermiştir. Keza Türk Hükûmeti'ne genel

⁸⁰⁹ Milliyet Gazetesi, 21 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 13.

savaş yetkisi de verilmiştir. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yürütme Kurulu Başkanı Rauf Denktaş ise Türk harekâtı için “*Bu, istila değil sadece bir polis hareketi*” açıklamasında bulunmuştur. Ayrıca Türkiye’de bütün hastaneler alarm durumuna getirilmiş, THY uçakları mürettebatlarıyla TSK emrine verilmiştir.⁸¹⁰

Hürriyet gazetesi “*Topyekûn savaş ihtimali*” ana başlığı altında Baf’a asker çıkartan 3 Yunan gemisinin Türk Silahlı Kuvvetlerince batırıldığını yazmaktadır. Habere göre öğleden sonra Baf’a doğru gelen Kıbrıs bayrağı çekilmiş içi Yunan askeri dolu çıkarma gemilerinin durdurulması istenmesine rağmen gemiler Baf’a ulaşmak üzereyken saat 15’den sonra Baf devamlı olarak bombalanmış, bu gemilerden üç tanesi batırılmış ve bu çıkarma önlenmiştir. Türk Genelkurmayı tarafından Yunanistan’a gerekli uyarılarda bulunulmuş, ancak hiçbir cevap alınamamıştır. Baf limanı Türk Deniz Kuvvetleri tarafından ablukaya alınmış ve geç saatlere kadar şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır. Haberde iki gündür devamlı Kıbrıs’ın bombalanması NATO ve Doğu bloku ülkelerindeki endişeyi artırdığı ve topyekûn bir savaşı önlemek için ateşkesin istendiği yazılmıştır. Bunun üzerine Yunanistan’ın arabulucusu, Sisco’ya; eğer ateşkes 48 saatin içinde sağlanmazsa, savaşın olabileceği ve bunun NATO’nun sonunun olabileceğini kendisine bildirmesini de söylemiştir. Buna mukabil Ecevit, Türk köylerinin dağılık ve desteksiz bulunduğu bölgelerde Rum birliklerinin sivil halka karşı saldırıya geçtiğini açıklamaktaydı.⁸¹¹

“*Girne’de Türk Kuvvetleri coştı, kükredi!*”, “*Jet pilotlarımız Kıbrıs’a göreve gider gibi uçup, döndüler*”, “*Dünya’nın yüzüne şerefle bakıyoruz*” yorumunda bulunan gazete, Türk Hükûmeti’nin ateşkes teklifini görüştüğünü bildirirken, Trakya’da beşi er, 9 Yunanlının esir alındığı açıklanmaktadır. Esir alınanların Türk sınırını aşmış, Türk topraklarına mayın döşerken yakalandıklarını yazan gazete, Yunan birliklerinin Türk hududuna doğru ilerlediklerini yazıyordu. Gazetede “*Moral bozucu haberlere inanmayın*” başlığı altında şu yazı mevcuttur:

“*Kıbrıs’ta, Yunan Cuntası’nın uşağı darbecilere karşı başarılı harekâtı yürüten Türk Silahlı Kuvvetlerinin, çok kayıplar vermekte olduğu, mevzilerinden gerilediği ve çok sayıda uçak ve mühimmat kaybettiği şeklinde bazı yabancı ajanslar tarafından maksatlı ve yalan haberler yayınlanmaya başlamıştır. Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs’taki harekâtı önceden tasarlanan plana uygun olarak çok başarılı bir şekilde devam etmektedir...*”⁸¹²

Milliyet gazetesinde Kıbrıs’taki gelişmelerle ilgili algı yönetimi yapıldığı gözlemlenmektedir. Türk kamuoyunda çıkarmanın haklılığı ispat edilerek, psikolojik mücadele içinde destek sağlanması adına şu şekilde haberler yayınlanmaktadır:

⁸¹⁰ a.g.g.

⁸¹¹ Hürriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 14.

⁸¹² a.g.g.

“... Rum askerlerinin bir bölümü Türkleri ‘kurtarıcımız’ diye karşılamışlardır... Türk askerleri alçak uçuş yapan jellere zafer işareti yapmıştır... Panik havasındaki Rum bölgesinde ktlık başlamıştır. Durumu öğrenen Ticaret Bakanı Fehim Adak, Mersin’den Rum köylerine un sevk edilmesi için direktif vermiştir... Türk köyleri Türk askerlerini sevinçle karşılamış, TV antenlerine Türk bayrakları çekmiştir. Türk kadınları sıcaktan alınlarından ter damlayan Türk askerlerine ayran ve soğuk içecekler sunmuşlardır...”

Rumların Türk askerlerini kurtarıcı olarak görmesi, Ticaret Bakanı Fehmi Adak’ın Rumlara un yardımında bulunması, Kıbrıslı Türk kadınlarının Türk askerlerine içecek vermeleri gibi haber ayrıntıları bir hayli ilginçtir. Özellikle Kıbrıs meselesinde Türk tarafının haklılığını kamuoyuna ispatlamak ve inandırmak adına Rumların da Türk askerlerini kurtarıcı olarak göstermek, Kıbrıslı Türklerin de harekâtı gerçekleştiren askerleri sevinçle karşılayarak yardımda buldukları söyleminde bulunmaları, dönemin propaganda araçlarına güzel bir örnek olarak sunulabilir.⁸¹³

Hürriyet gazetesinde Kıbrıs harekâtını tasvir eden resimler çizilmiş, fotoğraflar nakledilmiştir. Ayrıca harekât ile ilgili yazılan şiirlere yer verilmiştir:⁸¹⁴

“*Sen ey bu badireden sağ çıkan yiğit çocuk! Allaha, hürriyete, Atatürk’e yolculuk... Yılma ki düzlük yakın, sonu yokuşun yürü! Kulağının dibinde vızlasın kurşun yürü! Önünü görmek için elbette gözün feri, İleri, biraz daha, biraz daha ileri!..*”

Yunan basınından To Vima gazetesi “*Kıbrıs’ta Helenler işgali geri püskürtüyor*” başlığı atarak, Türk harekâtı hakkında Yunan kamuoyunu bilgilendirmiştir. To Vima’ya göre; 8 Türk uçağı düşürülmüş, iki paraşütçü dalgası yok edilmiştir. Türk cepleri yoğun bir şekilde sıkıştırılmış, Limasol’da Kıbrıs Türkleri teslim olmuştur. Harekâtı Kıbrıs halkına karşı infial uyandıran bir saldırı olarak değerlendiren gazete, “*Resmi ve ahlaki mazeretleri olmayan bu saldırı tüm Yunanlar tarafından kınanmıştır*” yorumunda bulunmuştur. Silahsız halkın ve hastanelerin bombardımana uğradığını yazan gazeteye göre, operasyonlar savunmasız Rum halkına yöneliktir ve Yunan halkı ve devleti Kıbrıs Rumlarının kurtarılmasına yardımcı olacaktır. Yunan haberlerine göre, Girne’nin batısında bulunan Lapta bölgesine çıkarma yapan Türkler tamamen etkisiz hale getirilmiştir. Kıbrıslı Rumlar “*kahramanca*” ilk hatta çarpışmaktadırlar. Kıbrıslı Rumların ve silahlı güçlerinin moral seviyesi ise en üst noktadadır. Avrupa’daki ve İngiltere’deki Kıbrıslı Rumlar Türk işgaline karşı savaşmak için başvuruda bulunmaktadır. Lefkoşa’da ise Türk kuvvetleri saf dışı bırakılmıştır.⁸¹⁶

Gazeteden edinilen diğer bilgiler ışığında Yunanistan’da olağanüstü hal ilan edildiği belirtilerek, ülkede yiyecek sıkıntısının bulunmadığı vurgulanmıştır. Öğlen saat 3’te bir açıklama yapan Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis, Yunan halkına seslenerek Kıbrıs’ta Türk harekâtının başladığı açıklamasında bulunurken, Kıbrıslı Rumlar için “*kardeşlerimiz*” ibaresini

⁸¹³ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸¹⁴ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸¹⁶ To Vima Gazetesi, 21 Temmuz 1974, Bkz. Ek- 12.

kullanmış ve Yunan-Rum haklarına tecavüz edildiği iddiasında bulunmuştur. Gazete haberlerinde Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi baskısı altında tutulduğu ve Amerikan savaş gemilerinin Kıbrıs'a doğru yol aldığı haberlerini yazmıştır.⁸¹⁷ Harekât ile ilgili gelişmeler takip edildiğinde Yunan basınında gelişmelerin farklı şekilde yorumladığı göze çarpmaktadır. Cunta tarafından Türk kuvvetlerinin yenilgiye uğradığı, kahramanca mücadele edildiği gibi haberler yayımlanarak Ada'daki askeri manevra kabiliyetinden yoksun olduğunu örtbas etmek ve Cunta'nın harekâta sebep olan faaliyetlerini unutturmak çabasına girilmiştir.

Deyim yerindeyse suyun ısındığının farkına varan Albaylar Cuntası, Yunan kamuoyunun desteğini alabilmek adına, geçmişten beri kan bağı olduklarını düşündükleri Helen kökenli Kıbrıslı Rumlar için "*kardeşlerimiz*" ibaresini kullanarak, Ada'daki Rumların mücadelelerini kendi mücadeleleri gibi empoze etme çabasına girişmiştir. Yunan darbeciler belki de bu şekilde ileri de kendilerini haklı çıkarmak için savunmaya çalışmaktaydı.

Harekâtın sonlandırılmaması halinde Türkiye'ye savaş ilan edeceğini söyleyen Yunan Cuntası, hâlihazırda Kıbrıs'ta savaşan Rum-Yunan güçlerine askeri destekte bulunmaya çalışarak 15 adet Nord Atlas nakliye uçağının, bir komando birliğiyle Yunanistan'dan havalanma emrini vermişti. Havaalanını savunan Rum birlikleri, iletişim kopukluğundan habersiz bir şekilde, Yunan komandolarını taşıyan uçakları Türk kuvvetleri zannedip vurmuştu. Söz konusu uçaklardan ilki düşürüldü. 4 mürettebat ve 28 komando öldü.⁸¹⁸ Aynı gün, hem Türk kuvvetleri hem de Rum-Yunan kuvvetleri, kendi askerlerini dost ateşle öldürmüştü.

Ankara ve Atina arasında yoğun bir diplomatik savaş veriliyordu. Türk Hükümeti zaman kazanmak ve derhal ateşkes yapılması yönündeki dış baskılara direnmek için çaba harcıyordu. ABD, NATO ve diğer birçok ülkenin hükümetleri Türkiye'ye baskı yapıyorlardı. Öte yandan çok sayıda askeri taşıyan Türk gemileri Mersin limanından hareket etmişlerdi ve 22 Temmuz günü öğleden sonra Kıbrıs'a varmaları bekleniyordu. Yunanistan'daki Cuntanın nasıl hareket edeceği kestirilemiyordu. İoannides'in Türkiye'ye savaş ilanına karşın, doğuracağı sonuçlar yüzünden bunun tatbik safhasına koyulmasına cesaret edilemiyordu. Yunan, kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanları, Türk kuvvetleri karşısında güçsüz olduklarını biliyorlardı.⁸¹⁹ İoannidis, hem Türkiye ile savaşı, hem de Yunanistan'ı NATO'dan çıkarmayı göze alsada, Kara Kuvvetleri Komutanı Andreas Galatsanos ve Hava Kuvvetleri Komutanı Aleksandros Papanikolaou, gizli bir toplantı yaparak, hem İoannidis'ten hem de

---

⁸¹⁷ a.g.g.

⁸¹⁸ Uğur Bayılhoğlu, "*Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler*", **Çankaya Üniversitesi Journal of Law**, 1/9 (Mayıs 2012), s. 46-47.

⁸¹⁹ Önalp, a.g.e, s. 129-130.

Türkiye ile savaş riskinden kurtulmaya karar verdiler. Yunanistan'daki seferberliğin oldukça yetersiz olduğunu gören komutanlar İonnidis'in emirlerini yerine getirmedi. Cunta liderinin, Türk çıkarma gemilerine saldırması için Rodos'tan iki denizaltı gönderilmesi talimatı da Bonanos Arapakis tarafından yerine getirilmedi. Yurt içinde hiçbir destek görmeyen ve yasalıktan uzak olan, ayrıca uluslararası kamuoyunda tek bir destekçisi bile bulunmayan Ioannidis yönetimi giderek çözüldü.

Ioannidis, Kıbrıs'ı koruyamamanın getirdiği prestij kaybı ve Yunan ordusunun kendisine itaatsizliği nedeniyle istifaya zorlandı. Bu duruma Bonanos ve kuvvet komutanları tarafından düşürülmüştü. Kendisine son darbeyi indiren ve sivil hükûmet düzenine geri dönüşü sağlayanlar, yine ordu içindeki güçlü kimseler olmuştu.⁸²⁰

21 Temmuz günü Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yayımladığı basın bildirimlerinde ise Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait toplamda 14 uçağın düşürüldüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kuvvetli hava üstünlüğüne rağmen Limasol, Larnaka ve Baf' da direnişin sağlandığı, Rum güçlerinin her yönden düşmanı baskı altına aldığı, Türklerin denize dökülmek üzere olduğu Rum Silahlı Kuvvetlerinin azimli bir şekilde savaştığı yazılmaktadır.⁸²¹

22 Temmuz:

22 Temmuz'da Kıbrıs'ta Türk kuvvetlerine bağlı 3. Paraşüt Tabur'unun taarruzu sonucu Deliktepe düşerken, Komando Tugayı'nın öncü kuvvetleri de Girne-Aya Yorgi kara yoluna ulaşmıştı. Girne'ye batıdan taarruz edecek olan 3. Tümenin Mekanize Alayı ve Tank taburu karargâhı ile birlikte kıyı başına çıktı. Bölge, yoğun Rum ateşi altına alındı. Tümgeneral Bedrettin Demirel taarruz emri verdi. Türk birlikleri aynı gün Girne'yi ele geçirdi ve Lefkoşa yoluna yöneldi. Tanklar, Boğaz mevkiinde, mücahitler ve 6. Kolordu karargâhı ile birleştiğinde akşamüstü saat 5 civarıydı.⁸²²

22 Temmuz günü harekâtın ilk fotoğrafını paylaşan Milliyet gazetesi, konuyla ilgili gelişmeleri bu paralellikte aktarmıştır. *"Ateşi sağlamak ve Türk-Yunan savaşını önlemek için çabalar yoğunlaştı"* ana başlığıyla Kissinger'in Ecevit ve Yunan başbakanlarıyla birer, İngiliz Dışişleri Bakanı ile beş defa telefonla görüştüğü, Waldheim'in ikinci defa *"ateşkes çağrısında"* bulunduğu, Nixon ve Schimidt'in Ecevit'e özel mesaj gönderdiği bilgisini paylaşmıştır. Gazeteye göre 21 Temmuz gününde Türk-Yunan Savaşı'nın önlenmesi için dünya olağanüstü faaliyet içindeydi. Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından açıklamalarda

⁸²⁰ Clogg, a.g.e, 204; Kıralp, a.g.e, s. 179.

⁸²¹ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 21 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgeleri No. 26 ve No. 28 Yayın Saatleri: 17:10 ve 20:40**. Bkz. Ek- 15. (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2015)

⁸²² Özmen, a.g.e, s. 269-170; Günsev, a.g.e, s. 127.

bulunan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, “Kıbrıs’ın Anayasa düzeni ve oradaki insanların güvenliğini sağlamak için gittik. Bu, bizim anlaşmalardan doğan bir görevimizdi. Müdahaleden önce her türlü barışçıl yolları denedik. Artık söz Türk askerine geçmiştir” derken, Başbakan Ecevit ise “Tedbirler alınıyor. Gerektiği zaman her şeye yetkimiz var.” açıklamasında bulunmuştur. NATO Genel Sekreteri Luns da MGK esnasında bir mesaj göndererek çatışmanın durdurulmasını istemiştir. Ecevit’in Sisco ile görüşmelerin sonucunda “durum çok iyi” fikrine yer verilmişti. Gazete, “Son Dakika” yazılı bir haberde 21 Temmuz gecesinde Kıbrıs’taki Yunan Alayı’nın Türk birliğine saldırmasıyla başlayan olaylar dizisinin, Türk-Yunan Savaşı ihtimalini ciddileştirdiğini düşünmektedir. Gazetenin haberine göre 21 Temmuz, Türkiye ile Yunanistan arasında resmen ilan edilmemiş bir savaşın ilk günü olmuştur.⁸²³

20 Temmuz’da başlayan harekât ile ilgili daha detaylı bilgiler sunan gazeteler, çıkarma ve indirme ile ilgili daha detaylı haberler sunmaya başlamışlardır. “Deniz tutan erler, Girne’yi görünce şahlandı” başlıklı haberde Milliyet gazetesi, Girne çıkarmasında Türk çıkarma gemileri hızlarını açıkta kesip durmuşlardı. Deniz komandoları sualtı engellerini imha ettikten sonra çıkarma gemileri hep birden değil, sırayla yaklaştı. İlk çıkarma gemisi ‘Ertuğrul’ idi. Gemi, LCM çıkarma gemilerini 08:30’da denize indirdi. Bu sırada iki Rum hücum botu harekete geçse de Türk jetleri tarafından etkisiz hale getirildi. LCM’lere açılan ateşi Türk jetleri susturdu. İlk çıkan deniz piyadesinin sayısı 2 bin kadardı. Diğer villalardan açılan ateşe hemen karşılık verilip jetler tarafından bu villalar vuruldu. LCM’lerden sonra 80 zırhlı araç ve 1800 kişi karaya çıktı. Ardından tank ve kariyerler⁸²⁴ çıkartıldı. Haberin devamında 196 Rum subay ve erin teslim olduğu, Girne’nin akşama Türklerin eline geçtiği yazılıdır. Birliğin başka bir bölümü ise Beşparmak dağlarına doğru ilerliyordu. Associated Press muhabirinden edinilen bilgilere göre ise Napalm bombaları ve bombardımanlarla ateş almış olan dağlık ve ormanlık bölgeden dumanlar yükseliyordu. Birkaç km uzaklıkta Lefkoşa havaalanından ve Milli Muhafız Birlikleri yığınaklarından siyah dumanlar yükseliyordu. AP muhabiri, konu ile ilgili olarak bir Rum subayla yapmış olduğu mülakatını şöyle aktarmaktadır:⁸²⁵ “Ada halkının çoğunluğu Makarios’u tutmaktadır. Sampson darbesi, bu müdahaleye neden oldu.”

Yunan gazetelerinde gönüllü askere yazılma haberlerinin bir benzeri, Türk gazetelerinde de görülmektedir. Milliyet gazetesinin küçük haberlerinde 85 bin Türk gencinin askerlik şubelerine müracaat ederek, Kıbrıs’a gitmek için başvurduğu söylenmekteydi.

⁸²³ Milliyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 16.

⁸²⁴ Hem denizde hem karada ilerleyebilen zırhlı araç.

⁸²⁵ a.g.g.

Dönemin gazetelerine bakıldığında, ABD'nin harekâtın sonlanmasını neden istediği görmek mümkündür. Amerika'nın en nüfuzlu senatörlerinden Henry M. Jackson'a göre, Türk müdahalesi ABD'yi son derece güç durumda bırakmıştı. Sovyetlere Ada'da üs elde edebilmek için yararlanabileceği bir ortam yaratılmıştı.⁸²⁷

22 Temmuz'da BM Güvenlik Konseyi 354 sayılı kararı kabul etti. Bu da bir önceki kararlarla aynı mahiyette ateşkes kararıydı. Ateşkes yapılması için Türk Hükûmeti'ne yapılan uluslararası baskılar artmıştı. Şayet ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, NATO Genel Sekreteri Joseph Luns ve İngiltere Başbakanı Harold Wilson, Ecevit ve Türk yetkililerle askeri harekâta son verilmesi için iletişime geçmişlerdi. Görüşmeler sonunda Türk yetkililer, ateşkes kararını kabul etmek için biraz zaman istedi. Bu süreçte komutanlarla son durum hakkında fikir edinildi. Ada'daki askeri durumun Türkiye'nin lehine olduğu öğrenildi. Karaya çıkan kuvvetlerin paraşütçü birliklerle birleşmesi için istenilen birkaç saat yeterli oldu. Nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti ateşkesi kabul etmekte hiçbir sakınca görülmedi ve ateşkesi kabul etti.⁸²⁸

Ateşkes kararını Milliyet gazetesi, 2. baskısını çıkartarak Türk kamuoyuna duyurmuştur. “*Saat 17’de bütün silahlar susacak*” şeklinde ana başlık atan gazete, haberin devamında ABD Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta ateşkesi kabul ettiklerini açıklamaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Robert MacCloskey, uyuşmanın Ankara ve Atina tarafından kabul edildiğini ve her iki başkentte saat 10'da açıklanacağı bildirilmiştir.

Yunan Ta Nea gazetesi, Kıbrıs'taki gelişmeleri “*Türk işgali başarıyla geri püskürtülüyor*” başlığıyla aktarıyordu. Gazeteye göre; Atina, Ankara'yı sert bir dille uyarıyordu ve Türkiye'nin Ada'da silahsız nüfuzu bombaladığı söylenmişti. Haberin devamında Türk işgalleri olarak nitelenen harekât devamlı olarak Rum Silahlı Kuvvetleri tarafından püskürtülüp Türk birliklerinin Kıbrıs topraklarında istikrar sağlayamadığı söylenmekteydi. TSK'nin kaybettikleri cepheleri geri almak için önceki gece ağır hava saldırıları yaptığı haberi yapılmıştır. Yunan basınına göre, Ada'nın bütününde Rum güçleri tamamıyla durumu kontrol altında tutmaktadır. Ateşkes için yoğun diplomatik faaliyetler olduğunu belirten gazete, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco'nun Ankara'dan Atina'ya görüşmeler için geldiğini ve Türk tarafına Yunanların son iki gündür beklemede olduğunu ve ateşkes istekli tavır takınmadıklarını iletmiştir. Lefkoşa'daki siyasi ve askeri kaynaklardan alınan bilgilere göre ise Ankara, Rum ordusunun savaş kabiliyetini hafife almıştır. Rum güçleri Türk mahallelerinin içine kadar

---

⁸²⁷ Aynı yer.

⁸²⁸ Önalp, a.g.e, s. 130-132.

girmişlerdir ve Türk Alayı'ndan 400 kişi Rum güçlerine teslim olmuştur. Rum ve Yunan askeri yetkililerce yapılan açıklamalara göre Rum halkı bombardımana tutulmuş, Lefkoşa ve Mağusa'daki hastanelere harekât düzenlenmiştir. Şimdiye kadar 12 Türk askeri uçağı ve önemli sayıda helikopter düşürülmüştür. Rum Silahlı Güçleri yetkililerine göre, Girne'den çıkarma yapan Türklerin denize dökülmeleri yakındır ve Platania bölgesi Rum Silahlı Güçlerinin boğucu baskısı altındadır. Reuters haber ajansı Muhabiri John Berman'ın haberine atıfta bulunan gazeteye göre, “*Girne Rumların elindedir. Rumlar bölgede Türkleri içlere kadar yarmıştır*” ve Yunan Hükûmeti, Kıbrıslı Türklerin katledildiği şeklindeki haberleri yalanlamıştır. Diplomatik kaynaklara göre ateşkes sağlanmazsa Yunan devletinin savaşa gireceği, İstanbul'a 180 km uzaklıktaki iki ülkenin sınırlarını ayıran sıfır noktasına harekât başlatılacağı haberleri sunulmuştur. Yunan basınına göre diplomatik gözlemciler ve yabancı gazeteciler Türkiye'nin büyük siyasi hatalarla suç işlediğini ve askeri ihtiyatsızlıklarının açıkça belli olduğunu söylemektedirler.⁸²⁹

22 Temmuz gününde Kıbrıs Cumhuriyeti ise kamuoyuna şu resmi açıklamalarda bulunmuştur:

“Güçlerimiz operasyonun tüm harekât alanlarında egemen haldedir...⁸³⁰, Silahlı Kuvvetlerimiz emsalsiz gayret ve cesaretle savaşmaktadır...⁸³¹, bugün toplamda 5 savaş uçağı düşürülmekle birlikte düşürülen Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait düşürülen uçakların sayısının toplamı 19'a ulaşmıştır.⁸³²”

23 Temmuz:

23 Temmuz baskısında ateşkesin yürürlüğe girdiği saati 17:00 olarak belirten Milliyet gazetesi Türkiye ve Yunanistan'ın ateşkes anlaşmasına vardığını, yabancı ajansların Girne'de ateşkes saatinden 20 dakika sonra silah seslerinin sustuğunu yazmıştır. Gazetede başka bir haber göre, ateşkestten sonra bir Türk jeti Lefkoşa havalimanını bombalamıştır. Ada'nın diğer bölgelerinde de çatışmalar olduğu bildirilmiştir. Ateşkes sonrasında Rauf Denktaş'ın “*Üzülerek söylüyorum ki Ada'nın birçok yerinde Yunan subayları idaresinde Rum kuvvetleri ateşkes anlaşmasına riayet etmemektedir*” sözlerine yer veren gazete, Kıbrıs'ın darbeci Cumhurbaşkanı Sampson'un Rumlara radyodan ateşkes anlaşmasına uymaları için çağrıda bulunduğunu aktarmıştır. Ana haberinde Ecevit'in “*Artık kimse Kıbrıs'ta Türk halkına dokunamaz*” sözlerine yer veren gazete, haberin devamında “*Yeni bir Kıbrıs vardır şimdi.*

⁸²⁹ **Ta Nea Gazetesi**, 22 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 17.

⁸³⁰ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 22 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 29, Yayım Saati: 06:15.** (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015)

⁸³¹ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 22 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 31, Yayım Saati: 07:50.** (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015)

⁸³² Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 22 Temmuz 1974, **Olağanüstü Savaş Bildirgesi No. 33, Yayım Saati: 11:40.** Bkz. Ek- 18. (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2015)

Türkiye'nin iki gün önceden başka bir yeri vardır”, “Kahraman TSK ile Kıbrıs Türk Mücahitleri el ele iki günde büyük zafer kazandılar” açıklamalarına yer vermiştir. Ecevit basına, *“Türkiye bugün Kıbrıs açısından her bakımdan ve her zamankinden çok daha güçlü durumdadır. Artık Kıbrıs'ta, Türkiye'nin bütün Türk ulusunun ağırlığı vardır. Barış yapmak da savaş yapmak kadar zordur. Şimdi barışın zorluklarına, savaştan aldığımız güçle atışacağız. Eminim ki ondan da iyi sonuç elde edeceğiz”* şeklinde açıklamalar yaparak, toplanacak konferansta izleyecekleri yol haritasının sinyallerini vermişti. Keza gazete, ateşkesin şartları Cenevre'de alınacak diyerek, ateşkes kararı için Kıbrıs'ta Türk toplumunun güvenliğini ve Türkiye'de ulusal çıkarlarını güvence altına alma olanakları yaratıldıktan sonra kabulünün hem daha fazla kanın akıtılmasının durdurmuş olacağı, hem de Ada'daki çarpışmaların Doğu Akdeniz'de genel bir savaşa dönüşme tehlikesini önlediği yorumunu yapmıştır. Öte yandan diğer haberlerde ateşkes görüşmeleri sırasında Ada'ya silah getiren Yunan uçaklarını, Türk jetlerinin tahrip ettiğini belirten bir haberin devamında Kıbrıs'a yeni paraşütçü, tank ve top birlikleri çıkarıldığı, Türk jetlerinin harekâtın son günü 22 Temmuz'da bir Rum hücumunu daha batırdığını açıklamaktadır. Milliyet gazetesi Atina ile ilgili haberlerinde, 20 tankın sokaklarda devriye gezdiği ve Karamanlis'in yeniden başbakan olacağı ile ilgili söylentilere yer vermişti. Öte yandan bir diğer haberde ise çok sayıda Yunan askeri savaş ve taşıt uçağının Rodos'a indiği ve askeri birliklerin buraya geldiği söylenmektedir. Gazetenin diğer haberlerinde ise Yunanistan'da darbe haberleri olduğu, fakat doğrulanmadığı yer almaktaydı.⁸³³

Hürriyet gazetesi ise ilk sayfasında Kıbrıs'taki Türk askerlerinin ellerinde Türk bayrağı tuttuğu büyük bir fotoğrafla *“Zaferimiz Atina'yi çökertti”* başlığı atıyordu. Gazete konu ile ilgili şu yorumda bulunuyordu:

“Sadece Bülent Ecevit'in de belirttiği gibi Kıbrıs'taki muvaffakiyetsizlik Gizikis ve Ioannidis ikilisini güç durumda bırakmış, fakat köklü bir değişiklik olmamıştır. Ajanslar Yunanistan'ın bunalımı henüz atlatamadığı kanısındadır. Darbe söylentilerinin bir başkası da Atina'da görülen tankların Selanik'te olması gereken üçüncü Ordu Birliklerine ait olduğu ve General Davos'un sürgündeki Kralı Selanik'e getirterek eski Krallık rejimini yeniden kurduğu ve başbakanlığa Konstantinos Karamanlis'i getirdiğidir.”

Haberin devamında Cunta'nın kuvvetli adamı Atina Polis Müdürü General Ioannidis'in tutuklandığı ancak daha sonra Atina Radyosu'nun Yunanistan'da herhangi bir darbe yapılmadığı, tankların kuzeye hareket halinde olan birliklere ait olduğunu belirttiği ve halkın sükûnete çağrıldığı bilgisi yer almaktadır.⁸³⁴

Bu arada Ecevit, Türk askeri hareketinin üç gün için planlandığı, bu harekette maksadın Lefkoşa ve Girne arasını tamamen ele geçirerek, Kuzey Kıbrıs'ta Türk topluluğuna güvenli ve

⁸³³ **Milliyet Gazetesi**, 23 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 19. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015)

⁸³⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 23 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 20. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2015)

devamlı bir hayat sahası sağlamak olduğunu belirten bir açıklamada bulunmuştur. Ecevit sözlerinin devamında “*Askeri hareket yönünden belki birkaç gün daha deva etmemiz gerekirdi. Fakat istilacı değiliz. Biz barışçıyız. Güvenlik Konseyi’nin kararına uymayı gerekli gördük*” diyordu.⁸³⁵ Ecevit’in bu açıklaması, Türk askerlerinin manevra kabiliyeti bakımından sıkışık bir alanda olduğu ve Ada’nın istenilen noktalarına henüz ulaşılmadığını açıklıyordu. Bu bağlamda Başbakanın sözlerinden daha ileri ki dönemde yaşanacak ikinci harekâtın bir anda oluşmadığı, bu dönemden ihtiyaç halinde görüldüğü anlaşılmaktadır.

Hürriyet gazetesi “*Ateşkese rağmen savaş var*” ana başlığı altında İngiliz Yüksek Komiserinin Türk Kuvvetleri Yeşil Hattı geçmesiyle korkarak evinden kaçtığı haberini yazıyordu. Gazete, Sampson yönetiminin terör yaratarak topyekûn imha planını yürürlüğe koymak isteyince kanlı çarpışmaların Ada’nın her tarafında devam ettiğini, bu nedenle TSK’nın karşı saldırıya geçmek zorunluluğu hissederek, ilk defa Lefkoşa’nın batısındaki Kanlıdere bölgesinde Türk ve Rum kesimini ayıran Yeşil Hattaki beton mevzileri yarararak İngiliz Yüksek komiserinin bulunduğu bölgeyi işgal ettiğini yazmaktadır. Gazete haberlerinde Erenköy’ün Rumlar tarafından top ateşine tutulduğu belirtilmekte ve Baf’ta 14 sivil Türk’ün Rumlar tarafından kurşuna dizildiği açıklanmaktadır.⁸³⁶

Bu arada BM Güvenlik Konseyi Yunan Büyükelçi’nin talebi üzerine toplanmıştı. Toplantıda Yunan diplomat “*Türkler Kıbrıs’ta şimdiye kadar görülmemiş bir canavarlık gösterisi yapmakta ve Cenevre Antlaşmasını hiçe sayarak hastaneleri, otelleri ve sivil halkın yaşadıkları yerleri bombalamaktadırlar. Türkler dün sabah canavarca saldırılarında Napalm bombaları ve roketler kullanmışlardır*” diye konuşmuştu. Konuşmalara karşılık veren Türk delegasyonunun başı Osman Olcay ise Yunanların Kıbrıs’ın Baf mıntkasına sekiz gemi dolusu asker çıkartmaya teşebbüs ettiğini ve Yunanların da ateşkese itaat etmediklerini belirtmiştir. Devamında Türk Kızılayı’ndan gelen mesajı okuyarak Ada’daki sivil Türklere ve Türk köylerine karşı katliama girişildiğini söylemiştir. Buna paralel olarak Türk Genelkurmay Başkanlığı da bir açıklama yayımlayarak ateşkes kararından sonra Rum Ulusal Muhafız Ordusu’nun Mağusa, Larnaka ve Erenköy’de katliam başlattığı ve bunun önlenmesi adına Türk jet uçaklarının bu üç bölgeyi bombardıman ettiğini belirtmişti. Gazete fotoğraflar paylaşarak “*Artık rahat et Kıbrıslı soydaşım*”, “*Kahraman paraşütçümüzün göğsü fişeklerle kabarmış*” gibi yorumlarda bulunuyor ve şiirlere yer veriyor, “*Yavru vatan Kıbrıs*” şeklinde yazılı bir sayfasında tamamıyla Kıbrıs haritasını paylaşıyordu. Yıkılmış bir binaya ait fotoğraf sunan gazete “*Sampson’un hastane dediği karargâh*” başlığının altında şu not düşülmüştür:

⁸³⁵ a.g.g.

⁸³⁶ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

“İşte Rumların hastanelerimizi bombalıyorlar diye feryat ettikleri yer. Bunu söyleyen darbecilere, tepeden inmeçi Yunan Cuntası ve Rumlara tarihin sayfalarını karıştırmalarını hatırlatıyor, kahraman Türk pilotları, vahşiliklerini bir sembol haline getiren Yunanların bu boş sözlerine, hastane dedikleri yerin Rum Milli Muhafız Karargâhı çıkması cevap veriyor. Lefkoşa'nın çıkışında Limasol yolu üzerindeki eski akıl hastanesinin uzun süreden beri karargâh olarak kullanıldığı ve silah cephane deposu haline getirildiğini bilmeyen yok... Ve bu karargâh da Türk jetlerinin bombardımanı sonucu canilerin başına işte böyle indirildi.”⁸³⁷

Yunan Ta Nea gazetesi “*Türkler BM’yi ciddiye almıyorlar*” şeklinde ana başlık atarak “*Girne’de dün bombardıman gerçekleşti. Yeni savaş operasyonları*” yazısının altında “*Türkler BM’yi kaba kuvvetle hakir görerek Kıbrıs’ta ateşkes anlaşmasını ihlal etti*” denilmektedir. Yunan gazetesine göre Türk birlikleri, özellikle Girne çevresinde, enklavlarını genişletmeye çalışmakta ve sivillere karşı vahşi bombardımanlarını sürdürmektedir. Mevzubahis haberin devamında Rum güçleri ateşkes kararına sadık kalırken, Türk saldırılarına karşı kahramanca karşı gelmektedirler. Şimdiye kadar düşürülen Türk uçaklarının sayısının 19 olduğunu yazan gazeteye göre, Lefkoşa radyosundan alınan bilgilere göre denizden saldırı gerçekleştiren Türkler denize dökülmüştür. Girne’de ise akşamüstü alevlere neden olan Napalm bombası kullanılmış ve sonucunda ormanlık arazi ile tarlalar yanmıştır. Atina’da Yunan Hükûmet sözcüsü resmi bir açıklamayla askeri güç ve uçakları kullanarak zoraki kuvvet kullanılmasından ötürü, Ada’nın bombalandığı saatlerde, Türkiye’yi suçlamıştır. Gazete Türk kuvvetlerinin saat 16:00’den itibaren Lefkoşa Havalimanını bombaladığı, Lefkoşa’da Çatoz istikametine paraşütçü birliklerin indirildiğini yazmaktaydı⁸³⁸

23 Temmuz tarihinde Cunta düşmüş ve Paris’te sürgünde olan Konstantinos Karamanlis, hükûmet kurma göreviyle Yunanistan’a çağırılmıştır. Karamanlis, Fransa Cumhurbaşkanı’nın kendisine tahsis ettiği bir uçakla 11 yılın ardından Yunanistan’a ilk kez ayak basıyordu. Gece geç saatlerde Atina’ya varan Karamanlis’i sevgi gösterisinde bulunan kalabalık halk karşıladı. 24 Temmuz’da başbakanlık koltuğuna oturan Karamanlis, Zürih ve Londra antlaşmalarını imzalanırken Dışişleri Bakanı olan ve çalışma arkadaşı Evangelos Averof’u Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı olarak da Yorgos Mavros’u atayarak Hükûmeti kurmuştur.⁸³⁹

Aynı gün, Kıbrıs’ta da yönetim değişikliğine gidildi. Yunanistan’daki siyasi olayların gelişmesini izleyen Nikos Sampson, Cumhurbaşkanlığı makamında sadece 8 gün kaldıktan sonra görevini Kıbrıs Rum toplumu lideri Glafkos Klerides’e devrederek istifasını verdi. Türkiye her iki hükûmet değişikliğinden memnuniyet duydu. Ecevit, Atina’daki Türk büyükelçiliği aracılığıyla Karamanlis’e tebriklerini iletmış ve Yunan başbakan da teşekkür

⁸³⁷ a.g.g.

⁸³⁸ Ta Nea Gazetesi, 23 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 23.

⁸³⁹ Kıralp, a.g.e, s 181; Önalp, a.g.e, s. 132.

ederek cevap vermiştir. Ecevit, Karamanlis'in mantıklı bir kişi olduğunu düşünüyordu. Zürih ve Londra Antlaşmalarında Yunan başbakanı olarak imzası bulunduğundan, sorunlara çözüm bulunabilirdi. Başbakan Ecevit'e göre karşılarında demokratik ve etkin bir Yunan Hükûmeti bulmak elverişliydi ve her iki ülke de ilişkilerin normalleşmesi için mümkün olan her şeyi vakit kaybetmeden yapmalıydı.⁸⁴⁰

23 Temmuz akşamı Klerides, Denктаş'ı ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında iki lider su ve elektrik sorunlarını halletmek için bir anlaşmaya vardılar. Barış Harekâtının ilk günü Rumlar, Türklerin elektriğini kesmişler ve buna karşılık olarak Türkler de Rumların suyunu kesmişti.⁸⁴¹

24 Temmuz:

Türk ve Yunan gazeteleri Kıbrıs ve Yunan Hükûmetlerinin devrildiği haberlerine geniş yer vermiştir. Milliyet gazetesi "*Sampson da devrildi Yunan Hükûmeti de*" sürmanşetiyle gelişmeleri aktarırken, devamında "*Makarios'u bir darbeyle düşürüp başa geçen Sampson'un yerini Meclis Başkanı Klerides aldı*", "*Yunanistan'da Gizikis Ulusal Birlik Hükûmeti'ni kurmak için Paris'te bulunan Karamanlis'i Atina'ya çağırıldı*" açıklamalarında bulunmuştur. Gazete, Sampson'un barış çıkarmasıyla birlikte Ada'da baş gösteren siyasi karışıklık yüzünden istifa ettiği, yerine geçici olarak Glafkos Klerides'in getirildiği ve Lefkoşa'da bir kilisede yeni cumhurbaşkanının kilisede ant içtikten sonra Türk toplumu lideri Denктаş'a telefon açarak ateşkes ve barış konusunda görüşme isteğinde bulunduğunu açıklamıştır. Klerides ateşkes kararına uyulacağını belirttiikten sonra, Rum kesiminde sirenler çalmıştır. İstifa eden Sampson ise yaptığı açıklama şu sözleri söylemiştir:

"Ben Kıbrıs Rum halkı arasında bir iç savaşa engel olmak için devlet başkanlığını kabul etmişim... Yaptığım iş, sadece iç savaşı önlemek içindi. Silahlı kuvvetlerimizin de yardımıyla eski hükûmeti devirip, demokrasiyi geri getirdik. Ben çok zor bir dönemde bana düşen görevi yaptım, şimdiyse kendi isteğimle istifa ediyorum"

İngiltere Hükûmeti de bir açıklamayla Klerides'in görevini tanımıştır.⁸⁴² Sampson'un açıklamalarına bakıldığında kendisinin günah çıkarmaktan başka bir şey yapmadığı görülmektedir. Keza Klerides'in "*geçici başkan*" olarak göreve başladığını açıklaması da Makarios'un tekrar Cumhurbaşkanlığına dönebilmesi için bir açık kapı olarak bırakıldığı yorumunu yapmak mümkündür. Hürriyet gazetesi de 24 Temmuz tarihli gazetesinde Makarios'un "*Cumhurbaşkanı olarak üç hafta içinde Kıbrıs'a dönüyorum. Klerides başkanlığı bana devredecek*" sözlerine yer vermiştir.⁸⁴³

⁸⁴⁰ Önalp, a.g.e, s. 132.

⁸⁴¹ a.g.e, s. 134.

⁸⁴² Milliyet Gazetesi, 24 Temmuz 1974.

⁸⁴³ Hürriyet Gazetesi, 24 Temmuz, 1974.

Adı geçen gazete, “Yunan Hükûmeti istifa etti” başlıklı haberde ise Gizikis’in eski başbakan Kanellopoulos, Markezinis, Stefanopoulos, eski Dışişleri Bakanlarından Averof, Garoufalias ve siyasi parti liderlerinden Mavros ile yaptığı görüşmelerden sonra, Paris’ten eski Başbakan Karamanlis’i bir ulusal hükûmet kurmak üzere Atina’ya çağırdığını yazmaktadır.⁸⁴⁴ Hürriyet gazetesi de *“Kendileri rahat edemedikleri gibi, bütün dünyayı da huzursuz ettiler. Yunanistan’da demokrasi gitti, huzur bitti...”* başlığını kullanarak şöyle bir yorumda bulunmuştur.⁸⁴⁵

“Atina’da değişen hükümetlerden her gelen gidene arattı. ‘Yunan Medeniyeti’ efsanesinin ne kadar kof olduğu artık belli. Tarihler demokrasinin ilk kez M.Ö 405 yıl önce Perikles’le birlikte Atina’da en iyi uygulandığını yazar. Ancak, buna bakıp da Yunanistan’ın demokrasinin beşiği olduğuna inanmayın. Yıllar boyu gelişen olaylar hiçbir şekilde Yunanistan’da dengeli bir yönetim sağlamamış ve onun bunun kişisel hırsıyla sık sık yeni yönetim şekilleri uygulayıp, yeni birbirinden yeteneksiz isimler ortaya çıkmıştır. Yunan tarih boyu haksız saldırıların, mezalimin, kahteliğin ve kalleşliğin cezasını yalnızca dışarıdan yediği şamarla değil, kendi iç bunalımları karışıklıklarıyla çok acı bir şekilde ödemiştir”.

Milliyet ve Hürriyet gazeteleri TBMM’de Kıbrıs’taki Türklerin can kaybının açıklandığı haberini yapmıştır. Buna göre 57 şehit, 184 yaralı ve 242 kayıp vardır. Dışişleri Bakanı Güneş de esir alınan 600 Rum askerinin Kıbrıs’ta muhafazası mümkün olmadığı için getirildiğini açıklamıştır.⁸⁴⁷

Başbakan Ecevit, Kıbrıs’ta resmi bir muhatap bulmanın güçlüğünden ötürü Cenevre’de görüşmelerin zorluklar içinde olacağı düşüncesindeydi. Cenevre’de Türk tarafının hareket politikasına değinen Ecevit *“Ateşkes görüşmelerinde Ada halkını muhatap almak gereken bir aşamaya vardığımız takdirde Kıbrıs Türk toplumunun da eşit şartlar altında muhatap alınması şartını koşacağız”* demiştir. Ecevit’e göre harekâtın en önemli sonucu olarak, üçgen denilen bölgede yoğunlaşmış olan Türk toplumunun, Girne’de denize ulaşmış ve o bölgedeki kıyı bölümünü elde etmiş olmasıdır. Üçgen denilen kesim denizle birleşmek suretiyle artık geniş bir dörtgen halini almıştır. Güneş ise gelişmelerle ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur; *“Biz BM kararının yalnız ateşkes kısmına uyuyoruz. Kararın tümüne uymuyoruz. Onun için de askerlerimiz esas görevlerini ifa etmekten asla dönmeyecektir. Türkiye 1960 antlaşmalarının 4. maddesi 2. fıkrası gereğince çıkmıştır”.* Ayrıca Sampson’un devrilmesine değinen Güneş, *“Türk Hükûmeti Sampson yönetimini gayrimeşru ilan etmişti. Bu, Makarios yönetiminin meşru olduğu manasına gelmemektedir. Makarios meşrutiyeti ifade ediyor olsa da bu sadece Kıbrıs Rum cemaatinin meşrutiyetidir. Kıbrıs Cumhuriyeti bakımından meşrutiyet eksiktir. Kıbrıs’ta anayasal düzen kuruluncaya kadar ve işleyinceye kadar Kıbrıs Devleti’nin mümessili diye bir*

⁸⁴⁴ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁴⁵ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁴⁷ Milliyet Gazetesi, Aynı yer; Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

mümessil tanımıyoruz. Bu konuda ancak cemaatlerin meşrutiyetini arayabiliriz” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. ABD Dışişleri Bakanı ise ateşkes sonrasında bir basın toplantısı düzenleyerek “Tehlike atlatılmıştır. Şimdi çözüm bekliyoruz. Durum şimdiden kestirilemez. Bugün Ada’da 6 bin kadar Türk olduğuna göre değişik bir durumla karşı karşıyayız” demiştir.⁸⁴⁸

Milliyet gazetesinde yer alan Mete Akyol imzalı bir haberde Girne çıkartması ile ilgili tek bir erin burnu bile kanamadığını yazılmıştır. Akyol çıkartma gününü şöyle aktarmaktadır:

“Girne’nin sırtını dayadığı dağların arkasından havan mermileri yağmuru başladı. Havan mermilerinden bir tanesi bile isabet etmedi. Havan toplarının gece sızan Rum gerillalar tarafından, Beşparmak Dağları’nın arkasından açıldığı saptandı. Çıkarma esnasında, tek gemimiz en ufak bir isabet almadan, tek erimizin burnu bile kanamadan eksiksiz bir başarıyla sonuçlandı. Havan mermilerinin düşmeye devam etmesiyle, 16 ağır bombardıman uçağı, 16 helikopterimiz ve jetlerimiz dağların havan top yuvalarının bulunduğu arka bölümlerini ağır bir bombardımana tuttular. 60 tank ve 22 telsizci araçla birlikte birliğimiz Girne’ye girdi ve Lefkoşa’ya doğru ilerlemeye başladı. Aynı saatlerde paraşütçü birliklerimiz Lefkoşa’nın Türk bölümüne havadan indirme yapıyorlardı.”⁸⁴⁹

Hürriyet gazetesi ise 20 Temmuz günü “Ç 112” askeri çıkarma gemisiyle Kıbrıs’a ayak basan gazeteci Cüneyt Arcayürek’in hazırladığı haberle Kıbrıs’taki çıkartma gününü anlatmaktadır. Türk askeri, dünyanın en güzel ve güçlü askeri yorumunda bulunarak, askerlerin insanlık için dövüşmek, zalime karşı savaşmak için Kıbrıs’a çıktığını belirten Arcayürek, askerlerin sessiz, sakin ve neşeli olduklarını yazmaktadır.⁸⁵⁰ I. Barış harekâtı sonucu Türkiye’de 15 ilde sıkıyönetim ilan edilmişti. Radyo ve televizyonlarda Ayten Alpman’ın “Memleketim” adlı şarkısı, harekâtın simgesi olmuştu.⁸⁵¹

Milliyet Gazetesinde Kuşadası açıklarında bir F-5 Yunan uçağının Sisam’dan havalanarak mor hattı geçtiği, Türk uçakları tarafından vurulan uçağın denize düşerek parçalandığı haberi yazılıdır. Bu arada Türk uçağının ise Muğla’da bir karpuz tarlasına mecburi iniş yapmak zorunda kaldığını yazmaktadır. Yine aynı habere göre önceki gün Lefkoşa Havalimanına 10 kadar Yunan nakliye uçağı inmiş, bu uçaklardan dördü de Türk uçakları tarafından tahrip edilmiştir. Havalimanı çevresinde ise çatışmalar ateşkese rağmen devam etmektedir. Ayrıca Yunanlar Baf’a 8 gemiyle çıkarma yapmışlardır ve bu gemilere de müdahalede bulunulmuştur. Türk kuvvetleri, Mağusa yönünde bir yıldırım saldırısı yapmışlar, fakat bu saldırının içeriği bilinmemektedir.⁸⁵²

⁸⁴⁸ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁴⁹ a.g.g.

⁸⁵⁰ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁵¹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002, s. 319-320.

⁸⁵² Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

Yunan basınından Ta Nea Gazetesi, 24 Temmuz'da *"Bugün sabah saat 04:15'te Başbakan Karamanlis yemin etti"* başlığıyla Cunta yönetiminin devrildiğini haberini okuyucusuyla paylaşmaktadır. Gün içinde hükümet terkinin olacağını belirten gazeteye göre önceki gün gelişen ani değişiklikler sonucunda Yunanistan ve Kıbrıs'ta siyasi düzenin normalleşmesi sağlanmıştı. Atina'da askeri liderlerin hükümeti, sivil siyasetçilere teslim etmesinin ardından sabah 04:15'de Konstantinos Karamanlis başbakanlık yemini etmiştir. Lefkoşa'da ise öğlen 14:00'te Meclis Başkanı Glafkos Klerides, Makarios ülkeye geri dönene kadar başkanlık görevini teslim almıştır. Makarios, New York'ta verdiği bir demeçte Klerides'i tanıdığını ve kendisine güvendiğini, Anayasa'ya bağlı olduğuna dair şüphe duymadığı açıklamasında bulunmuştur. Gazete, *"Bütün bu gelişmeler Kıbrıs'ta Türk işgalinin yarattığı tehlike kriz ve genel anlamda Yunan halkının baskı altındaki iradesi içinde olmuştur"* yorumunda bulunmuştur. Gazetede haberlerden edinilen bilgilere göre Cunta'nın düşmesi Atina sokaklarında büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Toplanan gruplar *"İhtiyar (Konstantinos Karamanlis kastedilmekte) panayıra geldi. Bugün hepimizden fazla zafer için mücadele etmiştir"* sözleri duyulmuş, demokrasinin lideri ve yorulmak bilmeyen savaşçıların mücadelesi için herkes alkış tutmuş, Yunan bayrakları altında herkes hep bir ağızdan demokrasi sloganları atmıştır. Gazetede ABD Başkanı Nixon dâhil olma üzere, lider ülkeler ve başbakanlarının mesaj ve telefonla, yeni Yunan başbakanına sıcak tebrik mesajları gönderdiği belirtilmektedir. Kıbrıs ile ilgili haberler kısmında düşürülen bir Türk jetinin fotoğrafını paylaşan gazete, BM Güvenlik Konseyi'nin *"Ateşkese uyunuz"* çağrısını haber yapmıştır. Türk basınından farklı bir şekilde Kissinger'in demecini yorum yapan Ta Nea gazetesi, Amerikalı Bakan'ın Kıbrıs'taki olayların ABD-Sovyetler ilişkisine etki etmeyeceği şeklinde bir haber yayınlamıştır.⁸⁵³

25 Temmuz:

Milliyet Gazetesi 25 Temmuz'da *"Karamanlis yeni hükümeti"* kurdu başlığıyla, Atina'da sivilleşmenin memnurluk yarattığı ve Dışişleri Bakanlığı'na Mavros'un, Savunma Bakanlığı'na Averof'un getirildiğini yazmaktadır. Karamanlis'in Cenevre Konferansı'nda Yunanistan'ın Mavros tarafından temsil edileceğini bildirmiştir. Gazetede *"7.5 yıllık başarısız dönem bitti. Karamanlis geldi. 1967'deki darbe hareketinden sonra kurulan askeri rejimi bir şekilde destekleyen gazeteler de dâhil bütün Atina basını Karamanlis'i sevinçle karşılamış ve haberi iri puntolu başlıklar altında yayınlamıştır"* şeklinde haber yapılmıştır. Milliyet, Cunta düşüşü için *"Atina, ancak Alman işgalinden kurtulduğu gün böyle sevinmiştir"* yorumunda

⁸⁵³ Ta Nea Gazetesi, 24 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 22.

bulunmuştur. “Ecevit’in kutlama mesajı Karamanlis’i duygulandırdı” başlığıyla Başbakan Ecevit’in “Geçmişin acı anılarını unutalım”, “Harekâtımız Atina ve Kıbrıs’ta demokrasiye dönüş yolunu açtı” açıklamaları paylaşılmıştır. Ayrıca gazete Cenevre’de Türk tarafının Güneç tarafından temsil edileceğini belirttiğinden sonra Güneş’in “Türkiye, taksimden çok, federal bir yönetim kurulmasından yanadır” sözlerini kamuoyuyla paylaşarak Türk tarafının Cenevre’de izleyeceği politikaya değinmiştir. Adana Askeri Hastanesi’nde harekâta yaralananlarla mülakatta bulunan gazete muhabirine göre, Türk askerleri övünmekten ziyade mütevazî haldedir. Türk subay ve erler yaralandığı için değil Ada’dan uzak kalışlarından ötürü acı çekmektedir. Londra’dan Kasım Yargıcı’nın aktardıklarıyla hazırlanan bir haberde Limasol’da Türk evlerinin basıldığı, Türklerin dövüldüğü, eşyalarının yapma edilip evlerin yakıldığı yazılmıştır ve Limasol hapishanesinde ağlayan bir bebeğin susmadığı için Rum askerler tarafından öldürüldüğü haberi yapılmıştır.⁸⁵⁴

Hürriyet gazetesi “Bir vurduk iki Cunta devirdik” yorumunda bulunurken, Karamanlis’in Türk olması nedeniyle, Yunanistan ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkilerinin yeniden kurulabileceğini belirten Ecevit’in “Karşımızda etkin ve demokratik hükûmet bulmak bizim için de sevindirici olur. Ve iki ülke arasında, Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerin süratle düzenlenmesi sağlanabilir” sözlerine yer vermiştir. Ecevit konuşmasına şöyle devam ediyordu:

“Bizim başlattığımız bu iyi niyetli hareket, barış ve özgürlük uğruna girdiğimiz bu iyi niyetli hareket, Yunanistan ve Kıbrıs Rumları arasında da demokrasiye dönüş yolunu açabilir. Bu umudumun gerçekleşme belirtileri, beni çok sevindiriyor. Yunanların ve Ada’daki Rum toplumunun demokratik hayat içinde, siyasal anlamda aynı dili konuşması daha yakın işbirliği ve dostluk ilişkileri kurmamızı kolaylaştıracaktır umudundayım.”⁸⁵⁵

Kıbrıs’taki gelişmeleri aktaran Milliyet gazetesi, Denktaş-Klerides görüşmesinden çıkan “Geçmiş ve bugünü unutalım” sözlerine yer vermiştir. Ateşkese rağmen Ada’nın çeşitli yerlerinde çatışmalar sürmekteydi. BM sözcüsünün “Dün Kıbrıs’ın çeşitli yerlerinde Türkler ve Rum Milli Muhafızları arasında çatışmalar oldu” söyleleriyle teyit edilebilmektedir. Şayet gazetenin bir haberinde Klerides’in Rum halkına seslenerek “Baş amacım ateşkes anlaşmasına sıkı sıkıya uymaktır. Bu halde BM sözcüsünün hazır bulunduğu şekilde Denktaş’la görüştüm” açıklaması bu düşüncüyü desteklemektedir. Gazete Kendisini geçici bir Cumhurbaşkanı olarak gören Klerides’in demokratik seçimlerin birkaç ay içinde yapılacağını aktardığını söylemiş ve

⁸⁵⁴ Milliyet Gazetesi, 25 Temmuz 1974.

⁸⁵⁵ Hürriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1974.

sürgün Makarios'un Cumhurbaşkanlığını talep edecek güçte olup olmayacağını anlatacağını belirtmiştir.⁸⁵⁶

Ateşkes sonrası Ada'da 24 Temmuz günü sakin geçerken, Hürriyet gazetesi konuyla ilgili şu yorumu yapıyordu:

"... Rum çapulcuları genellikle ateşkesle uyarken, Lefkoşa'daki Yeşilhat ile güneydeki Episkopi'de Türk mücahitlerine ateş açılmıştır. Türk mücahitlerinin karşı ateşiyle sinen Rum palikaryaları zaman zaman Barış Gücü kuvvetlerine de saldırmış ancak bir çatışma çıkmamıştır... Lefkoşa'da ve çevresindeki bölgeler ve kasabalardaki sessiz emin ilerleyişlerine devam eden kahraman TSK'nın yılmaz Mehmetçikleri, Lefkoşa Havaalanı'ndan sonra Ada'nın tüm kuzey bölgesini, Girne'yi, Girne-Lefkoşa karayolunu tamamen kontrol altına almıştır. Rum çetecilerinin temizlenmesi hareketine de devam eden Mehmetçik, Beşparmak dağlarının güneyinde dağın küçük gruplar halinde olan ve kaçışan Rum Ulusal Muhafız Ordusu askerlerini yakaladığı yerde esir almaya, direnenleri imha etmeye başlamıştır."⁸⁵⁷

Yunan basını ve Kıbrıslı Rum yetkililerin açıklamalarına karşın, Türk Genelkurmay Başkanlığı tarafından, 20-22 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilen harekât sırasında Türk Hava Kuvvetleri'ne bağlı iki uçağın düştüğü açıklanmıştı. Yapılan açıklamada "Yunan radyosu tarafından 17 Türk uçağının düşürüldüğü bütün dünyaya duyurulmaya çalışılmaktadır. Haber öteki bütün Yunan haberleri gibi yalandır. Gerçekle ilişkisi yoktur" denilmiştir. Ayrıca yayımlanan bildiri "Türk Hükûmeti tarafından ateşkesin kabul edildiği 22 Temmuz 1974 günü saat 17'den sonra, Türk Hava Kuvvetleri, keşif ve gözetleme görevleri dışında hiçbir taarruz hava harekâtı icra etmemiştir" şeklinde açıklamada bulunulmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı, Kocatepe muhribinin battığı ile ilgili açıklamayı 24 Temmuz günü yapmıştı. Bir bildiri yayınlayan Genelkurmay Başkanlığı'nın bu konuda basına verdiği açıklama aynen şöyleydi:

"Kıbrıs Harekâtı'nın en şiddetli cereyan ettiği ilk gününde Kocatepe kaybedilmiştir. Hayatta kalan personeli kurtarmak üzere harekâtın imkân verdiği nispetle arama yapılmış bilâhare ateşkesin ilânını müteakip kendi imkânlarımızla birlikte BM'ye müracaat edilerek diğer imkânlar da seferber edilmiştir. Hâlen Deniz Kuvvetlerimize ait uçaklar ve gemilerle aramaya devam edilmektedir. Aramalar neticesinde kurtarılan personelin miktarının daha da artacağı ümit edilmektedir. Şu ana kadar çoğu kurtarılmış olup diğerlerinin aranmasına devam edilmektedir..."⁸⁵⁸

Kıbrıs'ta çatışmalar devam ederken Yunanistan'da sivilleşme adına adımlar atılmaktaydı. Karamanlis acilen genel af ve barış ilan edildiğini aktararak tüm siyasi tutukluların salıverileceği, Giaros'daki tüm askeri birliklerin kaldırılacağı, burada yaşayanlara vatandaşlık verileceği ve yabancı siviller ile eski ordu mensuplarının ve diğer şahısların adayı terk etmesine yönelik alınan kararların iptal edileceği açıklaması yapmıştı. Hükûmet, demokratik olağan durumun yeniden sağlanması, etnik zalimlikle baş edilmesi ve yedi yıllık felaket ile biriken sorunlar için mücadelesi içinde olduğuna dair açıklamalarda

⁸⁵⁶ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁵⁷ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁵⁸ Ta Nea Gazetesi, 25 Temmuz 1974.

bulunmuştu.⁸⁵⁹ Karamanlis'in bu hareketinin çeşitli nedenleri vardı. Öncelikle Kıbrıs meselesini çözebilmesi için Yunanistan'daki iç karışıklığı önlemeliydi. Görevine yeni gelen Yunan başbakanın iç düzeni sağlaması için halkın güvenine ihtiyacı vardı. Dolayısıyla aldığı kararlar mevcut koşullar altında Atina için şarttı. Keza Kıbrıs'ta yapılacak bir hareket yahut alınacak bir karar Yunan kamuoyu tarafından tepki görmemeliydi.

Cenevre'de Yunanistan'ı temsil edecek olan Mavros, Yunan ve yabancı basına yaptığı açıklamada Cenevre'deki görüşmenin yalnızca ateşkes ile alakalı olacağı, Kıbrıs ile ilgili problemlerin çözümüne yönelik olmayacağı ifadesinde bulunmuştu. Mavros ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdiği belirtilen Callaghan ise, Kıbrıs gibi bir problemin çok zor bir durum yarattığı, NATO üyesi ve ortak pazarı paylaşan bu iki ülkenin ateşkes konusunda anlaşmasının zor olmadığı düşüncesindeydi. Atina'da hükümetin düşmesiyle, başta ABD olmak üzere pek çok ülke Yunanistan'ın üstündeki askeri etkinin azalmasıyla demokratik sürece dönüşünü beklemekteydi. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Karamanlis ve Klerides hükümetlerini tanıdığına dair açıklamasından sonra, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan da meslektaşı Mavros'a Kıbrıs'taki çatışmaların durdurulması doğrultusunda isteğini belirten gönderdiği bir mesaj ile ortak çalışmaların devamına yönelik düşüncelerini iletmıştir. Atina'daki Türkiye Büyükelçisi de Başbakan Karamanlis'i ziyaret ederek, Türkiye Başbakanı Ecevit'in bölgede demokrasi ve özgürlük adına yeni bir dönem başlayacağından emin olduğu ve Karamanlis'in yeni görevini içtenlikle tebrik ettiği mesajını iletmıştir. Ta Nea gazetesinde Cenevre Konferansı'nın başladığı haberler kısmında, Kıbrıs'ta geçici Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in politikaları ile ilgili düşüncelerine rastlamak mümkündür. Klerides basına yaptığı açıklamada bölünmeyi asla kabul etmeyeceklerini ve Türk-Yunan çatışmanın devamı halinde bağımsız Kıbrıs Devleti'nin belki de yok olacağını açıklamaktadır.⁸⁶⁰

Basın toplantısında Kıbrıslı Rum askerlerin Türk askerlerini öldürdüğü iddialarının asılsız olduğunu söyleyen Klerides, görevinin kan dökülmemesi için çözüm bulmak ve milletlerin yeniden inşa edilmesi olduğunu belirtmiştir. Yunan ve Türk halklarının çatışmaksızın Kıbrıs Cumhuriyeti'nde beraberce yaşaması gerektiğini ifade eden Klerides, Kıbrıs Türk Lideri Rauf Denktaş'ın Türklerin de ateşkes anlaşmasına uyacağını kendisine ilettiğini açıklamıştir. Türk Dışişleri Bakanı Güneş ise Cenevre görüşmeleri ile ilgili bölünme olmaksızın iki hükümetli federasyon sisteminin Kıbrıs için en iyi çözüm olacağını ifade etmiştir. Gazete Cenevre'de görüşecek olan Türk, Yunan ve İngiliz yetkililerin ateşkesin sağlanması, ateşkesle alakalı ayrıntılar ve ateşkesin BM'nin gözetiminde olma ihtimalinin yanı

---

⁸⁵⁹ a.g.g.

⁸⁶⁰ Aynı yer.

sıra, 1960'daki koşullarla ilgili önemli konuların konuşulacağı ortak çalışma grupları haberlerine yer vermiştir. Buna karşı Ada'da Türk tarafının ateşkes ihlallerinde bulunduğu haberi yapan gazeteye göre, BM Barış Gücü uyarılarına rağmen Türk askerleri mevzilerini genişletme çabası içindedir. Türk Dışişleri Bakanın Yunan ve İngiliz meslektaşlarıyla görüşeceği sırada, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yeni askeri takviyeler yaptığını söyleyen gazete, özellikle piyade ve tankların Ada'ya çıkartıldığı haberine yer vermiştir.⁸⁶¹ Türk basınında da 20 çıkarma gemisi ve iki hücum botun, iki mayın arama ve iki muhribin tank, cephane ve asker yüklü olarak Kıbrıs'a gittiği ile ilgili haberler yer bulmaktaydı.⁸⁶²

3.5. I. Cenevre Konferansı

22 Temmuz'da ateşkes ilan edilmiş olsa da bazı olumsuzluklar hâlâ devam etmekteydi. Ada'nın %7'lik kısmı elde edilmiş, Türk nüfusunun %65'i Rumların denetimindeki bölgede ve EOKA-B'nin katliam tehdidi altındaydı. Ayrıca 40 bin Türk askeri 348 km²'lik dar bir alana sıkışmıştı. Karşı saldırı halinde Türk kuvvetlerinin hareket yeteneği son derece sınırlıydı.⁸⁶³

Yeni Yunan Başbakanı Karamanlis'in her şeyden çok önemseydiği konu, iki ülkenin silahlı güçleri arasındaki eşitsizlik ve askeri diktatörlüğün ilk saatlerinde Ioannidis'in emriyle başlayan seferberlikte karmaşa göz önüne alındığında, gerçekçi bir seçenek olmayan Türkiye ile savaş olasılığını ortadan kaldırmak olacaktı. Karamanlis bunalıma, askeri çözüm getirmekten yana olmadığını açıkça ortaya koymuştu.⁸⁶⁴

Kıbrıs'taki harekâtın bir sonucu olarak Yunanistan'da Cunta düşmüş ve demokrasi sağlanmıştı. Albaylar Cuntasından hem Kıbrıs, hem de Yunan halkı kurtulmuştu. Yeni başbakan Karamanlis, cunta yönetimine nispeten daha uzlaşmacı olabilirdi. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran antlaşmalarda onun imzası vardı. Bu düşünceyle Türkiye'nin Cenevre Konferansı'na katılmaması için bir sebep yoktu. Karşılarında muhatap bulacakları kişiler, hiç değilse diktatörlerden daha uzlaşmacı olabilirdi.

Sovyetler darbeyle düşürülen Makarios rejimine destek olmaya çalışıyordu. Bu yaklaşımlarının arkasındaki en temel güdü, Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasıyla birlikte Kıbrıs'ın bağlantısızlık politikasının sonu olabileceği kaygısıydı. Bu temel gerekçeyi önleyebilecek girişim ise, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesiydi. Tabii Sovyetlerin Türk müdahalesine verdiği desteğin sınırları da, 20 Temmuz tarihli 353 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında olduğu gibi "*Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin yeniden sağlanması*", yani

---

⁸⁶¹ Aynı yer.

⁸⁶² **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁸⁶³ Fırat, Aynı yer.

⁸⁶⁴ Clogg, a.g.e, s. 208.

Makarios yönetiminin yeniden işlerlik kazanması amacıydı.⁸⁶⁵ Bağlantısız ve Sovyetlere göre 15 Temmuz Darbesi, ABD ve Batı merkezliydi. Onlara göre Ioannidis ve Sampson'un istifa süreçlerine kadar ki zaman zarfında ABD destekli bir baskı rejimi, kendisine Kıbrıs'ta bir uzantı yaratıyordu ve Türkiye bu uzantıya karşı mücadele için Ada'ya gidiyordu.

Türk müdahalesi karşısında ABD, sert tepki göstermekten kaçınsa da, İki NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesinden ve savaşmasından çekiniyordu. 1964-1974 arası Makarios'a istifa etmesi için Yunanistan'a baskı yapan ve Türkiye'yi Kıbrıs'a çıkarma yapmaktan alı koyan ABD, bu dönemde daha pasif tutum içindedi. ABD'nin tutumu değişmişti ve ABD'nin on yıllık tutumunun bir anda değişiminin üç sebebi şunlardı: Watergate skandalı, Yom-Kippur Savaşı (Arap-İsrail Savaşı) ve Henry Kissinger.

ABD, olaylar yaşanırken Watergate skandalıyla çalkalanıyordu ve iç siyasette tarihin damga vuran çok ciddi bir karışıklık ve istikrarsızlıkla yüz yüzeydi. 1972 yılı Haziran ayında patlak veren bu skandalın ardından, ABD tarihinin en büyük krizlerinden birini yaşamış ve karışıklık iki yıl boyunca devam etmişti. Skandalın sonucunda I. ve II. Barış Harekâtları arasındaki döneme denk gelen 8 Ağustos tarihinde, Başkanı Nixon istifa etmek zorunda kaldı. Nixon Hükûmeti, 1974 yılında Kıbrıs'ta darbenin ve savaşın yaşandığı günlerde son nefesini veriyordu. Bundan dolayı ABD, 1974'te Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta askeri güç kullanmasını önlemede, daha önce engellediği dönemlerde olduğu gibi, istikrarlı değildi. Nixon yerine iktidara gelen Gerald Ford da, darbe ve savaşın yaşandığı son günlerde dış politikayı aktif bir biçimde yönetebilecek durumda değildi. Bu yüzden ABD dış politikası, dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in kontrolündeydi. Öte yandan 1973 Ekim'inde patlak veren Arap-İsrail Savaşı'nda ABD İsrail'i desteklerken müttefiklerinin tutumu nedeniyle zorlanıyordu.⁸⁶⁶

Glafkos Klerides, Cenevre Konferansı ile ilgili olarak anılarında, İngiliz Başbakan Callaghan'ın kendisine Kıbrıs'ın %30'unu Kıbrıslı Türklerin idaresine bırakmayı razı olmadığını belirttiğini ve Kissinger'in Türk askeri ilerlemesini durdurmak için harekete geçmediğini yazıyordu. Kissinger'in Kıbrıs'ta Türk elini güçlendirme isteği, bölgedeki kendi çıkarlarıyla alakalıydı. Türkiye, İsrail'e de Kıbrıs'a da Yunanistan'dan daha yakındı ve özellikle ordusu da Yunan ordusuna göre daha güçlüydü.⁸⁶⁷

---

⁸⁶⁵ İlk harekâtı destekleyen Sovyetler, İkinci kez gerçekleştirilen harekâttan sonra Türkiye'ye karşı bir tutum takınacaktır. Bkz. Hasgüler, **a.g.e.**, s. 158.

⁸⁶⁶ Kıralp, **a.g.e.**, s. 168.

⁸⁶⁷ **a.g.e.**, s. 172-173.

BM'nin 20 Temmuz tarihli 353 sayılı kararı; İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'da barışın, anayasal koşulların yeniden tesisi için görüşmelerin başlamasını istiyordu. Atina'daki iktidar değişikliği, Cenevre'ye davet edilen tarafların görüşmelerini 25 Temmuz'a kadar ertelemişti.⁸⁶⁸

26 Temmuz:

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides, 26 Temmuz saat 11.45'te Kamu Basın Bürosunda bir basın toplantısı düzenlemişti. Klerides şu açıklamalarda bulunmuştur:⁸⁶⁹

“Birleşmiş Milletler yasa tasarısı uyarınca bir ateşkes anlaşması kabul edildiğinde, kendine saygısı olan her milletin, bu anlaşmaya bağlı kalması ve bunu kontrolündeki bölgeleri genişletmek amacıyla kullanmaması beklenir. Maalesef Türk kuvvetlerinin Kıbrıs'ta gerçekleşen eylemleri, Türk Güçlerinin anlaşmayı yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bölgeleri işgal etmek için bahane üretmek amacıyla kabul ettiğini göstermektedir ki Milli Muhafızlara bağlı ufak birliklerin sayıca üstün güçlere karşı koyması ve Türk Hava Kuvvetlerince dağılmasıyla işgali gerçekleştirememişlerdir. Ateşkes anlaşmasına uyulmaması temel Uluslararası Hukuk ilkelerine ciddi anlamda bir ihlal teşkil etmektedir. Kendisinin de ateşkes anlaşmasına uyulmasını en içten şekilde istediğini belirten Sayın Denктаş ile yaptığım görüşmenin ilk gününden itibaren sorumluluklar üstlendim. Sayın Denктаş'a istinaden, kendisinin ateşkes anlaşmasına uyulmamasından sorumlu olduğu izlenimi yaratmak istemiyorum. Tamamıyla Türk Hükümeti'ni, Kıbrıs'a çıkartma yapan Türk Kuvvetleri Komutanı'nı ve Türk Ordusu'nu suçluyorum. Sayın Denктаş ile yaptığımız görüşmede bu Ada'da beraberce yaşamaya devam etmesi gereken Kıbrıs halkının, hem Rumların hem de Türklerin çıkarlarının gözetileceği, daha fazla kan dökülmesinin önleneyeceği ve ateşkes anlaşmasına uyulacağı hususlarında anlaştık. Türk Ordusunun Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği eylemler, Türkiye'nin, Kıbrıs'ın geleceğine ya da her iki toplumun barış içinde bir arada yaşama olasılığına dair herhangi bir kaygısının bulunmadığını ve Türkiye'nin politikasının Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mümkün olduğunca fazla bölgesini işgal etmek amacı güttüğünü göstermektedir. Birleşmiş Milletler ve çeşitli ülkeler tarafından Türkiye'ye tekrarlanan diplomatik beyanların, Türk Kuvvetlerini, her gün daha fazla Kıbrıs Cumhuriyeti bölgesini işgal etmeye devam etmeleri neticesi itibarıyla, ateşkes anlaşmasını ihlal etmekten alıkoymakta başarılı olmamaktadır.”

Bu noktada Klerides basın mensuplarına 22 Temmuz'da yürürlüğe giren ateşkes anlaşması sırasındaki ve 23-24-25-26 Temmuz'daki Türk pozisyonlarını karşılaştıran bir haritayı göstermiştir. Klerides konuşmasına devam ederek şöyle demiştir:⁸⁷⁰

“BM Barış Gücü Komutanı'na önceki pozisyonumuzu verdim ve BM noktalarının ara bölge oluşturmak ve ateşkes anlaşmasının uygulanması için, önceki pozisyonlarımız ile ilerleyen Türk kuvvetleri arasında kurulmasını talep ettim. Ayrıca akabinde Türk Kuvvetlerinin 22 Temmuz'da buldukları pozisyonlar gözetilerek hangi pozisyona dönmeleri gerektiğinin incelenmesini önerdim. BM Barış Gücü Komutanı, bu öneriye Türk tarafından herhangi bir yanıt olmadığını tarafıma bildirdi ve ben de bunu Türklerin niyetinin ilerlemeye devam etmek yönünde olduğu şeklinde yorumladım. Ayrıca sabah Cenevre'de buluşan üç Dışişleri Bakanı'na telgraf çekerek Kıbrıs'ta olanları bildirdim. Şahsi kanaatim şudur ki; üç garantör gücün Dışişleri Bakanlarının Cenevre'de ateşkes anlaşmasının uygulanma ve düzenlenmesinin yanı sıra Kıbrıs sorununun incelenmesi için yapılan toplantı sırasında, Türkiye'nin, konferanstan, sürekli olarak işgali altına aldığı bölgeleri genişletmek amacıyla istifade etmesi kabul edilemez. Bu yalnızca Türk tarafının ateşkes anlaşmasını ihlal etmesi yüzünden değildir. Belirtilen günler boyunca Türkler askeri birlik ve tanklar ile zırhlılar dâhil askeri ekipman çıkartmaya devam etmiştir ki bu da niyetlerinin askeri birliklerinin Kıbrıs'ta ilerlemeye devam etmesi yönünde olduğunun göstergesidir. Ada'ya indirilen gücün bir tiumenden fazla olduğu ve 100'den fazla tankın indirildiği tahmin edilmektedir.

⁸⁶⁸ Richter, a.g.e, s. 359.

⁸⁶⁹ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 26 Temmuz 1974, **Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides'in Kamu Basın Bürosu'ndaki Basın Toplantısı, No. 2**, Yayın Saati: 11:45. Bkz. Ek-48. (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2015)

⁸⁷⁰ Aynı yer.

Şimdiye kadar tüm olası sınırlamayı gösterdik. Ancak bu böyle devam edemez. İlerleyen saatlerde olacakların tek sorumlusu tamamen Türk Hükümeti olacaktır. Geri çekilmeye devam etmeye, Yunan köylerinin yok edilmesine ve sığınmacıların birikmesine ve hiçbir şey yapmadan durmaya razı değiliz. Karşı koymak için hem yöntemlerimiz hem de etkili çözümlerimiz vardır.”

Klerides’in sözlerinde bir yandan Türk liderliği ile mutabakata vardıklarını açıkladığını, öte yandan Türkiye’yi suçladığı görülmektedir. Klerides, bu konuşmasıyla hem Cenevre’de Türk tarafının elini zayıflatmaya hem de Türkiye’yi dünya kamuoyu önünde işgalci konumuna getirmeye çalışıyordu. Rum Cumhurbaşkanı kamuoyuna Kıbrıs’taki toplulukların kendi aralarında uzlaşmaya vardıklarını, lâkin uzlaşmayı engelleyen Türkiye olduğu fikrini sunuyordu.

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin katılımıyla 25 Temmuz’da I. Cenevre Konferans’ı saat 22:30’da başladı. Bir süre sonra BM temsilcisinin de kabul edildiği toplantıda Türk delegesi, Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş, Yunan meslektaşı ise Mavros’tu. Türk heyetinin Cenevre’de önceliği pratik sorunların çözülmesiydi ve “*askeri sahada kazandığımızı masada kaybetmeyeceğiz*” parolasıyla müzakerelere başlamıştı. Konferans’ta ilk gün samimi bir atmosferde başlasa da iki ülkenin delegasyonları tereddütlü bir şekilde el sıkışmışlardı.⁸⁷²

Gergin başlayan görüşmelerde Güneş, Türk tarafının taleplerini şu şekilde dile getirmiştir: “*Girne ve Lefkoşa arasında bulunan Türk kuvvetleri etrafında bir güvenlik çemberinin kurulması; Türk kuvvetlerinin kontrolü dışında bulunan bölgelerde yaşayan Kıbrıs Türk halkının güvenliği için garantiler, Ada’da kalıcı bir çözüme ulaşmak amacıyla daha geniş kapsamlı bir konferans konusunda ortak görüş birliği.*” Cenevre görüşmeleri devam ederken çatışmalar Kıbrıs’ta henüz sona ermemiş ve ateşkes ihlalleri devam ediyordu. Bu şekilde Türk birlikleri Girne’nin batısında Lapta ve Yerolokko’ya, doğuda ise Teknecik’e kadar ulaşmışlardı. Ayrıca yeni Yunan başbakanı Karamanlis’in devrilme kaygısı vardı. Halka kendini ispat etme çabasındaydı. Bu yüzden Yunan tarafı katı bir tavır takınmaya karar vermişti. Yunan başbakanına göre sınır ihlalleri daima Türk tarafından gerçekleştiriliyordu. Atina’daki gergin ortam Cenevre’ye de yansiyordu. O günlerde Hürriyet gazetesi, Kızılay’ın Lefkoşa Türk kesiminde, halka hizmet amacıyla açmış olduğu hastane ve kan merkezinin, ateşkes kararına rağmen Yunan ve Rum askerleri tarafından ateş altında tutulduğunu yazmaktaydı.⁸⁷³

Mavros, Kıbrıs’ta Türkiye’nin düzenli bir şekilde 45 kez ateşkes ihlalinde bulunduğu iddiasında bulunarak, ateşkes ihlallerinin sistematik yapılmasından ötürü anlaşmanın artık uygulanabilir olmadığını söylemiştir. Mavros konuşmasında “*BM Güvenlik Konseyi ateşkes kararı ile ateşkes kararını net bir şekilde ihlal eden Türkiye tarafından uygulanması, bir önceki*

⁸⁷² **Milliyet Gazetesi**, 26 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 23.

⁸⁷³ **Hürriyet Gazetesi**, 26 Temmuz 1974.

anayasal düzenin geri getirilmesi ve yabancı kuvvetlerin Kıbrıs'tan çekilmesi” isteklerinin müzakere edilmesinde kararlılığı olduğunu belirtmiştir. Mavros “Ada'daki kuvvetlerin, ateşkes kararının uygulanmasının başlandığı günkü yerlerine geri çekilmediği takdirde, Kıbrıs için yapılan barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanacağını” teziyle İngiliz ve Türk meslektaşlarını ciddi bir şekilde uyarlamaya hazırlamaktaydı. Ateşkes anlaşmasının imzalandığı vakitte Mavros sınırlara çekilme isteğini namus meselesi olarak görmekteydi. İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ise havalimanı meselesiyle ilgili “Amacımız Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarına yeni bir güven hissi vermektir. Tarafların ateşkes anlaşmasına riayet etmesi arzusundayız” demiştir. Yunan basınından Ta Nea ise, 25 Türk uçağının Girne'ye uçtuğu ve Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi kararı olan ateşkesi ihlal ettikleri ve konumlarını iyileştirmek adına Milli Muhafız birliklerinin Lefkoşa'daki önemli noktalarına saldırıda bulunduğu, Lefkoşa'daki Ledra Palas Oteli bölgesindeki bazı muhafızların yaralandığı, özellikle Yeşil Hat bölgesinde gerilimin hissedildiği iddia edilmektedir. Ada'dan alınan bilgilere göre küçük dükkânlar açılmaya başlarken, bankalar ve orta-büyük ölçekli dükkânlar hâlen kapalıdır. Özellikle Lefkoşa'da benzin sıkıntısı mevcut iken kimi yerlere yiyecek sıkıntısı da hâkimdir. Başkent Lefkoşa'da sokaklar neredeyse boştur ve Milli Muhafız askerleri haricinde kimse bulunmamaktadır. Ta Nea'nın iddiasına göre, Girne'de Rum evleri Türkler tarafından yağmalanmaktadır ve bazı Kıbrıslı Rumlar işkence görmektedir.⁸⁷⁴

Cenevre'de görüşmeler devam ederken Ecevit, kamuoyuna Kıbrıs Harekâtında kayıp sayısının 16'ya indiğini, 226 kişinin kurtarıldığını açıklamış ve ellerindeki esir sayısının ise 600'den 728'e yükseldiğini bildirmiştir. Lefkoşa Havaalanı konusuna da değinen Ecevit “Alanda biz de varız. BM Barış Gücü de” söyleminde bulunarak, durumun hukuki yönden Güneş tarafından BM temsilcileriyle görüşüleceğini belirtmiştir. Başbakan Ecevit, yabancı gazetecilerle yaptığı toplantıda, kendisine yöneltilen bir soru üzerine, harekâtın Türkiye ve Kıbrıslı Türkler için değerini şu şekilde açıklamıştır: “Türkiye daha öncesine nazaran daha etkin bir biçimde Kıbrıs'tadır. Bu Kıbrıs ve Türkiye'nin Dünya'daki yeri bakımından çok büyük bir değişikliktir. Özellikle Kıbrıs'taki Türk halkının güvenliği bakımından bu müdahaleyi yapmak gerçekten değerli sonuçlar vermiştir.” Ecevit, o günkü Türk-Yunan işbirliğinin Kurtuluş Savaşı sonrası kadar zor olduğunu, ancak iki ulus arasında saklı bir sempati ve yakınlığa daima emin olduğuna inanıyordu.⁸⁷⁵

⁸⁷⁴ Ta Nea Gazetesi, 26 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 24.

⁸⁷⁵ Milliyet Gazetesi, Aynı yer; Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

Cunta sonrasında Yunan basını da özgürleşmeye başlamış, sansürsüz yayın hayatına geçmiştir. Bu ekseninde basılan gazetelerin sayısı 5'ten 7'ye çıkmış ve 25 Temmuz tarihinden itibaren okuyucularıyla buluşmuştur.⁸⁷⁶

Cenevre konferansında Türk tezi “*Federe devletler kurulmalı, kuzeyde Türklere geniş bir bölge verilmeli*” iken, Yunan tezi “*Eski statü devam etmeli, toplumlar kendi problemlerini kendileri çözmeli*” idi.⁸⁷⁷

Türk basınında Kıbrıs'taki Rum direnişinin kırıldığı ile ilgili haberlere geniş yer verilirken, Rumların “*Bizi Yunan subayları aldattı*” diye ağladığı yorumlarında bulunuluyordu. Lefkoşa hakkında “*Şehirde ölüm sessizliği var. Dükkânlar kapalı, herkes kendi bölgesinde...*” denilirken “*Lefkoşa'nın Rum mahallelerinde palikaryaların salyalar akarak duvara yazdığı çarpık idealin simgesi Enosis yazıları, Türk tanklarının gölgesinde silindi gitti. Mehmetçikler, şimdi Lefkoşa sokaklarında bütün dünyaya ve kahramanlıklarla dolu Şanlı Türk tarihine altın harflerle yeni bir destan yazıyor*” şeklinde yazılara yer verildiği görülmektedir.⁸⁷⁸

27 Temmuz:

Konferansın ikinci günü olan 27 Temmuz'da, Mavros'un sınır ihlalleri sebebiyle Türkiye'yi suçlayan konuşması, oturumun gergin başlamasına neden olmuştur. Yunan delege, BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararın 4. maddesine atıfla Türkiye'nin Kıbrıs'taki bütün birliklerini geri çekmesini istedi. Kıbrıs'taki Türk-Yunan güçleri arasında bir güvenlik bölgesi kurulmasında Türklere aynı fikirde olduğunu, fakat bunun ateşkes hattı içinde kurulması gerektiğini, aksi takdirde elli Rum köyünün boşaltılması gerekeceğini ilettiler. Ayrıca Mavros, Türk isteği olan yeni bir anayasal düzenlemesinin sadece Kıbrıs Hükûmeti'ni ve halkını ilgilendirdiğini, bu sebepten dolayı, bu hususun konferansta halledilemeyeceğini söyledi.

Güneş ise, Yunan tarafının suçlamalarına yönelik olarak konuşmuş olduğu konuşmada, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının 4. Maddesine göre, uluslararası antlaşmalar uyarınca adada bulunanların askeri gücü haricindeki, diğer tüm askeri birliklerin geri çekilmesinin öngörüldüğünü, dolayısıyla Mavros'un iddiasının Türk birliklerini kapsamadığını, çünkü onların Kıbrıs'ta Garanti Antlaşmaları hükümleri uyarınca bulunduğunu açıkladı. Ayrıca Kıbrıs'ta Türk askerinin, Milli Muhafız Ordusu tehlikesine karşı Kıbrıs Türk halkını korumak için var olduğunu ve saldırı tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar da kalacaklarını ifade etti. Ayrıca Güneş, Kıbrıs'ta Türk askerlerinin mevzilendiği toprak parçasının

⁸⁷⁶ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁷⁸ a.g.g.

küçüklüğünü belirterek, şayet güvenlik bölgesi bu topraklar içinde kurulacak olursa, manevra kabiliyeti yoksunluğuyla adım atılacak yer dahi kalmayacağını açıklamayı da ihmal etmedi.⁸⁷⁹

Türk tarafının 1960 Anayasası ve Kıbrıs Devleti ile ilgili düşüncesi şöyleydi: Kıbrıs Rumları yasadışı olarak anayasada bazı değişiklikler yapmıştı. 15 Temmuz darbesi anayasayı fiilen ortadan kaldırdı ve darbeye devletin varlığına son verildi. Bu sebepten ötürü yeni bir anayasa gerekiyordu. Ayrıca Türk Dışişleri Bakanı, Kıbrıslı Türklerin kendi belediyelerini ve milli yönetimini oluşturduklarını, bu nedenle yapılması gereken şeyin “iki bölgeyi iki federal bir yönetimin kurulması” olduğunu açıkladı.⁸⁸⁰

Gelişmeleri Cenevre’den aktaran M. Ali Birand, “Konferans çıkmaza girdi” sürmanşetiyle yaptığı haberde, Yunanistan’ın Kıbrıs’taki Türk askeri harekâtının durdurulmasını isteyince, Türkiye’nin “federasyon” sistemini önerdiğini yazmıştır. Buna göre, “Atina konferanstan çekilmek isteyince İngiliz Dışişleri Bakanı Güneş’le görüşüp Kissinger’dan aracılık istemiştir. Türk teklifine göre Türk ordularının bugünkü buldukları yerler ve Ada’nın çeşitli bölgelerindeki Türk toplumu ‘askerlerden arınmış bölge’ olarak ilan edilecektir ve her toplumun kendi kendini yönetmesi öngörülerek Türk cumhurbaşkanı yardımcısının kendi toplumunu yönetmesi ve Ada’nın genel yönetimindeki yerini de alması teklif edilmektedir”. Birand, İngiliz tarafının Türk önerilerine “yapıcı ancak çetin görüşmelere yol açabilecek” düşüncesinde olduğu yorumunda bulunmaktaydı. Ancak Atina’dan Mavros’a Türk askerlerinin alan genişletmesinde olduğu söylenmiş ve Mavros’un Türkiye’nin 22 Temmuz tarihli sınırlara dönmemesi halinde konferanstan çekileceğini açıklamasıyla görüşmelerin seyri bir anda değişiklik göstermiştir. Türk tarafı bu iddiaları kabul etmeyerek Ada’nın diğer yerlerinde Türklere karşı katliamlar olduğunu, ateşkesin sadece Türk askerlerinin olduğu yerde değil, bütün adada olması gerektiğini söylemişti. Konuyla ilgili Güneş, şu açıklamalarda bulunmuştur:⁸⁸¹

“Ada’da güvenlik kalmamıştır. Her tarafta ateş kesilmedikçe ve güvenlik tedbirleri alınmadıkça sadece kendi bölgesinde bulunan Türk ordusunun tutumu konusunda hiçbir yüklem altına giremem. Güvenlik için Ada’da yeni bir devlet düzeni gerekmektedir. Biz orada yabancı güç değil, garantör ülkeyiz”

İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan’a sunulan 3 maddelik Türk teklifini Rumlar “Ya hep ya hiç planı” olarak vasıflandırmışlardı. İddialara göre Callaghan, “Türkiye bir bataklığa batmak üzeredir. Kuzey İrlanda’da düştüğümüz duruma düşmek istemiyorlarsa, derhal ilerlemeyi

⁸⁷⁹ Önalp, a.g.e, s. 134-135.

⁸⁸⁰ a.g.e.

⁸⁸¹ Hürriyet Gazetesi, 27 Temmuz 1974.

durdurup, ileri de askerini çekebileceği bir gözüm yolu aramalıdır.” açıklamasında bulunmuştu.⁸⁸³

Cenevre’de görüşmeler devam ederken TSK Ada’ya malzeme, cephane ve onarım birlikleri göndermekteydi. Diğer yandan Türk ve Rum kuvvetlerinin havaalanını ele geçirmesini engellemek için Lefkoşa Havalimanındaki BM kuvvetlerine İngiliz askerleri takviye amaçlı sevk edilmişti. Türk ve Yunan kuvvetleri alanın batı köşesi yönünde birbirinden 500 metre uzaklıktaydı. BM herhangi bir çatışmadan korktuğu için, alanın kilit noktalarında yer almıştı.⁸⁸⁵

Bu arada Makarios’un Lefkoşa dışındaki yazlık sarayı hiç bombalanmadan, hiç hasar görmeden Türk askerlerince ele geçirilmiş ve bir mukavemetle karşılaşılmamıştı. Makarios’un yazlık sarayına artık Türk bayrağı çekilmişti. Görüşmeler sırasında çatışmaların sürdüğü Türk basınından da anlaşılmaktadır. Milliyet gazetesi “*Rumlar, Türklere işkence yaparak öldürüyorlar...*” başlığıyla mücahidin ayaklarından ağaca asıldığı, iplere ateş edilerek uçurumdan aşağı düşürüldüğü haberini yapmıştı. Devamında bir mücahidin jiletle kolları ve bacakları yüzülerek işkence edildiği, Girne, Lefke ve Lefkoşa’nın Türk kesiminde TSK’nın duruma hâkim olmasına rağmen, dağlardan geceleri inerek Türk köylerine Rumların saldırdığı, barış isteyen Türklere işkence ettikleri haberleri yer almaktadır. Gazeteye göre; Türk müdahalesinden sonra geri çekilen Rumlar, bağ ve bahçelerde çalışan Kıbrıslı Türkleri yanlarında götürmüş ve Girne’nin Zeytinlik köyünde yaşayan sakinlerine Rum ve EOKA silah ve bazukayla ateş açmıştı. Temizlik harekâtına devam eden Mehmetçik, 100 Rum askerini toplamış, Girne ile Lefkoşa’yı birbirine bağlayan ikinci yol ve Girne’nin 24 km batısında bulunan Mirtu kasabası da tamamıyla TSK’nın kontrolüne geçmişti. “*Yunan’a hem savaş, hem de insanlık öğrettik*” yorumunda bulunan Hürriyet gazetesi, Cenevre görüşmelerinde sıkıntı çıkartan tarafın Yunanistan olduğunu belirtiyordu.⁸⁸⁶

Yunan basınından Ta Nea gazetesine göre, Kissinger Türkiye’nin devam eden ihlalleri konferansa zarar vermekteydi. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger’ın Yunan Başbakanı Karamanlis’i arayarak Kıbrıs’ta barışın sağlanması için ABD Hükûmeti’nin çaba içinde olduğu ve konferansın amacına ulaşması konusunda görüştiklerini belirten gazete, bir güç olan ABD’nin Yunanistan yanında yer aldığını vurgulamıştır. Yunan basını, Karamanlis ile Mavros üç kez görüştüğünü ve Mavros’un Atina’ya anlaşmanın mümkün olmadığı ve görüşmelerin son bir toplantının ardından son bulacağını ifade ettiğine değinmiştir. Ta Nea gazetesine göre Türkler, Callaghan’ın çabalarına rağmen Yunanların Güvenlik Konseyi tarafından kararı alınan

⁸⁸³ Milliyet Gazetesi, 27 Temmuz 1974.

⁸⁸⁵ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁸⁶ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer; Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

ateşkesi sağlamlaştırma ve uygulama inancı karşısında, kararından dönmediği ifade edilmiştir. Yunan gazetelerinde “*Türkler tarafından yapılan ateşkes ihlallerini haklı çıkartan Türk Dışişleri Bakanı Güneş’in fikirlerinin ancak komiklik olarak nitelendirileceği*” ifadeleri yer almıştır.⁸⁸⁷

Yunan basınına göre Türk askerlerinin ateşkese riayet etmeme nedeni, Kıbrıslı Türklere karşı olası bir tehlike korkusundan ötürüydü ve TSK’nın havaalanına saldırısı tam bir komedydi. Yunanlar, Cenevre görüşmelerinin Yunanistan’ın itirazları ve Türkiye’nin ateşkesin derhal uygulanması ve tüm birliklerinin eski konumlarına getirilmesi hususunda mutabık olmamasından ötürü uzun sürdüğü haberlerini yapıyordu. Yunan gazetesi Ta Nea, Türkiye’nin ateşkesi derhal sağlamaz ve birliklerini eski konumlara çekmemesi durumunda Mavros’un konferanstan çekileceği haberlerini yapmıştı. İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ise Türkiye’nin Yunanların şartlarını kabul etmeleri için baskı yapıyordu. Mavros’a göre Kıbrıs’taki sorunlara çözüm aranırken, yaşanan gelişmeler şüphe doğuruyordu. Klerides, askeri birliklerin eski yerlerine dönmesi ve ateşkesin sağlanması durumunda görüşmelerin devam edebileceği açıklamasında bulunmuştu. Yunan basını, Callaghan’ın Güneş’e sunduğu öneride Türk sınırından başlayarak 600 metrelik bölgenin BM güçleri tarafından denetlenmesi konusunda teklif sunduğu, Güneş’in teklifi kabul ettiği, ancak BM denetlemesine onay vermediği haberini yapmıştır. Ta Nea gazetesinde, Kıbrıs’tan iletilen haberler kısmında Türk kuvvetlerinin Girne’nin doğu ve kuzeyinde ilerlediği, Türk mevzilerinin 24 km olduğu, Türk askerlerinin piyade birlikleri, zırhlı araçlar ve ağır silahlarla işgale devam ettiği, Ayos Ermolaos ve Sisklipos köylerini ele geçirdiği haberleri yapılmıştır. Gazeteye göre; Lefkoşa’nın kuzeyi Türk kontrolü altındadır ve Lefkoşa’yı Girne’ye bağlayan yol da Türklerin elindedir. Rum kadınlar Girne’de umumi olarak tecavüze uğramaktadır. Yine aynı kaynaklar; kuzey ve batı uç karakollarıyla Girne bölgesinde Türk saflarının güçlendirildiği ve on yıllardır Kıbrıslı Türklerin azınlık olduğu Omorfita ve Trahoras gibi Lefkoşa banliyölerinin de Türk işgaline maruz kaldığı söyleminde bulunmuştur. TSK’nın 20 çıkarma gemi ve 15 bin asker ile Kıbrıs’ın ucuna çıkarma yaparak köprübaşı tahkikatı yaptığı iddialarında bulunmuştur.⁸⁸⁸

28Temmuz:

Türk basınında Cenevre’de yaşanan gelişmeler Yunan basınından farklı şekilde yorumlanıyordu. Hürriyet gazetesi “*Cenevre Konferansı’nda anlaşmaya varıldı. İmza töreni bugün yapılıyor. Taraflar bir hafta sonra yeniden bir araya gelecek*” deniliyordu. Haberde

⁸⁸⁷ To Vima Gazetesi, 27 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 25.

⁸⁸⁸ a.g.g.

Garantör Devlet Toplantısı'nın önceki gün sonuçlandığı, ancak teknisyenlerden kurulu Redaksiyon Komitesi'nin toplantıya katılan ülkelerin Dışişleri Bakanlarının imzalayacakları anlaşma metnini geç saatlere kadar bitirememeleri dolayısıyla imza töreninin sabaha kaldığı söylenmekteydi.⁸⁸⁹

28 Temmuz günü *“Yunanistan ısrarlarından vazgeçti. Konferans kurtuldu”* manşeti atan Milliyet gazetesi, Türk kamuoyuna konferansta yaşanan gelişmeleri şu şekilde aktarmaktaydı:

“Yunanistan'ın sert tutumu, baskılar sonucu değişince, Cenevre Konferansı son dakikada kurtarılmış ve yeniden anlaşma zemini aramaya başlamıştır. Önceki gün bütün uzmanlar, zaman zaman iki dışişleri bakanının da katılımıyla çalışma yapmışlardır... Konferansın redaksiyonu onaylaması beklenmektedir. Türkiye temel isteklerinden hiçbir taviz vermeksizin, yeni Atina Hükümeti'ni güç durumda bırakmamak ve yeni yerleşmiş demokrasiyi tehlikeye atmamak için Kıbrıs'ta yeni kurulacak düzen görüşmelerinin bir hafta sonra yapılması şartıyla önceki gece verdiği barış planındaki noktaların Büyük Konferans'a bırakılmasını kabul etmiştir. Buna karşın Türkiye'nin en önemli itirazı, Yunan tarafından Türk birliklerin Ada'da 22 Temmuz tarihinde buldukları yere dönmeleriyle ilgili isteme karşı olmuştur. Ankara'nın 'Neredeysek orada kalırız' yolundaki çıkışı kabul edilmiştir.”⁸⁹⁰

Milliyet gazetesi haberlerinde, önceki gece kopma seviyesine gelen görüşmelerin, diplomatik görüşmeler sonucu sabah şekil değiştirdiği yazılıydı. Toplantı aralarında Türk ve Yunan diplomatların arkadaş gibi sohbet ettiklerini vurgulayan gazete, Atina'da Yunan generallerin Karamanlis'e Türkiye'ye karşı savaş açması için baskı yaptıklarını yazmaktaydı. Hürriyet gazetesi imzalanan anlaşmanın Güneş'in öne sürdüğü üç maddelik teklifinden esas alınarak yazıldığını söylüyor ve ateşkes-barış görüşmelerinde anlaşmaya varılmış olmasının Atina'da adeta bir bayram sevinci yarattığını belirtiyordu. Ayrıca New York Times gazetesinin bir haberine yer veren Milliyet gazetesi *“Yunanlar Türk esirleri öldürüyor”* başlığıyla, savaş esirleri olarak alınan Türklerin barış görüşmelerinde rehin olarak kullanılacağını bildirmiştir. Haberde Limasol'da bulunan 1750 sivil kıyafetli Türkün, bir futbol stadında rehin edildiği söylenerek statta Türklerin başlıca umudunun, kendilerinin Türk askerlerinin ellerinde bulunan 600 Kıbrıslı Rum'la takaslarının gerçekleşmesi olduğu aktarılmaktadır. Konuyla ilgili Hürriyet gazetesinde *“Masum sivillere sadece ekmek ve domates veriliyor”* haberini yapılmış ve Rum Milli Muhafız Ordusu'nun Limasol, Larnaka ve Baf'ta çok sayıda Türk'ü esir aldıkları ve kendilerini ölümle tehdit ettikleri paylaşılmıştır. Ankara'da Gülhane Tıp Akademisi ve Eğitim Hastanesi'nde 115 barış harekâtı gazisinin tedavi edildiği haberi yapan Milliyet gazetesi, *“Beşparmak dağına saklanan Rumlar temizleniyor”* başlığı altında; dağlarda direnen ufak Rum gruplarının 3 aylık yiyecek ve cephane stoka sahip olduğu, Perşembe günü

⁸⁸⁹ Hürriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1974.

⁸⁹⁰ Milliyet Gazetesi, 28 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 26.

çatışmalarda 5 Türk ve 26 Rum'un öldüğü, toplamda ise Rumların kaybının 3 bin olduğu yazılmaktaydı.⁸⁹¹

Türk basınında Glafkos Klerides'in, Makarios'a bir süre Ada'dan uzak durmasını tavsiye ettiği haberleri yer almaktadır. Hürriyet gazetesi yaşanan olaylarla ilgili olarak Kıbrıs Türk Yönetimi Yürütme Kurulu Başkanı Rauf Denktaş'ın, Ada'daki Türk hareketi ile ilgili olarak yapmış olduğu konuşmayı sütunlarına şöyle taşımıştır::

“Türk ordusu, Rumlar saldırılarını durdurmadıkları için hareket halindedir. Türkleri bu saldırılardan korumak istiyorlar. Rumların bir kampanya açarak Türk köylerine giriştikleri tecavüzleri saklamak amacıyla ateşkesi uymadığımızı yaymaya çalışıyorlar. Rumların akıllarını başlarına almasını tavsiye ederim. Saldırıya son verirlerse Ada'da barış kurulabilir...”⁸⁹²

Hürriyet gazetesinde Kıbrıs'tan aktaran Ülkü Arman imzalı haberlere yer verilmektedir. Hazırlanan yazıda yakalanan bir Rum yüzbaşının *“Türklere esir düşmek bir şereftir”* şeklinde söz sarf ettiği iddia edilmektedir. Rum aşağıdaki şu sözleri sarf etmişti:

“Türklerle savaşmamız delilikti... Ama başımızdakiler, çılgınca hareket ettiler. Üstelik durmadan, ani bir hücumla Türkleri hareket edemez hâle getireceğimizi yayıyorlardı. Bizim, büyük Helen Cumhuriyeti için canımızı vermemizi istiyorlardı. Bütün erlerimize madalyonlar dağıtıldı. Madalyonlarda, Kıbrıs Atina'ya bağlanmış olarak gösteriliyordu. Savaşa tutuşunda hayal gördüğümüzü anladım... Savaş durumunda bekliyorduk ama Türklerin Pazar günü geleceklerini söylemişlerdi. Cumartesi günkü hareketimizi bir şaşırtma hareketi saydık ve fazla ciddiye almadık...”⁸⁹³

Yunanistan'da To Vima gazetesi, ABD'li yetkili Tasca'nın Karamanlis'i acilen ziyaret ederek nota verdiği, ABD Hükûmeti'nin Yunanlara Kıbrıs sorununa yönelik tüm barışçıl çözümleri destekleyecekleri sözünü verdikleri ana haberini hazırlamıştır. Türk basını gibi Yunan basını da konferansta üç bakanın, ülkelerinden katılan diplomatik delegeler ve temsilciler tarafından üç üyeli temsilciler ile birlikte ilerleme aşamasında anlaşmak üzere olduklarını belirtmekte ve bakanların komite çalışmalarından kayda değer bir ilerleme sağlanması durumunda, hemen resmi bir toplantı düzenleyip barışın tam anlamda tekrar kazanılması için güçlü umutlarla çalışmaların devam etmesini sağlayacaklarını; aksi takdirde üçlü temsilcilere devam etmek üzere yeni yol haritaları verecekleri haberini yapmaktadır. Yunan Dışişleri Bakanı Mavros açıklamada bulunarak Kıbrıs Hükûmeti yetkilileriyle tartışmak gibi bir niyetleri olmadığını, ateşkesin nihai bir şekilde sağlanmasını istediklerini ve Ada'daki anayasal yapıların yenilenmesini öngören güvenlik kurulunun görevleri arasında sadece daha önceden alınan kararların uygulanması olmadığını belirtmiştir. Mavros'un Cenevre Konferansı'nda rekabet ortamının oluşmaması, Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması, Kıbrıs'tan bir an çekinilmesi ve görüşmelerin devam etmesi görüşlerini savunduğunu yazan

⁸⁹¹ a.g.g. Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁹² Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁸⁹³ a.g.g.

Yunan gazetesi To Vima'ya göre üç bakanın, Kıbrıs'taki BM Güçlerinin ateşkes ve yapılarının kontrolü için sayılarının iki katına çıkartılmasına, üç üyeli bir komitenin atanmasına ve iki aşamada Kıbrıs'ın normal haline getirilmesi için farklı önerilerin harmanlanmasına karar verdikleri ifade edilmişti. Gazete, birinci aşamanın acil ve geçici önlemlerle Kıbrıs'taki tüm askeri güçlerin durdurulması ve Ada'da bulunan tüm yabancı güçlerin adayı terk etmesi, ikinci aşamanın ise 1960 yılındaki anayasal kurumların tüm Kıbrıs'ın hem fikir olacağı reformlarla geri getirilmesi olduğu haber etmiştir. Callaghan ise ateşkesin bilerek yahut kazara ihmal edilmesinin önüne geçeceği düşünülen “ölü bölge” konusuna, Türk tarafının da ılımlı yaklaştığını açıklamıştır. Yunan basınında, Türkiye Cumhuriyeti Savunma Bakanı Işık'ın görüşmelere olumlu yaklaştığı, geçmişten beri Türk-Yunan dostluğunun çok önemli olduğunu ve ülkesinin en kısa sürede çözüm bulunmasını dilediğini belirten sözleri paylaşılmıştır. Bu haberlerin yanında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle ilgili Yunan basınında Ada'ya, Türkiye'nin yeni askeri kuvvetler çıkarttığı ve yeni topraklar işgal ettiği haberler de yer almaktaydı. ABD'nin çözüm aşamasındayken bu tarz hareketlerden kaçınılması ricasında bulunduğu ve Klerides'in Lefkoşa ve Girne arasında askeri öneme sahip olan Mirtu köyüne kadar Türk kuvvetlerinin gelip ilerlemeyi durdurduğuna dair söylemleri kamuoyuna aktarılmıştı. Ecevit'in Cenevre masasında herkes gibi Türkiye'nin de talepleri olduğunu, kendilerini tatmin edecek etkili güvenlik önlemleri alınmadığı süre her öneri üzerine çalışılmayacağını ve Kıbrıs'taki son çatışmalarla ilgili bilgisi olmadığını ifade eden sözleri, Yunan kamuoyuyla paylaşılarak Türk başbakanın düşünceleri haber olarak sunulmuştu.⁸⁹⁴

29 Temmuz:

“Cenevre’de pazarlıklar sabaha kadar sürdü” ana başlığıyla Milliyet gazetesi, Cenevre Konferansı'nın 28 Temmuz sabahının ilk saatlerinden 29 Temmuz günü ilk saatlerine kadar hareketli bir pazarlık içinde geçtiğini yazmıştır ve Türkiye'nin tüm taleplerin kabulünü istediği; aksi takdirde konferanstan çekileceğini konferanstaki taraflara iletildiğini belirtmiştir. Öğleye doğru konferans çıkmaza girmiş, fakat akşam başlayan görüşmeler konferansa yeni bir ümit getirmiş ve gece yarısından sonra maraton görüşmelerine geçilmiştir. Çetin geçen toplantı 12 saat sürmüştü. Yunanistan, Türkiye'ye hayır diyemiyor, Türkiye de yeni Yunan Hükûmeti'ni güç durumda bırakmak istemiyordu. Cenevre'den, Ankara'da başbakanlığa özel bir telefon hattı bağlanarak, dinlenmesi mümkün olmayan bir sistemle bu hat üzerinden Güneş, telefon görüşmeleri gerçekleştiriyordu. Sovyetler de Cenevre'ye bir gözlemci heyet göndermiş ve

⁸⁹⁴ To Vima gazetesi, 28 Temmuz 1974.

Kıbrıs'taki yabancı askerlerin çekilmesi talebinde bulunmuştu. Ecevit basın mensuplarıyla yaptığı toplantıda *“İsteklerimiz kabul edilmezse anlaşma olmaz. 20 Temmuz'dan beri Kıbrıs'ta çok şey, bir daha geri dönülmeyecek şekilde değişmiştir”* sözlerini sarf etmişti.⁸⁹⁵

Ecevit'e göre üzerinde taviz verilmesi mümkün olmayan bazı istekler kabul edilmedikçe bir anlaşma mümkün değildi. Türk tarafı için vazgeçilmez istekler; Ada'daki Türkler için fiili ve gerçek güvenliğin sağlanması, Kıbrıs'taki Türk kuvvetlerine ikmal ve takviye yapılması, kesin statü belli oluncaya kadar Türk ve Kıbrıs yönetiminin otonom olması gibi konulardı. Ayrıca Denktaş'ın temsil yetkisi kabul edilecek; imzalanacak anlaşma Türkiye'nin garantör haklarını saklı tutacaktı. Türk gazetelerinde ABD Dışişleri Bakanı Kissinger tarafından Ecevit'in Karamanlis'i Cenevre'ye davet ettiği, Karamanlis'in de bu daveti kabul ettiği ancak görüşmelerin ne zaman olacağı belirlenmediği haberleri yazıyordu.⁸⁹⁶

Kıbrıs'taki asker ikmalinin devam edeceğini belirten Ecevit, Cenevre görüşmelerinin üçüncü gününde, bir basın toplantısında *“Taviz veremeyeceğimiz isteklerimiz kabul edilmedikçe, hiçbir anlaşmayı imzalamayacağız... Kıbrıs'ta gerilemeyeceğiz”* demecinde bulunmaktaydı. Buna karşın Türk basınında *“Kıbrıs'ta Yunan Gücü, İstiklâl Savaşında karşımıza çıkandan fazla”* şeklinde haberler hazırlanmaktaydı. Haberde Sampson'un Makarios'u devirmeden önce Ada'daki Rum Milli Muhafız Ordusu'nun 10 bin kişilik gücün 17 bine çıktığını, Barış harekâtı sonrasında bu sayının 40 bine yükseldiği belirtilmekteydi.⁸⁹⁷

Hürriyet gazetesinde *“Rumlar Ateşkesi bozunca biraz temizlik yaptık”* başlığı altında dün Türk siperlerine ateş açan ve aralarında Yunan subaylarının da bulunduğu Rum kuvvetlerinin, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından Girne'deki Koletri bölgesinden temizlendiği söylenmekteydi. Gazetede Girne'de bir havaalanı yapıldığı yazılmaktaydı.⁸⁹⁸

Kıbrıs Türk lideri Rauf Denktaş 50 Türk köyünün Rumlar tarafından ele geçirildiği ve 20 bin Kıbrıslı Türk'ün evini terk ettiğini beyan etmişti. Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Dimitriou ise Türklerin, Lefkoşa'nın Rumlara ait 4 mahallesini, 14 Rum köyünü ve Girne'yi işgal ettiğini; 10 bin kadar Rum'un Türk askerlerce esir tutulduğu açıklamasında bulunmuştu. Buna karşın son olaylar başlamadan önce 10 bin kişilik Rum Milli Muhafız Gücü, Makarios'a darbe sırasında 17 bin kişiye çıkartılmış, Türk birliklerinin Ada'ya ayak basmasını izleyen günlerde bu rakam 43 bine ulaşmıştı. Sadece 8 gün Cumhurbaşkanı kalan Sampson da konuya şu şekilde açıklık getirerek, *“Ada'da darbeyi 5 Rum subay planladı. 25 Yunan subay destekledi”*

⁸⁹⁵ Milliyet Gazetesi, 29 Temmuz 1974.

⁸⁹⁶ a.g.g.

⁸⁹⁷ Hürriyet Gazetesi, 29 Temmuz 1974.

⁸⁹⁸ a.g.g.

söyleminde bulunmuştu. Şüphesiz bu açıklamayla Sampson, darbenin Atina tarafından gerçekleştirildiğini manipüle ederek, yeni kurulan Yunan Hükûmeti tarafından destek almayı amaçlıyordu. Türk basını aralarında mücahit ve sivillerin bulunduğu 118 yaralının Adana'ya getirildiğini, Boğaz'da 174 Rum subay ve erin olduğu bir esir kampının mevcut olduğu haberini paylaşmaktaydı.⁸⁹⁹

29 Temmuz tarihinde basılan Milliyet gazetesine ait bir haber dikkat çekicidir. Bir Kıbrıslı Rum teğmenin, Türklerden insani muamele gördüğü için sesi titreyerek “*Bu işten sağ salim çıkarsam bir daha Türk'e el kaldırmayacağım*” dediğini iddia eden habere göre; asker olan Rumlar esir alınmış, sivil halk evinde rahatça oturmaktadır. Her eve her gün iki ekmek verilmektedir. Kıbrıs'tan gelen haberlerin kamuoyuyla paylaşıldığı azetede Rumlar tarafından ele geçirilen Türk askerlerinin ağaca asılıp göğüslerine haç işareti çizildiği ve sonrasında benzin döküp yakıldıkları yazılmaktadır.⁹⁰⁰

29 Temmuz günü Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 573 sayılı kararının 2. ve 3. paragraflarında, Yunan diktasının subayları tarafından Kıbrıs'ta icra edilen darbeyi kınamış ve Türk müdahalesinin Garanti Antlaşması'nın 4. maddesine uygun olduğunu belirtmişti.⁹⁰¹ Görüşmeler sürerken Milli Muhafız Ordusu, Türklerin yoğun yaşadığı bölgelere saldırılarını sürdürüyordu. Mağusa bölgesinde 37 köyün Türk halkı evlerini terk ederek, Mağusa kalesi içine sığınmak zorunda kalmıştı.⁹⁰²

Ta Nea gazetesi, konferansta tarafların anlaşmaya yaklaştığı haberini “*Gece boyunca süren diplomatik savaşın ardından anlaşma olası*” başlığıyla Yunan kamuoyuna sunmuştur. Yunan gazetesine göre gelişmelerin seyri şöyledir: Türkiye'nin ani olarak konferanstan çekilmesi, görüşmeleri tehlikeye atmıştır. Gerilimli bir şekilde Bakanlar ve uzmanlar tarafından gerçekleştirilen uzun soluklu görüşmelerin ardından karamsarlıktan umuda dönüşün, Yunanistan'ın NATO Dışişleri Bakanı Konseyi ve BM Güvenlik Konseyi'ne yaptığı başvuru sonrasında gerçekleştiği yorumunu yapan Yunan basını, taraflar arasında olabilecek anlaşmaya dair resmi ilanının her an beklendiğini belirtmiştir. Gazete, “*Rusya, Türk ultiimatınınun ardından BM Güvenlik Konseyi kararını uygulaması için bir nota gönderdi*” haberi hazırlamış ve Yunan Dışişleri Bakanı'nın Türk tekliflerini çirkin olarak atfettiğini vurgulamıştır. İplerin kopma noktasına geldiği vakitte, üç bakan uzmanlarla birlikte tekrar masaya oturmuşlardır.

---

⁸⁹⁹ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁰⁰ a.g.g.

⁹⁰¹ Bayilloğlu, a.g.e, s. 57-58.

⁹⁰² Önalp, a.g.e, s. 137.

İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan, Mavros'u çağırmişti. Güneş de beklemedeydi ve Callaghan'ı Türk tarafının teklifleri hakkında⁹⁰³ bilgilendirmişti.

Ecevit'in "1974 öncesinde de Makarios'un Anayasa'ya riayet etmediği ve kendisinin ülkeye dönüp dönmeyeceğiyle ilgilenmedikleri" şeklindeki açıklamasına yer veren gazete, 1974 yılı içinde Kıbrıs meselesi çözülürse, Yunanistan'da hükümet seçimlerinin yenileneceği bilgisini okuyucusuyla paylaşmaktadır. Kıbrıs'ın bütününde sükûnetin hâkim olduğunu yazan Ta Nea gazetesine göre ise Türk askerleri bu esnada köprübaşlarını güçlendirmekteydi.⁹⁰⁴

30 Temmuz:

30 Temmuz'da Türk basınından Milliyet, Callaghan'ın Türk ve Yunan Dışişleri bakanlarına "Ya anlaşın ya dağılım" resti çekerek Yunanistan'ın kabul ettirmeye çalıştığı yabancı kuvvetlerin artırılmayacağı yolundaki maddenin anlaşmazlık olduğu haberini aktarmıştı. Gazeteye göre; 36 saat süren görüşmelerin sonunda, İngiltere tarafların anlaşamadıkları takdirde konferansın dağılacağını bildirmişti. İngiliz kaynaklarına göre "Yabancı kuvvetlerin Ada'dan çekilmesine ilişkin madde" dışındaki maddelerde anlaşma sağlanmıştı. Bu madde üzerindeki görüşmeler boyunca devam edilen pazarlıklara rağmen anlaşma bulunamamıştı. BM Temsilcisi ve ABD gözlemcisi de tarafları ikna etmeye çalışmıştı. Bu arada haberlere göre, yabancı gözlemciler konferansın uzama nedenini Türkiye'nin teklifler üzerindeki tutumunu sık sık değiştirmesi ve hiç taviz vermek istemeyen eğilimleri olarak görmekteydi. Türk tarafının tutumu, ihtilafli madde için birliklerinin daha fazla takviye almamalarını hedef tutan bir madde olarak yorumlanmaktaydı. Haberlere göre dört gündür süren müzakerelerde en yoğun süreç 29 Temmuz'da olmuştu. Uzmanlar 48 saat, bakanlar 13 saat tartışmıştı.⁹⁰⁵

Hürriyet gazetesi Cenevre'de sinir harbinin olduğunu ve Yunanların zaman kazanmaya çalıştığını yazmaktaydı. Habere göre; Sovyet Rusya'nın New York'ta yapılan Güvenlik Konseyi toplantılarında Türk teklifleri arasındaki Ada'nın otonom yönetimi yerine Bağımsız Kıbrıs Devleti ve Makarios'un tekrar Kıbrıs'a dönmesini savunması, Londra'nın ve Cenevre'deki İngiliz Dışişleri Bakanı'nın ise sorunlara çözüm getirecek bir teklif ileri sürmeyen bir tutum takip etmesi ve gerek Türkiye'nin gerekse Yunanistan'ın sırtını sıvazlaması sinir savaşını arttıran sebeplerdi. Keza "Kıbrıs'taki yabancı birliklerin derhal çekilmesini" isteyen

---

⁹⁰³Türkiye'nin mütareke imzalandığı saatteki konumuna geri dönmeye itirazı, ateşkesten evvel Türk dirseklerinden Yunan güçlerinin çekilmesi ve 1960 Anayasası'nın hemen uygulanması ile veto hakkına sahip Cumhurbaşkanı Yardımcısı Denktaş'a görevlerinin geri iadesi.

⁹⁰⁴ Ta Nea Gazetesi, 29 Temmuz 1974.

⁹⁰⁵ Milliyet Gazetesi, 30 Temmuz 1974.

Güvenlik Konseyi'nin kararına takılıp kalınmıştı. Türkiye, derhal çekilme yerine Kıbrıs'ta adil ve devamlı bir çözüm yolu bulduktan sonra bu kararın “*tedrici şekilde*” uygulanmasını talep etmişti. Bu konudaki tartışmalardan sonra Yunan Dışişleri Bakanı Türk görüşünü kabul etmişti.⁹⁰⁶

Sovyetlerin yabancı askerlerin Kıbrıs'tan çekilmesi isteği, İngiltere tarafından Moskova'nın propaganda yaptığı gerekçesiyle suçlanmıştı. Buna karşın 72 helikopter, Pazar günü 1700 piyadeyi Kıbrıs'a indirmişti ve indirilen askerler doğrudan Girne'nin doğusundaki mevzilere konuşlandırılmıştı. Türk komutanlar konuyla ilgili; indirme ve çıkarmanın sona erdiğini ve bundan böyle Ada'ya sadece yiyecek taşınacağı açıklamasında bulunmuştu.⁹⁰⁷

Ecevit de konu hakkında “*Silahlı Kuvvetler zamanı geldikçe tedricen çekilmesinin teemmül edileceği*” söyleminde bulunmuştu. Türk askerinin şu anda Ada'dan çekilmesiyle ilgili tekliflerin kabul edilemeyeceğini belirten⁹⁰⁸ Ecevit bir başka açıklamasında “*Biz bir anlaşmaya karar verirsek ona bağlı kalmak isteriz. Ama Yunanistan'ın buna sadık kalacağına dair bir teminatımız yok. Geçmişte Yunanistan anlaşmalara bağlı kalmamıştır*” şeklinde Yunanistan'ı suçlamıştı. Bu arada gazetecilerle görüşen Başbakan Ecevit, kendisine yöneltilen bir soru üzerine Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile görüşmesinin söz konusu olmadığını açıklamıştı.⁹⁰⁹

BM gözlemcileri ise Kıbrıs'ta TSK'nın, Girne'nin 7.6 km yakınındaki Ayos Epitimos köyü civarında bir harekât yaparak alanlarını genişlettiğini bildirmişti. Türk birlikleri Cumartesi gecesi ilerlemeyi artık sonlandırmışlardı.⁹¹⁰ Öte yandan Türk basını Alman radyo ve TV'sinden alınan haberi kamuoyuyla paylaşarak, Yunan askerlerinin Lefkoşa Yeşil Hat civarında Türk askerlerine saldırdığı ve büyük bir zayıt vererek geri çekildiğini yazıyordu. Haberde Yunan ve Rum birliklerin ateşkesten faydalanarak bir araya gelmekte ve yeni mevziler kurarak Türklere karşı hazırlanma içinde görüldüğü düşüncesi mevcuttu. Yine gazetede BBC'den alınan haberlere göre, Yunanistan'ın Baf'a asker çıkardığı iddia edilerek “*Türkler, Girne'den gemilerle ve Lefkoşa dolaylarına asker ve malzeme yığarken, Yunanlar da gece Baf mevkiine asker çıkartmıştır*” denilmekteydi. Rum Milli Muhafızlarının aşırı kayıplarının bu sebepten ötürü olduğu ileri sürülmekteydi. Haberin devamında aynı kaynaklar tarafından Yunanistan'ın bir süreden beri Rodos Adası'na yığınak yapıldığı belirtilmektedir.⁹¹¹

⁹⁰⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Temmuz 1974.

⁹⁰⁷ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹⁰⁸ **a.g.g.**

⁹⁰⁹ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹¹⁰ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹¹¹ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

Ada'da yaşanan gelişmelere yer veren Milliyet gazetesine ait bir haberde Kıbrıs'ın Larnaka ilçesine bağlı Alaminio köyünde 15 Türk'ün bir duvar dibine dizilerek, Rum Milli Muhafız Birliği tarafından kurşuna dizildiği yazılmaktadır. Milliyet gazetesi tarafından, Rumların bir saldırı ihtimali durumuna karşı, Kıbrıs Türklerin mücahit oldukları gerekçesiyle esir aldıkları söylenmektedir. Rauf Denктаş bir röportajda “Ada'da Yunan ve Rum mezalimi devam ediyor. Çarpışmalarda 20 bin Türk evsiz kaldı. Savunmasız bölgelerde çoğu kardeşimiz esir alındı. Barış masasında oturmanın koşulu muhasara altındaki Türkleri kurtarmaktır” diyerek Cenevre'deki yetkililere çağrıda bulunuyordu. Denктаş röportajın devamında, harekâta mücahitlerin 69 şehit, 150 yaralı verdiğini açıklamıştı.⁹¹²

Hürriyet gazetesi, Rum askerlerinin özellikle yabancı uyrukluların evlerinde mevzilendiklerini ve yığınak yaptıklarının tespit edilmesi üzerine, önceki gün bütün Girne'nin ev ev arandığı ve çok sayıda silah ve cephanenin ele geçirildiğini yazmıştır. Yine aynı gazete bir Türk savaş gemisi tarafından Girne yakınlarındaki bir Rum köyünün top ateşine tutulduğu ileri sürülmüştür. Öte yandan Girne ve çevresini tamamen kontrol altında bulunduran ve bütün o bölgedeki Rum askerlerini temizleyen Türk birlikleri Girne'nin 10 kilometre doğusundaki koyda mevzilenmişti.⁹¹³

Yunan basınından Ta Nea'ya göre Cenevre'de üç bakan son çabalarını ortaya koymaktaydı ve başarıda küçük ihtimaller olsa da Türk tarafının olağan cayması mutlaktı. 30 Temmuz günü başlayan görüşmelerde yerel saat 10'da başlayan oturumda Callaghan'ın son bir ümidi mevcuttu. Ta Nea'ya göre Türk delegeler çeşitli oyunlarla planı yine değiştirme çabasındaydı. Konferansın kurtulması için umutlar asgari durumdayken saat 11'de Yunan yetkililer son kartlarını oynamaya başlamıştı. Callaghan, Mavros ve Güneş görüşmesinden sonra “En azından aramızdan bazılarının ciddi tefekkür içinde olma vakti gelmiştir” sözlerini sarf etmişti. Mavros görüşmelerde elinden geleni yapacaktı ve eğer Türk tarafı bekler ve yine konferanstan çekilme oyununu oynarsa, o zaman görüşmelerden sonra hemen davette bulunacaktı. Gazete, Türk tarafının katılım göstermeden Kıbrıs sorununda çözümünden yana olduğu ve Ada'da yönetimlerin ayrılmasını istediği yorumunda bulunmuştu. Mavros dün geceki görüşmelerde Yunanistan'ı silah tehdidi altında görüşmelere zorladığı için Türkiye'yi suçlamaktaydı. Yunan basını “Türk ordusu zafer sarhoşluğundadır. Türk Hükûmeti sivil olsa da ordu, Ecevit'in üstünde “veto” yetkisine sahiptir.” şeklinde yorumlar yapıyordu.

Bu sırada Yunan gazeteleri Atina'da Başbakan Karamanlis'in İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan'ı ortak toplantıya çağırdığı bilgisini vermektedir. Ayrıca, Yunan Hükûmeti

⁹¹² Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹¹³ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

NATO’da Kıbrıs meselesinin tartışılması hususunda üye ülkelerin dışışleri bakanlarına, başvuru tartışmalarının ertelenmesi için başvuruda bulunmuştu. Bu arada Atina’da Hükümet, tamamıyla ülkedeki durumu ele almıştır.

Harekât sonrası Kıbrıs’ın durumunu gösteren bir haritayla Ta Nea gazetesi, Rusların bağımsız bir Kıbrıs istemiyle BM Güvenlik Konseyi’ne öneri sunduğunu ve Sovyetlerin Ada’daki güçlerin derhal Kıbrıs’ı terk etmesi çağrısında bulunduğunu Yunan kamuoyuna bildirmiştir. Gazeteye göre Kıbrıs meselesinde Sovyetler gittikçe söz sahibi olmaya başlamıştı. Tasarıda acilen BM Güvenlik Konseyi yetkililerince Ada’daki durup tespit edilmesini talep eden Sovyetler, Kıbrıs’ta anayasal düzenin yeniden sağlanarak hükümetin kurulması ve Makarios’un Ada’ya dönmesi gerektiğini savunuyordu. Sovyet yetkililer sadece Türk askerlerinin değil Yunan askerlerinin de Ada’dan çekilmesini istediklerini açıklamışlardı. Bu arada Amerika’da Makarios, Kissinger’la 90 dakika süren bir görüşme gerçekleşmişti. Toplantı sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti’nde durumun düzelmesi için ABD’lilerin ne planladıkları söylemedikleri açıklaması yapılmıştı.⁹¹⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren Makarios yanlısı politika izleyen Sovyetlerin, son yaşanan gelişmelerde de politikasını sürdürdüğü göze çarpmaktadır. Türkiye’nin Ada’ya yeni askeri sevkiyat gerçekleştirdiğini yazan Yunan basını, Waldheim’in Ecevit’i arayarak mütareke ihlallerini engellemeye çalıştığı haberini yapmıştır.

Nihayet Cenevre Konferansı’nın sonunda 30 Temmuz’da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında Dışışleri Bakanları tarafından aşağıdaki maddeleri içeren ortak bir bildiri yayımlandı:

“Kıbrıs’ta bölgeleri kontrol altında tutan karşıt askeri güçler 30 Temmuz, Cenevre saatine göre saat 22:00 itibariyle mevcut mevzilerini koruyacaklar ve sınırlarını aşmayacaklardır; bütün silahlı kuvvetler, milisler de dâhil olmak üzere düşmanca ve saldırgan davranışlardan kaçınacaklardır. Türk kuvvetlerinin kontrolü altındaki toprakların çevresinde bir güvenlik bölgesi kurulacaktır; bütün Rum ve Yunan kuvvetleri işgal ettikleri Türk bölgelerinden derhal çekilecektir.; karma köylerde güvenlik BM kuvvetleri tarafından sağlanacaktır; her iki taraf arasında cereyan eden son çatışmalar sırasında esir edilen askeri personel ve siviller taraflar arasında değiştirilecek ya da uluslararası Kızılhaç komitesinin gözetimi altında serbest bırakılacaktır; Kıbrıs’ta güvenlik önemleri alındıktan ve karşılıklı güven tesis edildikten sonra tüm taraflarca kabul edilebilir adil ve kalıcı bir çözüm çerçevesinde, tarafların silahlı kuvvetlerin sayısı ve mühimmatı uygun zamanlarda kademeli olarak azaltılacaktır; Kıbrıs’ta anayasal bir hükümet kurma ve bölgede barışı yeniden sağlama amacıyla 8 Ağustos’ta Cenevre’de müzakerelere yeniden başlanacaktır; anayasaya ilişkin görüşmelere katılmaları için Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcileri yapılacak yeni konferansa davet edilecektir; müzakere edilecek anayasal sorunlar arasında cumhurbaşkanı yardımcısının 1960 Anayasası’nın kendisine verdiği yetkileri üstlenerek meşruiyete dönülmesi hususu alacaktır; Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının her birinin ayrı özerk yönetime sahip olması göz önünde bulundurularak üç dışışleri bakanı gelecek toplantıda bu yönetimlerin varlığından doğan sorunları görüşeceklerdir.”⁹¹⁵

⁹¹⁴ Ta Nea Gazetesi, 30 Temmuz 1974.

⁹¹⁵ Koç, a.g.e, s. 227-228; Özmen, a.g.e, s. 270; Önalp, a.g.e, s. 137-138.

31 Temmuz:

Türk basınından Milliyet Gazetesi “*Anlaşma oldu*” başlığıyla Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin uzun süren çetin müzakereler sonrasında 30 Temmuz günü TSİ 21:00’de anlaşmaya vardığını ve 23:00’de anlaşmayı imzaladıklarını belirtmekteydi. Anlaşmaya göre Türk birlikleri TSİ 23:00’den itibaren buldukları yerlerde kalacaklardır. TSK’ya bağlı birliklerin nerede buldukları Türk, Yunan ve İngiliz helikopterleri ve BM temsilcileriyle saptanacaktı. Kıbrıs’taki Türk müdahalesi yerinde görülmüş, Türk ordusunun Ada’da barışın ve güvenliğin sağlandığı, yeni bir anayasal düzenin kurulduğu zamana dek Kıbrıs’ta kalacağını ve bundan sonra da kademeli şekilde azaltılmasının düşünebileceği altı gün süren konferansın sonunda kabul edilmişti.⁹¹⁶

Konferans’ta bir hafta sonra yine Dışişleri Bakanları seviyesinde devam edilmesi kararı alınmıştı. Toplanacak olan bir sonraki konferansta Kıbrıs’ın yeni düzeni ve ateşkesle ilgili diğer detaylar ele alınacaktı. Türk basını İngiliz baskısı sonucu Türkiye’nin ultimatomu sadece Cenevre’yi değil, tüm dünyayı karıştırdığı ve neticesinde başkentler arasında telefon trafiği yaşandığı haberlerine yer vermekteydi. Türk-Yunan savaşı ihtimalini düşün Batı’nın müdahale ederek “*Dünya’nın en yalnız lideri*” konumuna düşen Ecevit’in bu diplomatik kumar sonunda kazanlı çıktığı ve Ankara’nın isteklerini karşılayan bir metin üzerinden anlaşma olduğu yorumu yapılmıştı. Ecevit konferanstan çıkan sonuç için “*Silahlı Kuvvetlerin başarısı Cenevre’de pekiştirildi*” yorumunda bulunuyordu. Yabancı gazetecilerle yaptığı görüşmelerde Türk askerinin şimdilik Ada’dan çekilmesinin düşünülmediğini belirten Ecevit, Yunanların da Ada’ya asker çıkarttığı ile ilgili bir soruya “*Evet. Biz de çıkartıyoruz*” cevabını verecekti. Kissinger’in anlaşmada etkili olup olmadığıyla ilgili bir soruyu ise Ecevit, “*Çok faydalı olmuştur*” diye cevaplıyordu.⁹¹⁷

Ecevit anlaşma için basına aşağıdaki sözleri söylemişti:

*“Şuna inanyorum ki, Türk Devleti, Türk Milleti, Kıbrıs’ta Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahramanca ve başarılı hareketleriyle elde etmiş olduğu sonucu, konferans masasında pekiştirmiştir. Bu antlaşma Kıbrıs’ın statüsünün belirlenebilmesi için gerekli bazı temel taşları, şimdiden bu ateşkes antlaşmasının içinde de yer almaktadır. Bu sonuç, milletimize, Türk-Rum, bütün Kıbrıs halkına ve insanlığa hayırlı olsun.”*⁹¹⁸

Güneş, görüşme masasından istediklerini aldıklarını düşünerek şöyle bir açıklamada bulunmuştu:

“Bizim siyasi doğrultularımızı burada elde ettiğimizi sanıyorum. Somut önerilerimizin hepsini kabul ettirdik. Çıkarmadan sonra Türk bölgelerinin bir kısmını Rum kuvvetleri işgal etmişlerdir. Oradaki Türk

⁹¹⁶ Milliyet Gazetesi, 31 Temmuz 1974.

⁹¹⁷ a.g.g.

⁹¹⁸ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

idaresini tamamen dağtımlılardır. Biz eski Türk bölgelerinin ihyasını istedik. Bunların ihyası kabul edildi ve buralarda Türk polisinin görevi kabul edildi.”⁹¹⁹

Güneş’e göre Kıbrıs’ta muhtar ve Türk idaresinin bulunduğu, taraflarca kabul edilmiştir ve bundan sonra Kıbrıslı Türklerinin Kıbrıs’ta kendilerine ait bir idaresi olacaktır.

Anlaşmada Türk birliklerinin “geri çekilmesiyle ilgili” bir maddenin olmaması oldukça dikkat çekicidir. Aksine Rum birliklerinin geri çekilmesine dair ilgili bir madde vardır. Türk birliklerinin buldukları huduttan itibaren Rum kesimine doğru bir emniyet bölgesi olacaktır. Bu emniyet bölgesinin ne kadar olunacağı konusunda ise fikir birliğine varılamamıştır. Bu sebepten ötürü herkes olduğu yerde kalacaktır. Yunanların “*Sizin orada ne işiniz vardı? Hep Kıbrıs’ta mı kalacaksınız?*” sorusunda “*Türkiye hakkını kullandı. Kıbrıs sorunu halledilmeden, silahlı kuvvetlerimizin çekilmesi diye bir şey söz konusu değildir*” cevabını verecekti. Güneş, bundan sonra Kıbrıs’ta eski duruma dönme diye bir şeyin katiyen söz konusu olmadığı düşüncesindeydi. Türk gazetelerine göre anlaşmayı Kıbrıs memnuniyetle karşılamıştı ve Ada’da gerginlik hissedilir bir şekilde azalmıştı.

“*Vahşet devam ediyor*” başlığıyla hazırladığı haberde Hürriyet, Limasol stadına doldurulan Türklerin kale direklerine çadır kurduğu, Türklerin güneşin altında aç-susuz tutulduğu, ne Barış Güçlerinin bu stadyuma girmeye cesaret edebildiğini ne de sağlık ekiplerine izin verildiği yazılmaktaydı. Haberde “*... kahraman ordumuzun fedakâr askerleri ellerinde bulunan Rum çapulculara her türlü insani muameleyi gösterirken azgın Rum sürülerinin ateşkese rağmen rahat durmadıkları belirtilmektedir*” denilmiş ve “*Kendilerinin kurtarılmasını, tarihler boyu destanlar yaratan tek kurtarıcıları Kahraman Mehmetçiğimize bekliyorlar*” yorumu not olarak düşülmüştü. Fotoğraflar eşliğinde “*İşte Rum vahşeti, işte Türk asaleti*” şeklinde bir haber hazırlanarak Rum askerlerin sivillere top ateşi açtığı, Türk askerlerinin Ada’ya barış getirmiş, huzuru sağlama başladığı, Türk askerlerinin Rumlar ile dost olduğu yazılmıştı. Haberlerde “*Mehmetçiğin Barış Harekâtı gittiği yere mutluluk götürdü*” yorumları yapılmaktaydı.⁹²⁰

Kıbrıs’tan haber aktaran Milliyet gazetesi de Yunan subayların üniformalarını bırakıp cepheden kaçtığını iddia ederek, Yunanların esir Türk subaylarına işkence ettiklerini yazmaktaydı. Habere göre Türk askerleri tutsak aldıklarına iyi davranırken, düşman elindeki Türk askerlere Rumlar en alçak şekilde, özellikle rütbelilere, işkence yapıyordu. Ayrıca TSK’nın tutsak aldığı sayı her geçen gün artmaktaydı. Pazar günü 118 yaralı Türk askeri ise Türkiye’ye nakledilmişti ve Lefkoşa’da bulunan Saray Otel’in gece kulübü mücahitler için revir

⁹¹⁹ a.g.g.

⁹²⁰ Hürriyet Gazetesi, 31 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 27.

olarak kullanılmaktaydı.⁹²¹ “Karamanlis Yunanistan’a bayram getirdi... Halk boğazını sıkın cunta zincirinden kurtulmanın sarhoşluğu içinde” haberini yapan Hürriyet gazetesine devamında şunları aktarıyordu:

“Artık Atina sokaklarında halk gülüyor, bayram ediyor, “Yaşasın Hürriyet, Yaşasın Demokrasi, Yaşasın Karamanlis” sesleri sokakları dolduruyor ve tüm basın sansürsüz, kısıntısız, cuntanın sözcüsü olmanın boğazına sardığı zinciri kırmış yazıyor... Karamanlis de cuntaya son vermenin mutluluğu, halkın sevgisine, güvenine daha çok layık olmak için bütün siyasal tutukluları serbest bırakıyor, sürgünde bulunanlar ülkeye dönüyor. Oysa gözlemcilerin bir kısmı Yunanistan’da gerçekten demokrasiye dönüldü derken, bir kısmı da subayların henüz bütünüyle kışlaya dönmediğini belirtiyor...”⁹²²

Hürriyet gazetesinin belirtmesine göre Yunan Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mavros, Akropolis gazetesine verdiği bir demeçte Türk-Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorununun bu hale gelmesinden “Generaller yönetiminin” sorumlu olduğunu söylemiş, “Eskinin zaafı yüzünden iki ülke arasındaki ilişkiler bugünkü hasta ortama gelmiştir” demişti. Mavros için generallerin silahlanma yoluyla hedefe ulaşmanın büyük bir hataydı. “Bir yönetimin gücü sahip olduğu ateş gücüyle ölçülemez. Önemli olan inandığı bir politikayı başarıyla uygulamaktır. Bu ölçü siyasi bir kaidedir” açıklamasını yapan Mavros, Türkiye’yi de suçluyordu ve “Türkiye’nin eski yönetiminin yarattığı zaaf ve dengesizliği politik bir şekilde istismar etmesi bir hata sayılabilir” diyordu. Buna karşın Mavros, Türk-Yunan ilişkilerinin tekrar kurulmasını mümkün olduğunu ileri sürerek şöyle devam ediyordu:

“İki ülke ilişkilerini zedeleyen sorunların diplomatik yollardan çözümü pekâlâ mümkündür. Önemli olan iki ülke arasında yaratılması gereken karşılıklı saygı ve güvenidir. Bunu sağlayabildiğimiz takdirde tüm anlaşmazlıklar kendiliğinden çözülecektir.”⁹²³

Türk basınında Yunan halkının Kıbrıs meselesinden bıktığı haberleri yapıyordu. Yunan halkının bitip tükenmek bilmeyen Cenevre toplantılarından artık bıktığını, Kıbrıs meselesinin bir an önce sona ermesini dileyip “Bu iş artık bitsin. Daha ne kadar sürecek?” diye söylendikleri belirtilmekteydi. Habere göre Yunan halkı Kıbrıs için bir maceraya girişmek istememekte hatta “Kıbrıs ülkemiz değil ki Türkiye ile savaşalım” diyenler bulunmaktaydı. Ayrıca gazetede Lefkoşa havalimanı hususunda Türk tarafının “uluslararası kurallara saygılıyız” şeklinde bir açıklama yaptığı belirtilirken Makarios’un Lefkoşa’daki Başkanlık Sarayı’nın Türk Silahlı Kuvvetlerinin eline geçtiği ile ilgili bir fotoğraf paylaşılmıştı.⁹²⁴

Yunanistan’dan Ta Nea gazetesi “Cenevre’de dün imzalanan anlaşmaya göre Kıbrıs’ta çözümün temeli Türk ve Yunan askerlerinin aşamalı olarak geri çekilmesi” başlığıyla kamuoyuna Cenevre’de anlaşmanın gerçekleştiği haberini yayınlamıştır. Karamanlis-Ecevit

⁹²¹ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹²² Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹²³ a.g.g.

⁹²⁴ Aynı yer.

görüşmesinin olabileceğini belirten gazete, ulusal dava olarak görülen Kıbrıs meselesi üzerine Yunanistan'da umudun olduğunu yazmaktadır. Dışişleri Bakanı Mavros'un öğlen Atina'ya döneceği ve Kıbrıs'ın geleceği için 8 Ağustos'ta Yunanistan, Türkiye ve İngiltere dışişleri bakanlarının katılımıyla Cenevre'de yeni bir konferansla demokratik mücadele içinde olacağını belirten gazete *“Şimdiden Karamanlis ve Ecevit'in iki ülke ilişkilerini iyileştirme gayesiyle toplantıları neticesinde görünen o ki diplomatik kaynaklar Kıbrıs'ın çözümü için iyimser bir fotoğrafı mümkün kılıyor”* yorumunda bulunmuştu. TSK'ya ait askerlerin ikinci Cenevre Konferansı'nda tartışılacağını yazan gazete Mavros'un *“İkinci konferansın başlığı Kıbrıs'ın anayasal sürece geri dönüşüdür. Üç bakan 8 Ağustos tarihinde Cenevre'de bir araya geleceklerdir. İki gün sonra da Klerides ve Rauf Denktaş arasında ikili görüşmelerin gerçekleşmesi planlanmaktadır”* açıklamasına yer vermiştir. Makarios'un durumuyla ilgili konuşan Mavros, Başpiskopos Makarios'un şu anda Anayasal rejime geri dönülmesi için uygulamada, Ada'nın bölünmesini tasnif eder durumda olmadığını söylemiştir. Konuşmasının devamında Makarios'u her daim Kıbrıs'ın cumhurbaşkanı olarak düşündüklerini vurgulayan Mavros, bu konunun Yunanlıları değil Kıbrıslıları ilgilendirdiğini sözlerine eklemiştir.⁹²⁵

Konferanstan çıkan sonucun Yunanistan'da memnuniyet yarattığını belirten Ta Nea, imzalanan anlaşmanın dostluk ilişkilerine geri dönülmesine özel bir anlam çıkaracağı yorumunu yapmaktaydı. Ada'da tarafların askerlerini aşamalı ve eş zamanlı geri çekeceğini yazan Yunan basını, bu şekilde anlaşmadan sonuç sağlanacağı yorumunu yapmaktaydı.. Öte yandan Yunan basınında BM'de Sovyetler sonuçtan gayrimemnun görüldüğü yorumu yapılıyordu. Cenevre'de imzalanan anlaşmanın Kıbrıs'ta bir takım çekince, şüphe ve korku yarattığını söyleyen Ta Nea gazetesi, BM sözcüsünün anlaşmanın imzalanmasından önce Türk birliklerinin takviye edildiğini belirten açıklamalarda bulunduğunu aktarmıştı. Gazeteye açıklamada bulunan Rum askeri yetkililer, Türk güçlerin Girne'de köprübaşlarını genişlettiği söyleminde bulunmaktaydı.⁹²⁶

Görüldüğü üzere Cenevre'de imzalanan anlaşma Türkiye ve Yunanistan tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Hem Türk askerlerinin çekileceği ile ilgili haberlerde hem de Kıbrıslıların anlaşmaya yönelik düşüncelerinde farklılık olduğu gözlemlenmektedir. Burada unutulmamalıdır ki gazetelerde geçen *“Kıbrıslı”* ifadesi Türkiye için Kıbrıslı Türkler iken, Yunanistan için Kıbrıslı Rumlar manasına gelmekteydi.

Cenevre Konferansı'ndan çıkan sonuç Kıbrıslı Rumları tatmin etmemiştir. Ta Nea gazetesinde bu düşüncelere örnek bulmak mümkündür. Türk müdahalesinin başladığı günden

⁹²⁵ Ta Nea Gazetesi, 31 Temmuz 1974. Bkz. Ek- 28.

⁹²⁶ a.g.g.

beri ailesi ve beş kardeşinden haber alamayan bir Rum anlaşma ile ilgili “*Türklerin Ada’dan gitmesini zorlamayan bir anlaşma hakkında ne düşünmemi bekliyorsunuz?*” derken Kıbrıs Polis Teşkilatı’na bağlı bir subay “*Bizi tatmin edebilecek tek anlaşma bütün Türk askerlerinin adamızı terk edeceği anlaşmadır*” yorumunda bulunmuştu.⁹²⁷ Türk harekâtının sebepsiz yere gerçekleştiği gibi düşünülmesi şaşırtıcıdır. Keza, Ada’ya Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Temmuz darbesinden sonra müdahalede bulunmuştu. Makarios’a darbe düzenleyenlerin Yunanlar olduğu unutturulmaya çalışılıyor olmalıydı.

Bazı Yunan diplomatlara göre Türk Ordusu’nun Ada’da 40 bin askeri ve 300 zırhlı aracı vardı. Harekâtı yapan asker sayısı ise 20-25 bini geçmezdi. Yani harekât sonrasında Ada’daki Türk askerlerinin sayısının iki katına çıkartıldığını belirtilmekteydi. Öte yandan Cenevre sözleşmesinden memnun olan Karamanlis, yapmış olduğu bir açıklamayla imzalanan anlaşmanın düşman faaliyetlerine son vereceği ve anayasal düzenlemenin başlangıç noktası olacağına inandığı beyanında bulunmuştu. Buna karşın Atina’da Milli Savunma Bakanlığı’na geniş yetkiler tanınmıştı.

Anlaşma hakkında “*Anlaşma ilk adımı oluşturmakta. Memnunum. Çünkü Cenevre görüşmeleri, insanların yitimine dair terör ve korkunç olaylara son verecek olan Kıbrıs’taki ateşkes anlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bilindiği üzere bu karar Ada’daki bütün yabancı askeri kuvvetlerin çekilmesini istemektedir*” söyleminde bulunan Makarios, buna paralel olarak Türk birliklerinin geri çekilmesi hususunda zamanın belirsiz olmasından dolayı rahatsız olduğunu dile getirmişti. Yaptığı açıklamalarda kendisinin seçimle seçilmiş bir cumhurbaşkanı olduğunu ve bunu kimsenin değiştiremeyeceğini vurgulayan Makarios, darbeye suçlanıp yerlerinden olan bütün subayların görevlerine getirilmesini talep etmiştir. Makarios konuşmalarında Türkiye’nin Kıbrıs’ın bağımsızlığına ve bütünlüğüne tecavüz ettiği söylemlerinde bulunuyordu. Makarios’a göre Türkiye şantaj yapmaktaydı ve bu Türk tehdidi olayların yeniden alevlendiriyordu ve çözüme fayda sağlamamaktaydı.⁹²⁸ Makarios yanlısı subayların salınma isteği Başpiskoposun ileri de Kıbrıs’a döneceğinde destek zemini sağlamak adına önemliydi. Hem darbeci subaylara karşı güçlenme adına hem de Türk harekâtına karşı subayların kullanılması adına talep edilen bu düşünce bilinçli bir açıklamaydı. Karamanlis gibi Makarios da bir yandan Kıbrıs meselesi ile ilgilenirken öte yandan ülkesinin iç karışıklığını da bir an evvel çözüme çabasındaydı. Buna karşın Yunan askerini tıpkı Türk askeri gibi Ada’da yabancı olarak gören Makarios, Ada’dan bu güçlerin temizlenmesi gerektiğini düşünürken ihtiyatlıydı. Çünkü her ne kadar

---

⁹²⁷ Aynı yer.

⁹²⁸ Aynı yer.

Yunanistan'da Cunta devrilmiş olsa da, Karamanlis koltuğuna henüz yeni oturmuştu ve yerini sağlama almamıştı. Cunta'nın bazı isimleri hâlen daha nüfuzlarını barındırmaktaydı.

Türk birlikleri 1 Ağustos günü 43 km'lik kıyıyı ve kıyıda Mesarya ovasına giden tüm yolları kontrol ediyordu.⁹²⁹ Şüphesiz yapılan bu anlaşma Türkiye için diplomatik bir zaferdi. Anlaşmada Türk tarafı Yunan ve Rum tarafı adada iki özerk yönetimin varlığını ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sadece Rumlar tarafından temsil edilmediğini resmen kabul ettiği düşüncesindeydi.

3.6. İki Konferans Arası Dönem

1 Ağustos:

Cenevre Konferansı'ndan çıkan sonuç Türk basınında geniş yer bulmuştu. 1 Ağustos tarihli Milliyet gazetesi Ecevit'in "*Haklarımız Cenevre'de resmen tecil edildi*" sözlerini ana başlık olarak kullanarak Türk kamuoyuyla paylaşıyordu. "*Yunanlar tampon bölge için gösterdiğimiz iyi niyeti kavrayamadılar*" açıklamasında bulunan Ecevit'e göre Türk heyetinin konferansta elde ettiği başarı sadece Türkiye'nin değil, aynı zamanda Yunanların ve Rumların da yararındaydı. Ecevit, Kıbrıs'ın statüsünü belirleyecek çalışmaların ilk aşamasının başarıyla sonuçlandığını belirtiyordu ve Cenevre'ye giden Türk heyetinin TSK'nın başarısıyla kazanılan büyük zaferle aldığı güçle gittiği kanaatini getirerek "*Nasıl ki TSK ateşkes kararının alınmasına kadar geçen kısa sürede askeri hedeflerine büyük bir başarıyla ulaştıysa, konferans masasında Türk heyeti de görüşmelerin birinci aşamasıyla ilgili siyasi hedeflerine aynı hedefle başarıyla ulaşmış bulunmaktadır...*" yorumunda bulunuyordu.⁹³⁰

Başbakan Ecevit, Hürriyet gazetesi ile yaptığı röportajda Kıbrıs hakkında ve Amerika'nın tutumu ile ilgili şu düşünceleri paylaşmıştı:

*"Biz askerlerimizi geri çekemedik, istediğimiz garantileri, Ada'ya istediğimiz sağlam statüyü vermeden çekemedik... Aksi halde, Ada'da hiçbir şey değişmezdi ve öylesine kalırdı. Karşılıklı güven ortamı doğduktan ve çok sağlam statü doğduktan sonra bir düşünürüz. Aksi halde her şey kâğıt üzerinde kalır.... Amerika çok dikkatli ve akıllı davrandı. Amerika ve Kissinger, Türkiye'nin haklarını ve ihtiyaçlarını iyi değerlendirdi... Türkiye bu masaya galip devlet olarak oturdu. Fiili durumda elbette söz hakkı bizdedir. Bütün savaş boyu, diplomatik ilişkiler sırasında bir noktaya büyük öne verdim: hem savaştan söz ettim, hem de Yunanistan ile Türkiye'nin zorunlu dostluk bağlarından. Davranışı Atatürk ve İnönü başlattı. Ben onları izledim... Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sırasında, en hırçın günlerde bile, karşı tarafa yönelen sert bir beyana rastlayamazsınız. Aynı yolu izledim. Savaş sırasında Yunanistan'a karşı sert veya kışkırtıcı bir beyanda bulunmadım."*⁹³¹

Esirlerle ilgili Cenevre anlaşmasında prensip mutabakatı olduğuna değinen Ecevit, Dışişleri Bakanı Güneş'in Türkiye'ye döndükten sonra bu konuda yapılacak son hükümet

⁹²⁹ Richter, Aynı yer.

⁹³⁰ Milliyet Gazetesi, 1 Ağustos 1974.

⁹³¹ Hürriyet Gazetesi, 1 Ağustos 1974.

görüşmeleriyle mümkün olacağını dile getirmişti. Olası Türk-Yunan savaşı ile ilgili sorulan soruya “*Böyle bir şeyin olmamasını ümit ediyorum. Biz iki ulus arasında sağlam ve uzun süreli bir barışın temellerini atmak için çalışıyoruz*” cevabını vermişti. Ayrıca Ecevit, “*Kıbrıslı Türklerin acularını sona erdirerek yeni dönemin güneşi doğmuştur*” şeklinde Denктаş’a bir mesaj göndererek Kıbrıs Türklerine sesleniyordu.⁹³²

Türk basınında Hürriyet gazetesi “*Güneş’le Mavros birbirlerini öpüp şampanya içti*” başlığında konferansın anlaşma ile sonuçlanmasıyla Güneş ve Mavros’un birbirlerini kutlayıp, sarılıp “*Yeni dostluklar şerefine*” diyerek şampanya içtiklerini yazmaktaydı. Mavros düzenlemiş olduğu basın toplantısında “*İki ülke arasındaki düşmanlık artık ortadan kalkmıştır. Her iki ülkenin coğrafi ortak çıkarları vardır*” demişti. Callaghan ise “*Cenevre’de imzalanan her üç ülkenin 1960 anlaşması ile üstlendikleri garantör haklarını aynen korumaktadır. Güvenlik sınırının tespiti ve Ada’nın yeni yönetim şekli Kıbrıs’ta yaşayan iki ayrı toplum liderlerinin katılacağı toplantıda ele alınacaktır...*”⁹³³

Türk basınında Karamanlis’in anlaşmadan memnun olduğu, Kıbrıs Rumların ise Atina’nın kendilerini sattığı ile ilgili haberler yapılarak Ada’daki Rumların sonuçtan memnuniyetsizliğine değinilmişti. Anlaşmadan tatmin olarak taraf ise Kıbrıslı Türklerdi. Denктаş, Lefkoşa’da yaptığı bir konuşmada; “*Cenevre anlaşmasının kendilerinde iyi bir haber olarak nitelendirildiği, kendisinin de bir sonraki Cenevre’deki toplantıya katılacağı*” beyanatında bulunmuştu. Denктаş, Ada’da toplumları ayıran sınırların çizilmesi ve toprakların %30’unun Türklere verilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Kıbrıs Türk toplumu liderine göre; Türkler Ada’da dağınık yaşamaya devam ettikçe, Kıbrıslı Türkler için bir gelecek yaratılamazdı ve bu sebepten ötürü Kıbrıs’ta federal bir çözüm olmalıydı: Başkenti Girne olan bir Türk kantonu kurulmalıydı.⁹³⁴

Milliyet’te çıkan haberlerde Rumların asıl kızgınlığının EOKA-B’ye olduğu söylenmektedir. Kıbrıs’tan alınan bilgiler ışığında yapılan bir haberde 200 Rum ve Yunan askerin sorgularının tamamlanıp bir kampa nakil edildiği yazılıdır. Bir diğer haberde, esir eşlerinin ve yakınlarının Girne’deki Dome Oteli’ne yerleştirildiği ve kendilerinin en iyi şekilde ağırlandığı söylenmiştir. Buradaki esirlerin sadece denize girilmesine izin verildiği belirtilmektedir.⁹³⁵ Bu arada Ada’da hayat normale dönmeye başlamıştı ve Kıbrıslı Türkler

---

⁹³² Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹³³ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹³⁴ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹³⁵ a.g.g.

evlerine geri dönüyorlardı. Lefkoşa, Mağusa, Limasol, Girne ve diğer şehirlerde dükkân ve işyerleri açılmaya başlamıştı.⁹³⁶

Yunanlar, Türkiye Başbakanı Ecevit'in açıklamalarından sonra "*Başbakan krizin çözülmediğini vurguluyor*" başlıkları atarak Ecevit'e dolaylı yoldan cevap verildiğini belirtmiştir. Yunan basınına göre Ecevit, uzlaşmaz olan taraftı. Lapta ve Karava'nın işgal edildiği iddialarına yer veren Ta Nea gazetesi "*Kıbrıs'ta tüyler ürpertici felaket devam ettirilmektedir. Cenevre'de anlaşmanın imzalanmasından 24 saat sonra Türkler yeni saldırılarda bulundu. İki Rum köyü işgal edildi ve Girne yakınlarında sivillere karşı yapılan top atışlarıyla etraf kan gölüne döndü*" şeklinde bir haber yaparak, Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in krizin sonlanmadığı ile ilgili beyanını açıklamış ve Ankara'nın tahrik eden konuşmalarda bulunduğunu ifade etmişti. Açıklamalarda iki kasabada bulunan Rum Muhafız askerlerinin geri çekilmesini zorlamak için, Türk askeri güçlerine ait zırhlı birlikler ve savaş gemileri tarafından beş saat boyunca top atışı yapılarak saldırıda bulunduğu iddia edilmiştir. Bu konuyla ilgili Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides de Türkiye'ye suçlamalarda bulunmuştur. Öte yandan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Dimitriou ise bu iddialar üzerine BM, İngiltere ve ABD'yi protesto etmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan görüşmeleri haber eden Yunan basını "*BM'de yeni ihlaller için Yunanistan, Türkiye'yi suçladı*" başlığını atmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'yi suçlamalarından önce söz alan Sovyetler Birliği, BM'deki onuyla ilgili "*veto*" oyu kullanmıştı. Yunanistan'ın bu siyasi hareketlerine paralel olarak Dışişleri Bakanı Mavros "*Yunanistan ne Taksim'i, ne Enosis'i ne de federasyonu kabul ediyor*" açıklamasında bulunuyordu.

Ta Nea gazetesine göre; Kıbrıslı Rumlar anlaşma için endişeliydiler ve durumdan memnun değillerdi. Hoşnutsuzlukları anlaşmanın hükümlerinden ötürüydü: Rum Milli Muhafız Ordusu'nun işgal ettikleri askeri ceplerden geri çekilecekti ve Türk askerleri için Girne'den uzaklaşma kararı çıkmamıştı. Endişelerinin sebebi ise Lapta ve Karava'da yaşananlardan sonra, Türk güçlerinin anlaşmaları ihlal edecekleri yönündeydi ve Türklerin Ada topraklarını istila ederek yayılacaklarını düşünüyorlardı.⁹³⁷

Cenevre'den dönen Türkiye Dışişleri Bakanı Güneş, Başbakan Ecevit tarafından karşılanmıştı ve karşılama heyetinde ABD, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçileri de yer almıştı. Ülkeye dönen Güneş "*Biz şimdilik kesin sonuca götüreceğiz yolun önündeki engelleri temizledik, demir kapıyı açtık. Şimdi asıl bu yolca yürümeye başlayacağız... Türkün güçlü*

---

⁹³⁶ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹³⁷ **Ta Nea Gazetesi**, 1 Ağustos 1974.

olduğu anlaşılmuştur, fakat Türkün gücü, ancak haklı olduğu zaman kullanıldığında anlaşılmuştur” diyerek kesin sonuca gidecek yolun açıldığı düşüncesindeydi. Mavros’un “Ankara ile Atina dost olmazsa yaşayamaz” sözlerini başlık yapan Milliyet gazetesi, Yunan Dışişleri Bakanı’nın bunalımın henüz bitmediği açıklamasına yer vermiştir. Mavros her şeyin 8 Ağustos’ta toplanacak olan konferansta Türk heyeti, Yunan heyeti ve Kıbrıs’taki iki toplumun temsilcileri tarafından görüşülüp kararlaştıracağı izahında bulunmuştu. Mavros, basına yaptığı açıklamalarda Makarios’un Ada’ya dönüp dönmeyeceğinin kendilerini ilgilendirmediğini yineliyordu.⁹³⁸

Öte yandan EOKA-B teşkilâtı mensupları yaptıkları konuşmalarda Makarios’u suçlayarak “Papaz bizi Türklere sattı, kaçtıktan sonra geri gelmek için onların desteğini sağladı” demektedir. Kıbrıslı Rumlar Atina’daki darbenin Yunanistan’ı cuntadan kurtarıırken, Makarios’a karşı yapılan darbenin Kıbrıs’ın kana bulanmasına ve binlerce masum insanın hayatına mâl olduğu düşüncesindeydiler. Türk basınına göre Yunan halkı, anlaşmanın imzalanmasından sonra rahat bir nefes almış, günlerdir içlerinde kalan bir çöşkünü normal hayatlarını yaşamaya başlamışlardı.⁹³⁹

2 Ağustos:

Hürriyet gazetesi “Kıbrıs için 3 plan var” başlığıyla Türkiye’nin hedefinin federatif sistem istediği, Amerika’nın meseleyi NATO içinde çözümlenmesi taraftarı olduğu, Rusya’nın ise Kıbrıs’ın bağımsızlığından yana olduğunu açıklamaktaydı. Habere göre Kıbrıs’ın geleceği için ABD ve Sovyetler Birliği tarafından hazırlanan plânlarda her iki ülke de Ada’nın “Yekdiğerinin nüfuz sahasına geçmemesini sağlayacak tedbirler” getirmişlerdi. Sovyetler Birliği’nin ilk tutumu değiştirmesine, Amerika’nın Kıbrıs sorununu NATO’nun bir meselesi olarak ele alma isteği sebep olmuştu. Türk teklifi Türk toplumunun kendini yönetme ve güvenliğini sağlama hakkına sahip olması esasına dayanmaktaydı. Türkiye Ada’nın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını kabul etmekte, ancak Türk toplumunun tam bir güvenlik altında bulunmasını ve ekonomik bakımdan Rum boyunduruğundan kurtarılmasını amaç alan teklifler getirmekteydi. Yunanistan’ın ise Cenevre görüşmelerine herhangi bir planla gelmeyeceği, Londra ve Zürih Antlaşmaları alınarak bu anlaşmalarda bazı revizyonların yapılmasını, Türklerin haklarının “bir miktar” genişletilmesini kabul edeceği öne sürülüyordu.

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs’taki Barış Gücünü kuvvetlendirme ve idaresi ile ilgili Cenevre Konferansı’nın koşullarına göre karar tasarısı onaylamıştı. Sovyetler tutum

⁹³⁸ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹³⁹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

değişikliyeydi. Daha önce etmiş olduğu vetoyu geri çekerek BM Güvenlik Konseyi'nin tasarısını onayladı. Böylece Güvenlik Konseyi yeni kararıyla Barış Gücü'nün Cenevre Konferansı'yla belirlenen yeni ödevlerini yetkilendirmişti. Cenevre'de BM Barış Gücü'nün Türk ve Rum askerlerinin ayrıldığı hatta devriye gezebilmesi ve her iki toplumun köylerinde güvenlik görevi sağlaması öngörülmekteydi. Barış Gücü tampon bölgeye yerleşecekti. Buna paralel olarak BM Genel Sekreteri Waldheim, Türkiye'nin, Barış Gücü'nün Kıbrıs'ın kuzeyindeki elde ettiği bölgelere dönmesini kabul ettiğini söylemekteydi.⁹⁴⁰

Rum askerlerinin Türk köylerini havan topuna tutmaları ve ateşkesi ihlal etmeleri üzerine Kanadalı Barış Gücü birlikleri iki Rum askerini öldürmüşlerdi. Türk birlikleri de Girne'nin 7 mil doğusundaki iki Rum köyünü işgal etmişlerdi.⁹⁴¹

Milliyet gazetesi "*Rum mezalimini bütün dünya tespit etti*" yazısında, 20-27 Temmuz arasında Rum katliam ve mezaliminin dökümü denilerek, Rumların ve Yunan askerlerinin sivil halka tankla ateş ettikleri, binlerce Türk'ü rehin aldığı, esirlerin hunharca öldürüldüğü savında bulunmuştu.⁹⁴² Ayrıca Hürriyet gazetesinde Limasol'da futbol stadyumunda rehin olarak tutulan 1750 Türkün aç ve sus bırakılıp işkence gördüğü haberleri tekrar edilmekteydi.⁹⁴³

Makarios, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan ile görüşükten sonra basın mensuplarına bir açıklamada bulunarak Türkiye'nin Cenevre Anlaşmasını imzaladıktan sonra işgal ettiği iki köyden çekilmediği takdirde, 8 Ağustos'ta ikinci kez yapılacak Cenevre Konferansı'nın ertelenmesi gerektiği iddiasında bulunmuştu. Cenevre Konferansı'nın ardından Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'i konferanstaki görüşmeler ve anlaşmalar hakkında bilgilendirmek için görüşen Mavros, kendisini ziyaret eden ABD Atina Büyükelçisi Tasca ile Kıbrıs üzerine konuşmuştu. Ta Nea gazetesi Ankara'nın Kıbrıslı Türklerin güvenliği için net garantiler peşinde koşacağı haberi yapılarak, 8 Ağustos'ta başlayacağı bilinen Cenevre Konferansı'nın ikinci ayağında Türkiye'nin izleyeceği politika öngörülmüştü. Ayrıntı belirtmeyen Yunan gazetesi, Türk hükümet liderlerinin görüşmelerin ikinci ayağında sunulacak olan Türk tezi için toplantı yaptığını belirtmişti. Bu arada Ecevit'in, Kissinger tarafından Washington'a davet edildiği haberi Yunan okuyuculara aktarılmaktaydı. Yunan basınında Türk askerinin ateşkes ihlalinde bulunduğu haberleri dolaşıyordu. Türk askerleri tarafından dükkânların ve evlerin yağmalandığı, Kıbrıs'ın batısında saldırılarını devam ettirdiği şeklinde haberler yazılıyordu. Yaşanan gelişmelerden sonra Kıbrıs Dışişleri Bakanı Mavros ile ABD

---

⁹⁴⁰ Milliyet Gazetesi, 2 Ağustos 1974.

⁹⁴¹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁴² Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁴³ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

Dışişleri Bakanı Kissinger'ın uzun süren telefonla görüşmeler yaptığı ve ABD'nin detaylı bir şekilde bilgilendirildiği belirtilmekteydi. Buna mukabil olarak Yunan basınında Türk askeri kuvvetlerinin Lapta ve Karava'yı geçerek ilerlediği açıklanıyordu.⁹⁴⁴

3 Ağustos:

3 Ağustos günü Türkiye Cumhurbaşkanı Korutürk Türk milletine hitaben bir mesaj yayınlarak Kıbrıs'ta neşterin zamanında vurulduğu, Türk müdahalesinin savaş için değil, Ada'ya bozulmuş anayasa düzenini geri getirmek için yapıldığını belirtmişti. Kıbrıs meselesinde Türk milletinin haklılığına gönülden inandığını ve neticede dünya kamuoyunda bu haklılığın anlaşıldığında inandığını açıklayan Cumhurbaşkanı Korutürk'ün yanı sıra Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Org. Semih Sancar da barışın idâmesi ve yurttaşların bekası için Türk ordusunun nöbetine devam edeceği açıklamasında bulunmuştu.⁹⁴⁵ Cumhurbaşkanı Korutürk *“Cumhuriyet Hükûmeti, senelerden beri kangren olmuş Kıbrıs yarasına tam zamanında gerekli neşteri vurmak zarureti duymuş ve bu neşteri siyasi alanda, askeri alanda başarıyla kullanmıştır”* demiş, dünyanın büyük bir felaketin eşiğinden döndüğünü vurgulamıştı. Cumhurbaşkanı mesajında şöyle demektedir:

“Kıbrıs Adası'na anlaşmalardan doğan hak ile barış tesisine giden Türk askerinin önüne çıkacak olan düşman açık ve seçik olarak belli olmamış, Türk askeri müdahalesi tarihin hiçbir devrinde eşine rastlanmamış çok yönlü meçhul ve özel şartlarla karşı karşıya kalmıştır... Kıbrıs bunalımı, Türkiye'nin barışçı bir ülke olduğu halde, gerektiğinde hak ve vecibelerini korumada nasıl kararlı bir devlet olduğunu dünyaya göstermiştir.”⁹⁴⁶

Türk basının dış haberler servisi tarafından yapılan haberlere göre 2 Ağustos günü çatışmaların olduğu bilgisi edinilmektedir. Gazete Türk uçaklarının Kıbrıs'ta barış broşürleri dağıttığını belirtmekteydi. Öte yandan Türk gazetesi Milliyet'te Kıbrıs'ta ateşkes hattının Türk, Rum, İngiliz ve BM yetkililerince bir araya gelerek Cenevre anlaşması uyarınca çizilecek ateşkes hattı üzerinde görüşmelere başladıkları haberleri yer almaktaydı.⁹⁴⁷ Mağusa Kalesi'nde 10 bin Türkün, Rum muhasarası karşısında mahsur kaldığı, kalede yiyecek ve su stokunun tükenmekte olduğu, Milli Muhafız saldırılarının mücahitler tarafından püskürtüldüğü yazılmıştı.⁹⁴⁸ Bu arada ABD'li yetkili Sisco, Cenevre Ateşkes Anlaşması'nın bir aşama olduğu, gelecekteki Kıbrıs görüşmeleri Kıbrıs görüşmeleri kolay olmayacağı düşüncesindeydi.⁹⁴⁹

⁹⁴⁴ **Ta Nea Gazetesi**, 2 Ağustos 1974.

⁹⁴⁵ **Milliyet Gazetesi**, 3 Ağustos 1974.

⁹⁴⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 3 Ağustos 1974.

⁹⁴⁷ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer

⁹⁴⁸ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹⁴⁹ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

Yunan başbakanı Karamanlis tek derdinin Yunanistan olduğunu söylüyordu ve şöyle demektedir:

“Biz sekiz gün içinde sekiz ayda gerçekleştirilebilecek işleri yapmayı başardık. Şu anda da bütün derdimiz ve sorunumuz Yunanistan’ı demokrasiye kavuşturmak için atılımlar yapmak. Yalnız biliyorsunuz bir ülkede diktatörlükten demokrasiye geçmek çok güçtür. Bütün güçlüklerle rağmen demokrasinin doğusu Yunanistan’da ıstıraplı olacaktır. Bunun da sebebi hükümetimin hem halkımızın hem de ordumuzun tam bir güvenliğini kazanmış olmasındandır.”⁹⁵⁰

Yunan basınında 1800 kadın ve çocuk tutsağın Türklerin elinde tutulduğu ve durumlarının meçhul olduğu haberleri yapıyordu. BM Barış Gücü sözcüsünün önceki gece bildirdiği üzere Türkler tarafından tutsak alınan Kıbrıslı Rumların Girne yakınlarında Kıbrıs’ın kuzeyine nakledildiği söylenmektedir. Fransız haber ajansına ait bir haberinin kaynak olarak kullanıldığı Ta Nea gazetesinde, Girne’de sayısı 1800 civarında yaşayan Rum’un zorla kamyonlar ve arabalara bildirilerek bilinmeyen bir yöne nakledildiği yazılıydı. Buna göre; güne kadar alıkonulan Rumlar BM güçleri himayesi altında, Girne’nin doğusundaki ünlü Bellapais Manastırı’nda bulunmaktaydı. Ancak dün, Türkler tarafından teslim alındılar. Ne BM güçleri ne de Kızılhaç temsilcileri transfer edilen yeri bilmektedir. Buna karşın Türkler tarafından tutuklanan Girne’deki Trimithi (Edremit) köyünün kadınları ve çocukları serbest bırakılmıştı. Habere göre Lefkoşa’ya varan bu kişiler dört günde yaşananları anlatmışlardı; İlk direnişte bulunan köylerden birisi olarak yazılan Trimithi köyünde 5 Rum genç erkeğin toplatılıp köyün nehrine götürülüp öldürüldüğü belirtilmişti. Devamında ise erkek ve kadınların ayrıştırılarak toplatılıp, evleri yağmalandığı ve kadınlar tecavüze uğradığı yazılıydı.⁹⁵¹

Türk askerlerinin “işgalci” olarak ilan edildiği haberlerde TSK askerlerinin ateş anlaşmasını ihlal ederek Girne’nin kıyılarına hâkim olan tepelere saldırıda bulunma çabası içinde oldukları ileri sürülmüştür. Ta Nea’ya göre Kıbrıs’ın kuzeyindeki Türk eylemleri BM’nin Rum ve Türk güçleri arasındaki tarafsız bölge yaratma çabalarını boşa çıkarmaktaydı. Yaklaşık 20 zırhlı araçla birlikte Türk piyadelerinin şiddetli çatışmanın yaşandığı Lapta’nın güneyinde kalan Agridaki (Alemdağ) köyü doğru ilerlemekteydi.

Klerides ve Denктаş, BM Güçleri Yetkilisi Tsiant ile görüşmüştü. Görüşmede Ateşkes anlaşmasına riayet edilmesi ve kontrol noktalarında Barış Gücü askerlerinin hareketlerinin kolaylaştırılması konuları hakkında görüşülmüştü. Ayrıca Tsiant, Türk ve Rum askeri liderlere çatışmaların sonlanması adına görüşmelere davet eden bir mektup göndermişti. Associated Press tarafından Yunan ve Türk subayların ateşkes kararı ve uluslararası örgütün gözetimi altında olacak güvenlik bölgelerinin belirlenmesi için İngiliz subaylarıyla ve BM temsilcileriyle

⁹⁵⁰ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

⁹⁵¹ **Ta Nea Gazetesi**, 3 Ağustos 1974. Bkz. Ek-74.

dört saatlik bir görüşme yaptıkları aktarılmıştı. Öte yandan Lefkoşa’da bulunan Nikos Sampson bir barda gazetecilerle görüşerek gayri resmî açıklamada bulunarak Makarios’un Ada’ya dönmesi halinde, Kıbrıs’ta iç savaş olacağını söylemişti.⁹⁵²

4 Ağustos:

Atina’da sular henüz durulmamıştı. Cuntacılar, Türkiye’nin ateşkesi ihlal ettiğini söyleyerek Cenevre anlaşmasının geçersiz sayılması için hükûmete baskı yapıyordu. Yunan gazetelere brifing vererek ilerleyen günlerde ateşkes ihlallerinin Cenevre toplantısının kaderini çizeceği bildirilmiş ve ateşkes hattının da konferanstan önce mutlaka çizilmesi gerektiği söylenmişti. Dışişleri Bakanı Mavros “*Cenevre’de ikinci safha, birincinin devamıdır. Türkiye’nin sürekli olarak anlaşmayı ihlal etmesi halinde Cenevre’ye nasıl gidebilirim? Eski yöneticiler Türk çıkarmasına yol açan beceriksizliklerini saklamak istiyorlar*” şeklinde konuşmuştu. Önceki gün Başbakan Karamanlis, Dışişleri Bakanı Mavros, Genelkurmay Başkanı Bonanos, Hava-Kara ve Deniz Kuvvetleri Komutanları Atina’da toplanarak Kıbrıs’taki genel durumu gözden geçirmişlerdi. Toplantıdan sonra Yunan yetkililer, Türk Ordusu’nun ateşkes ihlali yaptıkları ve ilerleme kaydettikleri gerekçesiyle BM ve AET Bakanlar Konseyi’nden Ankara’nın uyarılması isteğinde bulunmuşlardı.⁹⁵³ Bu günlerde Karamanlis Yunanistan’ın iç meseleleriyle uğraşmaktaydı. Karamanlis’in kendi içinde bölünmüş haldeki orduyla, Kıbrıs’ın masada satıldığını düşünen Yunan albaylarla, yedi yıldır devlet mekanizmasının değiştirilmesiyle, eski politikacılarla ve kralcılarla uğraşmaktaydı. Böylesine bir ortamda Karamanlis’in önceliği Türkiye ile bir anlaşmaya varabilmektir.⁹⁵⁴

Atina’da Yunanistan’ın 8 Ağustos’ta Cenevre’de başlayacak olan ikinci Kıbrıs görüşmelerinin bu kez “başka türlü” geçmesini sağlamak üzere, toplantı tarihini erteleyecek bazı girişimlere başlayacağı haberi dolaşmaya başlamıştı. Buna karşın Atina’nın ikinci görüşmeleri geri bıraktırma gayreti belirlediği sırada Mavros bir demeç vererek, Türkiye ile ilişkilerin yumuşama döneminde olduğunu söylemişti. Ayrıca Türk basınında Yunan Cuntası şefinin CIA ajanı olduğu iddia edilmekteydi. Hürriyet gazetesinde New York Times’den alınan bir habere yer verilerek Ioannidis’in Amerikan Haber Alma Teşkilatı’nın bir numaralı adamı olduğu yazılmaktaydı. Haberde 1952 yılından beri Amerikan teşkilatının Yunanistan’da faaliyetini hızlandırdığı yazılıyken, 60 kadar Yunan siyasetçiye maaş verdiği belirtilmişti.⁹⁵⁵

---

⁹⁵² a.g.g.

⁹⁵³ Milliyet Gazetesi, 4 Ağustos 1974.

⁹⁵⁴ a.g.g.

⁹⁵⁵ Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1974.

Rumların Türk askerlerine pusu kurduğu ve ateşkesin Rumlar tarafından ihlal edildiği beyanatını veren Denктаş Ankara'da Ecevit ve Güneş tarafından karşılandıktan sonra Ada'ya verilecek statü konusunda Türk görüşünü hazırlamak üzere hükümetle görüşmüştü. Gazetecilerin sorularını cevaplayan Denктаş, Türkiye'ye gelmesinin esas amacını Cenevre Konferansı hakkında Türk Hükümeti ile temas kurmak olduğunu belirtmişti. Denктаş, basın toplantısında yedi yıldır Klerides ile mahalli otonomi konusunda görüştiklerini, ancak şimdi onların yıldırım programı denilen bir programla kendilerini yok etmeye hazırladıklarını açıklamıştı. Bu programa göre üç saatte Kıbrıslı Türkleri yok edecek tarzda mevziler hazırlanmıştı ve Türk topluluklarının çevreleri sarılmıştı. Buna karşın Ada'da çok şey değişmişti ve artık Türkler bir federal sistem arzusundaydı.⁹⁵⁶

Ecevit, BBC'ye bir röportaj vererek ikinci konferansa gidecek Türk tarafının politikasını, dünya kamuoyuna şöyle duyuruyordu:

“Kıbrıs'ın anayasal düzeni Sampson'un iktidara getiren darbeden önce de ihlal edilmişti. Kıbrıs'taki yeni statü konusunda çeşitli alternatifler bulunabilir fakat biz bu safhada alternatif şekillerinin ya da tercihlerimizin adını koymak istemiyoruz... Türk yönetimi ve Rum yönetimi iki muhtar yönetim varlığı resmen kabul edilmeli ve konferansta Kıbrıs her iki yönetimin temsilcileri tarafından da temsil edilmeli.”⁹⁵⁷

Rauf Denктаş, Klerides'e bir muhtıra vererek rehine Türklerin serbest bırakılmasını, Türk köyleri etrafındaki muhasaranın kaldırılmasını istediğini, aksi takdirde Barış Gücü'nün yer alacağı iki toplum arasındaki tampon bölge meselesinin gerçekleşmeyeceğini söylediğini açıklıyordu. Denктаş basına Ada'da Türklerin bir bölgede toplanması görüşünü savunduğunu söylüyordu. Bu arada Rumlar tarafından esir tutulan 1750 Türk stattan okullara nakledilmişti.⁹⁵⁸

Yunan basınından To Vima gazetesi, “Silahlı Kuvvetler liderleri Kıbrıs'ın ve Yunanistan'ın askeri durumu hakkında görüştü” başlığıyla Yunanistan'ın Cenevre Konferansı'na katılmasının bir muamma olduğunu yazmaktaydı. Haberde Yunanistan'daki mevcut askeri durumun araştırıldığı ve Atina'da gerçekleştirilen toplantıda bu durumun araştırıldığı söylenmekteydi. Önceki gün yapılan toplantıya Başbakan Karamanlis, Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Mavros, Milli Savunma Bakanı Averof, Silahlı Kuvvetler Genelkurmayı Bonanos, Korgeneral Galatsanos, Deniz Kuvvetleri Tümamirali Arapakis ve Hava Kuvvetleri Komutanı Papanikolaou katılmıştı. Yunan yetkililer Cenevre'deki konferansa Dışişleri bakanı Mavros liderliğindeki Yunan delegelerin katılmasına kesin gözüyle bakılmaması gerektiğini söylüyordu ve I. Cenevre Konferansı'nda alınan mütareke kararının Türk tarafınca uygulanması, Türk askerlerinin çıkarma yapmayacağı ve 30 Temmuz'daki

⁹⁵⁶ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁵⁷ a.g.g.

⁹⁵⁸ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

yerlerine geri çekilmesi şartıyla ikinci konferansa katılabileceklerini belirtiyorlardı. Nikos Sampson Türk çıkarması esnasında Yunanistan'ın Kıbrıs'a yardımda bulunmamasından ötürü “Yunanistan'dan tiksiniyorum” diyordu.⁹⁵⁹

Kıbrıs'tan Yunanistan'a gelen Kıbrıslı Rumların ve yabancı turistlerin anlattıklarına yer verilen gazetede Türk çıkarması esnasında otel ve hastanelerdeki sivil halka karşı bombardıman yapıldığı iddia edilmekteydi. Kıbrıslı Rumlar açıklamalarında Yunanistan'dan Kıbrıs'a hava desteği beklediklerini, ancak bu ihtimalin olmadığından gerçekleşmediğinin kendilerine aktarıldığını söylemekteydi. Spiros Liatsias isimli bir denizci, Limasol'da Türklere karşı bir sokak çatışmasına katıldığını ve bir Türk askerinin makinalı ağır silahla kendilerini avladığını söylerken, Theodora Klerides isimli bir bayan anılarını şöyle anlatmaktaydı:

“Sabah Lefkoşa'da bir evdeydik. İlk bombalar çevremize düşüp her şeyi havaya uçuyordu. Hepimiz panik halinde evin bodrumuna koşup ölümü bekledik. Akşam saatlerinde bombardıman bir süreliğine kesilince bir fırsat bulduk ve milis muhafızlarının yardımıyla Lefkoşa'daki bir hastaneye geçtik. Hastanede de bombardımanla bizi avlıyorlardı. Sürekli olarak bodrum katında saklanıyorduk. Bütün gece hepimiz uykusuz ayaktaydık. Hastane yaralılarla doluydu.”⁹⁶⁰

BM sözcüsü Hilton Otelinde bir açıklama yaparak Rum Milli Muhafız Güçleri ve Türk askerleri arasında güvenlik bölgesi hususunda görüşmelerin olduğunu açıklamıştı ve bu görüşmelerin merkezinde Lefkoşa bulunmaktaydı. Yunan gazetesine göre Girne'deki Dome Otelinde bulunan 475 tutsağı Kıbrıslı Rumlar oluşturmaktaydı ve bunların arasında Yunan vatandaşı yoktu. Ayrıca gazete, Lefke ve Mağusa'daki çeşitli Türk bölgelerine BM Barış Gücü desteğiyle yardım sağlandığını yazmaktaydı.⁹⁶¹

5 Ağustos:

Kıbrıs'tan haberler paylaşan Milliyet gazetesi “Lefkoşa'da Türk mevzilerine Rum askerleri ateş açtı” başlığıyla ateşkes anlaşmasının Rum-Yunan güçlerince çiğnendiği ve Mağusa, Leymosun, Baf, Geçitkale ve öteki Türk bölgelerinde Türklere karşı yok etme hareketi sürdürüldüğü iddiasında bulunmaktaydı. Bu arada Kızılay'ın İngiliz üslerine indirilen 9 ton yiyecek ve 1 ton ilaç yardımı ise sadece Girne, Bellapais ve Karmi'deki Rumlar'a ulaşmıştı. Türkler ise bu yardımdan henüz faydalanamamıştı. Türk bölgelerinde Rumlar, yağma ettikleri evleri daha sonra ateşe vermekteydi ve BM Barış Gücü askerlerinin elbise ve şapkalarını ile mücahitlerin üniforma ve şapkalarını giyip, Türk bayrağı taşıyarak Türk bölgelerine sızmaya çalışıldığı haberleri yapılmaktaydı.⁹⁶²

⁹⁵⁹ To Vima Gazetesi, 4 Ağustos 1974.

⁹⁶⁰ a.g.g.

⁹⁶¹ Aynı yer.

⁹⁶² Milliyet Gazetesi, 5 Ağustos 1974.

Milliyet gazetesi, Lefkoşa'da bir otelin barında gazetecilerle görüşme yapan Sampson'un haberine de yer vermiştir. Habere göre; Sampson, Klerides'i desteklemekte ve Makarios'un Ada'ya dönmesi halinde iç savaş çıkabilir. Kıbrıslı Rumların %60 ise Makarios'u istememektedir. Sampson, darbeyi yapan subayların çoğunun Türklere karşı yapılan çatışmalarda öldüğünü ileri sürmüştü.⁹⁶³

Hürriyet gazetesi de "Barış Gücü Türkiye'ye karşı silahlandırıldı" başlığıyla İngiltere'nin BM Kuvveti emrine 12 Phantom (Akrotiri üssüne) ile çok sayıda zırhlı araç ve asker verdiği, Lefkoşa Havaalanına yürünmesi halinde Barış Gücü askerine ateş açma emri verildiği haberlerini vermekteydi. Türkiye ise bu gelişmeler üzerine kendilerine hiçbir bilginin aktarılmadığını, gerekli incelemelerin yapıldığını ve gerekenin derhal yapılacağını söylemiştir. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in sözcüsü bir basın toplantısında "Güvenlik Konseyince kabul edilen bir karar gereğince, Lefkoşa Havaalanı'nın her ne pahasına olsun korunması, Türk askeri birliklerinin alanı ele geçirme teşebbüsüne çarelere başvurarak mani olunması" yolunda Kıbrıs'taki BM Barış Gücü Komutanlığı'na kesin emir verildiğini açıklamasının ardından gözlemciler İngiltere'nin Barış Gücü'nü bahane ederek Ada'ya yığınak yaptığını ileri sürmüştü. Buna karşın Waldheim'in sözcüsü konuşmasına "Alınan kararlarda Türk Hükûmeti'nin de iştiraki olduğundan, BM Barış Gücü Kuvvetleriyle Ada'daki Türk gücü arasında bir silahlı çatışma, hâlihazırda bahis konusu değildir" açıklamasını ekliyordu. BU olaylar gerçekleşirken Ankara'ya gelen Denktaş, Ecevit ile görüşmeler gerçekleştiriyordu ve bütün konuları enine boyuna ve derinliğine görüşüyordu.⁹⁶⁴

Ankara'da Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta Türk birliklerinin ateşkesi ihlal ettiklerini öne sürerek Cenevre görüşmelerine katılmayabileceklerini söylemesi üzerine "Yunanistan'ın endişe etmesi için hiçbir sebep yoktur" demiş, ateşkesin Türk birliklerince ihlal edildiği haberlerini yalanlayarak "Birliklerimiz bugüne kadar ateşkesi ihlâl etmiş değildir. Kendisine ateş açıldığı zaman karşılık vermiştir" söyleminde bulunmuştu.⁹⁶⁵

Bu esnada Atina'da hükûmet ve askeri yetkililer toplanmıştı. "Kıbrıs'ta ve Yunanistan'daki askeri durumun hakkında Silahlı Kuvvetler liderleri görüştü" başlığı atılan To Vima'da Yunanistan'daki askeri durumun araştırıldığı ve Atina'da gerçekleştirilen toplantıya bunun konu edildiği söylenmekteydi. Cenevre Konferansı'na Yunanistan'ın katılacağıyla ilgili şüphenin mevcut olduğunu belirten gazete, 8 Ağustos Perşembe günü başlayacak olan Kıbrıs

---

⁹⁶³ a.g.g.

⁹⁶⁴ Hürriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1974.

⁹⁶⁵ a.g.g.

görüşmelerine Dışişleri Bakanlığı liderliğindeki Yunan yetkililerin katılacağına kesin gözüyle bakılmaması gerektiğini belirtmişti. Yunan yetkililer, I. Cenevre Konferansı'nda alınan mütareke kararının Türk tarafının uygulanması, Türk askerlerinin çıkarma yapmayacağı ve 30 Temmuz'daki yerlerine geri çekilmesini kabulü halinde Cenevre'deki ikinci konferansa katılacaklarını söylüyordu.⁹⁶⁶

To Vima “*Bombalar her şeyi havaya uçurdu*” başlığıyla Kıbrıs'tan dönen turistlerin anlattıklarına yer vermekteydi. Yunanistan'a gelen Kıbrıslı Rumların ve turistiklerin anlattıklarına yer veren haberde gelen yolcular arasında Kıbrıs'ın eski Dışişleri Bakanı Kiprianou'nun ve Sampson'un eşinin de bulunduğu belirtiliyordu. Habere göre Türk çıkarması esnasında Lefkoşa'da bulunan Mairi Kazali isimli bir Rum, muhabirlere oteller ve hastanelerdeki sivil halka karşı bombardıman yapıldığını söylüyordu. Kazali, Kıbrıslı Rumların Yunanistan'dan hava desteği beklediklerini, lâkin Yunanistan'dan Kıbrıs'a hava desteği ihtimalinin olmadığı için gerçekleşmediği söylendiğini belirtmişti. Spiros Liatsias isimli bir denizci, Limasol'da Türklere karşı bir sokak çatışmasına katıldığını ve bir Türk askerinin makineli tüfekle kendilerini avladığını anlatmaktaydı. Theodora Kleridis isimli bir bayan yaşadıklarını Yunan kamuoyuna şöyle anlatmaktaydı:

“Sabah Lefkoşa'da bir evdeydik. İlk bombalar çevremize düşüp her şeyi havaya uçuruyordu. Hepimiz panik halinde evin bodrumuna koşup ölümü bekledik. Akşam saatlerinde bombardıman bir süreliğine kesilince bir fırsat bularak Milis Muhafızları'nın yardımıyla Lefkoşa'daki bir hastaneye geçtik. Hastanede de bombardımanla bizi avlıyorlardı. Sürekli olarak bodrum katında saklanıyorduk. Bütün gece hepimiz yuksuz ayaktaydık. Hastane yarlılarla doluydu.”

Rum Milli Muhafız Güçleri ve Türk askerleri arasında güvenlik bölgesi hususunda görüşmeler gerçekleşmekteydi ve görüşmelerin merkezinde Lefkoşa bulunmaktaydı. BM, Cenevre Konferansı'nda alınan karar gereği küçük köylerde ve çeşitli bölgelerdeki kuşatılmış Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler için alınan önlemleri araştırmaktadır. To Vima'da Girne'deki Dom Oteli'nde BM gözetiminde 475 Kıbrıslı Rum'un olduğu ve bunların arasında Yunan vatandaşının olmadığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Lefke ve Mağusa'daki çeşitli Türk bölgelerine BM Barış Gücü desteğiyle yardımlar sağlandığı söylenmiştir ve Denktaş ve Klerides arasında tutsaklar ile Girne'deki gözetim altında bulunan Rumların değişikliği üzerine görüşmelerin gerçekleştiği belirtilmektedir. Bu arada Denktaş'ın otonomi değil tam federasyon istediği bilgisi paylaşılmaktaydı.⁹⁶⁷

Barış görüşmelerinin ikinci safhasına yaklaşıldıkça Ecevit ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros “*Ateşkes anlaşmasının şartları yerine getirilmediği takdirde ülkelerin Cenevre*

⁹⁶⁶ To Vima Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁶⁷ Milliyet, Aynı yer.

görüşmelerine katılmayacağını” bildirirken, Kıbrıs’ta her iki toplumun liderleri yapılacak olan ikinci konferanstan evvel ateşkesin uygulanması gayesindeydi; Denktaş Ankara’da, Klerides Atina’da görüşmeler yapmaktaydı. Denktaş, Ankara’da Ecevit, Erbakan Güneş ve Işıkl’la görüşürken, Klerides de Atina’da Karamanlis ve Mavros’la görüşerek Cenevre’de izlenecek politikayı saptamaya çalışıyorlardı. Yunan Hükûmeti görüşmelere katılmak için Türk Birlikleri’nin 30 Temmuz’daki hatlara geri çekilme talebini şart koşuyordu ve bu talebini Lefkoşa ateşkes hattı görüşmelerinde tekrarlamıştı. Lefkoşa Havaalanı yakınlarındaki BM Barış Gücü karargâhında gerçekleştirilen ateşkes hattı görüşmelerinde ilk günden itibaren çeşitli anlaşmazlıklar çıkmıştı.⁹⁶⁸

Hem Yunanistan hem de Türkiye, Cenevre görüşmeleri için diplomatik çalışmalar için durmadan hazırlıklar yaparken, iki ülkenin askeri güçleri de olası dış saldırılara karşı hazır konumdaydı. Atina’da Başbakan Karamanlis, Dışişleri Bakanı Mavros, Milli Savunma Bakanı Averos, Yunan Silahlı Kuvvetler Komutanı Bonanos, Kara-Hava ve Deniz Kuvvet komutanları Galatsanos, Arapakis ve Papanikolaou görüşme düzenlemişti. Klerides acilen gününbirlik Atina’ya gelerek Karamanlis ve hükûmet yetkilileriyle görüşmüştü. Yunanistan, Türkiye’den garanti isteyerek, Kıbrıs’ta Türklerin Cenevre’den sonra aldıkları yerlerden çıkması gerektiğini açıklarken; Yunan Genelkurmay Başkanı Bonanos “*Yunanistan ordusunun bir dış saldırıya karşı mukabele görevini yerine getirmeye muktedir olduğunu ve orduyu birlik beraberliğe davet ettiğini*” söylemişti. Yunanistan’dan gelebilecek bir taarruz ihtimaline karşı tedbir alan Türk Hava Kuvvetleri de, bütün güçlerini hazır konumunda tutuyordu. Ayrıca Kıbrıs Harekâtı sırasında Libya, Türkiye’ye büyük bir yakınlık göstermişti. Öte yandan Cenevre görüşmelerinin ikinci safhasının zamanında açılabilmesi için uluslararası diplomatik çabalar had safhadaydı. ABD ve Rusya, Ankara-Atina ve Lefkoşa’nın görüş ayrılıklarını ortadan kaldırma çabasına girişmişti. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger hususi olarak Ankara, Lefkoşa ve Atina’ya Arthur Hartman’ı arabuluculuk çalışmaları ve Cenevre görüşmelerinin devam ettirilmesi için göndermişti. Yunanistan, Kıbrıs sorununu bir an çözümlenmeyi istemekte ve ikinci safhada hem federasyon hem de üniter devlet olarak nitelendirilecek bir formül arayışındaydı. Yunanistan’da ise halk, bir an evvel seferberliğin kalkmasını istiyordu. Yunan kamuoyu Kıbrıs’taki gelişmelerden ziyade kendi iç gelişmelerini takip etmeye başlamıştı.⁹⁶⁹

Makarios, Türklerin “*Ada’dan hemen çıkacağını sananlar yanılıyor*” yorumunda bulunuyordu. Makarios, Kıbrıs’ın hâlen meşru Cumhurbaşkanı olduğu beyanında bulunuyordu. Basın toplantılarında gerek Ada’ya gerekse Ada halkına karşı görevini yerine getirdiği

⁹⁶⁸ a.g.g.

⁹⁶⁹ Ta Nea Gazetesi, 5 Ağustos 1974; Milliyet, Aynı yer.

açıklamalarında bulunan Makarios, “*Ada’nın hem Türk hem de Yunanların işgali altında olduğu için Kıbrıs’a geri dönmeyi düşünmüyorum*” şeklinde konuşuyordu. Makarios’un hem Türk askerini hem de Yunan askerini işgaldi görmesi kadar normal bir şey yoktu. Çünkü kendisine yapılan darbe Yunan merkezliydi. Türk askeri ise kendisinin kurmaya çalıştığı düzeni alt üst etmişti.⁹⁷⁰

Yunan gazetesi Ta Nea, Kıbrıslı Rumların toplu yer değiştirme esnasında Türk askerlerinin sivillere karşı saldırıda bulunduğu haberlerini yazmıştı. Haberde Dom Oteli’nden Bellapais Manastırı’na iltica eden Girne’deki Karmi ve Trimithi köyleri sakinlerinin Türk askerlerince sürgün edildiği söylenmektedir. Buna göre; kadınlar ve çocukların Rum tarafına dönüşleri sağlanmış olsa da erkekler bilinmeyen bir yere rehin alınarak götürülmüşlerdi. Yunan basınında, Türk askerlerinin acımasızca sivilleri öldürdükleri, Rumların evlerini ve eşyalarını yağmalayarak köy nüfusunu uzaklaştırdığı şeklinde haberler yer almaktaydı. Diğer yandan Klerides pek çok ülkenin hükûmetine ve uluslararası örgüte Türkiye’ye 1949 Cenevre Sözleşmesi ile İnsan Hakları temellerine saygı göstermesi için baskı yapması istediğini belirten mesajlar göndermişti. Ecevit, Kıbrıs’taki durum için “*Türk askeri piknik yapmıyor, yaşayabilen bir çözüm bulunduğu, askeri seferimiz sona erecek*” sözlerini kamuoyuyla paylaşıyordu.⁹⁷¹

6 Ağustos:

Türk Milli Savunma Bakanı Işık, Türkiye’nin Kıbrıs sorununu Yunanistan ile “işbirliğini kolaylaştırıcı” bir şekilde çözmek istediğini söylüyordu. Bakan Işık, Yunanistan’ın Türkiye’nin savunacağı federatif sisteme karşı çıkmasına ilişkin “*Benim bildiğim kadarıyla henüz kimse ortaya bir sistem atmadı, bir itiraz da söz konusu olamaz*” yorumunda bulunuyordu. Türk-Yunan ilişkilerine de değinen Işık, “Kıbrıs meselesi olmadan evvel, ihtilâf çıkmadan evvel Türk-Yunan ilişkileri daima kuvvetlenerek geliyordu. Kıbrıs’ta denge bozuldukça, Türk-Yunan ilişkilerinde de denge bozuldu” demişti.⁹⁷²

Türk gazetesi Milliyet’te “*Rumlar kütle halinde tutuklama başladı*” başlığıyla Lefke’de 27 Kıbrıslı Türk’ün tutuklanarak kasabadan alınıp, bilinmeyen bir yere götürüldüğü haberleri yer alıyordu. Aynı bölgenin Gaziveren, Doğancı ve Taşpınar köylerinden 214 mücahit ve genç, Omorfa’da tutuklu bulunmaktaydı. Mağusa 72 mücahit ise Mağusa’daki Rum kapında, Poli’deki 62 mücahit de Poli’deki Rum kontrolü altında bulunan bir binaya hapsedilmişti. Gazetelerde EOKA-B’nin devlet içinde devlet haline geldiği belirtiliyordu. Yaşanan bu

---

⁹⁷⁰ Milliyet, Aynı yer.

⁹⁷¹ Ta Nea, Aynı yer.

⁹⁷² Hürriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1974.

gelişmeler Türkiye’de ve Kıbrıslı Türklerde Rumların ateşkesten yararlanarak genel bir katliam gerçekleştirebileceği korkusu yaratmaktaydı. Kıbrıs harekâtı sırasında alınan tutsakların değiştirilmesi ise Rumların esir listesini Kızılhaç’a vermesinden sonra hafta içinde başlayacaktı. Türk tarafı Rumlar tarafından esir alınanlar arasında sadece 5-6 TSK mensubu olduğu, geri kalanını Kıbrıslı Türklerin oluşturduğu açıklamasında bulunuyordu.⁹⁷³

II. Cenevre Konferansı yaklaşırken Yunanistan ve Türkiye birbirlerini suçlamaya devam ediyordu. Türk Dışişleri Bakanı Güneş, basınla görüşmesinde belgeleri gösterdikten sonra aşağıdaki şekilde bir açıklama yapıyordu:

“Cenevre Konferansı’nın ikinci bölümü Yunan dostlarımız için boykot edilecek bir husus değildi. Karşılıklı anlayış içinde meselelerin çözülmesini arzu ettiğimizden Cenevre’yi kabul ettik. Konferansın yapılmamasından herhalde en zararlı Türkiye çıkmaz... Türk Hükûmeti’nin Cenevre Konferansı’nın ikinci kısmını herhangi bir bahaneyle erteleme niyeti yoktur. Bununla birlikte I. Cenevre Deklarasyonu’nda yer almış hususların uygulanmaması halinde Cenevre Konferansı’nın ikinci bölümünde ne yapacağımızı bilmiyorum. Hükümlerin uygulanmaması halinde ikinci bölüm yersiz olacaktır... 8 Ağustos’ta Cenevre’de yapılacak toplantılardan evvel gerek Yunan dostlarımızın gerekse Kıbrıslı Rumların dünya kamuoyunu yanıltmak ve konferansın havasını zehirlemek için girişmiş oldukları; propagandadır. Türklerin ateşkese riayet etmedikleri ve Ada’daki Rum halka karşı birçok tecviz edilmez hareketlerde bulunduğu riayetleri ortaya atılmaya çalışılmaktadır. Böylece, evvela Cenevre Deklarasyonu’nu bir maddesine indirmek ve diğer maddelerin ihtiva ettiği hükümleri kamuoyundan saklamak istiyorlar.”⁹⁷⁴

Cenevre anlaşmasının Rum-Yunan ikilisi tarafından uygulanmadığını vurgulayan Türk Bakan, Türk topluluklarının Ada’da güvenliğinin sağlanmadığını söylemişti.⁹⁷⁵ Dünya kamuoyuna seslenen Güneş’in Yunanlar için “dost” kelimesini kullanması siyasi bir jestten çok manevra amaçlı olmalıydı. Şayet Kıbrıslı Rumlar için “dost” kelimesinin kullanılmaması dikkatlerden kaçmamalıdır.

Hürriyet gazetesi EOKA-B’cilerin Rum kesimlerinde faaliyete geçmeleri Kıbrıs’ta yeni bir katliam dalgasının yayılması kuşkularını arttırdığını yazıyordu. Limasol’un Evdim köyüne Rumların evleri yağma ettikleri, köyün camiini yıktığı söylenirken, Mersinli ve Piskopou köylerinde ise Rumların Barış Gücü’nün girmesine engel olunduğu bildirilmekteydi. Öte yandan Limasol’a bağlı Aydoğan köyüne saldıran Rumlarla, Türk mücahitler arasında sürekli çatışmaların olduğu, Ovalık isimli bir köyün Rumların eline geçmesiyle yakılıp yakıldığı aktarılmaktaydı.⁹⁷⁶

6 Ağustos günü Ankara’da Cumhurbaşkanı Korutürk başkanlığında MGK toplanarak Cenevre’ye götürülecek Türk tezini görüşecekti. Bu toplantı sonucunda Bakanlar Kurulu toplanacak ve Türk Tezi hükûmet kararı haline gelecekti. Türk tarafına ait tez ile ilgili en güçlü alternatif “coğrafi temele dayanan federasyon” formülüdür. Buna göre formül şöyledir;

⁹⁷³ Milliyet Gazetesi, 6 Ağustos 1974.

⁹⁷⁴ a.g.g.

⁹⁷⁵ Aynı yer.

⁹⁷⁶ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

“Kıbrıs, bağımsız bir devlet olacaktır. Cumhurbaşkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı aynen kalacak, fakat iki toplum ayrı ayrı yönetilecektir. Kıbrıs Türk toplumunun müstakil bir ordusu olacaktır. İki toplumun ayrı icra organları bulunacak ve bunlar federasyon şeklinde üst düzeyde birleşeceklerdir. Rum kesiminde olan Türkler, isterlerse Türk bölgesine yerleşecekler, isterlerse yerlerinde kalacaklardır. Zoraki bir mübadele olmayacak, Rumlara da aynı inkân tanınacaktır”.

Türk tarafı II. Cenevre Konferansı'na giderken harekâtın başarısının yarattığı özgüvenle hazırlanıyordu. Bu özgüveni Ecevit'in sözlerinde bulmak mümkündü. *“Ordumuz mucizeler yarattı. Çıkarmanın başladığı gün BM'nin ateşkes çağrısı yapması ve üç gün içinde bu çağrıya uyma gereğinin ortaya çıkması Kıbrıs harekâtını savaşların en çetini yapmıştır”* sözlerinden Türk tarafının düşünce yapısına ulaşmak mümkündü. Atina'dan Ankara'ya Yunanların Cenevre'ye katılacakları bilgisi geliyordu. Esir alınan Türklere ait listenin Kızılhaç'a verilmesiyle 6 Ağustos sabahından itibaren salıverilecekleri bilgisi İngiltere'ye verilmişti. Buna karşılık Türkiye de müdahale sırasında tutuklananların evlerine geri gelmelerini, sivil ve asker tutukluların serbest bırakılmalarını kabul ettiğini ilgili makamlara bildirmişti. Atina, Cenevre görüşmelerine katılma kararını önceki sabah yapılan “olağanüstü kabine” toplantısında almıştı. Bu karar ABD'nin bazı hususlarda garanti vermesi üzerine alınmıştı. Yine de Mavros, Cenevre izni için şartlı yeşil ışık yakmıştı. Yunanistan'ın Türk askerlerinin ateşkes ihlali ve genişleme yaptığı iddiası ordu içindeki sert albayların baskıları sonucu olmuştu. *“Cunta kalıntıları”* diye nitelenen ve hâlen orduda sınırlı bir güce sahip olan bu genç subaylar Karamanlis'i beyanatlarıyla Yunan kamuoyu önüne atmışlardı. Buna karşın ihtilal söylentilerini yalanlayan Yunan Başbakan Karamanlis *“Ülke tam kontrolüm altında”* açıklaması ihtiyacında bulunmuştu.⁹⁷⁷

Türk tezine karşı Yunanlar ve Rumlar farklı görüştüler. Mavros “Federal devlet sistemini kabul edebiliriz. Ancak buna, Kıbrıslılar karar verebilir” derken, Klerides federasyon sisteminin gerçekleştirilebilir olmadığını, bunun kabul edilemez bir teklif olduğu beyanatında bulunuyordu. Klerides Türk teziyle ilgili *“Toprak esasına göre federal bir devlet mümkün değildi. Çünkü böyle bir sistemde on binlerce insanın göç etmesi gerekecek. Kıbrıslı Türklerinde en az Rumlara kadar topraklarına ve köylerine bağlı olduklarına inanıyorum. İki cemaatin istediği şey güvenlik teminatıdır. Bunu anayasa sağlamalıdır.”* demiştir. Klerides, Türklere kendi bölgelerinde daha geniş muhtariyet verilmesi gerektiği ve bu bölgelerde polis yetkililerinin de Türklere olması gerektiğini savunmuş, ayrıca karma bölgeler kurulmasını önermişti. Bu açıklamalar yapılırken Avrupa İşleri Yardımcısı Hartman, Ecevit ve Denктаş ile görüşüyordu.⁹⁷⁸

⁹⁷⁷ a.g.g.

⁹⁷⁸ Ta Nea Gazetesi, 6 Ağustos 1974; Milliyet, Aynı yer.

Türk basınından Milliyet'in aktardıklarına göre bugünlerde Lefkoşa'da hayat yarı bir şekilde normale dönmüştü. Dükkânların bir kısmı açılmaya başlamıştı. Ancak diğer kasaba ve Türk bölgeleriyle Lefkoşa arasında henüz bir haberleşme sağlanamamıştı. Lefkoşa'ya bağlı Ortaköy, Gönyeli, Kırmı, Ağırdağ ve Fota gibi Türk köylerinde yiyecek sıkıntısı çekilmekteydi. Yine aynı gazete göre Türk kesiminde geceleri karartma devam etmekteydi ve Girne'ye bağlı Karmi köyünde gizlenmiş 10 Rum Milli Muhafızı ve Yunan subaylar gece bölgeye sızarak bir Türk üsteğmeni yalnız yakalayıp üstüne ateş açmış, sonra işkence edip ağaca bağlayarak şehit etmişlerdi. Buna karşılık Türk Birliği ile çatışan Rumlar ve Yunanların bir kısmı vurulmuş bir kısmıysa esir alınmıştı. Beşparmak dağlarındaki Rum direnişi ise kırılmıştı. Lefke'de ise Türk evleri yakılıp yıkılmaktaydı. Milliyet gazetesinde Ada'da yaşanan ilginç bir hadiseden bahsedilmektedir. Malı eline kalan bir Rum, Lefkoşa'daki Lokmacı barikatının önüne bir kamyon dolusu domates getirmiş ve satmak istemiştir. Kıbrıs'ta bir kilo domates normal zamanlarda 3-4 lira arası satılmaktayken Rum satıcı domateslerini toptan 40 kuruşa satmıştı. Associated Press'ten kaynak edinilen bir habere göre ise Türk basını bir Rum'un sözlerini haber etmiştir. Toula Stradiou'nun *"Türkler bize çok iyi davrandılar. İstedığımız takdirde bizi Rum kesimine götürebileceklerini söylediler ancak kocam gelene kadar gitmeyeceğim"*, Bayan Maria Teoselous'un *"Annemle babam yanımdalar. Savaştan korkuyorum. Fakat askerlerden değil. Bize çok iyi davranıyorlar..."* sözleri gazetede yer edinmiştir.⁹⁷⁹

Yunanistan'da, konferansa 48 saat kala, Kıbrıs kriziyle ilgili yeni suçlamalar ortaya çıkıyordu. Amerikan *"Newsweek"* yayını kaynak gösterilerek General Ioannidis ile CIA arasında işbirliği sağlandığı ve darbenin gerçekleştirildiği haberleri yapılıyordu. Ta Nea gazetesine göre Türk işgaline kapı açan 15 Temmuz tarihindeki Makarios'a karşı darbe, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Zigdis de ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'a suçlamalarda bulunmuştu. Bu sırada Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanlığı görevi yapan Mavros, bakanlığında çalışma arkadaşlarıyla sık sık toplanıyordu. Önceki gece Mavros başkanlığında ve Bakan Yardımcısı Mitsiou'nun katılımıyla durum gözden geçirilmiş ve Cenevre'de tartışılacak söz konusu konular araştırılmıştı. Bu araştırmalar ışığında Cenevre'deki Yunan tezi açığa kavuşturulmuştu. Buna göre; Cenevre görüşmelerinin birinci ayağında alınan kararların ve BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması konusu temel alınacaktı ve Türk tarafının mutabakatın bir noktasında sözünü tutmaması halinde, görüşmeler kesilecek ve Yunan delegeler Atina'ya geri dönecekti.⁹⁸⁰

---

⁹⁷⁹ Milliyet, Aynı yer.

⁹⁸⁰ Ta Nea Gazetesi, Aynı yer.

Türk basınında Mavros'un Yunanistan'ın Kıbrıs'ta federal sistemi kabul edebileceği haberleri yer alıyordu. Öte yandan basına Klerides'in hazırlamış olduğu formül basına yansıyor. Hürriyet gazetesi Türk toplumuna kısmi otonomi veren teklifi özetle şöyle yazmaktaydı:

“Birleşik demokratik ve egemen bir Kıbrıs devletinin kurulması, devlet kuruluşlarının şeklinin taraflar arasında kararlaştırılması ve bunun İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin katıldığı beşli konferansta kesin bir sonuca bağlanmasını istiyoruz. Bu tekliflerin dayandığı esas prensip idarecilerin Türkler ve Rumlar tarafından seçilmesidir. Seçimlerde adaylıklarını koyacak olanlar ırkı ve dini ne olursa olsun bütün halkın desteğini kazanmak mecburiyetini hissedeceklerdir. Seçim bölgelerinin tayini Türklere yeterli temsil fırsatı verecek şekilde kararlaştırılmalıdır.

Kıbrıs Anayasası ya doğrudan doğruya, ya da dolayısıyla Kıbrıs halkının tasvibinden geçecektir. Bunun için de bir kurucu meclis meydana getirilecektir. Kıbrıs Türklerine devletin birlik ve egemenliğini etkilemeyecek alanlarda otonomi verilecektir. Türk toplumu birleşik devlet çerçevesinde teminat altına alınmış birtakım hak ve özgürlüklere sahip olacaktır. Bütün cemaat işlerine Türkler bakacak, kültürel sahalarla serbest olacaklar, kendi okullarına sahip bulunacaklar ve bu okullarda kendi dillerinden ve kendileri hazırlayacakları müfredata göre ders yapacaklardır. Türkler kendilerine ait bir aile hukukuna sahip olacaklar, evlenme ve boşanma işlerinde serbest bulunacaklardır. Eğitim, kültür ve diğer sosyal teşekküller ile spor kulüplerine sahip olacaklardır. Resmi temaslarında ve mahkemelerde kendi dillerini konuşacaklar, resmi temsilciler meclisinde yeterli temsil fırsatına sahip bulunacaklardır. Kendi gazetelerini ve diğer yayınları Türkçe olarak çıkaracaklardır. Bir Türk içişleri bakanlığı kurulacak ve bunun başına Türk bakan getirilecektir.”⁹⁸¹

Ta Nea gazetesinde “*Türk mezalimi silahlı insanlara patladı*” başlığı altında Kıbrıslı Rumlar; Ayvalık, Urla ve İzmir’de Küçük Asya felaketini yaşayan Rumlara benzetilmiştir. Gazete “*Türkler aynılar. Tıpkı 50 sene öncesi gibi barbarlar, caniler, suçlular ve çapulcular*” denilmektedir. Devamında Trimithi (Edremit) köyünde yaşayan 53 yaşındaki Hristos Drakos’un açıklamalarına yer verilmiştir. Drakos’un şu sözleri aktarılmıştır:

“Uçakların sesini duyunca ailemi uyandırdım ve Lapta’dan uzaklaşmaya çalıştık. Fakat Türk askerleri tarafından çabucak bulunduk. Kızgın bir halde ellerimizi başımızın üstüne koymamızı istediler. Ailemle birlikte Kostas Kizakou ve tanımadığımız iki yabancıyla idik. Görünen o ki Türklerin ilk tutsakları bizdik. Silahlarını bize karşı tutan Türkler yaklaşıyordu. Ardından, Meryem anacığım, kan gövdeyi götürdü. Silahla taramaya başlayınca ilk yaylım ateşinde kaldım. Ben ve eşim sırt üstü yere düştük. Oğlum Nikos eşimin göğsüne saklanmaya çalıştı. Çocuğumu kucağıma sardım ve ellerimle onu örtmem için yalvarıyordu. Bir inilti duydum ve tanımadığımız iki kişi artık yaşamıyordu... Bir yaylım ateşi de onlara açılmıştı. Eşimi kanlar içinde gördüğümde çıldırılmışım. Yanına koşamadım. Ancak Nikos’u koruyabilirdim. Bir kayanın yanına doğru çocuğumla birlikte süründüm. Mermilerin taşa çarptığı her saniye sonumuzun geldiğini düşündüm. Aniden ellerim kan içinde kaldı. Vuruldum sandım fakat ellerimdeki kan Nikos’un imiş. Ölmek üzereydi. Ateşi kestiler. Nikos yaşıyor umuduyla bir nefes çektim. Gömleği kan içindeydi. Onu öptüm. Annesinden saklayabilmek için çabaladım. Eşim de vurulmuşum. Yanına koştum. Nefes alıyordu. Onu kenara çektim. Yorgos kımıldamıyordu. Bir Türk’ten diz çökerek su istedim. Eşimin hareketsiz yüzünü serinletmek istiyordum. Su vermek yerine, Türk askeri silahla bana vurdu. Sonra bir subay, eşimin öldürülmesi için emir verdi. O an yer yarılrsa da yerin dibine girsem dedim. Biraz sonra beni aldılar... Mezarlarını köyümüzde yapmak istiyorum. Fakat bu kötülük niye oldu?”

Gazetede tasvir edilen buna benzer pek çok hikâye mevcuttur. Ayrıca gazetede BM yetkililerinin açıklamasına dayandırılarak 5 Ağustos gecesinde Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında Mağusa’da üç saat süren çatışma yaşandığı yazılıdır. Tarafların kayıplarının

⁹⁸¹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

olup olmadığı bilinmemektedir. Öte yandan gazetenin diğer haberlerinde İngiliz basınının Türklerin aleyhinde haber yazdıkları, ABD Meclisi'nde Türkiye'ye yaptığı yardımı kesebileceği tartışmalarının yer aldığı işlenmişti.⁹⁸²

7 Ağustos:

Ankara'da Cumhurbaşkanı Korutürk başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu sonrasında Cenevre'de izlenecek politika konusunda Türk görüşü resmi olarak belirlenmişti. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından şu açıklama yapılmıştı:

“MGK, aylık olağan toplantısını yapmış ve bu toplantıda ateşkes anlaşmasından sonra Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler ve Rumlar tarafından yapılan Cenevre anlaşması ihlalleri gözden geçirilmiştir. 8 Ağustos Cuma günü Cenevre'de yapılacak ikinci safha görüşmelerinde izlenecek politika esaslarını ve Kıbrıs'ta Rumlar tarafından esir veya rehine alınan Türklere yapılan işkenceleri, yağma olaylarını, muhasara altındaki Türk köylerinde soydaşlarımıza uygulanan insanlık dışı muameleleri ve bunların acilen bertaraf edilmesi için izlenecek yolları görüşmüştür.”⁹⁸³

Türk Hükûmet Sözcüsü Birgit de bir asın toplantısında Rum esirler hakkında bilgi vermekteydi. Birgit “Kıbrıs'ta yapılan hunharca katliama rağmen Türk Hükûmeti'nin barışçı niyet ve azminin değişmediğini, Dışişleri Bakanı Güneş'in konferansa katılmak üzere hazırlandığı” açıklamalarında bulunuyordu. Birgit toplantıda Türklere yapılan mezalimin yabancı basın tarafından görülmediğini belirtmişti. Öte yandan Adana'daki 385 Rum esirin önümüzdeki günlerde serbest bırakılacağını açıklayan Birgit, bunlardan 79'unun asker olduğunu bildirmişti ve asker esirlerin 4'ü Yunandı. Birgit, toplantının devamında Kıbrıs'ta Türklerin Rum muhafızlar tarafından göçe zorlandığı savında bulunmuştu. Ağrotur üs bölgesine köylerden 6200 geçmiştir. Düzkaya, Evdim, Gökağaç, Ayduman, Yalova ve Limasol, Gönendere'ye 4 bin kişi göç vermişti. Kuru Manastır, Cihangir, Yeniceköy, Beyköy, Serdarlı ve Görneç köyleri de Gönendere'ye gitmişti. Baf'ın Aydoğan köyüne 3 bin kişi sığınmıştı. Bunlar; Susuz, Esentepe ve Yakacık'tan gelmiştir. Mağusa'da 3500 kişi sığınmıştır. Sur içinde 12 bin Türk bulunmaktaydı. 916 kişi Larnaka'ya, 480 kişi de Lefke'ye sığınmıştı. Özetle göçe zorlanan köylerin sayısı 60 olarak belirtilmekteydi. Birgit, toplam baskı altında bulunan Türklerin sayısının 83 bin 57 olduğunu söyleminde bulunmuştu.⁹⁸⁴

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği bir açıklama yaparak “Ateşkestten sonra Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmelerin Cenevre Antlaşması ihlallerinin” görüşüldüğü bilgisini kamuoyuyla paylaşıyordu. Başbakan Ecevit de açıklamalarında Yunanistan'ın ikinci Cenevre Konferansı arifesinde Kıbrıs'ta Rumların yarattığı hareketleri ve ateşkes ihlallerini bahane

⁹⁸² a.g.g.

⁹⁸³ Milliyet Gazetesi, 7 Ağustos 1974.

⁹⁸⁴ a.g.g.

ederek, dünya kamuoyunda sempati toplamaya çalıştığını öne sürüyordu. Öte yandan Türk basında Yunan armatör Onassis'in ve diğer milyarder Yunan zenginlerinin dünya basınına para yedirdiği ve bu sebepten ötürü Kıbrıs meselesinde ağız değiştirdiği yorumunu yapıyordu. Haberlerde dünya basının Cenevre'deki sonucun ilk olarak Türk başarısı olarak görüldüğü, fakat Yunanların parayı göstermesiyle bir gün içinde Türk düşmanı kesildiği denmekteydi.⁹⁸⁵

Yunanistan'ın BM Daimi Temsilcisi BM Genel Sekreteri Walheim'e bir mektup göndererek Türkiye'yi "*Rumları yerinden kovmakla*" suçlamıştı. Yunanistan'ın bu hareketine karşılık verme amacıyla Türkiye BM Daimi Temsilci Olcay da Yunan askerlerle Rum muhafızların Türklere işlemeye devam ettikleri zulüm, işkence ve cinayetler saymakla bitirilemeyecek seviyeye gelmiştir. 1700 Türk hâlen Limasol'da rehine tutulmaktaydı. 700 Türk de Larnaka da aynı durumdaydı. Lefke'de ihtiyar bir erkek ve üç de kadının bulunduğu 7 kişi hunharca öldürülmüştü ve Türk yetkililerce "*Limasol'da Rum muhafızlarının ve Yunan askerlerinin yağma, ırza geçme ve tahrip olayları had safhadadır*" şeklinde bir mektup gönderilmişti.⁹⁸⁶

Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler üzerine Milliyet gazetesinde "*Girne'de Rumların saldırısı püskürtüldü*" başlığında denizden ve havadan takviye alan Rumların gece yarısı başladıkları saldırının püskürtüldüğü ve ateşkesin sağlandığı haberi yer ayrılmıştı. Haberin ayrıntılarında 5-6 Ağustos gecesini Rumların Girne batısında ateşkesi ihlal ettikleri ve taarruzlarının püskürtüldüğü söylenmekteydi. Bu olayların paralelinde Mağusa'da da çarpışmaların olduğu yazılmaktaydı. Şiddetli çarpışmaların sonucunda BM yetkilisi durumun çok vahim olduğunu bildirmiş her iki tarafı da itidal çağrısında bulunmuştu.⁹⁸⁷ Gelişmeler üzerine Hürriyet gazetesi özetle aşağıdakileri yazmıştı:

*"Kıbrıs'ta huzuru sağlamak üzere çaba gösteren Kahraman Mehmetçimizin elinde bulunan Girne'nin batısındaki Lapta ve Karava bölgelerine taarruz eden Rum çapulcular ve Yunan subaylar dün şiddetli bir çatışma sonunda püskürtülmüşlerdi. Rumların ateşkesi kanlı bir şekilde ihlal etmeleri ve sabah 7'den öğleye kadar şiddetli çatışmanın devam etmesi üzerine Türk Barış Gücü Komutanlığı kontrolümüzdeki bütün bölgelerde sıkı tedbirler alınmış ve temizliği arttırmıştır."*⁹⁸⁸

Dome Otel'de tutulan kişiler hakkında Hürriyet gazetesi aşağıdaki haberi sunmuştu:

"Kıbrıs'taki BM Barış Gücü sorumlularından hâlen Ada'da ateşkes hattının tespit çalışmalarına da katılan Binbaşı Peter Gill, İngiliz ailelerini ziyaret etmek üzere Girne'ye gelen İngiliz Yüksek Komiserliği Başkâtibi Long'u Dome Oteli'nde ziyaret etmiş ve kendisine 'Rum ve İngiliz basınında Dome Otel'deki tutuklu Rumlara zulüm ve işkence yapıldığı, yiyecek ve su verilmediği, hatta Kızılhaç'ın kendilerine getirdiği yiyecek maddelerine Türklerin el koyduğu gibi çirkin ve asılsız haberler yayınlanmaktadır. Bunlar

⁹⁸⁵ Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1974.

⁹⁸⁶ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁸⁷ a.g.g.

⁹⁸⁸ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer

*derhal tekzip edilsin. Bu tehzibi İngiliz basınında isterim. Bunu bütün dünya bilmelidir. Böyle yalanlara tahammülüm yoktur. Bu bir rezalettir' demiştir.*⁹⁸⁹

Türk basını Atina tarafından Türk Ordusu'nun ateşkes hattına geri çekilmesi isteneceği düşüncesindeydi. Yunan tarafı için Cenevre'de Kıbrıs Anayasası ile ilgili konulara girilmeden önce ilk anlaşmadan kalan ve hâlâ uygulanmayan maddelerin ele alınması şarttı ve bunların başında önce ateşkes hattının tamamen çizilmesi, Türk ordusunun ilk anlaşmanın imzalandığı 30 Temmuz hattına geri çekilmesi ve tampon bölgenin genişliğinin tespiti gelmektedir. Dışişleri bakanları seviyesindeki üç günlük görüşmeden sonra Denктаş ve Klerides de konferansa katılacaktır. Üçüncü gün sonunda cemaat temsilcileri ve bakanlar ilgili büyükelçilerini bırakıp ülkelerine dönerken “*Anayasal düzen pazarlığı*” teknisyenler tarafından görüşülecektir. Milliyet gazetesi konuyla ilgili hükümetin Cenevre'ye gidilmemesi ve daha sert bir tutuma girilmesi yolundaki telkinlere Karamanlis'in direndiği yorumunu paylaşmaktaydı. Yine aynı gazetede Türk teziyle ilgili CHP Milletvekili Haluk Ülman'ın sözlerine şu şekilde yer verilmiştir: “*Kıbrıs bağımsız bir devlet olarak kalacaktır. Ama bu bağımsız devletin içinde ayrı ve tamamen otonom iki idare bulunacaktır. Bu idare coğrafi temellere dayanacaktır. Yani Türk idaresi Ada'nın bir bölgesinde olacaktır. Rumlar ise geri kalan bölgeyi yönetecektir. Tabii Rum bölgesinde de Türk toplulukları, Türk bölgesinde de Rum toplulukları bulunabilecektir.*” Ülman, Kıbrıs konusunda ABD'nin bu defa gerçekçi bir tutum izlediğini öne sürmüş ve “*Kıbrıs'ın 1960 Anayasası yeterli değildir. Yeni bir sistem bulmak gerekir. ABD de bu gerçeği kabul etmiştir*” demiştir.⁹⁹⁰

Yunan basınına göre Kıbrıs meselesinin barışçıl çözü için Amerikalılar ve Ruslar müdahale kararı almıştır. Ta Nea gazetesi tarafından ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın, Karamanlis'e ABD Dışişleri Bakanı Özel Temsilcisi Hartman aracılığıyla şahsi bir mesaj gönderdiği aktarılmıştır. Öte yandan Sovyet Büyükelçisi de Kıbrıs'ın bağımsızlığının korunması için güçlü Sovyet ilgisini vurgulamak adına Karamanlis'le görüşmüştü. Habere göre Yunan tarafı Cenevre'ye gitme kararını esin olarak almıştır, ancak Yunanların görüşmelere katılıp katılmayacakları netlik kazanmamıştır. Karamanlis-Hartman görüşmelerinin içeriği ise gizli tutulmaktadır. Karamanlis'le görüştüktan sonra Londra'ya geçecek olan Hartman, İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ile görüşme yapacaktır. Yukarıdaki haberlerin yanı sıra Yunan basınında Türk askerlerinin konferans arifesinde Türklerin mütarekeyi ihlal ettiği savı yer alıyordu. Lapta ve Kara köylerinin bombalandığı belirtilen haberlerde Türk askerlerinin havan topu ve top atışlarıyla önceki gece Girne'nin dağlık kesimlerinde ilerledikleri ve Cenevre'de

---

⁹⁸⁹ a.g.g.

⁹⁹⁰ Aynı yer.

imzalanan ateşkes anlaşmasının olduğu günden beri ilk kez en sert şekilde Rum askerleriyle çatıştığı bildirilmektedir. Lapta bölgesinde pek çok Kıbrıslı Rum'un yaralandığı ve hastaneye nakil edildikleri, bölgedeki dağlarda bombardıman sonrası yangın çıktığı ve Karava'nın Türk kontrolüne geçtiği yazmaktadır. Gazetede Ada'nın doğusunda, Mağusa'da, dün yaşanan çatışmalardan sonra gerilim olduğu söylenmektedir. Bununla birlikte Ankara'da Türk yetkili Birgit'in açıklamalarına dayanılarak 385 Kıbrıslı Rum tutsağın birkaç gün içinde Adana yakınlarında bir askeri birliğe götürüleceği bilgisi verilmektedir.⁹⁹¹

3.7. II. Cenevre Konferansı

8 Ağustos:

30 Temmuz'da imzalanan antlaşmayla Ada'da silahların susağı zannediliyordu, fakat gerçek böyle olmamıştı. Milli Muhafız ve EOKA-B elemanlarının Kıbrıs Türk Toplumuna yapacağı saldırıların sonlandırmazken, II. Cenevre Konferansı'nın yapılacağı zamanda Milli Muhafız Ordusu ve EOKA-B örgütü işgal ettikleri yerleri tahliye etmedikleri gibi ellerindeki esirleri de serbest bırakmadılar. Aynı şekilde Yunan ve Rum tarafı Türk askerlerince Rumlara karşı saldırıların gerçekleştiği, Rum sivillere karşı silah kullanıldığı ifadeleriyle Türkiye'nin ateşkes ihlali gerçekleştirdiği iddialarında bulunuyordu. İkinci konferans esnasında Türklerin "*iyi niyetli jesti*" olarak, Limasol ve Larnaka civarında bir miktar köyü boşaltmış olmalarına rağmen, Rum-Yunan kuvvetleri Türk köylerine saldırılarını sürdürüyorlardı.

Görüşmelerde birinci konferansa katılan Türk heyeti aynen muhafaza edilerek, Bern Büyükelçisi Prof. Dr. Suat Bilge, İstanbul Hukuk Fakültesi profesörlerinden Orhan Aldıkaçtı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Prof. Dr. Gündüz Okçün takviye edilmişti. Türk heyetinde ayrıca diplomatlar da bulunmaktaydı: CHP İstanbul Milletvekili Prof. Dr. Haluk Ülman, Sakarya Milletvekili MSP Genel Başkan Yardımcısı İsmail Müftüoğlu, eski Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken, Milletlerarası Güvenlik İşleri Genel Müdürü Ercüment Yavuzalp, Genelkurmay Başkanlığından Tümgeneral Süreyya Yüksel ile Tuğgeneral Kemal Yamak, Kıbrıs ve Yunan Dairesi Başkanı Ecmel Barutçu, Cenevre Daimi Deleveliği Müsteşarı Reşat Arım, Şube Müdürü Onur Öymen, Ömer Akbel, Kurtuluş Taşken, Engin Ansay, Aydemin Arman, Nuri Yıldırım, Nedret Sonuparlak, Ahmet Erozan.⁹⁹²

Cenevre müzakerelerinin ikinci turu 8 Ağustos günü soğuk bir ortamda başladı. Arabulucu rolündeki Callaghan, daha ilk akşamdan konferansın çökmemesini sağladığı için memnundu. Görüşmeler sırasında ABD Dışişleri Bakanı Kissinger vasıtasıyla kendisi ismini

⁹⁹¹ Ta Nea Gazetesi, 7 Ağustos 1974.

⁹⁹² Hürriyet Gazetesi, 8 Ağustos 1974.

alan bir planla öneride bulunulmuştu. Buna göre konferansa ara verilecek, savaş tutsakları serbest bırakılacak, işgal edilen Türk köylerinin boşaltılması konusunda güvence verilecek, Türk Birliklerinin ilerlemesi durdurulacak ve kademeli olarak azaltılacaktı. Bu teklife Türk ve Yunan tarafından olumlu ya da olumsuz bir cevap gelmedi. İkili görüşmeler yapılması ve genişletilmiş toplantının 9 Ağustos'ta tekrar başlaması kararlaştırıldı. O gün Washington'da Başkan Nixon istifa etmiş, Gerald Ford yemin ederek yeni başkan olarak göreve başlamıştı.⁹⁹³

8 Ağustos tarihinde II. Cenevre Konferansı'nın başladığını yazan Milliyet gazetesi Türk Hükûmeti'nin Kıbrıs tezinin saptadığı, buna göre iki ayrı yönetim savlarının olduğunu yazıyordu. Ecevit *“Geçirdiğimiz bunca tecrübelerden sonra, başka türlü bizim Kıbrıslı Türklerini güvenlik altında sayma olanağımız yoktur. Cenevre Antlaşmasındaki bazı hükümlerin bile böyle coğrafi temele dayanan bir idare olmadıkça yürüyemeyeceği görülmüştür. O yüzden ısrarlı olacağız”* diyerek Türk tezinin nedenleri dayandırılıyordu. Bakanlar Kurulu kararı da Orhan Birgit tarafından şöyle bildiriliyordu:

“Cenevre Konferansı'nın ikinci safhası başlayacak ve heyetimiz yarın konferansa katılmak üzere Ankara'dan ayrılacak. Bakanlar kurulu bugün Kıbrıs Devleti içinde, hem Kıbrıs'ın bağımsızlığını koruyacak hem de toplumlararası sürtüşmeyi ve uluslararası ihtilafı kaldıracak coğrafi esasa dayalı iki otonom idaresinin esaslarını ve ilkelerini konuştu. Dışişleri Bakanımız bu konudaki görüşlerini konferansta bir şekilde açıklayacaktır.”

Birgit bu açıklamayla hem Kıbrıs meselesine dair hem de Türk-Yunan ilişkilerine bir çözüm bulunacağını savunmaktaydı. Denктаş da Londra'da bir basın toplantısı yaparak *“Her açıdan suçlu olan Rum yöneticileri, kendi yaptıkları tüm kötülükleri Türk toplumuna ve Türk askerine mâl etmek çabasına girişmişlerdir. Kıbrıs'ta Türklere uygulanmakta olan insanlık dışı davranışları duyurmak ve haklı davamızı bir kez daha anlatmak görevimiz olmuştur”* söyleminde bulunarak Kıbrıslı Türklerin Ankara'nın tezini desteklediği mesajını veriyordu. Denктаş gazetecilere Türk tezinin haklılığı adına *“Ada'nın çeşitli yerlerinde EOKA-B ve Rum Silahlı Güçleri'nin Türklere karşı tedhiş hareketinde olduğu, kadınlara tecavüz edildiği, köylerin ateşe verildiği, tutuklu Türklerin öldürüldüğü”* açıklamasından sonra Türk teziyle ilgili *“Kıbrıs meselesini kökünden halleden ve yeniden sürüncemede bırakmayan hak ve adalet ilkeleriyle bağdaşan Kıbrıs'taki gerçekleri kapsayan bir anlaşma gerekir. Bu ilkeleri içine alan bir anlaşma şekli, coğrafi zemine dayalı federatif bir sistem görüşüyle Cenevre'ye gidiyoruz”* diye konuşmuştu.⁹⁹⁴

1967 sonrası Makarios'un isteği gibi 1974'te de Denктаş'ın Türk tezinin isteği gayet tabiidir. Nasıl ki Makarios, Yunanistan'ın bir valisi olma taraftarı değilse, Denктаş da Rum

⁹⁹³ Richter, a.g.e, s. 360; Koç, a.g.e, s. 228-230.

⁹⁹⁴ Milliyet Gazetesi, 8 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 29.

tarafına bağı kalmayı yeğlemiyordu. Keza toplumlararası bir lider olmanın yanı sıra resmi olarak uluslararası bir kişilik daha kazanma fırsatı olacaktı. Ayrıca şimdiye dek her iki tarafın açıklamalarında bakıldığında, tarafların birbirlerini neredeyse aynı şekilde suçladıkları görülmektedir. Açıklamalarda namus vurgusu üzerinden kadınlara tecavüz edildiği şeklinde söylemlerde bulunulduğunun belirtilmesi durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

Hürriyet gazetesi de “Kuzey Kıbrıs’ta Türk bölgesi istiyoruz” ana haberinde Ada’da coğrafi ayrılığa dayanan bağımsız federatif sistemin şart olduğu, Lefkoşa Havaalanı’nın uluslararası bir alan haline getirilmesi gerektiği, Türk ve Rum’un ekonomik yönden bağımsız kalması gerektiği, Ada’ içinde serbest göçün sağlatılması ve takas usulüyle mal değişiminin olması gerektiğini yazıyordu. Türkiye’nin coğrafi ayrılığa dayanan federatif sistem tezi şöyleydi:

“Türklerin yoğun olarak buldukları bölgelerle Rum bölgeleri ayrılacak ve buralarda ayrı ayrı yönetimler kurulacaktır. Özellikle şu sırada Türk Barış Kuvvetlerinin kontrolünde bulunan Kıbrıs’ın kuzey kesiminde, büyük bir Türk bölgesi teşkil olunacak, Ada’nın diğer kesimlerindeki Türkler, isterlerse, bir plan çerçevesinde bu bölgeye nakledileceklerdir.”⁹⁹⁵

Türk görüşünün diğer önemli noktalarından birisi, halkın yaşayacağı bölgeyi seçme hakkına sahip olmasıydı. Rumlar isterlerse Türklere ait olan bölgelerde yaşayabilecekleri gibi, isterlerse Ada’nın Rumlara ait kesimine göç edebileceklerdi. Rum bölgelerinden Türk bölgelerine göç eden Türklerin gayrimenkul malları ile Türk bölgelerinden ayrılan Rumlardan geride bıraktıkları gayrimenkuller belli bir esas dâhilinde takas edilebilecek ya da bedelleri ödenecekti. Böylece hem Türklerin hem de Rumlardan zarar görmelere önlenilecekti. Ayrıca Türkiye, Cenevre’de Kıbrıs’taki Türk toplumunun güvenliği tam olarak sağlanıp yeni statü eksiksiz biçimde uygulanıncaya kadar Türk Barış Kuvvetlerinin Ada’dan çekilmeyeceğini de açıklayacaktı. Dış basına konuşan Ecevit de Türk harekâtının haklılığını göstermek adına yaptığı konuşmalarda “Biz Kıbrıs’a bir macera ya da oyun olsun diye gitmedik” açıklamasında bulunuyordu.⁹⁹⁶

Rumların hastane, okul ve diğer yerleri top ateşine tuttuğu ikinci Cenevre görüşmelerinin başladığı gün de Türk basınında yer almaktaydı.⁹⁹⁷ Aynı gün Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi de Kıbrıs Hava Trafik Kontrolörleri Birliği’nin Lefkoşa’da hava kontrol merkezlerine yapılan Türk Hava Baskınlarını kınadığını belirten açıklamada bulunarak Türk uçaklarının bombardıman gerçekleştirdiğini söylüyordu.⁹⁹⁸

⁹⁹⁵ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁹⁶ a.g.g.

⁹⁹⁷ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

⁹⁹⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 8 Ağustos 1974, Kıbrıs Hava Kontrolörleri Birliği Lefkoşa’daki Hava Kontrol Birliklerine Yapılan Türk Hava Baskınlarını Kınamaktadır.

Görüşmelerde garantör ülkelerin dışişleri bakanlarının yanı sıra, Kıbrıslı Türk ve Rum toplum liderleri Denktaş ve Klerides de konferansta yer almaktaydı. Yunan delegesi Mavros ve Rum delegesi Klerides konferansta uzlaşmadan uzak bir durum takınıyorlardı. Demokrasiye kısmi dönüş sebebiyle dünya kamuoyunun kendilerini desteklediğini düşünüyorlardı. Sonuçta hiçbir Yunan Hükûmeti milli politikasına karşı gelen bir anlaşmayı cesaret edemezdi. Yeni seçilen Mavros ve Klerides, ülkelere dönünce vatan haini olarak nitelendirilebilirlerdi.⁹⁹⁹

Konferansın birinci gününde Yunanistan daha önce de belirtildiği üzere Türk kuvvetlerinin ilk anlaşmanın imzalandığı 30 Temmuz tarihindeki hatta dönmesi ve birliklerin Ada'dan tamamen çıkması için şimdiden kesin tarih ve kademelerin saptanmasını istemişti. Sovyetlerin Türk askerinin Kıbrıs'tan çekilmesi için takvimin tespiti konusunda Yunanlıları destekleyeceği kanısı hâkimdi. Türk basınında Mavros'un 9 ülkenin büyükelçisiyle, Karamanlis'in de Sovyetler Büyükelçisiyle uzun bir toplantı yaparak görüş bildirildiği belirtilmektedir. Yunan tarafında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ecevit'i sıkıştırdığı ve bu yüzden Türk tarafının anlaşmazlığı devam ettirdiği yorumları yapıyordu. Öte yandan uluslararası platformda Yunan ve Kıbrıs propaganda örgütleri ile basın ataşelikleri resim ve haberler yayımlatarak Yunan propagandası yapıyordu.¹⁰⁰⁰

Yunan basınında Türkiye, Ege'de "yeni" kışkırtmalar içindeydi ve görüşmeler şantaj altındaydı. Yunan Dışişleri Bakanı Mavros konferans için "Oldukça karanlık beklentilerle başladı" yorumunu yapmaktaydı. Mavros sebepleri şu şekilde sıralamaktaydı: Önceki gün Ecevit'in Bakanlar Kurulu'ndan hemen sonra yapmış olduğu "coğrafi düzene dayalı otonomi yönetimi", Ege'nin doğusunda Yunan uçaklarının Türk hava sahasına yaklaştıklarına dair istemiyle Türklerin hava sahası genişletme arzusu. Mavros "Türk kışkırtmalarının devamı halinde, Yunanistan BM'ye başvurma ve BM Güvenlik Konseyi'nden görüş birliği çıkarma konusunda kararlıdır" söyleminde bulunmuştu. Yunanlılara göre; ABD ve Sovyetler Ankara'ya baskı yapıyordu. Sovyetler Kıbrıs'ın "meşru" Hükûmeti'ni desteklemekteydi ve Ada'daki yabancı güçlerin çekilmesiyle Makarios tarafından anayasal hükûmetin düzenlenmesini istiyordu. Yunan basını, 60'tan fazla Bağlantısızlar ülkesinin Kıbrıs'ta yabancı askeri güçlerin çekilmesini istediği haberlerine yer veriyordu.¹⁰⁰¹

Kıbrıs'ta Klerides'in kabine değişikliğine gideceği gazetelerde yer almaktaydı.¹⁰⁰² Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi 8 Ağustos akşamüzeri bakanları atamış ve

⁹⁹⁹ Önalp, a.g.e, s. 137-138.

¹⁰⁰⁰ Milliyet, Aynı yer.

¹⁰⁰¹ Ta Nea Gazetesi, 8 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 30.

¹⁰⁰² Milliyet, Aynı yer.

bakanlar da Klerides'in huzurunda yeminlerini etmişlerdi.¹⁰⁰³ Kıbrıslı Rum yetkililer, Salı günü Kanadalı bir BM askerinin Türk askerler tarafından vurulduğunu kamuoyu bülteni yapmıştır. Açıklamada Kıbrıs TSK komutanına bir mektup gönderildiği belirtilmektedir.¹⁰⁰⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti yetkilileri Türkiye'nin ve askerlerinin Lapta yakınlarında yabancı gazetecilere saldırdığı ve BBC muhabiri Ted Sottard'ın yaşamını yitirdiği beyanında bulunuyordu. Açıklamada bulunan yetkililer korkakça eylemin gerçekleştirildiği ve basın özgürlüğüne Türklerce darbe vurulduğu şeklinde sert söylemlerde bulunmuştu.¹⁰⁰⁵

I. Cenevre Konferansı'nın sonunda anlaşma imzaladıktan kısa bir süre sonra, Yunanistan'da herkes olayı farklı şekilde yorumlamaya başlamıştı; Yunan ve Kıbrıs Rum Hükûmetleri iki ya da daha fazla başlıydılar. Yunanistan'da Karamanlis'in karşısında Cunta'nın birkaç lideri (cunta üyelerinin tamamı iktidardan çekilmemişti) ve diğer muhalifler vardı. Kıbrıs'ın Rum kesiminde ise, Klerides'in karşısında Sampson ve EOKA-B üyeleri ve hepsinin üzerinde de son olaylarla adeta bir kahraman haline gelmiş Makarios bulunuyordu. Politikada her daim ağırlığı bulunan Kilise'nin muhalefeti de söz konusuydu. Ayrıca 30 Temmuz'da anlaşma sağlandıktan hemen sonra, Karamanlis muhalifleri ve basının bir kısmı Yunan başbakanını korkaklıkla ve Kıbrıs'ı satmakla suçluyordu. Bu nedenle, ikinci oturumda Karamanlis ve Mavros siyasi rakiplerinin baskısını her zamankinden fazla hissediyordu. Kıbrıslı Rumlar da anlaşmayı eleştirmekteydiler. Klerides bile Lefkoşa'da yapılan basın toplantılarında anlaşmayı eleştirmekteydi. Bu arada Londra'ya dönmüş olan Makarios, gazetecilere verdiği demeçlerle eski görevine en kısa zamanda dönmesi gerektiğini ve kendisi tarafından imzalanmamış hiçbir anlaşmayı kabul etmeyeceğini açıklıyordu. Bu yüzden katı tutum içinde olan Yunan ve Rum delegeleri için Türk tarafının tekliflerin kabulü zorlaşacaktı. Toplantı başlar başlamaz Yunan ve Rum delegeler Türk askerlerinin anlaşma sınırlarını ihlal ettiklerini söyleyerek suçluyorlardı. Türk delege Güneş ise Kıbrıs'ta Rumların Türk mevzilerine sık sık ateş açarak ateşkesi çiğnedikleri belirtiyordu.¹⁰⁰⁶

Kıbrıslı Rum yetkililer; Türk askerlerince 8 Ağustos gecesi Vasilia ve Panagra köyleri bölgesindeki Milli Muhafız noktalarına aralıklarla bombala yapıldığı ve ateş açıldığı,

---

¹⁰⁰³ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 8 Ağustos 1974, **Yeni Devlet Bakanları Atandı**. No: 4. (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015)

¹⁰⁰⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 8 Ağustos 1974, **Tümgeneral Prem Chand Ateş Açma Hadisesine Dair Endişelerini İfade Etmektedir**. (Erişim Tarihi: 1 Haziran 2015)

¹⁰⁰⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 8 Ağustos 1974, **Cumhurbaşkanı Türkler Tarafından Saldırıya Uğrayan Yabancı Gazetecilerin Acısını Paylaştığını İfade Etmektedir**, No: 5. (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2015). 9 Ağustos 1974 tarihli Milliyet gazetesinde bu hadise haber olarak yer almıştır. Lâkin hadisede gazetecilerin Yunan mayınlarına bastığı yazılmıştır. Bkz. **Milliyet Gazetesi**, 9 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 31; Ta Nea gazetesinde de hadisenin mayın sebebiyle olduğu haber edilmiş, fakat yaralı sayısı 5 olarak aktarılmıştır. **Ta Nea Gazetesi**, 9 Ağustos 1974.

¹⁰⁰⁶ Önalp, a.g.e, s. 109.

Lefkoşa'nın kuzey eteklerinde bulunan Omorfita bölgesinde, dört ayrı bölgeye ateş edildiği; Ulusal Muhafızların bu yeni ateşkes ihlallerini BM Barış Gücü Kuvvetlerine bildirdiği beyanında bulunmuştur.¹⁰⁰⁷ Yunan Ta Nea gazetesine göre; Kıbrıs'ta Türk "işgalciler" ateşkes kararını ihlal etmiş ve sonucunda Klerides, BM Barış Gücü'ne ve İngiltere Dışişleri Bakanı'na şikâyetinde bulunmuştu. Washington'a da şikâyetinde bulunularak Amerikan müdahalesi istenmiştir. Gazetede Türk askerlerinin Kıbrıs'ın kuzeyinde en az üç kilometre ilerlemiş oldukları ve sıfır noktasına gelerek Vasileia köyünü işgal ettiği söylenmektedir. Öte yandan Girne'de otelde kalan 700 Kıbrıslı Rum Bayan, Türkler tarafından salıverilerek evlerine dönebilmişlerdi.¹⁰⁰⁸

9 Ağustos:

9 Ağustos günü tüm dünyayı ve Kıbrıs'ı etkileyecek bir hadise meydana gelmişti. Sabaha karşı ABD Başkanı Nixon istifa etmişti ve yerine yardımcısı Gerald Ford'un geleceği açıklanmıştı.¹⁰⁰⁹ Yunan basını ABD'li başkanın istifa haberini "Dünya tatmin" başlığıyla paylaşmıştı Nixon'un Yunan Cuntasını desteklediği yorumunda bulunmuştu.¹⁰¹⁰

Cenevre Konferansı'nın ilk gününde yaşananları kamuoyuyla paylaşan Milliyet gazetesi, görüşmelerin karşılıklı suçlamalarla başladığını yazıyordu. 24 saat içinde Türklerin durumunun ve ateşkes hattının kararlaştırıldığı bilgisini veren gazete, ikinci görüşmelerin 9 Ağustos akşamında başlayacağını belirtmişti. Gerilimlerden dolayı kesilme noktasına kadar gelen görüşmelerin İngiltere tarafından ileri sürülen bir formülün kabulü üzerine kurtulduğu yorumu yapılmıştı. Gazete haberlerine göre üç komite kurularak eksperler tarafından ateşkes hattının tespiti, işgal altındaki Türk köylerinin tespiti, rehine tutulan sivil Türklerin sayısı ve bulunduğu yerleri belirlenecektir. Her delegasyon kendi iddialarını ve ayrıca Ada'daki BM'den gelecek raporları değerlendirecektir.¹⁰¹¹

Görüşmeler hakkında Mavros, "Bu, tam sağırklar diyalogudur. Tabanca tehdidi altında konuşuyoruz" yorumunda bulunuyordu. Yunanistan, Ankara'dan ateşkes ve varılacak anlaşmanın uygulanmasına dair garanti isterken, Türkiye de Yunanistan'dan işgal altındaki Türk köylerini ve sivil Türklerin serbest bırakılması garantisini istemekteydi. Milliyet'e göre Yunanistan'ın son birkaç gündür açıklamalarıyla konferansta takındığı tutum arasında açık bir çelişki mevcuttu. Yunan delegasyon, İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan ile ikili bir görüşmeden

---

¹⁰⁰⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 9 Ağustos 1974, **Dün Gece ve Bu Sabahki Askeri Vakalar**. Bkz. Ek- 32. (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2015)

¹⁰⁰⁸ Ta Nea, Aynı yer.

¹⁰⁰⁹ Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 1974.

¹⁰¹⁰ Ta Nea Gazetesi, 10 Ağustos 1974.

¹⁰¹¹ a.g.g.

sonra tutumunu yumuşatmıştı. Callaghan'ın uzlaştırıcı görüşmelerinden sonra sözü alan Güneş “Ben tek bir teminat verebilirim. O da bana ateş edilmedikçe cevap vermeyeceğimdir. Bunun dışında hiçbir şeye garanti girmem” demiş ve Ada'da Türk köylerinin işgal altında tutulup halka eziyet edildiğini ileri sürdükten sonra “Anlaşma maddeleri ayrı ayrı ele alınamaz. Sadece ateşkesin kesilmediğinden şikâyet edilirken, köyler ve siviller tahliye edilmemektedir. Eğer bu konferansta sonuç alınması isteniyorsa, derhal Türk köylerini ve rehinelere serbest bırakınız” demiştir. Konuşmasında Callaghan'ın Kıbrıs Türkleri için “azınlık” demesine cevaben Güneş, “Ada'da azınlık ve çoğunluk yoktur. Ada'da hakları ve durumları uluslararası anlaşmalarla saptanmış iki toplum vardır” demişti. Yunan iddialarını reddeden Güneş “Siz ateş ettikçe ve köylerden çıkmadıkça bir de ilerleriz” cevabını veriyordu. Ecevit de basın toplantısında gazetecilere görüşmelerle ilgili “Otonom idare kurulmazsa varılacak anlaşma kâğıtta kalır. Yunan Hükûmeti'nin de bu radikal çözümü makul karşılayacağını umarım” açıklamasında bulunmuştur. Türk gazeteci M. Ali Birand'a demeç veren Mavros Türk-Yunan ilişkileriyle ilgili “Dostluğu arzu ediyoruz, fakat bu tek taraflı olmaz. İki ülke arasındaki sorunlar çözümlenebilir” yorumunda bulunmuştu.¹⁰¹²

Klerides ve Denктаş da 9 Ağustos'ta bir araya gelmişlerdi. Klerides, Makarios ile telefonla görüşmüş ve Makarios coğrafi ayrılığa dayalı bir federasyonu tamamen kabul edilemez olduğunu söylemişti. Bu paralellikte Mavros ve Klerides 1960'ın anayasal düzenine geri dönerek barışçıl müzakereleri sürdürmeyi talep etti.¹⁰¹³ Askeri uzmanlar tarafından anlaşmaya varılan, her iki tarafın da pozisyonlarını ortaya koyan ateşkes sınırlarının, Cenevre Konferansı'nda dışişleri bakanlarınca mutabık kalındığı resmen açıklanmıştı.¹⁰¹⁴ Milliyet gazetesi ilk sayfasında Kıbrıs haritası üzerinde sınırların çizilerek gösterildiği bir haberde “Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'nin böyle olmasını istiyoruz” başlığı atmıştı. Haritanın altında coğrafi sisteme dayanan yönetim sistemleri denilerek Türk tezine atıfta bulunuluyordu.¹⁰¹⁵

“Türk Sınırı: Erenköy, Lefkoşa ve Mağusa” başlığıyla Hürriyet gazetesi Türkiye'nin Cenevre'ye götürdüğü “Bağımsız-Federatif Kıbrıs ve iç işlerinde bağımsız Türk bölgesi” tezinin uygulanacağı coğrafi alan belli olduğu bilgisini vermekteydi. Aksi hiçbir şekilde kabul edilmemek şartıyla konferansa götürdüğü bu karara göre Erenköy-Lefkoşa-Mağusa hattının kuzeyi Federe Türk Devletine, güneyi ise Federe Rum Devletine ait olacaktı. Bu iki devletten oluşacak olan Federal Kıbrıs Devleti ise her iki cemaatin eşit katılımıyla kurulacak ve hiçbir

---

¹⁰¹² Aynı yer.

¹⁰¹³ Kıralp, a.g.e, s. 133.

¹⁰¹⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 9 Ağustos 1974, **Açıklama**, No: 12. (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2015)

¹⁰¹⁵ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

devlet veya ittifakla birlik kuramayacak, anlaşma imzalamayacaktı. Bakanlar kurulu tarafından alınan kararda, Türklerin sahip oldukları arazilerin büyüklüğü de dikkate alınarak, ada yüzölçümünün %30'unun Federatif Türk Devleti teşkil edilmesi kararlaştırılmıştı. Türk görüşü tespit edilirken, 3 ayrı sınır hattı üzerinde durulmuştu: 1- Şahin Hattı: Omorfo-Lefkoşa'nın yarısı, Mağusa'nın yarısı, 2- Atilla hattı: Morfo-Lefkoşa'nın yarısı, Larnaka'nın yarısı, 3- Bakanlar Kurulunun kabul ettiği hat¹⁰¹⁶.

Erenköy ve Yeşilirmak'ın bulunduğu bölge, Lefkoşa'nın yarısı, Mağusa'nın yarısı, bu üç nokta arasındaki sınır, coğrafi kıvrımlara göre belirlenecekti. “*Karaoğlan Hattı*” stratejik bakımdan da Federatif Türk Devleti'nin güvenliğini korunması için gerekli tabii mevzilere sahip olduğu için tespit edilmişti. Bakanlar Kurulu, Şahin hattı ile çizilen sınırın Federatif Türk Devletine az toprak bırakacağını tespit etmiş, Atilla Hattı'nın ise konferans masasında kabul ettirilmesinin mümkün olmayacağı sonucuna varılarak üçüncü hattı tercih etmişti. Bakanlar Kurulu'nda, federal devletin statüsüyle ilgili ayrıntılar saptanırken, Türk ve Rum devletlerinin ayrı ayrı en geniş yetkiye, ortak yönetimin ise en az yetkiye sahip olması kararlaştırılmıştı. Buna göre: Türk ve Rum yönetimlerini temsil edecek, federal hükûmet sadece dış politikada karar alacak, Türk ve Rum yönetimleri, savunma, maliye ulaştırma dâhil tamamen bağımsız olacaklar ve kendi işlerini yöneteceklerdi.¹⁰¹⁷

Cenevre'deki görüşmelerin başlamasına iki gün kala Girne'nin batısında yoğunlaşan çarpışmalar konferansın başlamasıyla kesilmişti. Girne'yi batıdan Lefkoşa'ya bağlayan yolun 3 kilometre yakınına kadar sokulan Türk askerleri son çarpışmalarda Karava ve Lapta köylerinde duruma tamamen hâkim olmuşlardı. Hürriyet gazetesinde Finike köyüne gelen 4 Rum askerinin bir eve girerek Türk kızlarına tecavüz ettiği ve iki koyun çalarak kaçtığı, Ergazi ve Avgori köylerine de giren Rumların buradaki Türk çocukları toplayıp Trimithi köyüne götürdüğü iddia edilmekteydi. Hürriyet gazetesinde Cenevre'de görüşmeler yapılırken Kıbrıs'ta da Rumların Türklere karşı genel bir saldırıya geçtiği ileri sürülmekteydi. “*Rumlar Genel Saldırıya Geçti*” başlığı atılan haberde TSK'ya ve Türk kesimlerine karşı yoğun bir topçu ve havan ateşi açarak hücumla geçtiği yazılıydı. Devamında Türk kuvvetlerinin Rum saldırısına karşı koyduğu ve birçok yerde de Türk mücahitlerin kendilerinden sayıca üstünlüğü olan Rumların ateşi karşısında mevzileri korumaya çalıştığı aktarılmaktaydı.¹⁰¹⁸

---

¹⁰¹⁶ Bu hatta henüz bir isim verilmemekle birlikte “*Karaoğlanoğlu*” ya da “*Karaoğlan*” hattı denilmesi bazı bakanlar tarafından istenmişti.

¹⁰¹⁷ **Hürriyet Gazetesi**, 9 Ağustos 1974.

¹⁰¹⁸ **a.g.g.**

Ta Nea gazetesi görüşmelerde Sovyetlerin Yunanistan'a destek vererek görüşmelere müdahalede bulunacağını yazmaktaydı. Görüşmelerde görüşmelerde en önemli meselenin bütünüyle Kıbrıs'ın anayasal konusu olacağını açıklayan gazete, resmi Türk tezinin coğrafi esasa dayalı federasyon olması durumunda, fırtınalar kopacağı düşüncesindeydi. Konferans'ta Kıbrıs'ın gelecek anayasası hakkında Türk ve Yunan fikirleri arasında uçurumlar vardı. Yunan basınına göre; konferansın karar verici noktası öğleden sonra gerçekleşecek olan Mavros-Walheim görüşmesi idi; İki yetkili ceplerin boşaltılmasıyla alakalı Kıbrıs'taki hattın düzenlemesi için görüşeceklerdir. Diplomatik gözlemcilere göre Rusların Kıbrıs meselesine karşın tutumlarındaki değişiklik görüşmelerde önemli rol oynamıştı. Şayet Türkiye Yunanistan'a karşı savaş faaliyetinde bulunursa, Doğu Akdeniz'de bulunan ordusuyla Sovyetler, Türkiye'ye Yunanistan'a yardım adına müdahalede bulunacaktı. Yine aynı gazeteye göre; Kıbrıs meselesine Moskova güçlü teşebbüste bulunacaktı ve BM Güvenlik Konseyi'ne Sovyetler tasarı sunacaktı ve öte yandan Ada'da yabancı müdahalelerin sonlanması ve Makarios'un dönüşü için ABD ile İngiltere'yle görüşme içerisindeydi. Bu arada Yunan basınında 21 Temmuz 1967 öncesindeki gibi ordunun hükûmet kontrolünde olduğu söylemleri geziyordu.¹⁰¹⁹

Türk basınında dünyanın iki jandarmasından biri olan Sovyetler Birliğinin, Kıbrıs bunalımının ilk günlerinde Türkiye'yi desteklerken, son iki güç içinde 180 derecelik bir dönüşle Yunanistan'ın arkadaşında olduğunu bildirmeye başladığı haberleri yer alıyordu. Buna göre; Güvenlik Konseyinde yeni bir girişimde bulunan Sovyetler Birliği delegesi Yakov Malis, İngiliz ve Yunan delegelerine başvurarak, konseyin toplantıya çağrılmasını teklif etmişti. Güvenlik Konseyi Başkanı olan Malik, Türk delegesi Olcay'la da bir görüşme yapmak istediği bildirmişti. Diplomatik çevrelerin belirttiklerine göre ise Sovyetler son günlerde yaptığı hazırlıklarla Kıbrıs'tan yabancı kuvvetlerin çekilmesi, Makarios'un Ada'da tekrar cumhurbaşkanlığına getirilmesi için çalışmaktaydı. Nitekim bu, Atina'daki büyükelçi vasıtasıyla da Yunan Başbakanı Karamanlis'e bildirilmiş ve bu konuda Yunanistan'a destek olacaklarını açıklamışlardı. Sovyet Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasındaki bu en önemli değişikliğin sebebi Kıbrıs'ın taksimi veya Yunanistan'a ilhakı halinde Ada'nın NATO ve ABD üssü olmasından çekinmesiydi. Bu hususta Yunanistan'a açık taviz vermekten çekinmeyen Ruslar, Cenevre Konferansı'nda bir anlaşma olmadığı ve Türkiye ile Yunanistan arasında bir silahlı çatışma çıktığı veya Türkiye'nin Ege'deki adalara herhangi bir çıkarma teşebbüsü

---

¹⁰¹⁹ Ta Nea, Aynı yer.

olduğu takdirde Yunanistan'ı destekleyeceği ve Akdeniz'deki savaş gemilerini yardıma göndereceğini belirttiği söyleniyordu.¹⁰²⁰

Ta Nea'da yer alan diğer haberlerde; güvenlik hattına dair kararın Türk-Rum görüşmelerinin ardından verileceği, tutsakların değiş tokuşu için Kızılhaç örgütüne Türklerin tutuklu listesinin vermesi beklenildiği, Lefkoşa'nın kuzeydoğusunda bulunan Kitraia (Değirmenlik) bölgesindeki ormanlık araziye Türkler tarafından ateş açıldığı ve Türkiye'nin Ada'nın %30'unun Kıbrıslı Türklere verilmesini talep ettiği yazmaktadır. ABD'nin 38'inci başkanı olan Gerald Ford, Beyaz Saray'da sade bir törenle ant içtikten sonra ülkesinin dış politikasını değiştirmeyeceğini, Kissinger'ın da Dışişleri Bakanı olarak göreve devam edeceğini belirtmişti.¹⁰²¹

10 Ağustos:

Milliyet gazetesinin haberlerine göre TSK'nın Kıbrıs'ta hâlen hangi noktalarda bulunduğuna dair Ada'daki son durumu gösteren haritayı Cenevre'ye getirmekte olan uçağın bazı teknik sebeplerden dolayı oraya ulaşamamasından ve geceyi Malta'da geçirecek olmasından ötürü gecikme olunca, üçlü toplantılar ertesi güne kalmıştı. Türk tarafı ikinci safhanın açıldığı günden beri Yunanların İngiltere'nin de desteğiyle işi komitelere aktarıp uzun çalışma dönemlerine sokması ve sadece ateşkes konularını ele alma eğilimi üzerine, Türkiye çıkışını, Klerides ve Denктаş'ın Cenevre'ye varışlarından sonra yapmış ve konferansı "*bloke ederek isteklerini elde etme*" yolunu seçmişti.¹⁰²²

10 Ağustos'ta Turan Güneş, Cenevre'de sert çıkmıştı. Türk ve Rum toplumlarının temsil şekli konusunda anlaşmazlık çıkınca, Güneş oturumu terk etmişti. 11 Ağustos'ta Ankara ve Atina'da ordu komutanlarıyla toplantılar yapmıştı. Türk Başbakan Ecevit "*Bugün hem uygulama izlenecek, hem görüşmelere devam edilecek*" diyordu. Aynı gün Türk tutsakların serbest bırakılması başlandı. Türk, Yunan ve İngiliz dışişleri bakanları özel toplantı yapmıştı ve Güneş, "*Çözümlemesi gereken tek konu Ada'nın anayasal statüsüdür*" diyordu.¹⁰²³

Gelişmeler Türk basınından Hürriyet gazetesinde "*Yunan heyeti sertlik gösterisi yapmaya kalkınca Türkiye daha sert olduğunu kesin olarak konferans üyelerine bildirmiştir*" diye aktarmaktaydı. Ayrıca Türk tarafı Kıbrıs'ta Rum Muhafız Birliklerinin işgali altında bulunan 55 Türk köyü ile aynı birliklerin muhasara ettiği 32 Türk köyü çevresindeki çemberin kaldırılması için Yunanistan'a 24 saat mühlet veren bir ultimatoma sunmuştu. Bu süre zarfında

¹⁰²⁰ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰²¹ Ta Nea Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰²² Milliyet Gazetesi, 10 Ağustos 1974.

¹⁰²³ Günsev, a.g.e, s. 133.

istekler gerçekleşmez ve garanti verilmezse Türkiye de kendisini 30 Temmuz tarihli Cenevre Antlaşmasının diğer hükümleriyle bağlı kalmayacağını bildirmişti. Türk delegasyonu “Yunanistan mümkün olduğu kadar vakit kazanmak ve çözümü uzatmaya çalıştığı” düşüncesindeydi. Yapılan görüşmelerde Türk tarafı coğrafi esasa bağlı federatif sistemin kurulması isteğini üçlü görüşmelerde dile getirerek bu tezin Türkiye’nin son sözü olduğu belirtilerek Atina’nın da kesin cevabını beklediklerini açıklamışlardı.¹⁰²⁴

BM Genel Sekreteri Waldheim ve İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, Türkiye’nin çalışmaları sıkıştırması üzerine ikili arabulucu şeklinde birlikte çalışmaya başlamışlardı. Yunan ve Rum tarafına baskı yapan arabulucular, bir anlaşma zemini hazırlamaya çalışıyordu. Görüş ayrılığı nedeniyle Yunanlar Ada’nın federasyona giden yeni düzeniyle ilgili Türk görüşünü bildirmesi ve üzerinde görüş yapılması isteğine karşı çıkmıştı. Öte yandan Yunanistan’ın görüşmeleri geciktirmek için çabalaması Türk heyetince iki nedene bağlanmaktaydı: Yunanistan’ın kendi kamuoyunda Türk isteklerini kabul etmeye razı olsa bile bunlara hemen “*evet*” demeyi prestij açısından yerinde bulmadığını ileri sürmesi; konferans konularının komitelere havale edilecek sürüncemede bırakılarak BM Genel Kurulu’na kadar meselenin oyalanması. Coğrafi temele dayanmayan başka bir çözümün kabul edilmeyeceğini belirten Ecevit, “*Kıbrıs’taki Rumlar kendini bile yönetemezken Türk toplumunu onlara emanet etmemiz söz konusu değildir*” açıklamasını yapıyordu. Kıbrıs’taki gelişmelerle ilgili Milliyet gazetesinde esirlerin teslimi sırasında Rumların ateş açtığı, Ada’dan götürülen yaralı Rum esirlerin bunun üzerine Kızılay Hastanesi’nde BM’ye teslim edildiği yazılıdır.¹⁰²⁵ İlginçtir ki aynı hadisenin Türkler tarafından gerçekleştirildiğine dair haberler de Yunan basınında yer almaktadır.

Yunan basınında ABD’nin yeni başkanı Ford’un Kıbrıs’ta kalıcı “*Taksim*” istediği ve bilerek Türk tarafına eğilim gösterdiği haberleri dolaşıyordu. ABD’li ünlü yorumcu John Anderson’un suçlamalarına yer verilerek Kissinger’in Ada’da sadece Türk varlığına inandığı yorumu yapılıyordu. Ta Nea gazetesi, Kissinger’in Haziran ayında Kıbrıs’taki hadiseler için ABD istihbaratı tarafından uyarıldığını, ancak kendisinin konuyla alakadar olmadığını yazmıştı. Aynı şekilde gazeteye göre; Kissinger ABD silahları tarafından Kıbrıslı Rumların Ada’da öldürülmesine de duyarsız kalmaktaydı. Açıklamalarda bulunan Karamanlis “*Suçlular basiretsiz ve kendinden geçmişler*” diyerek Kıbrıs’taki trajedinin sorumlularını en ağır şekilde suçlamıştır. Klerides’in Cenevre’ye gidişinden sonra konuşan Karamanlis, ağır ithamlarda bulunarak Kıbrıs’ta ulusal barışın olması gerektiğini söylemiştir. Yunan Başbakan, Kıbrıs’taki

¹⁰²⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1974.

¹⁰²⁵ **Milliyet**, Aynı yer.

mücadelede Yunan Hükûmeti'nin yardım edeceğine dair yemin edildiği, Türklere karşı milli mesele olarak gördüğü Kıbrıs'ta vazgeçilmez desteğin verileceğini belirtmişti.¹⁰²⁶

Tutsak ve tutuklu sivillerinin 10 Ağustos'taki konferansta tartışıldığını belirten Yunan gazetesi Ta Nea, Mavros'un Klerides ve Denктаş'ın sadece anayasa tartışmalarına değil bütün tartışma konularına katılmasını istemişti; Yunan delege Klerides'in de katılımını zaruri olarak görüyordu. Çünkü kendisi Kıbrıs'ın cumhurbaşkanı ve Milli Muhafız'ın lideriydi. Ayrıca Denктаş da problemlerin çözümleri için Kıbrıs Türk cephesine ait durumun saptanması için katılmalıydı. Cenevre'de basına konuşan Klerides “*Kıbrıs'a sadece Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerin söz sahibi olacağı, Yunanistan ve Türkiye'nin müdahalede bulunmayacağı egemen ve bağımsız otonominin varlığına ihtiyaç olduğunu*” söylüyordu. Klerides, Rumları “çoğunluk” ve Türkleri “azınlık” olarak görüyordu ve bu toplumların haklarının tamamıyla garanti alınması gereğini düşünüyordu.

11 Ağustos:

11 Ağustos tarihli Milliyet gazetesi, Türk Dışişleri Bakanı Güneş'in “*Yunanistan kendini birinci Cenevre Konferansı ile bağlı saymıyor, biz de saymıyoruz*” sözlerine yer vermişti. New York'a giden Waldheim ise “*Konuyu Başkan Ford ve Kissinger'la görüşeceğim*” diyordu. Gazete “*Bugün 12:30'da Denктаş ve Klerides arasında yapılacak görüşmede bir anlaşmaya varılmazsa başarısızlıkla kapanacağı*” açıklaması yapmıştı. Açıklamaya göre görüşmede Türk, Yunan ve İngiliz Dışişleri Bakanları son bir kez daha toplanacaktı. Bilindiği üzere Güneş bir önceki görüşmede Türk tezini açıklamış, Yunan ve Kıbrıs delegeleri bu tezi reddetmişlerdi. Bu sebepten ötürü Denктаş ve Klerides tekrardan görüşecekti. Klerides, Türk tezi hakkında basına “*Ada'yı iki merkezli kampa çevirir*” yorumunda bulunmuştu. Cenevre'deki üçüncü günde Denктаş ve Klerides'in konferanstaki sıfatları için yedi saat süren bir tartışma yaşanmıştı; temel mesele Kıbrıs'ın anayasal sorunlarının garantör ülkelerin buldukları bu toplantılarda değil de iki cemaat liderlerinin yürütecekleri bir başka konferans ya da toplantıda ele alınması yolundaki Yunan ısrarıydı. Türk delege Güneş ise Yunanların bu hareketini “*oyalama taktiği*” olarak görüyordu. Waldheim bu gelişmeler üzerine “*Bir prensip anlaşmasına varılmadığı takdirde durum daha da vahimleşir*” şeklinde bir açıklamada bulunacaktı. Yunan delege Mavros “*Kıbrıs'ta iki halk topluluğunun barış içinde yaşamasını sağlayacak bir anayasal düzen yeniden kurulmalıdır*” diyerek federasyon görüşlerine karşı çıkıyor ve asıl meselenin Kıbrıs anayasasının düzenlenmesi olması gerektiği fikrini savunuyordu. Buna karşın “*Biz hiçbir vakit Kıbrıslılara, onların kabul*

¹⁰²⁶ Ta Nea Gazetesi, Aynı yer.

etmeyecekleri bir şeyi asla zorla kabul ettirmeye çalışmayacağız” diyerek belki de günah çıkarmaya çalışıyordu. Açıklamalarında Mavros Enosis ve Taksim’in de öldüğünü söylüyordu ve toplantılara bundan böyle iki toplumun temsilcilerinin de katılması gerektiğini belirtiyordu.¹⁰²⁷

Hürriyet gazetesi Cenevre Konferansı’nda Kıbrıslı Rumların her şeye “*hayır*” dediğini yazarken, Güneş’in masada oturma sırasında çıkan tartışmalar üzerine “... *plaketlere Kıbrıs yazılmazsa masaya oturmazlarmış. Oturmazlarsa oturamazlar, biz de oturmayız*” söylemini paylaşmıştı. Güneş’in Yunanistan ve İngiltere’nin tutumu konusundaki yorumunu haberde sunan gazete, bakanın sözlerini şu şekilde aktarıyordu:

*“İstiyorlar ki Kıbrıs’ta eski anayasa esas alınsın ve Kıbrıs’ta Denктаş ve Klerides kendileri çalışsınlar ve bir şeyler hazırlasınlar. Bu iş sürüp gitsin. Biz de garantör devletler olarak arada bir gidip duruma ‘ne yapıyorlar’ diye bakalım. Bunu istiyorlar. Bunu kabul edemeyiz. Biz üç garantör devlet olarak yeni statüyü kendimiz yapacağız.”*¹⁰²⁸

Yunan basınından To Vima gelişmeleri “*Klerides’in yeri bahanesiyle Türkler çekildi*” başlığı atarak Türk yetkililerin panikleyerek Kıbrıs’ın bağımsızlığının özü ve anlamı sebebiyle Cenevre Konferansı’nı bırakma teşebbüsünde bulunduğu yorumunu yapıyordu. Buna göre; sabah 10’da başlayan görüşmelere üç bakan ve Kıbrıs temsilcileri çağırılmıştı. Türk tarafı aniden Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides’in nasıl ve nerede oturacağı olayını yaratmıştı. Anlaşmazlık çıkınca Türk delege Güneş konferansın yapıldığı BM binasını terk etmiş ve Cenevre Konferansı’nın görüşmeleri iptal edilmiştir. Bir anda dramatik çıkmaz yaratılmıştır ve sonrasında Callaghan kulis faaliyetleriyle çözüm arayışına girmiştir. Callaghan Mavros ve Güneş ile Klerides ve Denктаş’ı gayri resmi bir toplantı için çağırmıştır. Bu toplantıda fikirler paylaşıldıktan sonra tartışma konularının konferansta başlaması için karar birliği sağlanmıştır. Başlayan görüşmelerde gece geç saatlere kadar anayasa meselesi görüşülmüştür. Görüşülen anayasa meselesinde Yunan savı “*BM Güvenlik Konseyi’nin kararına göre Kıbrıs Anayasası’nın düzenlenmesi*” üzerinedir; mesele 1960 Anayasası temeli alınarak çözümlenmeli ve bunun üstüne düzenlemeler ve değişiklikleri üzerine olmalıdır. Türk tarafının “*federasyon*” tezi hariç herhangi bir çözümü kabul etmediği gibi Yunanlar da Taksim’e yol açacak çözümlere kesin olarak karşı çıkıyordu.¹⁰²⁹

“*Türkler planlarında ısrarcı ve genel anlaşmaz arzusundalar*” başlığıyla Türkiye’nin taslağın kabulünde baskı yapılmasında kararlı olduğunu belirten Yunan basını, bunun Ada’da tekrar savaşa neden olsa bile Türkiye’nin tutumundan vazgeçmeyeceği yorumunu yapıyordu.

¹⁰²⁷ **Milliyet Gazetesi**, 11 Ağustos 1974.

¹⁰²⁸ **Hürriyet Gazetesi**, 11 Ağustos 1974.

¹⁰²⁹ **To Vima Gazetesi**, 11 Ağustos 1974.

To Vima'ya göre Türk yetkililer “Yunanlar bizimle görüşme ya da savaş yapabilir, fakat sonunda isteklerimiz sağlanacaktır” düşüncesi idi ve Türk Silahlı Kuvvetleri Atilla Hattı'nın tamamlanması için tasarı hazırlığı içindeydi. Ayrıca gazetede Kıbrıs'ın kuzeyinde bir havaalanı inşa edildiği ve neredeyse tamamlanmak üzere olduğu belirtilmekteydi.¹⁰³⁰

Hürriyet gazetesinde Türk, İngiliz ve Yunan askeri delegelerin Kıbrıs'ta ateşkes hatları konusunda anlaşmaya varmaları üzerine Ada'da çarpışmaların kesilmesine rağmen Rumların Girne'nin 15 kilometre doğusundaki Çatalköy'ün ilerisine sığınak yapmaya başladığı ileri sürülmekteydi. Devamında Cenevre Konferansı'nda Türk heyetinin Kıbrıs'ta işgal altında bulunan veya Rumlar tarafından sarılmış köylerin 24 saat içinde boşaltılması ve kuşatmaların kaldırılması talebine rağmen Baf'a bağlı Aydoğan, Dağasan, Yayla ve Karaağaç köyleri halkının devam eden Rum saldırılarına karşı direnmekte olduğu yazılmaktaydı.¹⁰³¹

12 Ağustos:

12 Ağustos'ta Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay Başkanı Sancar ve diğer kumandanlarla uzun görüşmeler yapmış, ABD'nin Ankara Büyükelçisi'ni iki kez kabul etmişti. Cenevre'de Türk Dışişleri Bakanı Güneş'in Ankara ile istişare etme isteği nedeniyle birkaç kez ertelenen üçlü görüşme nihayet gerçekleşerek dışişleri bakanları gece bir araya gelmişti. Bu toplantıya Denktaş da katılmıştı. Denktaş öncesinde Klerides ile görüşmüş ve toplantının faydalı geçtiğini düşünmüştü. Konferansın devam etmesi ve Denktaş-Klerides buluşmasının gerçekleşmesi beklenmekteydi. Yunan Dışişleri Bakanı Mavros, Kıbrıs'taki asker¹⁰³² ve Kıbrıslı Türk tutsak-rehinelerin bu sabahdan itibaren serbest bırakılacağını bildirmişti. Kıbrıs'taki köylerin Rum kuvvetlerince boşaltılacağı ve Türk tutsaklarıyla rehinelerini Kızılhaç denetiminde serbest bırakılacaktı. Ada'daki tahliyesine başlanan Türk köylerine dair liste Yunanlar tarafından İngilizler aracılığıyla Türklere ulaştırılmıştı.¹⁰³³ Ecevit tutsakların serbest bırakılmasıyla ilgili “Şimdi bunun sonuçlarını bekliyoruz. Bu sağlanmadıkça anlaşmaların

¹⁰³⁰ a.g.g.

¹⁰³¹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰³² Yunan Dışişleri Bakanı Mavros'un açıklamalarına göre tutsak Türk askerlerinin sayısı 16, rehin tutulan Kıbrıslı Türklerin sayısı 2582'dir.

¹⁰³³ Gelişmeler 12 Ağustos tarihli Ta Nea gazetesinde gelişmeler ile ilgili haberler şu şekildedir: “Türk delege Güneş'in Yunan tarafına suçlamalarda bulunarak, askeri ceplerin Rumlar tarafından boşaltılmadığını açıklamıştır... İddia edilene göre; Güneş, Klerides'in Kıbrıs Anayasası üzerine Konsey yetkilerini tanımayacağını belirterek konferansı terk edeceklerini söylemiştir. Akşamüstü yapılan görüşmeler, Türk Hava Kuvvetleri'nin Türkiye'nin güneyinde toplanması haberiyle gerilmiştir.... Güneş, Milli Güvenlik Kurulu'nun ve Bakanlar Konseyi'nin ardından hükümet ile görüşmesi gerektiği sebebiyle toplantının ertelenmesi isteminde bulunmuştur... Güneş'i beklerken Callaghan ve Mavros görüşmelerde bulunmuş, ardından Klerides-Denktaş görüşmeleri olmuştur. Akşamüstü Güneş'in görüşmelere katılmasıyla birlikte Mavros, Rum Milli Muhafızlarına Türk tutukluların salınması ve tutsakların değiş-tokuşu ile ilgili emrin verildiğini belirtmiştir.” Bkz. Ta Nea Gazetesi, 12 Ağustos 1974.

*kâğıt üzerinde olacağı açıktır” demişti.*¹⁰³⁴ Atina’da ise Cumhurbaşkanı Gizikis’in başkanlığında toplanan Savaş Konseyi, Kıbrıs’taki siyasi ve askeri durumu gözden geçiriyordu. Washington’da ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, Kıbrıs planı konusunda Başbakan Ecevit ile telefonda görüşmüştü. Bu arada Ada’da 11 Ağustos’ta yeni bir çarpışma olmasına rağmen nispi sükûnet korunmuştu. İngiliz Ordusu’nun Nepal asıllı askerleri Gurkalar’ın ilk birliği Ada’daki İngiliz üssü Dikelia’ya gelmişti.¹⁰³⁵

Hürriyet gazetesi gelişmeleri “*Dize geliyorlar*” başlığı atarak kamuoyuna paylaşmaktadır. Gazetenin hazırladığı habere göre; Konferans İngiliz ve Yunan teklifleri doğrultusunda “Cemaatlerarası görüşmeler” yapılması önerileriyle girdiği verimsiz yoldan Türkiye’nin takındığı hareketsiz tavır üzerine ve ABD’nin arabuluculuğu ile çıkmıştı. Çıkmazdaki bekleyiş sırasında ağırlık İngiltere ve ABD’ye kaymıştı. Hürriyet’te İngiltere ve Yunanistan’ın tutumundan ötürü konferansın çıkmaza girdiğini yorumlayan gazetede, Yunanların ve İngilizlerin beklediğinin aksine; Klerides’in Türk tezine yaklaşarak coğrafi olmasa bile kantonal bir muhtariyete “*evet*” dediği yazılmaydı. Öte yandan Türk heyetinden bir yetkili Kıbrıs Anayasası’nın çerçevesinin Cenevre’de yapılacağını belirtmekteydi. Şimdiye kadar diğer taraflar önce Denkteş ile Klerides’in bir karara varmalarını sonra uzmanların bir taslak hazırlamasını ve en sonra da üçlerin bu taslağa “*evet*” demelerini istemişlerdi. Bu anlayış birliği önce Güneş ile Callaghan sonra da üç dışişleri bakanının birlikte yaptıkları toplantıda varılmıştı. Bakanlar milletler sarayındaki başbaşa toplantıda aldıkları talimatlarla Türk tezini ve önceki adıyla “*Kissinger Planını*” kabul etmişlerdi. Sonrasında Yunan Dışişleri Bakanı Mavros verdiği demeçte “*Kıbrıs’ta bu sabahtan itibaren Türk köylerinin boşaltılmasına ve esirlerin teatisi işlemlerine başlanmıştır*” diyecekti. Alınan kararlar gereği Denkteş ile Klerides de bir görüşme gerçekleştirmişti. Gün sonunda muhabirlere Ecevit “*Her şey çok iyi gidiyor*” demiş, Amerika’nın Kıbrıs için bir plan teklif ettiğini doğrulamıştı.¹⁰³⁶

Yunan basını Yunanistan’ın ciddi bir şekilde savaş hazırlığı yaptığını belirtmekteydi. 11 Ağustos’ta toplanan Savaş Konseyi (ki ertesi gün de tekrarı olacaktı), yaklaşık üç saat görüşmenin ardından Atina’nın belirli askeri birliklerine Attiki bölgesinin dışına, açıklanmayan bölgelere, sevk emri vermişti. Konsey, kararı geceleyin acilen almıştı. Zırhlı birlikler hızlı bir şekilde Pire ve Keratsini limanlarına yönelmişti.¹⁰³⁷

¹⁰³⁴ Bu listede Mağusa ve Serdarlı gibi büyük Türk toplulukları yer almamaktaydı.

¹⁰³⁵ **Milliyet Gazetesi**, 12 Ağustos 1974.

¹⁰³⁶ **Hürriyet Gazetesi**, 12 Ağustos 1974.

¹⁰³⁷ **Ta Nea**, Aynı yer.

Cenevre Konferansı'nda 11 Ağustos gecesindeki görüşmelerde en kritik evre olan “Kıbrıs'ın geleceği” konusu ele alınmıştı. Bu konu üzerinde tarafların düşünceleri birbirine zıtlık gösteriyordu. Ta Nea gazetesi bu konu için “Görülen o ki müzakereler devam edecektir ve İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan, Türk ve Yunan konuşmalarının temelini isteyen Türkiye'nin tertibini kabul etmeyecektir. Callaghan açık bir şekilde Kıbrıs'ın Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) üyesi olduğu, İngiltere'ye karşı sorumluluğu bulunduğu ve Kıbrıs devletinin temel hakları üzerine mevzubahis Türk tekliflerine izin verilmeyeceğini belirtti” şeklinde haber yapmıştır. Öte yandan Washington'da Kıbrıs meselesi üstüne Ford ile Kissinger'in çalıştığı söylenmektedir. Yunan gazetesine göre ABD Başkanı Ford, Ecevit ile telefon konuşmasında barış görüşmelerinin devam ettirilmesini isteyerek baskı yapmıştı. Gazete, ayrıca, ABD'nin Atina ve Ankara'ya bütün konuların çözümünde hızla ilerleme sağlanması için baskıda bulunacağını söylüyordu.¹⁰³⁸

Yunan basınına göre; Yunan Hükûmeti ve kamuoyu, başta ABD olmak üzere Batılı Büyük güçler tarafından Türkiye'nin desteklenmesine büyük öfke duyuyorlardı ve NATO'da yaşanan tartışmalar sonucunda Yunanistan, Sovyetler Birliği ile yakınlaşma içine giriyordu. Yunanistan büyükelçileri tarafından yabancı ülkelere birer nota gönderilerek “Türkiye, Kıbrıs'ta Hitler Almanya'sının faşist hareketlerini uyguluyor” deniliyordu. Ta Nea'da Kıbrıs'ta bulunan dört askeri gücün (Kıbrıslı Rumlar, Türkler, İngilizler ve BM Barış Gücü) takviye faaliyetlerine yer verilmişti. Bu takviyelerin en büyük İngilizler tarafından 600 askerin Ada'ya aktarılması olmuştu. “İşgalci” olarak nitelendirilen Türk kuvvetleri 40 bin asker ve 300 zırhlı araçtan oluşmaktaydı. Bu arada Makarios Londra'da açıklamada bulunarak “Yunanistan'ı yedi yıl yöneten Cunta'nın Kıbrıs'a çok sıkıntılar çektirdi” sözlerini kamuoyuyla paylaşmıştı. Öte yandan önceki gün üç bakan tarafından gerçekleştirilen görüşmelerde Kıbrıs temsilcilerine anayasa görüşmeleri için ortak bir talimat verildiği aktarılmaktaydı. Bu toplantılarda Klerides ve Mavros “1960 Anayasası'nın düzenlenmesinde belirli düzeltmelerin olması gerektiği” açıklamasını yapmışlardı. Mavros konuşmasında Yunan tezini BM Barış Konseyine dayandırıyor ve hareket noktası 1960 Anayasası olacak anayasal düzenlemesinde kararlı olduklarını vurguluyordu.¹⁰³⁹

Türk tarafı Cenevre Konferansı'nın beşinci gününde bir öneri sunmuştu. Coğrafi yönden birbirinden ayrılmış, eğitim ve toplumsal güvenlik gibi iç işlerinde tamamen serbest olacak iki özerk yönetime dayanan, bağımsız bir Kıbrıs Federasyonu kurulacaktı. Kıbrıs Türk bölgesi, Türklere ait tapuların %30'undan fazlasına denk düştüğü gerçeği dikkate alınarak,

---

¹⁰³⁸ a.g.g.

¹⁰³⁹ Aynı yer.

Kıbrıs topraklarının 1/3'ünü oluşturacaktı.¹⁰⁴⁰ Yunan ve Rum tarafının reddetmesi üzerine Türkiye yeni bir plan sundu. Ardından Türk tarafı yeni bir öneri sundu. Buna göre Kıbrıs Cumhuriyeti iki toplumdaki kurulu bağımsız bir devlet olacak; Cumhuriyet altı kantonlu muhtar bir Kıbrıs Türk bölgesi ve iki kantonlu bir Kıbrıs Rum bölgesinden meydana gelecek; coğrafi hudutları dâhilinde her kantonun tüm kontrolü kendi idarelerine ait olacaktı. Rum tarafı bu öneriye de karşı çıktı ve Klerides kendi önerisini sundu. Rauf Denktaş'a iletilen plana göre Kıbrıs'ın anayasal düzeni bağımsız, egemen, üniter bir cumhuriyet çerçevesinde Rum ve Türk toplumlarının birlikte yaşamalarına dayanan iki toplumlu karakterini koruyacak; iki toplumun her kabulü ve faal işbirliği ile anayasal düzen, uygun bir şekilde yeniden gözden geçirilerek, iki tarafa da güven sağlayacak; merkezi idarenin devlet işlerine dair görev ve yetkileri bilimum diğer konularda yetkili iki tarafın Otonom Cemaat İdarelerinin yetkileri arasında alınacak müessesevi tertipler çerçevesinde, iki cemaatin beraberce yaşaması sağlanacak; merkezi hükûmetin yapısı başkanlık olmaya devam edecek; Rum ve Türk toplumu idareleri kanun yapma yetkisi Temsilciler Meclisi'nde olacak ve bu amaç için konsey halinde ayrı ayrı toplanan Rum ve Türk temsilcilerine verilecekti.¹⁰⁴¹

Atina'da Yunanistan ve Kıbrıs'taki son askeri durumun ele alındığı, izlenecek politika ve uygulama metotların değerlendirildiği toplantıda 15 Temmuz sonrasında ilan edilen seferberliğin devam ettirilmesi kararı çıkmıştı.¹⁰⁴²

13 Ağustos:

13 Ağustos sabahı, Klerides alternatif bir öneri sunmakla birlikte, o klasik ikilem önünde aciz kaldığının farkındaydı. Ne karar verirse versin, Ada'nın bir bölümü Türk ordusunun kontrolüne geçecekti. Sorun ne büyüklükte bir kuvvetin kullanılacağıydı. Eğer Kıbrıslı Rumları zorunlu tahliye biçimindeki felaketten korumak istiyorsa, tek yol; iki toplumlu ve iki bölgeyi çözümü, yani Güneş'in önerisini kabul etmektir. Ama o zaman bile nüfusun yer değiştirmesinin düzenli bir şekilde yürüyeceğinden, insanların taşınabilir mallarını yanlarından götürebileceklerinden emin olamazdı. Ancak Makarios'un federal bir çözümü reddettiğini biliyordu. Karamanlis, Mavros'a Makarios'un reddettiği hiçbir şeyi kabul etmeme emri verdiğinden, çözüm Makarios'u ikna ederek Yunan Hükûmeti'nin baskılarına boyun eğdirmektir. Bu, Mavros ve Klerides'in ilk önce Karamanlis'i acı gerçeği kabullenmeye ikna etmesi, sonra da Makarios'u fikir değiştirmeye ikna etmek için hep birlikte çaba harcamaları demektir. Bu çerçevede 48 saatlik bir ertelemeye ihtiyaç duyuyorlardı. Klerides, Güneş'in

¹⁰⁴⁰ Önalp, a.g.e, s. 140.

¹⁰⁴¹ İsmail, a.g.e, s. 136-137.

¹⁰⁴² **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

ltimatomunu kabul etmesi halinde, Kıbrıs tarihine Ada'nın büyük kısmını savaşmadan Türklere teslim eden bir hain olarak geçeceğini biliyordu. Bundan sonra, siyasal kariyeri tamamen bitmiş olurdu. Ayrıca öneriye evet demekle BM'de yaklaşan tartişmada, Türklere eline hukuksal bir koz verilirdi. Callaghan da Güneş'ten Yunan tarafının isteği olan 48 saatlik süreyi talep etti.¹⁰⁴³ Buna paralel olarak sıkıntılı geçen 13 Ağustos gününde, ABD Hkmeti bir açıklama yaparak Kıbrıs Türklere ottonomi haklarını desteklediğini bildirdi. ABD Hkmet sözcüsü Ada'daki Türk toplumunun gelişme ve haklarının korunması gerektiğine inandıkları, fakat askeri girişimlerden iki tarafın da kaçınmasını istedi.¹⁰⁴⁴

İkinci plan da Yunan tarafınca kabul edilmeyince, Türk Dışişleri Bakanı Güneş, Rum ve Yunan delegelerinin bir anlaşmaya varma konusunda gerçekten istekli olup olmadıklarını anlamak için yaptığı konuşmada, daha önce sunmuş olduğu tekliflerle ilgili olarak kendisine resmi bir kabul ya da ret cevabının derhal verilmesini istedi. Yunan meslektaşı ve Rum delege Klerides zaman kazanmak istiyordu. Güneş her şeye rağmen 48 saatlik mühleti vermeye hazır olduğunu, fakat Kıbrıs'taki Türk birliklerinin çevresinde bulunan güvenlik bölgesinin, Yunan-Rum toplarının menzili dışında kalabilmeleri için genişletilmesi gerektiğini belirtti. Ada'nın %17'sini oluşturacak bu güvenlik bölgesi, gelecekte zerk Türk yönetim bölgelerinden biri olacaktı.¹⁰⁴⁵ Güneş, Klerides'in Makarios'un oluru olmadan hareket edemeyeceğini biliyordu. Mavros da benzer durumdaydı. İki de Güneş veya Ecevit'in, 48 saat süre vermesini büyük büyük bir sıkıntı içinde bekliyordu. Güneş konferansın, 14 Ağustos saat 02:25'e kadar sürmesini sağlamıştı.¹⁰⁴⁶

Basın üzerinden gelişmeler takip edilecek olunursa, Ta Nea'ya göre görüşlerin yakınlaşması için umutlar tkenmekteydi; Klerides, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'a Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili tekliflerini iletmişti. Her an  bakan ve Kıbrıs Türk ve Rum temsilcilerinin anayasa konusu için ilk oturumda bir araya gelmesi beklenmekteydi. Türk Dışişleri Bakanı Güneş, Denктаř aracılığıyla sunulan Taksim çizgisinden vazgeçerek kanton teklifini sunmuştu. Gece yarısından biraz sonra kanton teklifleri Güneş tarafından değerlendirilmişti ve Güneş'e göre u teklifler görüşmeler için esas değil, son tekliflerdi. Bir an iyimser hava yaratıldığına inanılmış ve Türk tarafının açıkça "taksim" savını terk etmesiyle olumlu bir atmosfer yaratılmıştı. Güneş'in jestinin savaş evresi izlenimlerinin artık kapattığı ve fikir yaklaşımları üstüne ihtimallerin araştırılması için ciddi pazarlıkların başlama ihtimali

---

¹⁰⁴³ Richter, a.g.e, s. 364.

¹⁰⁴⁴ Günsev, a.g.e, s. 135.

¹⁰⁴⁵ nalp, a.g.e, s. 140-141.

¹⁰⁴⁶ Richter, a.g.e, s. 365.

olduğu yorumları yapıyordu. Mamafih, Güneş'in Kıbrıslı Türklere Ada topraklarından %34'lük pay isteyen tekliflerin içeri pek fazla ümit sağlamayacaktı. Nitekim Yunan tarafında her şeyden evvel coğrafi temele dayalı otonomi fikri kabul görmüyordu. Üç bakanın görüşmelerinde Türk Dışişleri Bakanı Güneş, müzakerelerin ertelenmesini istemiş, akşam Callaghan'ın çağrısı üzerine Yunan Dışişleri Bakanı Mavros görüşmelerin yapılacağı binaya gelmeyi reddetmişti. Güneş, “Görüşmemelerin olmaması durumunda, Türkiye'nin konferanstan çekileceği” ultimatomeni vermişti. Mavros ve Klerides görüşmelere gitmeme kararı alınca Callaghan ve Güneş ikinci kez görüşme gerçekleştirdi. Bu süreç zarfında Mavros, Başbakan Karamanlis ile sürekli uzun süren telefon görüşmeleri yapıyordu ve Karamanlis tarafından Dışişleri Bakanı'na Kıbrıs ile ilgili konularda izlenecek politikalar aktarılıyordu.¹⁰⁴⁷

Milliyet gelişmeleri “Yunanistan'a son bir süre verdik” başlığıyla kamuoyuna sunuyordu. Yapılan tekliflerden Denктаş'ının reddedildiği, Ankara'nın kine henüz cevap gelmediğini yazan gazete, gece yarısı 0.2'de Güneş'in “Geri dönmeyeceğiz şartlarımızı bir daha anlatacağız. Bunlar kabul edilmezse yapılacak iş kalmaz” sözlerini paylaşmıştır ve beşli toplantıda Türkiye'nin tekliflerin kabul edilmesi için Yunanistan'a akşama kadar son bir süre tanıdığını aktarmıştır. Mavros “Tekliflerin hiçbiri kabul edilemez. Türklerin önerilerine karşı tedbirlerimizi alıyoruz” demişti. Son toplantıya Yunan ve Rum delegelerinin katılmaması üzerine Güneş, Callaghan'a “Türkiye'nin teklifleri değişmez tekliflerdir. Bunları kabul ederlerse ne âlâ, ancak etmezlerse burada yapacak hiçbir şeyimiz yok. Biz dönüyoruz” diye konuşmuştu. Callaghan ise “Yarın sabaha kadar süre vermenizde fayda vardır” demişti. Callaghan'ın ertesi gün öğlenine kadar bekleme teklifini kabul eden Güneş “Kanaatim, bugünkü toplantı son çalışmamızı teşkil edecektir” söyleminde bulunmuştu. Başbakan Ecevit de “Bu akşamdan daha fazla beklemeyeceğiz” düşüncesindeydi ve toplantı başlamayınca “Önemli olan bizim esas teklifimize cevap gelecek mi, gelmeyecek mi? İyimserliğimi muhafaza ediyorum” şeklinde açıklamada bulunmuştu. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides, Türk teklifi için aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

“Benim için kabulü imkânsızdır. Zira yüzbinlerce Türk ve Rum yerlerinden çıkarılacak. Başka yerlere göç etmek zorunda kalacaklar... Kıbrıs'ı tam bir mülteci kampı haline sokacağız. Ekonomik açıdan da son derece sakıncalıdır. Yıkıma yol açar... Türkler yıllarca devam eden toplumlararası görüşmelerde 1960 Antlaşmalarının kendilerine yeterli güvenliği vermediğini ve bunun değiştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. 1960'ın bu durumunu biz de kabul etmiştik. Bundan dolayı Kıbrıslı Türklere çok daha geniş otonom hak ve güvenlik verecek değişiklikleri yapmaya hazırız. Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalması şartıyla her türlü değişikliğe hazırız. Katı bir şekilde kesin formüllerimiz yoktur. Derhal gerçekleştirilmesi gereken nokta Ada'da güvenin gerçekleştirilebilmesidir. Bu konferans, Kıbrıs'ın bağımsızlığını garanti altına almakla sorumlu üç ülkenin toplandığı bir zemindir. Üç ülkenin tek görevi anayasaya göre Ada'nın

¹⁰⁴⁷ Ta Nea, 13 Ağustos 1974.

bağımsızlığını korumaktır. 1960 Anayasası'nı yıkmak değil! Burada Kıbrıs için elbise dikilemez. Ancak iki toplum lideri 1960 değişmeli der ise o zaman iş değişir..."

Kıbrıs Cumhurbaşkanı teklifleri kabul etmeyişişlerinin nedenini ve çözüm önerileri olan anayasal düzen değişikliğindeki ısrarını yinelemiştir.¹⁰⁴⁸

Yunanistan konferanstan birkaç hafta mühlet istiyordu. Artık bir cevap almak istediklerini söyleyen Türk Dışişleri Bakanı Güneş “*evet ya da hayır*” denilmesini bekleediklerini açıklıyordu. Yaşananların ardından Güneş barış için coğrafi federasyondan vazgeçtiklerini ve böylece taksimden çekinen Yunanistan'ı rahatlatmak için “*federe esasından vazgeçmeksizin bölgesel federasyon sistemini kabul edeceğini*” bildirmişti. Türk tezinde dikkate alınan üç nokta şöyleydi; Türkiye'nin güvenliği, Ada Türklerinin güvenliği ve ekonomik gelişmelerinin sağlanması imkânındaki ölçü, Türklerin Ada'daki mülklerinin oranı. Görüşmelerde tarafların teklifleri ise şu şekildeydi:

“Türk Teklifi: Kuzeyde büyük Türk topluluğu; bu topluluğun arazisi Ada'nın %17'sinden az olmayacaktır. Ayrıca dörtten az olmamak üzere Ada'nın muhtelif kesimlerinde muhtelif kantonlar. Böylece Türkiye'nin coğrafi federasyon teklifi beş noktalı federasyon olarak değiştirilmektedir. Toprak miktarı ise %33'den az olmayacaktır.

Türk-Kıbrıs Teklifi: Coğrafi bir taksim ve kuzeyde büyük bir kanton; bu kantonun Limnidis, Lefke ve Mağusa çizgisi üzerinde toplanması; güneyde kalan Türklerin göçe zorlanması Türk topluluğunun arazi oranının Ada'nın %34'ünden az olmaması.

İngiliz Teklifi: Fonksiyonel bir federasyon üzerinde belli sınırları olmadan Türklere idari adli muhtariyet verilerek, küçük kantonlar kurulması ve Türklerin muhtelif kantonlarda istedikleri takdirde toplanmalarının sağlanması. Bu hususta Türk ve Rum cemaatlerinin anlaşması şart koşulacaktır.

Rum-Kıbrıs Teklifi: 1960 Anayasası'nın tadili ile Türklere daha fazla haklar verilmesi ve federe bir devlete izin verilmemesi. Türklerin aynı devlet altında toplanması.

Yunanistan Teklifi: Kıbrıs Rum teklifi ile İngiliz teklifinin birleştirilmesiyle bulunacak bir yol. Ayrıca Kissinger da ayrıca bir teklifte bulunmuş ve federal devlet devlet esası üzerinde, Kuzeyde Türklere büyük bir kanton ayrıca Mağusa ve Larnaka'da Türklere mahalli muhtariyet verilmesini istemiştir. Ancak bu teklif taraflarca ne yalanlanmış ne de doğrulanmıştır.”¹⁰⁴⁹

Bu arada savaşta esir düşen Türklerden 13'ü Kızılhaç nezaretinde serbest bırakılmıştı. BM kaynakları Larnaka'daki Türk kesiminin ve ayrıca Limasol bölgesindeki bazı köylerin boşaltıldığı ve buraların BM Barış Gücü tarafından güvenliği sağlanacağını açıklamıştı. Bundan başka Larnaka ve Baf bölgesindeki Yeşilova ve Köprü köylerinin de boşaltılmış olduğunu açıklayan BM sözcüsü, çok sayıda Türk köyünün hâlen Rum işgali altında bulunduğunu söylemişti.¹⁰⁵⁰

Yaşanan gelişmeler bu şekilde iken, Atina savaş hazırlığındaydı. Yunanistan'ın tümüyle hazırlık durumunda bulunduğu ve ihtiyatlı olduğu söyleyen Yunan gazeteleri, iki gün evvel Savaş Konseyi'nde alınan tedbirlerin yıldırım hızıyla uygulamaya konulduğu ve askeri

¹⁰⁴⁸ **Milliyet Gazetesi**, 13 Ağustos 1974.

¹⁰⁴⁹ **Hürriyet Gazetesi**, 13 Ağustos 1974.

¹⁰⁵⁰ 13 Ağustos tarihli Milliyet gazetesi Rumların bir yandan Türk köylerinden bazılarını boşaltırken öte yandan da 3 Türk köyüne saldırılarda bulunduğunu yazmıştır.

birliklerin Attiki bölgesinden belirlenen bölgelere nakledildikleri bilgisini vermektedir. Başbakan Karamanlis askeri yetkililer tarafında Silahlı Kuvvetlerin hazırlık durumu hakkında bilgilendiriliyordu ve sonuçlardan memnundu.¹⁰⁵¹

Hürriyet gazetesi de bu gelişmeyle ilgili “*Atina’da bir şeyler oluyor. 12 Adalara ve sınırımıza tank, asker yığılıyor*” haberinde son 24 saatte Atina’da Savaş Konseyi’nin toplandığı ve Cenevre görüşmelerinin çıkmaza girmesi halinde alınacak tedbirleri görüştükleri ve 12 adaya zırhlı araç sevkini de kapsayan bir plan hazırladıklarını yazmaktaydı. Yunanistan’ın yoğun bir savaş hazırlığı içinde bulunduğu aktarılrken, bütün izinlerin kaldırıldığı, subay ve erlerin derhal birliklerine döndüğü söyleniyordu. Türkiye’nin bir harp başlangıcında adalara el koyabileceğini ve kıyılarında topçu ateşi ile adaları hâkimiyeti altına alabileceği düşüncesiyle, Atina’da 12 adalardaki savunma tedbirleri incelenip özellikle Midilli, Sakız, Sisam, Kos, Taso, Limni ve Rodos adalarının durumu üzerinde durulmuştu. Tankların ve zırhlı araçların Atina sokaklarından geçerek Ege’deki adalara ve Skaramangos deniz üssüne sevk edildiği ve muhtemelen ön hat sayılacak noktalara gönderildiği ve bunların Türkiye’ye havadan indirme yapıldığında kullanılacağı söylenmekteydi. Kimi Yunan gazeteleri ise bu hazırlığın muhtemel Kıbrıs’a çıkarma hazırlığı olduğunu öngörmekteydi: Atina’da Cenevre’de görüşmelerin akamete uğraması halinde Türkiye’nin Lefke, Lefkoşa ve Mağusa arasında geçen hat boyuna kadar adanın kuzeyini tamamen işgal edeceği beklenmekteydi ve toplanan Savaş Konseyi’nde Türkiye’nin denizden bir çıkarma yaparak veya havadan paraşütlü birlikleriyle Larnaka ve Mağusa’yı işgal ihtimalleri görüşülmüştü.¹⁰⁵²

Diğer yandan Yunan Ta Nea gazetesi Atina’daki hükümet değişikliğinin ardından ABD Büyükelçisi Tasca’nın ülkeden ayrılacağını, ABD’nin politikasını terk edeceğini ve büyükelçi olarak Jack B. Kubisch’in geleceğini aktarmaktaydı. Haberde diktatörlüğün yıkılmasından sonra yaşanan bu değişimin Washington’un artık 7 yıllık Cunta ile özdeşleştirilmemesi adına yapıldığı belirtilmekteydi.¹⁰⁵³

Yunan basınında “*Türkler Kıbrıs’ın %33’ünü talep etmektedirler. Türk planı 5 kanton*” başlığı altında Güneş’in Kıbrıs meselesindeki çözüm planını ele alıyordu. Ecevit’in Kıbrıslı Türklerin güvenliği için acele sonuçların alınmasını istediği ve bu kararların ayrıntılarında başarı sağlanmasının hemen mümkün olmadığı yorumunu yapan basın, Cenevre’de iki planla masaya oturulduğunu aktarmaktadır. Buna göre; birinci plan Lefke’den Lefkoşa’ya ve doğu da Mağusa’ya kadar Kıbrıs’ın kuzeyinde tek bir Türk otonomisi öngörülmektedir. Bu plana göre

¹⁰⁵¹ Ta Nea Gazetesi, Aynı Yer.

¹⁰⁵² Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰⁵³ Ta Nea Gazetesi, Aynı Yer.

Ada'nın yaklaşık %34'ü Türklere bırakılmaktadır. Yaklaşık aynı büyüklükte toprak parçasına sahip olan ikinci planda ise bir kısmı Kuzey'de olan, geri kısmı ise Ada'nın çeşitli noktalarında küçük kantonlar şeklinde dağılacak olan sistemdir. Güneş için bu plan uzlaşabilir son tekliftir.¹⁰⁵⁴

Türk tezinin kabulü veya reddi için Yunanistan ve Klerides'in istediği süre Türk tarafından kabul edilmeyince toplantı sabaha karşı 04:30'da dağıtılmıştı. Güneş *"Bu sonuç her şeyin bittiği ve kuvvet kullanılacağı anlamına gelmez"* demişti. İngiltere ise BM Güvenlik Konseyi'ni acele toplantıya çağırmıştı. Callaghan *"Türkiye'nin Garanti Antlaşmalarına dayanarak Kıbrıs'a müdahalesinin dünya tarafından olumlu karşılanmıştı. Ancak gerçek neden olan 1960 Anayasası'nın yeniden yerleştirilmesinden başka bir şey düşünülemezken, Türkiye'nin hareketleri bunu değiştirme anlamına geliyor"* açıklamasında bulunuyordu. Toplantıda Callaghan ve Denktaş sözlü tartışma yaşamıştı. Callaghan *"Bir çözüm isteniyorsa bu silah tehdidi altında olmaz. Normal şartlarda aramalıyız. Buraya geldiğimizden beri Türkiye'nin tehditleri altında bulunuyoruz"* açıklamasında bulunmuştu. Söz alan Klerides, Kıbrıs'taki tüm anormalliklerin 1960 Anayasası'nın üç garantör ülkenin zorla kabul ettirmesinden doğduğunu, bu şartlar altında yine tekliflerin zorla kabul edilemeyeceğini söylemiş ve devamında *"Sizden üç gün süre istiyoruz. Gidip halkım ve hükümetimle konuşayım ve bundan sonra bu tasarıyı size getireyim"* şeklinde konuşmuştu. Yunan Dışişleri Bakanı Mavros da Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides'i destekleyerek *"Eğer burada Kıbrıs için kesin bir karar verirse ve Kıbrıslılar bunu kabul etmezse, problemimiz hiçbir zaman halledilemez. Bırakın konuşalım, bir sonuca varalım. Süreler tanınarak ve ultimatolar verilerek diplomasi yürümez. Sizlerden 24 saat istiyorum"* demişti. Sözü alan Türk Dışişleri Bakanı Güneş şu cevabı vermişti:

"Kimse silahla tehdit edilmedi. Şimdiye kadar Türk cemaati çok tehdit edildi ve biz kimseye aynı muameleyi yapmak istemiyoruz. Size başından beri I. Cenevre Antlaşması'ndaki kararları hatırlatmak isterim. Oysa şimdiye kadar bizim tekliflerimizi resmen dinlemiş değilsiniz. Yıllardır bunların yeni şey vermediğini gördük. Şimdi bu duruma devam edelim istiyorsunuz. Olmaz! Biz sonuç istiyoruz. Biz bu konferansta Türk Cemaatine verilecek olan bölgelerin sınırlarının çizilmesini istiyoruz".

Bunun üzerine Callaghan Türkiye'nin tekliflerinin resmen dinlenmesini istemişti. Bu evrede Güneş, Ecevit'le konuşmuş ve başbakanı *"Kimseye süre tanıyamayız. Bizim isteğimiz yolda görüşmeler başlamalıdır. İsteklerimiz harfiyen yapılsın demiyoruz. Ancak sözler tutulsun"* direktifini almıştı. Toplantılar yeniden başlayınca yedi günün ardından nihayet Türk görüşü dinlenmiştir ve Güneş'e süre ile ilgili sualler sorulmuştur. Bu sırada Ecevit, Cumhurbaşkanı Korutürk, Savunma Bakanı, Genelkurmay Başkanı ve komutanlarla toplantı

¹⁰⁵⁴ a.g.g.

gerçekleştirmiştir. Ecevit konuyla ilgili basına “*Bu geceye kadar olumlu veya olumsuz kesin bir cevap bekliyoruz. Bizim tutumumuz cevaba göre belli olacak. Amaçları oyalama ve sürünceme politikası mı belli olacaktır*” açıklamasını yapmıştır. Yunan delegesinin amacı Türk askerlerinin çevresinde BM askerlerince kontrol edilen bir güvenlik bölgesi kurarak, muhtemel bir ilerleyişe engel olmaktı. Bir diğer hedefi de müzakereleri Kıbrıs’taki iki toplum arasında diyalog seviyesine indirmektir. Bu şekilde müzakereler Yunan Hükûmeti bakımından daha az zararlı olabilecek bir duruma düşecekti. Güneş, bu plan çerçevesinde Rum-Yunan tarafının kendilerini oyalamaya çalıştığını düşünüyordu. Çünkü Türk askerleri Kıbrıs’ta dar bir alanda toplanmış Yunan-Rum topçusunun atış menzili dâhilinde olduklarından büyük tehlike içindeydiler. Ayrıca Yunan-Rum kuvvetlerinin Yunanistan’dan gelen takviye birlikleriyle bir hücumla hazırlandıklarına ve Türk kuvvetlerinin çevresindeki alana mayınlar yerleştirdiklerine dair haberler ulaşıyordu.¹⁰⁵⁵

14 Ağustos:

Cenevre Konferansı çıkmaza girince ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, Yunan Başbakanı Karamanlis ile acil görüşmüş ve Karamanlis BM Güvenlik Konseyi beş üyesini gergin durumdan ötürü girişimlerde bulunması için göreve çağırmıştı. Karamanlis büyükelçilerine “*Türkiye’yi BM’nin 353 sayılı ateşkes kararına uymamakla suçlayan, Türkiye’nin kabul edilemez tekliflerle uzlaşmadan uzak davranışlar içinde durumu gerginleştirdiğini ve barışı tehlikeye sürüklediği*” mesajı yollamıştı. Bu arada Yunan Silahlı Kuvvetleri ise alarm konumuna geçirilmiş, Yunan Hava Kuvvetleri’ne mensup uçakların bir kısmı Kıbrıs’a en yakın Yunan üssü olan Girit’e gönderilmişti. Trakya sınırındaki Yunan birlikleri de Meriç nehri kıyılarında mayın döşemiş, üç kilometre aralıklarla ve kademeli olarak siper kazmış, zırhlı araçları bu bölgeye yerleştirmişlerdi.¹⁰⁵⁶

Türkiye’nin Cenevre’deki tutumu devamında 24 saatlik sürede ısrar etmesiyle bütün Yunanistan’da bir savaş havası esiyordu. Cenevre’de Yunanistan istediği tavizleri koparamayınca arka arkaya toplantılar yapan Yunan Savaş Konseyi topyekûn bir savaşın bütün ihtimallerini gözden geçirerek bir bildiri yayınlamıştı. Bir taraftan Fransız AMX-30 tipi 60 tank Yunanistan’ın kuzeyindeki Volos limanına gönderilirken, bir taraftan da 100 kadar çeşitli tiplerde zırhlı personel taşıyıcı ve tanklar Ege adalarına gönderilmek üzere Pire ve Skaramanga limanlarına getirilmişti. Ayrıca merkezi Selanik’teki Yunan Üçüncü Kolordusu Meriç dolaylarına takviye yapmıştı. Hürriyet gazetesi “*Kıbrıs’ın yeniden bir barut fıçısı haline*

¹⁰⁵⁵ Aynı yer.

¹⁰⁵⁶ Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1974.

getirilmesi için yapılan bu çalışmaların EOKA'cı katil Sampson'un Atina'ya yaptığı 48 saatlik ziyaretten sonra artması dikkat çekici" yorumunda bulunmuştu ve devamında Kıbrıs'a dönen Sampson'un adadaki kuvvetlerin başına geçeceği ve Türk tehlikesi atlatıldıktan sonra Klerides'e karşı harekete girişeceği söylendiği belirtilmekteydi. Atina'da Savaş Konseyi toplantısından sonra NATO ve diğer müttefiklere bir bildiri gönderilmişti. Bildiride Türkiye'nin Kıbrıs'ta devam ettirdiği uzlaşmaz tutum dolayısıyla kendisinin de artık daha fazla hareketsiz kalamayacağı ve müdahale hakkını kullanacağı bildirilmişti. Yunanistan'ın da 1960 Londra ve Zürih Antlaşmalarına dayanarak adaya asker çıkarmak için harekete geçeceği söylentileri dolaşmaktaydı. Öte yandan Türk basınına göre Atina'da dolaşan çeşitli söylentilere göre Karamanlis ve Mavros Cenevre'de korkak bir siyaset izlemekle suçlanıyordu. Ordudaki cunta taraftarı genç subaylar sinirlenmekteydi ve Karamanlis'e karşı bir darbe yapma hazırlığındaydılar. Karamanlis'in devrilmesinden sonra yönetimi ele alacak olan darbeciler Türkiye'ye karşı yıldırım savaşını hemen başlatacaklar ve bu suretle elde edecekleri askeri bir üstünlükle yeni bir barış konferansına ellerinde bir kozla oturacaklardı. Böylece hem dünya kamuoyuna, hem de kendi Yunan halkına kırılmış olan prestijlerini kurtarmış olacaklardı.¹⁰⁵⁷

Rum Muhafız Güçleri, Larnaka ve Baf'ta Türk bölgelerini boşaltırken Limasol'da Türk kesiminden çıkmamakta direniyordu. Rum Milli Muhafızlarının, Lefkoşa yakınlarındaki Türk köylerine havan ve makineli tüfek ateşi açtığı haberleri geliyordu. Ayrıca BM'ye göre Girne'nin doğusundaki kasabalara top ateşi saldırısında bulunduğu ve Türk kuvvetlerinin buna cevap verdiği söyleniyordu. Buna paralel olarak Lefkoşa ile Ada'nın diğer kasaba ve köyleri arasında henüz irtibat tam olarak sağlanamamıştı. Kıbrıs'ta Rumların elinde daha 3 bin Kıbrıslı Türk esir bulunduğu inanılıyordu. Milliyet gazetesi, Associated Press'in bir haberini yayımlayarak Alimanos köyünde 13 Türk'ün kurşuna dizilip çukura atıldığını aktarıyordu.¹⁰⁵⁸ Öte yandan Hürriyet gazetesinde Rum Milli Muhafız Gücünün işgal altında bulundurduğu bölgelerden çekileceği ve tutsakları iade edeceğini bildirmesine rağmen bunu uygulamadığı, Limasol ve Baf kasabasına bağlı Gökağaç, Sakarya, Yeşilova, Mersinli ve Çamlıca köylerinden geri çekilirken kıyım yaptıkları haberleri yer alıyordu. Rumların tek ettikleri mahallelerdeki evlere mayınlarla bubi tuzakları döşedikleri söylenmekteydi. Kıbrıs Barış Gücü de Cenevre'deki gerginlikten ötürü alarma geçirilmişti.¹⁰⁵⁹

Bilindiği üzere Mavros ve Klerides, ülkelerine danışmak üzere, 36 saatlik süre verilmesini istemişlerdi. Güneş bu süreyi kabul etmemişti ve temsilcilerin tam yetkili

¹⁰⁵⁷ Hürriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 33.

¹⁰⁵⁸ Milliyet Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰⁵⁹ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

olduklarını ve oyalama taktiği izlediklerini belirtiyordu.¹⁰⁶⁰ Kıbrıs'ın geleceğini tayin için toplanan Cenevre Konferansı'ndaki gelişmeler üzerine Ankara'da Bakanlar Kurulu iki kez olağan üstü toplanmıştı. Toplantıdan verilen 24 saatlik ikinci ve son mühletin uzatılmaması kararı çıkmıştı.¹⁰⁶¹

Türk basınında İngilizlerle Yunanların türlü oyunlarla konferansı oyaladıkları yorumunda bulunulurken, Yunanistan'ın Türk tarafınca sunulan son barış teklifini de reddettiği haberleri yapılıyordu. Türk Dışişleri bakanı Güneş, Callaghan'ın 48 saatlik mühlet teklifini Ankara'ya iletmış ve bunun üzerine toplanan Bakanlar kurulu bu teklifi kabul etmemişti. Türkiye, İngiliz ve Yunanlara iki tekliflerinden birini kabul etmelerini bildirerek “*Aksi halde barışçı yolla anlaşma imkânını reddederek, konferansı akamete uğratanın kendileri olacağını*” söylemişti. Toplantının başlamasıyla söz alan Yunanistan Dışişleri Bakanı Mavros, Türk teklifini tek başına cevaplayamayacağı, bunun için Atina'ya gidip Bakanlar Kurulu ve yetkili askeri komutanlarla toplanmak ve onların onayını aldıktan sonra bu teklifleri kabul edebileceğini, bu nedenle en az 24 saat, bu olmazsa 36 saate ihtiyacı olduğunu söylemişti. Bu istek İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan tarafından da desteklenmişti.

Denktaş, ikinci konferansta Klerides'le konuştuğunu, I. Cenevre'de kendilerine söz verilerek Türk köylerinden muhasaranın kaldırılacağını, Türk askerinin etrafına döşenen mayınları kaldıracaklarını söylemelerine rağmen bir hal değişikliğine gidilmediğini aktarmaktaydı. Klerides'e Türk askerleriyle aralarında bir ara bölge oluşturulması gerektiğini söyleyerek, Kıbrıs'a telefon açıp hemen emir vermesini istemişti. Fakat Klerides umursamaz davranmıştı. Onların düşüncesi Türkiye bir şey yapamaz şeklindeydi. Büyük devletler araya girip müdahil olacaktı.¹⁰⁶²

Denktaş'ın Klerides'e gönderdiği mesaj Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi tarafından şu şekilde paylaşılmıştır:

“Hükümet sözcüsünden, Sayın Denktaş'ın Devlet Reisleri ve Uluslararası Organizasyonlara gönderdiği 10.08.1974 tarihli mesajının yorumlanması talep edilmiş, kendisi aşağıdaki şekilde yorum yapmıştır: “Sayın Denktaş'ın göndermiş olduğu mesaj, Türk Ordusunun Kıbrıs Cumhuriyeti bölgelerini işgal edip Kıbrıs Rum toplumuna karşı işlenen barbarlığa istinaden gönderilen telgrafın etkilerini kendi adına en aza indirmek için gerçekleştirilen yetersiz bir çabadır ve bu sebeple Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarını işgal etme amacı güden saldırgan bir hareket oluşturmaktadır. Türk Ordusunun Kıbrıs'ı barış sağlama gücü olarak işgal ettiği iddiası toy bir iddia olmakla birlikte, Türk Ordusunun bizzat kendi eylemleri, Türk Hükümet görevlilerinin çeşitli ifadeleri ve bizzat Sayın Denktaş'ın ifadelerinin saldırgan niyetlerin tekrarlanmasıyla aksi kanıtlanmış ve yıkılmış iddialardır. Sayın Denktaş'ın, Türk

¹⁰⁶⁰ Fırat, a.g.e, s. 748. Kıbrıs Türk Barış Harekâtını incelemek üzere, İngiliz Parlamentosu tarafından kurulan özel bir komitenin 1976 yılı raporunda “*Türk Kuvvetlerinin I. Barış Harekâtı'nda ulaşılmış olduğu yerler askeri bakımdan savunma için yeterli olmadığından dolayı, II. Barış Harekâtı'nın yapılması kaçınılmazdır.*” denilmektedir. Bkz. Özmen, a.g.e, s. 271.

¹⁰⁶¹ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

¹⁰⁶² Günsev, a.g.e, s. 28.

Ordusunun 1963-1967 yıllarına dair genellemeler ve asılsız iddialar oluşturarak gerçekleştirdiği şüphe götürmeyen barbar eylemlerinden dikkati başka yöne çekmek için çabaladığı aşikârdır. Dahası Sayın Denктаş'ın çabaları daha da zayıflamaktadır zira kendisi bile bile asılsız iddialar ortaya atarak, Türklerin Rum mezalimi kurdukları ve bunların şüphe götürmeyecek şekilde birden fazla uluslararası organizasyon ve basın ajansı tarafından kanıtlandığı gerçeklerini görmezden gelmeye ve inkâr etmeye kalkışmaktadır. Kıbrıs Rumlarının Türk istilasını başışlayıcı bir şekilde karşılaması düpedüz mantıksızdır, yalnızca Kıbrıs'taki Rum nüfusun işgalcilere karşı gösterdiği cesur direnişe bakarak, Türk istilası kurbanları için desteğin azimli, hızlı ve candan bir şekilde genişlediği anlaşılabilir. Kıbrıs'taki uluslararası ajanslar tarafından hazırlanan raporlar gibi Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan birçok rapor, Sayın Denктаş'ın demokratik, adil, ılımlı ve dürüst bir lider olarak tanımladığı Cumhurbaşkanımızın telgrafındaki içerik için ispat niteliği taşımaktadır.”¹⁰⁶³

II. Cenevre Konferans'ında Denктаş, Rum tarafıyla ilgili anılarını ve harekâtın yeniden başlamasını şöyle anlatmıştır:

“Bak Rauf, geçen defa da aldığımız kararların birini arkadaşın Klerides uygulamadı. Git ona, sonra da James Callaghan'a söyle, bu iş böyle olmaz. Alınan kararları uygulayıp uygulamayacaklarını sor. Callaghan'a da bilgi ver dedi. Konferans öncesinde Klerides'e giderek, Değirmenlik bölgesinde Türk askerinin etrafına mayın döşediklerini, derhal bunları kaldırmalarını söyledim. Klerides böyle bir şeyin olmadığını söyledi. Turan Bey konuşma sırası bana geldiğinde konuşmanı uzatabildiğin kadar uzat dedi. Ben de 1878'den itibaren Kıbrıs meselesini anlatmaya başladım. Bu anlatımım yaklaşık iki saat sürdü ve artık gece olmuştu. Turan Bey konuşmam sırasında bir kâğıda 'kes artık bizi tek ayaküstünde yakalatacaksın' yazarak önüme koydu... Meğer Kıbrıs'ta II. Barış Harekâtı başlıyormuş... Bu konuşmanın ardından, toplantı kapandı ve oteldeki odama gittim. Rumlarla aynı otelde kalıyordum. Odama gittikten kısa bir süre sonra Reuters muhabiri beni telefonla arayarak 'Türk askeri Kıbrıs'ta Harekât başlattı. Ne diyorsunuz?' diye sordu. Ben de bunu Türk askerlerine sormalarını söyledim. Bu konuşmadan yarım saat geçmeden otelin koridorunda bir gürültü duydum. Kapıyı açtığımda Rumların valizleriyle birlikte asansör beklediklerini gördüm. 'Ne var?' diye sorduğumda heyette Hâkim Triandafilidis parmağını bana doğru sallayarak 'Her kim başlatmışsa bunun hesabını verecek' dedi. Ben de 'Hade Allah yardımcınız olsun. Güle Güle' diye yanıt verdim ve özel uçaklarına binerek oradan ayrıldılar. Biz hemen ertesi gün Türkiye'ye döndük oradan Kıbrıs'a küçük topçu uçağıyla gelerek Kırmı Havaalanına indik.”¹⁰⁶⁴

Ankara'dan ikinci harekâtın başlayacağını belirten ve daha önce Ecevit ile Güneş arasında kararlaştırılan “Ayşe tatile Çıksın” Cenevre'den Türkiye'ye gönderilince II. Barış Harekâtı için hazırlıklar başladı.¹⁰⁶⁵

3.8. II. Barış Harekâtı (14-16 Ağustos)

15 Ağustos:

Bülent Ecevit, II. Cenevre Konferansı'nın herhangi bir anlaşmaya varılmaksızın sona erdiği haberini alır almaz, harekâtın kaldığı yerden devam etmesi için gereken talimatı verdi. Operasyonun bu safhası daha kolay olacaktı. Bunun için tahsis edilen birlikler, personel ve silah eksikliklerini gidermiş olarak Ada'da bulunuyorlardı. Plan üç yönden hareketi öngörüyordu. 39. Tümen, Lefkoşa-Mağusa yolunun kuzeyindeki bölgesi, yani kuzey Mesarya ovasını; 28. Tümen, yolun güneyinde kalan bölgeyi kontrol edecekti. Komando Tugayı ise, Lefke'ye ve Limnidi enklavına doğru benzer bir harekâta bulunacaktı. Diğer birlikler havalimanı ve Yunan

¹⁰⁶³ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 13 Ağustos 1974, **Hükûmet Sözcüsü Tarafından Verilen Demeç**, No:1.

¹⁰⁶⁴ Pilter, a.g.e, s. 47-49.

¹⁰⁶⁵ Fırat, Aynı yer.

Alayı kışlası bölgesini ele geçirecekti. Saldırıya geçen Türk kuvvetleri savunma güçlerinden çok üstündü. Türk birlikleri 40 bin asker, 160-200 Tank, 200 zırhlı personel taşıyıcısı ve 120 ağır toptan oluşuyordu. Türk Hava Kuvvetleri, hava sahasına da tam hâkimdi. Rum Milli Muhafız Ordusu'na bağlı 25 piyade taburu ise Türk kuvvetleri karşısında yetersiz donatılmıştı. Elllerinde 11 eski Rus T-34 tankı ve 70 hafif piyade topu bulunuyordu.¹⁰⁶⁶

Hücum emrinin verilmesiyle harekât 14 Ağustos sabahı saat 05:30'da başladı. Evvela istihkâm birliği büyük bir sessizlik içinde mayınları temizledi, daha sonra şafakla birlikte Türk jetleri Lefkoşa ve çevresinde direnç noktalarını kırdı ve Türk birliklerinin öncüleri olan paraşütçüler Beşparmak Dağları'nın güneyine indirildi. Rumların karşılık vermesi sonucunda Mia Milia (Haspolat) bölgesindeki çatışmalar şiddetli geçti. Türk öncü birliklerinin Rumları püskürtmesiyle, 28. Tümen'e ait tanklar Türk sancağı Serdarlı'ya ulaşmak için Mağusa yolunu açtılar. 28. Tümen doğu-batı ekseninde topçu desteği altında en önde zırhlı birlikler, arkasında piyade birlikleri ilerliyorlardı. Batı tarafında ise Türk birlikleri üç koldan ilerliyorlardı. Deniz tarafından ilerleyen kol Vasilya'ya ulaşmış, şimdi önemli bir Rum üssü olan Mirtu'ya doğru yol alıyordu. Batı'ya doğru ilerleyen birliklerin güneye düşen cephesinde ise harekât iki yöne doğru gelişmekteydi. Kuvvetlerin bir bölümü Omorfo (Güzelyurt) istikametinde ilerlerken, diğeri de Yerolakko (Alayköy) havaalanına yönelmişti. Harekâtın en kanlı¹⁰⁶⁷ çarpışması bu son güzergâhta cereyan etti. Kısa ama şiddetli bir bombardımanın ardından Türk Alayı da, Yunan Alayı'nın kuzeyindeki mevzilerine girdi. Yunan Alayı'nın askerleri ile çarpışmalar yaşandı ve direnç gösteremeyen Yunan askerler geri çekilerek BM askerlerinin arkasına geçip sığınmak durumunda kaldı. Kıbrıs Cumhuriyeti ikinci harekât ile ilgili resmi açıklamada bulunarak şöyle demiştir:¹⁰⁶⁸

“Bugün sabah saatlerinden itibaren Kıbrıs, Türk güçlerinin yeni bir saldırısına maruz kalmıştır. Türk Hava Kuvvetleri yine Lefkoşa ve civar mahallelerini Cenevre Konferansı'nca korunan bölgeler dâhil olmak üzere bombalamış, bu sırada Türk Ordusu yayılmacı taktiklerine devam ederek Ada'nı farklı bölgelerine çıkarma yapmıştır. Silahlı Kuvvetlerimiz sağlam bir şekilde sebepsiz olan Türk saldırısına karşı direnmektedir. Bakanlar Kurulu bugün saat 5'ten beri aralıksız olarak oturuma devam etmekte ve duruma karşı koymak için askeri makamlar ile yakın iletişim halinde bulunmaktadır. Hükümet, Kıbrıs halkına, Ada'nın geçmişinde olduğu gibi bu kritik zamanlarda politik askeri ve liderlik etrafında toplamaları ve Türk saldırılarına her ne pahasına olursa olsun karşı koymaları çağrısında bulundu. Cumhurbaşkanı Glafkos Klerides, Cenevre'de, medeni dünyanın yeni sebepsiz Türk saldırılarına karşı hareketsiz kalmayacağını belirtmiştir. Kıbrıs'ın haklı nedeni BM Güvenlik Konseyi'nin önündedir ve Kıbrıs halkı, Yunan ulusunu her zaman karakterize etmiş olan; sakin, cesur, kendine güvenen ve savaşçı ruhlu olarak tanımlamıştır.”

¹⁰⁶⁶ Richter, **a.g.e.**, s. 143; Önalp, **a.g.e.**, s. 366.

¹⁰⁶⁷ Önalp, **a.g.e.**, s. 143-145.

¹⁰⁶⁸ **Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi**, 14 Ağustos 1974, No.1, Yeni Hain Türk Saldırısı. Bkz. Ek-34. (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2015)

Türkiye başbakanı Ecevit basına “*Bu harekâtın amacı istila değildir. Kıbrıs’ı kurtarmaktır. Herkes şundan emin olmalıdır ki, Türkiye mecbur bırakılmadıkça Ada’da gerçek hakkından fazlasını ele geçirmek gibi bir emel gütmemektedir*” demecini vermektedir. Demecin devamında Kıbrıs’taki düzensizliğin Rum ve Yunanlarca sürdürülmesi istenildiğini vurgulayan Ecevit, “*Yunan Hükûmeti ve Kıbrıs Rum Yönetimi Cenevre deklarasyonunun Ada’da güvenlik sağlayabilmenin temel koşulu olan bazı hükümlerine uymamakta inat etmişlerdir*” diyordu ve “*20 Temmuz harekâtı ne kadar meşru idiyse, onun zorunlu devamı olan şimdiki Türk hareketi de o kadar meşrudur. Çünkü 20 Temmuz’daki Türk hareketini haklı ve hukukî kılan bütün etkenler bugün de fazlasıyla devam etmektedir*” diye ekliyordu. Diğer yandan bir basın toplantısı gerçekleştiren Makarios, dünya ülkelerinden yardım isteyerek “*Müdahale edip Kıbrıs’ı Türklerin elinden kurtarın*” şeklinde bir çağrıda bulunuyordu.

Milliyet gazetesi ikinci baskı çıkartarak II. Harekâtı “*Konferans dağıldı harekât başladı*” sürmanşetiyle kamuoyuna duyurmuştu. Gazete “*Jetlerimiz bu sabah şafakla beraber Kıbrıs’ta askeri hedefleri bombalamaya başlamıştır. Hükûmet Kıbrıs’a karşı askeri harekâtın başladığını saat 06:30’da açıklamıştır. Radyolardaki hükûmet bildirisinde Türkiye’nin Kıbrıs’a bağımsızlığı ve Türk toplumunun haklarını hukuk düzeni içinde korumak için tek başına harekete geçmiştir*” şeklinde haber yayımlıyordu. Haberlerden edinilen bilgiye göre; Lefkoşa’da ilk olarak polis radyosunun antenine saldırılar düzenlenmişti. Görgü tanıkları Türk uçaklarının Lefkoşa’da 1,5 km çapındaki bir daire içinde bombardımanlar yaparak radyo binasına, Rum Milli Muhafız Karargâhına ve çeşitli stratejik noktalara saldırdıklarını söylüyorlardı. Türk uçaklarına Muhafız Karargâhı çevresinden uçaksavar ateşi açılmıştı ve Türkiye harekât nedeniyle bütün havaalanlarını trafiğe kapatmıştı. II. Harekâtın haklılığını kamuoyuna göstermek amacıyla gazetelerde Güneş’in karikatürüne yer verilmiş ve “*Benim dilimden anlamıyorlar Mehmet. Senin dilinden anlayacaklar*” yazısı not edilmiştir.¹⁰⁷⁰ Yunan gazetesi Ta Nea, Kıbrıs’taki durumu şöyle aktarmaktadır:

“Bu sabaha karşı Kıbrıs’ta savaş yeniden başladı. Uçaklar ağır makineli atışlarıyla Lefkoşa bölgesindeki çeşitli noktalara saldırırken, Rum uçaksavarları karşılık verdi. TSK’ya ait olduğu düşünülen ilk jetler Lefkoşa’nın üstünde saat 04:35’te gözüktü ve hemen ardından bombardıman nedeniyle başkentteki Milli Birlik ve Polis karargâhlarının bulunduğu noktalarda patlamalar oldu. Şehirde sık sık jet ve uçaksavar sesleri duyuldu. Bombardımandan 15 dakika sonra Yeşil Hat’ta ağır silah sesleri yankılandı. Lefkoşalılar yaralanmakta ve büyük binaların bodrumlarına sığınıyorlar. Güneşin doğuşuyla jetlerin saldırıları devam etti. Lefkoşa radyosu sabah 04:45’te saldırıların başladığını açıkladı ve Türk radyolarının ilk ateşin Rumlar tarafından açıldığı iddialarını yalanladı. Radyo sabah 5’te yaptığı yayında Türkiye’nin uçaklarını göndererek Ada’ya ahlaksızca ve alçakça saldırılarda bulunduğu, saldırılara karşı direnildiğini açıklayarak ‘Hiçbir zaman teslim olmayacağız... Bu topraklar Yunandır ve Yunan kalacaktır’ şeklinde yayın yaptı.”¹⁰⁷¹

¹⁰⁷⁰ Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1974 (2. Baskı). Bkz. Ek- 35

¹⁰⁷¹ Ta Nea Gazetesi, 14 Ağustos 1974. Bkz. Ek-36.

14 Ağustos'ta II. Barış Harekâtı'nın başlaması üzerine bir açıklama yapan Türkiye Hükûmeti, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve barışı korumak için askeri harekâta mecbur kaldığını çünkü Yunanların ve Kıbrıslı Rumların Ada'yı bir Yunan adası gördüklerinden hiçbir anlaşmaya yanaşmadıklarını şöyle belirtmektedir:

“Türkiye diğer ilgili ülkelerle mutabık kalınacak bir hal çaresi bulmak hususundaki gayretlerinin Yunanlar ve Kıbrıs Rumlarınca ısrarla engellenmesi dolayısıyla Kıbrıs Devleti'nin varlığının, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün bir daha hiçbir şekilde tehdit edilemeyeceği ve Türk toplumunun haklarının ve güvenliğinin korunacağı bir hukuk düzeninin kurulmasını tek başına sağlamak zorunda kalmıştır.”¹⁰⁷²

Güneş, Yunanistan'ın Türkiye'yi zor duruma sokmak için işi uzatma taktiklerine başvurduğunu açıklayarak *“Konferans bitmeliydi. Santyorum ki doğru hareket ettik. Diplomasi sustu, silah konuşmaya başladı. Bir Rum'un hayatının bir Türk'ün hayatından daha kıymetli olduğu anlayışını kabul edemeyiz”* demiştir.¹⁰⁷³

Yunan gazetesi Ta Nea *“Kıbrıs'a saldırı Konferans başarısızlığa uğradı. Sabah 8'de Güvenlik Konseyi toplandı”* başlığıyla ikinci Türk harekâtının başladığını kamuoyuna sunmaktadır. Türkiye'nin 14 Ağustos günü Cenevre Konferansı'nı sabote ettiği ve Kıbrıslı Türklerin tedirginlikle bulmaya çalıştıkları çözüme ile adaletsizliğiyle Kıbrıslı Rumlara engel olduğu yorumlamasını yapan gazete, Türk tarafının konferanstaki tutumu ve ısrarıyla Taksim önerilerine hemen cevap istediğini söylüyordu. Yunanlara göre; İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan Türklerin Kıbrıs'ta yeni baskınından iki saat önce bütün kehanetleri suçlamaktadır. Görüşmelerin tekrarlanması beklenemezdi ve İngiliz Bakanın istediği gibi tek çözüm BM Güvenlik Konseyi'ne yeni bir başvuruda bulunmaktı. Callaghan'ın Klerides ve Denктаş'ın uzlaşmaya yakınlaştığı anda Türkiye'nin konferansı sabote ettiği ve Doğu Akdeniz'de barış karşı gözdağı verdiğini belirten *“Bugün Kıbrıs Cumhuriyeti Türk askerinin tutsağıdır”* açıklamaları Yunan basınında yer almıştır. Dışişleri Bakanı Mavros, Türkiye'nin çok ağır sorumluluklar altına girdiğini açıklamış ve Kıbrıs'ın bağımsızlığının bozulduğunu söylemişti. Mavros basına açıklamada bulunarak *“görüşmelerin devam etmesinin mümkün olmadığı, konferansta Türkiye tarafından kuşatma altındaki Rumların güvenliği meselesinin görüşmesinin istenilmediği, Türklerin görüşmelere Taksim teziyle geldiği, Kıbrıs meselesinin askeri saldırılarla çözülmesi istenildiği, hiçbir askeri gücün 500 bin nüfuslu bir halkı küçük bir azınlığa karşı boyun eğdiremeyeceği, Kıbrıslı Rumların Ada'nın %82'sini ve Kıbrıslı Türklerin %12'ni oluşturduğu, BM'de belirtilen uluslararası hakların ve İnsan Hakları Bildirgesi'ndeki*

¹⁰⁷² İsmail, **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, s. 90.

¹⁰⁷³ İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s. 140.

kararların uygulanmadığı sürece meselenin sonlanmayacağını ve Kıbrıs sorununun bugün başladığını” söylemişti.

Mavros daha sonraki açıklamalarında Türk harekâtıyla kurulan yeni Yunan Hükûmeti'nin II. Cenevre Konferansı'na katıldığını, fakat ateşkes anlaşmasına rağmen Türkiye tarafından silahların susmadığı, Türkiye'nin Ada'ya askeri takviyede bulunduğu, Türk tekliflerinin Ada'yı ikiye böldüğü, toplamı %18 eden Kıbrıslı Türk nüfusunun verimli topraklarda ayrılmasının istendiği, Türk tekliflerinin coğrafi esasa dayanan ayrılma olduğu ve de facto oluşturduğu suçlamalarında bulunmuştu. Gazetede Washington'un Türk otonomisini desteklediği, Kıbrıs Türk toplumuna daha büyük otonomi verilmesini istediği ve Kıbrıs yüzünden Türk-Yunan savaşı ihtimalinden korkulduğu yazılmıştır. Ayrıca gazete Türkiye'nin Atina Büyükelçisini Ankara'ya çağırıldığını ve Atina'dan ayrıldığını yazmaktadır.¹⁰⁷⁴

Türk birlikleri 15 Ağustos günü şafakla birlikte harekâta kaldıkları yerden devam ettiler. Doğuya doğru birlikler Kıbrıslı Türklerin 20 Temmuz'dan beri kuşatma altında bulunduğu Mağusa'ya ilerlediler. Rumların Mağusa'yı bombardımana karşı tutmalarına rağmen, az sayıdaki mücahidin direnişi, Rumlar tarafından kırılmamıştı.¹⁰⁷⁵ Türk tanklarının belirmesiyle, Rum sivil ve askerler Güney'e kaçtılar. Lefke ve Omorfo civarındaki yaşayan bütün Rumlar da aynı şekilde Güney'e doğru kaçıyorlardı. Rumların önemli bir deniz üssü olan Boğaz, Türk birliklerine teslim oldu. Bu birlikler daha sonra 28. Tümenle birleşmek için Maraş'ın güneyine doğru ilerlemeye başladılar. Türk kuvvetleri sonunda, bir aydır direniş gösteren Mağusa'ya girdiler. Daha sonraları bu şehir Rumlara karşı direnişte bulunduğu için “Gazi” unvanını alacaktı.¹⁰⁷⁶

Türk basınında “Mağusa'ya varıldı... Lefkoşa sarıldı” şeklinde başlıklar atılarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta Türk bölgelerini savunması için başlattığı harekâtın başarıyla sürdürüldüğü haberleri yapılmıştı. Yabancı radyo ve ajans haberlerine göre Türk jetlerinin öncülük ettiği ve zırhlı birliklerin desteğinde piyade ve komandoların geliştirdiği harekâtın hedefleri açıklanmamakla birlikte Türk birlikleri Ada'nın üçte birini elde etmek üzere Atilla Savunma Hattı'nın gerçekleştirilmek üzere olduğu bildiriliyordu. BBC'ye göre; Mağusa'ya 13 kilometre uzaklıktaki Tinbu kasabası ele geçirilmişti. 11 yıldır Rumların elinde bulunan Serdarlı'da da Türk birlikleri mücahitlerle birleşmişti. Mağusa ele geçirilmek üzereydi ve

¹⁰⁷⁴ Ta Nea, Aynı yer.

¹⁰⁷⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi Mağusa bombardımanı için şu açıklamayı yapmıştı: “Bugün saat 13:00'da Türk Uçağı Mağusa şehrini rastgele bombalamıştır. Neticesinde CYTA bölgesindeki binalarda, Golden Marianna Oteli ve Marangos dükkânlarında yangınlar çıkmıştır. Kurbanlar ve verilen hasarın kapsamına dair henüz bir bilgi verilmemiştir. Bkz. Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, **Türk Uçağı Mağusa'yı Bombaladı**, No.6, 14 Ağustos 1974. (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2015)

¹⁰⁷⁶ Önalp, a.g.e, s. 145-146.

Lefkoşa ise abluka altındaydı. Rum Hükûmeti Sözcüsü birçok Rum bölgesinin Türklerin eline geçtiği itirafında bulunmuştu. Girne'nin batısında BM askerleri geri çekilmekteydi ve Türk askerleri Mağusa limanına 8 kilometre yaklaşmıştı. Türk birlikleri Mağusa-Lefkoşa yolunu da keserek Kıbrıs'ın kuzeydoğusuna hâkimdi. Batı cephesinde ise deniz kuvvetlerinin ateş desteğiyle Türk kuvvetleri hızla ilerlemekteydi. Güneydoğu yönünde ilerleyen Türk birlikleri pek çok Rum Milli Muhafızını esir almış, tank ve uçaksavarları ele geçirmiştir. Türkler tarafından ele geçirilen radyodan Yunaca “*Yunanistan artık size bir şey yapamaz. Türk kuvvetlerine teslim olunuz*” yayını yapılmıştı. Bu arada 22 BM Barış Gücü askeri yaralanmış, 3 Avusturyalı asker ölmüştü. Türk kesiminde karartma ve sokağa çıkma yasağı vardır ABD Başkanı Ford ve Dışişleri Bakanı Kissinger Kıbrıs sorununu görüşmüştü.¹⁰⁷⁷

Hürriyet gazetesi gelişmeler için şöyle yazmaktadır:

*“Dün sabah şafakla beraber başlayan ikinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nda daha önceden tespit edilmiş belli hedefler vardı ve bunların dışında Lefkoşa'daki Rum kesimi geliyordu. Günlerden beri dünyaya tezvirat saçan Rum radyosunu susturmak Türk pilotları için çok güç olmadı ve saat 05:30 sıralarında radyo sustu. Lefkoşa alev alev ve duman içinde kalırken, batıda Kahraman Türk denizcileri açık denizden Omorfo sahilinde ilerleyen Rumları dövüyor, Mehmetçikler ise Serdarlı üzerinden Mağusa'ya ilerliyordu.”*¹⁰⁷⁸

Türk basınında Türk Hava Kuvvetleri'nin hiç uçak kaybı vermediği söyleniyordu. Sabah 07:30'da Rum radyolarında “*Barış içinde asırlarca bir arada yaşadık. Kıbrıs Kıbrıslıdır*” anonsu yapılmaktaydı. Harekâtın başlamasıyla Fransa, Ortak Pazar Konseyi'ne baskı yaparak askeri harekâtın durdurulmasını isteyen bir bildiri yayınlamıştı. Alman Hükûmeti de durum üzerine bir askeri toplandı yapmıştı. Ayrıca Sovyetlerin Akdeniz'deki filosu alarma geçirilmişti. Amerikan Altıncı Filosu da emirle doğuya doğru hareke geçmişti ve İngilizler de BM Güvenlik Konsey toplantısında Türk Hükûmeti'ne Kıbrıs'taki çatışmaların durdurulması için baskı yapılması kararını almıştı. ABD'li yetkililer Türk-Yunan savaşı ihtimaline karşı “*Eğer iki NATO üyesi ülke savaşa karar verirse, kesinlikle ABD'den askeri yardım görmeyeceklerini bilmelidirler*” demişti.¹⁰⁷⁹

Ankara'da TBMM acil toplantıya çağırılmıştı ve bazı büyük şehirlerde bir aylık sıkıyönetim ilan edilmişti. Cumhurbaşkanı Korutürk harekât hakkında “*Kıbrıs konusunda bugüne kadar gerek Türk gerekse dünya kamuoyuna gerek Ankara'da gerekse Cenevre'de Türkiye tarafından her söz söylenmiş ve açıklanmıştır. Her türlü düşmanca söz ve hareketi milletçe ve beraberce göğüslemeye hazır olmalıyız*” diyerek Türk halkına seslenmişti. Harekâtın başlamasıyla THY uçaklarının TSK emrine verildiği açıklanmıştı. II. Barış

¹⁰⁷⁷ Milliyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974; Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 37.

¹⁰⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, Aynı yer.

¹⁰⁷⁹ a.g.g.

Harekâtından altı saat sonra Ecevit bir basın toplantısı düzenleyerek “TSK; Kıbrıs’ın sorunlarına müzakere yoluyla çözümlenmesi için durdurmuş bulunduğu harekâtını, bu arayışlardan sonuç alınamayacağı belli olunca, şimdi bıraktığı yerden sürdürmektedir” demişti. Basın toplantısında Lefkoşa havaalanının değil, yanındaki askeri hedeflerin bombalandığını belirten Ecevit gazetecilere şu sözleri paylaşmaktadır:

“Cenevre Konferansı’ndan bir sonuç alınamayacağı, BM Güvenlik Konseyince bu konferansa çizilen amaçların Yunan Hükûmeti ve Kıbrıs Rum yönetimi tarafından engellendiği ve engelleneceği anlaşılmıştır ve bu sabah TSK Kıbrıs’ta kendilerine düşen görevi yerine getirmeye başlamışlardır” beyanatında bulunmuştu. Cenevre hakkında konuşan Ecevit “Yunan Hükûmeti, dün yayınladığı bildiriye, garantör devlet yetkisiyle Ada’da bulunan TSK’yi işgal kuvveti gibi göstermiştir ve bu kuvvetleri tahliyesini atılması gereken ilk adım olarak ileri sürmüştür. Gayri meşru durumları ve bir oldubitti ile Kıbrıs’ı Yunanistan’a ilhak etme amaçları bütün dünyaca bilinen Yunan birliklerini ve subaylarını ise ancak ondan sonra çekebileceğini bildirmiştir. Bu da Yunan Hükûmeti’nin kendi imzasını taşıyan Cenevre Deklarasyonu’nu tanımama kastinin bir başka kanıtıdır. Gerek Yunan gerekse Rum Hükûmeti, Cenevre Konferansı’nu ve bu konferansta alınan kararları geçersiz kılmak için her türlü çabayı göstermişlerdir. Oyalama taktikleriyle zaman kazanmak, Kıbrıs’ta düzensizliği sürdürmek ve Türkiye’yi etkisiz bırakmak için ellerinden geleni yapmışlardır... Bu harekâtın amacı, Kıbrıs’ı istila değildir. Kıbrıs’ı ve bağımsızlığını korumaktır. Harekâtın amacı Kıbrıs Devlet’ini yıkmak değil, yıkılan Kıbrıs Devlet’ini daha sağlam temeller üzerine kurmaya yardımcı olmak ve toprak bütünlüğünü gerçek güvenceye kavuşturaktır. Bu harekâtın amacı Ada’ya özgürlük getirmek, Kıbrıslı Türklerin uzun yıllardır süren acılarına son vermektir. Harekât sonlandığında Kıbrıs Rum halkı da güvenliğe, huzura ve sürekli barışa kavuşacaktır. Bu harekât Yunanistan’a ve Rum toplumu karşı değildir. Amacımız Yunanistan’la, Rumlarla eşit şartlar altında işbirliği yaparak beraber sürdürmek, güçlenmektir.”¹⁰⁸⁰

Türkiye’nin II. Harekâtı başlatmasıyla 14 Ağustos’ta, anti-Amerikan atmosferde Yunanistan, NATO’nun iki üyesi arasındaki anlaşmazlığı önleyemediği gerekçesiyle NATO’nun askeri kanadından çekildiğini açıklamıştı.¹⁰⁸¹ Siyasi üyelik ise devam edecekti. Bir Hükûmet Sözcüsü Yunanistan’ın Türkiye’ye savaş açabileceğini açıklamıştı. Türkiye NATO’dan çekilmesinin söz konusu olmadığı söylemişti. NATO Genel Sekreteri Luns ise “Ada’da harekâtı durdurmak için Türkiye’ye baskı yapamayız” demecinde bulunmuştu.¹⁰⁸²

To Vima gazetesi, Yunanistan’ın askeri ayağından çekilmesi hakkında “Türk tahrikleri ve ittifak hareketsizliğinin ardından NATO’dan uzaklaşma için genel onay” başlığı atmıştır. Kararın tüm Yunanistan tarafından takdir kazandığı yorumunu yapan gazete, kararın ikinci harekâtın başladığı 14 Ağustos’un sabahında Başbakan Karamanlis tarafından askeri yetkililerle görüşmelerden sonra alındığını yazmaktaydı.¹⁰⁸³ İlgili haberde “Hükûmet kararının

¹⁰⁸⁰ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

¹⁰⁸¹ Ancak çok geçmeden Yunanlar bu hamlenin, halkın duygularını okşamasına karşın, uzun vadeli ulusal çıkarlara zarar verdiğini kavrayacaktı. Bkz. Perikleus, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁰⁸² **Milliyet**, Aynı yer.

¹⁰⁸³ Kıbrıs’taki Türk harekâtının Yunan Silahlı Kuvvetler liderliği tarafından Başbakan Karamanlis’e haber edilmesinden sonra Yunan başbakanı, Dışişleri Bakanı Mavros’u sabah 06:00’da aramıştır ve NATO’dan çekilme kararı sabah 09:00’da alınmıştır. Saat 11:00’de Dışişleri Bakanı Mavros ve Yunan Cumhurbaşkanı Klerides Cenevre’den ayrılıp Atina’ya gelmiştir. Öğle saatlerinde Bakanlar Kurulu toplanarak Kıbrıs meselesini görüşmüştür. Yaşanan gelişmelerin ardından Atina’da birbirini izleyen toplantılar süregelmiştir. Bkz. **To Vima Gazetesi**, 15 Ağustos 1974. Ek- 38.

yalnızca Türkler tarafından Cenevre Konferansı'na yapılan sabotajın önlenmesi için değil, aynı zamanda Kıbrıs'a bombardımanla yapılan haksız saldırılara NATO'nun ittifak içindeki beceriksizliğinden ötürü alındığı" belirtilmekteydi. Başbakan Konstantinos Karamanlis NATO'nun iki üye arasındaki çatışmanın engellenmesinde yetersiz kaldığını belirtiyordu. Açıklamalarında, özellikle Türkiye'nin dünya barışını tehdit ettiğini Türkiye'nin Kıbrıs'ta suç işlediğini vurgulayan Karamanlis, Yunanistan'ın bağımsız Kıbrıs Devleti'ne karşı bütün önlemlere karşı göğüs gereceğini söylüyordu. Konuyla ilgili haberlerle kamuoyuna NATO'da çekilme kararının ortak Yunan görüşü olduğu iletilmekteydi.

Yunan basınında Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerle ilgili "*Türkler Kıbrıs'ta bombardımana devam ediyor*" başlığıyla bombardımanların peşinden TSK'ya ait zırhlı araçlar ve piyadelerin Lefkoşa'dan başka başkentin doğusu ve batısında, Mağusa ve Yılmazköy tarafında ilerlediği söylenmekteydi. Yazılan haberlerde düzenlenen ikinci harekâtın ardından Ada'nın kuzey bölgesinde genişleme yapılmasından korkulduğu aktarılmaktaydı. Associated Press tarafından edinilen bilgileri haber eden basın, Türk askerleri tarafından Lefkoşa'nın doğu ve batısında bulunan Kıbrıs Milli Muhafız Kuvvetleri'ne ait hatların yarıldığını yazıyordu. Öte yandan Kıbrıslı Rum güçlerin Türklere karşı direnç gösterdiği anonsu yapan Lefkoşa Rum Radyosu 4 Türk savaş uçağının düşürüldüğü iddiasında bulunuyordu. Buna karşın Lefkoşa'daki Türk Radyosu (Bayrak) pek çok Rum savunma hattının Türk güçleri tarafından delindiği haberleri yapıyor, lâkin bu haberler Rumlar tarafından yalanlanıyordu. Yapılan bir açıklamada Lefkoşa'nın güney tarafında Türk zırhlı birliklerinin ilerleyerek Yeşil Hattın 400 metre karşısında ilerledikleri bildiriliyordu. Lefkoşa Hilton Oteli'nde bulunan gazeteciler Rum Milli Muhafız'a ait zırhlı birliklerinin Mağusa Limanı tarafına yönelerek Lefkoşa'nın dışına hareket ettikleri bilgisini veriyordu. Ayrıca Lefkoşa'nın üç kilometre kuzeydoğusunda, Lefkoşa-Mağusa yolu tarafındaki Mia Milia (Haspolat) bölgesinde ağır zırhlı birlikleri bulunan Türk kuvvetleriyle Rumlar arasında en şiddetli çatışmaların yaşandığı ileri sürülmekte ve Türk jetlerinin Lefkoşa'nın Rum bölgelerini vurduğu söylenmekteydi. BM sözcüsünün açıklamalarına göre ise en şiddetli çatışmalar Lefkoşa'ya 22 kilometre kala, Mağusa yolu tarafında bulunan Türk köyü Gato ile Mağusa'ya 40 kilometre uzaklıkta yer alan Rum köyü Leonariso bölgelerindeydi. Bayrak Radyosu'nun haberlerinde Kıbrıslı Türklere yapılan kıyıma karşı harekete geçildiği söylenmekteydi. Uluslararası basın Türk güçlerinin Mağusa ve Larnaka yoluna ilerledikleri haberlerini ulaştırıyordu.¹⁰⁸⁴

---

¹⁰⁸⁴ a.g.g.

“Konferansın can çekişmesi ve sonu” başlığıyla Mavros’un Cenevre’de, mesele üzerinde Kıbrıslıların kararı vermeleri gerektiği görüşünde olduğu ve Callaghan’ın da görüşmelerde kesinti istediği haberini yapan To Vima gazetesi, Makarios’un “*Artık Kıbrıs’a büyük güçlerin hemen müdahale etme zamanıdır*” açıklamalarını kamuoyuna sunmaktadır. Makarios bu açıklamalarında harekâttan “*barbar Türk işgali*” olarak söz ederek, Kıbrıs’ın kurtarılması için büyük güçlerden yardım istiyor ve Türkiye’yi ağır bir şekilde suçluyordu. Bu arada Yunan basınında Ecevit’in konuşmalarına yer verilerek “*Türk güçlerinin bütün Ada’yı tutmak istemiyor. Kıbrıslı Türklerin bölgeleri amaç dâhilindedir*” sözlerine yer verilerek amacın Kıbrıs’ın Kokkina’dan kuzeydoğuya, Mağusa’ya kadar, Kıbrıs’ın doğu kesimine, Ada’nın kuzey kısmının ayrıldığı hattın olduğu bilgisi paylaşıyordu.¹⁰⁸⁵

Kıbrıs Cumhuriyeti ikinci harekât karşısında dünyadan destek alabilmek için harekete geçerek suçlama politikaları yürütüyor, dış temsilcilik ve elçiliklere not çekiyordu. Kamu Bilgilendirme Ofisi konuyla ilgili şu açıklamada bulunmuştu:¹⁰⁸⁶

“Dışişleri Bakanı bugün Kıbrıs Cumhuriyeti’ndeki dış temsilcilik ve elçiliklere yeni sebepsiz Türk saldırılarını bildiren ve temsirciliği ve elçiliği bulunan ülke hükümetlerinin dikkatini, acil ateşkes hükmeden 357 no.lu Güvenlik Konseyi kararlarına itibar etmeyen, Türklerin yaptığı keyfi saldırılara çeken bir not göndermiştir. Sözlü not şöyledir: ‘Türkiye şuanda Kıbrıs Devleti’ni yıkmaya yok etmeye, Ada’yı işgal etmeye ve aynı şekilde kötü niyetinin sebebiyet verdiği Cenevre Konferansı’ni bozmaya çalışmaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı olarak, Türk hava akınları ve saldırılarının derhal durdurulması için, hükümetinizin destek ve yardımlarını acil ve içten bir şekilde rica ettiğimizi elçiliğinize sunmaktayız.’”

Hürriyet gazetesinde Rum yönetiminin Cenevre’de bulunan Klerides’e çekilmiş bir gizli mesajın çözüldüğü ileri sürülmekteydi. İddiaya göre esajda rehine Türklerin bırakılıp işgal altındaki Türk köylerinin boşaltılacaklarının Ada’daki BM’ye bildirilip bildirilmemesi sorulmaktaydı ve Klerides “*Ben bu propagandayı bir barış taarruzu olarak kullanmak ve Türklerden tavizler koparmak için kullanacağım. Onun için bildirmeyin*” cevabını vermişti.¹⁰⁸⁸

Mağusa’nın güneyindeki Maraş bölgesi özel bir durum oluşturmuştu. Maraş, hem Mağusa’ya bağlı sadece Kıbrıslı Rumların yaşadığı yeni bir yerleşimdi. Hem de kıyısı otellerle dolu adanın tatil yöresiydi. Mağusa ve limana müdahale öngöre II. Barış Harekâtı’nın planında, Maraş dışta bırakılmıştı. Türk ordusunun ilerleyişi sırasında Maraş’ın Rum sakinleri, İngiliz üssü Dikelya’ya sığınmıştı. Ateşkes sonrası, üç gün boyunca Maraş, İsveçli Mavi Berelilerin devriye gezdiği hayalet kent görünümündeydi. Üç gün sonra, Türk birliği boşaltılmış kenti kontrolü altına aldı. Ancak ateşkese verildikten sonra, bu kadar büyük bir

¹⁰⁸⁵ Aynı yer.

¹⁰⁸⁶ **Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi**, Türklerin Ani Alçakça Saldırıları, No.1, 14 Ağustos 1974. (Erişim Tarihi: 22 Haziran 2015)

¹⁰⁸⁸ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

bölgenin işgali tepki çekeceğinden, bölge boşaltıldı. Kent ve oteller dikenli tellerle çevrildi. Bölgenin bütünü günümüzde hâlâ yerleşime kapalı ve hayalet bir kenttir.¹⁰⁸⁹

16 Ağustos:

Gelişmeleri Türk basını 16 Ağustos günü “Mağusa’ya girdik. Lefke’ye yürüyoruz” manşetleri atarak aktarmıştır. Türk gazetelerinde 15 Ağustos gecesi Omorfo’nun alındığı, Larnaka’nın 3 km yakınına kadar gelindiğini yazılmıştı. TSK’nın Kıbrıs’ta Atilla Hattı üzerinde harekâtlarını başarılı bir şekilde sürdürdüğünü yazan haberlerde; Kıbrıs’ın doğusunda, Ada’nın en büyük ikinci limanına ev sahipliği eden Mağusa’ya tanklarla girildiği, şehir merkezi ve limana hâkim olduğu belirtilmekteydi. Milliyet gazetesinde konu ile ilgili aşağıdakileri yazmıştır:

“Kale semti üzerine jetler dalarak Rum mevzilerini makineli tüfek ve roket ateşine tutmuş, Rum polis merkezini de yerle bir etmiştir. Kara harekâtında ise Rum mevzileri havan ve top mermileriyle dağıtılmıştır. Ada’nın doğu ucunda ise Deniz Kuvvetlerine bağlı birlikler Karpaz Burnu ile Atendrika köyü arasında çıkarma yapmışlardır. Rum sivillerle karışan Rum askerler Mağusa’ya doğru kaçmaktadır. Bazıları ise Larna ve Limasol’a doğru gitmektedir. Batı’da ise Güney’e sarkan Türk birliği Larnaka yolu üzerinden ilerlemektedir. Türk birlikleri bir koldan da Lefke üzerine ilerlemektedir.”

Adı geçen gazetede, Atilla Hattı’na ulaşan Türk birliklerinin durumu ise şöyle aktarılmaktadır:

“Kuzeydeki Orgo Burnu’ndan başlayan hat Yorgos, Gürpınar, Mamari’ye ulaşmaktadır. Lefkoşa Havaalanını çevirerek Lefkoşa’nın yarısından geçmekte, Timbu, Dilekkaya ve Mağusa’ya ulaşmaktadır. Gürpınar’dan başlayan başka bir hat ise Omorfo, Kira ve Gaziveren’e gelmektedir. Kıbrıs’ın Kuzeydoğusundaki Stazuza burnundan çıkan bir diğer hat ise aşağı inerek İpsas, Kuzucuk, Lefkonak ve Boğaz’a ulaşmaktadır. Bu hattın doğusunda kalan ve Karpaz yarımadasındaki Mehmetçik kasabası TSK’nın hedefleri arasındadır”.

24 bin Rum’un Dikelya üssüne sığındığı haberleri yer alan gazetelerde, “ABD’nin coğrafi temele dayalı otonom idare şeklini kabul etti” şeklindeki Ecevit’in açıklamalarına yer verilmekteydi. Bu arada Dışişleri Bakanı Güneş de Ankara’ya dönmüştü. Klerides de Kıbrıs’a Atina’dan bir İngiliz uçağıyla dönmüştü.¹⁰⁹⁰

Hürriyet gazetesi ise Ada’da ilerleyen harekât ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Bu sabaha doğru çatışmalar şiddetlenmiştir. Üç kesimde devam eden çarpışmalar sonunda birliklerimiz, doğuda denize ulaşıp, Mağusa’yı aldıktan sonra güneye doğru dönmüşler, batıda ise kuzeyden güneye sarkarak, Omorfo-Lefke bölgesinde göğüs göğse savaş vermişlerdir. Lefkoşa kesimi ise dün oldukça sakin bir gün geçirmiş, ancak, şehrin güneyine sarkan kahraman askerlerimiz, Lefkoşa’yı Türk bölgesi içinde bir ada haline getirmişlerdir. Dün şiddetli çarpışmalarda tank, top ve piyade birliklerimize Deniz ve Hava Kuvvetlerimiz de çok geniş ölçüde yardım etmişler ve batıda iki Rum deniz üssü elimize geçmiştir. Böylece harekâtın ikinci günü birçok şekilde hedefe yaklaşılmıştır.”¹⁰⁹¹

¹⁰⁸⁹ Richter, Aynı yer.

¹⁰⁹⁰ **Milliyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1974. Gazetenin ilk sayfasında bir fotoğrafla Türk birliklerinin taarruzu aktarılmaktadır ve fotoğrafın altında Türk birliklerinin elbiselerinin üzerine beyaz yarım gömlek giyerek havadan hücum eden Türk pilotlarının Rum askerlerden kendilerini bu şekilde ayırt etmesini sağladıklarını yazılıdır.

¹⁰⁹¹ **Hürriyet Gazetesi**, 16 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 39.

Bu arada bir Türk yetkili harekâtın ana hedeflerini açıklamıştı. Batı'da Omorfo'nun denize açıldığı Syrianokhori'den başlayarak Lefkoşa Havaalanı ile şehrin güneyinden geçerek Lissi ve Timbu'dan Mağusa'ya uzanan bir çizginin kuzeyinin tamamen alınacağını söylemiş, bu arada, harekâtın Spatariko, Lefkonuk ve Boğaz'a kadar uzanan bir hat içinde çemberde kapatılacağını belirtmişti. Bu çemberin ilerisinde, kuzeyde, Mehmetçik kesiminde ikinci bir çizgi çizilerek ortada kalan köyler abluka altına alınacaktı. Bunun sebebi güneydeki Türk toplumu karşı bir kısım Rum'un rehin olarak tutulmasıydı. İki liman elde edilecekti ve Türk birlikleri Atilla hattını tamamlayarak adanın %34'ünden fazlası bir kısma sahip olacaktı. Bunun sebebi bir görüşme masasında hiç olmazsa, %34'lük bir toprak parçasının garantili olarak sağlanmasıydı.¹⁰⁹²

15 Ağustos günü Yunan Başbakanı Karamanlis, halka sesleniş konuşması yaptı. Karamanlis, “*Yunanistan'ın Kıbrıs'a uzak olması sonucu Türkiye, daha önce davranarak Ada'da bir oldubitti yarattığını*” söyleyerek, Kıbrıslı Rumlara yardım ederek Türkiye ile savaşı göze almanın “hem mesafe hem de herkesin malumu olan de facto durumu nedeniyle” mümkün olmayacağını ve girişilecek bir askeri harekâtın Yunanistan için “*kendi güvenliğini tehlikeye atmak*” anlamına geleceğini dile getirdi.¹⁰⁹³ Aynı gün Ecevit açıklamalarında “*Sorunu askeri harekât yoluyla halletmeye mecbur kaldık diye ilk siyasi amaçlarımızı değiştirecek değiliz*”, “*Bizim masada yapmaya çalıştığımızı Türk Ordusu 24 saatte yaptı*”¹⁰⁹⁴ demişti.¹⁰⁹⁵ Karamanlis'in “*15 Temmuz günü dikta rejimi aptalca bir darbeye teşebbüs etti. Türkler bu hatadan yararlanarak, 20 Temmuz günü Ada'ya kuvvetli birlikler çıkardı... Diplomatik cephede savaş vermekten başka elimizde bir çare yoktu ve savaşı cesaretle yaptık. Dünya kamuoyunun kendi lehimize çevirmekte başarıya ulaştık*” dediği ileri sürülmekteydi. Açıklamalarında Türkiye'nin uluslararası hukuku, BM Güvenlik Konseyi kararını ve Cenevre Antlaşmasını çiğnemiş olduğunu iddia eden Yunan başbakan “*Türkiye, kendisini durdurabilecek ve durdurması gerekenlerin hoşgörüsüyle bu sefil hareketlerine girişti*” diyerek Amerika'yı kınıyordu.¹⁰⁹⁶

Bu esnada Yunan Dışişleri Bakanı Mavros Kissinger'ın kendisine yapmış olduğu daveti reddetmişti. NATO Genel Sekreteri Luns, İngiliz Başbakanı Wilson ve Callagan ile görüşmelerde bulunduktan sonra Callaghan, Kissinger ve Ankara-Atina'yla da görüşmüştü.

---

¹⁰⁹² a.g.g.

¹⁰⁹³ Kıralp, a.g.e, s. 181. Karamanlis açıklamalarında “*Kıbrıs Yunanistan'a 1200 mil uzaklıktadır. Ada'ya gitmemizin ve orada Türkiye ile çarpışmamızın olanağı yoktur. Ben ayrıca barbar bir insan değilim.*” şeklinde bir söylemde bulunmuştu. Bkz. **Milliyet**, Aynı yer.

¹⁰⁹⁴ Aynı yer.

¹⁰⁹⁵ Günsev, Aynı yer.

¹⁰⁹⁶ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

ABD Başkanı Ford, Kıbrıs meselesi ile ilgili açıklamalarında BM Güvenlik Konseyi kararına uyulmasını istediğini belirtiyordu. Türk Dışişleri Bakanı Güneş, Cenevre’de üçüncü konferans olacağı inancını taşıyordu.¹⁰⁹⁷

Baf’ta Rumların Türklere karşı harekete geçtiği haberleri dolaşırken, Türk basınında Omorfo’da teslim olan papazların “*Bizi Atinalı çetecilerin elinden kurtarın*” diye ağlayarak Türk askerlerini karşıladıkları ileri sürülmekteydi. Öte yandan ABD Başkanı Ford taraflardan acilen ateşkes sağlamalarını istiyordu ve Türk gazetelerinde Ford’un Federatif Kıbrıs için “evet” dediği haberleri yayınlanıyordu. Gelişmeler üzerine Ecevit “*Biz baştan beri Kıbrıs’taki sorunun müzakereler yoluyla çözümlenmesini istedik. O olanağı bulamayınca askerî harekâta giriştik. Müzakereler yoluyla sorunun çözümlenmesi yolundaki Türk görüşü değişmiş değildir*” açıklamasında bulunuyordu.¹⁰⁹⁸

Harekâtın gerçekleştiği zamanda Türk ve Yunan kuvvetlerinin durumu aşağıdaki gibidir¹⁰⁹⁹:

	<u>Türkiye</u>	<u>Yunanistan</u>
<i>Nüfus:</i>	37.900.000	8.900.000
<i>Askerlik Süresi:</i>	20 Ay	24 Ay
<i>Silahlı Kuvvetler Toplamı:</i>	455.000	160.000
<i>1973 Savunma Bütçesi:</i>	812.000.000 \$	580.000.000 \$
<i>Kara Kuvvetleri:</i>	365.000 kişi	120.000 kişi
<i>Deniz Kuvvetleri:</i>	40.000 kişi	18.000 kişi
<i>Hava Kuvvetleri:</i>	50.000 kişi	22.000 kişi
<i>Yarı Askeri Kuvvetler:</i>	75.000 Jandarma 3’ü bindirilmiş Tugay	30.000 Jandarma 69.000 Milli Muhafız

Bu arada Barış Harekâtına katılan Türk uçakları Kıbrıs semalarında Türkçe ve Yunanca beyannameler atmaktaydı. Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı tarafından uçaklardan atılan beyannamelerde aşağıdaki açıklamalar bulunmaktadır.¹¹⁰⁰

“Kıbrıslı ve Yunan Askeri... Seni karşımıza sürenler, senin cesedine basıp yükselmek isteyenlerdir. Onlara inanarak mukavemet etme... Bizi daha fazla kan dökmeye mecbur etme. Sana uzanan dost eline sen de elini uzat... Karını dul, yavrunu yetim ve ananı gözü yaşlı bırakma... Biz Türk’üz, düşmana düşmanca, dosta dostça davranırız...”

“Kıbrıs Rumları, dost acı söyler fakat doğruyu söyler... Şu anda jet uçaklarımız acıyı konuşuyor... Fakat hakikate hedefimiz, sadece Türk ve Rum cemaatlerinin sulh ve huzur içinde kardeşçe yaşamasıdır...”

¹⁰⁹⁷ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer

¹⁰⁹⁸ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer

¹⁰⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. **a.g.g.**, Ek- 40.

¹¹⁰⁰ Kıbrıs Barış Kuvvetleri tarafından uçaklardan atılan beyannameler için bkz. Ek- 41.

Yunan basınından Ta Nea gazetesi Başbakan Ecevit'in açıklamalarına atıfta bulunarak Amerika'nın Türkiye'yi ve taleplerini desteklediği haberleri yapıyordu. *"Kıbrıs'ın 1/3'ü işgal edildi. Ford Türklerin yanında. Mücadele devam ettirilecek. Avrupa bizimle"* başlıkları atan gazete Türk güçlerinin, büyük kayıpların yaşandığı sert mücadelelerin ardından, toprak taleplerinin belirlendiği Atilla Hattı üzerinde, Kıbrıs'ın neredeyse kuzeyde 1/3'ünü ele geçirdiği yazılmaktaydı. Başbakan Karamanlis açıklamalarda bulunacak izlenecek politikanın *"NATO'dan ayrılma kararının uygulanması; Kissinger tarafından Mavros'a sunulan Washington'da görüşme teklifinin reddi ve NATO Genel Sekreteri'nin Atina ziyaretine karşı koyma"* şeklinde olacağını netleştiriyordu. Bunun yanı sıra Kıbrıs Cumhurbaşkanı Klerides ise *"Kıbrıs Türk otonomisi"* şeklindeki Türk ultiimatının kabul edilmemesi için Kıbrıslı *"Mücadelemiz devam edecek"* diyerek Rumları savaşıma çağırıyordu. Yunan basını ABD'ye suçlamalarda bulunarak Washington'un krizin çözümü konusunda Yunanistan'a yeni baskılar uyguladığını yazıyordu. Bu dönemde çıkan Yunan gazeteleri Kıbrıs konusunda ABD'nin çıkmaza yol açan felaket boyutunda büyük sorumlulukları olduğunu düşünerek Washington'u suçluyordu. Ta Nea gazetesi Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasıyla askeri güçlerin artık Yunan kontrolünde olacağı yorumunda bulunuyordu. Devrik Cumhurbaşkanı Makarios da Washington ve NATO'yu tutumlarından dolayı kınadığını açıklayan Makarios, İngiliz yetkililerle yaptığı görüşmenin ardından Ada'daki bağımsızlığın tekrar ayağa kaldırılması için tüm büyük güçlere davet bulunuyordu. Makarios konu ile ilgili açıklamalarında Doğu Akdeniz'in yakın gelecekte yaşananları ağır bir şekilde ödeyeceğini söylüyordu ve hâlen daha Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tadilatı için geç olunmadığı düşüncesi içindeydi.¹¹⁰³

Bombardımanın ardından pek çok kişinin yaralanmasıyla Mağusa'nın Türk kuvvetleri himayesine geçtiğini belirten Yunan gazeteleri, Lefke ile ilgili Türk kuvvetlerinin batıya doğru ilerlediği ve saldırıların bütün yönlere gerçekleştiği, Lefkoşa'nın 32 kilometre batısında bulunan Rum Milli Muhafızları'nın Lefke'ye varışlarını engellemek için Türk uçaklarının genellikle Lefke-Baf sahil yolunu bombaladığı bilgisini veriyordu. Lefkoşa hakkında ise Rum kesimlerinin, özellikle de doğu tarafındaki sanayi mahallelerinin napalm bombası yağmuruna tutulduğu iddia edilmekteydi.¹¹⁰⁴

17 Ağustos:

---

¹¹⁰³ **Ta Nea Gazetesi**, 16 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 42. 16 Ağustos tarihli gazete, Karamanlis'in resmi açıklamasını yorumsuz bir şekilde yayınlamıştır.

¹¹⁰⁴ **a.g.g.**

15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece Lefkoşa şiddetli çatışmalara sahne olmaktadır. O gece Rumlar, Büyük Kaymaklı'daki mevzilerinden ellerindeki havan, top ve silahlarla Lefkoşa'nın Türk kesimine ateş açtılar ve mücahitler bu ateşe ateşle cevap verdi. Şafakla birlikte Lefkoşa semalarında yeniden Türk jetleri görüldü. Uçakların hedefi, yüksek binaların çatısına yerleştirilen, Türk kesimine ateş açan makinalı tüfek yuvalarıydı.¹¹⁰⁵ Yunan gazetelerinde konuyla ilgili çıkan haberlerde iki gün önce ateşkes kararının uygulanacağı, fakat şafak vaktinde çatışmaların sıfır noktası Yeşil Hat'ta yeniden başladığı yazılıydı. Çatışmalarda ağır silahların kullandığını belirten haberlerde, Türk askerlerinin iki cepheden doğuda ve batıda bütün tarafları kapatabilmek için Lefkoşa'ya doğru harekete geçtiği ifade edilmekteydi. Lefkoşa Radyosu savaşa ilgili yaptığı yayınlarda “İki gün boyunca düşürülen uçakların haricinde, dün yine çok sayıda zırhlı araç ve tank imha edilmiştir. Çok sayıda tutuklu ele geçirilmiştir” şeklinde haberler yaparak Rum kamuoyunun moralini üst seviyede tutmayı çabalıyordu.¹¹⁰⁶

Türk kuvvetleri 16 Ağustos günü Atilla Hattı'nda belirlenen genişlemeyi sağlayınca harekâtı sonlandırma kararı almıştı. Milliyet gazetesi Kıbrıs'taki ikinci harekâtın sona ermesini “Üç gün savaşı başarı ile bitti. Ateş kesildi” başlığıyla haber etmişti. Gazetenin haberlerinde Ecevit'in Kıbrıs'ta askeri harekâtın hedeflerine ulaşması üzerine 16 Ağustos günü akşamüstü saat 7'den itibaren Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyma kararını aldığı bildirilmekteydi. Ecevit ateşkes açıklamasını Cumhurbaşkanı Korutürk, Genelkurmay ve Başbakanı Sancar'la yaptığı görüşmenin ardından Bakanlar Kurulunu toplandıktan sonra saat 14:30'da yapmıştı. Ecevit'in ateşkes ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

“Türkiye'nin Kıbrıs'ta girişmiş olduğu harekâtı TSİ 19'a kadar bitirmiş olacağı ve bundan itibaren Türkiye açısından ateşkesin uygulanması mümkün olacağına karar verilmiştir. Harekâtın kısa sürede sonuçlanması, Türkiye'nin yalnız savaşta üstünlüğünü değil, ondan daha önemli olarak barışçı niyetlerindeki gerçekçiliği ispat eder. Türkiye bir iki gün içinde askeri harekâtle kolay elde edebileceği bir sonuca ulaşabilmek için haftalarca müzakerelere katlanmıştır. Ancak müzakerelerden bir sonuç alınmayacağı kesinlikle ortaya çıktıktan sonradır ki, askeri harekât olmuştur. TSİ 19'da Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri harekâtı sona erecektir diyorsak, bu başlangıçta saptamış olduğumuz hedefe en geç o saate kadar varılmış olacağı içindir... Askeri harekât başlamadan önce önümüzdeki açık siyasi hedefler vardı ve askeri harekât bu hedeflere ulaşmış ve her ikisi de tam bir uyum içinde yerine getirilmiştir. Askeri zaferimiz, daha önce koyduğumuz siyasi hedeflerden bizi uzaklaşturmamıştır. Ada'da coğrafi bir temele iki otonom idare kurulmasını istiyoruz. Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını istiyoruz...”¹¹⁰⁷

Hürriyet gazetesi gelişmeler üzerine büyük puntolarla “Lefke ve Omorfo da düştü. Bu iş burada biter” yazarak harekâtın sonlandığını kamuoyuna aktarmaktadır. Gazeteye göre; Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'taki harekât ile ilgili olarak “Harekât hazırlanan plana

¹¹⁰⁵ Önalp, a.g.e, s. 147.

¹¹⁰⁶ Hürriyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 43.

¹¹⁰⁷ Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974. Bkz. Ek- 44.

uygun olarak ve belirlenen hedeflere kesinlikle ulaşılarak sonuçlandırılmıştır” diye açıklama yapmıştı. Açıklamada harekâtın tespit edilen zamandan daha hızlı gelişip neticelendiği belirtilmektedir.¹¹⁰⁸

Harekâtın ikinci gününe dek Kıbrıs'ta harekât kuzey doğu, doğu ve güney doğu istikametinde başlatılmış ve Değirmenlik önlerinde Rum kuvvetlerine karşı taarruza geçilmişti. Üç ayrı koldan yapılan taarruz karşısında Rum cephesi dayanamamıştı. Buradan doğu yönüne harekâtını sürdüren Türk birlikleri Mağusa'nın kuzeyine doğru giderken stratejik bir kavşak noktası olan Lefkonuk'u ilh safhanın hedefi olarak saymışlardı. Lefkonuk'tan güneye doğru sarkan Türk askerleri, bir koldan Salamis'e, diğer koldan da tüm güneye doğru harekete geçmişlerdi. Diğer birlikler de Lefkoşa'nın doğusundan güneye doğru sarkarak, Timbu'yu ve havaalanını ele geçirmişlerdi. Timbu'dan bir kol Lefkoşa'yı sarmak adına güney batı istikametinde harekete geçerken, bir kol da Mağusa harekâtı için doğuya yönelmişti. Doğru yönünde hareket eden Türk birlikleri, Mağusa harekâtı için Mağusa'ya yönelen birliklerin güneye sarkan koluyla birleşerek Mağusa'ya doğru ilerlemişti. Mağusa önlerinde üç ayrı bölgeden kente taarruz eden TSK, Mağusa kalesinde bulunan mücahitlerle buluşarak Rum savunma hattını iki bölmüş ve kısaç hareketine girişmişti. Bu sayede Rum savunması çöktürülmüş ve Yun muhafızlarla Yunan birlikleri güneye doğru gerilemişti.¹¹⁰⁹

Batı yönünde harekât önce kuzeybatı yönünde gelişmiş ve Mirtu hedef alınmıştı. Mirtu da cephe kurmaya çalışan Rumlar, Türk taarruzuna karşı koyamamıştı. Biryandan Yıldırımköy yönünde ilerlenirken, bir başka yol da stratejik önem taşıyan Ayvasıl yönündeydi. Mirtu'dan çekilip Omorfo'da cephe kurmaya çalışan Rum birlikleri iki yönden de sarılmıştı. Birliklerin bazıları ise Lefke yolunda devam etmekteydi. Lefkoşa'nın batısından güneye sarkan ve Lefkoşa'nın muharasını¹¹¹⁰ tamamlayan Türk askerlerinin bir diğer kolu batıya devam ederek, Omorfo ve Lefke harekâtına katılan diğer kuvvetlerle birleşmişlerdi. Böylece harekâtın ilk günü Mağusa yönüne kaydırılmış ve doğu harekâtı tamamlandıktan sonra, bazı birlikler ve hava desteği batıya kaydırılarak, batı harekâtının tamamlanması sağlanmıştı. Batı harekâtında, Omorfo körfezini kontrol altında tutan Türk Deniz Kuvvetleri, hem denizden takviye alınmasını önlemiş hem de top atışlarıyla karadan olduğu gibi denizden de ateş altına almışlardı.¹¹¹¹

---

¹¹⁰⁸ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

¹¹⁰⁹ **a.g.g.**

¹¹¹⁰ Sabahın erken saatlerinde Türk jetleri 950 kişilik Yunan alayına ait karargâhı bombalamıştı ve hapishaneler de bombardımandan nasibini almıştı. Bir sonraki hedeflerinde ise Rum uçaksavarlarının bulunduğu Hilton ve Kleopatra Otelleri civarıydı. Yeşil Hat boyunca ise şiddetli çatışmalar oluyordu. Bkz. Aynı yer.

¹¹¹¹ 17 Ağustos tarihli Hürriyet gazetesinde Türklerle savaşmaktan kaçan Rumların askerlerine işkence yaptıkları ve vahşet uyguladıkları ileri sürülüyordu. Bkz. Aynı yer.

Lefke bölgesinde Türk savaş uçakları önce Baf-Lefke yolunda ilerleyen takviye birliklerini bombalamıştı ve bu sayede Rum takviye yolun kesilerek sevkiyat yapma ihtimalleri engellenmişti.¹¹¹² Milliyet gazetesinde ise Lefke ile ilgili yazılan haberlerde harekâtın Batı'ya kaydırıldığı ve Kuzey Batı'da Omorfo yolu üzerinde Rum direnme noktalarının temizlenmesine geçildiği ve sonrasında tank birliklerinin Omorfo'ya doğru ilerlediği bilgisi verilmekteydi. Gazeteye göre; Batı'ya doğru ilerleyen başka bir zırhlı Türk birliği kolu da Omorfo'dan Lefke'ye doğru kaymıştı. Lefke'ye doğru sarkan bu kuvvetler bu bölgede İkseros körfezinde bulunan İngilizlere ait bakır izabe tesislerini ele geçirmişlerdi. Bunlar yaşanırken Türk jetleri Baf ile Lefke'yi birleştiren yol üzerinde Rum takviyelerini bombalamıştı. Rum Kuvvetler, Güney ve Batı bölgelere doğru çekilmişti. Türk basınında Rum tarafında kalan Türklere, Milli Muhafız Ordusu tarafından işkence yapıldığı ve bu hadiselerin devamı halinde Türkiye'nin buraları da bombalayacağını bildirdiğine dair haberler yer almaktaydı. BM Güvenlik Konseyi de Kıbrıs'ta derhal ateşkes uygulanması ve Cenevre görüşmelerinin tekrar başlaması için dördüncü kez çağrıda bulunuyordu. İngiltere ise Türkiye'nin Cenevre Konferansı'nın Pazartesi günü toplanması için yaptığı teklifi, erken diyerek kabul etmeyecekti. ABD Başkanı Ford da Yunan Başbakan Karamanlis'e bir davette bulunarak meslektaşını görüşmeye davet etmiş, fakat Karamanlis tarafından bu teklif "*sürmekte olan buhran nedeniyle ülkesinden ayırlamayacağı*" mazeretiyle kabul edilmemişti.¹¹¹³

Kıbrıs'ın Rum Cumhurbaşkanı Klerides ve Bakanları Lefkoşa'dan Limasol'a kaçmışlardı. Harekâtın son gününde Lefke ve Omorfo Türk birliklerince alınca Yunan basını "*Rumlar Morfou'yu terk etti. Lefke'yi de ele geçirdik*" başlığıyla Türk jetlerinin 16 Ağustos'ta Lefkoşa'yı 40 dakika bombaladığı belirtilerek "*İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı'nın üçüncü gününde TSK hedeflerine doğru ilerlerken Türk jetlerinde Lefkoşa'nın kuzeybatısındaki stratejik Rum hedefleri ile başkent batı eteklerindeki Kıbrıs Rum Milli Muhafız Ordusu'na ait mevziler bombalanmıştır*" denilmekteydi ve sabah 07:20'den başlayarak Türk jetlerinin 500 kiloluk bombalar attığı söylenmektedir. Habere göre; Türk bombardımanına karşı sadece bir uçak savar topu ateşi açılmıştı. Havaalanı çevresindeki Rum direnme noktaları da şiddetle bombalanmıştı. Rumların büyük bir bölümü Türklerin dokunmadıkları güney semtine sığınmıştı. Bunun üzerine Rum askerleri ve Rum siviller geri çekilmeye başlamıştı. Mağusa ele geçirilince, İngilizlere ait Dikelia üssünün çevresinde çizilen yarım daireyi aşan Türk birlikleri

---

¹¹¹² Aynı yer.

¹¹¹³ **Milliyet Gazetesi**, Aynı yer.

Larnaka yakınlarına kadar ilerlemişti. Mağusa'da Türk Deniz Kuvvetleri Rum savunmasının yarılmasına yardımcı olmuştu.¹¹¹⁴

Ateşkes kararına giden süreç özetlenecek olursa eğer; Batı'da Lefke Türk sancağı Türk birliklerinin eline geçti. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri “*Atilla Hattı*” olarak adlandırdığı hedefe ulaşmıştı. Mağusa-Lefke hattı çizilmişti. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 14 Ağustos tarihinde kabul ettiği 360 sayılı kararında “*Kıbrıs'ta bütün yabancı kuvvetlerin çekilmesi ve ateşkesin yapılması*” çağrısında bulunmuştu. Ateşkes kararı Türkiye tarafından 16 Ağustos günü akşamüstü yürürlüğe girecek şekilde kabul edildi. Ateşkes teklifi Klerides tarafından da kabul edilince karar kesinleşmiş oldu.¹¹¹⁵

Ecevit harekâtın sonlanmasıyla basın aracılığıyla kamuoyuna şu açıklamayı yapmıştı:¹¹¹⁶

“Görülmüştür ki, tarih boyunca adalar üzerinde askeri harekât son derece güç olduğu halde, bu güç işi Türk Silahlı Kuvvetleri çok kısa zamanda görülmemiş bir başarı ile sonucuna ulaştırmıştır. Bu Türkiye'nin yalnız savaştaki üstünlüğünü değil, ondan daha önemli olarak barışçı niyetlerindeki gerçekçiliği ifade eder... Tek çözüm yolu olarak ileri sürdüğümüz 'coğrafi esasa dayanan iki muhtar idareden kurulu federal Kıbrıs Devleti'nin temeli fiilen atılmış bulunmaktadır.”

İkinci Harekât 62 saat gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Türk kuvvetleri düşmana sert darbeler indirerek, kuvvetlerinin parçalara ayrılmasını sağlamıştır. Bütünlüğü kaybeden Rum ve Yunan kuvvetleri küçük üniteler haline gelince, toparlanma imkânı bulamamıştır. Türk harekâtı dalgalar halinde ve kademeli şekilde gerçekleşmiştir. İlk dalga hava akınlarıyla olmuştur. İkinci dalga zırhlı birliklerce gerçekleştirilmiş ve düşman hatları yarılmış ve bölgede temizlik harekâtı yapılmıştır. Üçüncü dalgada ise parçalara ayrılmış olan düşman birlikleri temizlenmiştir. Dalgalar arası zaman mesafesinin iyi ayarlı olması sebebiyle ileri harekâtı yapan Türk birlikleri gerisinde kalan düşman toparlanamamış ve bu sebepten dolayı herhangi bir tehlike yaratmalarına meydan verilmeden üçüncü dalga yetişmiştir.¹¹¹⁸

Ateşkes kabul edilmesine rağmen Rum kuşatması altında üç Türk sancağı bulunmaktaydı. Bunlardan birisi de “*Yeşilirmak*” idi. Köyü savunan mücahitlerin karşı saldırıya geçmesiyle Rum mevzileri dağılıp Güney'e doğru kaçtılar. Böyle Lefke ile Yeşilirmak, ateşkesin ilan edilmesinden sonra mücahitlerin kendi çabalarıyla birleşmiş oldu. Ada'nın doğu tarafında Luricina¹¹¹⁹ sancağında Rumlar sivil halkın üzerine ateş açmayı

¹¹¹⁴ a.g.g; **Miliet Gazetesi**, Aynı yer.

¹¹¹⁵ Fırat, a.g.e, s. 748; Önalp, a.g.e, s. 147.

¹¹¹⁶ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

¹¹¹⁸ a.g.g.

¹¹¹⁹ Akıncılar

sürdürünce, Türk kuvvetlerine cevap olarak Güney'e doğru bir koridor açarak Luricina'ya girme emri verildi ve 19 Ağustos'ta Türk askerleri Luricina'ya girdi.¹¹²⁰

Türk Hükûmeti'nin ateşkes kararının kabul etmesinin ardından Yunan politikası “hayır” üstüne kurulmuştu. Yunan Hükûmeti bütün uluslararası görüşme tekliflerini reddederek ve Kıbrıs meselesinde sert bir tutum takınarak ABD, NATO ve Türkiye'ye karşı atakta bulunma çabası içine girmişti. NATO'nun askeri kanadından üyeliğini çeken Yunanistan, başarı sağlayabilmek için ABD Başkanı Ford'un Karamanlis'i Washington'a davetini, Türk tarafının Cenevre görüşmelerinin yeniden başlaması isteğini ve NATO'nun Türkiye ile Yunanistan arasında arabulucuk girişimini reddetmişti. BM Güvenlik Konseyi de görüşmelerin tekrarlanmasından yanaydı. Buna ek olarak Yunan basınında NATO'nun Yunanistan'ın askeri kanadından çekilmesinden ötürü endişe ettiği haberleri yapılmaktaydı.¹¹²¹

“Türkler Ada'nın 1/3'ünü işgal ettikten sonra Kissinger Kıbrıs'a intikal etmek istiyor ve Ecevit Karamanlis'le görüşme arzusunda” başlığıyla Ta Nea gazetesi ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Ada'nın geleceği hakkında Türk-Yunan anlaşmazlığını ortadan kaldırmak arabuluculuk teklifinde bulunduğunu ve Ecevit'in de Yunan meslektaşı Karamanlis ile istediği zaman ve istediği yerde görüşme arzusunda olduğunu yazmaktaydı. Haberlerde Türkiye'nin Yunanistan ve İngiltere'yle Cenevre'de tekrar barış görüşmelerini yapma istediği içinde olduğunu aktaran gazete, ABD' ile Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs meselesinde nesnel ve olumlu tutum içinde buldukları yorumunu yapıyordu. Ecevit'in Kıbrıs'taki Türk zaferlerinin iki ayrı otonom bölgeli bir federal Kıbrıs Devleti'nin temellerini oluşturduğu düşüncesinde olduğu haberlerine yer veren gazete “Bülent Ecevit'in kinizmi: Türkiye BM Güvenlik Konseyi kararlarına ancak şimdi riayet etme kararı aldı. 150 bin Kıbrıslı Rum sığınmacı” başlığı atarak Türkiye'yi suçluyordu. Yunan basını Ada'nın bölünmesiyle 150 bin Kıbrıslı Rum'un mülteci konumuna düştüğünü söylüyor ve Türkiye'nin Güvenlik Konseyi kararlarına gecikmeli olarak uyma kararı aldığını açıklayarak eleştiriyordu. İlgili haberlerde Klerides'in ateşkes kararını Türk açıklamasıyla aynı saatte uygulayacağını bildirdiği belirtiliyordu ve ateşkes kararından sonra Ada'nın çeşitli noktalarında karşılıklı silah seslerinin duyulduğu, ancak bunların sıradan olaylar olduğu söyleniyordu.¹¹²²

Yunan basınında Kıbrıs'ta gerçekleştirilen Türk harekâtına karşın Atina'nın uluslararası destek gördüğüne ilişkin haberler yapılmaktaydı. “Fransa 50 Mirage-100 tank gönderiyor.

---

¹¹²⁰ Önalp, s. 148.

¹¹²¹ Ta Nea konuyla ilgili “Karamanlis'ten Ford'a, Mavros'tan Kissinger'a, Cenevre'deki yeni görüşmelere, NATO davetine hayır” başlığı atıyordu. Bkz. **Ta Nea Gazetesi**, 17 Ağustos 1974.

¹¹²² a.g.g.

Minic, Tito'nun mesajını iletiyor” haberiyle Yugoslavya Cumhurbaşkanı Yardımcısı Minic’in Atina’yı ziyaret ederek Karamanlis ve Mavros ile görüştüğü açıklanıyordu. Habere göre; Minic’in Atina’ya gelişi Belgrad’ın inisiyatifinden kaynaklanmaktaydı ve Atina’daki Fransa Büyük Elçisi de Yunanlardan olağan üstü görüşme talebinde bulunarak uzun süren bir görüşme gerçekleştirmişti. Yunanistan’a yapılacak Fransız yardımının şekli üstüne konuşulduğunu öngören Ta Nea, Fransız yetkililer tarafından resmi bir açıklamayla 50 Mirage savaş uçağı ile takribi 100 adet ANX-30 tankın Yunanistan’a yardım maksadıyla gönderileceğini kamuoyuna aktarmıştı. Ayrıca gazete Mağusa’da Türk Silahlı Kuvvetleri’nin NATO tanklarını kullandığı, Yunan Hükûmeti’nin kararıyla NATO’nun askeri ayağından Yunan subayların çekildiğini söylüyordu.¹¹²³

Kıbrıs meselesine barışçı bir çözüm için Türkiye Hükûmeti ateşkesin gerçekleştiği 16 Ağustos’ta Yunanistan ve Kıbrıs Rum temsilcilerini üç garantör devlet arasında yapılacak olan bir toplantıya çağırılmış, Ecevit sınırların çizilmesi ve asker miktarının azaltılmasında Türkiye’nin esnek davranacağını açıklamıştı. Türk başbakan, Bakanlar Kurulu toplantısındaki konuşmasında “*Bundan sonra müzakereler daha rahat ve kolay olacaktır*” söyleminde bulundu.¹¹²⁴

İkinci Barış Harekâtı sonunda, Mağusa-Lefkoşa-Lefke ve Kokkina çizgisinin kuzeyinde kalan topraklar (Kıbrıs’ın %38’i) kontrol altına alındı. Tapu kayıtlarına göre Ada’nın %35’ine sahip olmaları gereken Kıbrıs Türkleri, bundan böyle Kıbrıs’ın kuzeyinde yaşayabileceklerdi.¹¹²⁵ Türk tankları ikinci harekâtın birinci gününde Mağusa’yı çevreleyen tepelere kadar gelmişti. Türk askerleri için taarruzun başlangıç saati Türk jetlerinin geliyordu. Türk Hava Kuvvetleri’ne ait F-104 jetleri Mağusa’ya dalmaya başlamıştı. Jet saldırılarından sonra kent Türk havanlarının yağmuruna tutulmuştu. Öğle saatlerine doğru Türk havan saldırısı durunda, tepelerin üstünde duran Türk tankları palet çevirmeye başladı. Mağusa’ya doğru tankların ilerlemesiyle Rum ve Yunan direnişi kırılmaya başlamıştı.¹¹²⁶

Bu arada İngiliz yetkililer Ada’nın bölünmesinden rahatsızlık duyuyorlardı. NATO toplantısında da Türkiye’ye suçlamalarda bulunmuşlardı. İngilizler uluslararası platformda Türkiye’yi suçlamalarda bulunurken ekonomik çıkarları da hesaba katıyordu. Her ne kadar Ada’da önceden sahip oldukları üsleri korumayı devam ettirseler de ekonomik açıdan Kıbrıs’tan yararlanma şanslarının azaldıklarını düşünüyorlardı. İngilizler tarafından yapılan

---

¹¹²³ Aynı yer.

¹¹²⁴ Alasya, **a.g.e.**, s. 116; Günsev, Aynı yer.

¹¹²⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 962.

¹¹²⁶ **Hürriyet Gazetesi**, Aynı yer.

açıklamalardan bu çıkarımı yapmak mümkündür. Örneğin; İngiltere Kıbrıs Maliye Bakanlığı İstatistik ve Araştırma Dairesi Genel Müdürü Henry Menelau, Ada'nın kuzeyinde Türklerin elinde bulunduracağı toprakların, en büyük ekonomik zenginliklerine sahip olduğunu ileri sürmekteydi. Kıbrıs'ın en değerli bölgesinin Türklerin eline geçtiğini belirten Menelau, "Türkiye üzümlü tanelerini aldı, çöpleri bize kaldı" yorumunda bulunarak, Kıbrıslı Türklerin ekonomik alanda nelere sahip olduğunu şu şekilde açıklamıştı:¹¹²⁷

"Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana çok hızlı bir ekonomik gelişme göstermiş ve gayri safi milli hasılası 173 milyon 700 bin Kıbrıs sterlininden 241 milyon 900 bine ulaşmıştır ve 1967-1972 döneminde, 1967 fiyatları sabit kalmıştır. Kıbrıs'ın ekonomik kalkınma hızı %7.6 olup yerli imalat %6.5 artış göstermiştir. Kıbrıs ekonomisi için mühim olan üç ana unsur vardır: Ziraat, turizm ve endüstri. Bu unsurları ihtiva eden bölge, Atilla hattının içinde kalarak Türklere geçecektir. 1972 yılında 6 milyon 700 bin sterlin portakal ve 2 milyon 300 bin poundluk limon ihraç etmiştir ki, bu İngiltere ihtiyacının dörtte birini teşkil eder. Bütün portakal bahçeleri, Atilla hattının kuzeyinde ve Rum malıdır. Limon bahçeleri ise, Girne'nin doğusundaki Lapta'da portakal bahçeleri ise Omorfo civarındadır. Her ne kadar Mağusa civarında da portakal bahçeleri varsa da, büyük istihsal Ada'nın kuzeyindedir. Mağusa'nın batısında bulunan, Mesarya ovasında yetişen buğday ve arpa Ada'nın istihsalinin beşte dördüdür. Yine Ada'nın doğusunda yetişen patatesin, %85'i ihraç edilmektedir. Ve bu ihracatın %87'si de İngiltere'ye yapılmaktadır. Atilla hattının güneyinde Rumlara bırakılan ziraat bölgelerinde sadece bağlar bulunmaktadır. Ada'nın güney batısında bulunan bu bağlardan elde edilen üzüm, şarap ve sherry İngiltere'ye ihraç edilmektedir.

Kıbrıs'ın milli gelirine %20 katkıda bulunan ve gün geçtikçe gelişen turizm ve endüstrisi (geçen yıl Kıbrıs'a 264 bin turist gelerek adaya 24 milyon sterlin kazandırmıştır) bu yıl bir rekor sezonu beklenmekteydi. Gelen turistlerin %90'ı Mağusa ve Girne civarına gitmekteydi ki, bu da Atilla Hattı'nın kuzeyinde kalmaktadır. Turistlerin %80'i Mağusa civarında kaldığından, bu bölgede büyük bir otel inşaatı bulunmakta ve büyük çapta İngiliz yatırımı çekmekteydi. Limasol da bir turist bölgesi olmasına rağmen, Mağusa'ya nazaran bir değer ifade etmemektedir. Harpten sonra, turizmin gelişeceğini kabul edecek olursak bütün turistik bölgelerin, Türk kısmında kaldığını görüyoruz.

Bunun dışında kalan endüstri bölgesinde, ayakkabı, hazır giyim ve hayvan yemi ile ev eşyaları önemlidir. En önemli endüstri merkezi, Lefkoşa'nın dışında olup, Türkler tarafından bombalanmış, kalanları ise Türklerin kontrolü altındaki bölgededir. Kıbrıs yılda 8 milyon 600 bin poundluk yeraltı serveti ihraç eder. 1972'de bu ihracatın 1 milyon 640 bin poundluğu amyant, 3 milyon 800 bin poundluk demir cevheri ve 350 bin poundluk krom ihraç etmektedir. Büyük Mavrovouni madenleri, Lefke'nin batısında olup Türk bölgesi içinde kaldığı gibi, diğer bir takım madenler de Türk bölgesi içinde kaldılar..."

Yavaş yavaş madenlerin önemini kaybettiğini düşünen Dr. Menelau'ya göre Rum kısmında bazı ufak fabrikalar kalmıştı. Limasol ile Larnaka arasında çimento fabrikaları, Limasol'daki endüstri bölgesi gibi, Kıbrıs'ın en büyük endüstrisi bombalanmadan önce Lefkoşa tarafındaydı. Ada'nın kuzeydoğu kısmındaki Karpaz yarımadasında oldukça çıplak olmasına rağmen 500 bin poundluk tütün yetiştirilmekteydi.¹¹²⁹ İngiliz yetkilinin sözlerinden de anlaşılacağı üzere harekât sonucunda İngilizler iktisadi açıdan kendilerinin gerek yatırımları gerekse ithalatları açısından zarar göreceği düşüncesindeydi.

Türk Mutlu Barış Harekâtı'nın ardından, Karamanlis Hükûmeti Cuntayı yargılamaya koyuldu. 22 Ekim 1974 tarihinde Başsavcı Dimitris Tsevas, Cuntanın üst düzey subaylarına yönelik yasal süreci başlattı. 1975 yılı içerisinde televizyonlardan yayınlandığı için kamuoyu

¹¹²⁷ a.g.g.

¹¹²⁹ Aynı yer.

üzerinde etkisi büyük olan bir diri duruşmada, diktatörlüğün kurulmasında başlıca sorumluluk taşıyan kişiler kötü davranışlarından ve kendilerine karşı yaptıkları işkenceden, 1973 yılı Kasım’ında Atina Politeknik’teki öğrenci işgalini acımasız yöntemlerle bastırdıkları için acımasızca yargılandılar. Suçlu bulunanlar uzun süre hapis cezasına çarptırıldılar. Bunların arasında Kıdemli Albay Ioannidis de vardı. Darbenin arkasındaki asıl üçlü Albay Papadopoulos ve Makazeros ile Albay Pattakos ölüm cezasına çarptırıldı. Daha sonra hükûmet bu ölüm cezalarını ömür boyu hapse dönüştürdü.¹¹³⁰

İkinci Kıbrıs harekâtı askeri açıdan daha bilinçli yürütülmüş, hedeflenen amaç elde edilmişti. Türk Silahlı Kuvvetlerince Mağusa-Lefke ya da Atilla Hattı olarak adlandırılan hedefe ulaşip harekâtı sonlandırmasıyla dünya kamuoyu, I. Harekâtı hukuki müdahale mahiyetinde haklı ve meşru bulurken, II. Harekâtı görüşmeler sürerken anayasal düzeni bozan durum ortadan kalktığı halde gerçekleştirildiği için “*toprak iktisabı ve işgal*” olarak değerlendiriyordu.¹¹³¹ İşin özünde Batı, Ada’nın iki NATO üyesi arasında kesin bölüşülmesinden memnundu. Ancak bu oyunun, yine batı açısından iki yerine tek perdede oynanması gerekliydi. O yüzden ikinci harekât “*cezalandırılmak*” zorundaydı. Batı, Türkiye’nin müdahalesiyle Kıbrıs’ta NATO lehine gelişmelerden memnundu. Ne var ki Yunanistan’ı gücendirmemek ve Türkiye-Yunanistan dengesi bozulmamalıydı. Bu yüzden Türkiye için bir ceza nihai hedefti. Şayet BM güvenlik Konseyi’nin II. Harekât ile ilgili ateşkes kararını almasının 48 saat gecikme nedeni, Batılı ülkelerin Türk Harekâtı’nın tamamlanmasını beklemeleriydi.¹¹³² İlerleyen zamanlarda bu ortamın sonucu olarak ABD’nin 5 Şubat 1975 tarihli silah ambargosu doğmuş, BM’de 1974 yılındaki Genel Kurul görüşmelerinden başlayarak, zaman zaman da Güvenlik Konseyi’nde Kıbrıs konusunun ele alındığı kararların tonunda Türkiye aleyhinde genel bir ağırlaşma görülmekteydi.¹¹³³

Kıbrıslı Rumlar bütün gelişmelerin sorumlusu olarak ABD’yi görüyorlardı. Bunun neticesinde Kıbrıs’ta 1974 yılında yaşanan şiddetin son kurbanı, 19 Ağustos günü öldürülen ABD Büyükelçisi Roger Davies olmuştu. 19 Ağustos’ta, 2000 civarında Kıbrıslı Rum ABD büyükelçiliği önünde bir eylem düzenlemişti. ABD’yi, özellikle Dışişleri Bakanı Kissinger’ı sorumlu tutuyorlardı. Bir grup silahlı kişinin açtığı ateş sonrasında Davies ve sekreteri hayatlarını kaybetmişti. Davies’in öldürülme sebebi gayet net olarak, birilerinin 1974 olaylarından Kissinger’ı sorumlu görmesiydi.¹¹³⁴

¹¹³⁰ Kırpalp, **a.g.e.**, s. 181-182; Clogg, **a.g.e.**, s. 213-214.

¹¹³¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 748; Fırat, **a.g.e.**, s. 748-749.

¹¹³² Kızılyürek, **a.g.e.**, s. 103.

¹¹³³ Gönlübol, **a.g.e.**, s. 577.

¹¹³⁴ Kırpalp, **a.g.e.**, s. 173.

16 Ağustos'ta yürürlüğe giren ateşkesten sonra Kıbrıs'ın değişik yörelerinde harekât sırasında EOKA-B ile Milli Muhafız Örgütü tarafından Kıbrıs Türklerine yapılan korkunç eylemler birer birer su yüzüne çıkmaya başladı. Türk askerinin I. Barış Harekâtında ulaşmadığı yerleşim yerlerinden bazıları Atlılar, Muratağa, Sandallar ve Taşkent köyleriydi. Harekâtın ikinci safhası başladıktan sonra, 14 Ağustos'ta sabahın erken saatlerinde Milli Muhafız Ordusu'na mensup askerler Mağusa'nın 15 km kuzey batısındaki Türk köyü Atlılar'ı kuşatarak Türk köylüleri esir almış, yakınlardaki bir tarlaya köylüleri götürerek otomatik silahlarla bu insanları kurşuna dizdikten sonra açılan 20 metre uzunluğunda 10 metre genişliğinde bir çukura topluca gömmüşlerdir. Olayı ağır yaralı olarak kurtulan üç kişi Türk yetkililere ulaşarak haber verince, 21 Ağustos'ta olay gün yüzüne çıkmıştır. 1 Eylül gününde ise Kıbrıs'ta yeni bir katliam bölgesi gün yüzüne çıkmıştır. Bu büyük katliam hareketi de yine Mağusa kazasında bulunan Muratağa ve Sandallar köylerinde uygulanmıştır. 89 Kıbrıs Türkü (Muratağa'da 55, Sandallar'da 34) elleri bağlanmış halde kurşuna dizilerek buldozerlerle kazılmış olan iki toplu mezara gömülmüşlerdir. Yine 14 Ağustos günü bir başka katliam daha yaşanmıştır. Limasol-Larnaka yolu üzerinde bulunan Taşken adlı karma köye gelen EOKA-B militanları, BM'in telkiniyle silahlarını teslim eden köydeki 74 Türk erkeği tutsak olarak alınmıştır. Ertesi gün Tatlısu ve Terazı (Mari) köylerinden 15 Türk erkek daha getirilmiştir. Türk tutsakların 50'si otobüslere bindirilerek Limasol yakınlarına götürülmüş ve orada topluca kurşuna dizilerek, dozerlerle açılan bir toplu mezara gömülmüştür. Taşkent köyünde kalan diğer tutsaklardan ise bir daha haber alınamamıştır.¹¹³⁵

Türk askerinin Kuzey Kıbrıs'taki harekâtı sırasında 150 bin civarında Kıbrıslı sivil Rum Güney'e kaçmak durumunda kaldı.¹¹³⁶ Aslında Türk birlikleri saldırının daha ilk gününde hedeflerine ulaşabilirdi. Rum nüfusa kaçma şansı tanımak için yavaş ilerlemişlerdi. Gerçekten de, Türklerin harekâtı önemli sayıda mülteci akınına neden olmuştur. 1963-1964 yıllarında

---

¹¹³⁵ Vehbi Serter, "Kıbrıs'ta 1974 Mutlu Barış Harekâtı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim", **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 282-287; Önalp, **a.g.e.**, s. 152-153; Özmen, **a.g.e.**, s. 274-275.

¹¹³⁶ Harekât sonrasında Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlar için iki farklı yurt kavramı algılanmaya başladı. Bellekte biriken materyaller sırasıyla; ev, yuva, yurt ve vatana göndermeler yapar. Rumlar için ev dinamik içeriğiyle yaşayan bir kavramdır. Kısacası ev vatandır. Kıbrıslıların iki farklı etnik temele dayanan kimlikleri, zorunlu yer değiştirme olaylarına bakışlarının ayrılığı yurt, ev kavramlarının iki farklı algı olarak karşımıza çıkarır. Kıbrıslı Türkler için yurt kavramı evlerinin olduğu yeri anlatır. Bu 1974 sonrası göçün bir sonucudur. Kıbrıslı Türkler için yurt, şu an yaşadıkları yer olmuş, öncesi anılarda kalmıştır. Yurt ve ev kavramı sadece Ada'nın kuzeyi ile sınırlıdır. Fakat Kıbrıslı Rumlar için durum farklılık göstermektedir. Aynı savaşın onlara göç olgusuna maruz kalan insan sayısı anlamında getirdiği fatura Türklere nazaran daha ağırdır. Harekât sonrasında Kıbrıslı Rumlar için savaşın yaşattığı göç ve travması daha derindir. Kıbrıs'ın günümüzde yaşamlarına rağmen, hemen hepsi için yurt gerçeği, Kıbrıs'ın bütünüdür. Evleri hâlen üzerinde yaşadıkları olmaktan çok, bıraktıklarıyla tanımlanır. Bkz. Günalp, **a.g.e.**, s. 61.

Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları göç travmasını bu kez 1974 yılında Kıbrıslı Rumlar yaşamaktaydı. Harekâtın birinci ve ikinci safhaları sırasında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin toplam zayıtı 489 şehit ve 1200 gaziydi. Kıbrıslı Türklerden 70 mücahit ve 270 sivil şehit olmuş, 1000 kadarı da yaralanmıştı. Buna mukabil Rumların kaybı ise 4000 ölü, 12000 yaralıydı. Kayıp kişi sayısı Kıbrıslı Rumlarda 1468, Kıbrıslı Türklerde 273 idi.¹¹³⁷

Türkiye 15 Temmuz darbesiyle yaşanan gelişmelerde sadece Ada'daki mevcut durum ve Kıbrıslı Türklerin güvenliği için değil, kendi açısından da bir değerlendirme yapılmasının ardından müdahale etmiştir. 1974 müdahalesinden sonra ortaya çıkan durum, Türkiye'nin güney limanlarını kontrol altında tutan Kuzey Kıbrıs'a yerleşmesine ve ulusal çıkarlarını "güvence" altına almasını sağlamıştır. 20 Temmuz 1974 harekâtında dışişleri bakanlığı yapan Turan Güneş bunu 20 Temmuz 1980 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin 8. Gün ilavesinde şöyle açıklamaktadır:

*"Gerçekten, Kıbrıs bir ülke için kendi güvenliği açısından ya da yayılma amaçları varsa bu amaçları açısından bir sağ kol değerindedir. Ya da çağdaş bir deyimle Kıbrıs Doğu Akdeniz'in stratejik noktasında demir atmış bir kocaman uçak gemisidir. Kıbrıs'ın bu stratejik önemi göz önünde bulundurulmadan 20 Temmuz Barış Harekâtını daha doğrusu tüm Kıbrıs bunalımını anlamak olanaksızdır. Birçok devlet, biraz da işlerine öyle geldiği için, Kıbrıs sorununu bizim açımızdan sadece Ada'daki Türk toplumunun korunması gibi görmek istiyor. Oysa gerçek sorun Kıbrıs'taki Türklerle beraber Anavatan'daki 45 milyon Türk'ün güvenliği ve Orta Doğu'daki dengenin korunması sorunudur."*¹¹³⁸

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile Türk-Yunan ilişkileri de etkilendi. Yunanistan Türkiye'yi Doğu'dan gelen tehlike addederek Doğu Ege Adaları'nı silahlandırmaya hız vermiş, Türkiye ise Yunanistan'ı Batı'dan gelen tehlike olarak niteleyerek Ege Ordusu'nu (IV. Ordu) kurmuştur.¹¹³⁹

15 Temmuz Darbesiyle doruğa çıkan Cuntanın rolü sonucunda, 20 Temmuz Harekâtı'nın travmatik deneyimi, Kıbrıs ve Yunanistan'ın arasını açtı. Bunun sonucunda devlet mekanizmalı desteklenen "Enosis" faslı kesin olarak kapandı. Enosisçi milliyetçilik 1974 yıkıntıları arasında kaldı. Kıbrıs'taki siyasal gelişmelerde artık herhangi bir etkisi kalmayan bu ideoloji, kimi uç kesimler içinde yine de fikir olarak yaşatılmaya çalışsa da etkinliğini yitirmiştir.¹¹⁴⁰

Avrupa ile Sovyetler Birliği'nin de başlangıçta sessizce destekledikleri Barış Harekâtı'na sonradan karşı çıkışları ve Rum liderliğinin yanında yer almalarıyla Türkiye, dış

¹¹³⁷ Kıralp, a.g.e, s. 135; Önalp, a.g.e, s. 369; Richter, a.g.e, s. 366

¹¹³⁸ Kızılyürek, a.g.e, s. 104.

¹¹³⁹ Fırat, Aynı yer.

¹¹⁴⁰ Perikleus, a.g.e, s. 171.

politikasında değişikliğe giderek çok yönlü bir dış politika uygulamaya ve özellikle üçüncü dünya ülkeleri ve İslam ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışacaktı.¹¹⁴¹

---

¹¹⁴¹ İsmail, **a.g.e.**, s. 152-154.

SONUÇ

1571 senesin Kıbrıs'ın Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle, Anadolu'dan Türkler Ada'ya getirilmiştir. Zamanla Osmanlı İmparatorluğu'nda kapital sistemin gelişmesi, Kıbrıs'ta önemli neticeler yaratmış ve ada toplumunu etkilemiştir. Ticaret ile uğraşan Ortodoks Rumlar, imparatorluk dışındaki milliyetçilik fikirlerle tanışıp, kendi ülkülerini oluşturmaya başlamıştır. “*Megali İdea*” ile imparatorluk topraklarında yaşayan Rumlar, Büyük Yunan İmparatorluğu fikrini benimsemiştir. Kıbrıs da bu Helen İmparatorluğuna “*Enosis*” fikriyle dâhil edilmiştir. Böylece Kıbrıslı Rumlarda, diğer soydaşları gibi, kurulan Yunanistan'ın bir parçası olma hayali oluşmuştur.

Özellikle Yunan Devleti'nin kurulmasından sonra, Kıbrıslı Rumlar için Megali İdea'nın 8. maddesinde yer alan Enosis umut olmuştur. 1878 senesinde İngiliz yönetiminin Ada'ya gelişiyle, bu umutta artış olmuş ve Osmanlı güç kaybettikçe ülkülerinin gerçekleşeceğine dair inançları kuvvetlenmiştir. İngiliz idaresinde Kıbrıslı Türkler ekonomik olarak güç kaybına uğramış, buna karşın Kıbrıslı Rumlar zenginleşmişlerdir.

I. Dünya Savaşı'nda Ada'nın ilhak edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından bu kararın Lozan'da kabul edilmesi sonucunda Kıbrıslı Türkler, haklarının korunması için Ada'nın yöneticisi olan İngiltere ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Kıbrıs tamamen Sömürge İmparatorluğu'nun kontrolü altına geçince, Ada'nın demografik yapısında değişiklikler yaşanmıştır. Kıbrıslı Türklerin ekonomik olarak zayıflaması ve Ada'dan göç etmeleri sonucunda, Kıbrıslı Rumlar zenginleşme fırsatı yakalamış ve nüfuzunu artırmıştır. Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplulukları “*anavatan*” olarak gördükleri Türkiye ve Yunanistan'a daima gönülden bağlı kalmaya çalışmıştır. Kıbrıslı Türkler varlıklarının sürdürülebilmesi adına; önce Osmanlı İmparatorluğu'na ve daha sonrasında sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne umut bağlamıştır.

Yunanistan, Kıbrıs'ı bir “*Yunan*” adası olarak görmüştür. Konsolosluk ve eğitim üzerinden Ada'yı kendine yakın tutmaya çalışmış, misyonlerler üzerinden Yunanlılık ve Ortodoksluk düşüncesinin yayılması için faaliyetler yürütmüştür. Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs ile ilgilenmeye Yunanistan'a nazaran daha geç başlamıştır. İç meselelerini hallettikten sonra Kıbrıs ile dolaylı yoldan ilgilenmiştir ve Yunanistan'ın ada Rumlarına yaptığı gibi, hem basın hem de eğitim üzerinden Ada'da yaşayan Türklerle bağlarını koparmamıştır.

Başta Türkiye'de yapılan inkılaplar olmak üzere, Kıbrıslı Türklerin gelişmelerin yakından takip etmesine olanak sunulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan süre gelen Anadolu'daki gelişmelerin ve fikirlerin takip edilme alışkanlığı sürdürülmeye çabalanmıştır. Bu amaçla; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren, M. Kemal Atatürk'ün de emriyle dönemin en önemli iki Türk gazetesi kurulmuş ve konsolosluk sayesinde Türkiye ile olan

ilişkiler sıcak tutulmuştur. Kıbrıs Türk cemaatinin zihninde Türkiye ve Türkçülük olgusu daimi olması için çeşitli yardımlar yapılmıştır ve bu görev konsolosluk, öğretmenler ve özellikle de basın üzerinden sağlanmıştır.

Yeni kurulan Türkiye ve Yunanistan hem kendi içinde hem de iki ülke ilişkilerinde Kıbrıs'ı henüz bir mesele olarak görmemekteydi. Çünkü hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın adadan öncelikli halletmeleri gereken iç ve dış meselelere sahiplerdi. 19. yüzyılın ilk yarısında kadar, Türkiye-Yunanistan arasında Kıbrıs meselesinin patlak vermemesinin belki de nedenleri; iki ülke ilişkilerinin sarsıntıya uğramasının istenmemesi, Türkiye ve Yunanistan'da siyasi istikrarın kalıcı olmasına dair inanç, uluslararası güven, Lozan Antlaşması ile yeni kurulmuş düzen ve İngiltere'yi bu konuda cephe olarak almanın yaratabileceği sorun ihtimalleriydi.

Türkiye ve Yunanistan arasında, Atatürk-Venizelos döneminde başlayan yumuşama dönemi, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Rus tehdidiyle zorunlu olarak “*iyi geçinme*” haline dönüşmüştür. Buna karşın Yunanistan, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Kıbrıs hususunda gerek açık gerekse kapalı şekilde faaliyetlere girişmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere ile Kıbrıs için görüşmeler yapmış olan Yunanistan, Ada'nın elbet bir gün kendilerine verileceğini inancını taşımıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'da Arap milliyetçiliğinin artması ve self-determinasyon fikrinin oluşması, Kıbrıslı Rumlar'ın Ada'nın Yunanistan'a ilhak edileceğine dair sahip oldukları umudu yeniden filizlendirmesine neden olmuştur. Bu yolda önce Yunanistan Hükûmetleri'ne baskı yapan Kıbrıslı Rumlar, daha sonrasında meseleyi uluslararası platformlara taşımıştır. Daha sonrasında da bu ülkeleri için silahlı faaliyetler yürütmüştür. Ada'da çatışmalar ve ölümlü olaylar o kadar fazla artmıştı ki artık şayanalar vukuat-ı adiyeye haline gelmişti.

II. Dünya Savaşı sonrasında Ada'nın jeopolitik konumu artarken, Kıbrıslı Rumların artan Enosis hayalleri uluslararası alana taşınmaya çalışılmış, silahlı eylemlerin başlamasıyla Türkiye'de meseleye dâhil olmuştur. Türkiye tarafından bu zaman zarfında Kıbrıs'ın bir mesele olarak görülmemesinin en büyük nedeni, şüphesiz izlenen Batı yanlı politika ve Rusya tehdidiydi. Gelişmeler sonucunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs'a bağımlı bir “*bağımsızlık*” verilmesi düşünülmüş ve 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Şüphesiz Enosis olmasaydı, Taksim olmazdı. EOKA olmasaydı, TMT kurulmazdı. Kıbrıs meselesinin temelinde; Yunanistan'ın Megali İdeası, Kıbrıslı Rumların Enosis'i, Türkiye'nin meseleyi ilkin görmezden gelmesi, Kıbrıslı Türklerin siyasi otoriteyi geç oluşturması ve İngiltere'nin sorunu işin başında Kıbrıslı Türkler üzerinden çözme isteği, sonrasında Türkiye'yi yanına çekme çabası ve büyük güçlerin çıkarları yatmaktadır.

Türkiye'nin meseleyi geç idrak etmesinden dolayıdır ki Kıbrıs üzerine uzun süre sabit bir tez olmamıştır. Bu değişken tez, yaşanan olaylara göre değişiklik göstermiştir. Türkiye'nin sabit bir Kıbrıs fikrine sahip olamaması ve Yunanistan'ın sürekli değişen istekleri çözüm odaklı arayışın içine girilmesine engel teşkil etmiştir. Keza Makarios'un da hırsı Kıbrıs meselesine ivme kazandırmıştır.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios zamanla Enosis'ten uzaklaşıp bağımsız Kıbrıs politikası izlemiştir. Tabii buradaki "bağımsız" Kıbrıs sadece Rumların egemenliğinde olan bir devlet idi. Özellikle yaşanan çatışmalarda sonra Türklerin enklavlarda toplu halde yaşaması en çok Makarios'un işine gelmekteydi. Rumlar bu ayrılmayla ekonomik anlamda gelişme gösterirken, Türkler ekonomik sıkıntılarla mücadele vermekteydi.

Yunanistan'da yaşanan darbenin ardından Makarios ile Yunanistan'ın arası açılmıştır. Makarios, ekonomik kalkınma ve uluslararası prestij sayesinde Yunanistan'ın bir valisi olmaksızın kendi ülkesinin cumhurbaşkanı olması gerektiğini idrak etmişti. Zamanla Yunan Cuntası artık Makarios'tan rahatsızlık duymaya başlamış, önünde bir engel olarak görmüştür. Ayrıca Yunanistan ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler Kıbrıs meselesini ve Kıbrıs politikalarını etkilemiştir. Yunan Cuntası, içte yaşadığı sıkıntılardan ötürü halkın gözünde prestij kazanmak adına varlığından rahatsız duyduğu Makarios'a karşı, Kıbrıs'ta bir darbe düzenlemiştir.

Türkiye o dönemde doğu, kuzey ve batı olmak üzere üç taraftan tehlike altındaydı. Güney kanadın da kapanıp, çevrilmesi Türkiye'yi bir kafes içinde hapsedecekti. Zaten Makarios'un Türkiye'nin doğu kanadında bulunan Sovyetler ile iyi ilişki içinde olması Türkiye'ye rahatsızlık vermekteydi. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'tan hoşnut olmasa da yapılan darbe Türkiye için tehlike arz etmekteydi.

Kıbrıs'taki darbe sonrasında Türkiye, Garanti Antlaşmasına dayanarak "*Kıbrıs Barış Harekâtı*" ile olaya müdahalede bulunmuştur. Kuşkusuz müdahalenin en büyük neticeleri Yunanistan'da darbenin düşmesiyle demokrasinin geri kazanılması, Kıbrıs'ta darbeye gelen Sampson yönetiminin kısa süren iktidarının sona ermesi ve Ada'daki toplumların kesin olarak ikiye ayrılarak ayrı topraklarda yaşamasıdır. Harekât esnasında Türkiye, bir yandan uluslararası baskı ile mücadele etmeye başlamış, diğer yandan askeri başarılarını diplomatik zaferle taçlandırıldığını söylemiştir. Yunanistan ise cuntanın düşüşüyle önceliği kendi iç meselelerine vermiştir. İç düzenin rayına girmeye başlamasıyla Karamanlis ve Hükûmeti Kıbrıs'ı ve Kıbrıs meselesini yeniden "*ulusal*" olarak görmüştür. Yunan başbakan geçmişte yaşadığı sıkıntılarla tekrar karşılaşmamak için kamuoyuna güçlü olduğuna inandırmayı hedeflemiştir.

Yunan kaynaklarında iddia edildiği üzere Kıbrıs meselesi Türk Barış Harekâtı ile başlamamıştır. Mesele çok daha öncesine dayanmaktadır. Meselenin arka planında Enosis ve Makarios'un Kıbrıs Türklerinin Ada'da misafirleştirilmesini isteyen inatçı politikaları ve uluslararası politikada çıkar mücadeleleri yatmaktadır.

Kıbrıs Rum liderliği, Kıbrıslı Türkleri daima bir azınlık olarak görmekteydi. Ayrıca unutulmamalıdır ki II. Dünya Savaşı sonrasında Kıbrıs meselesi, Soğuk Savaşın bir ürünüdür. Dünya “batı ve doğu” olarak ayrışırken Kıbrıs da bir mesele haline gelerek şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Batı ve Rusya arasındaki çıkarlar doğrultusunda Kıbrıs meselesinin seyri sürekli değişmiştir. Rusya ve ABD gibi iki büyük gücün tutumları da olayların seyrini ve meselenin şekillenmesini etkilemiştir. Makarios'un Bağlantısızlar, Sovyetler ve Batı ile ilişkilerine bakıldığında, bunu fırsata dönüştürmeye çalıştığı görülmektedir.

Her ne kadar 1960 yılında “Kıbrıs Cumhuriyeti” ile bir çözüm bulunmaya çalışılmışsa da 1974 Harekâtı ile Türkiye ve Yunanistan ülke savaş eşiğine kadar gelmiştir. Her iki ülkenin basını karşı tarafı sürekli olarak suçlamış, haklı olan tarafın kendileri olduğu iddia etmiştir.

20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'ta başlayan Türk harekâtı ile Yunanistan ve Türkiye savaş noktasına kadar gelmiştir. Cunta kontrolündeki Yunanistan ve Ecevit liderliğindeki Türkiye, Trakya'da ve Ege'de alarm konumuna geçmiştir. Hatta ilişkiler o kadar gerilmişti ki Ege sularında iki ülkeye ait askeri uçakların “it dalaşı” gerçekleştirdiği ve taraflara ait uçakların düşürüldüğü iddia edilmiştir. İki NATO üyesinin karşı karşıya gelerek savaşmalarına ramak kalmasıyla birlikte, NATO, BM, Batılı ve büyük güçler harekete geçip, iki ülkenin çarpışmaması ve felaket doğmaması adına görüşmelerin gerçekleşmesi gayretine girişmişlerdir. Uluslararası kuruluş ve güçlerin bu çabası Kıbrıs'tan ziyade iki müttefikin daha fazla karşı karşıya gelmemesi içindi. Şayet karakol görevi gören bu iki NATO müttefikinin birbiriyle savaşa girmesi, NATO'nun bölgedeki gücünü etkileyebilirdi.

Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'taki darbe sonrasında Ada'ya sadece Kıbrıslı Türklerin güvenliği değil, aynı zamanda kendi güvenliği için de müdahalede bulunarak harekât düzenlediğini açıklamıştır. Bu dönemde Yunanistan'la yaşanan Ege kriziyle gergin olan ilişkiler, harekât sonrasında iyice kopma noktasına gelmiştir. Öte yandan ABD ile de haşhaş meselesi yüzünden ilişkiler sallantılıydı.

Dünya kamuoyunda I. Kıbrıs Harekâtı olumlu tepkiler yaratırken, II. Harekâtın başlamasıyla bir anda Türkiye için rüzgârın seyri değişmiştir ve “işgalci” olarak görülmeye başlamıştır. Bu süreç zarfında her iki ülkede yayınlanan gazeteler, kamuoyu inancını yüksek tutmak ve haklılıklarını gösterebilmek için yoğun çaba harcamıştır.

1974 senesinde Yunanistan'daki gazeteler sabah, öğlen ve akşam olarak basılmıştır. Yıldırım baskılar olmadığı sürece gazeteler, bir önceki günün gelişmelerini yayınlamıştır. Örneğin; I. Cenevre Konferansı'nın gelişmeleri 26 Temmuz günü kamuoyuna sunulmuştur. Çalışmalarda dönemin en büyük propaganda araçları mahiyetindeki gazeteler incelendiğinde; olayların Türk ve Yunan gazeteleri tarafından farklı yorumlandığı gözlemlenmiştir. Türkçe gazetelerde Yunanistan ve Kıbrıs Rumları “*yenilen taraf*”, Türkiye ve Kıbrıs Türkleri “*kazanan taraf*” olarak ele alınmıştır. Yunan gazetelerinde ise Rum tarafı “*cesur ve ezilen*” taraf, Türkiye ile Türk Silahlı Kuvvetleri ise “*haksız ve barbar*” olan taraftır.

Karamanlis'in gelişiyile birlikte Yunan basınındaki sansür de ortadan kalkmıştır. Yunan gazeteleri 15 Temmuz darbesinin Kıbrıs'ta olumlu etkiler doğurduğunu yazmıştır. Ayrıca Cuntanın devrilmesi, basının üslubunda keskin bir farklılık yaratmıştı. Örneğin; Cuntanın son günlerinde yayınlanan Yunan gazetelerinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti basın bültenlerinde çok sayıda Türk uçağının düşürüldüğü, Rumların zafer kazandıkları haberleri yayınlanmıştır. Hatta TSK bu konuda bir açıklama yapma ihtiyacında bile bulunmuştur.

Türk gazetelerinde ateşkes ihlali yapan tarafın Rum ve Yunan askerlerinin olduğu iddia edilmiştir. Ülkenin haklılığını ve zaferini ortaya koymak için kahramanlık haberleri hazırlanıp, epik şiirler yazılmıştır. Buna paralel olarak Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'da hareket kabiliyetini genişletip, ve ilerleme sağlayıp, askeri başarı sağladıkça, haberlerde daha fazla milliyetçilik duyguları ve ulusal motiflerle bayraklar yer almıştır.

Yunan kamuoyu ve gazetelerinde işgalci olarak görülmüş ve Türk tarafının sürekli olarak ateşkes ihlallerinde bulunduğu iddia edilmiştir. Harekât sırasında yayınlanan Yunan gazetelerinin hazırladığı haberlerde kimi zafer konuları ele alınmış, Cenevre görüşmeleri süresince Türklerin barbarca hareketleri bulunduğu söylenerek Yunan ve dünya kamuoyunun, milli dava olarak gördükleri Kıbrıs meselesine dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Hatta bazı haberlerde Türkiye, Hitler Almanya'sına benzetilmiştir.

II. Harekâtın başlamasıyla her iki ülke basını deyim yerindeyse yeniden kılıçlarını çekmiştir. Yunan basınında II. Harekâtın sonlarına doğru Kıbrıs toplumu liderlerinin çözüme yaklaştığı, fakat Türkiye'nin bundan rahatsızlık duyarak engellemek adına müdahalede bulunduğu yorumu yapılmıştır. Türk basınında ise II. Harekâtın başlamasının hemen ertesinde, Rumların Ada'da Türklere karşı imha planı hazırladığı ve bu planı uygulamaya koyduğu haberleri yer almaktadır.

Türk ve Yunan basınında, yaşanan gelişmelerin farklı şekilde yorumlandığı görülmüştür. Örneğin harekât sırasında Türk jetleri tarafından bombalanan bir binanın, Yunan gazeteleri tarafından hastane olduğu büyük tepkilerle anlatılıp sivillere saldırıldığı iddia

edilirken, Hürriyet gazetesi bu binanın bir cephane olduğunu ileri sürmüştür. Türk ve Yunan basınında haberlerdeki tek ortak nokta ise: Cenevre görüşmelerinin çetin pazarlıklarla ve kırana kırana geçtiğidir.

İki harekât arası dönemde; Türk basınında Türklere karşı bir kıyım yapıldığı, II. Harekâttan evvel Yunanistan'ın savaş hazırlığında olduğu ve Kıbrıs'taki Türk birliği civarının mayınlandığı yazılmıştır. Yunan basınında ise ABD karşıtlığı baş göstermiştir. Yunan gazetelerinde Cuntanın ve Kıbrıs'taki darbenin Amerikan destekli olduğu söylenmiş, Türk harekâtına ABD'lilerin yardım ettiği ileri sürülmüştür. Türk basınında ise pek sık olmasa da, uluslararası beklenen desteğin gelmemesinden dolayı ve haklılığın anlatılması adına İngiltere ve Rusya karşıtı haberlere yer verilmiştir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dairesi olan Kamu Bilgilendirme Ofisi de yayınladıkları bültenlerle adaya haksız bir saldırıda bulunduğu, Rumların vahşetle karşılaştığı, Türk askerlerinin ateşkesi riayet etmediği şeklinde beyanlar paylaşmıştır. Bu sayede Türklere karşı mücadelede moral bulunmaya çalışılmış, Ada'daki Rum nüfusun inanç seviyesi had safhada tutulması amaçlanmıştır. Ofis tarafından yayımlanan haberlerle dünya kamuoyunun dikkati çekilmek istenmiştir.

Harekât sonrasında 150 bin Kıbrıslı Rum, 1963 sonrasında Kıbrıslı Türkler gibi yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Harekâtın sonlanmasıyla Yunanistan ve Rum tarafı dünya kamuoyunda “*Türk işgali*” propagandası yaparken, 1974 öncesinde yaşananları görmezden gelip, geçmişi süttten çıkmış ak kaşık olarak görmeye çalışmıştır, fakat gerçek olan şu dur ki “*15 Temmuz Darbesi*” olmasaydı “*Kıbrıs Barış Harekâtı*” yapılmayacaktı.

Kıbrıslı Türkler, 1974 yılına kadar Türkiye'yi “*anavatan*” olarak görürken, Rumlar Yunanistan'ı 1967 yılına kadar “*anavatan*” olarak saymışlardır. Rumlar için ülke ve yurt kavramı 1967 sonrasında olgunlaşmıştır. Ekonomik gelişmenin de etkisiyle sağlanan bu olgu, savaş sonrasında Rumlarda çoğalmıştır. Keza onlar için yurt, ev metaforu taşımaktadır.

Türk gazeteleri önemli gelişmelerin yaşandığı günlerde yıldırım baskılar çıkartmıştır ve haberlerde genellikle çıkarmanın seyrinin ve dünya tepkilerinin olumlu yönde olduğundan bahsedilmiştir. Kıbrıs'ta mezalimin sona erdiği, Türkiye'nin zafere koştuğu haberleri epik bir şekilde kaleme alınmıştır. Harekât bazı haberlerde destansı bir şekilde yazılmış, Türk askerinin müdahalesi kahramanlık hikâyeleriyle aktarılmıştır. Yine aynı şekilde, haberlerde Türk askerinin vicdani yönü kamuoyuna paylaşılmaya çalışılarak Rumlara Türk askerlerinin son derece insani davrandığı şeklinde haberler yayınlanmıştır. Kimi haberlerde Rumların da müdahaleden ötürü Türk ordusuna müteşekkir olduğu yorumları yapılmıştır. Hürriyet ve To Vima gazeteleri daha milliyetçi ve keskin yazılar yazan gazeteler iken, Milliyet ve Ta Nea

gazeteleri, bu iki gazeteye göre daha ılımlı haberler yazmıştır. Lâkin incelenen dört gazetede yayınlanan reklamlarda dahi, harekâtın başladığı günden itibaren, milliyetçilik olgularına rastlamak mümkündür.

Türkiye ve Yunanistan, bağımsızlık evrelerinde birbirlerine karşı mücadele vermiştir. Bu sebepten ötürü tarih yazıcılığında hep bir farklılık gözlemlenmektedir. Örneğin, Türkiye’de verilen ulusal kurtuluş mücadelesi “*Kurtuluş Savaşı*” olarak yer alırken, aynı savaş Yunanlar tarafından “*Küçük Asya Felaketi*” şeklinde ele alınmaktadır. Aynı şekilde 20 Temmuz 1974 tarihinde başlayan harekât Türkiye ve Kıbrıslı Türkler tarafından “*Türk Mutlu Barış Harekâtı*” olarak ele alınırken, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan tarafından “*Türk işgali*” olarak kabul edilmektedir. Bugün dahi Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlar, Kıbrıslı Türklerin yaşadıkları yerlere, Kıbrıs’ın kuzeyine, “*işgal edilmiş topraklar*” demektedir. Savaş sonrasında Ada’nın ikiye ayrılmasıyla birlikte Kıbrıslı Rum kamuoyu Yunanistan’dan uzaklaşarak “*Kıbrıs*” Devleti’ne daha fazla sahip çıkmaya başlamışlardır ve Ada’nın iki bölünmesinin sorumlularının Yunan Cuntası olduğunu düşünmüşlerdir. Yunan gazetelerinde de sorumluların Cunta olduğu yazılmıştır. Türk gazetelerinde ise Kıbrıslı Türklerin, Türkiye ve TSK’ya minnettar oldukları ve yıllardır kendilerini bekliyor oldukları söylenmiştir.

Çıkarılan gazeteler algı yönetimi yapmaya çalışmışlardır. Bu çaba hem kendi kamuoyları hem de dünya kamuoyu içindir. Haberler hem içte hem dışta “*ezilen de haklı olan da biziz*” ekseriyetinde kaleme alınmıştır. Her iki ülkenin gazetesi de “*mazlum politikası*” yürütürken bunu stratejik derinlikte yapmaktaydı. Böylece savaştaki haklılığın kendilerinde olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Araştırmalarda edinilen izlenime göre her iki ülkenin gazeteleri de kamuoyunun meseleye olan ilgisini sıcak tutmaya çalışmış ve ülke morallerinin üst seviyede olmasını amaçlamıştır. Tarafların silahlı kuvvetler şahada savaş verirken, iki ülke basını da hazırladıkları haber ve yazılarla psikolojik savaş yürütmüşlerdir. Unutulmamalıdır ki daha iyi bir gelecek yaratılması için geçmişin iyi irdelenmesi, sorunların ve doğruların öğrenilmesi ve bilinmesi gerekir. Meselelerin çözülmesi için bunları yapılması şarttır. Kıbrıs’taki toplumlar ve yükümlülükleri bulunan Türkiye ile Yunanistan geçmişten pay edininip, oluşturulacak gelecek için hareket etmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AHMAD, Feroz ve Bedia Turgay ; **Türkiye’de Çok Partili Politikann Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
- ALASYA, Fikret ; **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1992.
- ALTAN, M. Haşım ; **Kıbrıs’ta Türk Malları-I**, KASTAŞ Yayınları, İstanbul, 2001.
- _____ ; **Kıbrıs’ta Rumlaştırma Hareketleri**, Milli Arşiv Yayınları, Girne.
- ARMAOĞLU, Fahir ; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1915**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya ; **İkinci Adam**, Cilt III, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1968.
- BABİNOTİS, Yorgos ; **Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas, Kendro Leksikologias**, E.P.E, Atina [**Çağdaş Yunan Dili Sözlüğü**].
- BAĞCI , Hüseyin ; **Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
- BERATLI, Nazım ; **Kıbrıs’ta Ulusal Sorun**, Khora Yayınevi, Lefkoşa, 2012.
- BULUT, İlhan ; **Kuzey Kıbrıs Tarihi ve Tarihi Eserleri**, Sultan Ofset, Girne, 1998.
- CLOGG, Richard ; **Modern Yunanistan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Cumhuriyetin 75 Yılı 1954-1978**, Cilt 2, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- DEMİRÖZÜ, Damla ; **Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DRUŞOTİS, Makarios ; **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007.
- EMİRCAN, Mehmet Salih ; **Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti’nde Tören, Bayram ve Anma Günleri**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayınları, 2007.
- EROĞUL, Cem ; **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.
- FIRAT, Melek ; **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997.
- GAZİOĞLU, Ahmet C. ; **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), İstanbul, 1996.
- _____ ; **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III- Enosis’e karşı Taksim ve Eşit Egemenlik**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 1998.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; **Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- GÜNSEV, Mesut ; **20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs’ta**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1996.

- GÜRKAN, Haşmet Muzaffer ; **Bir Zamanlar Kıbrıs'ta**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.
- HANERİ, Bener Hakkı ; **Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1993.
- HASGÜLER , Mehmet ; **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- İSMAİL, Sabahattin ; **Kıbrıs Üzerine Bildiriler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1998.
- _____ ; BİRİNCİ, Ergin, **Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul.
- _____ ; **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.
- KATAPODİS, Ioannis G. ; **Teseris Eones Diplomatikis Drastiriotitos Ston Evropayiko Horo 1648-1959**, Eptalofos ABEE, Atina, 1996.
- KIRALP, Şevki ; **Başpiskopos Makarios ve Kıbrıslı Rum Milliyetçiliği**, Heteropia Yayınları, Limasol, 2015.
- KIZILYÜREK, Niyazi ; **Kıbrıs'ta İç ve Dış Etkenler**, Işık Kitapevi Yayınları, Lefkoşa, 2001.
- KOÇ, Süleyman ; **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- MAVRATSAS, Kayser V.; **Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'taki Yönleri**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2000.
- MERİF, Turgay ; **Soğuk Savaş ve Türkiye 1945-1960**, Ebabil yayıncılık, Ankara, s. 2006.
- MİHALOPOULOS, Dimitris ; **Ellada kai Tourkia 1950-1959 (Yunanistan ve Türkiye 1950-1959)**, Roes Yayınları, Atina, 1989.
- MORAL, Aral ; **İki Kelime, Tek Cümle: Kardeşini Vur! Unutturulmaya ve Yok Edilmeye Çalışılan Bir TMT'cinin Anıları**, Khora Yayınevi, Lefkoşa, 2013.
- ÖNALP, Ertuğrul ; **Geçmişten Günümüze Kıbrıs**, Semih Ofset, Ankara, 2007.
- ÖZMEN, Süleyman ; **Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- PİLTER, Cankat Çeribaşı ; **Rauf R. Denктаş'ın Bir Devlet Doğuşunda "Liderlerle İlgili Anıları"**, KKTC Sivil Savunma Teşkilatı Yayınları, Lefkoşa, 2009.
- PERİKLEUS, Hrisostomos ; **Tarihsel Süreçten Kıbrıs Referandumuna**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011.
- PSİROUKİS, Nikos ; **İ Neolliniki Eksoteriki Politiki (Çağdaş Yunan Dış Politikası)**, Epikerotita Yayınları, Atina, 1983.

- RİCHTER, Heinz ; **Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi 1878-2009**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011.
- SANDER, Oral ; **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- SARICA, Murat; TEZİÇ, Erdoğan; Eskiuyurt, Özer ; **Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998
- TAMÇELİK, Soyalp ; **Kıbrıs'ın İngiliz İdaresi'ne Geçişi (1878-1919)**, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Ankara, 1997.
- TURAN, Şerafettin ; **Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)**, 5. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2002.
- TSİUMİS, Kostis A. ; **İ Mousoulmaniki Mionotita Tis Thrakis (Trakya'nın Müslüman Azınlığı) 1950-1960**, Stamuli Yayınevi, 2006.
- UÇAROL, Rifat; **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Adanın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul, 1978.
- UNAT, Kadri ; **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, (Ed. Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.
- YAKINTHOU, Christalla ; **Kıbrıs'ta Yerinden Olmak-Sivil ve Askeri Çatışmaların Sonucu**, PRIO Cyprus Centre Yayınları, Oslo, 2012.
- YURDAGÜN, Fulya ; **1955-1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, İstanbul, 2008.

MAKALELER

- ARMAOĞLU, Fahir, “*Kıbrıs Meselesi (1954-1959): Türk Hükümeti'nin ve Kamuoyunun Davranışları*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları**, Ankara, 1963.
- AZİZ, Aysel, “*1964 Buhranı ve Sovyetler Birliği*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, C: 24, S: 3, Eylül 1969.
- BAYILLIOĞLU, Uğur “*Bazı Yunan Mahkeme Kararları Işığında Kıbrıs Sorununa İlişkin Düşünceler*”, **Çankaya Üniversitesi Journal of Law**, 1/9 (Mayıs 2012).
- CUMALIOĞLU, Yakan, “*Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi*”, **Avrupa Birliği Kışkıncısında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)**, Ankara, 2001.
- EGELİ, Sabahattin, “*Cinayetlerle Yıkılan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti*”, **Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.

- ERDOĞDU, Akif , “*Kıbrıs ’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- EREN, Hasan, “*Kıbrıs ’ta Türkler ve Türk Dili*”, **Türk Dili ve Edebiyat Dergisi**, C:XLVII, S: 284, Aralık 1983.
- FIRAT, Melek, “*Yunanistan ’la İlişkiler*”, (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt 1, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001.
- GÖKTÜRK, Turgay Bülent, “*Rumların Kıbrıs ’taki Enosis İsteklerinin Şiddete Dönüşmesi: 1931 İsyanı; Öncesi ve Sonrası*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:VII, Sayı 16-17, Bahar-Güz 2008.
- GÜL, Mustafa, “*Kıbrıs ’ta Türkler ve Rumlar*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- GÜLEN, Ahmet, “*İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz 2012.
- GÜLER, Yavuz, “*Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi*”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004.
- GÜNALP, Özlem Salman, “*Kıbrıs Sorunu Paradoksunda Görsel Kültür Ortaklığı ve İki Toplum*”, **Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2011.
- GÜNAY, Nejla, “*Kıbrıs ’ın İngiliz İdaresine Bırakılması ve Bunun Anadolu ’da Çıkan Ermeni Olaylarına Etkisi*”, **Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt I, Sayı I, Kış, Ankara, 2007.
- HÜLAGÜ, M. Metin, “*Türkiye, Yunanistan ve Avrupa İlişkilerinde Kıbrıs*”, **Ata Dergisi**, S: 12, Konya, 2004.
- HÜRSOY, Siret, “*Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*”, **İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 48, Mart 2013.
- KESER, Ulvi, “*21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi**, X/23, 2011.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “*TMT Öncesi Kıbrıs Türklerinin Durumuna Dair Türkiye ’nin Kıbrıs Konsoloslughunca Hazırlanan Bir Rapor ve Düşündürdükleri*”, **II. Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT ’nin Yeri**, Uluslararası Sempozyum, Girne, 2011.

- KURAN, Ercüment, “*Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorunu (1923-1939)*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- MERCAN, Salih, “*Türk-Yunan İlişkileri ve Devletlerarası Tutum*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- ORAN, Baskın, “*27 Mayıs Darbesi*”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumları**, Cilt I, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001.
- ORHONLU, Cengiz, “*Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleştirilmesi (1570-1580)*”, **Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri**, Ankara, 1971.
- ÖNSOY, Rıfat, “*Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi (1939 Sonrası)*”, “*Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- SAKİN, Serdar, “*6-7 Eylül Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, 2012.
- SATAN, Ali, “*Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi*”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Sayı: 6, Yıl:3/2004.
- TOSUN, Ramazan, “*Kıbrıs Meselesi*”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 10, 2001.
- SERTER, Vehbi, “*Kıbrıs’ta 1974 Mutlu Barış Harekâtı Bahane Edilerek Rum-Yunan İkilisi Tarafından Türklere Uygulanan Mezalim*”, **Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü Sempozyumu**, KKTC Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993.
- ŞAHİN, İsmail, ŞAHİN, Cemile; ÖZTÜRK, Mine, “*Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’den Kıbrıs’a Yapılan Göçler ve Edilen İskân Politikası*”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literatures and History of Turkish or Tukic**, Volume 8/7, Summer 2013, Ankara.
- VATANSEVER, Müge, “*Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Özel S., 2010., “*Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Özel S., 2010.

YÜKSEL, Dilek Yiğit, “*Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914-1958)*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, VIII/18-19, Bahar-Güz 2009.

SÜRELİ YAYINLAR

Milliyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Ta Nea Gazetesi

To Vima Gazetesi

BELGESEL

BİRAND, Mehmet Ali ; ÇAPLI , Bülent; DÜNDAR, Can ; **Demirkırat Televizyon Belgeseli**, Ankara, 1991.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.piopressreleases.com.cy/easyconsole.cfm/id/1/lang/en>

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Linobambaki>

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/

EKLER

EK - 1

16.08.1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Temsilciler Meclisi, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, No. 12

EK - 2

Taarruz sırasında Türk askerleri, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, No. 29

EK - 3

20 Temmuz'da karaya çıkan Askerler, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, No. 31

EK - 4

Türk Hava İndirmesi, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, No. 36

Ta Nea Gazetesi, 16 Temmuz 1974, Sayı 8909

Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 1974, Sayı 9590

EK - 7

Hürriyet Gazetesi, 16 Temmuz, Sayı 9428

EK - 8

Milliyet Gazetesi, 2. Baskı, 20 Temmuz 1974, Sayı 9594

Hürriyet Gazetesi, 21 Temmuz 1974, Sayı 9433

ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ PUBLIC INFORMATION OFFICE
PRESS RELEASE

20 Ιουλίου, 1974

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΣΤΟΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗ ΑΡ. 1
ΓΕΝΙΚΟΝ ΤΗΣ Δ. Π. Ο.

Ανακοινείται ότι την πρωινή της σήμερος Τουρκική αεροπορία ένευ προειδοποίησης, βροχίας και άνεμων προσέβαλε την σταθμόν ραδιο, τηλεοράσεων το σταθμόν της ΣΑΔΑΚΑ και έρριψε άντες του Τουρκοναυτικού Θλάκος Αεροσκάφος - "Αντίοτας" μικρόν όρνυον άλεξικτυλιστόν. Οι Έλληνικαί Κυπριακαί Ανώγειαι άντιμετωχίζον μερά, γενναίοτητα και κρητοραναός άνδρασιασμοσ την άρδάλητον έπίθεσιν του Τουρκικου επιτελλοσ.

Ο έχθρός ολόαν κατόρθωσε νά έκτιόρη. Μέχρι στιγμής καταρρέθησαν τρία έχθρικά άεροσκάφη.

Όθελμα άμύλια έμπεισέν εις τός θμερας όνδαστε.

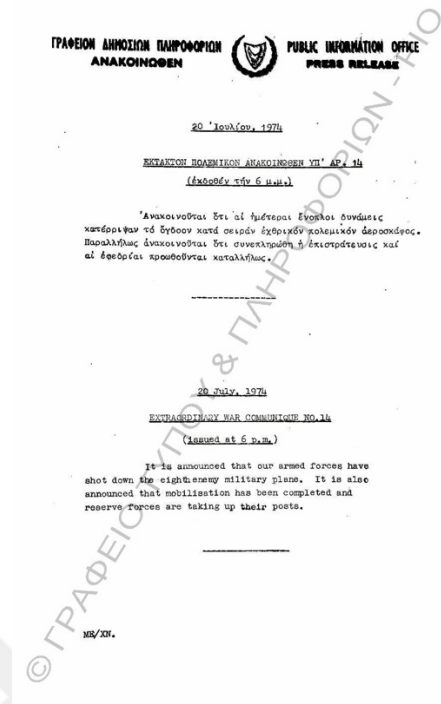
20 July, 1974

EXTRAORDINARY WAR COMMUNIQUE NO. 1
(Issued at 6.30 a.m.)

It is announced that this morning Turkish aircraft without any warning and treacherously attacked the radar station, bombed the Greek contingent camp and dropped a small force of paratrochists in the Turkish Cypriot pocket in Kiosea - Aphrodite. The Greek Cypriot forces are facing the unprovoked attack of Turkish chauvinism with bravery and unprecedented enthusiasm. The enemy has failed to achieve anything. Three enemy aircraft have been shot down so far. Our armed forces have suffered no casualties.

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, No:1

EK - 11

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 20 Temmuz 1974, No:14

EK- 12

To Vima Gazetesi, 21 Temmuz 1974, Sayı 8942

Milliyet Gazetesi, 21 Temmuz 1974, Sayı 9595

Hürriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1974, Sayı 9434

EK - 15

21 Ιουλίου, 1974

ΕΞΤΑΚΤΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΑΝΚΟΙΝΩΣΕΩΝ ΥΠ'ΑΡ. 28
(έκδοσίν τήν 8.40 π.μ.)

Ανακοινούται, ότι αι ήμετεροι συνδυασμοί κατέβησαν τς
ήτων κατά ορειών έχθρικών κολοεικόν άεροσκάφος μεταξύ των
χωρών Τύμβου - Πυροίου. Ημέτεροι ένοχοι συνδυασμοί μάχονται
αετωρως.

21st July, 1974.

EXTRAORDINARY WAR COMMUNIQUE NO 28
(issued at 8.40 p.m.)

It is announced that our forces have shot down
another enemy military aircraft between Tymbou and Pyroi
villages (southeast of Nicosia). Total so far 14. Our
armed forces are fighting stoutly.

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 21 Temmuz 1974, No:28

EK - 16

Milliyet Gazetesi, 2. Baskı, 22 Temmuz 1974, Sayı 9596

EK - 17

Ta Nea Gazetesi, 22 Temmuz 1974, Sayı 8914

EK -18

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

PUBLIC INFORMATION OFFICE
PRESS RELEASE

22 Ιουλίου, 1974

ΣΥΜΒΑΛΟΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΥΠ' ΑΡ. 31
(Issued at 7.50 p.m.)

Ανακοινούται ότι οι Έλληνες αεροίους κατέστρεψαν το δεκάτον έβδομον κατά σειράν έχθρικών πολεμικών αεροσκάφους της ποτασών Άδελφούσ-Τάκτου επί του Ύψους Άρνας.

Δι' άλλερα έννοιαι θανάτοι μάχεται μετά πρωτοφανούς ένθουσιασμού και άνδρείας.

22 July, 1974

ΣΥΜΒΑΛΟΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΥΠ' ΑΡ. 31
(Issued at 7.50 p.m.)

It is announced that our armed forces have shot down another Turkish military plane, bringing the total so far to 17. The enemy plane was brought down at Aronas height, between Athalassa and Tymbou (south-east of Nicosia).

Our armed forces are fighting with unprecedented enthusiasm and bravery.

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 22 Temmuz 1974, No:33

Milliyet Gazetesi, 23 Temmuz 1974, Sayı 9597

Hürriyet Gazetesi, 23 Temmuz 1974, Sayı 9435

EK - 21

Ta Nea Gazetesi, 23 Temmuz 1974, Sayı 8915

EK - 22

Ta Nea Gazetesi, 24 Temmuz 1974, Sayı 8916

Milliyet Gazetesi, 26 Temmuz 1974, Sayı 9600

Ta Nea Gazetesi, 26 Temmuz 1974, Sayı 8918

EK - 25

To Vima Gazetesi, 27 Temmuz 1974, Sayı 8947

EK - 27

Hürriyet Gazetesi, 31 Temmuz, Sayı 9443

Ta Nea Gazetesi, 31 Temmuz 1974, Sayı 8922

Milliyet Gazetesi, 8 Ağustos 1974, Sayı 9613

Ta Nea Gazetesi, 8 Ağustos 1974, Sayı 8929

Milliyet Gazetesi, 9 Ağustos 1974, Sayı 9614

No.1 14 August, 1974

NEW DASTARDLY TURKISH AGGRESSION

Since the early hours of to-day Cyprus has once again come under a new dastardly attack by the Turkish forces. The Turkish airforce has once again been indiscriminately bombing Nicosia and its suburbs, including areas protected by the Geneva Convention, while the Turkish army, continuing its expansionist tactics has been shelling various parts of the island since this morning. Our Armed Forces have been firmly resisting the new unprovoked Turkish attack, while the Council of Ministers has been in constant session since 5 a.m. to-day and in close co-operation with the military authorities to face the situation.

The Government calls on the Cyprus people to rally round their political and the military leadership at these critical moments in the history of the island and to resist the new Turkish attack with all means at their disposal.

Already the President of the Cyprus Republic, Mr. Glafcos Clerides, has stated in Geneva that the civilized world cannot remain inactive anymore in the face of the new unprovoked Turkish aggression.

The just cause of Cyprus is already before the United Nations Security Council and the Cyprus people are called upon to show coolness, courage, self-confidence and a fighting spirit, qualities that have always characterized the Greek nation.

/Ch.W.

Kıbrıs Cumhuriyeti Kamu Bilgilendirme Ofisi, 14 Ağustos 1974, No:1

1 GÜN KALDI 33 MİLYON 18.776.242 14.389.368

EN ÇOK EN BÜYÜK BAĞIŞLARI
• Bekim Dış Mimar San. ve Tic. A.Ş. 250.000
• Gübre Fabrikaları T.A.Ş. 230.000
• M. Ortuk ve Oğulları 190.285

Milliyet 2. BASKI
Halk Gazetesi

**KONFERANS DAĞILDI
HAREKAT BAŞLADI**

JETLERİMİZ ŞAFAKLA BİRABER, KIBRIS'TA ASKERİ HEDEFLERİ BOMBALADI...

ABD Türklere daha geniş hak verilmesinden yana

KIBRIS'TA
Kıbrıs'ta Rumların elinde daha 3 bin Kıbrıslı Türk esir var

Alman bilet hasatı için hay devlete başvurdu

İşbirliği ile ÇEVRE KURUMLARININ KIBRIS'TA HAYATLAŞTIRILMASI

İşbirliği ile ÇEVRE KURUMLARININ KIBRIS'TA HAYATLAŞTIRILMASI

İşbirliği ile ÇEVRE KURUMLARININ KIBRIS'TA HAYATLAŞTIRILMASI

Milliyet Gazetesi, 14 Ağustos 1974 (2. Baskı), Sayı 9619

EK- 36

Ta Nea Gazetesi, 14 Ağustos 1974, Sayı 8933

EK- 37

Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1974, Sayı 9458

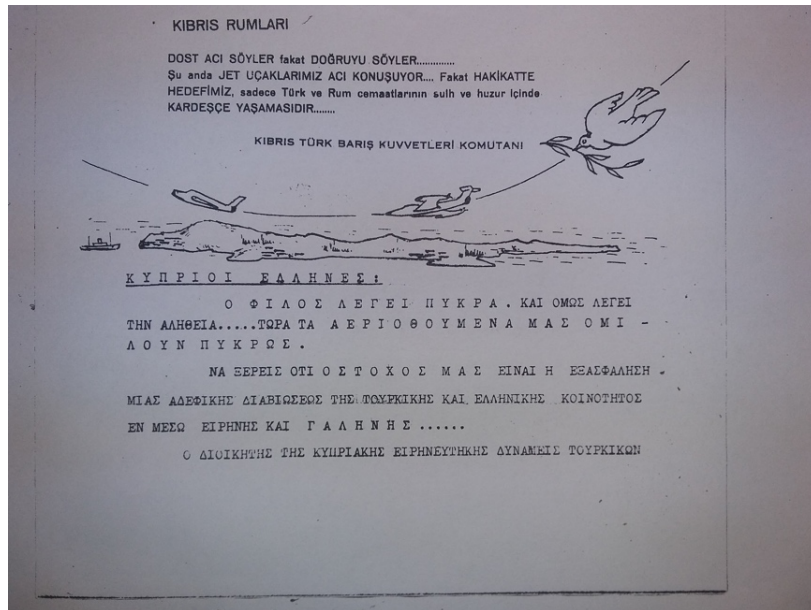
To Vima Gazetesi, 15 Ağustos 1974, Sayı 8963

Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1974, Sayı 9459

Κίβρις Βαρίσ Κувветleri Tarafından uçaklardan atılan beyanname

EK – 42

Ta Nea Gazetesi, 16 Ağustos 1974, Sayı 8934

Hürriyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974, 9460

Milliyet Gazetesi, 17 Ağustos 1974, Sayı 9622